

F. de C[illegible]

L. ANNÆI SENECAE PHILOSOPHI CORDVBENSIS AD Lucilium Epistolarum Liber.

M. ANT. MVRETI NOTIS, FERD. PINCIANI Castigationibus, ERASMI ROTERODAMI Annotationibus, IOAN. OBSOPOEI Collectaneis, IANI GRVTERI & FR. IVRETI Animaduersionibus illustratus.

CVM INDICE CERTISSIMO.

EXCVDEBAT IACOBVS FOILLET,

M. DCVII.

TYPOGRAPHVS STVDIOSO LECTORI, SALVTEM.

QVÆ nos potißimum causæ ad Epistolas L. A. Senecæ separatim cum annotat. doctißimorum virorum excudendas impulere paucis aperire tibi constituimus, totamque instituti nostri rationem reddere: præsertim cùm nemo adhuc extiterit, qui seorsim eas in lucem ediderit. Ad id autem duabus maxime de causis adducti sumus: primùm studiosæ Iuuentutis commodis consultum voluimus. Quotus enim quisque est, qui quamuis summo Epistolarum Senecæ desiderio flagret, ab earum tamen lectione non arceatur? cùm ob grande Operum Senecæ singulari volumini contentorum, pretium (quod persoluere nolunt quibus pecuniæ abunde non suppetunt) tum quòd quibus ampliores sunt facultates, hi vt plurimum voluminis vel magnitudinem fastidiant, vel pondere grauentur, atque ab emptione deterreantur. Deinde cùm in summorum authorum Operibus edendis ita vsuuenire cernerem vt Epistolæ, si quæ extarent doctæ atque elegãtes, separato volumine in lucem prodirent, quòd id litteratis cõmodum esse putarent antiqui: nihil impedire existimaui quo minus more maiorum idem in Seneca tentarem: præsertim cùm non stili elegantia, non pondere verborum, nec sententiarum grauitate atque frequentia vlli veterum cedat. Verùm, ne quid in hac Editione à nobis desiderares & quo facilior ad tam præstantem

Auctorem pateret aditus, quoniam pleraque loca mendosa variis acutissimorum virorum coniecturis & Codicum mmss. ope restituuntur, indéque variæ reperiantur vnius loci ac diuersæ lectiones, necessarium duximus singulis Epistolis eruditissimorum hominum attexere commentarios breues quidem, sed non pingui Minerua elaboratos, Erasmi scilicet, Pinciani, Gruteri & Iureti, nec non M. A. Mureti viri huius ætatis eloquentissimi ac in omni litterarum humaniorum genere versatissimi, qui summam rerum, id est argumenta Epistolarum eleganti genere dicendi ac disertissimis verbis complexus, nil intactum reliquit quod operæpretium existimauit. Huius auspiciis atque ductu facilis atque expedita erit harum Senecæ Epistolarum lectio atque cognitio. Multa etenim habent rerum antiquarum recondita monimenta; nec non inspersa passim Stoicorum, aliorumque Philosophorum dogmata quæ te remorari negotiumque facessere possent, nisi Muretum ad manum haberes, aut Erasmum cæterosque qui hæc eruditè enodarent, diligenterque explicarent. Vale, nostramque operam boni consule.

M. A N.

M. ANTONII MVRETI AD L. Annæi Senecæ Epiſtolas

PRÆFATIO.

EPISTOLAS Senecæ ſtulta librariorũ περιεργία diuiſerat in libros duos & viginti: quam diuiſionem, cum antiqui nullius codicis auctoritate ac teſtimonio niti, illi ipſi ipſi qui eam retinuere, fateantur, cur retinerem, cauſam nullam eſſe duxi. Ne epiſtolarum quidem aut ordo aut numerus in omnibus libris idem. quin etiam cum quodam loco vnam epiſtolam laceraſſent in duas, auxerant earum numerum: feceranttq; centum viginti quinque, quas non plus centũ viginti quatuor eſſe, in pleriſq; veteribus libris diſerte adnotatũ eſt. Sed vtinam non & grauiora peccaſſent. Nã eius quidem generis errata nihil de ſumma vtilitate quæ ê Senecæ libris percipi poteſt, imminuunt. Quòd additis, omiſſis, mutatis multis vocibus, multas præclaras ſentẽtias corrupiſſent, id vero ferendum non erat. Itaque ei malo, quantũ vires tulere, mederi ſedulo conatus ſum. Plura fortaſſe ſanabit alius, & hoc nouo more, pauca à ſe reperta omnibus quæ alij notauerint anteponet. Blennos, fatuos, fũgos dicet fuiſſe præ ſe alios omnes, & ſi quid aliud mimica iſta, quæ nuper nata eſt, eloquentia ſuggeſſerit, in qua diſerte dicere, eſt contumelias dicere, & orator, non ille ex Catonis regula, vir bonus, dicẽdi peritus, ſed homo audax & impudens in maledicendo exercitus. Seruiant ſane & obſequantur ingenio ſuo: & dum alienam ſtultitiam exagitare ſibi videntur, oſtendant ſuam. Nos, quicquid poſſumus, in cõmune conferamus, ne, ſi iſtorum vocibus à ſtudio vtilitatis publicæ abſterreamur, ipſum Senecam fruſtra legiſſe videamur.

SCRIPTORVM
SENECÆ PHILOSOPHI
STOICI ELOGIVM.

SEnecam philoſophum multi boníque amant; oderunt aut contemnunt aliqui, ſed hac ipsâ notâ, nō boni. ſit libertas huius iudicij. & experimento didici, qui virtutem ipſam ſolidè non amant aut æſtimant, vix iſtū. Et hercules, quòd nos amamus, & quòd producimus, eſt ob iſtam; quam ſcriptis ſuis ille ornauit & aſſeruit, ſi quiſquam ab omni æuo. Plura ſanè ingenij monumenta ſunt, aut fuerūnt, Poëtica, Oratoria, Phyſica: ſed Ethica eminent, quæ vtinam ſolida atque integra ad nos veniſſent. Sed libri exhortationum perierunt, itē grande opus Moralium, alia pluſcula: ſufficiunt tamen gloriæ quæ exſtant, & inter omnia eius argumenti palmam, coronam, regnū poſcunt. An ex vero, aut affectu ſic iudicem, vide. Tria ſunt, quę huc me ducunt; Verba, Res, Tractatus: omnia in eo iure laudanda. Verba, ſelecta, propria, ſignificantia: imò quæ plus aliquid ſemper dicunt, quàm dicāt. Qui proprius quidam eius Genius videtur, vt in parcimonia verborum mira ἐνέργεια atque efficacia ſit, in breuitate claritas & ſplendor. Sunt alluſiones, imagines, tranſlationes, crebræ & pęnè cōtinuæ, quæ delectant ſimul & docent; & in rem animum atq; extra rem mittunt. Eſt cura, nō affectatio; decor, non comptus; tractata oratio, non torta. Eſt & com-

positio quædam, & viriles numeri: sed vt structurā agnoscas, mollitiem abnuas; & pugnæ atq; arenæ omnia, non delectationi aut scenæ parata. Iam in ipsa breuitate, & stricto dicendi genere, apparet beata quædam copia. fundit verba, & si non effundit; fluit, non rapitur; amni similis, torrenti dissimilis; cū impetu, sed sine perturbatione se ferēs. Denique, vt felices arbores, quarum præcipua dos est fructum ferre, flores & folia tamen habent: sic iste, quē fructus caussâ legimus & colimus, oblectationem adfert pariter, & Venerem cum Minerua iungit. Audebo & hoc edere? vel sermonis atque eloquij caussâ aliquis eū legat: sed absit, & res magis trahat. Res, quam illustrem & sublimem, vtilē & salutarem, vbiq; promit. Omnia eius scripta, etiā vbi ex professo non videtur agere, quid nisi generosum illud Honestū spirant? quid nisi aliis inspirāt? Caput omnis Boni fontémq; Deū, quàm sæpe, quàm fortiter, inculcat atq; asserit! eius prouidētiam, & nostri curam. Potentiā, sapientiam, iustitiam, & quidquid tale vel sacra dicant! Illi & fato nos parere, & quietos volentésque sequi, quoties monet! in ordinem redigi, ab ordine hoc rerum, quem ille ab æterno descripsit! Iam Affectus, id est origines malorum, quis acutiùs aperit, acriùs castigat, adductiùs coërcet? Metū, Spem, Lætitiam, Dolorem, quàm temperat, minuit, tollit? Ipsa vitia asperè vbique inuadit & exagitat, Ambitionē, Auaritiam, Libidinem, Luxum, cæteras animorum pestes. Imò hæc tantâ sæpe acrimoniâ, vt modum nō tenere dicas, & odio atque irâ (sed honestis) auferri. Denique in vnius virtutis admiratione, & commendatione deditus, externa omnia spernit atq; abiicit,

& totum illud splédidum, sed fallax, fortunæ regnũ conculcat. O pura, & cælo digna mens, & ad cælum alios subducens! miramur te, & sequimur: quisquis cum attentione tamen legit. Et si quis aliter potest? Tantus vbique vigor & calor est (vt de Tractatu nũc addam) Sic omnia animata & spirantia: vt excitari vel ignaua & iacentia ingenia necesse sit, & tepida aut frigida calere. Imo non scripta legere, sed verba audire; nec imaginem eius in libris, sed ipsum hominem oculis sensibúsque vsurpare videamur. Felix calor, rarus calor! & quem, audacter dicam, vix in alio reperias è Græcis Romanísque. Quãti autem ad fructum, & ad motum animorum, hoc est? Abite à me tepidi aut χαμαιπετεῖς λόγοι; quibus vix affici, certè impelli non possim; tentari, non suaderi. Sicut enim facem frustra ad accendendum admoueas, nisi accensam: sic sermonem ad excitandum, nisi vegetum & calentem. In nostro est. & non fallor: arsit illi animus cùm scripsit, ab animo stilus, à stilo nos: excipio tantùm, si quis, vt lepores, apertis oculis, animo dormitãte legit. Quod de patre Sextio olim ipse scripsit, epistola LXIIII. iustissimè de ipso nos vsurpemus. *Quantum vbique vigoris est, Dij boni, quantum animi! quod non in omnibus philosophis inuenias. Quorundam scripta clarum tantùm habent nomen: cetera exsanguia sunt. Instituunt, disputant, cauillantur: non faciunt animum, quia non habent. Cum hunc legeris, dices, Viuit, viget, liber est, supra hominem est, dimittit me plenum ingentis fiduciæ.* Hæc scripta Senecæ sunt, & his caussis probanda, aut miranda.

L. ANNÆI

L. ANNÆI SENECÆ AD LVCILIVM EPISTOLÆ.

EPISTOLA PRIMA.

ITA, fac mi Lucili: vindica te tibi, & tempus quod adhuc aut auferebatur, aut surripiebatur, aut excidebat, collige & serua. Persuade tibi hoc sic esse vt scribo. quædam tempora eripiuntur nobis, quædam subducũtur, quædam effluunt. Turpissima tamen est iactura, quæ per negligentiam fit: & si volueris attendere, magna vitæ pars elabitur male agentibus, maxima nihil agentibus, tota aliud agentibus. Quem mihi dabis, qui aliquod pretium tempori ponat? qui diem æstimet? qui intelligat se quotidie mori? In hoc enim fallimur quod mortem prospicimus. magna pars eius iá præteriit. quicquid ætatis retro est, mors tenet. Fac ergo, mi Lucili, quod facere te scribis, omnes horas cõplectere: sic fiet, vt minus ex crastino pendeas, si hodierno manũ inieceris. Dum differtur vita, transcurrit. Omnia, mi Lucili, aliena sunt: tempus tantum nostrum est. In huius rei vnius fugacis ac lubricæ possessionem natura nos misit, ex qua nos expellit qui-

cunque vult. sed tanta stultitia mortalium est vt quæ minima & vilissima sunt, certe reparabilia, imputari sibi, cum impetrauere, patiantur: nemo se iudicet quicquam debere, qui tempus accepit: cum interim hoc vnum est, quod ne gratus quidem potest reddere. Interrogabis fortasse, quid ego faciam, qui tibi ista præcipio. Fatebor ingenue: quod apud luxuriosum, sed diligentem, euenit. Ratio mihi constat impensæ. Non possum dicere, me nihil perdere: sed quid perdam & quare, & quemadmodum, dicam: causas paupertatis meæ reddam. Sic euenit mihi quod plerisque non suo vitio ad inopiam redactis, omnes ignoscunt, nemo succurrit. Quid ergo est? Non puto pauperem, cui quantulumcunque superest, sat est. Tu tamen malo serues tua & bono tẽpore incipias. Nam, vt visum est maioribus nostris. Sera parsimonia in fundo est. Non enim tantum minimum in imo, sed pessimum remanet.

AD EPISTOLAM PRIMAM.

MVRETVS. Ita fac mi Lucili] *Antiqui breues quasdam sententias, quibus multum sapientia paucis verbis adstrictum contineretur, ad Deum referebant auctorem. Eiusmodi fuerunt,* Nosce te ipsum: Deum sequere: Ne quid nimis: *eiusdemque generis alia. Fuit & hæc in nobilissimis atque omnium sermone celebratissimis,* Tempori parce. *Mentio eius apud Ciceronem libro tertio de finibus, apud hunc nostrum epistola, vt à me quidem numerantur, nonagesima quarta: vt ab aliis, nonagesima quinta: apud Clementem Alexandrinum Stromate primo: apud Stobæum λόγῳ γ', & alios. Et quod ait princeps medicorum, vitam esse breuem, artem vero longam, non de medendi modo arte, sed & de sapientia, quæ viuendi ars*

est, multo etiā verius dici potest. Zenonis est: nulla re ita nos egere, vt tempore. Nos autē ridiculè de vitæ breuitate querimur: partem eius multo maximam sine fructu effluere patimur. & cum mortē nobis imminere sentimus, si quis se triduum aut quatriduum ad vitam nobis adiecturum profiteatur, omnia dare ac profundere parati sumus: cum sæpe integros menses atq; annos ita nobis eripi paßi simus, vt si ex pleno ac redundanti & superfluenti aliquid nulli pretij largiremur. At Theophrastus συνεχῶς ἔλεγε, πολυτελὲς ἀνάλωμα εἶναι τὸν χρόνον. Hoc igitur sapientißimum præceptum hac prima epistola pertractat & Lucilio commendat Seneca.

Aut auferebatur.] *ab amicis potentioribus, qui omnibus omissis, quasi pro imperio operam sibi dari volunt.*

Aut surripiebatur] *clanculum, quasi quæ ex insidiis.*

Aut excidebat] *per incuriam ac negligentiam tuam.*

Persuade tibi] *Eandem sententiam mutato tantum orationis genere repetit, vt altius in animo infigat.*

Male agentibus] *vt ea quæ aleæ, quæ libidini, quæ ventri atque abdomini, quæ sectandis potentioribus datur.*

Nihil agentibus] *vt euenit iis qui otio atq; ignauia marcēt.*

Aliud agentibus] *negligenter ac languide omnia tractantibus & quiduis potius cogitantibus, quàm id quod agunt.*

Mortem prospicimus] *tanquam procul distantem: cum tamen illa aßidue suprà caput immineat.*

Manum inieceris.] *Verbum iuris: vt, & id, quo statim vtitur,* In possessionem mittere.

Dum differtur vita, transcurrit,] Ἡμεῖς ὁπότε ἀρχόμεθα ζῆν, τότε ἀποθνήσκομεν, *dixisse fertur Theophrastus. Et hoc est, quod, & si longe alio sensu, dixit Martialis:*

Sera nimis vita est crastina. viue hodie.

Horatius autem vere & serio: sapere aude:
Incipe. viuendi qui recte prorogat horam,
Rusticus expectat, dum defluat amnis at ille
Labitur & labetur in omne volubilis æuum.

Cum impetrauere,] *Multo hoc melius, quàm quod antea legebatur,* cum periere.

Cui quantulumcumque superest, sat est] *Quamuis igitur mihi, ætate iam ad senium inclita, superesse non multum potest: pauper tamen mihi non videor, cum id ipsum quod superest, quātulum est, mihi satis esse ducam.*

Bono tempore] *mature.*

Sera parsimonia] *Hesiodeum est: δειλὴ δ' ἐνὶ πυθμένι φειδώ.*

Non enim tantum minimum) *Citantur ex Antiphane versus quidam, quibus ait vitam nostram similem esse vini. Vbi enim paulum superest, acescere.*

Σφόδρ' ἐστὶν ἡμῶν ὁ βίος οἴνῳ προσφερής.
Ὅταν ᾖ τὸ λοιπὸν μικρὸν, ὄξος γίνεται.

Hic noster epistola centesima octaua. Meliora præteruolant: deteriora succedunt. quemadmodum ex amphora primum quod est sincerissimum effluit, grauissimum quodque turbidúmque subsidit: sic in ætate nostra quod est optimum primum est.

PINCIANVS. Quod mortem prospicimus] *Codices nonnulli,* quod mortem procul esse coniicimus.

In huius rei nimis fugacis ac lubricæ possessionem.] *Vetus omnis lectio non habet* nimis, *sed* vnius, *quod & rectius, quia sequitur,* Cum interim hoc vnum est. &c.

Ex qua expellit quemcumque vult.] *Prior editio,* ex qua expellitur quicunque vult. *Exemplar scholasticum,* Ex qua nemo expellitur nisi quicunque vult.

Et tanta stultitia mortalium est] *scribe,* Sed tanta stultitia mortalium est, *ex eadem.*

Imputari sibi cum periere, patiantur:] *Castigatissima quædam exemplaria* impetrauere *agnoscunt, non* periere.

Quid est?] *scribe,* Quid ergo est, *ex vetere lectione.*

ERASMVS Eripiuntur] *Eripiuntur quæ vi tolluntur: subducuntur, quæ clam. Pro* eripiuntur, *quidam codices habebant* surripiuntur.

Quod mortem prospicimus] *Prospicimus ventura, & quæ procul absunt. At non iam magna ex parte à tergo est. Aliquis non intelligens astutiam, addidit,* non prospicimus.

Ex qua expellitur quicunque vult] *Argutius est quod habebat codex vetustus,* ex qua expellit quemcunque vult. *Natura misit in hanc possessionem, sed hac lege, vt sit exeundũ quandocunque vult ipsa.*

OBSOPÆVS. *Omnes quos habui scripti codices, duo Puteani, tertius Nicotij, & quartus Ambianus, consentiunt in hac scriptura sine dubio vera:* & si volueris attendere, maxima vitæ pars elabitur male agentibus, magna nihil agentibus, tota vita aliud agentibus. *Huius periodi explicationem vide apud Alciatum Parergon Iuris lib.* IIII, *cap.* XIIII.

In optimo Puteani codice supra hæc verba mortem prospicimus, *explicationis causa scriptum erat*, quasi procul esse coniicimus. *Postea* mi *abest à tribus m. ss.*

Alter Puteani codex optimæ fidei, ex qua non expellitur quicumque vult: *ceteri non ita bene*, ex qua expellit quencunque vult: *Vnus*, quicunque vult.

Omnes m. ss. Et tanta stult. *non* Sed *iidem* dicere nihil perdere *& mox*, Sed euenit mihi. *&* incipies.

EPISTOLA II.

EX his quæ mihi scribis, ex his, quæ audio, bonam spem de te concipio, non discurris, nec locorum mutationibus inquietaris. Ægri animi ista iactatio est. Primum argumentum cōpositæ mentis existimo, posse cōsistere, & secum morari. Illud vide, ne ista lectio multorum auctorum & omnis generis voluminum, habeat aliquid vagum & instabile. Certis ingeniis immorari & innutriri oportet; si velis aliquid trahere, quod in animo fideliter sedeat. Nusquam est, qui vbique est. In peregrinatione vitam agentibus hoc euenit, vt multa hospitia habeant, nullas amicitias. Idem accidat necesse est iis qui nullius se ingenio familiariter applicant, sed omnia cursim & properantes transmittunt. Non prodest cibus, nec corpori accedit, qui statim sumptus emittitur. Nihil æque sanitatem impedit, quàm remediorum crebra mutatio. Non venit vulnus ad cicatricem, in quo medicamenta tentantur. Non coalescit planta quæ sæpe transfertur. nihil tam vtile est, quod in transitu prosit. Distrahit animum librorum multitudo. Itaque cum

legere non possis quantum habueris, sat est habere quantum legas. Sed modo, inquis, hunc librum euoluere volo, modo illum. Fastidientis stomachi est, multa degustare: quæ vbi varia sunt & diuersa, inquinant, non alunt. Probatos itaque semper lege: & si quando ad alios diuertere libuerit, ad priores redi. Aliquid quotidie aduersus paupertatem, aliquid aduersus mortem auxilij compara, nec minus aduersus ceteras pestes. Et cum multa percurreris, vnum excerpe, quod illo die concoquas. Hoc ipse quoque facio: ex pluribus quæ lego, aliquid apprehendo. Hodiernum hoc est, quod apud Epicurũ nactus sum. Soleo enim & in aliena castra transire, non tanquam transfuga, sed tamquam explorator. Honesta, inquit, res est, læta paupertas. Illa vero non est paupertas, si læta est. Cui enim cum paupertate bene conuenit, diues est. Non qui parum habet, sed qui plus cupit, pauper est. Quid enim refert, quantum illi in arca, quantum in horreis iaceat, quantum pascat, aut fæneret, si alieno imminet; si non acquisita, sed acquirenda computat? Quis sit diuitiarum modus, quæris? Primus habere quod necesse est, proximus, quod sat est.

AD EPISTOLAM II.

MVRETVS. EX iis quę mihi scribis,] *Quidam sunt qui vno loco diutius consistere non possunt: & crebram locorum mutationem ad curas ac molestias animi deponendas vtilem esse opinantur. Eos notat principio huius Epistolæ: & Lucilio, quod ex eo numero non sit, gratulatur. Prope autem idem argumentũ est Epistola xxviij. Tum etiam in ratione studiorum, illam per varios scriptores cur-*

circumcursationem reprehendit: satiusque esse docet, paucos, sed eosdem optimos ac probatissimos deligere, quos saepe relegendo in succum ac sanguinem conuertas tuum. Addit ad extremum elegans dictum Epicuri, quod eo die apud illum notauerat.

Bene compositae mentis] *Verbum* bene *non habetur in eadem.* PINCIANUS.

Quae vbi varia sunt & diuersa, coinquinant,] *Eadem* inquinant *agnoscit, non* coinquinant.

Et si quando ad alios diuerti libuerit,] Diuertere, *non* diuerti, *exemplar Scholasticum. Exemplar Pincianum, & pleraque alia*, transire.

Tres m.ss. scribis, & ex his. *Postea,* illud autem vide, *priores editiones & omnes m.ss.* OPSOPAEUS.

M.ss. exigentibus *pro* agentibus. *Postea tres*, nihil tam vtile est vt in transitu prosit. *mox omnes*, Distringit librorum multitudo.

Tres diuerti, *vnus* deuerti, *Postea, quatuor.* quae legi. *in quibus deest particula* enim: *in Nicotiano tota periodus*, Cui enim *vsque ad* diues est: *legitur vero in omnibus epistola* 4.

Nihil aeque sanitatem impedit] *v.c.* nihil tam aeque san. imp.

Distrahit animum librorum multitudo] *v.c.* distringit, *&* desuper *satis prisca manu additum erat i.* distrahit. *vt inde, liqueat glosam hactenus praualuisse. Reducendum igitur verbum* distringit, *maximè cum illud familiare sit authori, quod exemplis probari non est inutile, vt simul loci restituantur, qui in vulgatis aliorum editionibus saepe corrupti sunt, vt Epist.* 66. rem districtam & operosam: *sic enim ibidem v. c. vulgo* distractam. *Et Epist.* 123. epulis in multa pericula districtis, *vbi quidam legunt* discretis. *Et Epist.* 105 vbique quo distringatur inueniet. *nam quod ibi in ora cuiusdam editionis Lugdunensis additur alias legi,* quo distrahatur, *spurium est. Idem lib. de breuit. vitae cap.* 6. quando districtus animus, *& cap.* 10. illis districtis in multa. *& cap.* 14. variis cupiditatibus districta vrbe. *Iuretus.*

Et cum percurreris] *bene v. c.* percurreris.

EPISTOLA III.

EPistolas ad me perferendas tradidisti, vt scribis, amico tuo. Deinde admones me, ne omnia cum eo ad te pertinentia communicem, quia non soleas nec ipse quidem hoc facere. Ita eadem epistola illum & dixisti amicum, & negasti. Itaque sic priore illo verbo quasi publico vsus es, & sic illum amicum vocasti, quomodo omnes candidatos, bonos viros dicimus, quomodo obuios, si nomen non succurrit, dominos salutamus. Hoc abierit. Sed si aliquem amicum existimas, cui non tantumdem credis quantum tibi, vehementer erras, & non satis nosti vim veræ amicitiæ. [errat & ille, qui amicum in atrio quærit, in conuiuio probat. Nullum habet maius malum occupatus homo & bonis suis obsessus, quàm quòd amicos sibi putat, quibus ipse non est.] Tu vero omnia cum amico delibera, sed de ipso prius. Post amicitiam credendum est, ante amicitiam iudicandum. Isti vero præpostere officia permiscent, qui contra præcepta Theophrasti, cum amauerint, iudicant, & non amant, cum iudicauerint. Diu cogita, an tibi in amicitiam aliquis recipiendus sit. cum placuerit fieri, toto illum pectore admittito: tam audacter cum illo loquere quàm tecum. Tu quidem ita viue, vt nihil cõmittas, nisi quod committere etiam inimico possis. sed quia interueniunt quædam quæ consuetudo fecit arcana, cũ amico omnes curas, omnes cogitationes tuas misce. Fidelem si putaueris, facies. Nam multi fallere docuerunt, dum timent falli: & alijs iu

peccandi suspicando fecerunt. Quid est ergo, quare verba coram amico retraham? Quid est, quare me coram illo non putem solum? Quidam quæ tantum amicis committenda sunt, obuijs narrant, & in quaslibet aures, quicquid illos vrit, exonerant: quidam rursus etiam carissimorum conscientiam reformidant, &, si possent, ne sibi quidem credituri, interius premunt omne secretum. Neutrum faciendum est. Vtrumque enim vitium est, & omnibus credere, & nulli: sed alterum honestius dixerim vitium, alterum tutius. Sic vtrosque reprehendas, & eos qui semper inquieti sunt, & eos qui semper quiescunt. Nam illa tumultu gaudens, non est industria, sed exagitatæ mentis concursatio: & hæc non est quies, quæ motum omnem molestiam iudicat, sed dissolutio & languor. Itaque hoc quod apud Pomponium legi, animo tuo mandabitur. Quidam adeo in latebras refugerunt, vt putent in turbido esse quicquid in luce est. Inter se ista miscenda sunt, & quiescenti agendum, & agenti quiescendum est. Cum rerum natura delibera: illa dicet tibi, se & diem fecisse & noctem.

AD EPISTOLAM III.

EPISTOLAS] *Familiariter reprehendit Lucilium, quòd amici nomine ita vsus esset, vt vulgus solet: docetque eum demum esse vere ac proprie amicum, quicum omnia nostra æquo ac nobiscum communicare possimus: cùm tamen vulgò omnes quibuscũ aliqua nobis vel leuis intercedit necessitudo, amicos vocare soleamus. Hanc quoque duplicem huius nominis acceptionẽ Socrates notans dicere interdum solebat, ὦ φίλοι, οὐδεὶς φίλος.* MVRETVS

Dominos] *Vsitata iam tum erat illa consuetudo Dominos vocandi, quos colerent, aut quorum nomina non succurrerent. Id qui potentiores ambiebant, vt domini à tenuioribus vocarentur: & nisi id fieret, moleste ferebant.*

Martialis:

Mane salutaui vero te nomine, casu:
Nec dixi dominum Cæciliane meum.
Quanti libertas constet mihi tanta requiris?
Centum quadrantes abstulit illa mihi.

Idem:

Cum te non nossem dominum regemque vocabam.

Idem:

Cum voco te dominum, noli tibi Cinna placere.
Sæpe etiam seruum sic resaluto meum.

Seneca epistola CIIII. Illud mihi in ore erat domini mei Gallionis. *Notum est & Epigramma Græcum non sane valde boni poetæ Palladæ:*

Ἤν ὁ φίλος τι λάβῃ, δέσποτε φρέντερ αὐθις ἔειπεν·
Ἢν δὲ λάβῃ μηδὲν, τὸ φρέντερ εἶπε μόνον.
Ὤνια γὰρ καὶ ταῦτα τὰ ῥήματα τοῦ τὰρ ἴγυγε
Οὐκ ἐθέλω δόμινε, οὐ γὰρ ἔχω δόμεναι.

Errat & ille] *Vsque ad illa verba*, Tu vero omnia, *delenda sunt quæ intersecta sunt omnia, vt inuecta huc ex epistola decimanona.*

Theophrasti] *Cuius est*, ὅτι δεῖ κρίναντα φιλεῖν, ἀλλ' οὐ φιλοῦντα κρίνειν.

Multi fallere docuerunt, dum timent falli] *Pertinet huc illud Liuianum* : Vult sibi quisque credi: & habita fides, ipsam plerumque obligat fidem.

PINCIANVS. Illa dicet tibi se & diem fecisse & noctem] *in quibusdam codicibus*, Illa dicet tibi, & diem fecisse se & noctem. *In aliis* Illa dicet tibi, se & diem fecisse, se & noctem.

OPSOPOEVS. *Modius Epist. II. Vnica littera immutata, & vocali prima in locum quartæ substituta, Seneca sua locutionis elegantia constabit, legendo*, hac abierit. *quod valet, hac via, hac ratione, hoc modo excusari dictum tuum potest. Huic Modii coniectura fere accedit scriptura Nicotiani codicis*, ac habierit, *Seneca Epist. x. similiter dicit* : vide quo iudicium meum abeat. *Et cap. xi consol. ad Martiam*, istud inter res nondum iudicatas abeat

ita enim &c. non habeatur. *Ambianus & Puteani duo habent*, Hoc aberit.

Errat & ille, qui amicum in atrio quærit, in conuiuio probat] *Absunt à Romana editione. Iusserat quidem ea deleri Muretus vna cum sequenti periodo: sed operæ male obtemperarunt. In hac editione denuo illa recipimus, & quæ præter rem hic ex epistola XIX. inculcata sunt, notulis duabus inclusimus. Omnes nostri manuscripti ea agnoscunt, Nicotiano excepto, qui periodum* Nullum, *&c. plane non habet.*

In omnibus m. ss habetur præpostero, *vt subaudiatur quæ in vno superscripta est vox* ordine.

M. ss. duo, Quid est? Quare ergo vlla verba, *&c. Nicotianus*, Quid est, quare ergo vlla verba, *&c. Vnus Puteani, isque optimus*, Quid est ergo, quare vlla verba, *&c.*

Vox tuo *abest ab omnibus codicibus scriptis.*

Quomodo obuios si nomen non succurrit dominos salutamus] *huc referendum illud Martialis*, cum te non nossem dominum regemque vocabam. *De hac voce, domini, quomodo in vsu fuerit vide Torrent. in Suet. Aug. Cap. 53. item Claudio 39. Lipsium in lib. 2. Ann. Tac. Brissonium, lib. 8. de form.*

Cui non tantundem credis] *quædam ad ista proba monet a Fornerius in l. 223. §. amicos D. de verb. sign.*

Quicquid illos vrit] *sic sæpe loquuntur auctores. Symmach. lib. 5. epist.* 64. Externos quoque & memorati viri nescios causæ vrit indignitas. *Horatius lib. 1. Epist. 10. dicit calceum angustiorem* pedem vrere. *& Liuius lib. 7.* bello vrere. *Plura Iuretus ad lib. 5. Epistolarum Symmachi.*

EPISTOLA IIII.

PErseuera vt cœpisti, & quantum potes propera: quo diutius frui emendato animo & cōposito posis. Frueris quidē etiam dum cōponis etiam dū emēdas: aliā tamē illa voluptas est, quæ percipitur ex contēplatione mentis ab omni labe

puræ & splendidæ. Tenes vtique memoria, quãtum senseris gaudium, cum prætexta posita, sumpsisti virilem togam, & in forum deductus es. Maius expecta, cum puerilem animum deposueris, & te in viros philosophia transcripserit. Adhuc enim non pueritia in nobis, sed quod est grauius, puerilitas remanet: & hoc quidẽ peius est, quod auctoritatem habemus senum, vitia puerorum: nec puerorum tantum, sed infantium. Illi leuia, hi falsa formidant: nos vtraque. Profice modo, & intelliges, quædam ideo minus timenda, quia multum metus auferunt. Nullum magnum malum quod extremum est. Mors ad te venit. timẽda erat, si tecum esse posset. Necesse est, aut non perueniat; aut pertranseat. Difficile est, inquis, animum perducere ad contemptum animæ. Non vides, quàm ex friuolis causis contemnatur? Alius ante amicæ fores laqueo pependit, alius se præcipitauit à tecto, ne Dominum stomachantem diutius audiret: alius ne reduceretur è fuga, ferrum adegit viscera. Non putas virtutẽ hoc effecturã, quod effecit nimia formido? Nulli potest secura vita contingere, qui de producenda nimis cogitat: qui inter magna bona multos consules numerat. Hoc quotidie meditare, vt possis æquo animo vitam relinquere, quã multi sic complectũtur & tenent, quomodo qui à torrente rapiuntur, spinas & aspera. Plerique inter mortis metum, & vitæ tormenta miseri fluctuãt: & viuere nolunt, & mori nesciunt. Fac itaque tibi iucundam vitam, omnem pro illa solicitudinem deponendo. Nullum bonum iuuat haben-

tem, nisi ad cuius amissionem præparatus est animus. Nullius autem rei facilior amissio est; quàm quæ desiderari amissa non potest. Ergo aduersus omnia quæ accidere possunt etiam potẽtissimis, adhortare te & indura. De Pompeij capite pupillus & spado tulere sententiam. De Crasso crudelis & insolens Parthus. Caius Cæsar iussit Lepidum Decimo tribuno præbere ceruicem; ipse Chæreæ præstitit. Neminẽ eo fortuna prouexit, vt non tantum illi minaretur, quantum permiserat. Noli huic tranquillitati confidere. momento mare vertitur. eodem die vbi luserunt nauigia sorbentur. Cogita posse latronem & hostem admouere iugulo tuo gladium. Vt potestas maior absit, nemo non seruus habet in te vitæ necisque arbitrium. Ita dico, quisquis vitam suam contempsit, tuæ dominus est. recognosce exemplum eorũ qui domesticis insidiis perierunt, aut aperta vi, aut dolo: & intelliges, non pauciores seruorum ira cecidisse, quàm regum. Quid ad te itaque quàm potens sit quẽ times, cùm id propter quod times, nemo non possit? At si fortè in manus hostium incideris, victor te duci iubebit, eo nempe quo duceris. Quid te ipse decipis, & hoc nunc primum quod olim patiebaris, intelligis? Ita dico, ex quo natus es, duceris. Hæc & huiusmodi versanda in animo sunt, si volumus illam vltimam horam placidi expectare, cuius metus omnes alias inquietas facit. Sed vt epistolæ finem imponam, accipe quod hodierno die mihi placuit. & hoc quoque ex alienis hortulis sumptum est. Magnæ diuitiæ sunt, lege naturæ composita

paupertas. Lex autem illa naturæ, scis quos nobis terminos statuit? Non esurire, non sitire, non algere. Vt famem, sitimque depellas, non est necesse superbis assidere liminibus, nec supercilium graue, & contumeliosum etiam humanitatem pati. Non est necesse maria tentare, nec sequi castra. Parabile est quod natura desiderat, & expositum. Ad superuacua sudatur. Illa sunt quæ togam conterunt, quæ nos senescere sub tentorio cogunt, quæ in aliena littora impingunt. Ad manum est, quod sat est.

AD EPISTOLAM IIII.

MVRETVS.

PERSEVERA.] *Monet, vt urgeat studium Philosophiæ: assuefaciatque se ad contemptum & mortis, & rerum in vita superuacanearum.*

In viros] *Ita legendum ex vetere libro, non, vt ante, in virum. In viros autem transcribebantur, qui incipiebant per se censeri, iamque res suas libere tractare atque administrare poterant. Id Athenis vocabant* ληξιαρχικὸν γραμματεῖον. *de quo ita Harpocration:* ληξιαρχικὸν γραμματεῖον, εἰς ὃ [illegible] [illegible] οἷς ἐξῆν ἤδη τὰ πατρῷα διοικεῖν.

Illi lenia, hi falsa formidant: nos vtraque] *Lucretius:*

Nam veluti pueri trepidant atque omnia cæcis
In tenebris metuunt: Sic nos in luce timemus,
Interdum nihilo quæ sunt metuenda magis, quam
Quæ pueri in tenebris pauitant finguntque futura.

Profice modo] προκόψον ἐπ' ἀρετῇ. *Ita melius, quam vt ante,* Prospice.

Lepidum] *Qui aduersus ipsum aut coniurasse, aut coniuraturus esse insimulabatur: vt colligo ex his Suetonij verbis:* Reliquas sorores nec cupiditate tanta, nec dignatione dilexit, vt quas sæpe exoletis suis prostrauit. quo facilius eas in causa Æmilij Lepidi condemnauit, quasi adulteras, & insidiarum aduersus se conscias.

Duci] Verbum duci *interdum simpliciter poni pro eo quod est* ad mortem duci, *iampridem docui libro primo commentariorum in Catilinarias. Ita autem eo frequentissime vtitur Seneca. Huius igitur loci sententia est, etiam si hostis nos in suam potestatem perductos duci iubeat, non alio tamen duci iussurum quam quo natura ipsa nos ducit. Quod in extremo huius epistolæ legebatur,* Cui cum paupertate bene conuenit, diues est, *tralatum huc erat ex epistola secunda. Itaque hinc deleri iussi.*

Inuerso ordine m.ss. etiam dum emendas, etiam dum componis. *Statim: Tres non habent,* in nobis. OPSOPAEVS.

M.ss. Profice modo: intelliges, *& proxime,* Nullum magnum quod extremum est.

Rectè m.ss. aut transeat. *Item,* ad contemptionem animæ *quod postremum agnoscunt quoque Modij membranæ, vt indicat Epist.* 11.

Modius epistola cxxx. Alius se præcipitauit à tecto. *&c Melius aberit præpositio, nec est in membranis Dominicanorum Herbipolensium. sic dixit Horatius:*

Hic se præcipitem tecto dedit, ille flagellis
Ad mortem cæsus.

At nostri codices constanter repræsentant è tecto:

Rectissime legitur in m.ss. tam nostris quàm Herbipolensibus (in 11. *epistola Modij)* qui aqua torrente rapiuntur, spinas *&c. ad imitationem Virgilij x. Aeneidos:*

--- torrentis aquæ vel turbinis atri More furens.

Sic torrens vnda *dicitur apud eundem Virgilium, & nostrum Senecam lib. de beata vita, cap. xiiij.* torrens cursus. *Natural. quæst.* III. *cap. xxvij* torrens impetus *epist. xxiij.*

M.ss Nullum bonum adiuuat habentem *& mox.* quæ incidere possunt.

Modius epist. 11. *Malunt scripti libri omnes:* De Pompeij capite pusio & spado tulere sententiam. *quod quale sit, ipsi videtint. Sic ille. At nostri liquido præferunt receptam lectionem.*

Bene videtur emendasse Muretus, momento mare vertitur. *Sed nec vulgata lectio* euertitur, *manuscriptorum consensu firmata, male habet Virg.* 1. *Aen.* Disiecitque rates, euertitque æquora ventis.

Copula & *non est in m.ss. Mox iidem legunt,* Aut si forte.

M.ss. sine aspiratione ortulis. *quod ab etymo propius est. &* statuat.

M.ss. & appositum, *in excerptis legitur*, Parabile est quod natura desiderat, & cito apponitur.

Facilior amissio est, *Vnus V.c.* fœlicior.

Pupillus & spado] *V.c.* pusillus & sp.

EPISTOLA V.

QVod pertinaciter studes, & omnibus omissis, hoc vnum agis, vt te quotidie meliorem facias, & probo & gaudeo: nec tantum hortor, vt perseueres, sed etiam rogo. Illud autem te admoneo, ne eorum more qui non proficere, sed conspici cupiunt, facias aliqua, quæ in habitu tuo, aut genere vitæ notabilia sint. Asperum cultum, & intonsum caput, & negligentiorem barbam, & indictum argento odium, & cubile humi positum, & quicquid aliud ambitionem peruersa via sequitur, deuita. Satis ipsum nomen philosophiæ, etiam si modestè tractetur, inuidiosum est. Quid si nos hominum consuetudini cœperimus excerpere? Intus omnia dissimilia sint: frons nostra populo conueniat. Non splēdeat toga: ne sordeat quidem. Non habeamus argentum, in quod solidi auri cælatura descenderit: sed non putemus frugalitatis indicium auro argentoque caruisse. Id agamus, vt meliorem vitam sequamur quàm vulgus, non vt contrariam. Alioqui quos emendari volumus, fugamus, & à nobis auertimus. Illud quoque efficimus, vt nihil imitari velint nostri, dum timent ne imitanda sint omnia. Hoc primum philosophia promittit, sensum communem, humanitatem & congregationem, à qua professionis dissimilitudo separabit.

Viden-

Videamusne ista per quæ admirationem parare volumus, ridicula & odiosa fiant. Nempe propositum nostrum est, secundum naturam viuere. Hoc contra naturam est, torquere corpus suum, & faciles odisse munditias, & squallorem appetere, & cibis non tantum vilibus vti, sed tętris & horridis. Quemadmodum delicatas res desiderare, luxuriæ est: ita vsitatas & non magno parabiles fugere, dementiæ est. Frugalitatem exigit philosophia, non pœnam. Potest autem esse non incompta frugalitas. Hic mihi modus placet. Temperetur vita inter bonos mores & publicos. Suspiciant omnes vitam nostram, sed & agnoscant. Quid ergo? Eadem faciemus, quæ ceteri? Nihil inter nos & illos intererit? Plurimum. Dissimiles esse nos vulgo, sciat, qui inspexerit propius. qui domum intrauerit, nos potius miretur quàm supellectilem nostram. Magnus ille est, qui fictilibus sic vtitur, quemadmodum argento. nec ille minor est, qui sic argento vtitur, quéadmodum *fictilibus*. Infirmi animi est, pati non posse *diuitias*. Sed vt huius quoque diei lucellum tecum communicem, apud Hecatonem nostrum inueni, cupiditatum finem, etiam ad timoris remedia proficere. Desines, inquit, timere, si sperare desieris. Dices, quomodo ista tam diuersa pariter sunt? Ita est, mi Lucili: cum videantur dissidere coniuncta sunt. Quemadmodum eadem catena & custodiam & militem copulat, sic ista quę tam dissimilia sunt, pariter incedunt. Spem metus sequitur. Nec miror ista sic ire. Vtrumque pendentis animi est, vtrumque futuri expecta-

tione ſoliciti. Maxima autem vtriusque cauſa eſt, quod non ad præſentia aptatur, ſed cogitationes in longinqua præmittimus. Itaque prouidentia, maximum bonum conditionis humanæ, in malum verſa eſt. Feræ pericula quę vident, fugiunt: cum effugere, ſecuræ ſunt. Nos & venturo torquemur, & præterito. Multa bona noſtra nobis nocent. Timoris enim tormentum memoria reducit, prouidentia anticipat. Nemo tantum præſentibus miſer eſt.

AD EPISTOLAM V.

MVRETVS. QVod pertinaciter ſtudes] *Reprehendit conſuetudinem quorundam, qui vt ſe Philoſophiæ deditos eſſe, vel oſtenderent, vel perſuaderent, intonſo capillo, impexa barba, adducto ſupercilio incultu & ſordibus, & aſperitate vita inſignes eſſe cupiebant. Cuius generis ne noſtris quidem temporibus exempla deſunt. Irridet & Horatius quoſdam, qui eodem prope modo poetarum nomen aucupabantur.*

Nanciſcetur enim nomen pretiumque poetæ,
Si tribus Anticyris caput inſanabile, nunquam
Tonſori Licino commiſerit.

Addit in extremo quaſi pro corollario, elegantem ſententiam Hecatonis de naturali quadam metus & ſpei coniunctione.

Conſpici] *Conſpicuus eſſe, & differre à ceteris notabili aliquo diſcrimine. Hi ſunt qui in ſacris litteris dicuntur facere omnia πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις.*

Cubile humi poſitum] *χαμεύνιον.*

Ambitionem peruerſa via ſequitur] *Non enim ſapientia ſolum, ſed faſtus etiam ambitio ſub ſordido pallio latet, neque vlli homines ſitientiores gloriæ ſunt, quàm qui eam, fugientium ſpecie, perſequuntur. Inde Plato Diogeni Cynico, qui ſe Platonis faſtum calcare diceret, Calcas, inquit, ſed alio faſtu. Et Ariſtoteles ſordidum ac neglectum Lacedæmoniorum veſtitum ad arrogantiā refert. De dicto Hecatonis quod ſequitur, pluribus verbis diſputa*

ui cap. vi. lib. xii. Variarum lectionum.

Fugamus & à nobis auertimus] *Scribe inuerſo ordine*, Fugamus à nobis auertimus, *ex veteri lectione.*

A qua profeſſione nos diſſimilitudo ſeparabit] *Non dubiũ quin legendum*, profeſſionis diſſimilitudo. *A qua congregatione, diſſimilitudo profeſſionis ſeparabit. Vult enim nos intus habere philoſophiam, non profiteri. Quod hic præcipit de Philoſophis, mire quadrat in monachos.*

Sed non agnoſcant] *Argutius eſt, quod habebat codex vetuſtus*, ſed agnoſcant. *Suſpicimus etiã aliena, ſed agnoſcimus noſtra, quæ & ipſi præſtare queamus.*

M ſſ. Euita. *& poſtea*, fugamus à nobis, & auertimus.

M ſſ. vno conſenſu, A qua profeſſione diſſimilitudo nos ſeparabit. *atq. ita quoque in ſuis libris legi teſtatur Modius Ep. cxxx. Mox iterum conſtans noſtrorum lectio*, odioſa ſint.

Verbum eſt *non habet optimus Puteani codex. Eiuſmodi particulis interpolatores ſæpius Senecam locupletarunt.*

Turneb. cap. viii. l. 5. aduerſ. Cuſtodia ſæpe eſt reus, qui cuſtoditur, aut in carcere, aut à militibus ſeruatur. Seneca. Quemadmodum eadem cathena & cuſtodiam & militem copulat. *Itaque miror Seru. in* IX. *Aeneid. hæc ſcribere* : nam vt hi qui cuſtodiuntur, cuſtodiæ dicantur vſurpatum eſt: vnde male in vſu, cuſtodiæ audiuntur. *nam cuſtodias à magiſtratu audiri, elegantiſſimè dici, ex eo quem protuli Senecæ loco non eſt obſcurum. Vide quæ de cuſtodia doctiſſimè ſcripſit Lipſius comment. ad* III. *Ann. Taciti. & Modius epiſt.* II. *Nouantique.*

Delicatas res deſiderare luxuriæ eſt] *V. c. Ireti*, deſiderare delicatas res luxuriæ eſt.

EPISTOLA VI.

INtelligo, Lucili, non emendari me tantum, ſed transfigurari: nec hoc promitto iam aut ſpero, nihil in me ſupereſſe, quod mutandum ſit. Quid ni multa habeam quæ debeat corrigi, quæ

extenuari, quæ attolli? Et hoc ipsum argumentum est in melius translati animi, quòd vitia sua, quæ adhuc ignorabat, videt. Quibusdam ægris gratulatio fit, cum seipsos ægros esse senserunt. Cuperem itaque tecum communicare tam subitam mei mutationem: tunc amicitiæ nostræ certiorem fiduciam habere cœpissem, illius veræ, quam non spes, non timor, non vtilitatis suæ cura diuellit, illius, cum qua homines moriuntur, pro qua moriuntur. Multos tibi dabo, qui non amico, sed amicitia caruerunt. Hoc non potest accidere, cum animos in societatem honesta cupiendi par voluntas trahit. Quid ni non possit? Sciunt enim ipsos omnia habere communia, & quidem magis aduersa. Concipere animo non potes, quantum momenti afferre mihi singulos dies videam. Mitte, inquis, & nobis ista, quæ tam efficacia expertus es. Ego verò cupio in te omnia transfundere, & in hoc gaudeo aliquid discere, vt doceam: nec me vlla res delectabit, licet eximia sit & salutaris, quam mihi vni sciturus sum. Si cum hac exceptione detur sapientia, vt illam inclusam teneam, nec enuntiem, reiiciam. Nullius boni sine socio iucunda possessio est. Mittam itaque ipsos tibi libros: & ne multum operæ impendas, dum passim profutura sectaris, imponam notas, vt ad ea ipsa protinus quæ probo & miror, accedas. Plus tamen tibi viua vox & conuictus, quàm oratio proderit. In rem præsentem venias oportet. Primum quia homines amplius oculis quàm auribus credunt: deinde quia longum iter est per præcepta, breue

& efficax per exempla. Zenonem Cleanthes non expreſſiſſet, ſi eum tantummodo audiſſet. Vitæ eius interfuit, ſecreta perſpexit, obſeruauit illũ, an ex formula ſua viueret. Plato & Ariſtoteles, & omnis in diuerſum itura ſapientium turba, plus ex moribus quàm ex verbis Socratis traxit. Metrodorum, & Hermachum, & Polyænum, magnos viros non ſchola Epicuri, ſed contubernium fecit. Nec in hoc te accerſo tantum, vt proficias, ſed vt proſis. Plurimum enim alter alteri conferemus. Interim quia diurnam tibi mercedulam debeo, quid me hodie apud Hecatonem delectauerit, dicam. Quæris, inquit, quid profecerim? Amicus eſſe mihi cœpi. Multum profecit. nunquam erit ſolus. Qui ſibi amicus eſt, ſcito hunc amicum omnibus eſſe.

AD EPISTOLAM VI.

INTELLIGO Lucili,] *Gratulatur ſibi apud Lucilium, quod ſe quotidie progreſſus ad virtutem aliquos facere ſentiat: qua de re extat perelegans commentarius Plutarchi. Tum docet intimam & adſiduam bonorum conſuetudinem multo eſſe omnibus præceptis efficaciorem.* MVRETVS.

Quibuſdam ægris] *Nonnunquam enim ita deiecta ac proſtrata ſunt vires, vt ægrotus ipſe ægrotare ſe non ſentiat: quo nihil letalius. Tunc igitur ſpes aliqua ſalutis affulget, cum qui ita affectus erit, morbum ſuum ſentire incipit.*

In diuerſum itura] *Ab eo enim proſeminata ſunt philoſophorum quaſi familiæ: & vt ex Apennini iugo fluminum, ſic ex varijs eius multiplicibuſque ſermonibus ſapientum diuortia extiterunt. vt eſt apud Ciceronem libro tertio de Oratore.*

Plus ex moribus, quam ex verbis Socratis] *Ariſtides quidem vel ex ipſo aſpectu ac contactu Socratis mirificam ſe quandam vtilitatem percipere ſolitum eſſe profitetur his verbis:* Ego

enim, ô Socrates, nihil vnquam à te didici, vt & ipse nosti proficiebam autem, quoties tecum vna eram etiam si tantum vna in domo essemus, quanquam non in eodem cubiculo: magis tamen, si quando in eodem etiam cubiculo. Et tum quoque magis, si in te dicentem intuerer, quàm si oculos aliam vllam in partem dirigerem: multo autem maxime ac plurimum proficiebam, si quando proxime te sederem, tangerémque te, & hærentem tibi. *Hæc vt vt potui, expreßè Platonis Theage in extremo.*

PINCIANVS. Obseruauit illum an ex formula sua viueret.] *Quidam codices,* obseruauit vt ex formula sua viueret.

Quid me apud Hecatonem delectauerit] *Desideratur dictio* hodie, *ex omni vetere lectione.* Quid me hodie *&c.*

OBSOPÆVS. *Modius epist.* II. *Scrib.* Quidni multa habeam quæ debeant colligi, quæ extenuari, quæ attolli? *sparsa & dissoluta colliguntur, tumida & grādia extenuantur, abiecta & demissa attolluntur, sæpeque adeo ita loquitur Seneca. Modio adstipulātur omnes nostra membrana.*

Tres m.ss. cum ipsos ægros se esse senserunt: *vnde recte Nicotianus,* cum ipsi ægros se esse senserunt.

Delenda vox eum, *scriptis libris approbantibus.*

Iamdudum monuerat Brodæus cap. vlt. lib. I. *Miscell.* Hermachum *legendum esse, de quo mentionem facit in Epicuro Laertius, & Cicero in libris de finibus bonorum & malorum.*

Verbum cœpi, *ex Gloßemate natum esse comprobant m. ss. Mox duo Puteani codices legunt* Multum proficit. Nunquam erit solus. Scito hunc amicum omnibus esse. *Eodem modo Nicotianus & Ambianus: nisi quod* qui *adiiciunt* proficit qui numquam, &c. *At quæ proxima sunt verba,* Qui sibi amicus est, *neque in scriptis, neque in cusis exemplaribus leguntur.*

Scripti omnes, existimes, *&,* Nondum illi tuto committeris *Tres.* Ego certe confitebor.

Plato] *v. c.* Platon, *vt iam supra.*

EPISTOLA VII.

QVid tibi vitandum præcipue existimem, quæris? Turbam. Nondum illi te tutò commiseris. Ego certe confiteor imbecillitatem meã. Nunquam mores quos extuli, refero. Aliquid ex eo quod composui, turbatur: aliquid ex his quæ fugaui, redit. Quod ægris euenit, quos longa imbecillitas vsque adeo affecit, vt nunquam sine offensa proferantur, hoc accidit nobis, quorum animi ex longo morbo reficiuntur. Inimica est multorum conuersatio. Nemo non aliquod nobis vitium aut commendat, aut imprimit, aut nescientibus allinit. Vtique quo maior est populus cui commiscemur, hoc periculi plus est. Nihil vero est tam damnosum bonis moribus, quàm in aliquo spectaculo desidere. Tunc enim per voluptatem facilius vitia surrepunt. Quid me existimas dicere? Auarior redeo, ambitiosior, luxuriosior? immo vero crudelior & inhumanior, quia inter homines fui. Casu in meridianum spectaculum incidi, lusus expectans, & sales, & aliquid laxamenti, quo hominum oculi ab humano cruore acquiescant. Contra est, quicquid ante pugnatum est, misericordia fuit. Nunc omissis nugis, mera homicidia sunt, nihil habent quo tegantur, ad ictum totis corporibus expositi, nũquam frustra manum mittunt. Hoc plerique ordinarijs paribus & postulaticijs præferunt. Quid ni præferant? non galea, non scuto repellitur fer-

tum. Quo munimenta? Quo artes? Omnia ista mortis moræ sunt. Mane leonibus & vrsis homines, meridie spectatoribus suis obiiciuntur. Interfectores inter se iubentur obijci, & victorem in aliam detinent cædem. exitus pugnantium mors est; ferro & igne res geritur. Hæc fiunt, dum vacat arena. Sed latrocinium fecit aliquis, quid ergo meruit? vt suspendatur. Occidit hominem. quia occidit ille, meruit, vt hoc pateretur: tu quid meruisti miser, vt hoc spectes? Occide, vre, verbera. Quare tam timide incurrit in ferrum? quare parum audacter occidit? quare parum libenter moritur? Plagis agũtur in vulnera, & mutuos ictus nudis & obuiis pectoribus excipiunt. Intermissum est spectaculum? Interim iugulantur homines, ne nihil agatur. Age ne hoc quidem intelligitis, mala exempla in eos redundare qui faciunt? Agite diis immortalibus gratias, quod eum docetis esse crudelem, qui non potest discere. Subducendus populo est tener animus, & parum tenax recti. Facile transitur ad plures. Socrati, Catoni, & Lælio excutere mentem suam dissimilis multitudo potuisset: adeo nemo nostrum, qui cum maxime concinnamus ingenium, ferre impetum vitiorum tam magno comitatu venientium potest. Vnum exemplum aut luxuriæ, aut auaritiæ multum mali facit. Conuictor delicatus paulatim eneruat & emollit. Vicinus diues cupiditatem irritat: malignus comes quamuis candido & simplici, rubiginem suam affricuit. Quid tu accidere his credis, in quos publice factus est impetus? Necesse est aut imiteris,

aut oderis. Vtrumque autem deuitandum est: ne vel similis malis fias, quia multi sunt, neue inimicus multis, quia dissimiles sunt. Recede in teipsum quantum potes: cum his versare, qui te meliorem facturi sunt. Illos admitte, quos tu potes facere meliores. Mutuo ista fiunt & homines dum docent, discunt. Non est ergo quòd te gloria publicandi ingenij producat in medium vt recitare istis velis aut disputare: quod facere te vellem, si haberes isti populo idoneam mentem. Nemo est qui intelligere te possit. Aliquis fortasse vnus aut alter incidet: & hic ipse formandus tibi erit, instituendusque ad intellectum tui. Cui ergo, inquis, ista didici? non est quod timeas ne operam perdideris: tibi didicisti. Sed ne mihi soli hodie didicerim, communicabo tecum quæ occurrerunt mihi egregie dicta circa eundem fere sensum tria: ex quibus vnum hæc epistola in debitum soluet: duo in antecessum accipe. Democritus ait. *Vnus mihi pro populo est, & populus pro vno. Bene & ille* quisquis fuit (ambigitur enim de auctore) cum quæreretur ab illo, quo tanta diligentia artis spectaret ad paucissimos peruenturæ: Satis sunt, inquit, mihi pauci, satis est vnus, satis est nullus. Egregie hoc tertium. Epicurus cum vni ex consortibus studiorum suorum scriberet. Hæc, inquit, ego non multis, sed tibi: satis enim magnum alter alteri theatrum sumus. Ista mi Lucili, condenda in animum sunt, vt contemnas voluptatem, ex plurium assensione venientem. Multi te laudant. Ecquid habes cur placeas tibi, si is es quem

multi intelligunt? introrsus bona tua spectent.

AD EPISTOLAM VII.

MVRETVS QVid tibi vitandum] *Monet vitandam esse turbam, vitanda spectacula, vitandam denique consuetudinem etiam singulorum, præter quam eorum qui nos meliores efficere, aut meliores à nobis effici possunt.*

Interfectores interfectis iubentur obiici] *Magnum videlicet periculum erat, ne qui mane interfecti erant, meridie resurgerent pugnaturi aduersus interfectores suos. Vetus liber habebat,* interfectis. *Deleui quattuor postremas litteras, vt esset,* inter se.

Sed latrocinium fecit aliquis] *Non enim fere solebant exhiberi, ac produci, nisi qui scelere aliquo mortem meriti essent.*

Quare tam timide] *Solebat populus eos gladiatores odisse, eique irasci, qui parum animose ferrum reciperent, mortique parum libenter occurrerent, Cicero pro Milone:* Etenim si in gladiatoriis pugnis & in infimi generis hominum condicione atque fortuna timidos & supplices, & vt viuere liceat obsecrantes etiam odisse solemus, fortes & animosos, & se acriter ipsi morti offerentes, seruare cupimus, eorumque nos magis miseret, qui nostram misericordiam non requirunt quàm qui illam efflagitant, quanto hoc magis in fortissimis ciuibus facere debemus?

Plagis] *id est ait quidam, retibus. Ineptissime, Plagis enim, id est, ictibus agebantur in vulnera cum essent, qui timidos ac refugientes sequerentur à tergo, ac verberarent, cogerentque etiam inuitos ruere in ferrum.*

Mala exempla] *Principes enim talibus spectaculis docentur crudelitatem quam in nos postea exerceant.*

Eum docetis esse crudelem] *Neronem dicere videtur, qui primis temporibus longissime aberat ab omni crudelitate.*

Vnus mihi pro populo] εἷς ἐμοὶ μύριοι.

PINCIANVS. Quorum animi ex longo morbo inficiuntur] *Eadem,* reficiuntur *præfert non* inficiuntur.

Omnia ista mortes meræ sunt] *Lego ex eadem,* omnia ista mortis moræ sunt.

Interfectores interfectis iubentur obiici] *Exemplar scho-*

listicum interfecturis habet, non interfectis.

Vnum exemplum aut luxuriæ aut auaritiæ] Prior coniunctio aut superfluit, ex vetere lectione.

Non est quod te gloria publicandi ingenij] Adde verbum ergo. Non est ergo, &c. ex eadem.

Si tibi didicisti, scribe, Tibi didicisti. vt superfluat particula si ex eadem.

Ordinariis partibus [Quidam habebant patribus, paribus ERASMVS legendum arbitror. Loquitur de paribus gladiatorum. Has autem verba, vt in expeditione, videtur abiecta ab enarratore quopiā.

M. ss. vsque eo adfecit, vt nusquam sine offensa, &c. consentiunt quoque membranæ Modii epist xxxvi. OBSOPÆVS.

Copula est non agnoscitur à m. ss. tribus.

De meridianis spectaculis & gladiatoribus lege Turnebi cap. xix lib. xxvii. Advers. P. Fabri Semest. lib. I. cap. vt Lipsii Saturnal. serm. lib. ii. cap. xv.

De ordinariis paribus & postulaticiis vide Cœlium Rhodig. lect. antiq. cap. x lib. xi. & Lipsium Sat. serm. lib. ii. cap. xvi.

M. ss. Interfectores interfectis iubent obiici. Lipsius cap. xv. lib. ii. Saturnal. serm. numero emendat, Interfectores interfecturis iubentur obiici, Et sic in antiquo exemplari haberi monuit Pincianus.

Omnes, Plagis igitur in vulnera Mutuos & c. duo, excipiant Sensus ipse vna cum libris scriptis & impressis requirit, vt legamus, Quid tu accidere his moribus credis, & in Romana editione male vna dictione locum mutilarunt.

Recte Nicot. codex. Recede in te ipse qu. Sic epist. xxx. in te ipse secede. Mox. Ergo abest à m. ss.

M. ss. omnes habent, idoneam mercem, & post, non habent inquis.

Interfectis iubentur obiici] v. c. Interfecturis.

Excutere mētem suam] bene v. c. excutere morem suum. Iuretus.

Cum his versare] v. c. cum his conuersare.

Ne mihi soli didicerim] v. c. profecerim, quod magis amplector. nam hoc verbum vsitatum Senecæ vt supra, Epistola 4. Prospice modo & intelliges. sic enim ibi v. c. non vt vulgo, Prospice. Et Epistola 35. Dum mihi proficis. Et paulo post profice, & ante omnia hoc cura. Et mox, Istud sapienti perfecto cōtingit, aliquatenus & proficienti prouectoq. Idē l. 7. de

benef. cap. 2. tenere proficientem iubet. *hæc doctißimus Iuretus.*

Ecquid habes] V.c. Et quid, *cuius generis exempla dudum obseruata ab Ob. Gifanio in indice ad Lucretium.*

EPISTOLA VIII.

TV me, inquis, vitare turbam iubes, secedere: & conscientia esse contentum, vbi illa præcepta vestra, quæ imperant in actu mori? Quid? Ego tibi videor interim sedere? in hoc me recondidi, & fores clausi, vt prodesse pluribus possem. Nullus mihi per otium dies exit: partem noctium studiis vindico: non vaco somno, sed succumbo, & oculos vigilia fatigatos, cadentesque in opere detineo. Secessi non tantum ab hominibus, sed etiam à rebus, & primum à meis. Posterorum negotium ago: illis aliqua quæ possint prodesse, conscribo: salutares admonitiones, velut medicamentorum vtilium compositiones, litteris mando esse illas efficaces in meis vlceribus expertus: quæ etiam si persanata non sunt, serpere desierunt. Rectum iter quod sero cognoui, & lassus errando, aliis monstro. Clamo, Vitate quæcunque vulgo placent, quæ casus attribuit: ad omne fortuitum bonum, suspiciosi pauidique subsistite. Et fera, & piscis spe aliqua oblectante decipitur. Munera ista fortunæ putatis? insidiæ sunt. Quisquis nostrum tutam agere vitam volet, quantum plurimum potest, ista viscata beneficia deuitet: in quibus hoc quoque miserrimi fallimur, quod habere nos putamus, habemur. In præcipitia cursus iste deducit.

Huius eminentis vitæ exitus cadere est. Deinde ne resistere quidem licet, cum cœpit transuersos agere fælicitas. Aut rectus sta, aut semel fuge. Qui hoc faciunt, non euertit fortuna, sed cernulat & allidit. Hanc ergo sanam & salubrem formam vitæ teneto, vt corpori tantum indulgeas quātum bonę valetudini satis est. Durius tractandum est ne animo male pareat: cibus famē sedet, potio sitim extinguat, vestis arceat frigus, domus munimentum sit aduersus infesta corpori. Hanc vtrum cespes erexerit, an varius lapis gentis alienæ, nihil interest. Scito hominem tam bene culmo quàm auro tegi. Cōtemne omnia, quæ superuacuus labor velut ornamentum ac decus ponit. Cogita in te præter animum nihil esse mirabile, cui magno nihil magnum est. Si hoc mecum, si hoc cum posteris loquor, non videor tibi plus prodesse, quàm cum ad vadimonium aduocatus descenderem, aut tabulis testamenti annulum imprimerem, aut in senatu candidato vocem & manum commodarem! Mihi crede: qui nihil agere videntur, maiora agunt, humana diuináque simul tractant. Sed iam finis faciendus est, & aliquid, vt institui, pro hac epistola dependendum. id de meo non fiet, adhuc Epicurum cōpilamus, cuius hanc vocem hodierno die legi. Philosophiæ seruias oportet, vt tibi contingat vera libertas. Non differtur in diem, qui se illi subiecit & tradidit. statim circumagitur. hoc enim ipsum philosophiæ seruire, libertas est. Potest fieri, vt me interroges, quare ab Epicuro tam multa bene dicta referam potius quam nostro-

rum. quid est tamen, quare tu istas Epicuri voces putes esse non publicas? Quam multa poetæ dicunt, quæ à philosophis aut dicenda, aut dicta sunt: Non attingam tragicos aut togatas nostras. Habent enim hæ quoque aliquid seueritatis, & sunt inter comedias & tragœdias mediæ. Quantũ disertissimorũ versuum inter mimos iacet? quàm multa Publij non excalceatis, sed cothurnatis dicenda sunt? Vnum eius versum qui ad philosophiam pertinet, & ad hanc partem quæ modo fuit in manibus, referam, quo negat fortuita in nostris habenda.

Alienum est omne quicquid optando venit.

Hunc versum à te dici non paulo melius, & astrictius, memini,

Non est tuum fortuna quod fecit tuum.

Illud etiã non melius dictum à te non præteribo:

Dari bonum quod potuit, auferri potest.

Hoc non imputo in solutum. de tuo tibi.

AD EPISTOLAM VIII.

TV me, inquis] *Videri poterat Seneca disciplina sua conditoribus contraria docere, cum Lucilio auctor esset, vt se à rebus agendis abduceret, vitaretque omnium prope consuetudinem: otiumque ac solitudinem amaret. Zeno enim & Chrysippus & ceteri Stoicorum duces suadebant, capessendam esse rempubl. neque sapienti esse in otio consenescendum. At Seneca neq; se id sibi consilij capere ait, neque cuiquam dare, vt se desidia atque ignauia tradat: tantum ne nos improborum, quæ maxima multitudo est, exempla transuersos agant. secedendũ esse, & excolẽdum in otio animum, omissa aliarum rerum omnium cura: interea que commendanda ac consignanda litteris sapiẽtiæ præcepta: quod qui faciunt, multo eorum vita humano generi fructuosior est, quam si forensibus negotiis intenti, leuium & nihil ad beatam vitam pertinentium rerum tractatione tempus omne consumerent.*

Quid? ego tibi videor interim ſedere?] *Inepte in aliis legebatur*, Quod ego tibi videor interim ſuadere. *Sed ego talia plerunque tacitus prætermitto. Quid enim lectoris intereſt ſcire, quis primus ita emēdauerit? Relinquamus hæc adoleſcētulis, qui vnam aut alteram litteram corrigere, putant eſſe idem, quod olim vincere Olympia. Ego quæ ſcribo, non gloriolæ meæ cauſa ſcribo, ſed vtilitatis alienæ.*

Poſterorum negotium ago] *quibus fortaſſe ſcripta mea profutura ſunt. Non minus autem, immo vero plus etiam, humano generi proſunt homines eruditi, qui in bibliothecas ſuas abditi ſerunt, vt ait vetus poeta, arbores quæ alteri ſæculo proſint. quam ſi, vulgi more, in tractandis haud magni momēti negotiis induſtriā ſuam exercerēt. Qua de re ita ſcriptū eſt apud Vegetium libro ſecundo de re militari:* Cato ille maior, cum & armis inuictus eſſet, & exercitum ſæpe duxiſſet, plus ſe reip. credidit profuturum, ſi diſciplinam militarem conferret in litteras. Nā vnius ætatis ſunt quæ fortiter fiunt. quæ vero pro vtilitate publica ſcribuntur, æterna ſunt.

Suſpicioſi] *Sunt qui è vetere libro legant*, ſubſidioſi. *Cū meus aperte* haberet ſuſpitioſi, *nihil mutandum cenſui.*

Inſidiæ ſunt] *Hinc fortaſſe ſumpſerit Martialis:*

Qui potes inſidias dona vocare tuas.

Habemur] *Talibus enim muneribus nos fortuna quaſi quibuſdam compedibus vinctos tenet.*

Aut rectis ſaltem aut temet fruere] *Ita vulgati libri, nullo, vt opinor, idoneo ſenſu. Vnus è meis*, aut rectus ſtatim aut ſemel fugere. *Conieci legendum*, Aut rectus iſta aut ſemel fuge.

Cernuat] *Quaſi ludentis in morem decidit. In gloſſario eſt* Cernulat *κυβιστᾷ. Cernuare igitur, & cernulare idē. Tres voces, quæ paulo ſupra hæc legebantur,* Qui hoc faciunt, *non ſunt in veteribus libris.*

Circumagitur *Ritus quidam erat manumittendi. Perſius:*

Verterit hunc dominus momento temporis exit
Marcus Dama.

Quiſquis noſtrum tutam agere vitam volet,] *Legendum* veſtrum, *non* noſtrum. PINCIANVS.

Quod habere nos putamus, hæremus] *Corrige*, quod habere nos putamus Habemur. *ex eadem.*

Hanc vtrum ceſpes erexerit,] *Quidam codices*, extruxerit *legunt non* erexerit.

Mihi crede, qui nihil agere videntur, maiora agunt, humana diuináque tractant.] *Scribe*, Mihi crede, qui nihil vel minora agere videntur, maiora agunt, quia humana diuináque simul tractant, *ex vetere lectione*.

Adhuc Epicurum complicamus] *Bona pars scriptorum codicum* replicamus *præfert, non* complicamus.

ERASMVS. Quod habere nos putamus, hæremus] *Pro* habere, *quidam habebant*, abire, *sed mendose. Seneca allusit ad Græcas voces:* ἔχομεν *est* habemus, ἐχόμεθα hæremus.

OBSOPAEVS. *A subsidio subsidiosum audacter formauit Seneca epist. vij.* ad omne fortuitum bonum subsidiosi, pauidíque subsistite. *Ita inuenio in libro N. Fabri, quem cum optimis codicibus scriptis contulit Scaliger in Castigationibus Festi.*

M. ss. Quisquis vestrum: *& lineæ sequenti* quod *desit in tribus. Similis locutio est lib. I. de ira cap. 7 de affectibus*, Habent, & non habentur. *Membranæ omnes hanc referunt scripturam:* Aut saltem, *duo*, saltim, rectis, aut semel fuere (*vnus* fruere) Non vertit fortuna, sed cernulat, &c. *Male ergo in impressis tres hæ voces.* Qui hoc faciunt, *inculcatæ sunt: vt quæ sensus officiant. Quid vero disiunctiua illa oratio sibi velit, hactenus laboratur. Omnia me fallunt, nisi Seneca respexit ad vulgatum adagium, cuius Cicero in altera ad Quinctum fratrem epistola his verbis meminit:* Cetera fuerunt in eadem epistola grauiora, quam vellem: ὀρθὰν τὰν ναῦν, *&* ἅπαξ θανεῖν *vt itaque hic, ita & illic ellipticos verba erunt intelligenda. quasi dicat Seneca aut rectis velis cursum tenere oportet. (nam quos transuersos agit felicitas, ij resistere nequeunt) aut semel ruere, hoc est perire.* Ruere *enim legendum est pro* fuere, *seu* fruere. *Et hoc ad præstationem scribo. Seneca ipse epist. lxxi.* Ne hoc quidem (*ait*) miseræ reip. continget, semel ruere. *De altera vero prouerbij parte vt non ausim plane affirmare, ita non alienum indico quod est epist. lxxxv.* Qui hoc potuit dicere, Neptune nunquam hanc nauem, nisi rectam arti satisfecit. *Antiq. Put. cod. & Amb. legunt*, Cogita præter animum: *reliqui duo.* Cogitare præter animum. *Omnes m. ss.* id non de meo fiet. adhuc Epicurum complicamus.

Cuiacius Obseruat. lib. v. cap. xiij. Circum agitur, *id est, fit liber, de quo manumissionis more vide illum citato loco: & Angelum Politianum Miscell. cap. xcviij.*

M. ss.

M. ff. quæ philosophis aut dicta sunt, aut dicenda? Non atr. tragicos, nec togatas nostras.

Brodaus Miscell. lib. 11. cap. xviij. Cothurni tragica calceamenta sunt, sublevato altius subere, vt mimi priscorum heroum in scena personas induentes, grandiores apparerent. Soccus vero humile est calceamentorum genus in modum crepidarum, comœdis proprium: qui fortasse Excalceati, cum tragicis histrionibus collati, a Seneca epist. viij. appellantur: Quantum disertissimorum versuum inter mimos iacet. quam multa Publii non excalceatis, sed cothurnatis dicenda sunt? *Idem epist. lxxvij.* Vt cothurnati simul exierunt, excalceantur, & ad staturam suam redierunt. *Lucianus in Menippo:* καὶ καταβὰς ἀπὸ τῶν ἐμβατῶν, πένης καὶ ταπεινὸς περιέρχεται. *Nec scio an rectius per excalceatos, planipedes exposuerimus, actores planis, id est nudis pedibus proscenium introeuntes.*

Aut tabulis testamenti annulum imprimerem] *recte: nam testes annulo suo vel alieno, qui χαρακτῆρα haberet, signare debebant. l. ad testium §. si quis ex testibus. ff. qui test. fac. poss. §. possunt autem. Inst. de testam.*

Statim circumagitur] *Apud veteres quoties manumittebāt, alapa percussos circumagebant, & liberos confirmabant, vti commentatur Cornutus ad illud Persii Satyr. 5.*

Quibus vna Quiritem
Vertigo facit.

Meminere huius moris Appianus lib. 4. belli ciu. Arrianus in Epist. lib. 2. c. 1. & Claudianus lib. de 4. consul. Honorij. De hoc Cuiacius lib. 5. Obseruat. cap. 15. Brissonius lib. 1. cap. 11. sel. antiq. & Rauardus cap. 7. lib. de aut prudent.

Hodierno die legi] *vox, die, abest à v. c.*

Potest fieri vt me interroges?] *dua voces, vt me, absunt ab eodem v. c. Iureti, & recte, à glosa enim fluxisse videntur.*

Aliquid seueritatis] *in vno v. c.* securitatis, *forte legendum,* serietatis. *Iuretus.*

EPISTOLA IX.

AN merito reprehendat in quadam epistola Epicurus eos, qui dicunt ſapientem ſeipſo eſſe contentum, & propter hoc amico non indigere, deſideras ſcire. Hoc obijcitur Stilponi ab Epicuro, & his quibus ſummum bonum viſum eſt animus impatiens. In ambiguitatem incidendum eſt, ſi exprimere ἀπάθειαν vno verbo ſcire voluerimus, & impatientiam dicere. Poterit enim contrarium ei quod ſignificare volumus, intelligi. Nos enim eum volumus dicere, qui reſpuat omnis mali ſenſum. accipietur is qui nullum poſſit ferre malum. Vide ergo, num ſatius ſit, aut inuulnerabilem animum dicere, aut animum extra omnem patientiam poſitum. Hoc inter nos & illos intereſt. Noſter ſapiens vincit quidem incommodum omne, ſed ſentit, illorum ne ſentit quidem. Illud nobis cum illis commune eſt, ſapientem ſeipſo eſſe contentum: ſed tamen & amicum habere vult, & vicinum, & contubernalem, quamuis ſibi ipſe ſufficiat. Vide quàm ſit ſe contentus. aliquando ſui parte contentus eſt, ſi illi manum aut morbus, aut hoſtis inciderit. Si quis oculum caſus excuſſerit, reliquiæ illi ſuæ ſatisfacient: & erit imminuto corpore & amputato tam lætus, quàm integro fuit. Quæ ſibi deſunt, non deſiderat: ſed non deeſſe mauult. Ita ſapiens ſe contentus eſt, non vt velit

esse sine amico, sed vt posit: & hoc quod dico posit, tale est. amissum æquo animo fert: sine amico quidem nunquam erit. in sua potestate habet, quam cito reparet. Quomodo si perdiderit Phidias statuam, protinus alteram faciet: sic & hic faciendarum amicitiarum artifex, substituet alium in locum amissi. Quæris quomodo amicum cito facturus sit? dicam si illud mihi tecum conuenerit, vt statim tibi soluam quod debeo, & quantum ad hanc epistolam, paria faciamus. Hecaton ait: Ego tibi monstrabo amatorium, sine medicamento, sine herba, sine vllius veneficæ carmine. Si vis amari, ama. Habet autem non tantum amicitiæ vsus veteris & certæ magnam voluptatem, sed etiam initium & comparatio nouæ. Quod interest inter metentem agricolam, & serentem: hoc inter eum qui parauit amicum, & qui parat. Attalus philosophus dicere solebat, Iucundius esse amicum facere quàm habere: quomodo artifici iucundius est pingere quàm pinxisse. *Illa in opere suo occupata solicitudo ingens oblectamentum habet in ipsa occupatione.* Non æque delectatur qui ab opere perfecto remouit manum. Iam fructu artis suæ fruitur: ipsa fruebatur arte cum pingeret. Fructuosior est adolescentia liberorum, sed infantia dulcior. Nunc ad propositum reuertamur. Sapiens etiam si contentus est sese, tamen habere amicum vult: si ob nihil aliud, vt exerceat amicitiam, ne tam magna virtus iaceat: non ob hoc quod Epicurus dicebat in hac ipsa epistola, vt habeat qui sibi ægro asideat. succurrat in vin-

cula coniecto vel inopi: sed vt habeat aliquem, cui ipse ægro assideat, quem ipsum circumuentum hostili custodia liberet. Qui se spectat, & propter hoc ad amicitiã venit, male cogitat: quemadmodum cœpit, sic desinet. Parauit amicum aduersus vincula laturum opem: cum primum crepuerit catena, discedet. Hæ sunt amicitiæ, quas temporarias populus appellat. Qui causa vtilitatis assumptus est, tandiu placebit, quandiu vtilis fuerit. Hac re florentes amicorum turba circunsedet: circa euersos ingens solitudo est & inde amici fugiunt, vbi probantur: hac re ista tot nefaria exempla sunt aliorum metu relinquentium, aliorum metu prodentium. Necesse est initia inter se & exitus congruant. Qui amicus esse cœpit; quia expedit, placebit ei aliquod pretium contra amicitiam, si vllum in illa placet pretium præter ipsam. In quid igitur amicum paro? Vt habeam pro quo mori possim, vt habeam quem in exilium sequar, cuius me morti opponam & impendam. Ista quam tu describis, negotiatio est, non amicitia, quæ ad commodum accedit, quæ quid consecutura sit, spectat. Non dubie habet aliquid simile amicitiæ, affectus amantium. Possis dicere illam esse insanam amicitiam. Nunquid ergo quisquam amat lucri causa? nunquid ambitionis aut gloriæ? Ipse per se amor omnium aliarum rerum negligens, animos in cupiditatem formæ, non sine spe mutuæ caritatis accendit. Quid ergo? ex honestiori causa coit turpis affectus? Non agitur, inquis, nunc hoc, an amicitia propter se,

an propter aliud sit expetenda. nã si propter seipsam expetenda est, potest ad illam accedere, qui seipso contentus est. Quomodo ergo ad illam accedit? Quomodo ad rem pulcherrimam: non lucro captus, nec varietate fortunæ perterritus. Detrahit amicitiæ maiestatem suam, qui illam parat ad casus. Se contentus est sapiens. Hoc mi Lucilli, perperam plærique interpretantur. Sapientem vndique submouent, & intra cutem suam cogunt. Distinguendum est autem, quid & quatenus vox ista promittat. Se contentus est sapiens ad beate viuendum, non ad viuendum. Ad hoc enim multis illi rebus opus est, ad illud tantum animo sano, & erecto, & despiciente fortunam. Volo tibi Chrysippi quoque distinctionem indicare. Ait sapientem nulla re indigere, & tamen multis illi rebus opus esse. Contra, Stulto nulla re opus est, nulla enim re scit vti, sed omnibus eget. Sapienti & manibus, & oculis, & multis ad quotidianum vsum necessariis opus est, sed eget nulla re: egere enim necessitatis est. Nihil autem necesse sapienti est. Ergo quamuis seipso contentus sit, amicis illi opus est. hos cupit habere quàm plurimos: non vt beate viuat: viuet enim etiam sine amicis beate. Summum bonum extrinsecus instrumenta non quęrit: domi colitur: ex se totum est. incipit fortunæ esse subiectum, si quã partem sui foris quærit, Qualis tamen futura est vita sapientis, si sine amicis relinquatur in custodiam coniectus, vel in aliqua gente aliena destitutus, vel in nauigatione longa retentus, aut in desertum littus eiectus? qualis

est Iouis, cum resoluto mundo, & diis in vnum confusis, paulisper cessante natura, acquiescit sibi, cogitationibus suis traditus. tale quiddã sapiẽs facit. In se reconditur, secum est: quandiu quidem illi licet suo arbitrio res suas ordinare, se contentus est: & ducit vxorem, se contentus: & liberos tollit, se contentus: & tamen non viuet si fuerit sine homine victurus. Ad amicitiam fert illum nulla vtilitas sua, sed naturalis irritatio. Nã vt aliarum nobis rerum innata dulcedo est, sic amicitiæ. Quomodo solitudo in odio est, sic in dulcedine appetitio societatis. Quomodo hominẽ homini natura cõciliat, sic inest huic quoque rei stimulus, qui nos amicitiarũ appetẽtes faciat. Nihilominus cum sit amicorum amantissimus, cum illos sibi comparet, sæpe præferat, omne intra se bonum terminabit, & dicet quod Stilpon ille dixit, Stilpon quem Epicuri epistola insequitur. Hic enim capta patria, amissis liberis, amissa vxore, cum ex incendio publico solus, & tamen beatus exiret, interroganti Demetrio, cui cognomen ab exitio vrbium Poliorcetes fuit, nũquid perdidisset: Omnia, inquit, bona mea mecũ sunt. Ecce vir fortis ac strenuus. ipsam hostis sui victoriam vicit. Nihil inquit, perdidi. dubitare illum coegit an vicisset. Omnia mea mecum sunt. Iustitia, virtus, temperantia, prudentia, hoc ipsum, nihil bonum putare quod eripi possit. Miramur animalia quædam, quæ per medios ignes sine noxa corporum transeunt: quanto hic mirabilior vir, qui per ferrum & ruinas & ignes, illæsus & indemnis euasit? Vides quanto facilius

sit totam gentem, quàm vnum virum vincere. Hæc vox illi est communis cum Stoico. æque & hic intacta bona per concrematas vrbes fert. Se enim ipso contentus est, hoc felicitatem suam fine designat. Ne existimes nos solos generosa verba iactare, & ipse Stilponis obiurgator Epicurus, similem illi vocem emisit, quam tu boni consule: etiam si hunc diem iam expunxi. Si cui, inquit, sua non videntur amplissima, licet totius mundi dominus sit, tamen miser est. Vel si hoc modo tibi melius enuntiari videtur: id enim agendum, vt non verbis seruiamus, sed sensibus: Miser est, qui se non beatissimum iudicat, licet imperet mundo. Vt scias autem hos sensus communes esse, natura scilicet dictante, apud poëtam comicum inuenies.

Non est beatus, esse se qui non putat.

Quid enim refert qualis status tuus sit, si tibi videtur malus? Quid ergo, inquis, si beatum se dixerit ille turpiter diues, & ille multorum dominus, sed plurium seruus, beatus sua sententia fiet? Non quid dicat, sed quid sentiat, refert; nec quid vno die sentiat, sed quid assidue. Non est autem quòd verearis, ne ad indignum res tanta perueniat. Nisi sapienti sua non placent. omnis stultitia laborat fastidio sui.

AD EPISTOLAM IX.

AN merito [illegible] explicat quemadmodum sapiens, etiamsi se ipso contentus sit, amicis tamen indigeat. Pro corollario addit, vt solet, sententiam Epicuri. MVRETVS

Ἀπάθειαν] Vide quanto opere laboret homo disertissimus, vt vnam vocem Græcam exprimat. Ἀπάθεια est status animi ad eam firmitatem ac duritiam perducti, vt ne sentiat quidem ea quibus ceteri turbari solent. Sed si quis pro eo impatientiam, aut impatientem animum dixerit, periculum est, ne is intelligatur, qui nihil ferre ac tolerare possit: quod vel maximum vitium fuerit. Sic cum inæstimabile vsitate dicatur, quod ita magnum est, vt æstimari non queat: apud Ciceronem tamen Stoicorum placita Latine interpretante, inæstimabile est, quod nulli pretij est, quod nulla æstimatione dignum est.

Si vis amari, ama] *Videor alicubi legisse epigramma quoddam hoc argumento: cuius hæc clausula est:* Marce vt ameris, ama. *Neque tamen vbi legerim memini. Non alienus hinc est Theocriti versiculus.*

Στέργατε τὼς φιλέοντας, ἵν αὖ φιλέετε. φιλῆσθε.

Quisquis amatur, amet vt & ipse, vbi amarit, ametur.

Qui sibi ægro adsideat] *His enim & similibus de causis amicos sapienti parandos monebat Epicurus, Horatius.*

At si aliquis casus lecto te affixit, habes qui
Adsideat, fomenta paret, medicum roget, vt te
Suscitet, ac reddat natis, carisque propinquis.

Qui illam parat ad casus] *Id est, qui pro varietate casuum modo amicus esse, modo ab amicitia recedere cogitat. Ita melius, quàm, vt in aliis libris,* ad bonos casus,

Volo tibi Chrysippi] *vt quod hic ex Chrysippo adfertur, plane intelligatur: sciendum est, non idem esse apud Stoicos egere & indigere, id est, δεῖσθαι & ἐνδεῖσθαι. Nam egere eum dicunt, qui ita caret aliqua re, vt angatur animo, & eius desiderium ferre non possit. Indigere autem eum modo, qui caret re aliqua, qua vti scit, quæque vtilis esse ei potest. Hoc posito, colligebant, sapientem nulla re egere, quibusdam indigere: stultum contra multis rebus, egere, nulla indigere. Nam sapienti quidem nihil abest, quod impotenter desideret, aut cuius absentiam non æquo animo ferat. quippe qui possit æquissimo animo etiã è vita, si ita res ferat, discedere. Indiget tamen interdum quibusdam rebus, vt victu, vt vestitu, ceterisque eiusdem generis, quibus si eorum copia fuerit, recte vtetur. μόνος γοῦν ἐκεῖνος χρῆται ἀνέχει. neque enim hoc Latine tam rotunde aut tam apte ad intelligendum exprimi potest. At stultus multis rebus perpetuo eget: insatiabiles enim sunt cupiditates: neque tamẽ vlla earum indiget: neq; enim vlla re vti scit: neq; quidquam ei est vtile. Hæc attigit vtcunque Cicero libro primo Tuscu-*

lanarum: sed, εἰ δεῖ μ' εἰπεῖν, non pro cetera sua elegantia & perspicuitate dicendi. Plutarchus multo melius in libro de communibus notionibus aduersus Stoicos: qui hæc irridet quidem, neque fortassis immerito, sed efficit tamen, vt intelligantur.

Qualis est Iouis] Stoici Iouem, seu naturam ac principium aliarum omnium rerum, ignem esse dicebant. eius enim partem aliquam crassiorem effectam, verti in animalem ac spirabilem naturam ex eius porro densioribus partibus, aquam, & ex aqua effici terram. statis autē tēporibus omnia illa denuo inflāmari & ignescere: ita vt & animi & dij alij omnes interirent. Iupiter solus maneret, conuersis in se omnibus. Hanc ἐκπύρωσιν, id est conflagrationem vocabant Laertius in Zenone ὃς δὴ (de summo illo deo loquitur) ἄφθαρτός ἐστι καὶ ἀγέννητος, δημιουργὸς ὢν τῆς διακοσμήσεως, ἀναλίσκων εἰς ἑαυτὸν τὴν πᾶσαν οὐσίαν, καὶ πάλιν ἐξ ἑαυτοῦ γεννῶν. Exponitur idem & irridetur à Plutarcho in libro de cōmunibus notionibus: & ab hoc nostro ad ipsum finem consolationis ad Marciā. Ait igitur, sapientem ita victurum in solitudine, si res ferat, vt Iouem, exiguo illo tempore, quo conuersis in se omnibus, paulisper à generatione cessat. Hanc opinionem ab Heracleto Stoici duxerant.

Ad amicitiam] Epicurei aperte profitebantur, amicitias suo quemque commodo aut sua voluptate metiri: ita vt ne filios quidē patribus caros esse dicerent, nisi propter voluptatem fructūve, quem ex eis aut caperēt, aut se capturos esse sperarent. Melius Stoici, non solū naturalē esse caritatem in filios, verum etiam hominē animal esse natura cōgregabile, & appetēs societatis: esseque hominē quēlibet natura alteri carum: atque ab ipsa natura cognationē quandā esse inter omnes nos constitutam. Gratuitam itaque esse bonorū & sapientium amicitiā, nō vlla mercede euocatam. Merito igitur ait Plutarchus, ad hunc versum olim tota theatra exclamasse.

Μισθοῦ γὰρ ἄνθρωπός τις ἄνθρωπον φιλεῖ.

Hominem vt amet, mercede quisquam adducitur?

Sed si vera fatenda sunt, laudantur in theatris, quæ domi negliguntur. hominumque magna pars hac in re Stoicos laudat, Epicurum sequitur. Fuisse quosdam è Stoicis, qui hac quidem in re ab Epicuro non abhorreret, ostendit Cic. lib. 2. de finibus. Sed locus ille Ciceronis mirificè deprauatus est: qui quomodo emendandus videatur, docui in iis, quos iampridem conscriptos, propediem, si Deus volet, editurus sum, Variarum lectionum libris.

Stilpon,] Quod hic de Stilpone Zenonis Magistro dicitur, apud Laërtium quoque his verbis relatum est:

ἀλλὰ καὶ Δημήτριος ὁ Αντιγόνου καταλαβὼν τὰ Μέγαρα, τῆς τε οἰκίας αὐτοῦ συναχθείσης, καὶ πάντα τὰ ἀρπαγέντα τὰ αὐτοῦ ... λαβεῖν, ... μηδὲν τῶν ἰδίων ἀπολωλέναι. παιδείαν γὰρ μηδένα ἐξενηνοχέναι, τὸν τε λόγον ἔχειν καὶ τὴν ἐπιστήμην.

PINCIANVS.

Vno verbo cito voluerimus] *Verbum* cito *aduentitium existimo, & vel expungendum ex contextu, vel in locum eius substituendum* scito, *aut* scite.

Si quis oculum casu excusserit] *Scribe* casus, *non* casu, *vetus lectio.*

Et erit in minuto corpore & amputato tam lætus, quàm in integro fuit] *Quædam exemplaria*, & erit imminuto corpore & amputato tam lætus animus, quàm integro fuit. *Alia sic*, & erit imminuto corpore & amputato tam lætus, quàm cum integer fuit.

Sed quæ sibi desunt, non desiderat? Non deesse mauult] *Omnia scripta exemplaria pro particula illa* num, *legunt* non, *vt putem per transpositionem verborum scribendum sic;* Quæ sibi desunt, non desiderat, sed non deesse mauult.

Habes autem non tantum amicitiæ vsum veteris, & certe magnam voluptatem, sed etiam initium & comparationem nouæ.] *Castigo partim ex vetere lectione, partim ex coniectura :* Habes autem non tantum vsu amicitiæ veteris & certe magnam voluptatem, sed etiam initio & comparatione nouæ.

Sed habeat aliquem] *Scribe per minorem ex eadem*, sed vt habeat aliquem.

Qui se spectat & propter hoc ad amicitiam venit] *Quædam exemplaria.* & propter hoc amicitiam init. *Illud noscendum in nonnullis exemplaribus hic verba initium præbere epistolæ à superiore distinctæ, cuius lemma est : Quomodo aliquis sibi amicum faciat, & quòd nisi sapienti sua non sufficiunt sine placent.*

Quia causa vtilitatis assumptus est] *Scribe*, Quæ causa vtilitatis assumpta est *: ex vetere lectione vt referatur ad amicitiam.*

Et dicet quod Stilbon ille dixit] *Lege*, Stilpon, *per* p, *non*

per b: *ex Suida, Diogene, & reliquis.*

Etiam si hunc diem expunxi; *Particula* si *superuacanea est & item paulo post dictio* bona: *ex vetere lectione.*

M.ss. omittunt rationalem enim, *ante* eum. *Paulo post, m.ss. legunt,* Illud nobis & illis commune est. *Statim, iidem,* aut hostis exciderit. *Postea M.ss.* Sed quæ sibi desunt, non desiderat: non deesse mauult. *Excusa lectio est à Pinciano. Modius epist. xxxvi. legit ex ductu litterarum m.ss. librorum:* & vt quæ sibi desunt non desiderat. sed non deesse mauult, ita sapiens, &c. OBSOPÆVS.

Scribit Modius epistola cxxx. membranas suas habere si nihil aliud, & non hoc quod Epicurus dicebat, *omisso vtroque loco τῷ* ob. *at duo è nostris codicibus, inter quos optimus, clare hanc præpositionem priore loco exhibent, posteriore vero omnes vno consensu,* non ad hoc quod dicebat Epicurus, *quamuis vt illic omitti non improbem. facit similis loquendi formula epist. xxxv.* Si nihil aliud, ob hoc profice, vt amare discas.

M.ss. & priores editiones, quem ipse circumuentum. *recte.*

Cum Pinciani libris facit optimus Puteani in feminino legens: Quæ vtilitatis causa adsumpta est: *&c. Ambianus in neutro:* Quod vtilitatis causa assumptum est, tam d. pl. q. vtile fuerit. *ceteri stant ab excusa lectione. Mox reiiciunt omnes dictionem* ingens.

Delendum est alterum pretium, *membranis sic iubentibus. quod ipsum à suis abesse notauit Modius epist. cxxx. Et statim duo optimi,* In quid amicum paras?

Vulgata lectio non satisfacit, & libri scripti hic mutili sunt, præter Nicotianum, qui perquam bellè locum ita sarcit: Non agitur, inquis, nunc de hoc an amicitia propter seipsam appetenda sit. Immo vero nihil magis probandum est: Nam si propter seipsam expetenda est. *&c. Atque hæc totidem verbis in altero Puteani codice ad oram antiquitatis diligentissimus P. Daniel manu sua notauerat.*

Constanter omnes scripti, & superiores editiones, agnoscunt vocem bonos: parat ad bonos casus. *Mallem, eam in* nouos *commutare, quàm in tanto librorum consensu demere.*

Scrib. est è tribus m.ss. nulla re egere. *& ita postulat Stoica: τῷ δεῖσθαι καὶ ἐνδεῖσθαι,* egere & indigere. *distinctio.*

Aduersatiua sed *abest ab omnibus m.ss.*

A vulgata lectione discedunt m.ss. Tres habent, Quomodo so-

litudo in odium est. & appetitio societatis. Quomodo &c. *quartus Ambianus*, Quomodo solitudo in odium, & appetitio societatis hominem homini natura conciliat: sic inest: &c. *Postea, nullus è mss. agnoscit vocem*, temperantia.

Animum extra omnem patientiam positam *Animaduertendum* patientiam, *hic non habere consuetam significationem, sed sonare. c.* τὸ πάσχειν, *seu* πάθησιν. *Stephanus li. 2. cap. 12. Prood.*

Si ob nihil aliud vt] V. c. si ad nihil aliud, ad hoc vt, *Inuenio.*

Apud poetam comicum] *Vox* poetam *abest à V. c, non male.*

EPISTOLA X.

Sic est. nõ muto sententiã. fuge multitudinẽ, fuge paucitatẽ fuge etiam vnũ. Non habeo cum quo te cõmunicatum velim, & vide quo iudicium meum abeat. Audeo te tibi credere, Crates, vt aiunt, huius ipsius Stilponis auditor, cuius mentionem priori epistola feci, cum vidisset adolescentulum secreto ambulantem, interrogauit, quid illic solus faceret. Mecum, inquit, loquor. cui Crates, Caue, inquit, rogo & diligenter attende, ne cum homine malo loquaris. Lugentem timentemque custodire solemus, ne solitudine male vtatur. Nemo est ex imprudentibus qui relinqui sibi debeat. Tunc mala consilia agitant: tunc aut aliis, aut ipsis futura pericula struunt. Tunc cupiditates improbas ordinãt: tũc quicquid aut metu, aut pudore animus celabat, expromit: tunc audaciam acuit, libidinem irritat, iracundiam instigat. Denique, quod vnum solitudo habet commodum, nihil vlli committere, non timere indicem, perit stulto. Ipse se

prodit. Vide itaque quid de te sperẽ immo quid spondeam mihi. spes enim incerti boni nomen est. Non inuenio cum quo te malim esse, quàm tecum. Repeto memoria, quàm magno animo quædam verba proieceris, quàm roboris plena. Gratulatus sũ protinus mihi, & dixi, non à summis labris ista venerunt. habent hæ voces fundamentum. iste homo non est vnus è populo. ad salutem spectat. Sic loquere, sic viue. Vide ne te vlla res deprimat. Votorum tuorum veterum licet diis gratiam facias. Alia de integro suscipe: roga bonam mentem, bonam valetudinem animi, deinde corporis. Quidni tu ista vota sæpe facias? Audacter Deum roga, nil illum de alieno rogaturus. Sed vt more meo cum aliquo munusculo epistolam mittam, verum est, quod apud Athenodorum inueni: Tunc scito esse te omnibus cupiditatibus solutum, cum eo perueneris, vt nihil Deum roges, nisi quod rogare possis palam. Nunc enim quanta dementia est hominum? Turpissima vota diis insusurrant: si quis admonuerit aurem, conticescent, & quod scire hominem nolunt, Deo narrant. Vide ergo ne hoc præcipi salubriter possit: Sic viue cum hominibus, tamquam Deus videat: sic loquere cum Deo, tanquam homines audiant.

AD EPISTOLAM X.

SIc est; Solitudinem proficientibus, neque satis adhuc confirmatis, vtilem esse: stultis, vt alia omnia noxiam. Ad postremum addit pulcherrimum præceptũ de iis quæ à Deo petẽda sunt. MVRETVS.

Turpissima vota] *Hanc ipsam hominum stultitiam his versibus exagitat Horatius*:

Vir bonus omne forum quem spectat, & omne tribunal,
Quandocunque deos vel porco vel boue placat:
Iane pater, clare, clare cum dixit, Apollo,
Labra mouet metuens audiri pulchra Lauerna
Da mihi fallere, da sanctum iustumque videri:
Noctem peccatis, & fraudibus obiice nubem.

OBSOLETAVS. *Optimus è m ss.* quanti roboris. Gratulatus *&c. duo*, quanti roboris plena. Grat.

M. ss omnes, Audacter Deum roga. Nihil illum de alieno rogaturus es. *Et postea optimus*, deo insusurrant.

EPISTOLA XI.

LOQVTVS est mecum amicus tuus bonæ indolis: in quo quantum esset animi, quantum ingenij, quantum iam etiam profectus, sermo primus ostendit. Dedit enim nobis gustum ad quem respondebit: non enim ex preparato locutus est, sed subito deprehensus. Vbi se collegit verecundiam, bonum in adolescente signum, vix potuit excutere: adeo illi ex alto suffusus est rubor. Hic illum quantum suspicor, etiam cum se confirmauerit, & omnibus vitijs exuerit, sapientem quoque sequetur. Nulla enim sapientia, naturalia corporis aut animi vitia ponuntur: quicquid infixum & ingenitum est, lenitur arte, non vincitur. Quibusdam etiam cōstantissimis in cōspectu populi sudor erumpit, nō aliter quàm fatigatis & æstuantibus solet: quibusdam tremunt genua dicturis: quorundam dentes colliduntur, lingua titubat, labra cōcurrūt. Hæc nec disciplina, nec vsus vnquam excutit, sed natura vim suā

exercet, & illos vitij sui etiam robustissimos admonet. Inter hæc & ruborem esse scio, qui grauissimis quoque viris subitus offunditur. Magis quidem in iuuenibus apparet, quibus & plus caloris est, & tenera frons: nihilominus veteranos & senes tangit. Quidam numquam magis quàm cum erubuerint, timendi sunt, quasi omnem verecundiam effuderint. Sylla tunc erat violentissimus, cum faciem eius sanguis inuaserat. Nihil erat mollius ore Pompeij. nunquam non coram pluribus erubuit. vtique & in concionibus. Fabianum, cum in senatum testis esset inductus, erubuisse memini: & hic mire illum pudor decuit. Non accidit hoc ab infirmitate mentis, sed à nouitate rei: quæ inexercitatos & si nõ cõcutit, mouet naturali in hoc facilitate corporis pronos. Nam vt quidam boni sanguinis sunt, ita quidam incitati & mobilis, & cito in os prodeuntis. Hæc vt dixi, nulla sapientia abigit: alioquin haberet rerum naturam sub imperio, si omnia eraderet vitia. Quæcunq; attribuit conditio nascendi, & corporis temperatura, cum multum se diuque animus composuerit, hærebunt. Nihil horum vitari potest, non magis quàm accersi. Artifices scænici, qui imitantur affectus, qui metum & trepidationem exprimunt, qui tristitiam repræsentant, hoc indicio imitantur verecundiam: deiiciunt vultum, verba submittunt, figunt in terram oculos & deprimunt, ruborem sibi exprimere non possunt. nec prohibetur hic, nec adducitur. Nihil aduersus hæc sapientia promittit, nihil proficit: sui iuris sunt, iniussa veniunt

iniussa discedũt. Iam clausulã epistola poscit. Accipe & quidẽ vtilem & salutarem, quã te affigere animo volo. Aliquis vir bonus nobis eligẽdus est ac semper ante oculos habendus, vt sic tanquam illo spectante viuamus & omnia tanquam illo vidente faciamus. Hoc, mi Lucili, Epicurus præcepit: custodem nobis & pædagogum dedit: nec immerito. Magna pars peccatorum tollitur, si peccaturis testis assistat. Aliquem habeat animus quem vereatur, cuius auctoritate etiam secretum suum sanctius faciat. O felicem illum, qui non aspectus tantum, sed etiam cogitatus emendat. O felicem, qui sic aliquem vereri potest, vt ad memoriam quoque eius se componat, atque ordinet. Qui sic aliquem vereri potest cito erit verendus, Elige itaque Catonem, si hic videtur tibi nimis rigidus, elige remissioris animi virum Lælium, elige eum cuius tibi placuit, & vita, & oratio &, ipsius animum ante te ferens & vultus, illum semper tibi ostende, vel custodem vel exẽplum. Opus est, inquam, aliquo, ad quem mores nostri se ipsi exigant. Nisi ad regulam, praua non corriges.

AD EPISTOLAM XI.

MVRETVS. LOcutus est] *De amico quodam Lucilij bene sperare se ostẽdit: quem tamen ne tum quidem cum ad sapientiam peruenerit, pudorem, qui in eo plurimus erat, depositurum esse censet: idque ei cum multis magnis viris esse commune. Addit in extremo præceptum* Epicuri *longe vtilissimum iis qui se ab omni turpitudine abducere cupiunt. Proponere eos sibi debere magnum aliquem*

quem & spectatum virum, de quo semper cogitent, quem sibi semper ante oculos suos subiiciāt, quem interesse omnibus actionibus suis putent. Ita fore: vt nihil vel in solitudine faciant, quod non eo præsente facere auderent. Simile argumentum Epistola xxv.

Particula enim *abest à scriptis omnibus. Mox legendum ex veteribus codicibus,* subitus effunditur. OPSOPAEVS.

Corrige,(scribit Modius epist.xxxvi.) Nihil horum vetari potest, non magis quam accersi. *sequitur enim* : nec prohibetur hic, nec adducitur, *Modio subscribunt Ambianus & Nicotianus codices. Postea, Recte legitur in tribus m.ss.* qui non præsens tantum, sed etiam cogitatus emendat. *Idem enim hic voluit Seneca, quod postremis cii. epist. verbis:* Scies magnorum virorum, non minus præsentia, esse vtilem memoriam.

Modius epist.cxxx. Qui potest quis animum alterius ante se ferre? plane scribo legoque : & ipsus ante se ferens animum vultus, *turbauit bonos viros insolens illud* ipsus *antique pro* ipse *positum, vt etiam pueri, qui modo Terentium vel à limine viderint, sciunt. Hæc Modius. At duo Puteani codices clare præferunt* , & ipse animum ante se ferens vultus. *in quorum altero manifesto recentior interpolatoris manus agnoscebatur, supra postremam pronominis* ipse *vocalem* , ius, *supra* se, te *scribentis, post* ferens *copulam* & *interserentis* , *& ex* vultus, *apice imposito* vultum *facientis.*

Subitus offunditur] *v.c. affunditur.*

EPISTOLA XII.

QVOCVNQVE me verto, argumenta senectutis meæ video. Veneram in suburbanum meum & querebar de impensis ædificij dilabentis. Ait villicus, non esse negligentiæ suæ vitium: omnia se facere, sed villam veterem esse. Hæc villa inter manus meas creuit. Quid mihi futurum est, si iam putria sunt ætatis meæ saxa? Iratus illi, proximam occasionem stomachandi ar-

ripio. Apparet, inquam, has platanos negligi. nullas habent frondes. quàm nodosi sunt, & retorridi rami? quam tristes & squallidi trũci? Hoc non accideret, si quis has circunfoderet, si irrigaret. Iurat per genium meum, se omnia facere, in nulla re cessare curam suam: sed illas vetulas esse: Quod inter nos dictum sit. ego illas posueram, ego illarum primum videram folium. Conuersus ad ianuam. Quis est inquam, iste decrepitus, & merito ad ostium admotus? foras enim spectat. Vnde istum nactus es? quid te delectauit, alienum mortuum tollere? At ille: Non cognoscis me? inquit. Ego sum Felicio, cui solebas sigillaria afferre: ego sum Philositi villici filius, deliciolum tuum. Profecto, inquam, iste delirat. Pupulus etiam deliciolum meum factus est. Prorsus potest fieri. dentes illi cum maxime cadunt. Debeo hoc suburbano meo. quòd mihi senectus mea, quocunque aduerteram, apparuit. Complectamur illam: & amemus. Plena est voluptatis, si illa scias vti. gratissima sunt poma, cum fugiunt. Pueritiæ maximus in exitu decor est. Deditos vino potatio extrema delectat: illa quæ mergit, quæ ebrietati summam manum imponit. Quod in se iucundissimum hominis voluptas habet, in finem sui differt: iucundissima est ætas deuexa iam, non tamen præceps: & illam quoque in extrema tegula stantem, iudico habere suas voluptates: aut hoc ipsum succedit in locum voluptatum, nullis egere. Quàm dulce est, cupiditates fugasse ac reliquisse? Molestum est, inquis, mortem ante oculos habere. Primum ista tam iuueni ante oculos debet esse,

quàm ſeni. Non enim citamur ex cenſu. Deinde nemo tam ſenex eſt, vt improbe vnum diẽ ſperet. Vnus autem dies gradus eſt vitæ. tota ætas partibus conſtat, & orbes habet circunductos maiores minoribus. Eſt aliquis, qui omnes complectatur & cingat. hic pertinet à natali ad diem extremum. Eſt alter, qui annos adoleſcentiæ excludit. Eſt qui totam pueritiam ambitu ſuo aſtringit. Eſt deinde ipſe annus, in ſe omnia continens tempora, quorum multiplicatione vita componitur. Menſis arctiore præcingitur cingulo. anguſtiſsimum habet dies gyrum: ſed & hic ab initio ad exitum venit, ab ortu ad occaſum. Ideo Heracletus, cui cognomen Scotinon fecit orationis obſcuritas: Vnus, inquit, dies par omni eſt. Hoc alius aliter accepit: dixit enim parem eſſe horis: nec mentitur. Nam ſi dies tempus eſt vigintiquattuor horarũ, neceſſe eſt omnes inter ſe dies pares eſſe: quia nox habet quod dies perdidit. Alius ait, parem eſſe vnum diem omnibus ſimilitudine: nihil enim habet longiſsimi temporis ſpatium, quod non in vno die inuenias, lucem & noctem, & alternas mundi vices. Planiora facit iſta nox alias contractior, alias productior. Itaque ſic ordinandus eſt dies omnis, tanquam cogat agmen, & conſummet atque expleat vitam. Pacuuius qui Syriam vſu ſuam fecit, cum vino & illis funereis epulis ſe ſepeliſſet, quaſi ſibi parentaret, ſic in cubiculum ferebatur à cœna, vt inter plauſus exoletorum hoc ad ſymphoniam caneretur: βεβίωκε, βεβίωκε nullo non ſe die extulit. Hoc quod ille ex mala conſcientia faciebat,

nos ex bona faciamus, & in somnum ituri, læti hilaresque dicamus,

Vixi, & quem dederat cursum fortuna peregi.

Crastinũ si adiecerit Deus, læti recipiamus. Ille beatissimus est & securus sui possessor, qui crastinũ sine sollicitudine expectat. Quisquis dixit, Vixi, quotidie ad lucrum surgit. Sed iam debeo epistolam cludere. Sic, inquis, sine vllo ad me peculio veniet? Noli timere: aliquid secum feret, quare aliquid dixi? multum. Quid enim hac voce præclarius quam illi trado ad te perferendam? Malum est in necessitate viuere. sed in necessitate viuere, necessitas nulla est. Quid ni nulla sit? patent vndique ad libertatem viæ multæ, breues, faciles. Agamus Deo gratias, quod nemo in vita teneri potest. Calcare ipsas necessitates licet. Epicurus, inquis, dixit. Quid tibi cum alieno? Quod verum est meum est. perseuerabo Epicurum tibi ingerere vt isti qui in verba iurãt nec quid dicatur æstimant, sed à quo, sciant, quæ optima sunt, esse communia.

AD EPISTOLAM XII.

MVRETVS. QVocunque me verto] *Vrbanissime narrat, quemadmodum cum ad villam suam venisset, multa senectutis suæ argumenta deprehenderit. Addit vnumquemque nostrum quotidie ad mortem paratum esse debere.*

Pueritiæ maximus in exitu decor est] *Ideo Sappho Ouidiana ad Phaonem:*

O nec adhuc iuuenis, nec iam puer.

Sed & Homerus illam primæ lanuginis ætate gratißimã esse ait:
Πρῶτον ὑπηνήτῃ, τοῦ περ χαριεστάτη ἥβη.

Ex censu] *Ex ætate. in libris enim censualibus etiam ætas cuiusque notabatur.*
Hæ sunt quas παιδογραφίας Modestinus vocat.

Syriam vsu suam fecit] *Cum diutissime ei præfuerit, ita volente Tiberio, qui vt quemque cuique prouinciæ præfecerat, ita fere ibi consenescere cogebat.*

Quod inter nos fit] *Scribendum puto,* quid interim nobis fit? *vt mox ante,* Quid mihi futurum est? *Nam vetus omnis lectio habet.* Quid inter nos fit? *& paulo post,* primus *legendum, non* primum. PINCIANVS.

Ego sum Philosti villici filius] *Exemplaria quædam* Philositi *legunt, alia* Philosoti, *Mallem legeres* Philisti: *quod Græcã magis refert indolem.*

Cupiditates fatigasse ac reliquisse] Fugasse *quidam codices, non* fatigasse.

Vt non improbe vnum diem speret] *Negatio* non *superuacanea est, ex nonnullis exemplaribus.*

Hic pertinet à natali ad diem extremum] *Codicum pars* pertingit *agnoscit, non* pertinet.

Est deinde per se annus] *Vetus lectio,* Est deinde ipse annus.

Cui cognomen scotinon fecit orationis obscuritas] *Legendum reor* scotinu, *vt sit genitiuus Græcus, non* scotinon.

Planeta facit ista, non alias contractior, alias productior dies] *Exemplaria quædam* Plura *habent, non* Planeta, *Alia* pluralitas *Verbum autem* dies, *in cunctis desideratur.*

Et illis funereis epulis se sepelisset, & quasi sibi parentauerit] *Vetus lectio breuior,* & illis funebribus epulis sibi parẽtauerit. *reliqua superuacanea sunt.*

Quid ni nulla? si patent vndique ad libertatem viæ] *Scribe,* Quid ni nulla sit? Patent vndique ad libertatem viæ, *eadem.*

M. ss. Quocunque me verti. *& sequenti versu,* Ait villicus mihi, non *ego.* OBSOPÆVS.

Recte haberet Romana editio, Quod inter nos dictum fit. *si modo* dictum *omisisset, abest enim ab omnibus tam nostris, quã*

Pinciani & Modii membranis. Postea. De ritu cadaueris ad ianuam, facie pedibusque in publicum versis, collocandi, vide Lips. Electorum lib. I. cap. vi. vbi citato hoc Seneca loco ita scribit: Locus hercle argutus. & cuius sententia, quis neget, quin diserte ad hunc ritum? Nam ait illum senem mortuo ad hostium admotu. quare? quia ludere ei visum, & in officium hominis: hostiarius enim erat: & in senium. quasi iam in extrema tegula staret semimortuus, & ideo iure ad ianuam collocandus, Ait etiam, Foras illum spectare: quid, nisi alludens ad illum corporis mortui situm, foras & in publicum obuersi? Interfuit profecto iuuentutis explicagi eum locum: at ego addam etiam correctionem. Nam vbi vulgo, Perfecte, inquam, delirat iste vetulus, *lib. manuss. quos vidi,* iste populus. *Non dubitabis scribere & interpungere,* Perfecte inquam, delirat iste; pupulus & iam deliciolum meum factus est. *Pupulus paruus pupus. Vera lectio, & venusta pra vulgata. Hactenus Lipsius.*

M.ss. potio extrema. *& postea, melior eorundem lectio,* cupiditates fatigasse ac rel. *Statim omnes,* tam seni ante oculos debet esse quam inueni. *cuius loquendi formula exempla plurima collegit P. Fab. Semest. xcxxiij.*

M.ss. Præcingitur circulo. *Mox iis consentientibus delendum est nomen* Scotinon, *utpote manifestum glossema. Idem notauit Modius epist. cxxx. Tres scripti Modij in citata epistola, & quattuor nostri,* quod non & in vno die inuenias, lucem & noctem, & in alternas mundi vices. *ut qua sequuntur ita extant in nostris:* Plura facit ista non alias contractior, alias productior: Itaque. *vetus Ambianensis pra* sion, *scriptum habet* nem. *& in oralibus scholium hoc,* Non plura facit, quoad vicissitudines alternas.

Notat ibidem Modius Pincianum, quod verba illa se sepelisset *non recte omitti posse sensere visus sit. Sed non ita è nota sunt ad dictionem* parentauerit. *in quattuor manuss. sincere scribitur,* cum vino & illis funebribus epulis sibi parentauerit. parentauerat *scribendum, vt habent veteres editiones.*

In vett. codicibus scribitur bebiote, *in vno* bebiotæ, *quod Græcis Characteribus βεβίωται fecit. Qua vera huius loci scriptura est, non vulgata βεβίωκε. Iis enim adclamare solebat quibus vita iucunde transacta est. Cicero epist. 11. libri x. ad Atticum:* Verum si quæris, homini non recta sed voluptaria quærenti

nonne βιβλιοται: tu interea dormis. *Idem alibi*, Quare ſtomachor omnia, ſed mihi C.Cιωται, viderint iuuenes, *Verſu eodem, Nicotianus liber habet*, ex mala conſuetudine fac. *Sed vulgatam lectionem ſtabilit non abſimilis de Diodoro locus lib. de beata vita cap. xix.*

M.ſſ. in præſenti, ſecum fert, *& poſtea vnus*, iurarunt.

Et merito ad oſtium admotus? foras enim ſpectat] *hoc dicit quod olim cadauer poſt efflatam animam cubiculo efferrent, & in veſtibulo ædium efferrent ad ianuam, hac cæremonia addita vt corpus mortui foras ſpectaret, & facie pedibuſque eſſet in publicum verſis. Bene igitur Seneca ait illum ſenem* merito ad oſtium admotum, *ludens in officium hominis: oſtiarius enim erat, & in ſenium, quaſi iam in extrema tegula ſtaret ſemimortuus, & ideo iure ad ianuam collocandus, foras ſpectans. Vide Lipſium lib. 1. Elector. cap. 6.*

Cui ſolebas ſigillaria efferre] *non tantum dies Saturnalibus adiecti*, ſigillaria, *ſed & ipſa munuſcula ſic vocabantur. de iis vide Suetonium in Claudio cap. 5. & 16. Nerone cap. 28. & ad eum Torrentium, Gellium lib. 2. cap. 3. lib. 5. cap. 4. Alex. ab Alex. li. 3. cap. 4. Gen. die.*

Philoſiit] v.c. Philoſij.

Nemo in vita teneri poteſt] *additur in v.c.* poteſt inuitus *quod placet. Iuretus.*

Vt iſti qui in verba iurant] *Iuriſiurandi in verba meminit Horatius Ode 15. Epod. & Epiſt. 1. lib. 1. Tacit. lib. 1. hiſt. Briſſonius lib. 5. de form.*

EPISTOLA XIII.

MVLTVM tibi eſſe animi ſcio. nam etiã antequam inſtruerem te præceptis ſalutaribus & dura vincentibus, ſatis aduerſus fortunam placebas tibi, & multo magis, poſtquam cum illa conſeruiſti manum, vireſque expertus es tuas: quæ nunquam certam dare fiduciam ſui

possunt, nisi cum multæ difficultates hinc & illinc apparuerint, aliquando vero & propius accesserint. Sic verus ille animus, & in alienum nō venturus arbitrium probatur. Hæc eius obrussa est. Non potest athleta magnos spiritus ad certamen adferre qui nunquam suggillatus est. Ille qui fudit sanguinem suum, cuius dentes crepuerunt sub pugno, ille qui supplantatus aduersarium toto tulit corpore, nec proiecit animum proiectus, qui quoties cecidit cōtumacior resurrexit, cum magna spe descendit ad pugnam. Ergo, vt similitudinem istam prosequar, sæpe iam fortuna supra te fuit: nec tamen tradidisti te, sed subsiliisti, & acrior constitisti. Multum enim adiicit sibi virtus lacessita. Tamen si tibi videtur, accipe à me auxilia quibus munire te possis. Plura sunt, Lucili, quæ nos terrent, quam quæ premunt: & sæpius opinione quam re laboramus. Non loquor tecum Stoica lingua, sed hac submissiore. Nos enim dicimus omnia ista quæ gemitus mugitusque exprimunt, leuia esse & contemnenda. Omittamus hæc magna verba, sed dij boni, vera. Illud tibi præcipio, ne sis miser ante tempus: cum illa quæ velut imminentia expauisti, fortasse nunquam ventura sint, certe nondum venerint. Quædam enim nos magis torquent quàm debeant: quædam ante torquēt quā debeant: quædam torquent cum omnino non debeant. Aut augemus dolorem, aut fingimus, aut præcipimus. Primum illud, quia res in cōtrouersia est, & litem contestatam habemus, in præsentia differatur. Quod ego leue dixero, tu gra-

uissimum esse contendes. Scio alios inter flagella ridere, alios gemere sub colapho. Postea videbimus, vtrum ista suis viribus valeant, an imbecillitate nostra. Illud præsta mihi, vt quoties circumsteterint, qui tibi te miserum esse persuadeát non quid audias, sed quid sentias cogites, & cum patientia tua deliberes, ac te ipse interroges, qui tua optime nosti: Quid est quare isti me complorent? quid est quod trepident, quod contagiú quoque mei timeant, quasi transire calamitas possit? Est aliquid istic mali: an res ista magis infamis est quàm mala? Ipse te interroga: Nunquid sine causa crucior, & mæreo, & quod non est malum facio? Quomodo, inquis intelligam, vana sint, an vera: quibus angor? Accipe huius rei regulam. Aut præsentibus torquemur, aut futuris, aut vtrisque. De præsentibus facile est iudicium si corpus tuum liberum est, sanum est, nec vllus ex iniuria dolor est: videbimus quid futurum sit, hodie nihil negotij habet. At enim futurum est. Primum dispice, an certa argumenta sint venturi mali. Plerumque enim suspicionibus laboramus, & illudit nobis illa quæ conficere bellum solet fama: multo autem magis singulos conficit. Ita est, mi Lucili, cito accedimus opinioni. non coarguimus illa quæ nos in metum adducũt: nec excutimus, sed trepidamus: & sic vertimus terga, quemadmodum illi quos puluis motus, fuga pecorum, exuit castris, aut quos aliqua fabula sine auctore sparsa conterruit. Nescio quomodo magis vana perturbant. vera enim modum suum habent. quicquid ex incerto venit, coniecturæ &

licentiæ pauentis animi traditur. Nulli itaque tam perniciosi, tam irreuocabiles, quàm lymphatici metus sunt. Ceteri enim sine ratione, hi sine mente sunt. Inquiramus itaque rem diligenter. Verisimile est, aliquid futurum mali. Non statim verum est. Quàm multa non expectata venerũt, quàm multa expectata nusquam comparuerunt? Etiam si futurum est, quid iuuat dolori suo occurrere? Satis cito dolebit, cum venerit: interim tibi meliora promitte. Quid facies lucri? tempus. Multa interuenient, quibus vicinum periculum vel prope admotum, aut subsistat, aut desinat, aut in alienum caput transeat. Incendium ad fugam patuit: quosdam molliter ruina deposuit: aliquando gladius ab ipsa ceruice reuocatus est: aliquis carnifici suo superstes fuit. Habet etiam mala fortuna leuitatem. fortasse erit, fortasse non erit: interim dum non est, meliora propone. Nonnunquam nullis apparentibus signis, quæ mali aliquid pronuncient, animus sibi falsas imagines fingit, aut verbum aliquod dubiæ significationis detorquet in peius, aut maiorem sibi offensam proponit alicuius quàm est, & cogitat nõ quantum iratus ille sit, sed quantum liceat irato. Nulla autem caussa vitæ est, nullus miseriarum modus, si timetur quantum potest. Hic prudentia prosit, hic robore animi euidentem quoque metum respue. Si minus, vitio vitium repete, spe metum tempera. Nihil tam certum est ex his quæ timentur: vt non certius sit, & formidata subsidere, & sperata decipere. Ergo & spem ac metum exanima: & quoties incerta erunt omnia

tibi faue, crede quod mauis: si plures habebit sententias metus, nihilominus in hanc partem potius inclina, & perturbare te desine. Ac subinde hoc in animo volue, maiorem partem mortalium, cum illi nec sit quicquã mali, nec pro certo futurum sit, æstuare ac discurrere. Nemo enim resistit sibi cum cœperit impelli, nec timorẽ suum redigit ad verum. Nemo dicit Vanus auctor est: aut finxit, aut credidit. Damus nos referentibus, expauescimus dubia pro certis, non seruamus modum rerum, statim in timorem venit scrupulus. Pudet me sic tecum loqui, & tam leuibus te remediis refocillare. Alius dicat fortasse hoc nõ veniet: tu dic, Quid porro si veniet? Videbimus vtrum veniet: fortasse pro me veniet: & mors vitam honestabit. Cicuta magnum Socratem fecit. Catoni gladium assertorem libertatis extorque, magnam partem detraxeris gloriæ. Nimium diu te cohortor, cum tibi admonitione magis quam exhortatione opus sit. Non in diuersum te à natura tua ducimus: natus es ad ista quæ dicimus. Eo magis bonum tuum auge & exorna. Sed iam finem epistolæ faciam, si illi signum suum impressero: id est, aliquam magnificam vocem perferendam ad te mandauero. Inter cetera mala, hoc quoque habet stultitia, semper incipit viuere. Considera quid vox ista significet, Lucili virorum optime: & intelliges quàm fœda sit hominum leuitas quotidie noua vitæ fundamenta ponentium, nouas spes etiam in exitu inchoantium. Circunspice tecum singulos. occurrent tibi senes, qui se cum maxime ad ambitionem, ad peregrinationes, ad

negotiandum parent. Quid est autem turpi quàm senex viuere incipiens? Non adiicerem a thorem huic voci, nisi esset secretior, nec int vulgata Epicuri dicta, quę mihi & laudare, & a optare permisi.

AD EPISTOLAM XIII.

MVRETVS.

MVltum tibi.] *Multa vtilia & salubria remedia propon. aduersus metum earum rerum quæ opinione potius, quàm re formidabiles sunt: quæque & accidere & non accidere possunt.*

Sed, dii boni, vera] *Ita dictum, vt ab Ouidio,*

Oscula, di magni, trans mare digna peti.

PINCIANVS.

Certe nunquam venerint] *Castigatior vetus lectio,* Certe nondum venerunt.

Quædam ergo nos magis torquent] *Eadem,* Quædam enim nos magis torquent.

Primum id quia res in controuersia est] Illud *legendum, non* id, *ex eadem.*

Satis cito dolebit, cum venerit] Dolebis *legendum, ex eadē, non* dolebit.

Quid faciet lucri tempus] *Scribe,* Quid facies lucri? Tempus. *ex eadem.*

Interim non est, meliora propone] *Legendum,* Interim dum non est, meliora propone: *ex eadem.*

Si plures habebit sententias metus,] Habebis *antiqua Lectio præfert, non* habebit. *Quædam etiam exemplaria* habes *legunt, non* habebit: *aut* habebis.

Cum illic, nec sit quicquam mali] Illi *legendum, non* Illic, *ex eadem.*

Et tam leuibus te remediis refocillare] *Eadem* focillare *agnoscit, non* refocillare.

Videbimus vtrum veniet] Videbimus vtrum vincat, *eadem.*

Et mors istam vitam honestabit] *Eadem partim* ista *legit, non* istam: *partim non habet omnino hoc verbum.*

Cicuta magnum Socratem confecit] *Scribendum est,* Cicuta magnum Socratem fecit.

Qui se quam maxime ad ambitionem parent] *Vetus Lectio*, cum maxime, *non* quam maxime, *Lego* tunc maxime. ERASMVS.

Hinc & illinc apparuerint *Alij aliud habebant. Legendum*, apparuerint: *vt opponatur illi* propius accesserint. *Apparent & quæ procul absunt.*

Hæc eius probatio obstrusa est] *In aliis aliud erat aque deprauatum. Vetustus codex habebat*, Hæc eius obrussa est, *Obrussam aliquis interpretatus est* probatio. *& hanc vocem insulserunt in contextum. Obryzum autem aurum dicitur probatum. Forte scriptum erat* obrussatio, *pro* probatio. *Cuius Lingua vox sit* obryzum, *ambigitur.*

Veteres codices, antequam instrueres te. *quibus accedunt membranæ Modij epist. cxxx. Et mox, vno consensu exhibent*, Ille qui sanguinem suum fudit. *Ambianus solum pro* fudit, *habet* fusum vidit. *cap. iiij. libri, Quare bonis viris mala accidant, cum sit prouidentia, scribit Seneca in eandem sententiam*: Audaciter veteranus cruorem suum spectat, qui scit se sæpe vicisse post sanguinem. OPSOPÆVS.

M. ss. Quædam ergo nos magis torquent quam debent.

Vnus, Inquiramus itaque in re diligenter: *duo*, in rem: *bene, sic enim libri de beneficiis primi initio*, diligenter in patrimonium & vasa debitoris inquirimus. *& Epist. xxviij.* Inquire in te.

Omnes scripti, periculum vt prope ad motum, vt *valet* quãuis: *sic explicatur in codice Ambiano.*

M. ss. quàm iratus ille sit, *& versu sequenti*, si timeretur. *quod si retineatur, paulo ante scribendum erit* Caussa vitæ esset, *ex Ambiano.*

Tres codices, Vanus auctor est, vanus est: aut finxit, aut credidit.

Modius epist. cxxx. testatur se sic in membranis reperisse, Pudet me sic tecum loqui & tam lenibus te remediis focillare. Alius dicat, fortasse non veniet: tu dic. Quid porro si veniet videbimus vter vincat. *Ita etiam nostra, nisi quod ibi interiiciunt*, Pudet me ibi sic tecum loqui. *Consequenter legunt omnes*, Fortasse pro me venit, & mors ista vitam honestabit. Cicuta à mag. Soc. confecit.

Sed subsilisti] *v. c.* subsiluisti.

Aut præcipimus] *v. c. Iureti* præripimus.

Inquiramus itaque rem] *v. c.* Inquiramus itaque in rem.

rectius. nam alibi sic loquitur, quod alij iam notarunt, quibus ista sequentia addi possunt. Epist. 32. Inquiro in te. *& lib.* 4. *declam.* 2. non inquiro in totum annum. *& lib. cont.* 2. hactenus in te inquiri potest. *Iuretus.*

Socratem fecit] V. c. confecit, *quod videtur rectius, vt conficere hoc loco idem valeat, quod perficere, & absoluere omnibus numeris.*

EPISTOLA XIIII.

FATEOR insitam esse nobis corporis nostri caritatem. Fateor nos huius gerere tutelam: nec nego indulgendum illi: seruiendum nego. Multis enim seruiet, qui corpori seruit, qui pro illo nimium timet, qui ad illud omnia refert. Sic gerere nos debemus, non tanquam propter corpus viuere debeamus, sed tanquam non possimus sine corpore, Huius nos nimius amor timoribus inquietat, solicitudinibus onerat, contumelijs obiicit. Honestum ei vile est, cui corpus nimis carum est. Agatur eius diligentissime cura: ita tamen, vt cum exiget ratio, cum dignitas, cum fides, mittendum in ignem sit. Nihilominus quantum possumus, euitemus incommoda quoque non tantum pericula: & in tutum nos reducamus, excogitantes subinde, quibus possint timenda depelli. quorũ tria, ni fallor genera sunt. Timetur inopia, timentur morbi, timentur quæ per vim potentioris eueniunt. Ex his omnibus nihil magis nos concutit, quàm quod ex aliena potentia impédet. Magno enim strepitu & tumultu venit. Naturalia mala quæ retuli inopiæ atque morbi, silentio subeunt, nec oculis nec auribus quicquã terroris incutiunt. Ingens alterius mali pompa est, ferrum circa se & ignes habet, &

catenas, & turbam ferarum; quam in viſcera immittat humana. Cogita hoc loco carcerem, & cruces, & eculeos, & vncum, & adactum per medium hominem, qui per os emergat, ſtipitem, & diſtracta in diuerſum actis curribus membra, illam tunicam, alimentis igniũ & illitam & intextam, quicquid aliud, præter hæc, cõmenta ſæuitia eſt. Non eſt itaque mirum, ſi maximus huius rei timor eſt, cuius & varietas magna & apparatus terribilis eſt. Nã queadmodũ plus agit tortor quo plura inſtrumẽta doloris expoſuit (ſpecie enim vincũtur, qui patiẽtia reſtitiſſent:) ita ex his quæ animos noſtros ſubigũt & domãt, plus proficiunt: quæ habent quod oſtendãt. Illæ peſtes nõ minus graues ſunt, famẽ dico & ſitim & præcordiorum ſuppurationes, & febrem viſcera ipſa torrentem ſed latent. Nihil habent quod intentent, quod præferãt. Hæc, vt magna bella, aſpectu paratuque vicerunt. Demus itaq; operam, abſtineamus offenſis. Interdum populus eſt, quem timere debeamus: interdum, ſi ea ciuitatis diſciplina eſt, vt plurima per ſenatũ trãſigãtur, gratioſi timeãtur in eo viri, interdũ ſinguli, quibus poteſtas populi & in populũ data eſt. Hos omnes amicos habere, operoſum eſt: ſatis eſt inimicos non habere. Itaque ſapiens nunquã potentium iras prouocabit: immo declinabit: nõ aliter quã in nauigãdo procellam. Cum peteres Siciliam, traiecisti fretum. temerarius gubernator contemnit auſtri minas. Ille eſt enim, qui Siculum pelagus exaſperet, & in vertices cogat. Non ſiniſtrum petit littus, ſed id, quo propior Charybdis maria conuoluit. At ille cautior, peritos locorum rogat,

qui æstus sit, quæ signa dét nubes, & longe ab illa regione verticibus infami cursum tenet. Idem facit sapiens: nocituram potentiam vitat, hoc primum cauens, ne vitare videatur. Pars enim securitatis & in hoc est, nõ ex professo eam fugere: quia quæ quis fugit, damnat. Circũspiciendũ nobis est ergo, quomodo à vulgo tuti esse posſimus. Primũ nihil inde cõcupiscamus, vnde rixa est inter cõpetitores: deinde nihil habeamus, quod cũ magno emolumẽto insidiantis eripi poſsit. Quam minimum sit in corpore tuo spoliorum. Nemo ad humanum sanguinẽ propter ipsum venit, aut admodum pauci: plures cõputant quam oderũt: Nudum latro transmittit: etiam in obsessa via pauperi pax est. Tria deinde ex præcepto veteri præstanda sunt, vt vitentur: Odium, inuidia, contemptus. Quomodo hoc fiat, sapientia sola monstrabit. Difficile enim temperamentum est, verendúmque, ne in contemptum nos inuidiæ timor transferat: ne dum calcari nolumus, videamur posse calcari. Multis timendi attulit causas, timeri posse. Vndique nos reducamus: non minus contemni quàm suspici nocet. Ad philosophiam ergo confugiendum est. Hæ litteræ non dico apud bonos sed apud mediocriter malos, insularum loco sunt. Nam forensis eloquentia, & quæcunque alia populum mouent, aduersarium habent: hæc quieta, & sui negotij, contemni non poteſt, cui ab omnibus artibus, etiam apud peſſimos honor est. Nunquam in tantum conualeſcet nequitia, nunquam sic cõtra virtutes coniurabitur, vt non philosophiæ nomen venerabile & sa-

& sacrum manet. Ceterum philosophia ipsa tranquille modesteque tractanda est. Quid ergo, inquis? Videbitur tibi M. Cato modeste philosophari, qui bellum ciuile sententia sua reprimit, qui furentium principum armis medius interuenit, qui alijs Pompeium offendentibus, alijs Cęsarem, simul lacessit duos? Potest aliquis disputare, an illo tempore capessenda fuerit sapienti respublica? Quid tibi vis M. Cato? Iam non agitur de libertate: olim pessumdata est. Quæritur vtrum Cæsar, an Pompeius possideat rempublicam. Quid tibi cum ista contentione? Nullæ partes tuę sunt: dominus eligitur. Quid tua, vter vincat? melior vincere non potest. potest esse peior qui victus fuerit. non potest melior, qui vicerit. Vltimas partes attigi Catonis: sed ne priores quidem anni fuerunt, qui sapientem in illam ruinam reipublicæ admitterent. Quid aliud quàm vociferatus est Cato, & misit irritas voces, cum modo per populi leuatus manus, & obrutus sputis, extra forum traheretur, mode è senatu in carcerem du[illegible]? Sed postea videbimus, an sapienti opus [illegible]nda sit. Interim ad hos te voco, qui à republica exclusi, secesserunt ad colendam vitã, & humano generi iura condenda, sine vlla potentioris offensa. Non cõturbabit sapiens publicos mores. nec populum in se vitæ nouitate conuertet. Quid ergo? Vtique erit tutus, qui hoc propositum sequetur? Promittere tibi hoc non magis possum, quàm homini temperanti bonam valetudinem, & tamen facit temperantia bonam valetudinem. Perit aliqua nauis in portu: sed tu

quid accidere in medio mari credis? Quãto huic periculum paratius foret, multa agenti, molientique, cui ne otium quidem tutum est? Pereunt aliquando innocentes: quis negat? Nocentes tamen sæpius. Ars ei constat, qui per ornamenta percussus est. Denique initium omnium rerum sapiens, non exitum spectat. Initia in potestate nostra sunt: de euentu fortuna iudicat, cui de me sententiam non do. At aliquid vexationis affert, aliquid aduersi. nõ damnatur latro, cum occidit. Nunc ad quotidianam stipem manum porrigis. aurea te stipe implebo. Et quia facta est auri mẽtio, accipe quemadmodum vsus fructusque eius tibi esse gratior possit. Is maxime diuitiis fruitur, qui minime diuitiis indiget. Ede, inquis, auctorem. Vt scias quàm benigni simus, propositum est aliena laudare. Epicuri est, aut Metrodori, aut alicuius ex illa officina. Et quid interest, quis dixerit? Omnibus dixit. Qui eget diuitiis, timet pro illis. Nemo autem solicito bono fruitur. Adiicere illis aliquid studet, dum de incremento cogitat: oblitus est vsus, rationes accipit, forum conterit, kalendarium versat, fit ex domino procurator.

AD EPISTOLAM XIIII.

PINCIANVS. ET turbam ferarum quam in viscera condat humana.] *Sunt codices qui* ficarum *legant*, *non* ferarum.

Et cruces, & eculeos] *Vetus lectio*, culeos, *non* eculeos.

Gratiosi timeantur in eo viri] *Verbum* timeantur *non habetur in eadem*.

Qui siculum pelagus interdum etiam plus quam timere debeamus, exasperet] *Verba illa* interdum etiam plus quam timere debeamus. *desiderantur in eadem.*

Rixa est inter competitores] *Lege*, vnde rixa est inter competitores, *ex eadem.*

Plures computant quam oderint] *Sunt codices in quibus* occiderint *legatur non* oderint] *Quid si legas* plures compilant quam occiderint.

Quid tum? alter vincere potest, melior vincere non potest. non potest esse peior qui victus fuerit, melior qui vicerit] *Sunt exemplaria in quibus sic legitur, vt recitaui. In aliis diuerso modo.* Quid tu alter vincat. Potest melior vincere, nõ potest non peior esse qui vicerit *In quibusdam ita.* Quid tibi an alter vincat. Potest melior vincere, non potest non esse peior qui vincit. *quæ lectio videtur rectior, modo legatur,* non vincit, *sed* vincitur *& sunt quædam exemplaria, vbi sic habeatur:* Quid tu alter vincat. Potest melior vincere, non potest peior esse qui vicerit.

Et misit iratas voces] Irritas, *non* iratas, *omnis prisca lectio.*

Et portandus extra forum traheretur] *Scribendum reor*, deportandus, *siue* exportandus, *non* & portandus.

Aut sapienti opera perdenda sit] *Quidam codices*, an sapientiora opera perpendenda sit. *vt forte ita restitui possit*, an sapienti opera p. R. impendenda sit.

Sed tu quid accidere in medio mari credis?] *Scribendum ordine verborum permutato.* sed quid tu accidere, *&c. ex veteri lectione.*

Propositum est aliena laudare] *In quibusdam codicibus* dare, *legitur, non* laudare.

Alter vincere potest, &c.] *Hic locus mire variabat in exemplaribus. Vetustus codex habebat*, Alter vincat, potest melior vincere. non potest non peior esse qui vicerit. *Alius*, potest melior vincere, non potest peior esse qui vicerit. *Vetus lectio mihi magis arridet:* Alter vincere potest, melior non potest. *reliqua videntur adiecta ab interprete. nempe hæc:* Non potest esse peior qui victus fuerit, melior qui vicerit. *In hoc argutia est sententia: Non refert vter vincat, quum ambo sint æque mali. alter vincere potest, quia duo sunt: melior non potest, quia neuter vir bonus.* ERASMVS.

Scripti codices, qui per os emergeret: *non*, & inlitam & tex-

tam & quicquid, &c. *De his tormentis Io. Brodæus Miscellan. lib. 11. cap. 18.*

Verbum timeantur *abest ab omnibus m.ss. etiam Pinciani & Modij estque ex glossa. nam ista* gratiosi in eo viri, *ex præcedentibus pendent.*

Nicotianus, & in vortices cogat. *iterum*, vorticibus, *vna cum Ambiano.*

M.ss. constanter, eam petere quia *sic* eam *referetur ad securitatem. alioqui sensus non procederet. Linea sequenti, vera lectio e m.ss. restituenda est*: Primum nihil idem concupiscamus. rixa est inter competitores. Deinde *&c. Eandem agnoscunt Modij membrana, epist. cxxx. Vult idem rursus scribi debere* ne dum calcare nolumus, *Sed nostra exemplaria non adstipulantur: nec sensus permittit. hoc enim dicit Seneca*, Ne dum calcari volumus, *id est, ne dum suspici volumus*, videamur posse calcari, *hoc est contemni. Ideo statim infert*, non minus contemni quam suspici nocet.

M.ss. Aduersarios, *Postea, non habent* sua. *Paulo post, omnes*, Quid tu? alter vincat. Potest melior vincere. Non potest non peior esse qui vicerit.

M.ss. & impressi alij, in illam rapinam reip.

M.ss. Et portandus extra forum traheretur, *& postea* quam in homine temperanti.

Per ornamenta, *Id est per arma, vt explicat Lipsius Saturn. II. cap. XVII.*

IVRETVS. Et crucem & eculeos] *de* eculeo *siue* equuleo *consulatur Brodæus lib. 2. cap. 9. Miscel. Turnebus lib. 15. c. 16. Aduersar. imprimis vero Sigonius lib. 3. de iudiciis cap. 18.*

Quibus potestas populi & in populum data est] *hæc & præcedentia exponit Duarenus in tit. 4. de constit. Princip. cap. 1. item lib. 2. cap. 19. disput. anniuers.*

Denique initium omnium rerum sapiens non exitum spectat] *reduci debet scriptura v. c.* denique consilium omnium, &c. *Sic Symmachus lib. 2. Epist. 28.* Argue vt vis rerum consilia post exitum. *Et M. Tullius initio Orat. pro Rabirio Posth. scribit*, nos plerunque facere vt consilia euentis ponderemus *Hæc Iuretus.*

Non ad quotidianam stipem manum porrigis, aurea te stipe implebo] *vox*, stipe *plane abest à v. c. & sane superflua est & frustra repetita ex voce præcedente*, stipem, *Iuretus.*

Kalendarium versat] *Librum fænebris pecuniæ creditæ significat, in quo nomina scribebantur l. penult. ff. q. cert. per l. Sic. ff. de pec. &c. nomen ex eo descendit quod Kalēdas olim fænerari solerent, vnde Naso lib. 2. de remed. Amor.*

Qui puteal Ianumque timent, celeresque Kalendas.

de iis Budæus ad l. tali. §. socer ff. de iure dotium. Alciatus libr. 2. Parerg. cap. 23. Brissonius lib. 3. de verbor. sign. & lib. 6. de form. Pamelius in Tertull. lib. de cultu fœm.

EPISTOLA XV.

MOs antiquis fuit, vsque ad meam seruatus ætatem, primis epistolæ verbis adiicere: Si vales, bene est. Recte & nos dicimus: Si philosopharis, bene est. valere enim hoc demum est. Sine hoc, æger est animus. Corpus quoque etiam si magnas habet vires, non aliter quàm furiosi aut phrenetici validum est. Ergo hanc valetudinem præcipue cura, deinde & illam secundam, quæ non magno tibi constabit, si volueris bene valere. Stulta est enim, mi Lucili, & minime conueniens litterato viro, occupatio exercendi lacertos, & dilatãdi ceruicem, ac latera firmandi. Cum tibi feliciter sagina cesserit, & tori creuerint, nec vires vnquam opimi bouis, nec pondus æquabis. Adiice nunc, quòd maiore corporis sarcina animus eliditur, & minus agilis est. Itaque quãtum potes circunscribe corpus tuum & animo locũ laxa. Multa sequuntur incommoda huic deditos curæ. Primũ exercitationes, qua-

rum labor spiritum exhaurit, & inhabilem intentioni ac studiis acrioribus reddit. Deinde copia ciborum, subtilitas animi impeditur. Accedunt pessimæ notæ mancipia in magisterium recepta homines inter oleum & vinum occupati, quibus ad votum dies est actus, si bene desudauerũt, si in locum eius quod effluxit, multũ potionis alterius, ieiuno gutture ingesserũt. Bibere & sudare, vita cardiaci est. Sunt exercitationes & faciles & breues, quæ corpus & sine mora laxẽt & tempori parcant: cuius præcipua ratio habenda est. Cursus, & cum aliquo pondere manus motæ, & saltus vel ille qui corpus in altum leuat, vel ille qui in longum mittit, vel ille (vt ita dicam) saliaris, aut (vt contumeliosius dicam) fullonius. Quod libet ex his elige, vsu fit facile. Quicquid facies, cito redi à corpore ad animum, illum diebus ac noctibus exerce. Labore modico alitur ille. Hanc exercitationem non frigus, non æstus impediet, ne senectus quidem. Id bonum cura, quod vetustate fit melius. Neque ego te iubeo semper imminere libro aut pugillaribus. Dandum & aliquod interuallũ animo: ita tamen vt non resoluatur, sed vt remittatur. Gestatio & corpus concutit, & studio non officit: possis legere, possis dictare, possis loqui, possis audire: quorum nihil nec ambulatio quidem vetat fieri. Nec tu intẽtionem vocis cõtempseris: quam veto te per gradus & certos modos attollere, deinde deprimere. Quòd si velis deinde quemadmodum ambules discere, admittes istos, quos noua artificia docuit fames: erit qui gradus tuos tẽperet, & buccas edentis obseruet, & in tantum

procedet, inquantum eius audaciam patientiæ lenitate produxeris. Quid ergo? à clamore protinus & à summa contentione vox tua incipiet? Vsque adeo naturale est, paulatim incitari, vt litigantes quoque à sermone incipiant, ad vociferationem transeant. Nemo statim Quiritum fidem implorat. Ergo vtcunque tibi impetus animi suaserit, modo vehementius fac vitiis conuicium, modo lentius, prout vox quoque te hortabitur & latus. Modesta, cum receperis illam reuocarisque, descendat, non decidat: moderatoris sui temperamentum habeat, nec indocto & rustico more desæuiat. Non enim id agitur, vt exerceatur vox, sed vt exerceat. Detraxi tibi non pusillum negotium. mercedula, & munus gratum, ad hæc beneficia accedet. Ecce insigne præceptum. Stulti vita ingrata est, trepida est, tota in futurum fertur. Quis hæc inquis, dicit? Idem qui supra. Quam tu nunc vitam dici existimas stultam? Babæ & Ixionis. Non ita est. nostra dicitur: quos cæca cupiditas in nocitura, certe nunquam satiatura præcipitat: quibus si quid satis esse posset, fuisset: qui non cogitamus quàm iucundum sit nihil poscere, quam magnificum sit plenum esse, nec ex fortuna pendere. Subinde itaque, Lucili, quam multa sis consecutus recordare. Cum aspexeris quot te antecedant, cogita quot sequantur. Si vis gratus esse aduersus deos & aduersus vitam tuam, cogita quàm multos antecesseris. Quid tibi cum ceteris? Te ipse antecessisti: finem constitue, quam transire ne possis quidem, si velis: discedent aliquando ista

insidiosa bona, & sperantibus meliora quàm assecutis. Si quid in illis esset solidi, aliquando & implerent. Nunc haurientium sitim concitant, & inuitant speciosi apparatus. Quod futuri temporis incerta sors voluit, quare potiùs à fortuna impetrem, vt det, quam à me, ne petam? Quare autem petam, oblitus fragilitatis humanæ? Congeram? in quid? laborem? Ecce hic vltimus dies. vt non sit, prope ab vltimo est.

AD EPISTOLAM XV.

MVRETVS. INTENTIONEM VOCIS] *Hæc quoque inter vtilia exercitationis genera numeratur à medicis: de qua, ne per plures libros vagari necesse habeas, vide quæ scripsit summus medicus, mihique vetere amicitia coniunctissimus, Hieronymus Mercurialis libro sexto artis gymnasticæ.*

Per gradus] *Intelligit eam, quam veteres vocabant minuritionem. Vide Plutarchi ὑγιεινά.*

Babæ & Ixionis?] *Homines fuisse dicuntur illis temporibus nota fatuitatis.*

Si quid satis esse posset,] *Respexerit fortaßis ad hos versus Lucilij.*

Nam si quod satis est homini, id satis esset potesset,
Hoc sat erat. nunc, cum hoc non est, qui credimus porro
Diuitias vllas animum mi explere potesse?

Cum aspexeris quo te antecedant,] *Hoc quoque reprehendit Horatius, quòd nemo auarus fortunas suas per se æstimet*

Neque se maiori pauperiorum
Turbæ compare, hunc atque hunc superare laboret.

Sapientißime autem præcipiebat Phauorinus homini de bonis suis cogitanti, inspiciendos eos qui minus bonorum haberent: de malis, eos quos plura & grauiora premerent. ita facile fore quemque sua sorte contentum. Verba ipsius hæc sunt: τὸν εὐθυμεῖσθαι θέλοντα χρὴ ἐν μὲν τοῖς ἀγαθοῖς ἀφορᾶν εἰς τοὺς ἧττον ἀγαθὰ κεκτημένους, ἐν δὲ τοῖς κακοῖς τοὺς μᾶλλον δυστυχοῦντας.

PINCIANVS.

Quodlibet ex his elige, vsu sit facile] *Vetus lectio* quemlibet ex his eligere vsu rudem facilem.

Imminere libro aut tabulis, aut pugillaribus] *Verba illa* aut tabulis *non habentur in eadem.*

Vt non resoluatur, sed vt remittatur] *Scribe*, vt non resoluatur, sed remittatur, *ex eadem.*

Quod si velis deinde quemadmodum ambules discere] *Scribendum cum distinctione*, Quod si velis. Deinde quemadmodum ambules discere. *Ita erit sensus apertior, & fauet etiam vetus lectio.*

Fac in ciues conuitium] *Plerique codices non legunt* in ciues, *sed vicinis. Codices emendatiores*, vitiis.

In id valebit] In id latus molesta, *agnoscit omnis vetus lectio, non* in id valebit.

Detraxit tibi non pusillum negotium mercedula & munus gratum, ad hæc beneficia accedet] *Vitiatissimus est locus Scripta exemplaria modo* vnum Græcum *legunt: vbi scriptum est*, munus gratum, *modo* vnus Græcus, *vt forte ita legi possit:* Detraxit mihi non pusillum negocium mercedulæ vnus Græcus ad hæc beneficia accedens. *vt pro vno Græco, Epicurum accipias, à quo has sententias Lucilio debitas mutuabatur Seneca.*

Te ipsum ipse antecessisti] *Verbum* ipsum *superfluit ex vetere lectione.*

Ecce hic vltimus dies] *Scribe*, Ecce hic vltimus dies est, *ex eadem.*

ERASMVS

Prout vox quoque te hortabitur in id valebit] *In aliis erat* in id latus modesta: *in aliis aliud. Nihil horum placet. Coniicio fuisse scriptum* prout vox quoque hortatur & latus, modesta *siue* moderata. *nisi malis*, molesta: *Imperitus quispiam, qui suspicatus est lateris mentionem absurde fieri, vbi de pronunciando agitur, corrupit scripturam.*

Habe & Ixionis] *Vide num legendum sit*, Babys & Ixionis: *vt intelligas Babym Marsyæ fratrem, qui ipsum Apollinem ad canendi certamen euocauit: & Ixionem, qui nubem pro Iunone constuprauit. Scholium indicauit, Babam & Ixionem, fuisse duos Senecæ temporibus nota fatuitatis homines: cui quantum tribuendum sit nescio.*

OPSOPAEVS.

M. ss. bene est. Ego valeo. Recte nos dicimus. *Postea, Iidem* subtilitas impeditur, *omissa voce animi.*

Modius Epist. cxxvii. Nihil hic Pincianus (ait) aut ante Pincianum Erasmus: Libri membranacei tamen, quibus ego vsus, referunt vno consensu: si in locum eius quod effluxerit, multum potionis altius in ieiunum guttur regesserunt. *Sic ille, at nostri codices paulo diuersius, & ni fallor rectius,* si in locum eius quod effluxit, multum potionis altius in ieiuno iturae regesserunt. *Ex* iturae, *à sciolis factum est* gutture. *quod ex Ambiano codice deprehendo, qui illius vo si loco*, gutture *in ora notatum habet.* In ieiuno, *nempe* intestino. *Vt Græcis νῆστις, sic Latinis ieiunum, dicitur intestinum ordine à ventriculo secundum, inter ἔνηστιν & gracilia intestina, antequam in anfractus conuoluantur, medium. Cornelius Celsus lib. 4. cap. 1. inde dictum scribit, quia nunquam quod accipit continet: sed protinus in inferiores partes transmittit. Idem hila seu hilla veteribus appellabatur. Festus:* Hir, aquæ diminutiue dicitur hilla, quam Græci dicunt νῆστιν, intestinum, est quod ieiunum vocant. *De hoc ergo accipiendus est Senecæ locus. Si quis tamen ad* ieiuno, *malit subaudire* corpore, *vel* stomacho: *patrocinij loco vti poterit epist. 122. verbis.* Isti (*ait*) non videntur tibi contra naturam viuere qui ieiuni bibunt, qui vinum recipiunt inanibus venis, & ad cibum ebrii transeunt? Atqui frequens hoc adolescētium vitium est, qui vires excolunt in ipso pæne balnei limine, inter nudos bibunt, immo potant, vt sudorem quem mouerunt potionibus crebris ac feruentibus, subinde distringant. *Et confestim,* Merum illud delectat, quod non innatat cibo, quod libere penetrat ad neruos. Illa ebrietas iuuat, quæ in vacuum venit.

M. ss. lassent, *pro* laxent. *& post, partim* vsum rude facile, *partim*, vsu rude facile. *ex quo quid commode elici possit, lector considera.*

M ss. Dandum est al. *& postea*, sed remittatur, *quod notauerat quoque Pincianus. M. ss* Admitte istos. *mox* patientiæ crudelitate produxeris. *Et postea, Sic scribitur totus hic locus in membranis*, modo vehementius fac vicinis conuicium, modo lentius, prout vox te quoque hortabitur in id latus modest. Cum rec. il r. q. desc. n. decidat: mediatoris sui habeat (*Ambiana*, medietatem oris sui habeat) & hoc indocto & rustico more desæuiat. Non enim id agimus, vt exerceatur, &c. *Et statim*, Detraxit tibi non pusillum negotium mercedula, & vnum græcum (*vna*, græcus: *alia*,

gratus) ad hæc beneficia accedat.

Recte m. ss. Stulta vita ingrata est, trepida, tota, &c. *Sequitur enim.* Quam tu nunc vitam dici existimas stultam? *Mox iidem scribunt* Isionis, *non* Ixionis.

Qui corpus in altum leuat, vel ille qui in longum mittit] *de hisce saltandi generibus Mercurialis lib. 2. cap. 11. artis gymnasticæ.*

Vel ille, vt ita dicam, Saliaris] *de* Saliari saltu *actum mihi lib 4. Suspic. cap. 12. Gruterus.*

Fullonius] *Varro lib. 5. de ling. lat.* Apud fullonem vestimentum cum cogitur, conciliari dicitur. *Vide adhuc Scaligerum.*

Moderatoris sui temperamentum] V. c. mediatoris.

EPISTOLA XVI.

LIQVERE tibi hoc scio, Lucili, neminem posse beate viuere, ne tolerabiliter quidem, sine sapientiæ studio: & beatam vitam perfecta sapientia effici, tolerabilem, etiam, inchoata. Sed hoc quod liquet, firmandum, & altius quotidiana meditatione figendum est. Plus operis est in eo, vt proposita custodias, quàm vt honesta proponas. Perseuerandum est, & assiduo studio robur addendum, donec bona mens sit, quod bona voluntas est. Itaque tibi apud me pluribus verbis opus non est, aut affirmatis, aut tam longis. Intelligo enim te multum profecisse. Quæ scribis, vnde veniant scio: non sunt ficta, nec colorata. Dicam tamen quid sentiam. iam de te spem habeo, nondum fiduciam. Tu quoque idem facias volo. Non est quod tibi cito & facile credas. Excute te, & varie scrutare, & obserua. Illud ante omnia vide, vtrum in phi-

losophia, an in ipsa vita profeceris. Non est philosophia populare artificium, nec ostentationi paratum. Non in verbis, sed in rebus est. Nec in hoc adhibetur, vt aliqua oblectatione consumatur dies, vt dematur otio nausea. Animũ format & fabricat, vitam disponit, actiones regit, agenda & omittenda demonstrat, sedet ad gubernaculũ, & per ancipitia fluctuantium dirigit cursum. sine hac nemo securus est. Innumerabilia accidunt singulis horis, quæ consilium exigunt, quod ab hac petendum est, Dicet aliquis: Quid mihi prodest philosophia, si fatũ est? quid prodest, si Deus rector est? quid prodest, si casus imperat? Nam & mutari certa nõ possunt, & nihil præparari potest aduersus incerta, si aut consiliũ meum Deus occupauit, decreuitque quid facerem, aut cõsilio meo nil fortuna permittit. Quicquid est ex his, Lucili, vel si omnia hæc sunt, philosophandum est: siue nos inexorabili lege fata constringunt, siue arbiter Deus vniuersi cuncta disponit, siue casus res humanas sine ordine impellit & iactat, philosophia nos tueri debet. Hæc adhortabitur, vt Deo libenter pareamus, vt fortunæ contumaciter resistamus: hæc docebit vt Deum sequaris, feras casum. Sed non est nunc in hanc disputationem transeundũ, quid sit iuris nostri, si prouidentia in imperio est, aut si fatorum series illigatos trahit, aut si repentina, aut subita dominãtur. Illo nunc reuertor, vt te moneam & exhorter, ne patiaris animi tui impetum delabi & refrigescere. Constitue illum, & contine, vt habitus fiat quod est impetus. Iam ab initio, si bene te nõ-

ui, circumspicis ecquid hæc epistola munusculi attulerit. excute illam, & inuenies. Non est quod mireris animum meum. adhuc de alieno liberalis sum. Quare autem alienum dixi? quicquid bene dictum est ab vllo, meum est. Sic quoque quod ab Epicuro dictum est: Si ad naturam viues, nunquam eris pauper: si ad opinionem, nunquam diues. Exiguum natura desiderat, opinio immensum. Cõgeratur in te, quicquid multi locupletes possederunt, vltra priuatum pecuniæ modum fortuna te proue hat, auro tegat, purpura vestiat, & eo deliciarum opumque perducat, vt terram marmoribus abscondas, & non tantum habere tibi liceat, sed calcare diuitias, accedant statuæ & picturæ, & quicquid ars vlla luxuriæ laborauit. Maiora cupere ab his disces. Naturalia desideria finita sunt: ex falsa opinione nascentia, vbi desinant, non habent. nullus enim terminus falso est. Via eunti aliquid extremũ est: error immensus est. Retrahe te à vanis: & cum voles scire, quod petis vtrum naturalem habeat, an cæcam cupiditatem, cõsidera an possit alicubi consistere. Si longe progresso, semper aliquid longius restat, scito id naturale non esse.

AD EPISTOLAM XVI.

Liquere tibi] *Animum non leuiter tingendum philosophia præceptis, sed penitus imbuendum. Dissoluit deinde argumẽtum, quo quidem contẽdebant, siue fato administrarentur omnia, vt Stoici, seu casu ac temere euenirent, vt Epicuri tradebant, inutilem esse philosophiam: Postremo exponitur egregium dictum E-* MVRETVS.

PINCIANVS. *picuri de cupiditatibus terminandis.*

Cotidiana meditatione] *Sunt codices qui legant, non* meditatione, *sed* lectione.

Nec tamen longis] Nec tam longis, *Vetus lectio.*

Quòd iam de te spem habeam, nondum fiduciam] *Particula illa* iam *nō habetur in quibusdam codicibus. In aliis habetur, sed desideratur* quòd.

Vt aliqua oblectatione consumatur dies] *Nonnulla exemplaria,* vt cum aliqua oblectatione consumatur dies.

Si aut consilium meum Deus occupauit] Sed aut consilium, *&c. quidam codices. & si tolerabilis etiam est prior lectio.*

Aut si repentina aut subita dominantur] *Vetus lectio,* aut si repentina vis & subita dominatur.

Si bene te noui, circumspicies] Circumspexisti *eadem, non* circumspicies.

Retrahe te à vanis] *Scribe,* Retrahe ergo te à vanis.

ERASMVS Ceterum tolerabilem, etiam inchoata] *Hunc locum non scriba quilibet, sed eruditulus aliquis deprauarat. Sic enim mutarat scripturam.* cæterum nec tolerabilem, sine ipsa etiam inchoari. *quum Seneca senserit à sapientia perfecta præstari beatā vitam: ab inchoata, hoc est imperfecta, tolerabilem.*

OBSOPÆVS. *Quod est in prioribus editionibus* ceterum tolerabilem, *agnoscunt quoque m. ss. Et postea, m. ss.* Itaque tibi apud me pluribus verbis, aut (*vel* haut) adfirmitatis, nec tam longis, intelligo te multum profecisse.

M. ss. vt cum aliqua obl. *Postea,* Incerta Sed aut cons. *Paulo post,* aut si repentina ac subita dominantur.

Ita ordinantur verba in m. ss. Contine illum, & constitue.

EPISTOLA XVII.

PROIICE omnia ista, si sapis: immo vt sapias: & ad bonā mentē magno cursu ac totis viribus tende. Si quid est quo teneris, aut expedi, aut incide. Moratur, inquis, me res familiaris. sic illā disponere volo, vt sufficere nihil agenti possit, ne

aut paupertas mihi oneri sit, aut ego alicui. Cum hæc dicis, non videris vim ac potentiam eius de quo cogitas boni nosse: & summam quidem rei peruides, quantum philosophia prosit, partes autem nondum satis subtiliter dispicis: nec dum scis quantum vbique nos adiuuet: quemadmodum & in maximis (vt Ciceronis vtar verbis) opituletur & in minima descendat. Mihi crede, aduoca illam in consilium: suadebit tibi, ne ad calculos sedeas. Nempe hoc quæris, & hoc ista dilatione vis consequi, ne tibi paupertas timenda sit. Quid si appetenda est? Multis ad philosophandũ obstitere diuitiæ: paupertas expedita & secura est. Cum classicũ cecinit, scit nõ se peti: cũ aliqua cõclamatio est, quomodo exeat, non quid efferat quærit. Si nauigandum est, non perstrepunt portus, nec vnius comitatu inquieta sunt littora, non circunstat illam turba seruorum, ad quos pascendos transmarinarum regionum est optanda fertilitas. Facile est pascere paucos ventres, & bene institutos, & nihil aliud desiderantes quàm impleri. Paruo fames constat, magno fastidium. Paupertas contenta est desideriis instantibus satisfacere. Quid est ergo, quare tu hãc recuses contubernalem, cuius mores sanus diues imitatur? Si vis vacare animo, aut pauper sis oportet, aut pauperi similis. Non potest studium salutare fieri sine frugalitatis cura: frugalitas autem paupertas volũtaria est. Tolle itaque istas excusationes: Quantum sat est, nondum habeo: si ad illam summam peruenero, tunc me totũ philosophię dabo. Atqui nihil prius quàm hoc parã-

dum est, quod tu differs, & post cætera paras. Ab hoc incipiendum est. Parare, inquis vnde viuam, volo. Simul & parare disce. Si quid te vetat bene viuere, bene mori non vetat. Non est quod paupertas nos à philosophia reuocet, ne egestas quidem: toleranda est enim ad hoc properantibus vel fames, quam tolerauere quidam in obsidionibus. Est quod aliud erat illius patientiæ præmium, quam in arbitrium non cadere victoris? quanto hoc maius est, quo promittitur perpetua libertas, nullius nec hominis, nec Dei timor? Et quidem vel esurienti ad ista veniendum est. Perpessi sunt exercitus inopiam omnium rerum, vixerunt herbarum radicibus, & dictu fœdam tulerunt famem. Hæc omnia passi sunt pro regno (quo magis mireris) alieno. Dubitabit aliquis ferre paupertatem, vt animum furoribus liberet: Non est ergo prius acquirendum. Licet ad philosophiam etiam sine viatico peruenire. Ita est, cum omnia habueris, tunc & sapientiam habere voles. Hæc erit vltimum vitæ instrumentum, & (vt ita dicam) additamentum. Tu vero, siue aliquid habes, iam philosophare: vnde enim scis, an iam nimis habeas? siue nihil, hoc prius quære, quàm quicquam. At necessaria deerunt. Primum deesse non poterunt, quia natura minimum petit. Naturæ autem se sapiens accommodat. Sed si necessitates vltimæ inciderint, iamdudum exiliet è vita, & molestus sibi esse desinet. Si vero exiguum fuerit & angustum, quo possit vita produci, id boni consulet, nec vltra necessaria solicitus aut anxius, ventri, & scapulis

pulis

pulis suum reddet, & occupationes diuitum, concursationesque ad diuitias euntium, securus lætusque ridebit, ac dicet: Quid in longum ipse te differs? expectabis ne fenoris quæstum aut ex merce compendium, aut tabulas beati senis, cum fieri possis statim diues, Representat opes sapientia: quas cuicunque fecit superuacuas, dedit. Hæc ad alios pertinent: tu locupletibus propior es. Sacculum muta, nimis habes. Inest omni sacculo, quod sat est. Poteram hoc loco epistolam claudere, nisi te male instituissem. Reges Parthos non potest quisquam salutare sine munere, tibi valedicere non licet gratis. Quid istuc? ab Epicuro mutuum sumam. Multis parasse diuitias, non finis miseriarum fuit, sed mutatio. Non hoc miror. Non est enim in rebus vitium, sed in ipso animo. Illud quod paupertatem grauem fecerat & diuitias graues fecit. Quemadmodum nihil differt, vtrum ægrum in ligneo lecto, an in aureo colloces: quocumque illum transtuleris, morbum suũ secum transfert: *sic nihil* refert, vtrum animus æger in *diuitiis*, an in paupertate ponatur. malum suum illum sequitur.

AD EPISTOLAM XVII.

PRoiice omnia ista] *Nihil esse cur Philosophandi tempus differat paupertatis metu, qua non modo incommodi nihil affert, sed etiam commodo plerumque est verè atque ex animo philosophari cupientibus.* MVRETVS.

Vt sufficere nihil agenti possit] *Quadam exemplaria* offi cere, *pro* sufficere *legunt, alia* vt sufficere, in hoc agenti possit. *Alia*, vt sufficere hoc agenti possit. PINCIANVS.

Cum aliqua conclamatum est] *Vetus lectio*, cum aliqua vi conclamatum est. *Scribendum reor*, cum alicubi conclamatum est.

Bene mori non vetat] *legendum* vetet, *non* vetat, *alias claudicabit sensus, & sic prefert vetus lectio.*

Aut ex mercede compendium] *Quidam codices*, aut ex merce compendium.

Illud quoque paupertatem nobis grauem fecerat] *Verbũ* quoque *tollendum ex vetere lectione.*

OPSOPAEUS. *M.ss.* Cum aliqua conclamata est. *In excerptis infra qua vulgo de paupertate inscribuntur, legitur*, cum aliquo conclamatum est. *Et postea Modius epist. xxvii. dicit scrib videri*, & dictu fœdis tulerunt famem. *Tres nostri adstipulantur omnino, quartus ex parte, in margine refert* fœdius, *vnde extrita vltima vocali facile fit* fœdis.

Ibidem Modius in vno M.s. codice ista, Id est omni sæculo quod sat est. *non comparebant: in duobus hoc modo legebantur.* Id est autem omnia sæcula quæ sata sat est. *Vnde suspicabar glossemata hæc esse, legendumque eis omissis:* Hæc ad alios pertinent, tu locupletibus propior es, Sæculum muta, nimis habes, *redeamus, inquit, ab Fabriciorum & Curiorum tempora, immodice diues eris. Hæc ille. Libri quos inspexi, habent*, id est, autem omnia (*vnus* omni) scio, quod sat est. *Romana editio, & hæc Parisina*, Sæculum muta, nimis habes. Inest omni sæculo, quod sat est. *Hinc leui mutatione fiet:* Sæculum muta: nimis habes. Inest autem omni sæculo quod sat est. *Ex compendiosa scriptura* sc̃l'm, *consueuerunt nobis* sæculum.

M.ss. Nec hoc miror. *item* paupertatem nobis grauem, *&* quoque *in excerptis est pag.* 186. 20.

GRUT. Ne ad calculos sedeas] *sic epist. 48. dicit* sedere ad album. *Calculi autem hic sunt quibus numeramus vtpote. in computando. Vt probaui contra quorundam opinionem lib. 29. Suspic. cap. 10. Gruterus.*

EPISTOLA XVIII.

DEcember est mensis, quo maxime ciuitas desudat. Ius luxuriæ publice datum est in-

genti apparatu sonant omnia: tanquam quicquã inter Saturnalia. nunc intersit, & dies rerum agendarum. Adeo nihil interest, vt non videatur mihi errasse, qui dixit, olim mensem Decembrem fuisse, nunc annum. Si te hic haberem, libenter tecum conferrem quid existimares esse faciendum, vtrum nihil ex quotidiana consuetudine mouendum, an, ne dissidere videremur cum publicis moribus, & hilarius cœnandum & exuendam togam. Nam quod fieri nisi in tumultu & tristi tempore ciuitatis non solebat, voluptatis causa ac festorum dierum vestem mutamus. Si te bene noui, arbitri partibus functus, nec per omnia nos similes esse pullatæ turbæ voluisses, nec per omnia dissimiles: nisi forte his maxime diebus animo imperãdum est, vt tunc voluptatibus solus abstineat, cum in illas omnis turba procubuit. Certissimum argumentum firmitatis suæ capit, si ad blanda & in luxuriam trahentia nec it nec abducitur. Hoc multo fortius est ebrio ac vomitante populo, sic cum ac sobrium esse. Illud temperantius, non excerpere se, nec insigniri, nec misceri omnibus & eadem, sed non eodem modo, facere. Licet enim sine luxuria agere festum diem. Ceterum adeo mihi placet tentare animi tui firmitatem, vt ex præcepto magnorum virorum tibi quoque præcipiam: interponas aliquot dies, quibus contentus minimo ac vilissimo cibo, dura atque horrida veste, dicas tibi: Hoc est quod timebatur? In ipsa securitate animus ad difficilia se præparet, & contra iniurias fortunæ, inter bene-

ficia firmetur. Miles in media pace decurrit sine vllo hoste, vallum iacit, & superuacuo labore lassatur vt sufficere necessario possit. Quem in ipsa re trepidare nolueris, ante rem exerce. Hoc secuti sunt, qui omnibus mensibus paupertatem imitati, prope ad inopiam accesserunt, ne vnquam expauescerent, quod sæpe didicissent. Nõ est nunc quòd existimes me ducere te ad modicas cœnas & pauperum cellas, & quicquid aliud est, per quæ luxuria diuitiarum tædio ludit. Grabatus ille verus sit, & sagum & panis durus ac sordidus. Hoc triduo & quatriduo fer, interdum pluribus diebus: vt non lusus sit, sed experimentum. Tunc mihi crede, Lucili, exultabis, dupondio satur, & intelliges ad saturitatem non opus esse fortuna: hoc enim quod necessitati sat est debet etiam irata. Non est tamen quare tu multum tibi facere videaris: facies enim quod multa milia seruorum, multa milia pauperum faciunt. Illo nomine te suspice, quòd facies non coactus. Tam facile erit tibi illud pati semper, quàm aliquando experiri. Exerceamur ad palũ: & ne imparatos fortuna deprehendat, fiat nobis paupertas familiaris. Securius diuites erimus, si scierimus quàm nõ sit graue pauperes esse. Certos habebat dies ille magister voluptatis Epicurus, quibus maligne famem extingeret, visurus an aliquid deesset ex plena & consummata voluptate vel quantum deesset, & an dignum, quod quis magno labore pensaret. hoc certe in his epistolis, ait quas scripsit, Charino magistratu, ad Polyænum. Et quidem gloriatur, non toto

asse se pasci? Metrodorum, qui nondum tantum profecerit, toto. In hoc tu victu saturitatem nõ putas esse? Et voluptas est. Voluptas autem non illa leuis & fugax, & subinde reficienda, sed stabilis & certa. Non enim iucunda res est aqua & polenta, aut frustum hordeacei panis, sed sũma voluptas est posse capere etiam ex his voluptatem, & ad id se reduxisse, quod experire nulla fortunæ iniquitas possit. Liberaliora sunt aliméta carceris: sepositos ad capitale suppliciũ, nó tam anguste qui occisurus est, pascit. Quanta est animi magnitudo, ad id sua sponte descendere, quòd nec ad extrema quidem redactis timendũ sit? hoc est, præoccupare tela fortunæ. Incipe ergo mi Lucili, sequi horum consuetudinem, & aliquos dies destina, quibus secedas à tuis rebus, minimoque te facias familiarem. Incipe cũ paupertate habere commercium.

Aude hospes contemnere opes, & te quoque dignum

Finge Deo.

Nemo *alius* est Deo dignus, quàm qui opes contempsit: quarum possessione tibi non interdico: sed efficere volo, vt illas intrepide possideas: quod vno consequeris modo, si te etiam sine illis beate victurum persuaseris tibi, si illas tanquam exituras semper aspexeris. Sed iam incipiamus epistolam complicare. Prius, inquis, redde quod debes. Delegabo tibi Epicurum. ab illo fiet numeratio. Immodica irá gignit insaniam. Hoc quá verum sit, necesse est scias, cum habueris seruum & inimicum. In omnes personas hic exardescit

affectus: tam ex amore nascitur, quā ex odio: non minus inter seria, quàm inter lusus & iocos. Nec interest, ex quàm magna causa nascatur, sed in qualem perueniat animum. Sic ignis non refert quàm magnus, sed quo incidat. Nam etiam maximum solida non receperunt: rursus arida, & corripi facilia, scintillam quoque fouet vsque in incendium. Ita est, mi Lucili, ingentis iræ exitus, furor est: & ideo ira vitanda est, non moderationis causa, sed sanitatis.

AD EPISTOLAM XVIII.

MVRETVS. DECEMBER] *Quomodo sapientiæ studio deditus gerere se debeat certis quibusdam diebus, quibus totæ ciuitates, quasi laxandorū animorū causa publice insaniunt? Vt fiebat olim Romæ mense Decēbri, nunc parte quadam mensis Februarij. Addit, certos quosdam dies sumendos esse quibus experiamur quomodo paupertatem ferre possimus. Concludit postremo epistolam dicto quodam Epicuri de vicinitate iræ & insaniæ.*

Ducere te ad modicas cœnas] *Ita quidam veteres libri: Meus.* ducere te ad moneas cœnas. *Dubitaui num legendum sit,* ad Timoneas cœnas. *Vt hoc nomine significaret durum, asperum, & solitarium victum, qualis fuisse dicitur Timonis, cum è maximis opibus ad summam inopiā redactus, & ab omnibus destitutus esset.*

Charino magistratu] Χαρίνῳ ἄρχοντι. *Ita enim significabant annum Athenienses, ex nomine τοῦ ἐπωνύμου, vt Romani ex nomine consulum ordinariorum.*

Seruum & inimicum.] *Hæ voces mihi suspectæ sunt.*

Quo maxime ciuitas desudat.] *Eadem,* quum maxime ciuitas desudat.

PINCIANVS. Grabbatus ille ferus sit,] *Scribe,* Grabbatus ille verus sit, *ex eadem.*

Incipe cum paupere habere commercium.] *Scribe* paupertate, *non* paupere, *ex eadem.*

ERASMVS *Grabatus ferus sit.*] Pro *grabatus ferus*, quidam habe-

bant *Verus*, forte *serus* legendum, vt commendet vigiliam.

Membranæ Veteres, cum maxime ciuitas sudat.

Priores editiones, non intersit, *Petrus Faber Semestrium lib.* OPSOPAEVS.
1. cap 14. Pro non intersit, *restituendum* modo intersit: *ea quæ statim subijciuntur, aperte probant*: Adeo *inquit*, nihil interest, vt non videatur mihi errasse qui dixit, olim mensem Decemb. fuisse, nunc annum: *& quod Saturni mensem toto anno celebratum ab imperatore Claudio Seneca in Apocolocyntosi scribit. Hæc P. Faber. Mod. epist. 127. Sine sententia oratio est, tentant igitur quidam corrigere mutato τὸ* non *in* nunc *leguntque*, tanquam quiddam inter Saturnalia nunc intersit, *at ego profiteor, cum illud* non *in tribus nostris m. ss. codicibus non repetiatur, plane scribendum ex auctoritate eorundem:* December mensis est, quo cum maximè ciuitas desudat *&c.* tanquam quiddam inter Saturnalia intersit, & dies *&c. Huic particulæ* non *relegationi fauent quoque nostræ membranæ.*

M. ss. nec insignire. *Postea duo.* discurrit. *sed probum est* decurrit. *Milites enim cum in armis ordinem seruantes pleno passu incedebant, aut currebant, decurrere dicebantur, vt docet Turnebus cap. 8. lib. 5. Aduers.*

Idem cap. 33. lib. 34. Aduers. Senecæ locum emendabo & explicabo, sed deprauatam scripturam prius exhibebo. Non est nũc quod existimes me dicere, vt te admoueas ad cœnas & pauperum cellas. *Vetus liber ita descriptum hoc habet*, non est quod nunc existimes me dicere Temoenas cœnas & pauperum cellas. *Puto verum esse* Timoneas, *à Timone, qui humanum genus exosus erat, vitámque quandam inhumanam & feram sequebatur, in cibísque non modo vulgaribus, sed etiam vilissimis, & ab reliquis hominibus prope dãnatis acquiescebat. Hact. Turnebus. Quatuor nostri clare habent*, me dicere temoneas cœnas. *Nec dubitandum est quin genuina sit quam restituit Turnebus lectio. Strabo libro 17. refert Antonium post Actiacam cladem ab amicis desertum sibi Timonis exemplo domicilium construxisse, quod* Τιμώνειον *appellaret. Copiosius vero Plutarchus in Antonio: vbi quæ de Timonis & Apemanti conuiuio verba leguntur, mire hunc Senecæ locum illustrant.* Καί ποτε (ait) τῆς τῶν χοῶν οὔσης ἑορτῆς, εἱστιῶντο καθ' αὑτοὺς οἱ δύο τοῦ δ' Ἀπημάντου φήσαντος: Ὡς καλὸν, ὦ Τίμων, τὸ συμπόσιον ἡμῶν, εἴγε σὺ ἔφη, μὴ παρῆς.

Timoneas itaque cœnas possumus interpretari solitarias, omni hominum consortio excluso, more Timonis, cui ne quidem cum Apemanto sui simili conuiuium iucundum erat.

Scripti quos vidi (scribit Mod. epist. 127.) consentiunt emendandum: & intelliges ad securitatem non opus esse fortuna. *tota præcedens epistola versata in eo est, vt Lucilio, quem à philosophia abstinebat res familiaris, quam ita se prius disponere velle dicebat, vt posset sufficere nihil agenti, ac sic animo otioso, & de rebus ad vitam necessariis securo studijs daturum se promittebat, vt huic inquam Lucilio persuaderet, posse iam tam eum de paupertate securum hoc agere, atque hoc est quod iterum hic repetit. Bene Modius, & præter tres m ss. attestantur Excerpta alibi & Seneca ipse in hac epistola paulo ante*, In ipsa securitate animus ad difficilia se præparet. *infra iterum*, Securius diuites erimus, &c.

M. ss. quarum possessionem tibi non interdico. *Excerpta*, possessiones.

GRVT. & IVRETVS. Quod fieri nisi in luctu & tristi tempore, &c.] *puta propter exercitus cladem, aut seditionem in vrbe, aut ab imperatoris primariaue alicuius personæ obitum, quod ipsum asserit quoque Plutarchus in Cæs. & Cicer. post Lucanum, lib. 2. Pharsal.*

Plebeio tectus amictu.
Omnis honos: nullos comitata est purpura fasces. *de hoc vide Fabrum lib. 2. Semestr. cap* 10.

Miles in media pace decurrit sine vllo hoste] *Facit huc omnino quod Tertullianus lib. ad Martyres cap. 3. de militibus loquens.* Etiam in pace, labore & incommodis bellum pati iam ediscunt, in armis deambulando, campum decurrendo, fossam moliendo, &c.

Grabatus ille verus sit] *v. c.* vilis sit.

Exerceamur ad palum] *de ea exercitatione vide Vegetium lib. 1. cap. 11. & ad eum Stevuechius.*

Magister voluptatis] *v. c.* voluptatis.

Animi magnitudo] *v. c.* animi fortitudo.

Sequi horum consuetudinem, & aliquos dies destina] *v. c. Iureti*, sequi horum similitudinem, & aliq. d. destinare.

Solida non receperunt] *v. c.* recipiunt.

EPISTOLA XIX.

EXVLTO quotiens epistolas tuas accipio: implent enim me bona spe: etiam non promittunt de te, sed spondent. Ita fac oro atque obsecro: quid enim habeo melius, quod amicum rogem, quàm quod pro ipso rogaturus sum? si potes, subduc te istis occupationibus, si minus, eripe. Satis multum temporis sparsimus, incipiamus in senectute vasa colligere. Nunquid inuidiosum est? in freto viximus, moriamur in portu. Neque ego suaserim tibi nomen ex otio petere, quod nec iactare debes, nec abscondere. Nunquã enim vsque eo te abigam generis humani furore damnato: vt latebram tibi aliquam parari ad obliuionem velim. Id age, vt otium tuum non emineat, sed appareat. Deinde videbunt de isto, quibus integra sunt & propria consilia: an velint vitam per obscurum transmittere: tibi liberum nõ est. In medium te protulit ingenij vigor, scriptorum elegantia, claræ & nobiles amicitiæ. Tanta notitia te inuasit. licet in extrema mergaris, ac penitus condaris, tamen priora te monstrabunt: tenebras habere non potes. Sequetur pristinę lucis multum, quocunque fugeris. Quietem potes vindicare, sine vllius odio, sine desiderio, aut morsu animi tui. Quid enim relinques quod inuitus relictum à te possis cogitare? clientes? quorum nemo teipsum sequitur, sed aliquid ex te. Amicos olim amicitia petebatur: nunc præda.

Mutabunt testaméta destituti senes? migrabit ad aliud limen salutator? non potest paruo res magna constare. Æstima vtrum te relinquere, an aliquid ex tuis malis. Vtinam tibi quidem senescere contigisset intra natalium tuorum modum, nec te in altum fortuna misisset. Tulit te longe à conspectu vitæ salubris rapida felicitas, prouincia & procuratio quicquid ab istis promittitur. Maiora deinde officia te excipient, & ex aliis alia. Quis exitus erit? quid expectas donec desinas habere quod cupias? Nunquam erit tempus. Qualem dicimus esse seriem causarum, ex quibus nectitur fatum, talem dicimus esse cupiditatum. Altera ex fine alterius nascitur. In eam demissus es vitam, quæ nunquam tibi miseriarũ terminum ac seruitutis ipsa factura sit. Subduc ceruicẽ iugo, semel illá incidi, quàm semper premi satius est Si te ad priuata retuleris, minora erunt omnia, sed affatim implebunt. At nunc plurima & vndique ingesta non satiant. Vtrum autẽ mauis, ex inopia saturitatẽ, an in copia famẽ? Et auida felicitas est, & alienę auiditati exposita. Quádiu tibi satis nihil fuerit, ipse alijs non eris. Quomodo, inquis, exibo? vtcũmq;. Cogita quàm multa temere pro pecunia, quàm multa laboriose pro honore tentaueris. Aliquid & pro otio audẽdum est, aut in ista solicitudine procurationũ, & deinde vrbanorũ officiorum senescendum in tumultu, ac semper nouis fluctibus, quos effugere nulla modestia, nulla vitæ quiete cõtingit. Quid enim ad rẽ pertinet, an tu quiescere velis? fortuna tua nó vult. Quid si illi etiá nũc permiseris cresce

re? quantum ad successum accesserit, accedet ad metum. Volo tibi hoc loco referre dictum Mæcenatis. Vera in ipso eculeo docuit. Ipsa enim altitudo attonat summa. Si quæris, in quo libro dixerit, in eo qui Prometheus inscribitur hoc voluit dicere, attonita habet summa. Est ergo tanti vlla potentia, vt sit tibi tam ebrius sermo? Ingeniosus vir ille fuit, magnum exemplum Romanæ eloquentiæ daturus, nisi illum eneruasset felicitas, immo castrasset. Hic te exitus manet, nisi iá contrahas vela, nisi (quod ille sero voluit) terrá leges. Poterá tecũ & hac Męcenatis sẽtentia parem facere rationẽ: sed mouebis mihí cõtrouersiam, si te noui, nec voles quod debeo in aspero & probo accipere. Vt se res habet, ab Epicuro versura faciẽda est Ante inquit, circũspiciẽdũ est, cũ quibus edas & bibas, quàm quid edas & bibas. Ná sine amico visceratio, leonis ac lupi vita est. Hoc nõcõtinget tibi, nisi secesseris: alioquin habebis conuiuas, quos ex turba salutantium nomẽclator digesserit. Errat autem qui amicum in atrio quærit, in cõuiuio probat. Nullum habet maius malum occupatus homo, & bonis suis obsessus, quam quod amicos sibi putat, quibus ipse non est, quod beneficia sua efficacia iudicat ad conciliandos amicos: cum quidam, quo plus debent, magis oderint. Leue æs alienum debitorem facit, graue inimicum. Quid ergo? Beneficia non parant amicitias? Parant, si accepturos licuit eligere, si collata, non sparsa sunt. Itaque dum incipis esse mẽtis tuæ, interim hoc consilio sapientũ vtere, vt magis ad rem existimes pertinere, quis, quàm quid acceperit.

AD EPISTOLAM XIX.

MVRETVS. EXulto] *Lucilio suadet, non ut in latebras & solitudinem, sed ut relictis curis & inanibus honorum titulis, in otium se conferat.*

In ipso equuleo] *id est, ut opinor, cum ipsa sua felicitate torqueretur. Fortassis etiam in equuleo eum fuisse dicit toto illo triennio ante mortem quo dormire nunquam potuit.*

In aspero & probo] *Asperi nummi sunt recentes. Veteres enim longo usu deteri ac leuari solent. Vrbane igitur dictum Maecenatis, quod modo attulerat, quasi nummũ asperum ac probum esse ait quem tamen non sperat fore, ut Lucilius in solutum accipiat: sed aliquam uetustiorem sententiam postulet pro solito epistolae epimetro. Subijcit igitur aliam ab Epicuro. Quod hic somniauit Erasmus de Aspero & Probo grammaticis, ita ineptum est, ut laboraturus sit, si quis uelit quidquam ineptius excogitare.*

PINCIANVS. Vtinam tibi quidem senescere contigisset] *Verbum* quidem *non habetur in quibusdam codicibus, nec male.*

Nunquam erit tempus.] *Scribe*, nunquam erit tempus desinendi, *ex uetere lectione.*

Minora erunt omnia, & affatim implebunt,] *Scribe*, sed affatim implebunt, *non* & affatim implebunt *ex eadem.*

Et auida felicitas est alienae auiditati exposita.] *Iteranda coniunctio* & *legendumque*, & auida felicitas est, & alienae auiditati exposita, *ex eadem.*

Quantum ad successum accesserit, accedet & metus] *Scri.* accedet ad metus, *non* accedet & metus, *ex ead.*

ERASMVS. In aspero & probo accipere,] *Considera Lector, utrum malis Asperum & Probum grammaticos accipere, an addere uoculam*, nisi in aspero & probo: *ut sit allusio ad monetam. Nummus probus est, qui non peccat in materia: asper, quum nondum est detritus usu: siquidem moneta recens asperitatem habet. Videntur esse uerba forensia, siue Iurisconsultorum :* Nec voles quod debeo, nisi in aspero & probo accipere.

OBSOPAEVS. *Bene in m. ss.* quibus integra sunt & prima consilia. *Prima consilia dicit, & integra, ubi nihil dum deliberatum est, & omnia libera sunt, ita ut possis quã partem uelis amplecti: qualia co-*

lum sunt qui nondum tertium vitæ g... legerunt. lib. 6. de bene fic. cap. 2 2. nec vnquam primi consilij deos pœnitet. *Postea m.ss.* Tam (*Nicot. ... Iam, quod rectum put*) notitia te inuasit. vt in extremum ac penitus recondaris, tamen priora monstrabunt.

Scribe e m.ss. Subduc ceruicem iugo tritam. Semel, *&c. item. Tres m.ss.* Vera in ipso eculeo edocuit. *Nicotianus,* Mæcenatis vera in ipso eculeo edocuit *probe. In Ambiano apposuit hoc scholium:* Ponit eculeum pro dignitate torquente possidentem *postea. Tres codices habent,* ad conciliandos animos. *& linea ab hac altera, sensui aptius quod ... m.ss. & prioribus ... est collocata: ... locum, ... tempore & personis est habenda ratio, ... sparsa, ... quàm* collata.

Incipiamus in senectute vasa colligere; *metaphora à re militari, cum castra mouenda erant.* vasa colligi *dicebantur. Vide plura exempla apud Brissonium lib. 4. de formulis.* GRVT. & IVRETVS.

Ac penitus condaris; *bene V. c. ...* recondaris.

EPISTOLA XX.

SI vales, & te dignum putas qui aliquando fias tuus gaudeo. Mea enim gloria erit, si te istinc vbi sine spe exeundi fluctuaris, extraxero. Illud autem, mi Lucili, te rogo atque hortor, vt philosophiam in præcodia ima dimittas, & experimentum tui profectus capias, non oratione, nec scripto: sed animi firmitate, & cupiditatum deminutione. Verba rebus proba. Aliud propositum est declamantibus, & assensionem coronæ captantibus, aliud his qui iuuenum otiosorum aures disputatione varia aut volubili detinent. Facere docet philosophia, non dicere: & hoc exigit, vt ad legem suam quisque viuat, ne oratio-

ni vita dissentiat, vt ipsa inter se vita vnius, sine actionũ dissentione, coloris sit. Maximũ hoc est & officiũ sapientiæ, & indicium, vt verbis opera concordent, vt & ipse vbique par sibi idemque sit: Quis hoc præstabit? Pauci, aliqui tamen. Est difficile hoc: nec dico sapientem semper vno iterum gradu, sed vna via. Obserua itaque nunquid vestis tua domúsque dissentiant: nunquid in te [illegible]is sis, in tuos sordidus: nunquid cœnes [illegible], ædifices luxuriose. Vnã semel ad quam [illegible] regulam prende, & ad hanc omnem vitam tuam exæqua. Quidam se domi contrahunt, dilatant foris, & extendunt. Vitium est hæc diuersitas, & signum vacillantis animi, ac nondum habentis tenorem suum. Etiamnum dicam vnde sit ista inconstantia, & dissimilitudo rerum consiliorumque. Nemo proponit sibi quid velit, nec si proposuit, perseuerat in eo, sed transilit: nec tantũ mutat, sed redit, & in ea quæ deseruit ac dãnauit, reuoluitur. Itaque vt relinquam definitiones sapientiæ veteres, & totum complectar humanæ vitæ modum, hoc possum contentus esse. Quid est sapientia? Semper idem velle atque idẽ nolle. Licet illam exceptiunculam non adiiciam, vt rectum sit quod velis. Non potest cuiquam semper idem placere, nisi rectũ. Nesciunt ergo homines quid velint, nisi illo momento, quo volunt. In totum nulli velle aut nolle decretum est. Variatur quotidie iudiciũ, & in cõtrarium vertitur. Itaque plerisq; agitur vita per lusum. Preme ergo quod cœpisti: & fortasse perduceris aut ad summũ aut eo quod summũ nõdũ esse solus intelligas. Quid

fiet inquis, huic turbæ familiariū? Turba ista cū à te pasci desierit, ipsa se pascet: aut quod tu beneficio tuo nō potes scire, paupertatis scies. Illa veros certosque amicos retinebit: discedet quisquis nō te, sed aliud sequebatur. Nō est autem vel ob hoc vnum amāda paupertas, quod à quibus ameris, ostendit: O quando ille veniet dies, quo nemo in honorem tuū mentiatur! Huc ergo cogitationes tuæ tēdant, hoc cura, hoc opta, omnia alia vota Deo remissurus, vt cōtentus sis temetipso & ex te nascentibus bonis. Quæ potest esse felicitas Deo propior? Redige te ad parua, ex quibus cadere non possis: idque vt libentius facias, ad hoc pertinebit tributum epistolæ huius: quod statim conferā. Inuideas licet: etiā nūc libenter pro me dependet Epicurus. Magnificētior (mihi crede) sermo tuus in grabato videbitur & in panno. nō enim dicentur tantū illa, sed probabuntur. Ego certe aliter audio quæ dicit Demetrius noster, cū illum vidi nudum, quanto minus quàm stramētis incubātem? Tunc enim non præceptor veri, sed testis est. Quid ergo? Non licet diuitias in sinu positas contemnere? quid ni liceat? Et ille ingētis animi est, qui illas circunfusas sibi multū diuque miratus, quod ad se venerint, ridet, suasque audit magis esse quā sentit. Multū est, nō corrumpi diuitiarū cōtubernio. Magnus est ille qui in diuitiis pauper est: sed securior, qui caret diuitiis. Nescio, inquis, quomodo iste paupertatem laturus sit, si in illam inciderit. Nec ego Epicuri angelus scio, an pauper iste contempturus sit diuitias, si in illas inciderit. Itaque in vtroque mens æstimanda est

inspiciendumque, an ille paupertati indulgeat, an hic diuitiis non indulgeat. Alioqnin leue argumentum est bonæ volũtatis grabatus, aut pannus, nisi apparuit aliquẽ illa nõ necessitate pati, sed malle. Ceterum magnæ indolis est, ad ista non properare tanquã ad meliora, sed præparare tanquam ad facilia. Et sunt, Lucili, facilia. cum vero multo ante meditatus accesseris, iucunda quoque. Inest enim illis, sine qua nihil est iucundum securitas. Necessarium ergo iudico id quod tibi scripsi magnos viros sæpe fecisse, aliquos dies interponere, quibus nos imaginaria paupertate exerceamus ad veram: quod eo magis faciendum est, quod deliciis permaduimus, & omnia dura ac difficilia iudicamus. Potius excitandus è somno, & vellicandus est animus, admonendusque naturam nobis minimum constituisse. Nemo nascitur diues: quisquis exit in lucem, iussus est lacte & panno esse contentus. Ab his initiis nos regna non capiunt.

AD EPISTOLAM XX.

MVRETVS. SI vales,] *Re & vita, non verbis, philosophandum: & contemnendam paupertatem ei qui serio philosophari velit.*

Iucunum otiosorum aures] *Quis putasset quemquam vsque eo stultum fore, vt hoc loco, pro* otiosorum, *legeret* occisorum*? & tamen ea scriptura omnes libros occuparat.*

PINCIANVS. Cum illum inquit vidi nudum.] *Verbum* inquit, *desideratur in vetere lectione.*

Nec scio ego Epicuri angelus, si pauper *&c.*] *Emenda*, nec scio, inquit Epicurus, si iste pauper, *&c. ex ead.*

Inest

Ineſt illis ſine qua nihil eſt,&c.] *Deeſt coniunctio* enim. *Vt ſit*, Ineſt enim illis,&c. *ex eadem.*

Aliter audio quæ dicit Demetrius noſter, cùm illum vidi nudum, quanto minus quàm in ſtramentis incubantem.] *Ita prior editio. Alius codex habebat*, Ego certe aliter audio quod dicit Demetrius noſter, cùm illum vidi nudum. Alius, cum in ſtramentis vilibus incubantem. *Neutra caret ſcrupulo.*

M. interpoſita copula. iuuenum & otioſorum.

M. ß. non adiicias, vt rectum ſit quod velis. Non poteſt enim cuiquam,&c. *&* *verſu* 6. Ac, *pro* Itaque.

M. ß Magnus ille in diuitiis pauper eſt. Neſcio, &c. *reliqua abſunt. Poſtea Quidam m. ſſ.* angulus, *quidam* æmulus *habent, &* *deinde. Rectius legetur, vt eſt in tribus m. ſſ.* præparari.

Definitiones ſapientiæ veteres] *V. c.* veteris. Grvt. &

Niſi apparuit] *V. c.* niſi apparuerit. Ivretvs

Ad iſta non properare] *rectior eſt ſcriptura V. c.* ad iſta non properare tanquam meliora, ſed præparari tanquam facilia. *Iuretus.*

EPISTOLA XXI.

CVM iſtis negotium tibi eſſe iudicas de quibus ſcripſeras? Maximum negotium tecum habes: tu tibi moleſtus es. Quid velis, neſcis: melius probas honeſta, quam ſequeris. Vides vbi ſit poſita felicitas, ſed ad illam peruenire non audes. Quid ſit autem quod te impediat, quia parum ipſe diſpicis, dicam. Magna hæc eſſe exiſtimas, qui relicturus es: & cum propoſuiſti tibi illam ſecuritatem, ad quam tranſiturus es. retinet te huius vitæ, à qua receſſurus es, fulgor, tanquam in ſordida & obſcura caſurum. Erras, Lucili: ex hac vita ad illam aſcenditur.

Quod interest inter splendorem & lucem, cum hæc certam originem habeat, ac suam: ille niteat alieno, hoc inter hanc vitam & illam. Hæc quia fulgore extrinsecus veniente percussa est, crassam illi statim vmbram faciet quisquis obstiterit: illa vero suo lumine illustris est. Studia te tua clarum & nobilem efficient. Exemplum Epicuri referam. cum Idomeneo scriberet, & illum à vita speciosa ad fidelem stabilemque gloriam reuocaret, rigidæ tunc potentiæ ministrũ, & magna tractantem: Si gloria inquit, tangeris, notiorem te epistolæ meæ facient, quàm omnia ista quæ colis, & propter quæ coleris. Núquid ergo mentitus est? Quis Idomenea nosset, nisi Epicurus illum suis litteris incidisset? Omnes illos megistanas & satrapas, & regem ipsum, ex quo Idomenei titulus petebatur, obliuio alta suppressit. Nomen Attici perire Ciceronis epistolæ non sinunt: nihil illi profuisset gener Agrippa, & Tiberius progener, & Drusus Cæsar pronepos. inter tam magna nomina taceretur, nisi Cicero illum aperuisset. Profunda supra nos altitudo temporis veniet, pauca ingenia caput exerent, & in idem quandoque silentium abitura obliuioni resistent, ac se diu vindicabunt. Quod Epicurus amico suo potuit promittere, hoc tibi promitto, Lucili. Habeo apud posteros gratiam, possum mecum duratura nomina educere. Virgilius noster duobus memoriam æternam promisit, & præstat:

Fortunati ambo, si quid mea carmina possunt.
Nulla dies vnquam memori vos eximet æuo:

Dum domus Æneæ Capitoli immobile saxum
Accolet, imperiumque pater Romanus habebit.

Quoscunque in medium fortuna protulit, quicunque membra ac partes alienæ potentiæ fuerant, horum gratia viguit, domus frequentata est, dum ipsi steterunt: post ipsos cito memoria defecit. Ingeniorum crescit dignatio: nec ipsis tantum habetur, sed quicquid illorum memoriæ adhæsit, excipitur. Ne gratis Idomeneus in epistolam meam venerit, ipse eam de suo redimet. Ad hunc Epicurus illam nobilem sententiam scripsit, qua hortatur vt Pythoclea locupletem non publica, nec ancipiti via faciat. Si vis, inquit, Pythoclea diuitem facere. non pecuniæ adiiciendum sed cupiditatibus detrahẽdum est. Et apertior ista sententia est, quàm vt interpretanda sit, & disertior quàm vt adiuuãda. Hoc vnum te admoneo, ne istud tantum existimes de diuitiis dictum. quocunque transtuleris, idem poterit. Si vis Pythoclea facere, non honoribus adiiciendum est, sed cupiditatibus detrahendum. Si vis Pythoclea esse in perpetua voluptate, non voluptatibus adiiciendum est, sed cupiditatibus detrahendum. Si vis Pythoclea senem facere, & implere vitam, non annis adiiciendum est, sed cupiditatibus detrahendum. Has voces non est quòd Epicuri esse iudices, publicæ sunt. Quod fieri in senatu solet, faciendum ego in philosophia quoque existimo. Cum censuit aliquis, quod ex parte mihi placeat, iubeo, illum diuidere sententiam & sequor. Eo libentius Epicuri egregia dicta commemoro, vt istis

qui ad illa confugient spe mala inducti, qui velamentum se ipsos suorum vitiorum habituros existimant, probem, quocunque ierint, honeste esse viuendum. Cum adierint hos hortulos, & audierint inscriptum hortulis, Hospes hic bene manebis, hic summum bonum voluptas est: paratus erit istius domicilij custos, hospitalis, humanus, & te polenta excipiet, & aquam quoque large administrabit. & dicet: Ecquid bene acceptus es? Non irritant, inquam, hi hortuli famem, sed extingunt: nec maiorem ipsis potionibus sitim faciunt, sed naturali & gratuito remedio sedant. In hac voluptate consenui. De his tecum desideriis loquor quæ consolationem non recipiunt, quibus dandum est aliquid vt deficiant. Nam de illis extraordinariis quæ licet differre, licet castigare & opprimere, hoc vnum commonefaciam. Ista voluptas non naturalis est, non necessaria: huic nihil debes. Si quid impendis, voluntarium est. Venter præcepta non audit, poscit, appellat. Non est tamen molestus creditor, paruo dimittitur: si modo das illi quod debes, non quod potes.

AD EPISTOLAM XXI.

MVRETVS.

CVM istis] *Non esse timendum obscuritatem iis qui relictis speciosis honorum titulis, ad philosophandum se conferunt. Famam enim & duraturam ad posteros gloriam nulla re magis, quàm scriptis & familiaritate eruditorum hominum comparari. Adijcit ex Epicuro, quanti momenti sit in omnem vitam terminatas habere cupiditates.*

Si vis Pythoclea] *Ipsa Epicuri verba hæc sunt:* Εἰ βέλει πλέσιόν τινα ποιῆσαι, μὴ χρημάτων προσίθει, τῆς δὲ ἐπιθυμίας ἀφαίρει.

Suis literis incidisset?] *Eadem partim legit* indidisset, PINCIANVS.
partim indicasset, *non* incidisset.

Non irritant, inquit, hi hortuli famem,] *Verbum* inquit *desideratur in quibusdam exemplaribus.*

Omnes illos magistratus & satrapas.] *Ex vetustissimo codice reposui*, Megistanas. *nam hoc verbo vsus est Suetonius: nos magnates siue primates dicimus.*

Omnino legendũ (scribit Lipsius ep. 5. li. 5.) regiæ tunc potẽtiæ. *Idomeneus ille, minister regis. Pro Lipsio facit similis formula lib. II. de beneficiis, cap. 5.* Quales regiæ potentiæ ministri sunt, &c. *Et postea. In tribus scriptis codicibus legitur*, Habebo apud posteros gratiam. OBSOPÆVS.

Vox honor *habetur in omnibus m. ss. & impressis nonnullis. Ea igitur restituta legendum*, nec ipsis tantum honor habetur. *Coruptus sequens locus ex gemina lectionis commistione. vt m. ss. indicant, quorum duo ita habent*, cum adieritis audierit his hortulos & inscriptum hortulis. *vnus* cum adieritis audieritis hos ortulos & inscriptum ortulis. *Sincerior est Nicotianus codex*, Cum audierit his inscriptum hortulis. Hospes, &c. *Mox m. ss. omnes*, vt desinant. *Postea è m. ss. reponendum.* Illud alterum, &, *iidem postea.* Idomeneo quæ scribitur.

Idomeneo] *v. c. Iureti*, Idiomeneo, *& ita semper nominat.* GRVT. & IVRETVS.

Omnes illos Magistanas] *Magistanes Græci sunt viri summi ac proceres cuiusq; regni, quibus permissum vt cum regibus epularentur: quo vocabulo etiam vsus Tacitus, & Suetonius cap. 5. Caligula.*

Potentię fuerant] *v. c.* fuerunt.

In Epistolam meam venerit] *v. c. pro* meam, *habet* magnum. *quod videtur rectius, vt scilicet* magnum, *aduerbialiter ponatur. Iuretus.*

Bene acceptus es?] *v. c.* accepturus.

Iubeo illum diuidere sententiam & sequor] *quoties sententia sua duas pluresue res quis complectebatur, ea si nõ omnes probarentur. postulabatur vt diuideret, id est, vt de singulis re-*

bus referretur. meminit iterum huius moris noster lib. De vita beata. Brissonius 2. de form. & Stephanus libr. 2. Prouid. cap. 11.

EPISTOLA XXII.

IAM intelligis educendum esse te ex istis occupationibus speciosis & malis, sed quomodo id consequi possis, quæris. Quædam non nisi à præsente monstrantur. Non potest medicus per epistolas cibi aut balnei tempus eligere. vena tangenda est. Vetus prouerbium est. Gladiatorẽ in arena capere consilium. Aliquid aduersarij vultus aliquid manus mota, aliquid ipsa inclinatio corporis intuentem mouet. Quid fieri soleat, quid oporteat, in vniuersum, & mandari potest, & scribi. Tale consilium non tantum absentibus, sed etiam posteris datur. Illud autem quando fieri debeat, aut quemadmodum, ex longinquo nemo suadebit. cum rebus ipsis deliberandum est. Non tantum præsentis, sed vigilantis est, occasionem obseruare properantem. Itaque hanc circumspice: hanc si videris, prende: & toto impetu, totis viribus id age, vt te istis officiis exuas. Et quidem quam sententiam feram, attende. Censeo aut ex ista vita tibi, aut è vita exeundum. Sed illud idem existimo leniendum via, vt quod male implicuisti, soluas potius quàm abrumpas: dummodo si alia soluendi ratio non erit, vel abrumpas. Nemo tam timidus est, vt malit semper pendere, quàm semel cade-

re. Interim, quod primum est, impedire te noli, contentus esto negotiis, in quæ descendisti, vel quod videri mauis, incidisti. Non est quòd ad vlteriora nitaris aut perdes excusationem, & apparebit te non incidisse. Ista enim quæ dici solet, falsa sunt: Non potui aliter. Quid si nollem? necesse erat. Nulli necesse est, felicitatem cursu sequi: est aliquid etiam si non repugnare, subsistere, nec instare fortunæ ferenti. Nunquid offenderis, si in consilium non venio tantum, sed aduoco? & quidem prudentiores quam ipse sum, ad quos soleo referre, si quid delibero. Epicuri epistolam ad hac rem pertinentem legi. Idomeneo scribitur: quem rogat, vt quantum potest fugiat & properet, antequam aliqua vis maior interueniat, & auferat libertatem recedendi. Idem tamen subiicit, nihil esse tentandum nisi cum apte poterit tempestiueque tentari. Sed cum illud tempus diu captatum venerit, exiliendum ait. Dormitare de fuga cogitantem vetat, & sperat etiam ex *difficillimis* salutarem exitum: si nec properemus ante tempus, nec cessemus in tempore. Puto nunc & Stoicam sententiam quæris. non est quod quisquam illos apud te temeritatis infamet. cautiores quàm fortiores sunt. Expectas forsitan, vt tibi hæc dicantur? Turpe est cedere oneri. luctare cum officio quod semel recepisti. Non est vir fortis & strenuus, qui laborem fugit: verum vbi crescit illi animus ipsa rerum difficultate. Dicentur tibi ista si operæ pretium habebit perseuerantia, si nihil indignum bono viro faciendum patiendumue

erit: alioquin sordido se & contumelioso labore non conteret, nec in negotiis erit negotij causa. Ne illud quidem quod existimas eum facturum, faciet, vt ambitiosis rebus implicitus, earum semper æstus ferat. Sed cum viderit breuia in quibus volutatur, incerta, ancipitia, repetet pedem, nec vertet terga, sed sensim recedet in tutum. Facile est autem, mi Lucili, occupationes euadere, si occupationum præmia contempseris. Illa sunt quæ nos morantur & detinent. Quid ergo? Tam magnas spes relinquam? Ab ipsa messe discedam? Nudum erit latus? Incomitata lectica? Atrium vacuum? Ab his ergo inuiti homines recedunt, & mercedem miseriarum amant, ipsas execrantur. Sic de ambitione, quomodo de amica queruntur: & si verum affectum eorum inspicias, non oderunt, sed litigant. Excute istos, qui quæ cupiere, deplorant, & de earum rerum loquuntur fuga, quibus carere non possunt. Videbis voluntariam esse illis in eo moram, quod ægre ferre ipsos & misere, loquuntur. Ita est, mi Lucili, paucos seruitus, plures seruitutem tenent. Sed deponere, illam in animo est, & libertas bona fide placuit: in hoc autem vnum aduocationem petis, vt sine perpetua solicitudine id tibi facere contingat. quid ni te tota cohors Stoicorum probatura sit? Omnes Zenones & Chrysippi moderata, & honesta, & vera suadebunt. Sed si propter hoc tergiuersaris, vt circumspicias, quantum feras tecum, & quàm magna pecunia instruas otium, nunquam exitum inuenies. Nemo cum sarcinis enatat. Emer-

ge ad meliorem vitam propitiis diis, ſed non ſic, quo modo iſtis propitij ſunt, quibus bono ac benigno vultu magna magnifica tribuerunt, hoc vno excuſati, quòd iſta quæ vrunt, quæ excruciant, optantibus data ſunt. Iam imprimebam epiſtolæ ſignum. reſoluenda eſt, vt cum ſollemni ad te munuſculo veniat, & aliquam magnificam vocem ſecum ferat, & ecce occurrit mihi neſcio vtrum verior, an eloquentior. cuius? inquis. Epicuri. Adhuc enim alienas ſarcinas adorno. Nemo non ita exit è vita tanquam modo intrauerit. Quemcunque vis occupa, adoleſcentem, ſenem, medium. inuenies æque timidum mortis, æque inſcium vitæ. nemo quicquam habet facti. In futurum enim noſtra diſtulimus. Nihil me magis in iſta voce delectat, quàm quòd exprobratur ſenibus infantia. Nemo, inquit, aliter, quàm quomodo natus eſt, exit è vita. Falſum eſt, peiores morimur quàm naſcimur. Noſtrum iſtud, non naturæ vitium eſt. Illa de nobis conqueri debet, & dicere: Quid hoc eſt? Sine cupiditatibus vos genui, ſine timoribus, ſine ſuperſtitione, ſine perfidia, ceteriſque peſtibus. quales intraſtis, tales exite. Percepit ſapientiam, ſi quis tam ſecurus moritur, quàm naſcitur. Nunc vero trepidamus, cum periculum acceſſit: non animus nobis, non color conſtat: lacrimæ nihil profuturæ cadunt, Quid eſt turpius, quàm in ipſo limine ſecuritatis eſſe ſolicitum? Cauſa autem hæc eſt, quòd inanes omnium bonorum ſumus, quorum in fine vitæ deſiderio laboramus. Non enim apud

nos pars eius vlla subsedit. transmissa est, & effluxit. Nemo quàm bene viuat, sed quamdiu, curat: cum omnibus possit contingere, vt bene viuant: vt diu, nulli.

AD EPISTOLAM XXII.

MVRETVS. IAM intelligis] *Quomodo expedire & explicare se debeat is, qui multorum negotiorum procuratione districtus est, cum se ad philosophiam conferre meditatur.*

PINCIANVS. Et quidem prudentiores quàm ipse sum, ad quos soleo deferre si quid delibero] *Quidam codices* sunt *legunt, non* sum. *Alij diuerso in totum modo, hoc pacto*: Equidem ad prudentiores quàm ipse sum, soleo deferre, si quid delibero.

Id est si verum affectum eorum inspicias.] *Exemplaria nonnulla*. & si verum affectum, *&c.*

Vitæ desiderio laboramus.] Cum in fine vitæ desiderio laboramus, *antiqua lectio. Corrigendum existimo*, quorum in fine vitæ desiderio laboramus.

OBSOPAEVS. *Loco horum* verum vbi, *scribitur* ibi *in vett. cod. nostris & Modij ep. cxxvij. & postea m ss.* si occupationum pretia contempseris, *& iterum cum vet. editionib. & Modij exemplaribus faciunt nostra in hoc*, queruntur: id est, si verum *&c. Rursus m. ss.* Sed si ponere, *&c. Postea tres*, ad hoc vnum excusati. *Paulò inferius omnes*, quales intrastis exite, *Iterum. In omnibus m. ss. deest copula* etiam, *neque Modij membrana eam agnoscunt.*

EPISTOLA XXIII.

PVTAS me tibi scripturum, quàm humane nobiscum hiems egerit, quæ & remissa fuit, & breuis. quàm malignum ver sit, quàm præpo-

iterum frigus, & alias ineptias verba quærentium. Ego vero aliquid quod & mihi & tibi prodesse possit, scribam. Quid autem id erit, nisi vt te exhorter ad bonam mentem? Huius fundamentum quod sit, quæris? ne gaudeas vanis. Fundamentum hoc esse dixi. etiam culmen est. Ad summa peruenit, qui scit quòd gaudeat, qui felicitatem suam in aliena potestate non posuit. Sollicitus est, & incertus sui, quem spes aliqua proritat, licet ad manum sit, licet non ex difficili petatur, licet illum nunquam sperata deceperint. Hoc ante omnia fac, mi Lucili: disce gaudere. Existimas me nunc detrahere tibi multas voluptates, qui fortuita submoueo, qui spes, dulcissima oblectamenta, deuitandas existimo. Immo cōtra. nolo tibi vnquam deesse lætitiam. Volo illam tibi domi nasci. Nascitur, si modo intra teipsum sit. Ceteræ hilaritates non implent pectus, sed frontem remittunt, leues sunt: nisi forte tu iudicas illum gaudere, qui ridet. Animus debet esse alacer & fidens, & super omnia erectus. Mihi crede, res seuera est verum gaudium. An tu existimas quenquam soluto vultu, &, vt isti delicati loquuntur, hilari oculo mortem contemnere? paupertati domum aperire? voluptates tenere sub fræno? meditari dolorum patientiam? Hæc qui apud se versat in magno gaudio est, sed parum blando. In huius gaudij possessione esse te volo. Nunquam deficiet, cum semel vnde petatur inueneris. Leuium metallorum fructus in summo est: illa opulentissima sunt, quorum in alto latet vena, assidue plenius

responsura fodienti. Hæc quibus delectatur vulgus, tenuem habẽt ac perfusoriam voluptatem: & quodcunque inuectitiũ gaudiũ est, fundamento caret. Hoc de quo loquor, ad quod te conor perducere, solidum est, & quod plus pateat introrsus. Fac oro te, Lucili carissime, quod vnum potest te præstare felicem. disijce & conculca ista quæ extrinsecus splendent, quæ tibi promittuntur ab alio: ad verum bonum specta, & de tuo gaude. Quid est autem hoc, de tuo? Te ipso & tui optima parte. Corpusculum quoque, etiam si nihil fieri sine illo potest, magis necessariam rem crede, quàm magnam. Vanas suggerit voluptates, breues, pænitendas, ac nisi magna moderatione temperentur, in contrarium abituras. Ita dico, in præcipiti est voluptas, ad dolorem vergit, nisi modum teneat. Modum autem tenere in eo difficile est, quod bonum esse credideris. Veri boni auiditas tuta est. Quid sit istud interrogas, aut vnde subeat? dicam. Ex bona conscientia, ex honestis consiliis, ex rectis actionibus, ex contemptu fortuitorum, ex placido vitæ & continuo tenore vnam prementis viam. Nam illi qui ex aliis propositis in alia transiliunt aut ne transiliunt quidem, sed casu quodam transmittuntur, quomodo habere quicquam certum mansurumve possunt, suspensi & vagi? Pauci sunt, qui consilio se suaque disponant: ceteri eorum more quæ fluminibus innatant, non eunt, sed feruntur. Ex quibus alia leuior vnda detinuit, ac mollius vexit, alia vehementior rapuit, alia proxime ripam, cursu lan-

guescente deposuit, alia torrens impetus deiecit in mare. Ideo constituendum est, quid velimus, & in eo perseuerandum. Hic est locus soluendi æris alieni. Possum enim vocem tibi Epicuri tui reddere, & hanc epistolam liberare. Molestum est, semper vitam inchoare aut si hoc modo magis sensus potest exprimi: Male viuunt qui semper viuere incipiunt. Quare, inquis? desiderat enim explanationem ista vox. Quia semper illis imperfecta vita est. Non potest autem stare paratus ad mortem, qui modo incipit viuere. Id agendum est, vt satis vixerimus. Nemo hoc putat, qui orditur cum maxime vitam. Non est quòd existimes, paucos esse hos. propemodum omnes sunt. Quidam viuere tũc incipiunt, cum desinendum est. si hoc iudicas mirum, adijciam quod magis admireris. Quidam ante viuere desierunt, quàm inciperent.

AD EPISTOLAM XXIII.

PVTAS me tibi scripturum] *Solum sapientem vero ac* MVRE-
solido gaudio frui. Plerosque homines ante viuere desinere, TVS.
quàm inceperint.

Eorum more qui fluminibus innatant.] *Quidam codices,* PINCIA-
eorum more quæ fluminibus innatant. NVS.

Ex quibus alios leuior vnda detinuit.] Alia, *non* alios, *ijdem. & mox infra vbique ita est corrigendum.*

Torrens impetus deiecit in mare.] Proiecit *in aliquibus legitur codicibus, non* deiecit. *Fidelior mihi videtur lectio.* deuexit.

Tres m.ss. optimæ fidei, hilariculo, *in quorum vno inter i &* OPSO-
c recenti manu o adiectum erat, quasi hilari oculo, *cum vulgo,* PÆVS.

legi deberet. Magis placet illud forma diminutiua, delicatorum certe orationi infractæ & eneruatæ conuenientius. Talis enim hominibus est oratio, qualis vita, vt exemplis monstratur à Seneca epist. cxiiij.

Malim. vt est in tribus scriptis, lenior vnda. *Virgilius;*

——Leni fluit agmine Tybris,

Et statim, omnes habent, impetus in mare eiecit.

GRVT. & IVRETVS. Ad summa peruenit] v. c. summam, *quoque valde arridet Summam enim vocat rei absolutam perfectionem, qua voce alibi sæpe vtitur, vt,* summa beatæ vitæ, *Ep.* 44. *&* summam voti sui inuenit, *Epist.* 67. *Alius locus pariter restitui debet; vt Epist.* 77. vltra summam non est locus*: sic enim habet v. c. vulgo* summum. *Idem in proœmio lib.* 10. *contr.* ad summam euasurus iuuenis. *ita etiam v. c. vulgo,* summa. *& lib.* 2. *de ben. cap.* 15. cum summa amicitiæ sit amicum sibi æquare, *ea est lectio v. c. non* summa amicitia. *vt passim in excusis. Eodem sensu Petronius Arbiter dixit,* summam Thucydidis. *hæc Iuretus.*

Meditari dolorum patientiam] *v. c.* meditari de dolorum patientia.

Disice & conculca] *v. c.* dissice, *quæ vox antiqua est, & multis auctorum locis corrupta contra fidem m. ss. Iuretus.*

EPISTOLA XXIIII.

SOLLICITVM te esse scribis de iudicij euentu, quod tibi furor inimici denuntiat: & existimas me suasurum vt meliora tibiipsi proponas, & acquiescas spei blandæ. Quid enim necesse est mala accersere, & satis cito patienda cum venerint, præsumere, ac præsens tempus futuri metu perdere? Est sine dubio stultum, quia quandoque sis futurus miser, esse iam miserum. Sed ego alia te ad securitatem via ducam. Si vis omnem solicitudinem exuere, quicquid vereris

ne eueniat, euenturum vtiq; propone, & quodcunque illud est malum, tecum ipse metire, ac timorem tuum taxa. intelliges profecto aut non magnum, aut non lõgum esse quod metuis. nec diu exempla quibus confirmeris, colligenda sunt. Omnis illa ætas tulit. In quamcunque partem rerum, vel ciuilium, vel externarum, memoriam miseris, occurrent tibi ingenia, aut profectus, aut impetus magni. Nunquid accidere tibi, si damneris, potest durius, quàm vt mittaris in exilium? vt ducaris in carcerem nunquid vltra quicquam corpori timendum est, quàm vt pereat? Singula ista constitue, & contemptores eorum cita, qui non quærendi, sed eligendi sunt. Damnationem suam Rutilius sic tulit, tanquam nihil illi molestum esset aliud, quàm quòd male iudicaretur. Exilium Metellus fortiter tulit. Rutilius etiam libenter. Alter, vt rediret, Reipub. præstitit: alter reditum suum Syllæ negauit, cui nihil nunc negabatur. In carcere Socrates disputauit, & exire (cum essent qui promitterent fugam) noluit, remansitque, vt duarum rerum grauissimarum hominibus metum demeret, mortis & carceris. Mucius ignibus manum imposuit. Acerbum est vri. quanto acerbius si id te faciente patiaris? Vides hominem non eruditum, nec vllis præceptis contra mortem aut dolorem subornatum, militari tantum robore instructum, poenas à se irriti conatus exigentem. Spectator distillantis in hostili foculo dextræ stetit, nec ante remouit nudis ossibus fluentem manum, quàm ignis illi ab hoste subductus est.

Facere aliquid in illis castris felicius potuit, nihil fortius. Vide quanto acrior sit ad occupanda pericula virtus, quam crudelitas ad irroganda. Facilius Porsena Mucio ignouit, quòd voluerat occidere, quam sibi Mucius quòd non occiderit. Decantatæ, inquis, in omnibus scholis fabulæ istæ sunt. Iam mihi, cum ad contemnendam mortem ventum fuerit, Catonem narrabis. Quid ni ego narrem? Vltima illa nocte Platonis librum legentem, posito ad caput gladio (duo hæc in rebus extremis instrumenta prospexerat, alterum vt vellet mori, alterum vt posset) compositis ergo rebus, vtcunque componi fractæ atque vltimæ poterant, id agendum existimauit, ne cui Catonem aut occidere liceret, aut seruare contingeret, & stricto gladio, quem vsque in illum diem ab omni cæde purum seruauerat. Nihil, inquit egisti, fortuna omnibus conatibus meis obstando. non pro mea adhuc, sed pro patriæ libertate pugnaui: nec agebam tanta pertinacia, vt liber, sed vt inter liberos viuerem. nunc quoniam deploratæ sunt res generis humani, Cato deducatur in tutum: impressit deinde mortiferum corpori vulnus: quo obligato à medicis, cum minus sanguinis haberet, minus virium animi idem iam non tantum Cæsari, sed sibi iratus, nudas in vulnus manus egit, & generosum illum contemptoremque omnis potentiæ spiritum non emisit, sed eiecit. Non in hoc exempla hæc nunc congero, vt ingenium exerceam, sed vt te aduersus id quod maxime terribile videtur, exhortor.

hortor. Facilius autem exhortabor, si ostendero non tantum fortes viros hoc momentum efflandæ animæ contempsisse, sed quosdam ad alia ignauos, in hac re exæquasse animum fortissimorum, sicut illum Cn. Pompeij socerum Scipionem, qui contrario in Africam vento relatus, cum teneri nauem suam videret ab hostibus, ferrò se transuerberauit, & quærentibus vbi imperator, esset: Imperator, inquit, benè se habet. Vox hæc illum parem maioribus fecit. & fatalem Scipionibus in Africa gloriam non est interrumpi passa. Multum fuit Carthaginem vincere sed amplius mortem. Imperator, inquit, bene se habet. An aliter debebat Imperator, & quidem Catonis, mori? Non reuoco te ad historias, nec ex omnibus sæculis contemptores mortis, qui sunt plurimi, colligo. Respice ad hæc nostra tempora, de quorum languore ac delicijs querimur. Omnis ordinis homines succurrent, omnis fortunæ, omnis ætatis, qui mala sua morte præciderunt. Mihi crede, Lucili, adeo mors timenda non est, vt beneficio eius nihil anteferendum sit. Securus itaque inimici minas audi; & quamuis conscientia tua tibi fiduciam faciat, tamen quia multa extra causam valent, & quod æquissimum est spera, & ad te quod est iniquissimum, compara. Illud ante omnia memento, demere rebus tumultum, ac videre quid in quaque re sit: scies nihil esse in istis terribile, nisi ipsum timorem. Quod vides accidere pueris, hoc nobis quoque maiusculis pueris euenit. Illi quos a-

mant, quibus assueuerunt, cum quibus ludunt personatos vident: expauescunt. Non hominibus tantum, sed & rebus persona demenda est & reddenda facies sua. Quid mihi gladios & ignes ostendis, & turbam carnificum circa te frementium? Tolle istam pompam sub qua lates, & stultos territas, mors est, quam nuper seruus meus, quam ancilla contempsit. Quid tu rursus mihi flagella & eculeos magno apparatu explicas? Quid tu singulis articulis singula machinamenta, quibus extorqueantur aptas, & mille alia instrumenta excarnificandi particulatim hominis? Pone ista quæ nos obstupefaciunt. iube conticescere gemitus & exclamationes, & vocum inter lacerátionem elisarum acerbitatem. Nempe dolor est, quem podagricus ille contemnit, quem stomachicus ille in ipsis delicijs perfert, quem in puerperio puella perpetitur. Leuis est, si ferre possum: breuis est, si ferre non possum. Hæc in animo volue, quæ sæpe audisti, sæpe dixisti: sed an vere audisti, sæpe dixisti: sed an vere audieris, an vere dixeris, effectu proba. Hoc enim turpissimum est, quod nobis obijci solet, verba nos philosophiæ, non opera tractare. Quid tu? Nunc [illegible]mum tibi mortem imminere scisti, nunc [illegible]lium, nunc dolorem? In hæc natus es. Quod fieri potest, quasi futurum cogitemus. Quod facere te moneo, scio certe fecisse. Nunc admoneo, vt animum tuum non mergas in istam solicitudinem. Hebetabitur enim & minus habebit vigoris, cum exurgendum erit: Abduc illum à priuata causa ad publicam: dic

mortale tibi & fragile corpusculum esse cui non ex iniuria tantum aut ex potentioribus viribus denuntiabitur dolor, sed ipsæ voluptates in tormenta vertuntur. Epulæ cruditatem afferunt, ebrietates neruorum torporem tremoremque: libidines, pedum, manuum, articulorum omnium deprauationes. Pauper fiam? Inter plures ero. Exul fiam? ibi me natum putabo, quo mittar. Alligabor? Quid enim? Nunc solutus sum? Ad hoc me natura graue corporis mei pondus astrinxit. Moriar? Hoc dicis, desinam ægrotare posse, desinam alligari posse, desinam mori posse. Non sum tam ineptus, vt Epicuream cantilenam hoc loco persequar, & dicam vanos esse inferorum metus: nec Ixionem rota volui, nec saxum humero Sisiphi trudi in aduersum, nec vllius viscera & renasci posse quotidie, & carpi. Nemo tam puer est, vt Cerberum timeat, & tenebras, & laruarum habitum nudis ossibus cohærentium. Mors nos aut consumit, aut emittit. *Emissis meliora restant onere detracto: consumptis nihil restat: bona pariter malaque submota sunt.* Permitte mihi referre hoc loco tuum versum, si prius admonuero, vt te indices non aliis scripsisse ista, sed etiam tibi. Turpe est aliud loqui, aliud sentire: quanto turpius, aliud scribere, aliud sentire? Memini te illum locum aliquando tractasse, non repente nos in mortem incidere, sed minutatim procedere. Quotidie morimur, quotidie enim demitur aliqua pars vitæ: & tunc quoque cum crescimus, vita decrescit. Infantiam amisimus, dein-

de pueritiam, deinde adolescentiam: vsque ad hesternum, quicquid transijt temporis, perijt. Hunc ipsum quem agimus diem, cum morte diuidimus. Quemadmodum clepsydram non extremum stillicidium exhaurit, sed quicquid ante defluxit: sic vltima hora qua esse desinimus, non sola mortem facit, sed sola consummat. Tunc ad illam peruenimus, sed diu venimus. Hæc cum descripsisses, quo soles ore, semper quidem magnus, nunquam tamen acrior, quàm vbi veritati commodas verba, dixisti:

Mors non vna venit, sed quæ rapit, vltima mors est.

Malo te legas, quàm epistolam meam. Apparebit enim tibi, hanc quam timemus mortem extremam esse, non solam. Video quo spectes. Quæris quid huic epistolæ insulserim quod dictum alicuius animosum, quod præceptum vtile. Ex hac ipsa materia quæ in manibus fuit, mittetur aliquid. Obiurgat Epicurus non minus eos qui mortem concupiscunt, quàm eos qui timent, & ait: Ridiculum est, currere ad mortem tædio vitæ; cum genere vitæ, vt currendum esset ad mortem, effeceris. Item alio loco dicit. Quid tam ridiculum, quàm appetere mortem, cum vitam tibi inquietam feceris metu mortis? His adiicias & illud eiusdem notæ licet, tantam hominum imprudentiam, esse immo dementiam, vt quidam timore mortis cogantur ad mortem. Quicquid horum tractaueris, confirmabis animum, vel ad mortis, vel ad vitæ patientiam. In vtrumque monendi ac fir-

mandi sumus, & ne nimis amemus vitam, & ne nimis oderimus. etiam cum ratio suadet finire, non temere, nec cum procursu capiendus est impetus. Vir fortis ac sapiens non fugere debet è vita, sed exire. Et ante omnia ille quoque vitetur affectus, qui multos occupauit, libido moriendi. Est enim, mi Lucili, vt ad alia, sic etiam ad moriendum inconsulta animi inclinatio: quæ sæpe generosos atque accerimæ indolis viros corripit, sæpe ignauos iacentesque. Illi contemnunt vitam, hi grauantur. Quosdam subit eadem faciendi videndique satietas, & vitæ non odium, sed fastidium, in quo prolabimur, ipsa impellente philosophia, dum dicimus: Quous[illegible] Nempe expergiscar, dormiam, [illegible]iam, algebo, æstuabo: nullius rei [illegible] orbem nexa sunt omnia: fugiunt ac sequuntur: diem nox premit, dies noctem: æstas in autumnum desinit, autumno hiems instat, quæ vere compescitur. Omnia transeunt: vt [illegible]. Nihil noui video, nihil noui facio. [illegible]ando & huius rei nausea. Multi sunt, qui non acerbum iudicent viuere, sed superuacuum.

AD EPISTOLAM XXIIII.

SOLLICITVM te esse scribis] *Præclara epistola, qua Lucilio euentum iudicij cuiusdam metuenti, primum ostendit, quàm [illegible] sit, torquere se expectatione eius rei quæ an euentura sit nesciat. Deinde ostendit efficacissima remedia ad-* MVRETVS.

uersus ea omnia, quorum expectatione homines pertetrefieri solent.

Timorem tuum taxa.] *AEstima, adhibito iudicio, quanti sit id quod metuis.*

Quàm vt pereat?] *Hic oscitantia librariorum omissa sunt aliquot voces. Legendum enim hoc modo:* Quàm vt vratur? Quàm vt pendeat?

Excarnificandi particulatim hominis?] *In aliis quibusdam libris*, articulatim. *Vtra verior scriptura sit, haud facile dixerim.*

Leuis est si ferre possum:] *Enarthecijs Epicurum sumptum. Si grauis, breuis: longus, si leuis. Epicurus autem illo AEschyli sumpserat:*

Θάρσει: πόνυ γδ᾽ ἄκρον ἐκ ἔχει χρόνον.

Confide summus non habet tempus dolor.

Quotidie morimur.] *Sæpe tractatur hic locus à Seneca. Tractatur & à Plutarcho perelleganter in libro περὶ τοῦ Ε Ι τοῦ ἐν Δελφοῖς. Cuius verba adscribam:* Ἀλλ᾽ ἡμεῖς ἕνα φοβέμεθα γελοίως θάνατον, ἤδη τοσούτους τεθνηκότες, καὶ θνήσκοντες. οὐ γδ᾽ μόνον (ὁ Ἡράκλειτος ἔλεγε) πυρὸς θάνατος, ἀέρι γένεσις, καὶ ἀέρος θάνατος, ὕδατι γένεσις, ἀλλ᾽ ἔτι σαφέστερον ἐπ᾽ ἀνθρώπων ἴδοις ἄν. φθείρεται μὲν ἀκμάζων, γινομένου γέροντος, ἐφθάρη δὲ ὁ νέος εἰς τὸν ἀκμάζοντα, καὶ ὁ παῖς εἰς τὸν νέον. εἰς δὲ τὸν παῖδα τὸν νήπιον· ὅ τε χθὲς εἰς τὸν σήμερον τέθνηκεν, ὁ δὲ σήμερον εἰς τὸν αὔριον ἀποθνήσκει.

Mors non vna venit,] *Alij*, Mors non vltima venit: *quomodo & sententia corrumpebatur & versus.*

Obiurgat Epicurus] *Ab hac disciplina fortassis duxit Martialis hoc præceptum:*

Summum ne metuas diem, nec optes.

Timore mortis cogantur ad mortem.] *Idem Martialis.*

Hostem dum fugeret, se Fannius ipse peremit,
Hic, rogo, non furor est, ne moriare, mori?

Quousque eadem?] *Hanc ipse alibi vocem rabidarum deliciarum vocat. Sunt quos vitæ tædium ac fastidium capiat: cum omnia perpetuo tanquam in orbem volui, & alia aliis succedere videant. Varietatem requirere se aiunt: sine qua molesta & insuauia sunt omnia. Extat inter τοὺς νεκρικοὺς. Samosatensis sophistæ, dialogus quidam Chironis & Menippi, qui mihi valde videtur huc pertinere.*

Diem nox premit,] *Horatius.*

Truditur dies die.

Nouæque pergunt interire lunæ.

Nunquid vltra quicquam corpori timendum est,] *Non* corpori, *sed* illi *quidam præferunt codices. Alij fidelius,* vlli. PINCIANVS.

Vt beneficio eius nihil anteferendum] *Desunt tres dictiones ex omni vetere lectione, legendumque ita,* vt beneficio eius nihil anteferendum timendumve sit.

Quod facere te moneo, sed scio certe fecisse.] *Particula* sed *eradenda, ex eadem.*

Mors non aut consumit, aut exuit] *Exemplaria quædam non* exuit *habent, sed* emittit: *cui lectioni fauet verbum statim sequens,* emissis.

Vel ad mortis, vel ad vitæ patientiam. At in vtrumque emonendi ac firmandi sumus,] *Vetus lectio,* vel ad mortem, vel ad vitæ patientiam, aut in vtrumque. emonendi enim ac firmandi sumus.

Sed non temere, nec cum procursu capiendus est impetus] *Particula* nec *desideratur in quibusdam codicibus: & quidem, vt sentio, recte.* OBSOPAEVS.

Recte in m.ss. tibi ipse proponas. *Sic alibi frequenter Epist.* 27. Clamo mihi ipse *& Paulo inferius.* quàm vt vratur, quàm vt pereat.

Interrogationis nota post gladio *ponenda est e m.ss.*

M.ss. æquasse: *& statim,* cum teneri nauem suam vidisset ab hostibus.

M.ss. Quid singulis art. sing. m. q. ext. aptata. & mille alia instrumenta ex c. particulatim hominis? explicas *nempe repe-[illegible]*

M.ss. dolor. Ipse vol. *Adiecta est particula* sed *ab aliquo, propter [illegible]* non tantum.

M.ſſ. Omnia ſic tranſeunt, vt reuertantur. Nihil noui facio, nihil noui video. Fit aliquando & huius rei nauſea. *Ionibus, ναυσία, ceteris ναυτία.*

GRVT. & IVRETVS. Adeo mors timenda non eſt] *negatio abeſt à* G. *c. rectius & elegantius Iuretus.*

Nec vllius viſcera & renaſci poſſe] G. *c.* nec Titij viſcera. *fabula hæc nota ex Virg. 6. AE. & Naſone 4. Metam. Iuretus.*

Vbi veritati commodas verba] G. *c.* commendas.

Vitæ non odium, ſed faſtidium] *Vide & hanc ſententiam explanatione ſua ornet P. Faber. lib. 1. Semeſt. cap. 10.*

EPISTOLA XXV.

QVOD ad duos amicos noſtros pertinet, diuerſa via eundum eſt. Alterius enim vitia emendanda, alterius frangenda ſunt. Vtar libertate tota: non amo illum, niſi offendo. Quid ergo? inquis. Quadragenarium pupillum cogitas ſub tutela tua continere? Reſpice ætatem eius iam duram & intractabilem. non poteſt reformari, tenera finguntur. An profecturus ſim neſcio. Malo ſucceſſum mihi: quàm fidem deeſſe. Nec deſperaueris, etiam diutinos ægros poſſe ſanari, ſi contra intemperantiam ſteteris, ſi multa inuitos & facere coegeris & pati. Nec de altero quidem ſatis fiduciæ habeo, excepto eo quòd adhuc peccare erubeſcit. nutriendus eſt hic pudor: qui quamdiu in animo eius durauerit, aliquis erit bonæ ſpei locus. Cum hoc veterano parcius agendum puto, ne in deſperationem ſui veniat. nec vllum tempus aggrediendi melius fuit, quàm hoc, dum interquieſcit.

dum emendato similis est. Aliis hæc intermissio eius imposuit. mihi verba non dat. expecto cum magno fænore vitia reditura, quæ nunc scio cessare, non deesse. Impendam huic rei dies, & vtrum possit aliquid agi, an non possit, experiar. Tu nobis te, vt facis, fortem præsta, & sarcinas contrahe. Nihil ex his quę habemus, necessarium est. ad legem naturæ reuertamur, Diuitiæ paratæ sunt. Aut gratuitum est, quo egemus, aut vile. Panem & aquam natura desiderat, nemo ad hæc pauper est: intra quæ quisquis desiderium suum clusit, cum ipso Ioue de felicitate contendat. vt ait Epicurus: cuius aliquam vocem huic epistolæ inuoluam. Sic fac, inquit, omnia, tan- [illegible] aliquis. Prodest sine dubio, custo- [illegible] posuisse, & habere quem respicias, [illegible] cogitationibus tuis iudices. Hoc [illegible] magnificentius est, sic viuere tanquam sub [illegible] boni viri, ac semper præsentis, oculis. Sed ego etiam hoc contentus sum, [illegible] nque facies, tanquam spectet aliquis. Omnia nobis mala solitudo persuadet. Cum iam profeceris tantum vt sit tibi etiam tui reuerentia, licebit dimittas pædagogum. Inte- [illegible] um auctoritate custodi. Aut Ca- [illegible] Scipio, aut Lælius, aut cuius inter- [illegible] perditi quoque homines vitia suppri- [illegible] dum te efficis eum coram quo peccare non audeas. Cum hæc effeceris, & aliqua cœperit apud te tui esse dignatio, incipiam tibi permittere: quod idem suadet Epicurus. Tunc præcipue in te ipse secede, cum esse cogeris in tur-

ba. Dissimilem te fieri multis oportet. Dum tibi tutum non est à te recedere: circunspice singulos. Nemo est cui non satius sit, cum quolibet esse quàm secum. Tunc præcipue in te ipse secede, cum esse cogéris in turba, si bonus vir, si quietus, si temperans es: alioquin in turbam tibi à te recedendum est. Istic enim malo viro propius es.

AD EPISTOLAM XXV.

MVRETVS. QVOD ad duos amicos] *Duorum Lucilij amicorum vnius adolescentis, alterius senioris, non idem ingenium esse ait, neque eandem rationem vtriusque corrigendi. Tum ex Epicuri schola sumit, quo cohortetur Lucilium, vt naturæ præscripto parens, assuescat paulo esse contentus. Addit ex eodem, omnia proficienti, tanquam sub oculis grauis alicuius & seueri viri, agenda esse.*

Tenera finguntur] *Horatius:*

Fingit equum tenera docilem ceruice magister.

& Plato ait iuuenes κηρίνους εἶ.

Panem & aquam] *Euripides.*

Ἐπεὶ τί δεῖ βροτοῖσι, πλὴν δυοῖν μόνον,
Δήμητρος ἀκτῆς, πώματός θ' ὑδρηχόου.

Cum ipso Ioue] *Sic Epistola* cx. Habeamus aquam, habeamus polentam. Ioui ipsi de felicitate controuersiam faciamus. *Epicurus ipse apud Laertium:* καὶ μᾶζα καὶ ὕδωρ τὴν ἀκροτάτην ἀποδίδωσιν ἡδονήν: *Stobæus* Ἐπίκουρος ὁ Γαργήττιος ἀνεφώνει λέγων· ᾧ ὀλίγον οὐχ ἱκανὸν, τούτῳ γε οὐδὲν ἱκανόν. ἔλεγε δὲ ἑτοίμως ἔχειν καὶ τῷ Διὶ ὑπὲρ εὐδαιμονίας ἀγωνίζεσθαι, μάζαν ἔχων καὶ ὕδωρ.

PINCIANVS. Omnia nobis mala solitudo persuadet.] Vitia *legunt nonnulla exemplaria, non* mala.

Mss. constanter, dum tibi tutum non sit ad te recedere. OBSOPAEVS.

Verbum es *non repetitur in membranis, ut neque duo illa quæ in aliis editionibus sunt,* vis esse: *quemadmodum Modius monuit epist. 127. Nouant. Delenda item copula* enim. *ex eisdem.*

EPISTOLA XXVI.

MODO dicebam tibi, in conspectu esse me senectutis: iam vereor, ne senectutem post me reliquerim. Aliud iam his annis, huic corpori vocabulum conuenit: quoniam quidem senectus lassæ ætatis non fractæ nomen est. Inter decrepitos me numera, & extrema tangentes. Gratias tamen mihi apud te ago. Non sentio in animo ætatis iniuriam, cum sentiam in corpore. tantum vitia, & vitiorum ministeria senuerunt. Viget animus & gaudet, non multum sibi esse cum corpore: magnam oneris partem sui deposuit, exultat, & mihi facit controuersiam de senectute. Hunc ait esse florem suum. Credamus illi bono suo vtatur. Ire in cogitationem iuuat, & despicere, quid ex hac tranquillitate ac modestia morum sapientię debeam, quid ætati: & diligenter excutere, quæ non possim facere, quæ nolim possim ne aliquid, quod nolim. Nam si quid non possum, non posse me gaudeo. Quæ enim querela est, quod incommodum, si quod debet desinere, defecit: Incommodum summum est, inquis minui & deperire: &, vt proprie dicam, liquescere. Non enim su-

bito impulsi ac prostrati sumus. Carpimur: singuli dies aliquid subtrahũt viribus. Et quis exitus est melior: quàm in finem suum natura soluente dilabi? Non quia aliquid mali est ictus, & è vita repentinus excessus: sed quia lenis hęc via est, subduci. Ego certe, velut appropinquet experimentum, & ille laturus sententiam de omnibus annis meis dies venerit, ita me obseruo & alloquor. Nihil est, inquam, adhuc, quod aut rebus aut verbis exhibuimus. Leuia sunt ista & fallacia pignora animi, multisque inuoluta lenociniis. Quid profecerim, morti crediturus sum. Non timide itaque cõponor ad illum diem quo remotis strophis ac fucis, de me pronunciaturus sum, vtrum loquar fortia, an sentiam: nunquid simulatio fuerit & minus, quicquid contra fortunam iactaui verborum contumacium. Remoue existimationem hominum. dubia semper est, & in partem vtramque diuiditur. Remoue studia: totam vitam tracta. mors de te pronuntiatura est. Ita dico, disputationes & litterata colloquia, & ex pręceptis sapientium verba collecta, & eruditus sermo, non ostendunt verum robur animi. Est enim oratio etiam timidissimis audax. Quid egeris, tunc apparebit, cum animam ages. Accipio condicionem. non reformido iudicium. Hæc mecum loquor. sed tecum quoque me locutum puta. Iunior es. Quid refert? Non dinumerantur anni. Incertum est, quo te loco mors expectet. Itaque tu illam omni loco expecta. Finire iam volebam: & manus spectabat ad clausulam: sed conficienda

sunt sagmata: & huic epistolę viaticum dandum est. Puta me non dicere, vnde sumpturus sim mutuum. Scis cuius arca vtar. Expecta pusillum, & de domo fiet numeratio: interim commodabit Epicurus, qui ait: Meditare vtrum commodius sit, vel mortem transire ad nos, vel nos ad eam. Hic patet sensus. Egregia res est, mortem condiscere. Superuacuum forsitan putas id discere, quo semel vtendum est? Hoc est ipsum, quare meditari debeamus. Semper discendum est, quod an sciamus, experiri non possumus. Meditare mortem. Qui hoc dicit, meditari libertatem iubet. Qui mori didicit, seruire dedidicit. Supra omnem potentiam est: certe extra [illegible]. Qui ad illum carcer, & custodia, & [illegible] Liberum ostium habet. Vna est catena [illegible] tos tenet, amor vitæ: qui vt non est abiiciendus, ita minuendus est: vt si quando res exiget, nihil nos detineat, nec impediat, quo minus parati simus, quod quandoq; faciendum est, [illegible] facere.

IN EPISTOLAM XXVI.

[illegible]

MODO dicebam [illegible]; Decrepitum iam esse se; non [illegible] & vigere tamen animo, neque vllo mortis metu [illegible] MVRETVS.

[illegible] habituro aliquid, si quicquid nolim, quicquid non possim, non posse me gaudeo] *Locus vitiatissimus, verbis partim redundantibus, partim deficientibus; nec in vllo alio maior exemplarium dissonantia. discussis igitur, & diligenti censura perpensis scriptorum codicum verbis, hanc le-* PINCIANVS.

ctionem elicio: Prosintne habituro quæ velim. Atqui si nolim, quicquid non posse me scio, gaudeo.

Quam in finem suum natura soluente dilabi?] *Vetus lectio* delabi, *non* dilabi.

Totam vitam tracta.] *Legendum censeo*, tota vita tractata. *Nam & exemplar Facundi & Primitius* tractata *præfert, non* tracta.

Finire iam volebam:] *Fidelior vetus lectio.* Desinere iam volebam.

Putas me non dicere vnde sumpturus sum mutuum.] Puta *scribendum, non* putas, *ex vetere lectione.*

Expecta me pusillum,] *Dictio* me *desideratur in nonnullis exemplaribus.*

OBSOPŒVS. *Addita voce lege*, certe huic corpori vocabulum conuenit. *extat ea tum in nostris, quam Munij codicibus.*

Locus non satis a menda liber. Referam veterum codicum scripturam, ut ingenij exercendi materiam habeant lectores. Sic igitur præ se ferunt, quæ non possim facere, quæ nolim prodesse habiturus, (*vnus* abiturus) atqui (*vnus* ad qui, *alius* ad quid) si nolim, quicquid non posse me gaudeo. *Ambianus in margine hanc habebat notatam*: quæ non possim facere, & quæ facere nolim, prosit ne habituro vel abituro. atqui si nolim *&c.*

Non displicet Nicotiani codicis lectio, Non quia aliquid mali citus & e vita repentinus excessus.

M. ss. de me iudicaturus sum. *Et postea ijdem*, studia tota vita tracta: *vnus omnino* tractata. *quod rectum dico. Iubet Seneca studia toto vitæ spatio tractata remouere, hoc est, disputationes, litterata colloquia, & cetera quæ ipse enarrat: quia inepta omnia sint, præter vnicam mortem, ad experimentum de animi robore & constantia faciendum.*

Tres m. ss. Iuuenior es. *& sic Modius in suis quoque reperit. ea forma (ait epistola 127.) qua Calpurnius aliique* diuitior. Et *paulo inferius. m. ss. omnes.* Desinere iam volebam.

GRVT. & IVRETVS. De domo fiet numeratio] *ad huius loci intelligentiam vide multa apud Rauardum lib. 1. Variorum cap. 15. & Brissonium lib. 6. de formulis.*

EPISTOLA XXVII.

TV me, inquis, mones. iam enim te ipse monuisti, iam correxisti: ideo aliorum emendationi vacas. Non sum tam improbus, vt curationes æger obeam: sed tanquam in eodem valetudinario iaceam, de communi malo tecum colloquor, remedia communico. Sic itaque me audi, tanquam mecum loquar. in secretum te meum admitto, & te adhibito, mecum exigo. Clamo mihi ipse, Numera annos tuos: & pudebit eadem velle, quæ volueras puer, eadem parare. Hoc denique tibi citra diem mortis præsta: moriantur ante te vitia. Dimitte istas voluptates turbidas, magno luendas. Non venturæ tantum, sed præteritæ nocent. Quemadmodum scelera etiam si non sint deprehensa cum fierent, solicitudo non cum ipsis abit: ita improbarum voluptatum, etiam post ipsas pænitentia est. Non sunt solidæ, non sunt fideles etiam si non nocent, fugiunt. Aliquod potius bonum mansurum circumspice. Nullum autem est, nisi quod animus ex se sibi inuenit. Sola virtus præstat gaudium perpetuum, securum: etiam si quid obstat, nubium modo interuenit, quæ infra feruntur, nec vnquam diem vincunt. Quando ad hoc gaudium peruenire continget? Non quidam cessatur adhuc, sed non festinatur. Multum restat operis, in quod ipse necesse est vigiles, ipse laborem tuum impen-

das, si effici cupis. Delegationem res ista non recipit. Aliud litterarum genus adiutorium admittit. Caluisius Sabinus memoria nostra fuit diues, & patrimonium habebat liberum & ingenuum. Nunquam vidi hominem beatum indecentius. Huic memoria tam mala erat, vt illi modo nomen Vlixis excideret, modo Achillis, modo Priami: quos tam bene nouerat, quam pędagogos nostros nouimus. Nemo vetulus nomenclator, qui nomina non reddit, sed imponit, tam perperam, quam ille Troianos & Achiuos persalutabat. Nihilominus eruditus volebat videri. Hanc itaque compendiariam excogitauit: magna summa emit seruos, vnum qui Homerum teneret, alterum qui Hesiodum. Nouem præterea Lyricis singulos assignauit. Magno emisse illum non est quod mireris. Non inuenerat: faciendos locauit. Postquam hæc familia illi comparata est, cœpit conuiuas suos inquietare. Habebat ad pedes hos, à quibus subinde cum peteret versus, quos referret, sæpe in medio versu excidebat. Suasit illi Satellius Quadratus, stultorum diuitum arrosor, & quod sequitur, arrisor, & quod duobus his adiunctum est, derisor, vt Grammaticos haberet analectas. Cum dixisset Sabinus, centenis millibus sibi constare singulos seruos: Minoris inquit, totidem scrinia emisses. Ille tamen in ea opinione erat, vt putaret se scire, quod quisquam in domo sua sciret. Idem Satellius illum hortare cœpit, vt luctaretur, hominem ægrum, pallidum, gracilem. Cum Sabinus respondisset,

pondisset, Et quomodo possum? vix viuo. Noli, obsecro, inquit, istud dicere. Non vides quàm multos seruos valentissimos habeas? Bona mens nec commendatur, nec emitur: & puto, si venalis esset, non haberet emptorem. At mala quotidie emitur. Sed accipe iam quod debeo, & vale. Diuitiæ sunt, ad legem naturæ composita paupertas. Hoc sæpe dicit Epicurus aliter atque aliter. Sed nunquam nimis dicitur, quod nunquam satis discitur. Quibusdam remedia monstranda, quibusdam inculcanda sunt.

AD EPISTOLAM XVII.

TV me inquis mones.] *Ferendus non videtur, qui ea vitia in aliis reprehendit, quibus & ipse obnoxius est, & vt Græci prouerbio dicunt. Aliis medetur, vlceribus ipsus scatens. Ne igitur in hanc reprehensionem incurrat Seneca, neve nimium sibi sumat, si se iam à vitiis liberum profiteatur: ait se non vt medicum agere cum Lucilio, sed cum eo de communibus morbis loqui, & remedia, si qua habet, cum illo communicare. Inserit historiam longe iucundissimam de Caluisio quodam Sabino: & ad finem addit ex more dictum Epicuri.* MVRETVS.

Quàm pædagogos nostros nouimus.] *nos qui iam senes sumus, quibus omnis pædagogorum memoria excidit.*

Hoc denique tibi circa diem mortis præsta:] *Aliquot codices* Hoc denique tu tibi ante diem mortis præsta. PINCIANVS.

Dimitte istas voluptates turbidas magno leuandas.] *Scribendum puto* luendas *non* leuandas.

In quod ipse necesse est vigiles, ipse laborem tuum impendas,] *Castigatius vetusta lectio*, vigiliam *habet*, *non* vigiles.

Tam properanter, quàm ille Troianos & Achiuos persalutabat.] *Sic prior editio. Corrigo ex exemplari Facundi &*

Primitiui, tam perperam tribus quàm ille Troianos, reliqua.

In medio versu excidebat.] Verbo, *non* versu, *eadem agnoscit.*

Vt Grammaticos haberet analectos.] *Eadem* analectas, *habet, non* analectos, *quam lectionem etiam Rhodiginus agnosc.*

ERASMVS Vt Grammaticos haberet analectos.] *Quidam habebat,* analetas, *alius* analectas: *quod magis arridet vt intelligas eos, qui minutissima queque colligunt ex autoribus. Nam ἀνάλεκτα dicuntur reliquiæ, decidentes è conuiuio.*

Tres m ss. quemadmodum Pinciani codices, vigiliam, *pro* vigiles.

OBSOPAEVS. *In hac demum editione* Caluisius *scriptum est, veteribus codicibus sic iubentibus, Tacito item lib. I. Annalium adstipulante, qui Caluisii Sabini legati, meminit: & Plutarcho in Galba. Sed & quod sequitur, emendandum est. sic namque m. ss.* & patrimonium habebat libertini & ingenium. *Consentiunt quoque Modij codices, epist. 127. Tum temporis exosæ erant libertinorum immensæ opes. has notat Seneca in Caluisio, vt & ingenium stupidum ac seruile. Alibi exprobrat libertinis balnea, & virgunculorum specula.*

Abijce vocem è m. ss & lege, tam perperam tribus, quàm illos, *&c. mox ijdem habent,* in medio verbo excidebat.

Cælius Rhodiginus lib. 13. lect. antiq. cap. 31. Apud Senecam si quis felicitius inquirat, quos nam arbitremur dici Grammaticos analectas, eos ita nuncupari contenderim, qui lectione multa exercitati, memoria sint firmissima & indubitata, vt quicquid vnquam legerint vel audierint, fere habeant ad manum & in numerato, quoniam ἀναλέγεσθαι significet Græce ἀναμιμνήσκειν & χεῖν καὶ ἐννοεῖσθαι, id est firmiter tenere ac concipere. Vel quia memoriæ subsidium & ingenij domino essent futuri. Sicuti analectides dicuntur, quibus ex xylino, vel quauis materia, tanquam pulvillis, implentur scapulæ prominentes puellæ, vt videri habitiores possint. Quid Ouidianum carmen liquido comprobarit, quod ita habet:

Conueniunt tenues scapulis analectides altis,
Angustum circa fascia pectus erat.

Analecta in Epigrammatario poeta sunt reliquiæ sub mensa, quæ

quæ colligi debeant, id sunt fortitan [illegible]: quamuis etiam pro instrumentis ad idipsum destinatis quidam interpretari [illegible]. Martialis:

Colligere longa turpe, nec pudet dextra
Analecta, & quicquid canes reliquerunt.

Et alibi:

Otia sed scopis nunc analecta dabunt.

Erant Athenis apodecta, qua tributis, collationibus, & omnino vectigalibus præerant, quæque in iis ambigua forent, iudicio discernebantur: iis ab excipiendo inditum videtur nomen. Sed & apodectas vocabant, qui frumenta metirentur. Hoc ideo non tacui, si forte cui apodectas *dici grammaticos, non* analectas, *arrideat magis. Hæc Calius. Alciatus vero Parerg. l. 8. cap. 25. Quid sint analecta, haud quaquam explicatu difficile est: vulgo enim Grammatici sic interpretantur reliquias seu micas, aut ossa quæ de mensa cadunt: vnde & Analecta, serui, qui sub mensa incuruati eas asportabant: quòd enim pretiosiora fierent pauimenta, serui collectis manu reliquiis, non scopis, sed spongiis ea extergebant. Martialis:*

Otia sed scopis nunc analecta dabunt.

Et enim ἀναλέγειν, dispersa colligere, sicut auicula faciunt, cum semina de aruis rostro excerpunt. Hinc iocus apud Senecam epistola vigesima septima de Caluisio Sabino in conuiuiis seruos litteratos ad pedes habente, vt versus quos referret illius memoriæ suggererent: Suasit, *inquit*, illi Satellius Quadratus stultorum diuitum arrosor, & quod sequitur arrisor, vt Grammaticos haberet analectas, *id est qui sub specie colligendarum reliquiarum essent illi à memoria. Sic Alciatus. Turnebus Aduers. lib. 23. cap. 33. Quæsitum est qui sint grammatici analecta. Quidam interpretantur doctissimos, qui omnia ad manum & in numerato habent: alij eos qui minutissima quæque colligunt ex auctoribus: ego neutris assentior: quid enim esset in eo sensu leporis & argutiæ? ego potius existimem sanna quadam derisum Sabinum fuisse, vt enim analecta serui dicebantur, qui reliquias cœnæ, aut ea quæ ceciderant de mensa, colligere solebant (ea autem analecta dicebantur) sic cum ipse Sabinus inter cœnandum in versibus, quos subiectos referebat, subinde excideret. Quadratus festiue dixit, ei grammaticis analectis opus esse, qui colligerent eum cadentem, & verba quoque ei excidentia inter cœnam redderent, Sed & cum in scriniis*

libros reponere soleamus, & seruis quos ediscere memoriter poetas aliquos iussetat, tanquam eorum poetarum scriniis vteretur, ac de immani pretio eorum quæreretur, Minoris, *idem Quadratus*, totidem, inquit, scrinia emisses. *Hactenus Turnebus.*

Priores editiones, & vetera exemplaria, Bona mens nec commodatur, nec emitur.

GRVT. & IVRETVS Vt grammaticos haberes analectas] *Analecta serui dicuntur qui reliquias cœna aut ea quæ ceciderunt de mensa colligere solebant. quomodo autem hic locus explicetur vide apud Alciatum lib. 8. Parerg. c. 25. & Turneb. lib. 24. Aduers. c. 33.*

EPISTOLA XXVIII.

HOc tibi soli putas accidisse, & admiraris quasi rem nouam, quòd peregrinatione tam longa & tot locorum varietatibus, non discussisti tristitiam grauitatémque mentis. Animum debes mutare, non cœlum. Licet vastum traieceris mare, licet (vt ait Virgilius noster) Terræque vrbesque recedant, sequentur te quocunque perueneris, vitia. Hoc idem cuidam querenti Socrates ait: Quid miraris, nihil tibi peregrinationes prodesse, cum te circumferas? Premit te eadem causa quæ expulit. Quid terrarum iuuare nouitas potest? Quid cognitio vrbium, aut locorum? In irritum cedit ista iactatio. Quæris quare te fuga ista non adiuuet? Tecum fugis. Onus animi deponendum est. Non ante tibi vllus placebit locus. Talem nunc esse habitum tuum cogita, qualem Virgilius noster vatis inducit, iam concitatæ & inuestigatæ, multumque habentis in se spiritus, non sui:

Bacchatur Vates, magnum si pectore poßit
Excußisse Deum.

Vadis huc & illuc, vt excutias insidens pondus, quod ipsa iactatione incommodius fit. sicut in naui onera immota minus vrgent: inæqualiter conuoluta citius eam partem in quam incubuere demergunt. Quicquid facis, contra te facis, & motu ipso noces tibi. Ægrum enim concutis. At cum istud exemeris malum, omnis mutatio loci iucunda fiet. In vltimas expellaris terras licebit, in quolibet Barbariæ angulo colloceris, hospitalis tibi illa qualiscunque sedes erit. Magis quis veneris, quàm quò, interest: & ideò nulli loco addicere debemus animum. Cum hac persuasione viuendum est: Non sum vni angulo natus: patria mea totus hic est mundus. Quod si liqueret tibi, non admirareris, nil adiuuari te regionum varietatibus, in quas subinde priorum tædio migras. Prima enim quæque placuisset, si omnem tuam crederes. Non peregrinaris, sed erras & ageris, ac locum ex loco mutas: cum illud quod quæris, bene viuere omni loco positum sit. Num quid tam turbidum fieri potest, quam forum? Ibi quoque licet quiete viuere, si necesse sit. Sed si liceat disponere se, conspectum quoque & viciniam fori procul fugiam. Nam vt loca grauia, etiam firmissimam valetudinem tentant, ita bonæ quoque menti, nec dum adhuc perfectæ, & conualescenti, sunt aliqua parum salubria. Dissentio ab his qui in fluctus medios eunt, & tumultuosam probantes vitam, quotidie cum difficulta-

tibus rerum, magno animo colluctantur. Sapiens feret ista, non eliget: & malet in pace esse, quàm in pugna. Non enim multum prodest vitia sua proiecisse, si cum alienis rixandum est. Triginta, inquis, tyranni Socratem circumsteterunt, nec potuerunt animum eius infringere. Quid interest, quot domini sint? Seruitus vna est. Hanc qui contempsit, in quantalibet turba dominantium liber est. Tempus est desinere, sed si prius portorium soluero. Initium est salutis, notitia peccati. Egregie mihi hoc dixisse videtur Epicurus. Ná qui peccare se nescit, corrigi non vult. Deprehendas te oportet, antequam emendes. Quidam vitiis gloriantur. Tu existimas aliquid de remedio cogitare, qui mala sua virtutum loco numerant? Ideo quantum potes, teipsum coargue: inquire in te: accusatoris primum partibus fungere, deinde iudicis, nouissime deprecatoris: aliquando te offende.

AD EPISTOLAM XXVIII.

MVRETVS. HOc tibi soli] *Nihil adiuuari mutatione regionum eos qui secum vitia sua circumferunt. Hoc præceptum sæpe inculcat Horatius. Addit in fine egregiam Epicuri sententiam.*

Animum debes mutare, non cælum] *Horatius:*

Cælum, non animum, mutant, qui trans mare currunt.

Græci hoc suauius: τὸν τόπον, ἢ τὸν τρόπον.

Bene viuere omni loco possum] *Horatius:*

——nauibus atque
Quadrigis petimus bene viuere. quod petis, hic est.
Est Vlubris: animus si te non deficit æquus.

Magis quis venerit, quàm quò interest.] Veneris eadem. [illegible] venerit. PINCIANVS.

Inquire in te:] *Eadem* inquire te in te. OBSOPAEVS.

Deest enim, in scriptis omnibus.

M.s. te ipse coargue: *vt alias Seneca sæpe.*

Magno animo colluctantur] V. c. eluctantur. *quod magis sequor. Iuretus.* IVRET.

EPISTOLA XXIX.

DE Marcellino nostro quæris, & vis scire quid agat. Raro ad nos venit, nulla alia ex causa quàm quia audire verum timet: à quo periculum iam abest: nulli enim nisi audituro dicendum est. Ideo de Diogene, nec minus de alijs Cynicis, qui libertate promiscua vsi sunt, & obuios quosque monuerunt, dubitari solet, an hoc facere debuerint. Quid enim si quis surdos obiurget, aut natura morboue mutos? Quare inquis, verbis parcam? Gratuita sunt. Non possum scire an ei profuturus sim, quem admoneo. Illud scio, alicui me profuturum, si multos admonuero. Spargenda est manus: non potest fieri, vt non aliquando succedat, multa tentanti. Hoc, mi Lucili, non existimo faciendum magno viro: diluitur eius auctoritas, nec habet apud eos satis ponderis, quos posset minus obsolefacta corrigere. Sagitarius non aliquando ferire debet, sed aliquando deerrare. Non est ars, quæ ad effectum casu venit. Sapientia ars est.

certum petat: eligat profecturos: ab his quos desperauit, recedat: non tamen cito relinquat: sed in ipsa desperatione extrema remedia tentet. Marcellinum nostrum ego nondum despero. Etiamnum seruari potest: sed si cito illi manus porrigitur. Est quidem periculum, ne porrigentem trahat. Magna in illo ingenij vis est sed iam tendentis in prauum. Nihilominus adibo hoc periculum, & audebo illi mala sua ostendere. Faciet quod solet, aduocabit illas facetias, quae risum euocare lugentibus possunt: & in se primum, deinde in nos iocabitur: omnia quae dicturus sum, occupabit. Scrutabitur scholas nostras, & obijciet philosophis congiaria, amicas, gulam. Ostendet mihi alium in adulterio, alium in popina, alium in aula: ostendet mihi lepidum philosophum Aristonem, qui in gestatione dissebat: hoc enim ad edendas operas tempus acceperat. De cuius secta cum quaereretur, Scaurus ait: Vtique Peripateticus non est. De eodem cum consuleretur Iulius Graecinus, vir egregius, quid sentiret: Non possum inquit, tibi dicere. nescio enim quid de gradu faciat, tanquam de essedario interrogaretur. Hos mihi circulatores, qui philosophiam honestius neglexissent, quàm vendunt, in faciem ingeret. Constitui tamen contumelias perpeti. Moueat ille mihi risum: ego fortasse illi lacrimas mouebo: aut, si ridere perseuerabit, gaudebo, tanquam in malis, quod illi genus insaniae hilare contigerit. Sed non est illa hilaritas longa. obserua. videbis eosdem intra exiguum tempus acerrime ridere & acerri-

me rabere. Propositum est aggredi illum, & ostendere quanto pluris fuerit, quum multis minoris videretur. Vitia eius etiam si non excidero, inhibebo. non desinent, sed intermittentur: fortasse autem & desinent, si intermittendi consuetudinem fecerint. Non est hoc ipsum fastidiendum. quoniam quidem grauiter affectis, sanitatis loco est bona remissio. Dum me illi paro, tu interim qui potes, qui intelligis vnde quo euaseris, & ex eo suspicaris, quousque sis euasurus, compone mores tuos, attolle animum, aduersus formidata consiste, numerare eos noli, qui tibi metum faciunt. Nonne videatur stultus, si quis multitudinem timeat eo loco, per quem transitus singulis est? Æque ad tuam mortem multis aditus non est, licet illam multi minentur. Sic istud natura disposuit. Spiritum tibi tam vnus eripiet, quàm vnus dedit. Si pudorem haberes, vltimam mihi pensionem remisisses. Sed ne ego quidem me sordide geram in fenore æris alieni, & tibi quod debeo impingam. Nunquam volui populo placere. Nam quæ ego scio, non probat populus, quæ probat populus, ego nescio. Quis hoc? inquis: tanquam nescias cui imperem. Epicurus. Sed idem hoc omnes tibi ex omni domo conclamabunt, Peripatetici, Academici, Stoici, Cynici. Quis enim placere potest populo, cui placet virtus? malis artibus popularis fauor quæritur: similem te illis facias oportet. Non probabunt, nisi agnouerint. Multo autem ad rem magis pertinet, qualis tibi videaris, quàm qualis aliis. Conciliari nisi turpi

ratione amor turpium non poteſt. Quid ergo illa laudata, & omnibus præferenda artibus rebuſque philoſophia præſtabit? Scilicet vt malis tibi placere, quàm populo: vt æſtimes iudicia, non numeres: vt ſine metu deorum hominumque viuas: vt aut vincas mala, àut finias. Ceterum ſi te videro celebrem ſecundis vocibus vulgi, ſi intrante te clamor, plauſus, & pantomimica ornamenta obſtrepuerint, ſi tota ciuitate te feminæ puerique laudauerint: quid ni ego tui miſerear, cum ſciam quæ via ad iſtum fauorem ferat?

AD EPISTOLAM XXIX.

MVRETVS. DE Marcellino noſtro] *Marcellinum, hominem ingenioſum & vrbanum, non eſſe quidem facilem ad corrigendum, neque dum tamen ſe de illo omnem ſpem abieciſſe. & tentaturum omnia. Addit ad finem dictum Epicuri, non eſſe optandum philoſophanti, vt populo placeat.*

Ad edendas operas] *Quaſi de liberto, auctoratove aliquo locutus eſt.*

Et acerrime rabere.] *Ita plane legendum, non, vt Eraſmus inepte voluerat,* rudere. *De hoc autem verbo dixi capite 19. lib. 9. Variarum lectionum.*

Vnde quo] ἐξ οἵων εἰς οἷα, *vt dicebat Iphicrates.*

Popularis fauor] *Etiam in leuioribus artificijs placere populo, ſignum olim habitum eſſe κακοτεχνίας, ſcribit Athenæus.*

Et in ipſa deſperatione extrema remedia tentet.] *Malim legere,* ſed in ipſa deſperatione, *&c.*

PINCIANVS. Acerrime arridere, & acerrime tabere.] *Pro* tabere *quidam habebant* rabere, *quidam* rubere, *quidam* rabire, *Pro* rubere, *puto ſcribendum* rudere. *Luſit enim Seneca vocum aſ-*

fœditate, quæ est in ridere & rudere. Rident qui gaudent, rudunt irati. Vnde illud Persii:

——Pecuaria rudere dicas.

M. ss. non vlla alia ex causa quam quod aud. *mox*, obuios monuerunt, *omissa dictione* quoque. ORSOPÆVS.

Optimus Puteani codex Vnica dictione de gradu. *Iust. Lipsius Saturn. lib. 11. cap. 12. censet* degradus *legendum.*

Veteres codices, quàm multis minoris videretur. *Vnus* meroris *loco* minoris, *alius*, qui multi meroris videretur. *Versu sequenti malim quod est in m. ss.* sed intermittent.

Ad edendas operas] *notat hic edere operas sumi pro præstare, Vti & l. 9. l. 21. ff. de oper. libert. Brissonius lib. 5. de Verb. sign.* GRVT. & IVRETVS

Tanquam de essedario interrogaretur] *Essedarij sunt qui ex essedo pugnant. tangit autem hunc locum P. Faber lib. 2. Semest. cap. 11. & Lipsius lib. 2. cap. 12. Satur. Serm.*

Non desinent, sed intermittentur] *elegantius V. c.* intermittent. *quomodo solet loqui Seneca, de quo supra Iuretus ad cap. 1. lib. 2. de benef.*

EPISTOLA XXX.

BASSVM Aufidium, virum optimum, vidi quassum, ætati obluctantem. Sed iam plus illum degrauat, quàm quod possit attolli. Magno senectus & vniuerso pondere incubuit. Scis illum semper infirmi corporis & exsucci fuisse: diu illud continuit, & vt verius dicam, concinnauit. subito deficit. Quemadmodum in naue quæ sentinam trahit, vni rimæ aut alteri obsistitur: vbi plurimis locis laxari cœpit & cedere, succurri non potest nauigio dehiscenti: ita in senili corpore aliquatenus imbecillitas sustineri & fulciri potest: vbi tanquam in putri ædificio

omnis iunctura dilabitur: & dũ alia excipitur, alia discinditur, circũspiciẽdum est quomodo exeas. Bassus tamen noster alacer animo est: hoc philosophia prestat: in quocũque corporis habitu fortem, in conspectu mortis hilarem, lætumque, nec deficientem, quamuis deficiat. Magnus gubernator & scisso nauigat velo, & si exarmauit, tamen reliquias nauigij aptat ad cursum. Hoc facit Bassus noster, & eo animo vultuque finem suum spectat, quo alienum spectare, nimis securi esse putares. Magna res est hæc, Lucili, & diu discenda, cum aduentat hora illa ineuitabilis, æquo animo abire. Alia genera mortis, spei mixta sunt. Desinit morbus, incendium extinguitur, ruina quos videbatur oppressura deposuit: mare quos hauserat, eadem vi qua sorbebat, eiecit incolumes: gladium miles ab ipsa perituri ceruice reuocauit. Nihil habet quod speret, quem senectus ducit ad mortem. Huic vni intercedi non potest. Nullo genere homines mollius moriuntur, sed nec diutius. Bassus noster videtur mihi prosequi se, & componere, & viuere tanquam superstes sibi: & sapienter ferre discidium sui. Nam de morte multa loquitur, & id agit sedulo, vt nobis persuadeat, si quid incommodi aut metus in hoc negotio est, morientis vitium esse, non mortis: nec magis in ipsa quicquam esse molestiæ, quàm post ipsam. Tam demens autẽ est qui timet quod nõ est sensurus, quàm qui timet quod non est passurus. An quisquã hoc futurum credit, vt per quã fit, vt nihil sentiatur, ea sentiatur? Ergo, inquit, mors

adeo extra omne malum est, vt sit extra omnem malorum metum? Hæc ego scio & sæpe dicta, & sępe dicenda. sed neque cum legerem, æque mihi profuerunt, neque cum audirem his dicentibus, qui negabant timenda à quorum metu aberant. Hic vero plurimum auctoritatis habuit, cum loqueretur de morte vicina. Dicam enim quid sentiam. Puto etiam fortiorem eum esse qui in ipsa morte est quàm qui circa mortem est. Mors enim admota, etiam imperitis animum dedit, non vitandi ineuitabilia. Sic gladiator tota pugna timidissimus iugulum aduersario præstat, & errantem gladium sibi attemperat. At illa quæ in propinquo est vtique ventura, desiderat lentam animi firmitatem, quæ est rarior, nec potest nisi à sapiente præstari. Libentissime itaque illum audiebam quasi ferentem de morte sententiam, & qualis esset eius natura, velut propius inspectæ, iudicantem. Plus, vt puto, fidei haberet apud te, plus ponderis, si quis reuixisset, & in morte nihil mali esse narraret expertus. Accessus mortis quam perturbationem afferat, optime hi tibi dicent, qui secundum illam steterunt, qui venientem & viderunt & exceperunt. Inter hos Bassum licet numeres, qui nos decipi noluit. Is ait, tam stultum esse qui mortem timeat, quàm qui senectutem. Nam quemadmodum senectus adolescentiam sequitur, ita mors senectutem. Viuere noluit qui mori non vult. Vita enim cum exceptione mortis data est: ad hanc itur: quam ideo timere dementis est, quia certa expectantur,

dubia metuuntur. Mors necessitatem habet æquam & inuictam. Quis queri potest, in ea condicione se esse, in qua nemo non est? Prima enim pars æquitatis, est æqualitas. Sed nunc superuacuum est, naturæ causam agere, quæ non aliam voluit legem nostram esse quàm suam. Quicquid composuit, resoluit: & quicquid resoluit, componit iterum. Iam vero si cui contigit, vt illum senectus leniter emitteret, non repente auulsum vitæ, sed minutatim subductum, ne ille gratias agere diis omnibus debet, quod satiatus ad requiem homini necessariam, lasso gratam, perductus est. Vides quosdam optantes mortem & quidem magis quàm rogari solet vita. Nescio vtros existimem maiorem nobis animum dare: qui deposcunt mortem, an qui hilares eam quietique opperiuntur: quoniam illud ex rabie interdum ac repentina indignatione fit, hæc ex iudicio certo tranquillitas est. Venit aliquis ad mortem iratus. mortem venientem nemo hilaris excipit, nisi qui se ad illam diu composuerat: Fateor ergo, ad hominem mihi carum, ex pluribus me causis frequentius venisse, vt scirem an illum toties eundem inuenirem: numquid cum corporis viribus minueretur animi vigor. qui sic crescebat illi, quomodo manifestior notari solet agitatorum lætitia, cum septimo spatio palmæ appropinquant. Dicebat quidem ille Epicuri præceptis obsequens, primum sperare se, nullum dolorem esse in illo extremo anhelitu: si tamen esset, habere aliquantulum in ipsa breuitate solatij. Nullum enim dolorem

longum esse qui magnus est. Ceterum succursurum sibi etiam in ipsa distractione animæ corporisque, si cum cruciatu id fieret post illum dolorem se dolere non posse. Non dubitare autem se, quin senilis anima in primis labris esset, nec magna vi distraheretur à corpore. Ignis qui valentem materiam occupauit, aqua, & interdum ruina extinguendus est. Ille qui alimentis deficitur, sua sponte subsidit. Libenter hæc, mi Lucili, audio, non tanquam noua, sed tanquam in rem præsentem perductus. Quid ego? non multos spectaui abrumpentes vitam? immo vero vidi. Sed plus momenti apud me habent, qui ad mortem veniunt sine odio vitæ, & admittunt illam, non attrahunt. Illud quidem aiebat tormentum nostra nos sentire opera, quod tunc trepidamus, cum prope à nobis esse credimus mortem. A quo enim prope non est, parata omnibus locis, omnibusque momentis? Sed consideremus, inquit, tunc cum aliqua causa moriendi videtur accedere, quanto aliæ propiores sint quæ non timentur. Hostis alicui mortem minabatur: hanc cruditas occupauit. Si distinguere voluerimus causas metus nostri, inueniemus alias esse, alias videri. Non mortem timemus, sed cogitationem mortis: ab ipsa enim semper tantundem absumus. Ita si timenda mors est, semper timenda est. Quod enim tempus morti exemptum est? Sed vereri debeo, ne tam longas epistolas peius quàm mortem oderis: itaque finem faciam. Tu tamen mortem vt nunquam timeas, semper cogita.

AD EPISTOLAM XXX.

MVRETVS. BASSVM Aufidium] *Bassum scribit, quasso quidem corpore, sed firmo tamen animo, mortis appropinquantis metu nullo affici. Inde sumpta occasione, de contemptu mortis, & quomodo se quisque ad eam parare debeat, disserit.*

Et componere,] *Verbum vsitatum in mortuis. Horatius:*

Omnes composui felices, nunc ego resto.
Confice.

Septimo spatio] *Septies enim currebant. Propertius:*

Septima quàm metam triuerit ante rota.

PINCIANVS. Neque cum audirem his dicentibus,] *Vetus lectio*, neque cum audirem ab his dicentibus.

Et si exarmauit, *Quidam habebat annotatum*, & si exarmauerit eum tempestas. *Alioquin videtur* exarmare *positum neutraliter.*

ERASMVS Inueniemus alias videri.] *Consentiebant exemplaria. Videtur aliquid deesse: nisi hoc sentit, discrimen non esse in re, sed in opinione. Quidam habebat*, alias esse, alias videri.

M. ss. Subito defecit. *statim*, iunctura deducitur: *pars* diducitur.

OBSOPÆVS. *M. ss.* præstat: in conspectu mortis hilarem & in quocunque corporis habitu fortem lætumque, nec deficientem, quamuis deficiatur. *hoc postremum verbum notauit quoque Modius epist. 70.*

Huius iterum ac nostri codices consentiunt in lectionem quæ aliquot editionum ascriptam, & sapienter ferre desiderium sui.

M. ss. cum superioribus editionibus, quod non est passurus: quàm qui timet quod non est sensurus.

M. ss. duabus vocculis adiectis, Hic vero plurimum apud me auctoritatis habuit. *& paulo post duabus detractis.* Puto fortiorem eum esse qui in ipsa morte est, quam qui circa mortem. Mors, &c.

Rescribendum est iudicantem, *vt habent aliæ editiones, & vetera exemplaria.*

M. ss.

Mss. Prima autem pars, &c. *Et inferius iidem*, Venit aliquis ad mortem iratus morti. venientem nemo hilaris excipit. *quod & in suis libris esse Modius profitetur epist.* 70. *Scripti omnes*, Ego vero vidi.

Iunctura dilabitur] *placet magis quod est in* v. c. diducitur: *nam hoc verbum frequens auctori est*, *vt infra. Epist.* 54. diducimus illam in particulas. *& Epist.* 45. verborum ambiguitates diducere. *& Epist.* 50. morte vita diducitur. *Et Epist.* 71. in particulas diducere. *& lib.* 1. *de Clem. cap.* 4. diduci alterum non posset sine vtriusque pernicie. *& lib.* 6. *nat. quæst. cap.* 14. vi sua diducat & dissipet. *Itaque verisimile est istud* dilabitur, *ex glosa irrepsisse. Iuretus.* GRVT. & IVRETVS.

Quamuis deficiat] v. c. deficiatur. *Sic paulo post*, qui alimenti (*ait*) deficitur. *Et Epist.* 42. fortunæ fauore deficitur. *& Epist.* 105. tanto tibi videberis defici, *ita enim habet* v. c. *non vt alij substituunt*, deficere. *Iuretus.*

Cum septimo spatio palmæ appropinquant] *Curulium ludorum cursum septimo apud Romanos spatio pluribus ex locis docet Faber lib.* 1. *cap.* 28. *Agonist.*

EPISTOLA XXXI.

AGNOSCO Lucilium meum, incipit quem promiserat exhibere. Sequere illum impetum animi, quo ad optima quæque, calcatis popularibus bonis, ibas. Non desidero maiorem melioremque te fieri quàm moliebaris. Fundamenta tua multum loci occupauerunt: tantum effice, quantum conatus es: & illa quæ tecum in animo tulisti, tracta. Ad summam sapiens eris, si cluseris aures quibus ceram parum est obdere. Firmiori spissamento opus est, quàm vsum in sociis Vlixem ferunt. Illa vox quæ timebatur erat blanda, non tamen publica. Ad hæc quæ

timenda est, non ex vno scopulo, sed ex omni parte terrarum circumsonat. Præteruehere itaque non vnum locum insidiosa voluptate suspectum, sed omnes vrbes: surdum te amantissimis præsta. Bono animo male precantur. Et si vis esse felix, deos ora, ne quid tibi ex his quæ optantur eueniat. Non sunt ista bona, quæ in te isti volunt congeri: vnum bonum est, quod beatæ vitæ causa & firmamentum est, sibi fidere. Hoc autem contingere non potest: nisi contemptus est labor, & in eorum numero habitus quæ neque bona sunt, neque mala. Fieri enim non potest, vt vna res modo mala sit, modo bona: modo leuis & perferenda, modo expauescenda. Labor bonum non est. Quid ergo est bonum? Laboris contemptio. Itaque in vanum operosos culpauerim: rursus ad honesta nitentes, quanto magis incubuerint, minusque sibi vinci ac strigare permiserint, admirabor & clamabo, Tanto melior surge & respira: & cliuum istum vno, si potes, spiritu, exupera. Generosos animos labor nutrit. Non est ergo quòd ex illo veteri voto parentum tuorum eligas, quid contingere tibi velis, quid optes. & in totum, iam per maxima acto viro turpe est, etiamnum deos fatigare. Quid votis opus est? Fac te ipse felicem. facies autem, si intellexeris bona esse, quibus admixta est virtus: turpia, quibus malitia coniuncta est. Quemadmodum sine mixtura lucis nihil splendidum est: nihil atrum, nisi quod tenebras habet, aut aliquid in se traxit obscuri: quemadmodum sine adiutorio ignis, ni-

hil calidum eſt, nihil ſine aëre frigidum: ita honeſta & turpia virtutis & malitiæ ſocietas efficit. Quid ergo eſt bonum? rerum ſcientia. Quid malum eſt? rerum imperitia. Ille prudens atque artifex pro tempore quæque repellet aut eliget. Sed nec quæ repellit timet, nec miratur quæ eligit, ſi modo magnus illi & inuictus animus eſt. Submitti te ac deprimi veto. laborem ſi non recuſes, parum eſt. Poſce. Quis ergo, inquis, labor friuolus & ſuperuacuus eſt? In quem humiles cauſæ vocauerint. non eſt malus, non magis quàm ille qui pulchris rebus impenditur: quoniam animi eſt ipſa tolerantia, quæ ſe ad dura & aſpera hortatur, & dicit: Quid ceſſas? Non eſt viri, timere ſudorem. Huc & illud accedat, vt perfecta virtus ſit æqualitas ac tenor vitæ per omnia conſonans ſibi: quod non poteſt eſſe, niſi rerum ſcientia contingat. & ars, per quam diuina & humana noſcantur. Hoc eſt ſummum bonum: quod ſi occupas incipis deorum eſſe ſocius, non ſupplex. Quomodo, inquis, iſto peruenitur? Non per Appenninum Graiumue mõtem, nec per deſerta Candauiæ: nec Syrtes tibi nec Scylla nec Charybdis adeundæ ſunt: quæ tamen omnia tranſiſti procuratiunculę pretio. Tutum iter eſt, iucundum eſt, ad quod natura te inſtruxit. Dedit tibi illa, quæ ſi non deſerueris, par Deo ſurges. Parem autem Deo pecunia non faciet. Deus nihil habet, Prętexta non faciet. Deus nudus eſt. Fama non faciet, nec oſtentatio tui, & in populos nominis dimiſſa notitia. Nemo nouit Deum: multi de illo male e-

xiſtimant & impune. Non turba ſeruorum lecticam tuam per itinera vrbana ac peregrina portantium. Deus ille maximus potentiſsimusque ipſe vehit omnia. Ne forma quidem & vires beatum te facere poſſunt, nihil horum non patitur vetuſtatem. Quęrendum eſt ergo quod non fiat in dies deterius, cui non poſsit obſtari, quo nil melius poſsit optari. Quid hoc eſt? animus: ſed hic rectus, bonus, magnus. Quid aliud voces hũc, quàm Deum in humano corpore hoſpitantem? Hic animus tam in equitem Romanum, quam in libertinum, quàm in ſeruum poteſt cadere. Quid eſt eques Romanus, aut libertinus, aut ſeruus? Nomina ex ambitione, aut ex iniuria nata. Subſilire in cęlum ex angulo licet. Exurge modo, & te quoque dignum finge Deo. Finges autem non auro, non argento. Non poteſt ex hac materia imago Deo exprimi ſimilis. Cogita illos, cum propitij eſſent, fictiles fuiſſe.

AD EPISTOLAM XXXI.

MVRETVS AGNOSCO Lucilium meum.] *Solam virtutem bonum eſſe.*

Vinci ac ſtrigare] *Strigare eſt dare aliquid ſpatij equis in ſuperando cliuo ad vtrumque ſcandendum ac recipiendum ſpiritum.*

Nihil ſine aere frigidum.] *Hæc ſententia Stoicorum erat, omnium corporum aera frigidiſsimum eſſe. Vide Plutarchum περὶ τοῦ πρώτου ψυχροῦ. Balbus apud Ciceronem ſecundo de natura deorum:* Ipſe vero aer, qui natura eſt maxime frigidus, minime eſt expers caloris. *Quo in loco operæ pretium eſt cognoſcere Lambini temeritatem, vel exempli cauſa, vt intelligatur, quantum ei fidei haberi debeat. Qui cum*

in omnibus libris constantissime ita scriptum videret, ignoraretque illam quam dico, Stoicorum sententiam, deleta voce frigidus, *substituit*, humidus, *& in notis suis ita scripsit*: Sic legendum est, vel libris omnibus inuitis. *Mirum quin dixerit, Ipso Cicerone inuito: aut ipsa veritate reclamante.* Non vt habent. frigidus. *Eant nunc qui negant, multum huic homini debere Ciceronem. Non enim hoc tantum loco, sed innumerabilibus aliis eandem illi operam inuitis omnibus libris præstitit.*

Laborem si non recuses, parum est. posce] *Mirifici homines sumus quicunque corrigendis veterum libris operam damus. Quod damnamus in aliis, ipsi sæpe numero admittimus. Ne longius abeamus ego ipse qui modo correctorem Ciceronis reprehendebam, eidem culpæ affinis deprehendor. Certe enim in omnibus, quos vidi, libris scriptum erat.* Laborem si non recuses, parum esse posse. *Vapulemus igitur ambo, si ambo deliquimus.*

Deus ille maximus potentissimusque ipse vehit omnia] *Dicas hunc hominem legisse id quod de Deo in sacris litteris scriptum est.* Portans omnia verbo virtutis suæ.

Minusque sibi vinci ac stringere permiserint] *Sic prior editio. Quædam exemplaria*, minusque sibi vitia. PINCIANUS.

Ille prudens atque artifex] *Nonnulli codices* Prudens artifex *tantum legunt*. (consurgere permiserint.

Laborem si non recuses, parum est posse. ***Corrige,*** **Laborem si non recuses, parum est. Posce.** ***ex vet. lect.***

Deum in humano corpore hospitē?] ***Scribe,*** **Deum in humano corpore hospitantem,** ***ex eadem.***

Verbi strigare *significationem explicat Turnebus Aduers. lib. 24. cap. 1.* OBSOPÆUS.

Tres m. ss. & inspira. *Ios. Scaliger Castig. in Propert. lib 4. legit*, & restriga. *Hodie (ait) male in libris* & inspira. *Strigare equi dicuntur, quum interquiescunt: à Striga loco, vbi hoc solent facere in exercitu, auctor Charisius. Glossa falso legunt* Triga. *Trigæ*, τόποι ὅπου ἵπποι γυμνάζονται. *Contrarium est* Restrigare. *Mox inferius, notat Muretus in omnibus, quos viderit, libris scriptum fuisse*, Laborem si non recuses, parum est posse. *At nostri clare eam quam ipse edidit lectionem repræsentant, & ita emendandum monuerat Modius epistola. 70.*

Idem Modius ibidem: Membrana, non per Peninum Graium ut montem. *nempe* Pœninum *scribendum, accipiendúmque de Pœninis alpibus, quemadmodum per Graium quoque montem Alpes Graias significari constat. Hæc ille. In Puteani codice optimæ notæ, plane est* per Fœninum.

M. ss. inserta particula, Parem autem te Deo. *&c. M. ss. in eisdem scribitur*, Deum ille maximus. *quæ lectio Modio etiam epist. 72. concinnior videtur.*

M. ss. nihil horum patitur vetustatem. *recte. ea nempe loquendi formula, qua epist. 36. vinum non pati ætatem ait, quod in dolio placuit.* κρεῖττον *(ait Isocrates)* ἢ χεῖρον ἀλλάττουσιν. ἢ τοιοῦτος [illegible].

M. ss. Quærendum est quod non fiat in dies eius, quo *(Ambianus recenti manu* cuique) non possit obstari. *Cetera quæ sequuntur*, quo nil melius possit optari, *non extant in manu scriptis. Modius suspicatur aliquid latere vitij. Mihi videtur e gemina lectionis annotatione propagatum: ut Pars legerit*, Quærendum est quod non fiat deterius, quo non possit obstari: *pars loco postremi incisi.* quo melius non possit optari. *Lector sequatur quod volet.*

GRVT. & IVRETVS. Minúsque sibi vinci ac strigare permiserint] *Strigare dicuntur equi quoties interquiescunt. dictum à* striga, *quod erat spatium turmarum in quo equi stringebantur. Vide Turnebum lib. 24. cap. 1. Aduers. & Scaligerum in Parodiam Virgilij.*

Non per Apenninum Graiumue montem] *Verior est lectio v. c.* non per Pæninum, *quæ vox facile hîc degenerauit in alteram magis tritam & vulgatam, Plinius autem memorat Alpium fauces* Graias & Pæninas. *Cornelius Tacitus* Peninas Alpes, *qui etiam* Penina iuga, & Peninum iter *nuncupat. Quare in prisca & vulgata S. Mauritij passione scribitur:* In Gallias properans ad Alpium Penniarum aditum venit. *Mendosum locum esse patet pro,* Peninarum. *Eius autem appellationis ratio, quia Hannibal Pœnus ea parte transierat. Hæc doctissimus Iuretus.*

EPISTOLA XXXII.

INQVIRO in te, & ab omnibus sciscitor, qui ex ista regione veniunt, quid agas, vbi & cum quibus moreris. Verba dare non potes. tecum sum. Sic viue, tanquam quid facias auditurus sum: immo tanquam visurus. Quæris, quid me maxime ex his quæ de te audio, delectet? Quòd nihil audio, quòd plærique ex his quos interrogo, nesciunt quid agas. Hoc est salutare, non conuersari cum dissimilibus, & diuersa cupientibus. Habeo quidem fiduciam non posse te torqueri, mansurumque in proposito, etiam si solicitantium turba circumeat. Quid ergo est? non timeo ne immutent te. timeo ne impediant. Multum autem nocet & qui moratur, vtique in tanta breuitate vitæ: quam breuiorem inconstantia facimus, aliud eius subinde atque aliud facientes initium. Diducimus illam in particulas ac lancinamus. Propera ergo Lucili carissime, & cogita, quantum celeritati additurus fueris, si à tergo hostis instaret, si equitem aduentare suspicareris, ac fugientium premere vestigia. Fit hoc, premeris, accelera, & euade. perduc te in tutum, & subinde considera, quàm pulchra res sit consummare vitam ante mortem, deinde expectare securum reliquam temporis sui partem, in possessione beatæ vitæ positum: quæ beatior non fit, si longior. O quando videbis illud tempus, quo scies tempus ad te non

pertinere, quo tranquillus placidusque eris, & crastini negligens, & in summa tui satietate. Vis scire, quid sit quod faciat homines auidos? Nemo sibi contigit. Optauerunt tibi alia parentes tui: sed ego tibi contra, omnium tibi eorum contemptum opto, quorum illi copiam. Vota illorum multos compilant, vt te locupletent. Quicquid ad te transferunt, alicui detrahendum est. Opto tibi tui facultatem, vt vagis cogitationibus agitata mens, tandem resistat, & certa sit: vt placeat sibi, & intellectis veris bonis, quæ simul intellecta sunt possidentur, ætatis adiectione non egeat. Ille demum necessitates supergressus est, & exauctoratus ac liber, qui viuit vita peracta.

AD EPISTOLAM XXXII.

PINCIANVS. NON conuersari cum dissimilibus,] *Præpositio* cum *in omni antiqua lectione desideratur.*

Diducimus illam in particulas ac lancinamus.] *Eadem* laniamus *agnoscit, non* lancinamus.

Nemo sibi contigit.] Contingit *eadem, non* contigit.

OBSOPAEVS. *M. ss. omissa præpositione* cum, non conuersari dissimilibus.

Torqueri *idem. Galterusque diminueri à via recta, in Nicotiano codice scribitur* detorqueri.

M. ss. non timeo ne mutent te: *iterum*, nocet etiam qui moratur.

M. ss. duo. Nemo sibi contingit, *& sequenti tres*, sed ego contra. *certe redundat alterum* tibi.

GRVT. & IVRETVS. Diducimus illam in particulas ac lancinamus] lacinia-mus *scribendum ostendit Gruterus lib. 7. Suspic. c. 6.*

EPISTOLA XXXIII.

DEsIDERAS his quoque epistolis, sicut prioribus, adscribi aliquas voces nostrorum procerum. Non fuerunt circa flosculos occupati: totus contextus illorum virilis est. Inæqualitatem scias esse, vbi quæ eminent, notabilia sunt. Non est admirationis vna arbor, vbi in eandem altitudinem tota silua surrexit. Eiusmodi vocibus referta sunt carmina, refertæ historiæ. Itaque nolo Epicuri illas esse existimes. publicæ sunt, & maxime nostræ. Sed in illo magis annotantur, quia raræ interueniunt, quia insperatæ, quia mirum est aliquid fortiter dici ab homine mollitiem professo. Ita enim plerique iudicant. Apud me vero Epicurus est & fortis, licet manuleatus sit. Fortitudo, & industria, & ad bellum prompta mens, tam in Persas quàm in alte cinctos cadit. Non est ergo quòd exigas excerpta & repetita. Continuum est apud nostros, quicquid apud alios excerpitur. Non habemus itaque ista odorifera, nec emptorem decipimus, nihil inuenturum cum intrauerit, præter illa quæ in fronte suspensa sunt. Ipsis permittimus, vnde velint sumere exemplar. Putas nos velle singulares sententias ex turba separare? Cui illas assignabimus? Zenoni, an Cleanthi, an Chrysippo, an Panætio: an Posidonio? Non sumus sub rege. sibi quisque se vendicat, apud istos quicquid dicit Hermachus, quicquid Metrodo-

trodorus, ad vnum refertur. Omnia quæ quisquam in illo contubernio locutus est, vnius ductu & auspicijs dicta sunt. Non possumus, inquam, ex tanta rerum æqualium copia, licet tentemus, aliquid educere.

Pauperis est numerare pecus.

Quocunque miseris oculum, id tibi occurrit quod eminere posset, nisi inter paria legeretur. Quare depone istam spem, posse te summatim degustare ingenia maximorum virorum. Tota tibi inspicienda sunt, tota tractanda. Res geritur, & per lineamenta sui ingenij opus nectitur, ex quo nihil subduci sine ruina potest. Nec recuso quo minus singula membra, dummodo in ipso homine, consideres. Non est formosa mulier, cuius vniuersa facies admirationem singulis partibus abstulit. Si tamen exegeris, non tam mendice tecum agam: sed plena manu fiet. Ingens eorum turba est passim iacentium. Sumenda erunt, non colligenda. Non enim excidunt, sed fluunt perpetua, & inter se connexa sunt. Nec dubito, quin multum conferant rudibus adhuc, & extrinsecus auscultantibus. Facilius enim singula insidunt circumscripta, & carminis modo inclusa. Ideo pueris & sententias ediscendas damus, & has quas Græci chrias vocant quia complecti eas puerilis animus potest: quia plus adhuc non capit certi profectus. Viro captare flosculos turpe est, & fulcire se notissimis & paucissimis vocibus & memoria stare. Sibi iam innitatur. dicat ista, non teneat. Turpe est enim

ſeni aut proſpicienti ſenectutem, ex commentario ſapere. Hoc Zeno dixit. tu quid? Hoc Cleanthes. tu quid? quouſque ſub alio moueris? Et impera, & dic quod memoriæ tradatur: aliquid & de tuo profer. Omnes itaque iſtos nunquam auctores, ſemper interpretes, ſub aliena vmbra latentes, nihil puto habere generoſi nunquam auſos aliquando facere, quod diu didicerant. Memoriam in alienis exercuerunt. aliud eſt meminiſſe: aliud, ſcire. Meminiſſe, eſt rem commiſſam memoriæ cuſtodire. At contra ſcire, eſt, & ſua facere quemque, nec ab exemplari pendere & toties ad magiſtrum reſpicere. Hoc dicit Zeno, hoc Cleanthes. Aliquid interſit inter te & librum. Quouſque diſces: iam & præcipe. Quid eſt, quare audiam, quod legere poſſum? Multum, inquit, viua vox facit. Non quidem hæc, quæ alienis verbis commendatur, & actuarij vice fungitur. Adiice nunc, quòd iſti qui nũquam tutelæ ſuæ fiunt, primum in ea re ſequuntur priores, in qua nemo non à priore deſciuit: deinde in ea re ſequuntur, quæ adhuc quęritur. Nunquam autem inuenietur, ſi contenti fuerimus inuentis. Præterea qui alium ſequitur, nihil ſequitur, nihil inuenit, immo nec quærit. Quid ergo? non ibo per priorum veſtigia? Ego vero vtra via veteri, ſed ſi priorem inuenero, hanc muniam. Qui ante nos iſta mouerunt, non domini noſtri, ſed duces ſunt. Patet omnibus, veritas nondum eſt occupata. Multum ex illa etiam futuris relictum eſt.

AD EPISTOLAM XXXIII.

MVRETVS. ODORIFERA.] *Est qui legat* oculifera, *idque se ex libro vetere facere dicat. Non damno.*

OPSOPÆVS. *Lipsius Electorum lib. 1. c. 16 Nouum, sed idoneum plane verbum suggerunt libri,* ista oculifera. *vel vt Modius noster repetit,* ocliferia. *Germana lectio. Sic appellat significanter, illa quæ ad speciem in fronte tabernarum cum titulis exponunt: quæ incurrunt in transeuntium oculos, & emptorem alliciunt. Eiusmodi, inquit, inuitamenta in nostra secta Stoica non reperies. Hactenus Lipsius. Vide item epistolam Modij 70. Ascendunt quoque duo è nostris libris, quorum vnus Puteani.* oclifera, *alter Io. Nicotij.* ocliferia *præfert.*

M. ss. absque interrogatione, Puta nos velle sing. sent. ex turba separare.

M. ss. & per liniamenta sua ingenij opus nectitur. *mox* mulier *desideratur in omnibus. Et inferius. in duobus interpungitur post* fluunt.

M ss. Qui plus adhuc *&c. vt referatur ad animum.*

Quatuor nostri, nihil existimo habere generosi: *iterumque,* Aliud autem est meminisse.

Proprium magis hic (ait Modius epist. 70.) verbum membranaceum: quæ alienis verbis commodatur. *Nec nostri codices aliter legunt.*

Scriptorum lectio est, Præterea qui aliud sequitur, nihil inuenit, immo nec quærit.

M ss. tres, sed si priorem planiorémque inuenero. *vnus* propiorē *habet pro* priorem. *quod iam olim aduertit vir clariss. P. Faber Semestrium lib. 1. cap.* 10. *ita scribens*: Priorem *reijciendum esse Erasmus vidit, & alicubi* apertiorem *legi ait, ipse vero vel* potiorem *vel* proniorē *mauult. Ego* propiorē *ratione ad veritatē ductus nunc primum restituo: quæ ipsa patebat quidem omnibus, vt Seneca verbum vsurpem, nondum erat occupata.*

GRVT. & IVRETVS. Insperatæ] *i. e.* insuspectatæ.

Licet manu leatus sit] *quis* manuleatus *dicatur, docebit te Gellius lib. 7. cap. 12.*

Nihil inuenturum cum intrauerit] V. c. cum interuenerit:

Ab exemplari pendere] V. c. *Ioreti* ad exemplar pendere.

Alienis verbis commendatur] V. c. commodatur, *quod aliis locis defendi potest: vt sup. Epist.* 24. veritati commodas verba. *Et Epist.* 70. commodabit pœnæ suæ manum. *&* *Epist.* 89. auaritiæ commodare digitos. Epist. 105. suis se commodet. *Ioretus.*

Et actuarij vice fungitur] *sic dicitur, qui acta Senatus excipiebat veloci stilo. de eo adi Beroaldum & Torrentium ad Suetonij Iulium. cap.* 55. *Langlaeum lib.* 7. *c.* 19. *Otij Semestrij, Lipsium ad Ann. Taciti.*

EPISTOLA XXXIIII.

CRESCO & exulto, & discussa senectute recalesco, quoties ex his quæ agis & scribis, intelligo quantum te ipse (nam turbam olim reliqueras) supergrederis. Si agricolam arbor ad fructum perducta delectat, si pastor ex fetu gregis sui capit voluptatem, si alumnum suum nemo aliter intuetur quàm vt adolescentiam illius suam iudicet: quid euenire credis his qui ingenia educauerunt, & quæ tenera formauerunt, adulta subito vident? Assero te mihi: meum opus es. Ego cum vidissem indolem tuam, inieci manum, exhortatus sum, addidi stimulos, nec lente ire passus sum, sed subinde incitaui: & nunc idem facio. Sed iam currentem hortor & inuicem hortantem. Quid, aliud, inquis, adhuc volo? In hoc plurimum est. Non sic quomodo principia totius operis dimidium occupare dicuntur, ita res animo constat. pars magna bonitatis est, velle fieri bonum. Scis quem

dicam bonum? Perfectum absolutum, quem malum facere nulla vis, nulla necessitas possit. Huncin te prospicio, si perseueraueris & incubueris, & id egeris, vt omnia facta dictaque tua inter se congruant ac respondeant sibi, & vna forma percussa sint. Non est huius animus in recto, cuius acta discordant.

AD EPISTOLAM XXXIIII.

PINCIANVS. ITAQVE pars magna bonitatis est velle fieri bonum] *Verbum* itaque *redundat, ex eadem.*

Cuius acta discordant.] *Aliquot codices,* cuius dictis acta discordant.

OBSOPÆVS. *Lege,* incitaui. *vt est in scriptis libris & excusis. Et mox, non displicet Nicotiani codicis lectio,* Quid aliud, inquis, adhuc volo? In hoc plurimum esse. *sic aptius sequentia quadrant, non satis scilicet esse bene vitam inchoasse & aliquousque produxisse, nisi perseueretur. Alioquin vulgata scriptura non adeo recte procedit, nisi cum Nicotiano exemplari legatur,* Nam sic, &c.

M.ss. agnoscunt particulam Itaque, *quam tamen Pincianus ex vetere lectione abundare notat.*

GRVT. & IVRETVS. Quantum te ipse (nam turbam olim reliqueras) supergrederis] v.c. supertegeras.

Nec commouetur quidem] *melius v.c. Ureti,* ne commouetur quidem.

EPISTOLA XXXV.

CVM te tam obnixe rogo vt studeas, meum negotium ago. habere amicum volo: quod contingere mihi (nisi pergas excolere, te, vt cœpisti) non potest. Nunc enim amas me, amicus

non es. Quid ergo? hæc inter se diuersa sunt? immo dissimilia. Qui amicus est, amat: qui amat, non vtique amicus est. Itaque amicitia semper prodest. Amor etiam aliquando nocet. Si nihil aliud, ob hoc profice, vt amare discas. Festina ergo, dum mihi proficis, ne istuc alteri didiceris. Ego quidem percipio iam fructum, cum mihi fingo vno nos animo futuros, & quicquid ætati meę vigoris abscessit, id ad me ex tua, quanquam non multum abest, rediturum. Sed tamẽ re quoque ipsa lætus esse volo. Venit ad nos ex his quos amamus etiam absentibus gaudium: sed id leue & euanidum. Conspectus, & præsentia, & conuersatio aliquid habet viuæ voluptatis: vtique si non tantum quem velis, sed qualem velis videas. Affer itaque te mihi ingens munus: & quo magis instes, cogita me senem esse, te mortalem. Propera ad me, sed ad te prius. profice, & ante omnia hoc cura, vt constes tibi. Quoties experiri voles, an aliquid actum sit, obserua an eadem velis hodie quæ heri. Mutatio voluntatis indicat animum natare alibi, atque aliubi apparere, prout tulit ventus. Non vagatur quod est fixum & fundatum. Istud sapienti perfecte contingit, aliquatenus & proficienti prouectoque. Quid ergo interest? Hic commouetur quidem, non tamen transit, sed suo loco nutat: ille nec commouetur quidem.

AD EPISTOLAM XXXV.

MVRETVS. PROPERA ad me.] *In aliis*, Propterea ad me. *Coniecturam meam veterem libri veteris auctoritate comprobauit.*

Si tamen re quoque ipsa lætus esse volo.] *Vetus lectio*, Sed tamen re quoque, *&c.*

PINCIANVS. *In m. ss. reperio*, Cum te tam valde rogo. *Deinde paulo post, scribendum è duobus m. ss.* animum nutare, alibi atque alibi apparere. *Sic in fine epistolæ*, suo loco nutat.

OBSOPÆVS. *Tres*, Istud sapienti perfectò contingit: *Seneca* Istud sapienti perfectóque contingit.

EPISTOLA XXXVI.

AMICVM tuum hortare, vt istos magno animo contemnat, qui illum obiurgant, quòd vmbram & otiũ petierit, quòd dignitatem suam destituerit, & cum plus consequi posset, prætulerit quietem omnibus. Quàm vtiliter negotium suum gesserit, quotidie illis ostendet. Hi quibus inuidetur, non desinent transire. Alij elidentur, alij cadent. Res est inquieta, felicitas. Ipsa se exagitat, mouet cerebrum, non vno genere. Alios in aliud irritat: hos in potentiam, illos in luxuriam: hos inflat, illos mollit, & totos resoluit. At bene aliquis illam fert. sic, quomodo vinum. Itaque non est quod tibi isti persuadeant, eum esse felicem, qui à multis obsidetur. Sic ad illum, quemadmodum ad lacum, concurritur, quem exhauriunt & turbant. Nugatorium & inertem vocant. Scis quosdam peruersè

uerſe loqui,& ſignare contraria. Felicem vocabant. Quid ergo? Erat? Ne illud quidem curo, quod quibuſdam nimis horridi animi videtur & tætrici. Ariſton aiebat, malle ſe adoleſcentem triſtem, quàm hilarem & amabilem turbæ. Vinum enim fieri bonum, quod recens durum & aſperũ viſum eſt: non pati ætatem, quod in dolio placuit. Siue eum triſtem appellent, & inimicum proceſſibus ſuis. bene ſe dabit in vetuſtate ipſa triſtitia, perſeueret modo colere virtutem, perhibere liberalia ſtudia, non illa quibus perfundi ſatis eſt, ſed hæc quibus tingendus eſt animus. hoc eſt diſcendi tempus. Quid ergo? aliquod eſt quo non ſit diſcendum? Minime. Sed quemadmodum omnibus annis ſtudere honeſtum eſt: ita non omnibus inſtitui. Turpis & ridicula res eſt elementarius ſenex. Iuueni parandum, ſeni vtendum eſt. Facies ergo rem vtiliſſimam tibi, ſi illum quam optimum feceris. Hæc aiunt beneficia eſſe expetenda tribuendaque, non dubiæ primæ ſortis, quæ tam prodeſt dare quàm accipere. Denique nihil illi iam liberum eſt. Spopondit. Minus autem turpe eſt creditori, quàm ſpei bonæ decoquere. Ad illud æs alienum ſoluendum, opus eſt negotianti nauigatione proſpera, agrum colenti vbertate eius quam colit terræ, & cæli fauore. Ille quod debet, ſola poteſt voluntate perſoluere. In mores fortuna ius non habet. Hos diſponat: vt quàm tranquilliſſimus ille animus ad perfectum veniat, qui nec ablatum ſibi quicquam ſentit, nec adiectum, ſed in eodem habitu eſt, quocumque res cadunt. Cui ſiue ag-

gerantur vulgaria bona, supra res suas eminet. siue aliquid ex istis vel omnia casus excussit, minor non fit. Si in Parthia natus esset, arcum, infans statim tenderet. Si in Germania, protinus puer tenerum hastile vibraret. Si auorum nostrorum temporibus fuisset, equitare, & hostem cominus percutere didicisset. Hæc singulis disciplina gentis suæ suadet & imperat. Quid ergo huic meditandum est? quod aduersus omnia tela, quod aduersus omne hostium genus bene facit, mortem contemnere: quæ quin habeat in se aliquid terribile, vt & animos nostros (quos in amorem sui natura formauit) offendat, nemo dubitat: nec eum necesse esset in id comparari & acui, in quod instinctu quodam voluntario iremus, sicut feruntur omnes ad conseruationem sui. Nemo discit, vt, si necesse fuerit, æquo animo in rosa iaceat: sed in hoc duratur, vt tormentis non submittat fidem, vt, si necesse fuerit, stans etiam aliquando saucius, pro vallo peruigilet, & ne pilo quidem incumbat: quia solet obrepere interim somnus in aliquod adminiculum reclinantis. Mors nullum habet incommodum. Esse enim debet aliquid, cuius sit incommodum. Quod si tanta cupiditas longioris æui te tenet, cogita nihil eorum quæ ab oculis abeunt, & in rerum naturam, ex qua prodierunt ac mox processura sunt, reconduntur, consumi. Desinunt ista, non pereunt. Et mors, quam pertimescimus ac recusamus, intermittit vitam, non eripit. veniet iterum qui nos in lucem reponat dies, quem multi recusarent, nisi oblitos

reduceret. Sed postea diligentius docebo, omnia quæ videntur perire, mutari. Æquo animo debet rediturus exire. Obserua orbem rerum in se remeantium. videbis in hoc mundo nihil extingui, sed vicibus descendere ac resurgere. Æstas abit, sed alter annus illam adducit: hiems recidit: referent illam sui menses. Solem nox obruit, sed ipsum statim dies abiget. Stellarum iste discursus, quicquid præteriit, repetit. pars cæli leuatur assidue, pars mergitur. Denique finem faciam, si hoc vnum adiecero, nec infantes nec pueros, nec mente lapsos timere mortem: & esse turpissimum si eam securitatem nobis ratio non præstat, ad quam stultitia perducit.

AD EPISTOLAM XXXVI.

Amicum tuum] Adolescens quidam Lucilij, vt videtur, [illegible] se ad philosophiæ studium contulerat: quo nomine reprehendebatur à multis: vt semper optima quæ plurimis displicent. Monet Lucilium [illegible] quemadmodum [illegible] [illegible] debeat ad [illegible] [illegible] stulte reprehensiones, & [illegible] id quod suscepit, [illegible]. MVRETVS.

Aristo aiebat.] Simillimum huic Attij poeta dictum est [illegible] libro xiij. noctium Atticarum, capite ij.

[illegible]] [illegible] Horatianum. Nunc perbibe puro [illegible] verba [illegible], nunc te melioribus offer.

[illegible] qui nos in lucem reponat dies] [illegible] [illegible] temporibus multorum animis [illegible] [illegible] in hac vita: sed oblitos esse: redituros eosdem post aliquot annorum millia: sed rursus omnium oblitos: atque [illegible] esse, sapiens factum iri. Hac admonere nos debebat, quantopere [illegible] à vero homines [illegible] ingenij [illegible] nisi [illegible] lucem offuderit. Magna gratia propitio Deo [illegible] errorum caligine [illegible] liberauit.

PINCIANVS. Denique illi iam mihi liberum est. Spopondit] *Vetus lectio*, Denique nihil illi iam liberum esse spopondit.

Nec necesse esset in id comparari] *Scribe*, Nec enim opus esset, *&c. ex eadem*.

OBSOPÆVS. *Tres iterum*, & significare contraria, *& postea quatuor*, Denique nihil illi iam liberi est.

M. ss. Sed in eo habitu est quomodocumque res cedunt. *& inferius*. Nec enim opus esset in id comp.

Constanter omnes, Esse enim debet aliquis, cuius sit incommodum. *Et postea*, quicquid præteriit.

GRVT. & IVRETVS. Et ridicula res est] v. c. ridiculosa.

Nec eum necesse esset in id comparari & acui, in quod instinctu quodam voluntario iremus] *reducenda lectio* v. c. nec enim opus esset id vi comparari. *Oportuit enim duo sibi contraria*, vim *&* instinctum voluntarium. *Iuretus*.

Et in rerum naturam ex qua prodierunt, ac mox processura sunt] v. c. & in rerum natura ex qua prodierunt, ac mox recessura.

EPISTOLA XXXVII.

QVod maximum vinculum est ad bonam mentem, promisisti virum bonum, Sacramento rogatus es. Decipit si quis tibi dixerit, mollem esse militiam & facilem. Nolo te decipi. Eadem honestissimi huius & illius turpissimi auctoramenti verba sunt, vri virgis ferroque necari. Ab illis qui manus arenæ locant, & edunt ac bibunt, quæ per sanguinem reddant, cauetur vt ista vel inuiti patiantur: à te, vt volens libensque patiaris. Illis licet arma submittere, misericordiam populi tentare. Tu neque submittes, nec vitam rogabis. Recto tibi inuictoque moriendum est. Quid porro prodest, paucos dies aut annos lucrifacere? Sine missione nascimur.

Quomodo ergo, inquis, me expediam? Effugere non potes necessitates: potes vincere. Fiat via & hanc tibi viam dabit philosophia. ad hanc te confer, si vis saluus esse, si securus, si beatus. Denique si vis esse, quod est maximum, liber. Hoc contingere aliter non potest. Humilis res est stultitia, abiecta, sordida, seruilis, multis affectibus & sæuissimis subiecta. Hos tam graues dominos, interdum alternis vicibus imperantes, interdum pariter, dimittit à te sapientia, quæ sola libertas est. Vna ad hanc fert via, & quidem recta. Non aberrabis. vade certo gradu. Si vis tibi omnia subiicere, te subiice rationi. multos reges si ratio te rexerit. Ab illa disces, quid & quemadmodum aggredi debeas. non incides rebus. Neminem mihi dabis, qui sciat quomodo quod vult cœperit velle. Non consilio adductus vllo, sed impetu impactus est. Non minus sæpe fortuna in nos incurrit, quàm nos in illam. Turpe est non ire, sed ferri: & subito in medio turbine rerum stupentem quærere: Huc ego quemadmodum veni?

AD EPISTOLAM XXXVII.

VRi virgis ferroque necari] *Verba erant eorum qui in magistrorum, id est, lanistarum verba iurabant, seque eis auctorabant. Horatius:* MVRETVS

Quid refert, vri virgis ferroque necari?
Auctoratus eas.

Sacramento ligatus es. Deridebit, si quis dixerit] *Eadem* PINCIANVS. *non* ligatus *agnoscit, sed* rogatus, *vt sit* rogatus, *pro* interrogatus. *Codex tamen Franciscanus* decipit *legit, non*

deridebit, *quod non displicet: qui a paulo post sequitur*, nolo te decipi.

OBSOPAEVS. *Ex Horatio substituit hæc verba Muretus*, vri virgis ferroque necari, *an libris consentientibus, non indicat. Certe nostri dissident. & tum cusis aliquot legunt*, vri, vinciri ferroque necari. *Proba monstrat iuramenti formula in Petronij Arbitri fragmentis*: In verba Eumolpi sacramentum iurauimus, vri, vinciri, verberari, ferroque necari: & quidquid aliud Eumolpus iussisset, tanquam legitimi gladiatores domino, corpora animosque religiosissime addicimus. *Huc iterum alludit Seneca Epist. lxxi.* Quid miraris, si vri, vulnerari, occidi, alligari iuuat aliquando etiam libet.

Medius epist. lxx. In ms. illud vicibus *nullum est, neque quidquam eo opus. Virgilius etiam dixit*: Alternis dicetis, amant alterna camoenæ.

Et ita nostri præter Ambianum, in quo scribitur, alternatim imperantes. *Seneca iterum epist. lxxij.* hic deprimitur alternis & extollitur.

GRVT. & IVRETVS. Sacramento ligatus es] *in nouissima editione Lugdunensi, additur in ora alias legi*, sacra mente, *sed hoc inepte. Habet autem v. c.* sacramento rogatus es, *quemadmodum etiam infra Epist. lxvi. vbi vulgo est*, & velut sacramento ligatus. *Idem v. c. refert*, rogatus es, *quæ scriptura proba est, & confirmari potest locis aliorum auctorum, qualis est iste Seruij in illud Virgilij 2. Aeneid.*

—sacrata resoluere iura: vt non incidat (ait) in sacramenti pœnam. Nam miles legibus sacramentorum rogabatur, vt exiens ad bellum, iuraret se nihil contra remp. facturum, &c. *ita enim reperi in optimo manuscripto codice P. Danielis. Hæc Iuretus.*

Turpissimi auctoramenti] *duplex fuit genus gladiatorum coacti & voluntarij, de quibus Lipsius lib. 2. cap. 5. Saturnalium sermonum, P. Faber lib. 2. c. 11. Semest. & Brisson. lib. 8. de formulis.*

EPISTOLA XXXVIII.

MErito exigis, vt hoc inter nos epistolarum commercium frequentemus. Plurimum

proficit sermo qui minutatim irrepserit animo. Disputationes præparatæ & effusæ audiente populo, plus habent strepitus, minus familiaritatis. Philosophia bonum consilium est. Consilium nemo clamore dat. Aliquando vtendum est & illis, vt ita dicam, concionibus, vbi qui dubitat impellendus est. Vbi vero non hoc agendum est, vt velit discere, sed vt discat, ad hæc submissiora verba veniendum est. Facilius intrant, sed hærent. Nec enim multis opus est, sed efficacibus. Seminis modo spargenda sunt: quod quamuis sit exiguum, cum occupauit idoneum locum vires suas explicat, & ex minimo in maximos actus diffunditur. Idem facit ratio: non late patet si aspicias: in opere crescit. Pauca sunt quæ dicuntur: sed si illa animus bene exceperit, conualescunt & exurgunt. Eadem est, inquam, præceptorum condicio, quæ seminum. Multum efficiunt, & si angusta sunt: tantum, vt dixi, idonea mens rapiat illa, & in se trahat. Multa inuicem & ipsa generabit, & plus reddet, quàm acceperit.

AD EPISTOLAM XXXVIII.

ET effusæ [illegible] populo] Vellem legeres, audienti, non [illegible]. PINCIANUS.

Idem facit ratio] Oratio scribe, non ratio, ex veteri [illegible].

M[illegible] minutatim inrepit animo, Et inferius, Facilius intrant & hærent. OBSOPÆUS.

In maximos auctus diffunditur. habent nostra & Modij e[illegible] in epistola ante citata.

EPISTOLA XXXIX.

Commentarios quos desideras, deligenter ornatos, & in angustum coactos, ego vero componam: sed vide ne plus profectura sit oratio ordinaria, quàm hæc quæ nunc vulgo breuiariũ dicitur. Olim cum latine loqueremur, summarium vocabatur. Illa res discenti magis necessaria est: hæc scienti. Illa enim docet; hæc admonet. Sed vtriusque rei tibi copiam faciam. Tu à me: non est quod illum aut illum exigas. Qui notorem dat, ignotus est. Scribam ego quod vis, sed meo more. Interim multos habes, quorum scripta nescio an satis ordinent. Sume in manus indicem philosophorum. Hæc ipsa res expergisci te coget. Si videris quam multi tibi laborauerint: concupisces & ipse ex illis vnus esse. Habet enim hoc in se generosus animus, quod concitatur ad honesta. Neminem excelsi ingenij virum humilia delectant & sordida: magnarum rerum species ad se vocat & extollit. Quemadmodum flamma surgit in rectum, iacere ac deprimi non potest, non magis quam quiescere: ita noster animus in motu est, eo mobilior & actuosior, quo vehementior fuerit. Sed felix qui ad meliora hunc impetum dedit. Ponet se extra ius ditionemque fortunæ. Secunda temperabit, aduersa comminuet, aliis admiranda despiciet. Magni animi est, magna contemnere, ac mediocria malle quàm nimia. Illa enim vtilia sunt: ad hæc eo

quòd superfluunt nocent. Sic segetem nimia sternit vbertas: sic rami onere franguntur: sic ad maturitatem non peruenit nimia fecunditas. Idem animis quoque euenit, quos immoderata felicitas rumpit: qua non tantum in aliorum iniuriam, sed etiam in suam vtuntur. Quis hostis in quemquam tam contumeliosus fuit, quàm in quosdam voluptates suæ sunt? quorum impotentiæ atque insanæ libidini ob hoc vnum possis ignoscere, quod quæ fecere, patiuntur. Nec immerito hic illos furor vexat. Necesse est in immensum exeat cupiditas, quæ naturalem modum transsiliit. Illa enim habet suum finem: inania, & ex libidine orta sine termino sunt. Necessaria metitur [illegible] superuacua quo redigis? Voluptatibus vtique se immergunt, quibus in consuetudinem adductis carere non possunt: & ob hoc miserrimi sunt, quòd eo perueniunt, vt illis quæ superuacua fuerant, facta sint necessaria. seruiunt itaque voluptatibus suis, non fruuntur: & mala sua, quod malorum vltimum est, amant. Tunc autem consummata est infelicitas, vbi turpia non solum delectant, sed etiam placent: & desinit esse remedio locus, vbi quæ fuerant vitia, mores sunt.

AD EPISTOLAM XXXIX.

QVi notorem dat] *Notorem dicit, quem vsitatius dicimus* [illegible] *Petronius.* At ego ne mea quidem vestimenta [illegible] recepissem, nisi notorem dedissem. MVRETVS

[illegible] *sermo est*, Commentarios quos desideras diligenter ordinatos, *&c. Sequitur statim,* Inter multos PARVS

habes: quorum scripta nescio an satis ordinent, *& sequenti al. epist.* Nihil autem ordinatum est, quod præcipitatur & properat.

M. ss. ratio ordinaria *non* oratio. *Et statim ait*, Illa res discenti magis necessaria est. *id est illa ordinaria ratio commentariorum componendorum.*

M. ss. Habet enim hoc optimum in se generosus animus.

Vulgata & scripta exemplaria, Illa enim vtilia vitaliaque sunt: at hæc eo quo superfluunt nocent. *Vox* vitalia *non videtur fuisse remouenda Horatius Satyra 7. lib. 2.*

—— Amicum
Mancipium domino, & frugi quod sit satis hoc est,
Vt vitale putes.

Proinde (scribit Turnebus Aduersariorum lib. decimooctauo ca. vigesimoseptimo) quasi frugalitas nimia & attentio acrior ad rē diligentiaque noceat: & quamuis qui nequam & dissoluti sunt, perditi profligatique sint, neque vita digni, quos ne salus quidem ipsi seruare posse videatur: cum contra viuere videantur & vitales esse, qui sunt frugi & attenti: tamen nimia auiditate & auaritia & nimia parsimonia exitium sæpe acerbum accersitur. Simile est illud Lactantij libro sexto, Vnum est enim sapientis & iusti & vitalis viri opus, diuitias suas in sola iustitia collocare. *Hactenus Turnebus.*

Profectura sit oratio] *v. c. Iureti, rectius*, profutura sit ratio.

GRVT. & IVRETVS. Vulgo breuiarium dicitur] *eius vocis mentio apud Suetonium in Augusto cap. 161. Galba cap. 12. Plinius lib. 18.* vt omnis culturæ quoddam breuiarium peragatur, *sic* breuiarium rationes *apud Scæuolam. l. vlt. ff. de pecul. leg. Torrentius.*

EPISTOLA XL.

QVod frequenter mihi scribis, gratias ago. Nam quo vno modo potes, te mihi ostendis. Numquam epistolam tuam accipio, vt non

protinus vna simus. Si imagines nobis amicorum absentium iucundæ sunt, quæ memoriam renouant, & desiderium absentiæ, falso atque inani solatio leuant: quanto iucundiores sunt litteræ quæ vera amici absentis vestigia, veras notas afferunt? Nam quod in conspectu dulcissimũ est, id amici manus epistolæ impressa præstat agnoscere. Audisse te scribis, Serapionem philosophum, cum istuc applicuisset, solere magno cursu verba conuoluere, quæ non effundit, sed premit & vrget. Plura enim veniunt, quàm quibus vox vna sufficiat. hoc non probo in philosopho, cuius pronuntiatio quoque, sicut vita, debet esse composita. Nihil autem ordinatum est, quod præcipitatur & properat. Itaque oratio illa apud Homerum concitata, & sine intermissione in morem niuis superueniens, oratori data est: at lenis & melle dulcior seni profluit. Sic itaque habe, vt istam vim dicendi rapidam atque abundãtem, aptiorem esse circulanti iudices, quàm agenti rem magnam ac seriam, docentique. Æque stillare illam nolo, quàm currere. Nec extendat aures, nec obruat. Nam illa quoque inopia & exilitas minus intentum auditorem habet, tædio interruptæ tarditatis. Facilius tamẽ incidit quod expectatur. quam quod præteruolat. Denique tradere homines discipulis præcepta dicuntur. Non traditur quod fugit. Adiice nunc, quod quæ veritati operam dat oratio, incomposita debet esse & simplex. Hæc popularis nihil habet veri: mouere vult turbam, & inconsultas aures impetu rapere, tractandam se non præbet: aufer-

tur. Quomodo autem regere potest, quæ regi non potest? Quid, quòd hæc oratio, quæ sanandis mentibus adhibetur, descendere in nos debet? Remedia non prosunt, nisi immorentur. Multum præterea habet inanitatis & vani: plus sonat quàm valet. Lenienda sunt quæ me exterrent, compescenda quæ irritant, discutienda quę fallunt: inhibenda luxuria, corripienda auaritia. Quid horum raptim potest fieri? Quis medicus ægros in transitu curat? Quid quod ne voluptatem quidem vllam habet, talis verborum sine delectu ruentium strepitus? Sed vt pleraq: quæ fieri posse non crederes, cognouisse satis est, sic istos qui verba exercuerunt, abunde est semel audisse. Quid enim quis discere, quid imitari velit, quid de eorum animo iudicet, quorum oratio perturbata & admissa est, nec potest reprimi. Quemadmodum per procliue currentium, non vbi visum est, gradus sistitur, sed incitato corporis pondere se rapit, ac longius quàm voluit effertur. sic ista dicendi celeritas nec in sua potestate est, nec satis decora philosophiæ: quæ ponere debet verba, non proiicere, & pedetentim procedere. Quid ergo? non aliquando & insurget? Quid ni? sed salua dignitate morum: quam violenta ista & nimia vis exuit. Habeat vires magnas, moderatas tamen: perennis sit vnda, non torrens. Vix oratori permiserim talem dicendi velocitatem, irreuocabilem, ac sine lege vadentem. Quemadmodum enim iudex subsequi poterit, aliquando etiam imperitus ac rudis tum quoque cum illum aut ostentatio abstule-

rit, aut effectus impotens sui? tantum festinet atque ingerat, quantũ aures pati possunt. Recte ergo facies si non videris istos, qui quantũ dicãt, nõ quemadmodũ, quęrunt: & ipse malueris aliquando si necesse est, vel iuxta P. Vinicium dicere: qui cum quæreretur, quomodo diceret, Asellius ait, tractim. Nã Geminus Varius ait: quomodo istum disertum dicatis, nescio: tria verba nõ potest iungere. Quid ni malis tu sic dicere, quomodo Vinicius? Aliquis tam insulsus interuenerit, qui illi singula verba vellenti, tanquã dictaret, non diceret, ait: Dic, vel nunquã dicas. Namq; Haterij cursum suis tẽporibus oratoris celeberrimi, longe abesse ab homine sano volo. Nunquã dubitauit, nunquam intermisit: semel incipiebat, semel desinebat. quędam tamen & nationibus puto magis aut minus conuenire. In Græcis hanc licentiam tuleris. Nos etiam cum scribimus interpungere consueuimus. Cicero quoque noster, à quo Romana eloquentia extitit, gradarius fuit. Romanus sermo magis se circumspicit, & æstimat, & præbet æstimandum. Fabianus vir egregius & vita & scientia, & quod post ista est, eloquẽtia quoque, disputabat expedite magis quàm concitate: vt posses dicere, facilitatem esse illam, non celeritatem. Hanc ego in viro sapiente recipio, non exigo, vt oratio eius sine impedimento exeat: proferatur tamen malo, quàm profluat. Eo autem magis te deterreo ab isto morbo, quòd non potest tibi ista res contingere aliter, quàm si te pudere desierit. Perfrices frontem oportet, & ipse te non audias.

Multa enim inobseruatus ille cursus feret, quæ reprehendere velis. Non potest, inquam tibi cõtingere res ista, salua verecundia. Præterea exercitatione opus est quotidiana, & à rebus studium transferendum est ad verba. Hæc autem etiam si aderunt, & poterunt sine vllo tuo labore decurrere, tamen temperanda sunt. Nam quemadmodum sapienti viro incessus modestior conuenit, ita oratio pressa non audax. summa ergo summarum hæc erit: tardiloquum te esse iubeo.

AD EPISTOLAM XL.

MVRETVS.

QVod frequenter] *De Serapione quodam pseudophilosopho scribit: qui quasi conciones habebat ad populum, in quibus nihil æque cauebat, quàm ne vsquam hæsitare atque insistere videretur. Prouoluebat verba nusquam interrupto impetu, non illud laborans, vt qui audiebant meliores fierent, sed vt ipse promptus in dicendo ac copiosus haberetur. Tale disputandi genus ait circulatoribus magis quàm philosophis conuenire. Huius ipsius vitij exempla, vel maxime illustria notaui in quibusdam maximarum rerum ad populum interpretibus: quorum oratio, quæ non compta ac calamistrata, sed grauitatis, auctoritatis, maiestatis ac sanctimonia plena esse deberet, tota papauere ac sesamo sparsa est, & ex mellitis verborum contexta globulis: ita vt ad eos, non tanquam ad vitæ magistros, aut vitiorum correctores, sed tanquam ad comœdos aut histriones eatur. Stant illi & cum frontem bis terve perfricuerunt, barbamque permulserunt, hiante & mirificum aliquid ac diuinum expectante plebe, plebis autem nomine etiam quosdam ex optime vestitis comprehendo, laxant habenas linguæ, & similiter cadentia, similiterque desinentia coaceruantes, paria paribus, contraria contrariis opponentes, multa etiam semel suo ordine dicta, sursum versum, aut alias variato ordine repetentes: eaq; memoriam in re pueriliter ostentantes, atq; hac saltatricularũ in morẽ, gesticulatoriis neq; vnquã quietis manibus, adiuuante argute multa, multa quibus risum excutiant, dicunt: nunquam interim aut sibi aut auditoribus respirandi facultate permissa: quibus omnibus rebus admirationẽ*

imperitis, cordatis & intelligentibus nauseam ac stomachum commouent. Hos igitur nouos Serapiones cuperem hanc epistolam cum cura legere, & inspicere num cui vitio affixes sint eorũ quæ hic à Seneca reprehenduntur. Profuerit etiã eis legere & ea quæ super eadem re apud scriptorem nostrum Atticarum à Musonio disputantur: quæ & ipsa subiiciam. Musonium, *inquit,* philosophum solitum dicere accepimus: Cum philosophus hortatur, monet, suadet, obiurgat, aliudve quid disciplinarum differit: tum qui audiunt, si de summo & soluto pectore obuias vulgatasque laudes effutiunt, si clamitant etiam, si gestiunt, si votum eius festiuitatibus, si modulis verborum, si quibusdam quasi frequentamentis orationis mouentur, exagitantur, & gestiunt: tum scias, & qui dicit & qui audit frustra esse: neque illic philosophum loqui, sed tibicinem canere. Animus, inquit, audientis philosophum, si quæ dicuntur, vtilia ac salubria sunt, quæque & errorum atque vitiorum medicinas ferunt, laxamentum atque otium prolixe laudandi non habet. Quisquis ille est qui audit, nisi ille est plane deperditus inter ipsam philosophi orationem & perhorrescat necesse est, & pudeat tacitus, & peniteat, & gaudeat, & admiretur: varios adeo vultus dispariles que sensus gerat perinde vt eum conscientiámque eius affecerit vtrarumque animi partium aut sincerarum, aut ægrarum philosophi pertractio.

Namque Echerii] *emendaui,* Namque Haterii. *De hoc autẽ vide præfationem patris Senecæ in quartum lib. Declamationum.*

Nos etiam cum scribimus] *Omnia scribebant veteres in litterarum formis, quas hodie maiusculas vocamus. Neque vlla fere erant inter singulas voces interualla. Punctis interiectis vocem a voce distinguebant, hoc modo,* QVAMQVAM. TB. MARCB. FILI.

Quæ non effudit vna, sed premit & vrget] *Eadem,* quæ non effundit, imo premit & vrget. *Exemplar Pincianum notatum habet in margine, legendum esse,* quæ non effundit vna vox, sed premit & vrget, *quam lectionem probo, quia subiicit statim.* Plura enim veniunt, quàm quibus vox vna sufficiat. PINCIANVS.

A quo Romana eloquentia exiliuit] *Quidam codices,* exiuit, *non* exiliuit.

OBSOPAEVS. Iudices *abest à manuscriptis. Vnus habet.* sciasaptiorem esse circulanti. *Vtrunque verbum olet glossema. Nisi fallor, genuina fuit lectio periodi istius*, Sic itaque habe, vim istam dicendi rap.at.ab.ap.esse circulanti, quam agenti, &c.

Modulibri scripti pertinaciter, quam violentia ista & inimica vis exuit. *Sed male. Nostri constanter, vt in excusis*, quam violenta ista & nimia vis exuit: *& bene, Senecæque menti congruenter: paulo ante dixerat verbis saltem commutatis*, vim dicendi rapidam atque abundantem.

M. ss. aut effectus impetus sui. *Mureti lectio non mala erit, si* affectus *scribas.*

Ita reperio in veteribus codicibus scriptum. Et ipse maluerit, si necesse esse est, vel P. Vinicium dicere, qui itaque cum quæreretur, quomodo P. Vinicius diceret, *&c. Et post ea*, tam insulsus interuenerit, quam qui, &c.

Bene emendauit Muretus. Namque Haterij, *sed plenius Lipsius in comment. ad Tacitum*, Nam Q. Haterii. *hoc ei nomen fuisse præter Tacitum testantur Seneca pater, & B. Hieron.*

GRVT. & IVRETVS. Memoriam renouant] *v. c.* reuocant.

AD EPISTOLAM XLI.

FAcis rem optimam, & tibi salutarem, si vt scribis perseueras ire ad bonam mentem: quam stultum est optare, cum possis à te impetrare. Non sunt ad cælum eleuandæ manus, nec exorandus æditaus, vt nos ad aures simulacri, quasi magis exaudiri possimus, admittat. Prope est à te Deus, tecum est. intus est. Ita dico, Lucili, sacer intra nos spiritus sedet, malorum bonorumque nostrorum obseruator & custos: hic prout à nobis tractatus est, ita nos ipse tractat. Bonus vir sine Deo nemo est. An potest aliquis supra fortunam nisi ab illo adiutus exurgere? Ille dat consilia magnifica, & erecta. In vnoquoque

virorum

virorum bonorum (Quis Deus, incertum est) habitat Deus. Si tibi occurrit vetustis arboribus & solitam altitudinem egressis frequens lucus, & conspectum cæli densitate ramorum aliorum alios protegentium submouens, illa proceritas siluæ, & secretum loci, & admiratio vmbræ, in aperto tam densæ atque continuæ, fidem tibi numinis facis. Et si quis specus saxis penitus exesis montem suspenderit, non manufactus, sed naturalibus causis in tantam laxitatem excauatus, animum tuum quadam religionis suspitione percutiet. Magnorum fluminum capita veneramur: subita ex abdito vasti amnis eruptio aras habet. Coluntur aquarum calentium fontes: & stagna quædam, vel opacitas, vel immensa altitudo sacrauit. Si hominem videris interritum periculis, intactum cupiditatibus, inter aduersa felicem, in mediis tempestatibus placidum, ex superiore loco homines videntem, ex æquo deos: non subibit te veneratio eius? Non dices: Ista res maior est altiorque, quàm vt credi similis huic, in quo est, corpusculo possit? Vis istuc diuina descendit: animum excellentem, moderatum, omnia tanquam minora transeuntem quicquid timemus optamusque ridentem, cœlestis potentia agitat. Non potest res tanta sine adminiculo numinis stare. Itaque maiore sui parte illic est, vnde descendit. Quemadmodum radij solis contingunt quidem terram, sed ibi sunt vnde mittuntur: sic animus magnus & sacer, & in hoc demissus vt propius diuina nossemus, conuersatur quidem nobiscũ, sed hæret origini suæ.

Illinc pendet: illuc spectat ac nititur: nostris tanquam melior interest. Quis est ergo hic? animus qui nullo bono nisi suo nitet. Quid enim est stultius, quam in homine aliena laudare? Quid eo dementius, qui ea miratur, quæ in alium protinus transferri possint? Non faciunt meliorem equũ aurei fræni. Aliter leo aurata iuba nitet: dum contractatur, & ad patientiam recipiendi ornamenta cogitur fatigatus: aliter incultus, integri spiritus. Hic scilicet impetu acer, qualem illum esse natura voluit, speciosus ex horrido, cuius hic decor est, non sine timore aspici, præfertur illi lãguido: & bracteato. Nemo gloriari nisi suo debet. Vitem laudamus, si fructu palmites onerat, si ipsa ad terram, pondere eorum quæ tulit, adminicula deducit. Num quis huic illam præferet vitem, cui aureæ vuæ, aurea folia dependent? Propria virtus est in vite fertilitas. In homine quoque id laudandum est, quod ipsius est. Familiam pulchram habet, & domum pulchram: multum serit, multum fenerat. nihil horum in ipso est. sed circa ipsum. Lauda in ipso, quod nec eripi potest, nec dari: quod proprium est hominis. Quæris quid sit? Animus, & ratio in animo perfecta. Rationale enim animal est homo. Consummatur itaque eius bonum, si id adimpleuit cui nascitur. Quid est autem quod ab illo ratio hæc exigit? Rem facillimam, secundum naturam suam viuere: sed hanc difficilem facit communis insania. In vitia alter alterum trudimus. Quomodo autem ad salutem reuocari possunt, quos nemo retinet, populus impellit.

AD EPISTOLAM XLI.

FACIS rem optimam,] *In omnibus bonis viris quiddam inesse diuini. Hominem suis ac propriis bonis, non externis, æstimandum esse.* MVRETVS.

Quam stultum est optare] *Impietatis & stultitia plena hæc sententia Stoicorum fuit. Audiebant summo omnium gentium consensu deos bonorum datores vocari. Ipsi autem præter virtutem, bonam mentem, rationem perfectam, & talia, nihil in bonis habendum esse ducebāt, & hæc diuinitus dari negabant. sibi ea quemque suis viribus parare dicebant. Itaque si sibi constare vellent, deos nullius boni datores esse dicerent, necesse erat. Dari quidem ab eis ea quæ ipsi præposita aut producta vocarent: opes, imperia, vires corporis, & similia: vera bona non dari. Hac stultitia imbutus Horatius ita cecinit:*

Hæc satis est orare Iouem, qui donat & aufert.
Det vitam, det opes: æquum mi animum ipse parabo.

Immo vero, nugator, & æquus animus vel maximum Dei donum est, neque contingere tibi nisi diuino beneficio potest. Nobis certum atque exploratum est fontē esse omnium bonorum Deum. Hic ipse philosophus, tanta vis veritatis est, fatetur, paulo post, à Deo dari magnifica & erecta consilia: neque posse quenquam, nisi ab eo adiutum supra fortunam exsurgere.

Quis Deus incertum est,] *Versus è metamorphosi Ouidiana.*

Aliter leo aurata iuba innititur.] *Ita prior editio. In aliis erat,* innititur, *in aliis* dimittitur. *Forte legendum erat,* nitet. *Agit enim de decore natiuo.* ERASMVS.

P. Faber Semestrium lib. II. *cap. 7.* Pro nitet (*ait*) *quod Erasmus reposuit Senecæ,* dimittitur, *reponere quoniam hoc verbum in [illegible] nonnullis, in aliis autem* innititur (*quod ab eo parum fuit [illegible], etsi corruptum est*) *legi. Eiusdem Erasmi nota fidem facit. Sed probe & recta est antiqua lectio: quam in integrum restituo: cum [illegible] depressa & emissa dicantur animalia. Virgilius [illegible] de apibus.* OBSOPÆVS.

Hinc vbi iam emissum caueis ad sidera cœli.

Hactenus Faber. Idem ferè Modius epist. 70. his verbis. Illud nitet *ab Erasmi coniectura est. quod & ipse fatetur in omnibus*

libris aut innititur, *aut* dimittitur *reperiri. quo magis inclino ut veram, aut pro vera habeam lectionem nostrarum membranarum, quæ omnes* mittitur *præferunt, non ignotum theatris & venationibus vocabulum. Hæc Modius. Accedit item nostrorum librorum consensus in voce mittitur.*

M.ss. Familiam formosam habet, *&* v. 32. si id impleuit.

GRVT. & IVRETVS Ad aures simulachri] v.c. aurem.

Magnorum fluminum capita veneramur] *de his ceremoniis Plinius lib. 8. ubi Clitumni meminit.* Pons terminus sacri prophanique: in superiori parte nauigare tantum, infra etiam natare concessum. *imo in quibusdam aquis nauigare etiam vetitum. idem lib. eodem de lacu Vadimonis*: Nulla in hoc nauis, sacer enim est, &c.

Iuba nitet] *plane rectius in v.c. Iureti,* iuba mittitur.

In vitia alter alterum trudimus] *In v.c.* alter alterni, *unde videtur tollenda prima vox*, alter, *ut tantum legatur,* in vitia alterni trudimus *quod elegantius est. Iuretus.*

EPISTOLA XLII.

IAM tibi iste persuasit, se virum bonum esse. Atqui vir bonus tam cito nec fieri potest, nec intelligi. Scis quem nunc virum bonum dicam? huius secundæ notæ. Nam ille alter fortasse tanquam phœnix semel anno quingentesimo nascitur: nec est mirum, ex interuallo magna generari. Mediocria & in turbam nascentia sæpe fortuna producit: eximia vero, ipsa raritate cõmẽdat. Sed iste multum adhuc abest ab eo quod profitetur: & si sciret quid esset vir bonus, nondũ se esse crederet: fortasse etiam fieri posse desperaret. At male existimat de malis. Hoc etiam mali faciunt. nec vlla maior pœna nequitię est, quàm quòd sibi ac suis displicet. At odit eos qui subita & magna potentia insolẽter vtuntur. Idem faciet, cum

idem poterit. Multorum quia imbecilli sunt, latent vitia: non minus ausura, cum illis vires suæ placuerint, quàm illa quæ iam felicitas aperuit. Instrumenta illis explicandæ nequitiæ desunt. Sic tuto serpens etiam pestifera tractatur, dum riget frigore. Non desunt tũc illi venena, sed torpent. Multorum crudelitas, & ambitio, & luxuria, ne paria pessimis audeat, fortunæ fauore deficitur. Eadem velle eos cognosces. da posse quãtum volunt. Meministi cum quendam affirmares esse in tua potestate, dixisse me, volaticũ esse ac leuem, & te non pedem eius tenere, sed pennam. Mentitus sum: pluma tenebatur, quam remisit & fugit. Scis quos postea exhibuerit tibi ludos, quàm multa in caput suum casura tentauerit. Nõ videbat se per aliorũ pericula in suum ruere, non cõgitabat quàm onerosa essent quæ petebat, etiam si superuacua non essent. Hoc itaque in his quæ affectamus, ad quæ labore magno contendimus, inspicere debemus, aut nihil in illis cõmodi esse, aut plus incommodi. Quædam superuacua sunt, quædam tanti non sunt. Sed hæc non peruidemus. & gratuita nobis videntur, quæ carissime constant. Et eo licet stupor noster appareat, quòd ea sola putamus emi, pro quibus pecuniam soluimus: ea gratuita vocamus, pro quibus nos ipsos impendimus. Quæ emere nollemus, si domus nobis nostra pro illis esset danda, si amœnum aliquod fructuosumve prædium: ad ea parati sumus peruenire cum solicitudine, cum periculo, cum iactura pudoris, & libertatis, & tẽporis. Adeo nihil est cuique se vilius. Idem itaque

in omnibus consiliis rebusque faciamus, quod solemus facere, quoties ad institorem alicuius mercis accessimus. videamus, hoc quod concupiscimus quanti deferatur. Sæpe maximum pretium est, pro quo nullum datur. Multa possum tibi ostendere, quæ acquisita acceptaque, libertatem nobis extorserunt. Nostri essemus, si ista nostra non essent. Hæc ergo tecum ipse versa, non solum vbi de incremento agetur, sed etiam vbi de iactura. Hoc periturum est. Nempe aduenticium fuit. tam facile sine isto viues, quàm vixisti. Si diu illud habuisti, perdis postquam satiatus es. si non diu. perdis antequam assuescas, Pecuniam minorem habebis? nempe & molestiam: gratiam minorem: nempe & inuidiam. Circumspice ista quæ nos agunt in insaniam, quę cum plurimis lacrymis amittimus. Scies nō damnum in his molestum esse, sed opinionem damni. Nemo illa perisse sentit, sed cogitat. Qui se habet nihil perdidit. Sed quoto cuique habere se contigit?

AD EPISTOLAM XII.

MVRETVS. IAM tibi] *Non facile credendum, quenquam virum bonum esse. Multis ad malefaciendum non animum deesse, sed vires.*

PINCIANVS. Sed etiam de iactura.] *Vetusta lectio*, sed etiam vbi de iactura.

Perdidisti postquam *satiatus* es.] Perdis, *non* perdidisti, *eadem habet recte. nam iteratur consultum idem verbum* Perdis.

OBSOPÆVS. *M. ss.* magna potentia impotenter vtuntur. *Eadem lectio est* [illegible]

EPISTOLA XLIII.

QVOMODO hoc ad me peruenerit, quæris, quis mihi id te cogitare narrauerit, quod tu nulli narraueras. Is qui scit plurimum, rumor. Quid ergo inquis, tantus sum, vt possim excitare rumorem? Non est quòd te ad hunc locum respiciens metiaris: ad istum respice, in quo moraris. Quicquid inter vicina eminet, magnum est illic vbi eminet. Nam magnitudo non habet certum modum: comparatio illam aut tollit, aut deprimit. Nauis quæ in flumine magna est, in mari paruula est. Gubernaculum quod naui alteri magnum, alteri exiguum est. Tu nunc in prouincia, licet contemnas ipse te, magnus es. Quid agas quemadmodum cœnes, quemadmodum dormias, quæritur, scitur. Eo tibi diligentius viuendum est. Tunc felicem te esse iudica, cum poteris in publico viuere, cum te parietes tui tegent, non abscondent: quos plerunque circundatos nobis iudicamus, non vt tutius viuamus, sed vt peccemus occultius. Rem dicam, ex qua mores æstimes nostros. vix quemquam inuenies, qui possit aperto ostio viuere. Ianitores conscientia nostra, non superbia opposuit. Sic viuimus, vt deprehendi sit, subito aspici. Quid autem prodest recondere se, & oculos hominum auresque vitare? Bona conscientia turbam aduocat, mala etiam in solitudine anxia atque solicita est. Si honesta sunt quæ facis, om-

nes sciant: si turpia, quid refert neminem scire, cum tu scias? O te miserum, si contemnis hunc testem.

AD EPISTOLAM XLIII.

PINCIANVS. GVbernaculum quod naui alteri magnum, alteri exiguũ est] *Scribendum ex eadem,* Gubernaculum quod alteri naui magnum est, alteri exiguum est.

Eo tibi diligentius viuendum est,] *Codex Franciscanus addit complusculа verba hoc pacto :* Quanto diligentius vita tua, pro honoris fastigio quæritur, tanto tibi diligentius viuendum est.

OBSOPAEVS. *M.ss. absque negatione,* Nam magnitudo habet certum modum, *nempe per se & sine respectu alterius considerata. attamen magis placet cusa lectio.*

EPISTOLA XLIIII.

ITERVM tu mihi te pusillum facis, & dicis, malignius tecum egisse naturam prius, deinde fortunam, cum possis te eximere vulgo, & ad felicitatem omnium maximam emergere. Si quid aliud est in philosophia boni, hoc est, quòd stemma non inspicit. Omnes si ad primam originem reuocentur, à diis sunt. Eques Romanus es, & ad hunc ordinem tua te perduxit industria. At mehercules multis quattuordecim gradus sunt clausi. Non omnes curia admittit. Castra quoque quos ad laborem & periculum recipiunt, fastidiose legunt. Bona mens omnibus patet: omnes ad hoc sumus nobiles. Nec reijcit quemquam philosophia, nec eligit: omnibus

lucet. Patricius Socrates non fuit. Cleanthes aquam traxit, & rigando hortulo locauit manus. Platonem non accepit nobilem philosophia, sed fecit. Quid est quare desperes his te posse fieri parem? Omnes hi maiores tui sunt, si te illis geris dignum. Geres autem, si hoc protinus tibi persuaseris, à nullo te nobilitate superari. Omnibus nobis totidem ante nos sunt. nullius non origo vltra memoriam iacet. Plato ait. Neminem regem non ex seruis esse oriundum, neminem non seruum ex regibus. Omnia ista longa varietas miscuit, & sursum deorsum fortuna versauit. Quis ergo generosus? Ad virtutem bene à natura compositus. Hoc vnum est intuendum. Alioqui si ad vetera reuocas, nemo non inde est, ante quod nihil est. A primo mundi ortu vsque in hoc tempus perduxit nos ex splendidis sordidisque alternata series. Non facit nobilem atrium plenum fumosis imaginibus. Nemo in nostram gloriam vixit: nec quod ante nos fuit, nostrum est. Animus facit nobilem: cui ex quacunque condicione supra fortunam licet surgere. Puta itaque te non esse equitem Romanum, sed libertinum potes hoc consequi. vt solus sis liber inter ingenuos. Quomodo? inquis. Si mala bonaque non populo auctore distinxeris. Intuendum est, non vnde veniant, sed quo eant. Si quid est quod beatam vitam potest facere, id bonum est suo iure: deprauari enim in malum non potest. Quid est ergo in quo erratur? Cum omnes beatam vitá optent, quod instruméta eius pro ipsa habent, & illá dú petunt, fugiűt. Ná cum summa beatæ vitæ

sit solida tranquillitas, & eius inconcussa fiducia, solicitudinis colligunt causas, & per insidiosum iter vitę non tantum ferunt sarcinas, sed trahunt. Ita longius ab effectu eius quod petunt, semper abscedunt, & quo plus operæ impendunt, hoc se magis impediunt: feruntur retro. Quod euenit in labyrintho properantibus: ipsa illos velocitas implicat.

AD EPISTOLAM XLIIII.

PINCIANVS. Si ad vetera te reuocas,] *Verbum* te *superuacaneum est: ex vetere lectione.*

OBSOPAEVS. *Tolle vocabulum* gradus, *scriptis omnibus annuentibus. Simile glossema supra notatum est lib. de Beneficiis.*

Mss. omnes, solida securitas, *non* tranquillitas.

EPISTOLA XLV.

LIBRORVM istic inopiam esse quereris. Non refert quàm multos, sed quàm bonos habeas. Lectio certa prodest, varia delectat. Qui quo destinauit peruenire vult, vnam sequatur viam, non per multas vagetur. Non ire istud, sed errare est. Vellem, inquis, magis libros mihi quàm cōsilium dares. Ego vero quoscunque habeo mittere paratus sum, & totum horreum excutere: me quoque isto si possem, transferrem: & nisi mature te finem officij sperarem impleturū,

hanc senilem expeditionem indixissem mihi: nec me Charybdis, & Scylla, & fabulosum istud fretum deterrere potuisset. Transnatassem, ista non solum traiecissem, dummodo te complecti possem, & præsens æstimare quãtum animo creuisses. Ceterum quòd libros meos tibi mitti desideras, non magis ideo me disertum puto, quàm formosum putarem, si imaginem meam peteres. Indulgentiæ scio istud esse, non iudicij: & si modo iudicij est, indulgentia tibi imposuit. Sed qualescunque sunt, tu illos sic lege, tanquam verum quæram adhuc, non sciam, & contumaciter quęram. Non enim me cuiquam mancipaui, nullius nomen fero: multum magnorum virorum iudicio credo, aliquid & meo vindico. Nam illi quoque non inuenta, sed quærenda nobis reliquerunt: & inuenissent forsitan necessaria, nisi & superflua quæsissent. Multum illis temporis verborum cauillatio eripuit, & captiosæ disputationes, quæ acumen irritum exercent. Nectimus nodos, & ambiguam significationem verbis alligamus, deinde dissoluimus: ac tantum nobis vacat iam viuere, iam mori scimus. Tota illa mente pergendum est, vbi prouideri debet, ne res nos, non verba, decipiant. Quid mihi vocum similitudines distinguis, quibus nemo vnquam nisi dum disputat, captus est? Res fallunt. illas discerne. Pro bonis mala amplectimur. Optamus contra id quod optauimus: pugnant vota nostra cum votis, consilia cum consiliis. Adulatio quàm similis est amicitiæ? Non imitatur tantum illam, sed vincit, & præterit: apertis & propitiis auribus

recipitur, & in præcordia ima descendit, eo ipso gratiosa quo lædit. Doce quemadmodum hanc similitudinem dignoscere possim. venit ad me pro amico blandus inimicus. vitia nobis sub virtutum nomine obrepunt. Temeritas sub titulo fortitudinis latet. Moderatio vocatur ignauia. pro cauto timidus accipitur. In his magno periculo erratur. his certas notas imprime. Ceterum qui interrogatur, an cornua habeat, non est tam stultus, vt frontem suam tentet: nec rursus tam ineptus aut hebes, vt non habere se nesciat, quod tu illi subtilissima collectione persuaseris. Sic ista sine noxa decipiunt, quomodo præstigiatorum acetabula & calculi, in quibus fallacia ipsa delectat. Effice, vt quomodo fiat intelligam. perdidi vsum. Idem de istis captionibus dico: quo enim nomine potius sophismata appellem? nec ignoranti nocent, nec scientem iuuant. Si vis vtique verborum ambiguitates diducere, hoc nos doce, beatum non eum esse, quem vulgus appellat, ad quem pecunia magna confluxit: sed illum, cui bonum omne in animo est, erectum & excessum & mirabilia calcantem: qui neminem videt, cum quo se commutatum velit: qui hominem ea sola parte æstimat, qua homo est: qui natura magistra vtitur, ad illius leges componitur, sic viuit, quomodo illa præscripsit: cui bona sua nulla vis excutit: qui mala in bonum vertit, certus iudicij, inconcussus, intrepidus: quem aliqua vis mouet, nulla perturbat, quem fortuna, cũ in eum quod habuit telum nocẽtissimum, vi maxima intorsit, pungit non vulnerat, & hoc raro. Nam cetera

eius tela, quibus genus humanum debellatur, grandinis more dissultant: quę incussa tectis, sine vllo habitatoris incõmodo crepitat, ac soluitur. Quid me detines in eo, quem tu ipse pseudomenon appellas, de quo tantum librorum compositum est? Ecce tota mihi vita mentitur: hanc coargue, hanc ad verum, si acutus es, redige. Necessaria iudicat, quorũ magna pars superuacua est: etiam quæ non est superuacua, nihil in se momẽti habet in hoc, vt possit fortunatum beatúmq; pręstare. Non enim statim bonum est, si quid necessarium est. At proiicimus bonũ, si hoc nomen pani aut polentę damus, & ceteris sine quibus vita non ducitur. Quod bonũ est, vtique necessarium est: quod autem necessarium est, non statim bonum est: quoniam quædã necessaria sunt, eadem vilissima. Nemo vsque eo dignitatem boni ignorat, vt illud ad hæc in diem vtilia demittat. Quid ergo? non eo potius curam transferes, vt ostendas omnibus, magno temporis impendio quæri superuacua, & multos transisse vitam, dum vitę instrumenta conquirunt? Recognosce singulos: considera vniuersos. nullius non vita spectat in crastinũ. Quid in hoc sit mali, quęris? Infinitum. non enim viuunt, sed victuri sunt: omnia differunt. Etiam si attẽderemus, tamen nos vita pręcurreret: nunc vero cunctantes quasi aliena trãscurrit, & vltimo die finitur, omni perit. Sed ne epistolę modũ excedam, quę non debet sinistram manum legentis implere, in alium diem hanc litem cum dialecticis differam, nimium subtilibus, & hoc solum curantibus. Non & hoc.

AD EPISTOLAM XLV.

MVRETVS. Librorum] *Libris non multis opus esse, sed bonis. & in studiis non subtilia quærenda esse sed vtilia.*

Præstigiatorum acetabula & calculi,] *Hi sunt quos Græci psephopæctas vocant, frequentissimum etiam hodie circulatorum genus, qui celeritate quadam ac dexteritate manuum, è pluribus acetabulis, quæ in mensa exponunt, efficiunt, vt quos calculos sub vno ab eis conditos putares, eos statim sub alio ostendant: ita vt calculi illi ex vno acetabulo in aliud transisse videantur. Quod autem Seneca cum eorum ludo dialecticorum argutas ineptias comparat, Arcesilas est. Is enim dicebat,* τοὺς διαλεκτικοὺς ἐοικέναι τοῖς ψηφοπαίκταις, οἵ τινες χαριέντως παραλογίζονται. *Stobæus* λόγῳ π'.

Perdidi vsum.] *Neque enim amplius delectat, cum, quomodo fiat, intelligimus.*

Et hoc solum curantibus, non & hoc.] *id est, nihil fere aliud curantibus, quàm molestissimos & spinosissimos syllogismos ex repugnantibus: qui fere ita conformari solent: Non & hoc & illud. Hoc autem est, non igitur illud.*

PINCIANVS. Vellem, inquis, magis consilium mihi quàm libros dares.] *Locus manifeste præpostere scriptus. Lege,* Vellem inquis, magis libros mihi quàm consilium dares.

OBSOPŒVS. *M. ss.* & quo plus operæ impenderunt, hoc se magis impediunt, & feruntur retro.

M. ss. sperarem impetraturum. *& statim,* nisi & superuacua quæsissent.

M. ss. probiore lectione & interpunctione, verbis illigamus, ac deinde dissoluimus Tantum nobis vacat, Iam viuere, iam mori scimus.

Vocula ba in eum. *non reperiuntur in m. ss.*

M. ss. tres, Quod bonum est, vtique necessarium est, quod necessarium est non vtique bonum est: quoniam quidem necessaria sunt quædam eadem vilissima.

GRVT. & IVRETVS Transnatassem ista] *V. c.* transnassem.

Vellem inquis, magis libros mihi quam consilium

dares] *inuersum ordinem asseuerat Gruterus, & ex fide m.ss. quatuor legendum:* magis consilium mihi quam libros dares.

Ne cuiquam mancipaui] *bene V.c.* emancipaui *quo verbo iam supra vsus lib.1. de benef. c.3. vt ex V.c. ad eum locum notaui. Certe etiam ita se reperisse in omnibus suis m.ss. testatur Gruterus ad hunc locum, licet putet illud,* mancipaui, *magis retinendum. Iuretus.*

Quæ non debet sinistram manum legenti implere [*hoc referendum ad angustias & minutam libelli formam monet Lipsius cap.1. Epist. instit.*

EPISTOLA XLVI.

LIBRVM tuum quem mihi promiseras, accepi, & tanquam lecturus ex commodo adaperui, ac tantum degustare volui. Deinde blanditus est ipse, vt procederem longius: qui quàm disertus fuerit, ex hoc intelligas licet. breuis mihi visus est, cum esset nec mei, nec tui temporis, sed qui primo aspectu aut T. Liuij, aut Epicuri posset videri: tanta autem dulcedine me tenuit & traxit, vt illũ sine vlla dilatione perlegerem. Sol me inuitabat, fames admonebat, nubes minabantur. tamen exhausi totum. Non tantum delectatus, sed gauisus sum. Quid ingenij iste habuit? quid animi? dicerem, quid impetus, si interquieuisset, si interuallo surrexisset. Nũc non fuit impetus, sed tenor, compositio virilis & sancta. Nihilominus interueniebat dulce illud & loco lene. Grandis & rectus es. hoc te volo tenere, sic ire. Fecit aliquid & materia. Ideo eligenda est fertilis, quæ capiat ingenium, quæ excitet. De libro tuo plura scribam, cum illum retractauero: nunc

vero parum mihi ſedet, iudicium tãquam audierim illa non legerim. Sine me & inquirere. Non eſt quod verearis, verum audies. O te hominem felicem, quòd nihil habes, propter quod quiſquam tibi tam longe mentiatur: niſi quòd etiam vbi cauſa ſublata eſt, mentimur & conſuetudinis cauſa.

AD EPISTOLAM XLVI.

OPSOPÆVS. DVlce illud, & loco lene.] *in quibuſdam erat*, leue. Loco *dixit*, *pro* in tempore. *Interueniebat lenitas, ſed in loco. Abeſt* vero *à m ſſ. in quibus poſtrema epiſtolæ clauſula ita concipitur*, niſi quod iam etiam vbi cauſa ſublata eſt, mentimur conſuetudinis cauſa.

EPISTOLA XLVII.

LIBENTER ex his qui à te veniunt cognoui, familiariter te cum ſeruis tuis viuere. hoc prudentiam tuam, hoc eruditionem decet. Serui ſunt? immo homines. Serui ſunt? immo contubernales. Serui ſunt? immo humiles amici. Serui ſunt? immo conſerui, ſi cogitaueris tantundem in vtroſque licere fortunæ. Itaque rideo iſtos qui turpe exiſtimant cum ſeruo ſuo cœnare. Quare? niſi quia ſuperbiſſima conſuetudo cœnãtem dominum ſtãtium ſeruorum turba circundedit. Eſt ille plus quàm capit, & ingenti auiditate onerãt diſtentũ ventrem, ac deſuetũ iam ventris officio, vt maiore opera omnia egerat, quàm ingeſſit. At infelicibus ſeruis mouere labra, ne in hoc quidẽ vt lo-

vt locatur, licet. virga murmur omne compescitur: & ne fortuita quidem verberibus excepta sunt, tussis, sternutamentum, singultus: magno malo vlla voce interpellatum silentium luitur: nocte tota ieiuni mutique perstant, Sic fit vt isti de domino loquantur quibus coram domino loqui non licet. At illi quibus non tantum coram dominis, sed cum ipsis erat sermo, quorum os nō consuebatur, parati erant pro domino porrigere ceruicem, periculum imminens in caput suum auertere. In conuiuijs loquebantur, sed in tormētis tacebant. Deinde eiusdem arrogantiæ prouerbium iactatur: Totidem esse hostes, quot seruos. Non habemus illos hostes, sed facimus. Alia interim crudelia & inhumana prætereo, quòd nec tamquam hominibus quidem: sed tamquam iumentis abutimur: qui cum ad cœnandum discumbimus, alius sputa detergit, alius reliquias temulentorum subditus colligit: alius pretiosas aues scindit: pectus & clunes certis ductibus circunferens eruditam manum in frustra excutit. Infelix qui huic vni rei viuit, vt altilia decēter secet nisi quòd miserior est, qui hoc voluptatis causa docet, quàm qui necessitatis, discit. Alius vini minister in muliebrem modum ornatus, cum ætate luctatur. Effugit pueritia, sed retrahitur. Itaq; militaris habitus glaber districtis pilis, aut penitus euulsis, tota nocte peruigilat: quam inter ebrietatem domini ac libidinem diuidit, & in cubiculo vir, & in conuiuio puer est. Alius cui conuiuarū censura permissa est, perstat infelix & expectat, quos adulatio, & intemperantia aut gulę,

aut linguæ reuocet in craſtinum. Adijce obſonatores, quibus dominici palati notitia ſubtilis eſt: qui ſciunt, cuius rei illum ſapor excitet, cuius delectet aſpectus, cuius nouitate nauſeabundus erigi poſſit quid iam ipſa ſatietate faſtidiat, quid illo die eſuriat. Cum his cænare non ſuſtinet & maieſtatis ſuæ diminutionem putat, ad eandem menſam cum ſeruo ſuo accedere. Dij melius, quòd ex iſtis dominos habent. Stare ante limen Calliſti dominum ſuum vidi, & eum qui illi impegerat titulum, qui inter reijcula mancipia produxerat, alijs intrantibus excludi. Retulit illi gratiam ſeruus ille in primam decuriam coniectus, in qua vocem præco experitur, & ipſe illum inuicem apologauit, & ipſe non iudicauit domo ſua dignum. Dominus Calliſtum vendidit: ſed domino quam multa Calliſtus? Vis tu cogitare iſtũ quem ſeruum tuũ vocas, ex iiſdem ſeminibus ortum, eodem frui cælo, æque ſpirare, ęque viuere, æque mori? Tam tu illum ingenuum videre potes, quam ille te ſeruũ. Mariana clade quàm multos ſplẽdidiſſime natos, ſenatorium per militiam auſpicantes gradum, fortuna depreſſit? alium ex illis paſtorem, alium cuſtodem caſæ fecit. Contemne nunc eius fortunæ hominem, in quam tranſire dum contemnis, potes. Nolo in ingentem me locum immittere, & de vſu ſeruorum diſputare, in quos ſuperbiſſimi, crudeliſſimi, & contumelioſiſſimi ſumus. Hæc tamen præcepti mei ſumma eſt. Sic cum inferiore viuas, quemadmodum tecum ſuperiorem velles viuere. Quoties in mentẽ venerit, quantũ tibi in ſeruũ liceat:

V.

veniat in mentem, tantumdem in te domino tuo licere. At ego, inquis, nullum habeo dominum. Bona ætas est. forsitan habebis. Nescis qua ætate Hecuba seruire cœperit, qua Crœsus, qua Darij mater, qua Plato, qua Diogenes? Viue cum seruo clementer. Comiter quoque & in sermonem admitte, & in consilium, & in conuictum. Hoc loco acclamabit mihi tota manus delicatorũ: Nihil hac re humilius, nihil turpius. Hos ego eosdem deprehendam, alienorum nouorum osculantes manum. Ne illud quidem videtis, quam omnem inuidiam maiores nostri dominis, omnem contumeliam seruis detraxerint: Dominum patrem familiæ appellauerunt: seruos (quod etiá in minimis adhuc durat) familiares. Instituerunt diem festum, quo non solum cum seruis domini vescerentur, sed vtique honores illis in domo gerere, ius dicere permiserunt, & domum pusillam rempublicam esse iudicauerũt. Quid ergo? Omnes seruos admouebo mensæ meæ? Non magis quàm omnes liberos. Erras, si existimas me quosdam quasi sordidioris operæ reiecturum, vt puta illum mulionem, & illum bubulcum. Non ministeriis illos æstimabo, sed moribus. Sibi quisque dat mores: ministeria casus assignat. Quidam cœnant tecum, quia digni sunt, quidam, vt sint. Si quid enim in illis ex sordida conuersatione seruile est, honestiorum conuictus excutiet. Non est, mi Lucili, quod amicum tantum in foro & in curia quæras, si diligenter attenderis, & domi inuenies. Sæpe bona materia cessat sine artifice. Tenta, & experire. Quemadmodum stultus est, qui

equum empturus, nõ ipsum inspicit, sed stratum eius ac frænos: sic stultissimus est, qui hominem aut ex veste, aut ex condicione, quæ vestis modo nobis circundata est, æstimat. Seruus est? sed fortasse liber animo. Seruus est. hoc illi nocebit: aliis non nocebit. Ostende quis non sit. Alius libidini seruit, alius auaritiæ, alius ambitioni. omnes timori. Dabo consularem aniculæ seruientem. Dabo ancillulæ diuitem. Ostendam nobilissimos iuuenes mancipia Pantomimorum. Nulla seruitus turpior est quàm voluntaria. Quare nõ est quòd fastidiosi te deterreant, quo minus seruis tuis hilarem te præstes, & nõ superbe, superiorem. Colant potius te, quàm timeant. Dicet nunc aliquis, me vocare ad pileum seruos, & dominos de fastigio suo deiicere: quod dixi, colant potius dominum, quàm timeant. Ita ne, inquit, prorsus colant tanquam clientes, tanquam salutarores? Hoc qui dixerit, obliuiscetur, id dominis parum esse quod Deo satis est, qui colitur & amatur. Non potest amor cum timore misceri. Rectissime ergo te facere iudico, quòd timeri à seruis tuis non vis, quod verborum castigatione vteris. Verberibus multa admonentur. non quicquid nos offendit, & lædit. Sed ad rabiem cogunt venire deliciæ, vt quicquid non ex volũtate respondit iram prouocet. Regum nobis induimus animos. Nam illi quoque obliti & virium suarum, & imbecillitatis alienæ, sic exardescunt. sic sæuiunt, quasi iniuriam acceperint: à cuius rei periculo illos fortunæ suæ magnitudo tutissimos præstat. Nec hoc ignorant, sed occasionem nocendi captant que-

tendo. acceperunt iniuriam, vt facerent. Diutius te morari nolo. Non est enim tibi exhortatione opus. Hoc habent inter cetera boni mores: placent sibi & permanét. leuis est malitia, sæpe mutatur: non in melius, sed in aliud.

AD EPISTOLAM XLVII.

LIBENTER] *Reprehendit quorundam superbiam in seruos: [illegible] Lucilium laudat, quòd cum suis familiariter viuat.* MVRETVS.
[illegible] ex hac epistola impudenter compilauit Macrobius libro [illegible] maiore odio digni sunt, qui hodie ingenuis hominibus non aliter vtuntur ac seruis?

[illegible] de domino loquantur,] *Neque vllam maio- [illegible] , quàm cum eis absentibus aut male dicunt, [illegible] male precantur. Vt ille in vetere comœdia:*

[illegible] ὑπακούειν δοκεῖ,
[illegible] λάθρα τῷ δεσπότῃ,

Totidem esse hostes, quot seruos.] *Catonis est.*

[illegible] *Dominum autem dicit,* [illegible]

[illegible] veniunt.] *Scribendum* à te, *non* ad te, *ex vetere lectione.* PINCIANVS.

Eruditam [illegible] frusta excutit.] *Quidam codices,* eruditam [illegible] frusta excitat.

[illegible] ingenuum videre potes, quàm ille te seruum. [illegible] : Tam tu illum videre ingenuum [illegible] quàm ille te seruum: *ex vetustis exemplaribus.*

[illegible] prorsus colant] *Scribe*, Ita, inquam, prorsus [illegible]

[illegible] admonentur.] *Vetus lectio.* verberibus [illegible] admonentur. *[illegible] corrigendum*, verberum mul[illegible] *si legas* Verberibus multa admonen[illegible]

[illegible] , sic sæuiunt,] Sic excandescunt, sic sæuiunt, eadem.

Diutius te me morari nolo.] *Verbum* me *redundat ex eadē.*

Et permanent.] *Coniunctio &* *non habet vetus eadem.*

Frustra excutit.] *Alius habebat*, in frusta: alius frusta *omissa præpositione. Opinor legendũ*, erudita manu frusta excutit, *quod & hodie faciũt aulicorum ministri in quadris panariis.*

Seruus est, hoc illi non nocebit.] *Sic erat in quodam*: Seruus est, hoc illi, alij non nocebit. *sed non admodum placet.*

Non quicquid nos offendit & lædit, *&c.*] *Sic legebatur in quodam*: non quòd nos offendant, quòd lædant, sed ad *&c.*

M. ss. superbissima consuetudo cænanti domino stantium seruorum turbam circumdedit.

OBSOPAEVS. *Vnus è nostris, & scripti duo. Modij* vlla voce interpolatum silentium. *quod epist.* 58. *Nunc hoc Curij testimonio probat*, Vincam tamen silentium. & si nihil aliud, certe gemitu interpolabo.

M. ss. quod cum ad cænandum discubuimus, *& inferius.* Mariana clade multos, *&c. omissa quam particula & absque interrogatione.*

Vnus. In iter quoque & in sermonem illum ammitte. *duo*, Committem (*Vnus* Comiter) quoque & in sermonem illum admitte.

M. ss. tres, non quo solo cum seruis domini vescerentur, sed quo vtique honores *&c. Et sic ex veteri suo libro, cum sententia totius medicina legendum monuerat Lipsius Satur. lib. 1. cap. 11.*

En iterum duplex lectio vnius loco obtrusa: & error in cæteris editionibus simplex, in Romana geminatus. Fidem faciunt libri scripti ita hunc locum referentes: Seruus est. sed fortasse liber animo. Seruus est. hoc illi nocebit? Ostende quis non sit. *Qui interrogationis notam & vim non animaduerterunt, assuta negatiua* non, *scripserunt*, hoc illi non nocebit. *quæ scriptura in plerisque impressionibus recepta est. at Ambianus codex fraudem omnino detegit. nam super hæc verba*, hoc illi nocebit, *in interlineari diastemate scriptum habet*, alias non. *Hinc aliis non factum. & Erasmus in quodam reperit.* hoc illi, aliis non nocebit. *Romana editio hoc postremo verbo iterato fecit*, hoc illi nocebit: aliis non nocebit. *Apage hoc extremum scabies occupat. Hæc ideo pluribus, vt origine mendi indicata veritatem lectionis m. ss. codicum, à Modio nuper epist. 123. publicata, confirmarem.*

Ego sic restituendum putarim (scribit P. Faber. Semest. II. cap. 6.) Verberibus mihi admonent. At non quicquid nos offendit. *&c. hoc sensu, Tu melius quam alij, Lucili, erga seruos te geris, quod eos increpas, illi verberant ob leuem offensiunculam: etiamsi reuera læsi non fuerint: dum præ delicijs, iracundi animi rabiem compescere non possunt. Hæc ille. Tres nostri,* Verberibus multa admonentur? *quasi dicat, muta & bruta animantia verberibus coerceri & ad laborem impelli solent, serui non debent. homines enim sunt, non iumenta.*

M.ss. tam nostri quam Pinciani, sic excandescunt *& statim,* placent sibi, permanent.

Vt isti de domino loquantur] *Sensus imperfectus est, quem implebis si leges,* obloquantur: *nam ita habet 5. c. Agratius autem ait,* obloqui, *esse obtrectatoris. quam vocem mens Senecæ palam hic desiderat. Iuretus.* GRVT. & IVRETVS.

Pretiosas aues scindit pectus & clunes certis ductibus circumferens eruditam manum in frusta excutit] *aliam à multis sententiam eliciens Gruterus, sic reponit:* & pectus & clunes certis ductibus circumferens, erudita manu frusta excitat. *vt scilicet voluerit Seneca, istos & pectore & clune inter carpendum, nescio quam præ se tulisse gesticulationem.*

Et eum qui illi impegerat titulum] *hoc eo refert Brissonius lib 6. de formulis, quod olim titulum singulorum seruorum scribi, ita vt intelligi recte posset quid morbi vitijve cuique esset, Ædiles curules edicto præceperant. cuius caput ad hanc rem pertinens citat Gellius lib. 4. cap. 2.*

Mariana clade quam multos] *ad hæc Lipsius ad lib. 1. Ann. Cladene Mariana? vbi ista aut quando? nam C. ille Marius victor vbique, si memini, & fecit seruos, non dedit. quod de ea accipias, quam Germanis intulit, nugæ. An Germani Senatorium per militiam auspicantur gradum? certissime rescribēdum,* Variana, *eamque intelligit, quæ contigit imperante Augusto: & opportuno recentique exēplo admonet, posse è summa fortuna labi ad imā.*

Osculantes manum] *cum tamen hoc seruorum. Arrianus lib. 2. Dissertat. cap. 20.* Tribunatum adeptus es? ecce obuij omnes gratulantur. alius oculos osculatur, alius collum, serui manus. *Postea tamen inualuit vt & potentiorum manus osculo libarentur, vt videre est apud Plutarchum in*

Catone: lege Hotomanum lib. singulari Obseruat. quæ ad Veterum ritum nupt. pertinent, cap. 11. *& Lipsium lib.* 2. *c.* 6 *Elect.*

Dominum patrem familiæ] *V. c.* patrem familias, *& inf. Epist.* 65. agamus bonum patremfamiliæ, *idem V. c.* patremfamilias.

Iram prouocet] *V. c.* euocet *quomodo dixit inf. Epist.* 49. desiderium euocant, *& Epist.* 52. quem magnitudo rerum euocauerat. *Iuretus.*

EPISTOLA XLVIII.

AD epistolam quam mihi ex itinere misisti, tam longam, quam ipsum iter fuit, postea rescribam. Seducere me debeo, & quid suadeam, circumspicere. Nam tu quoque qui consulis, diu an consuleres cogitasti: quanto magis hoc mihi faciendum est, cum lõgiore mora opus sit, vt soluas quæstionem quàm vt proponas? Vtique cum aliud tibi expediat, aliud mihi: iterum ego tanquam Epicureus loquor. Mihi vero idem expedit, quod tibi: aut non sum amicus, nisi quicquid agitur ad te pertinens, meum est. Consortium rerum omnium inter nos facit amicitia: nec secundi quicquam singulis est, nec aduersi. In commune viuitur: Nec potest quisquam beate degere, qui se tantum intuetur, qui omnia ad vtilitates suas conuertit. Alteri viuas oportet, si vis tibi viuere. Hæc societas diligenter & sancte obseruanda est, quæ nos omnes omnibus miscet, & iudicat aliquod esse commune ius generis humani: plurimum ad illam quoque (de qua loquebar) interiorem societatem amicitiæ colendam,

proficit. Omnia enim cum amico communia habebit, qui multa cum homine. Hoc, Lucili virorum optime, mihi ab istis subtilibus præcipi malo, quid amico præstare debeam, quid homini, quàm quot modis amicus dicatur, & homo quam multa significet. In diuersum ecce sapientia & stultitia discedunt. cui accedo? in vtram ire partem iubes? Illi homo pro amico est, huic amicus non est pro homine: ille amicum sibi parat, hic se amico. Tu mihi verba distorques, & syllabas digeris. Scilicet nisi interrogationes vaferrimas struxero, & conclusione falsa à vero nascens mendacium adstruxero, non potero à fugiendis petenda secernere. Pudet me. in re tam seria senes ludimus. Mus syllaba est: mus autem caseum rodit: syllaba ergo caseum rodit. Puta nunc me istud non posse soluere: quod mihi ex ista sententia periculum imminet? quod incommodum? Sine dubio verendum est, ne quando in muscipula syllabas capiam, aut ne quando si negligentior fuero, caseum liber comedat. Nisi forte acutior est illa collectio: Mus syllaba est: syllaba autem caseum non rodit: mus ergo caseum non rodit. O pueriles ineptias, in hoc supercilia subduximus? in hoc barbam demisimus? hoc est quod tristes docemus & pallidi? Vis scire, quid philosophia promittat generi humano? Consilium. Alium paupertas vrit, alium diuitiæ vel alienæ torquent, vel suæ. Ille malam fortunam horret, hic se felicitati suæ subducere cupit: hunc homines male habent, illum dij. Quid mihi lusoria ista proponis? non est iocan-

di locus.ad miseros aduocatus es. Opem te laturum naufragis,captis,ægris,egentibus,intentæ securi subiectum præstantibus caput, pollicitus es. Quo diuerteris? quid agis?hic cum quo ludis, timet:Succurre,quisquis eloquentior es,pereuntium pœnis. Omnes vndique ad te manus tendunt, perditæ vitæ, perituræque auxilium aliquod implorant,in te spes opesque sunt.Rogant vt ex tanta illos volutatione extrahas, vt disiectis & errantibus clarum veritatis lumen ostendas. Dic quid natura necessarium fecerit, quid superuacuum,quàm faciles leges posuerit,quàm iucunda sit vita, quàm expedita illas sequētibus, quàm acerba & implicita eorum qui opinioni plus quàm naturæ crediderunt. Quid istorum cupiditates demit.quid temperat? Disputationes istæ vtinam tantum non prodessent. Nocent. Hoc tibi,cum voles, manifestissimum faciam, & comminui & debilitari generosam indolem in istas argutias coniectam. Pudet dicere contra fortunam militaturis, quæ porrigant tela,quemadmodum illos subornent. Hac ad summum bonum itur: per istud philosophiæ sunt nigræ, & turpes, infamesque etiam ad album sedentibus, exceptiones. Quid enim agitis, cum eum quem interrogatis, scientes in fraudem inducitis, quàm vt formula cecidisse videatur? Sed quemadmodum illum prætor, sic hos philosophia in integrum restituit. Quid disceditis ab ingentibus promissis, & grandia locuti, effecturos vos, vt non magis auri fulgor, quàm gladij perstringat

oculos meos, vt ingenti constantia, & quod omnes optant, & quod omnes timent, calcem, ad Grammaticorum elementa descenditis? Quid dicitis? sic itur ad astra? hoc enim est quod philosophia mihi promittit, vt me parem Deo faciat. ad hoc inuitatus sum, ad hoc veni. fidem præstat. Quantum potes ergo, mi Lucili, reduc te ab istis exceptionibus & præscriptionibus philosophorum. Aperta decent & simplicia bonitatem. Etiam si multum superesset ætatis, parce iam dispensandum erat, vt sufficeret necessariis. Nunc quæ dementia est, superuacua discere in tanta temporis egestate?

AD EPISTOLAM XLVIII.

AD Epistolam] *Hanc epistolam lacerarant in duas: & posterioris principium fecerant ab illis verbis* Mus syllaba est, *ego rursus membra diuulsa coniunxi.* MVRETVS

Alium paupertas vrit] *In aliis,* Alium mors vocat, alium paupertas vrit. *Inepte neque enim quidquam est, quod respondeat illi membro.* Alium mors vocat: *neque vero esse quidquam potest. Non enim vocat mors τὸν μὲν, τὸν δ' οὔ: sed omnes ex æquo. Est autem operæ scire, quomodo locus hic corruptus fuerit: vt si qua similia inciderint, facilius animaduertantur. Librarius, aliud agens, ita scripserat:* Alium mors, alium paupertas vrit. *deinde cum videret, duas illas voces,* Alium mors, *vacare: neque tamen eas delere vellet, sedulo enim cauebant, ne quid, quod scripsissent, delerent: addidit notulam, & ad marginem scripsit,* vacat. *quo significaret, illud* Alium mors *vacare ac redundare. Secuti alij stultiores librarij non tantum duas illas superuacaneas voces retinuerunt, sed ex illo* vacat, *quod erat ad marginem, fecerunt* vocat. *Ita duplicatus & propagatus error. Peccata in hoc genere in scriptis veterum multa reperiet, si quis paulo attentius considerabit.*

PINCIANVS. In diuersum. Ecce sapientia & stultitia discedunt.] *Error in ordine. Lege per maiorem*, In diuersum ecce sapientia & stultitia discedunt, *ex eadem.*

Quod in re tam seria senes ludimus.] *Superflait verbum* quod: *ex eadem. Illud notandum, in plerisque antiquorum exemplarium connecti hanc epistolam cum sequente, & vnam esse, non duas.*

Fidem præsta quantum potes. Ergo mi Lucilli reduc te ab istis exceptionibus] *Erratum est in ordine & distunctione verborum. Corrige*, fidem præsta. Quantum potes ergo, mi Lucili, *&c.*

OBSOPÆVS. *Placet Nicotiani libri scriptura*, nisi quicquid agitur à te, protinus meum est. *In eodem desit abnutiua particula* non, *versu penultimo.*

M. ss. Succurre quicquid laqueati respondentium pœnis: *in margine vero duorum*, Succurre. quid quod laqueati respondent in pœnis. *Quid latent, alij acutiores viderint.*

M. ss. omisso pronomine me. vt parem Deo faciat.

Ex ista sententia. *v. c.* scientia.

GRVT. & IVRETVS. Lusoria ista proponis] *in v. c.* componis: *quod verbum videtur aptius esse. Iuretus.*

Etiam ad album sedentibus] *Album tabula erat dealbata: velut Theophilus in §. pœnales Instit. de actionibus, scribit, albis literis notata, in qua Prætores edicta sua, quo omnibus innotescerent. actiones & interdicta proponebant, l. 2. §. eodem. ff. de ori. iur. l. 7. & l. 9. ff. de Iurisd. &c. Vide Brissonium de verb. sign.*

Quam vt formula cecidisse videatur] cadere forma *in v. c. libro dicitur, qui non vt oportuit actionem instituit. Locum autem hic Seneca facit, vt non 12. tabulis, sed Prætoris edicto, plus petendo creditores causa cecidisse credat Rauardus lib. 3. c. 14. variar. vide eum ibidem, item lib. de autorit. prudent. cap. 2. Cuiacium & Hotomanum ad §. 28 si quis agens. Instit. de actio. Brissonium lib. 3 de verb. sign. & Torrentium in Suetonij Claudium cap. 14.*

Perstringat oculos] *bene v. c.* præstringat [illegible] *modo dixit inf. Epist. 72.* cedunt enim nimio splendore præstricti. *& Epist. 3.* præstrinxerit oculos meos *& lib. 7. de benef. cap. 9* quæ gentium oculos regemque præstringunt, *Ita enim ibi quidam v. c.*

EPISTOLA XLIX.

EST quidem, mi Lucili, supinus & negligẽs, qui in amici memoriam ab aliqua regione admonitus reducitur: tamen repositum in animo nostro desiderium loca interdum familiaria euocant, nec exstinctam memoriam reddunt, sed quiescentem irritant: sicut dolorem lugentium, etiam si mitigatus est tempore, aut seruuli familiaris admonitio, aut vestis, aut domus renouat. Ecce Campania, & maxime Neapolis, ad Pompeiorum tuorum conspectum incredibile est, quàm recens desiderium tui fecerit. Totus mihi in oculis es: cum maxime à te discedo: video lacrimas combibentem, & affectibus tuis inter ipsam coercitionem exeuntibus non satis resistentem. Modo amisisse te videor. Quid enim non modo est, si recorderis? Modo apud Sotionem philosophum puer sedi, modo causas agere cœpi, modo desij velle agere, modo desij posse. Infinita est velocitas temporis, quæ magis apparet respicientibus. Nam ad præsentia intentos fallit: adeo præcipitis fugæ transitus leuis est. Causam huius rei quæris? quicquid temporis trãsiit, eodem loco est: pariter aspicitur, vna iacet, omnia inde in profundũ cadunt, & alioquin non possunt lõga interualla esse in ea re, quę tota breuis est. Punctum est quod viuimus, & adhuc puncto minus: sed hoc minimũ specie quadã longioris spatij natura diuisit. Aliud ex hoc infantiã

fecit, aliud pueritiam, aliud adoleſcentiam aliud inclinationem quandam ab adoleſcentia ad ſenectutē, aliud ipſam ſenectutē. In quā anguſto quot gradus poſuit? Modo te proſecutus ſum: & tamen hoc modo, ætatis noſtræ bona portio eſt: cuius breuitatem aliquando futuram cogitemus. Non ſolebat mihi tam velox tempus videri? Nunc incredibilis curſus apparet: ſiue quia admoueri lineas ſentio, ſiue quia attendere cœpi & computare damnum meum: eo magis vtique indignor, aliquos ex hoc tempore (quod ſufficere nec ad neceſſaria quidem poteſt, etiamſi cuſtoditum diligentiſsime fuerit) in ſuperuacua maiorem partem erogare. Negat Cicero, ſi duplicetur ſibi ętas, habiturum ſe tempus quo legat Lyricos, eodem modo Dialecticos. Triſtius inepti ſunt. Illi ex profeſſo laſciuiunt: hi agere ſe ipſos aliquid exiſtimant. Nec ego nego proſpicienda iſta, ſed proſpicienda tantum, & a limine ſalutanda, in hoc vnum, ne verba nobis dentur, & aliquid eſſe in illis magni ac ſecreti boni iudicemus. Quid te torques & maceras in ea quæſtione, quam ſubtilius eſt contempſiſſe, quàm ſoluere. Securi eſt, & ex commodo migrantis minuta conquirere. Cum hoſtis inſtat à tergo, & mouere iuſſus eſt miles, excutit neceſsitas quicquid pax otioſa collegerat. Non vacat mihi verba dubie cadentia conſectari, & vafritiam in illis meam experiri.

Aſpice qui coëant populi, quæ mœnia clauſis
Ferrum acuant portis.

Magno mihi animo ſtrepitus iſte belli circunſonantis exaudiendus eſt. Demens omnibus merito viderer, ſi cum ſaxa in munimentum murorum ſenes fœminæque congererent, cum iuuentus intra portas armata ſignum eruptionis expectaret, aut poſceret, cum hoſtilia in portis tela vibrarét & ipſum ſolum ſuffoſſionibns & cuniculis tremeret, ſederé otioſus, & eiuſmodi quæſtiunculas ponens: Quod non perdidiſti, habes: cornua autem non perdidiſti: cornua ergo habes. aliaque ad exemplum huius acutæ delirationis concinnata. Atqui æque licet demẽs tibi videar, ſi iſtis impendero operam. Et nunc obſideor. Tũc tamen periculum mihi obſeſſo externum immineret, murus me ab hoſte ſecerneret: nunc mortifera mecum ſunt. Non vaco ad iſtas ineptias. Ingens negotium in manibus eſt. Quid agam? mors me ſequitur, fugit vita: aduerſus hæc me doce: aliquid affer, ne mortem fugiam, vita me nõ effugiat. Exhortare aduerſus difficilia de æquanimitate: aduerſus ineuitabilia, anguſtias tẽporis mei laxa: doce non eſſe poſitũ bonum vitæ in ſpatio eius ſed in vſu: poſſe fieri, immo ſæpe fieri, vt qui diu vixit parum vixerit. Dic mihi dormituro, Potes non expergiſci: dic experrecto, Potes non dormire amplius. Dic exeunti Potes non reuerti: dic redeunti, Potes non exire. Erras, ſi in nauigatione tãtum exiſtimas minimum eſſe, quo à morte vita diducitur. In omni loco æque tenue interuallum eſt. Non vbique ſe mors tam prope oſtendit? vbique tam prope eſt. Has tenebras diſcute: & facilius ea trades, ad quæ præpa-

ratus sum. Dociles natura nos edidit, & rationem dedit imperfectam, sed quæ perfici posset. De iustitia mihi, de pietate disputa, de frugalitate, de pudicitia vtraque, & illa cui alieni corporis abstinentia est, & hac cui sui cura. Si me nolueris per deuia ducere, facilius ad id quo tendo, perueniam. Nam (vt ille ait Tragicus) Veritatis simplex oratio est. Ideoque illam implicare non oportet. nec enim quicquam minus conuenit, quàm subdola ista calliditas animis conantibus magna.

AD EPISTOLAM XLIX.

MVRETVS.

EST quidem,] *In tanta breuitate vitæ, totum tempus omissis inutilibus, ad vtilia conferendum.*

Admoueri lineas,] *Id est, me ad finem ipsum propius [illegible] duce, sumptum à ludo duodecim siue scriptorum, siue scruporum. Vbi enim alter collusorum ad vltimam lineam, quæ & hiera, id est, sacra, dicebatur, calculos suos promouerat. necesse erat ludum finiri: & cum vinci, cui iam quo proferret vlterius non erat. Quod si idem vtrique contigerat, dicebantur hieran fecisse & tunc neutrius victoria erat. Ab eodem ludo sumptum est illud Horatij.*

Mors vltima linea rerum est.

Plutarchus [illegible], ὥσπερ τὴν ἀφ' ἱερᾶς, ἐπάγουσιν ἡμῖν τὸ γῆρας. *intelligit enim* τὴν ψῆφον τὴν ἀφ' ἱερᾶς γραμμῆς. *In ludo [illegible] ἱερὰ γραμμὴ vocabatur media ex quinque: [illegible] de Pollucem libro 9.*

Veritatis simplex oratio est.] *Euripideum:*

Ἁπλοῦς ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας ἔφυ.

PINCIANVS.

Aut seruuli familiaris amissio,] Admissio *crediderim legendum potius quàm* amissio.

Nobis satis resistentem.] *Quædam exemplaria,* non satis resistentem.

Ætatis

Ætatis nostræ portio est.] *Scribe.* Ætatis nostræ bona portio est, *ex Vetere lectione.*

Aduersus hæc me doce: aliquid affer, ne mortem fugiam.] *Corrigo*, aduersus hæc me doce aliquid, Effice, ne mortem fugiam, *ex eadem.*

Succurre, quid quod laqueati respondent in pœnis.] *In aliis erat*, Quisquis eloquentior es in pœnis: quicquid laqueati respondentium pœnis, *Vnus codex Anglicus habebat*, quisquis eloquentior es, pereuntium pœnis. *quod sequuti sumus: non quòd per omnia satisfaciat, sed quòd minimum displiceat. Si pro* respondet, *legas*, despondent, *pro* desperant, *tolerabilis erit lectio.* ERASMVS.

Vtinam tantum prodessent, quantum nocent.] *Rectius habebatur in quodam:* Vtinam tantum non prodessent, Nocent. *Vim enim coniunctionum supplet pronuntiatio: post silentium acutiore voce accinitur.* Nocent.

M.ss. Eo magis itaque indignor.

Quatuor m.ss. & Vnus Modij. epist. 122. eodem loco dialecticos, Tristius inepti sunt. *in Ambiano ante* tristius, *interpolatum est* qui. OBSOPAEVS.

Aduersus hoc me doce aliquid. Effice vt ego mortem non fugiam &c. *ita omnino emendauit hunc locum Modius dicta epistola, & Pincianus ex parte.*

Quid enim non modo est, si recordaris?] *V.c.* si recorderis. GRVT.

Non vbique se mors tam prope ostendit] *bene V.c.* mors tantum prope est. *Iur.* IVRET.

EPISTOLA L.

EPISTOLAM tuam accepi post multos menses, quàm miseras. superuacuum itaque putaui, ab eo qui afferebat, quid ageres, quærere. Valde enim bonæ memoriæ est, si meminit: & tamen spero te sic iam viuere, vt vbicunque eris, sciam quid agas. Quid enim aliud agas,

quàm vt meliorem te ipse quotidie facias, vt aliquid ex erroribus ponas, vt intelligas tua vitia esse, quæ putas rerum? Quædam enim locis & temporibus adscribimus. At illa, quocunque transierimus, secutura sunt. Harpasten vxoris meæ fatuam scis hereditarium onus in domo mea remansisse. Ipse enim auersissimus ab istis prodigiis sum. si quando fatuo delectari volo, non est mihi longe quærendus. me rideo. Hæc fatua subito desiit videre. Incredibilem tibi narro rem, sed veram. nescit esse se cæcam: subinde pædagogum suum rogat, vt migret: ait domum tenebrosam esse. Hoc quod in illa ridemus, omnibus nobis accidere, liqueat tibi. Nemo se auarum esse intelligit, nemo cupidum. Cæci tamen ducem quærunt: nos sine duce erramus, & dicimus: Non ego ambitiosus sum, sed nemo aliter Romæ potest viuere. Non ego sumptuosus, sed vrbs ipsa magnas impensas exigit. Non est meum vitium quod iracundus sum, quod nondum constitui certum genus vitæ adolescentia hæc facit. Quid nos decipimus? Non est extrinsecus malum nostrum: intra nos est, in visceribus ipsis sedet. Et ideo difficulter ad sanitatem peruenimus, quia nos ægrotare nescimus. Si curari cœperimus, quando tot morbos, tantasve ægritudines discutiemus? Nunc vero ne quærimus quidem medicum: qui minus negotij haberet, si adhiberetur ad recens vitium. Sequerentur teneri, & rudes animi, recta monstrantem. Nemo difficulter ad naturam reducitur, nisi qui ab illa defe-

cit. Erubescimus discere bonam mentem. At me hercules, turpe est magistrum huius rei quærere. Illud desperandum est, posse nobis casu tantum bonum influere, laborandum est, &, vt verum dicam, ne labor quidem magnus est: si modo, vt dixi, ante animum nostrum formare incipimus, & recorrigere quàm indurescat prauitas eius. Sed nec indurata despero. Nihil est quod non expugnet pertinax opera, & intenta ac diligens cura. Robora in rectum, quamuis flexa, reuocabis. Curuatas trabes calor explicat, & aliter natæ, in id finguntur, quod vsus noster exigit, quanto facilius animus accipit formam, flexibilis, & omni humore obsequentior? Quid enim aliud est animus, quàm quodam modo se habens spiritus? Vides autem tanto spiritum esse faciliorem omni alia materia, quanto tenuior est. Illud, mi Lucili, non est quod te impediat, quo minus de nobis bene speres, quod malitia iam nos tenet, quòd diu in possessione nostri est. Ad neminem ante bona mens venit, quàm mala. Omnes præoccupati sumus. Virtutes discere, vitia dediscere: sed eo maiore animo ad emendationem nostri debemus accedere, quòd semel traditi boni perpetua possessio est. Non dediscitur virtus. Contraria enim mala in alieno hærent. Ideo expelli & extirpari possunt. Fideliter sedent, quæ in locum suum veniunt. Virtus secundum naturam est: vitia inimica & infesta sunt. Sed quemadmodum virtutes receptæ exire non possunt, facilisque earum tutela est: ita initium

ad illas eundi arduum: quia hoc primum imbecillæ mentis atque ægræ est, formidare inexperta. Itaque cogenda est mens, vt incipiat. Deinde non est acerba medicina: protinus enim delectat, dum sanat. Aliorum remediorum post sanitatem voluptas est: philosophia pariter & salutaris & dulcis est.

AD EPISTOLAM L.

MVRETVS.

EPISTOLAM tuam [*Peccare in eo plerosque homines, quod vitia sua rebus adscribunt. Tenera facilius quidem corrigi: sed tamen inueterata quoque pertinaci studio emendari: iuxta illud Horatij,*

Inuidus, iracundus, iners, vinosus, amator,
Nemo adeo ferus est, vt non mitescere possit,
Si modo culturæ patientem commodet aurem.

Harpasten.] *Simile quiddam notaui in amico quodam meo homine eruditissimo: qui cum ætate (est enim octogenario maior,) surdaster effectus sit, hoc tamen in se vitium non agnoscit: sed verè ac seria conqueritur, pessimam consuetudinem inualuisse: homines multo summissius loqui, quàm solebant, ita vt videantur vereri ne intelligantur.*

Non dediscitur virtus.] *Dogma Stoicum, virtutem non amitti: de quo alio loco fortassis pluribus disseremus.*

ERASMVS.

Nunc vaco ad istas ineptias?] *Pro,* Nunc vaco, *rectius erat,* Non vaco. *Quanquam alterius lectionis idem est sensus, si legatur per interrogationem.*

OPSOPÆVS.

M. ß. repetito verbo sum, Non ego sumptuosus sum.

M. ß. Ideo depelli & exturbari possunt.

GRVT. & IVRETVS

Ait domum tenebrosam] *repone ex v. c.* tenebricosam, *qua voce vsus idem Seneca Epist.* 87. *vbi* tenebricosum balneum *vocat. Sic Cicero* tenebricosos sensus, *&* tenebricosum tempus, *dixit. Et ipse Seneca pari nomine* lucricosum, *vt sup. notaui ad lib. 7. de benef. c. 26. Iuretus.*

EPISTOLA LI.

QVOMODO quisque potest, mi Lucili: tu istic habes. Ætnam, illum nobilissimum Siciliæ montem: quem quare dixerit Messalla vnicum, siue Valgius (apud vtrumque enim legi) non reperio, cum plurima loca euomant ignem, non tantum edita, quod crebrius euenit, videlicet quia ignis in altissimum effertur, sed etiam iacentia. Nos vtcunque possumus, contenti sumus Baijs: quas postero die, quàm attigeram, reliqui, locum ob hoc deuitandum, cum habeat quasdam naturales dotes, quia sibi illum celebrandum luxuria desumpsit. Quid ergo? vlli loco indicendum est odium? minime. Sed si quemadmodum aliqua vestis sapienti ac probo viro magis conuenit quàm alia, nec vllum colorem ille odit, sed aliquem putat parum aptum esse frugalitatem professo: sic regio quoque est, quam sapiens vir, aut ad sapientiam tendens declinet, tanquam alienam bonis moribus. Itaque de secessu cogitans, nunquam Canopum eliget, quamuis neminem Canopus esse frugi vetet. Ne Baias quidem diuersorium vitiorum esse cœperunt. Illic sibi plurimum luxuria permittit: illic tanquam aliqua licentia debeatur loco, magis soluitur. Non tantum corpori, sed etiam moribus salubrem locum eligere debemus. Quemadmodum inter tortores habitare nolim, sic nec inter popinas quidẽ.

Videre ebrios per littora errantes, & comessationes nauigantium, & symphoniarum cantibus perstrepentes lacus, & alia quæ velut soluta legibus luxuria, non tantum peccat, sed publicat, quid necesse est? Id agere debemus, vt irritamenta vitiorum quàm longissime profugiamus. Indurandus est animus, & à blandimentis voluptatum procul abstrahendus. Vim Hannibalis hiberna soluerunt: & indomitum illum niuibus atque Alpibus virum eneruauerunt fomenta Campaniæ. Armis vicit, vitiis victus est. Nobis quoque militandum est: & quidem genere militiæ, quo nunquam quies, nunquam otium datur. Debellandæ sunt in primis voluptates: quæ (vt vides) sæua quoque ad se ingenia rapuerunt. Si quis sibi proposuerit, quantum operis aggressus sit, sciet nihil delicate, nihil molliter esse faciendum. Quid mihi cum istis calentibus stagnis? quid cum sudatoriis, in quæ siccus vapor corpora exhausturus includitur? Omnis sudor per laborem exeat. Si faceremus quod fecit Hannibal, vt interrupto cursu rerum, omissoque bello, fouendis corporibus operam daremus, nemo non intempestiuam desidiam, victori quoque, nedum vincenti periculosam, merito reprehenderet. Minus nobis quàm illis Punica signa sequentibus licet. plus periculi restat cedentibus, plus operis etiam perseuerantibus, fortuna mecum bella gerit. Non sum imperata facturus. Iugum non recipio, immo quod maiore virtute faciendum est, excutio. Non est emolliendus animus. Si

voluptati cessero, cedendum est dolori, cedendum labori, cedendum est paupertati. Idem sibi in me iuris esse volet & ambitio, & ira. Inter tot affectus distrahar, immo discerpar. libertas proposita est: ad hoc præmium laboratur. Quæ sit libertas, quæris? Nulli rei seruire, nulli necessitati, nullis casibus: fortunam in æquum deducere. quo die intellexero illam plus posse, nil poterit. Ego illam feram, cum in manu mors sit? His cogitationibus intentum, loca seria sanctaque eligere oportet. Effeminat animos amœnitas nimia: nec dubie aliquid ad corrumpendum vigorem potest regio. Quamlibet viam iumenta patiuntur, quorum durata in aspero vngula est. In molli palustrique pascuo saginata cito subteruntur. Et fortior miles ex confragoso venit. Segnis est vrbanus & verna. Nullum laborem recusant manus, quæ ad arma ab aratro transferuntur. In primo deficit puluere ille vnctus & nitidus. Seuerior loci disciplina firmat ingenium, aptumque magnis conatibus reddit. Literni honestius Scipio quam Baiis exulabat. Ruina eius non est tam molliter collocanda. Illi quoque ad quos primos fortuna Romani populi publicas opes transtulit, C. Marius, & Cn. Pompeius, & Cæsar, extruxerunt quidem villas in regione Baiana, sed illas imposuerunt summis iugis montium. Videbatur hoc magis militare, ex edito speculari late longeque subiecta. Aspice quam positionem elegerunt, quibus ædificia excitauerunt locis, & qualia. scias non villas esse, sed castra. Habi-

taturum tu putas vnquam fuisse in Vtica Catonem, vt prælernauigantes adulteras dinumeraret, & aspiceret tot genera cymbarum variis coloribus picta, & fluitantem toto lacu rosam, vt audiret canentium nocturna conuitia? nonne manere ille intra vallum maluisset, quàm vnam noctem inter talia duxisse? Quid ni malit, quisquis vir est, somnum suum classico quàm symphonia rumpi? Sed satis diu cum Baiis litigauimus, nunquam satis cum vitiis: quæ oro te, mi Lucili, persequere sine modo, sine fine: nam illis quoque nec finis est, nec modus. Proijce quæcunque cor tuum laniant: quæ si aliter extrahi nequirent, cor ipsum cum illis reuellendum erat. Voluptates præcipue exturba, & inuisissimas habe, latronum more, quos Philatas Ægyptij vocant. In hoc nos amplectuntur, vt strangulent.

AD EPISTOLAM LI.

MVRETVS QVOMODO] *Vitanda esse ea loca in quibus periculum est ne animi eneruentur, & effeminentur.*

Canopum] *Et tota Ægyptus, & in ea præcipue Canobus omnium libidinum atque impuritatum domicilium fuit. Audiebantur illic noctes & dies turpissimi & obscœnissimi cantus virorum & mulierum, qui quasi initiandi causa, eo ex Alexandria per fossam lintribus vehebantur. Strabo:* Αὐτὶ πάντων δ' ἐστὶν ὁ τῶν πανηγυριζόντων ὄχλος, τῶν ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας κατιόντων τῇ διώρυγι. πᾶσα γὰρ ἡμέρα καὶ πᾶσα νὺξ πληθύει τῶν ἐν τοῖς πλοιαρίοις καταυλουμένων καὶ κατορχουμένων ἀνέδην μετὰ τῆς ἐσχάτης ἀκολασίας καὶ

tibi & gemmulis. *Canopum an Canobum dicas, nihil interest.*

Vina Hannibalem hiberna soluerunt:] *Ita conieci legendum: cum in aliis esset,* vina Hannibalem hiberna soluerunt.

[illegible]] *Quas tu dicas balistores, Mala alij,* Philistas. PINCIANVS.

[illegible] illum nobilissimum Siciliæ montem: *Coniun-[illegible] [illegible] exemplaria.*

[illegible] toti generum cymbarum.] *Verbum* aspicere *desideratur [illegible]* aspiceret *legendum arbitror.*

[illegible] anxius ipse duxisset.] *Scribendum,* quod in una nocte manu sua ipse duxisset, *[illegible] post* exstirpat, *non* exturbat, *legendum.*

[illegible] animos, amœnitas, &c.] *Rectius habebitur,* Effeminat animos amœnitas nimia: nec dubia aliquid. ERASMVS.

[illegible] epistolæ [illegible], deerat huius epistolæ finis: item alia [illegible]: Quid enim refert, &c.

Mureti coniectura longius à vulgata aliarum editionum lectione recedit. Scopum tangunt membrana nostra & Modij epist. 58. *vno consensu legentes.* Vna Hannibalem hiberna soluerunt. *Emphasis est in* vna. OBSOPÆVS.

Modius epist. 123. *Correctio Pinciani, nostrorum librorum auctoritate confirmata est, in quibus* τὸ adspiceret *etiam nullum erat, legebatúrque pro illo* in Vtica, *quod ab illis videtur, qui Vtica sibi Catonem manus intulisse meminerant, aut* in vnica, *aut* Miniaca, *aut certe* inimica. *ex quo vt quid faciendum sit, non temere affirmarim, ita leui coniectura ductus reposuerim:* Habitaturum tu putas vnquam fuisse in Vaciæ Catonem, vt præter nauigantes adulteras dinumeraret, & tot genera cymbarum variis coloribus picta, & fluitantem toto lacu rosam, vt audiret canentium nocturna conuitia, nonne, &c. in Vaciæ *villa puta, de qua qui epistolam Senecæ* 55. *legerit, minus fortasse à me dissidebit. fuit certe hac eo situ, vt quæ hoc loco commemorantur, ex ea videri & audiri commode possent. neque video quomodo ex vulgata scriptura*

sententia aliqua tantum non contra mentem Senecæ elici possit. nam quod hoc dicas: Catonem potius Vall. subitario salutem suam commissurum fuisse quam Vticæ mœnibus & propugnaculis inclusurum contra vim Cæsaris, si Vticæ necesse habuisset adulteras dinumerare, & alia grauitate sua indigna videre, aliquid est: nisi de Scipione quoque antea dixisset. Linternum eum, quàm Baias exsulij locum legisse, & in computationem adijci videretur, perinde Catonem quoque potius intra vallum vna nocte à se excitatum mansurum fuisse, quàm in villa splendida quidē, sed tot illecebris obnoxia. de hac re ita censeo: etsi quo magis cogito, eius lectio excusabilior mihi videatur. Hactenus Modius. Nostri codices inimica *referunt. in Ambia o ex ea voce interpolata factum est* in Vtica. *Sed sibilum, si qua huic fides, a lectum,* ciuitas est vltra Baias aquas, *fauet Modij coniectura, tritum satis Vticam in Africa sitam fuisse. at Vticiæ villa (vt Seneca ait) Baias trans parietem habet. Abest item à nostris verbum* aspiceret.

M. ss. quidam, & sine dubio recte, intra vallum maluisset, quod in vnam noctem manu sua ipse duxisset.

GRVT. & IVRETVS In Vtica Catonem] *mira varietas lectionum, quibus & ista addatur esse in vno v. c.* In Ienica Cat.

Quos Philistas Ægyptii, *v. c.* Pstilistas.

EPISTOLA XLV.

QVID est hoc, Lucili, quod nos alio tendentes, alio trahit, & eo vnde recedere cupimus, impellit? quid colluctatur cum animo nostro, nec permittit nobis quicquam semel velle? fluctuamus inter varia consilia: nihil libere volumus, nihil absolute, nihil semper. Stultitia, inquis est: cui nihil constat, nihil diu placet. Sed quomodo, aut quando nos ab illa reuellemus? Nemo per se satis valet, vt emergat: oportet manum aliquis porrigat, aliquis

educat. Quosdam ait Epicurus ad veritatem sine vllius adiutorio exisse, fecisse sibi ipsos viam. Hos maxime laudat, quibus ex se impetus fuit, qui seipsos protulerunt: quosdam indigere ope aliena, non ituros si nemo præcesserit, sed bene secuturos. Ex his Metrodorum ait esse. Egregium hoc quoque, sed secundæ sortis ingenium. Nos ex illa prima nota non sumus: bene nobiscum agitur, si in hanc secundam recipimur. Nec hunc quidem contempseris hominem, qui alieno beneficio esse saluus potest: & hoc multum est: velle seruari. Præter hæc adhuc inuenies aliud genus hominum, ne ipsum quidem fastidiendum, eorum qui cogi ad rectum compellique possunt: quibus non duce tantum opus sit, sed adiutore, & , vt ita dicam, coactore. Hic tertius color est. Si quæris huius exemplar, Hermachum ait Epicurus talem fuisse. Itaque alteri magis gratulatur, alterum magis suspicit. Quamuis enim ad eundem finem vterque peruenerit: tamen maior est laus idem effecisse in difficiliore materia. Puta enim duo ædificia excitata esse, ambo paria æque excelsa, æque magnifica: alterum dura area accepit, illic protinus opus creuit: alterius fundamenta lapsabunda, in mollem ac fluidam demissa humum: multumque laboris exhaustum est, dum peruenitur ad solidum. Apparet in altero quicquid factum est: alterius magna pars & difficilior latet. Quædam ingenia facilia & expedita: quædam manu (quod aiunt) facienda sunt, & in fundamentis suis occupanda. Itaque ego il-

lum feliciorem dixerim, qui nihil negotij ſecum habuit. Hunc quidem de ſe melius meruiſſe, qui malignítatem naturæ ſuæ vicit, & ad ſapientiam ſe non perduxit, ſed extraxit. Hoc durum & laborioſum nobis datum ſcias, licet. Imus per obſtantia. Itaque pugnemus, aliquorum inuocemus auxilium. Quem, inquis, inuocabo? hunc aut illum. Tu vero etiam ad priores reuertere qui vacant. Adiuuare nos poſſunt non tantum qui ſunt: ſed & qui fuerunt. Ex iis autem qui ſunt, eligamus non eos, qui verba magna celeritate præcipitant, & communes locos voluunt, & in priuato circulantur: ſed eos qui vita docent, qui cũ dixerint quid faciendũ ſit, probãt faciendo: qui docent quid vitandum ſit, nec vnquam in eo quod fugiendum dixerint deprehẽduntur. Eum elige adiutorem, quem magis admireris cum videris, quàm cum audieris. Nec ideo te prohibuerim hos quoque audire, quibus conſuetudo eſt admittere populum, ac diſſerere: ſi modo hoc propoſito in turbam prodeunt, vt meliores fiant faciantque meliores: ſi non ambitionis hoc cauſa exercent. Quid enim turpius philoſophia captante clamores? Nunquid æger laudat medicum ſecantem? Tacete, fauete, & præbete vos curationi. Etiam ſi exclamaueritis, non aliter audiam, quàm ſi ad tactum vitiorum veſtrorum ingemiſcatis. Teſtari vultis attendere vos mouerique rerum magnitudine? ſane liceat. Vt quidem iudicetis & feratis de meliore ſuffragium, quid ni non permittam? Apud Pythagoram diſcipulis quinque an-

nis tacendum erat. Nunquid ergo existimas, statim illis & loqui & laudare licuisse? Quanta autem dementia eius est quem clamores imperitorum hilarem ex auditorio dimittunt: Quid lætaris, quòd hominibus iis laudaris, quos non potes ipse laudare? Disserebat populo Fabianus sed audiebatur modeste. Erumpebat interdum magnus clamor laudantium: sed quem magnitudo rerum euocauerat, non sonus inoffensæ ac molliter lapsæ orationis. Intersit aliquid inter clamorem theatri & scholæ. Est aliqua & laudandi licentia. Omnia rerum omnium, si obseruentur, indicia sunt:& argumentum morum ex minimis quoque licet capere. Impudicum & incessus ostendit, & manus mota, & vnum interdum responsum, & relatus ad caput digitus, & flexus oculorum. Improbum risus, insanum vultus habitusque demonstrat. Illa enim in apertum per notas exeunt. Qualis quisque sit, scies, si quemadmodum laudetur, aspexeris. Hinc atque illinc philosopho manus auditor intentat, & super ipsum caput mirantium turba consistit. Nō laudatur ille, nunc, si intelligas, sed conclamatur. Relinquantur istæ voces illis artibus, quæ propositum habent placere populo: philosophia adoretur. Permittendum erit aliquando iuuenibus, sequi impetum animi. Tunc autem hoc ex impetu facient, cum silentium sibi imperare non poterunt. Talis laudatio aliquid exhortationis affert ipsis audientibus, & animos adolescentium extimulat. ad rem commoueantur, non

ad verba composita. Alioqui nocet illis eloquentia, si non rerum cupiditatem facit, sed sui. Differam hoc in presenti. Desiderat enim propriam & longam executionem, quemadmodum populo differendum qui sibi apud populum permittendum sit, quid populo apud se. Damnum quidem fecisse philosophiam, non erit dubium, postquam prostituta est, sed potest in penetralibus quid ostendi, si modo nō institorem, sed antistitem nacta est.

AD EPISTOLAM LII.

PINCIANVS. SED quomodo nos aut quando nos ab illa reuellemus?] *Posterius pronomen* nos *redundat ex eadem.* & *bona pars exemplarium* reuellemur *legit, non reuellemus.*

Quosdam ait Epicurus ad veritatem sine vllius adiutorio exisse, fecisse sibi ipsos viam.] *Exemplar Facundi* & *Primitiui* : Quosdam Epicurus ait ad veritatem contendere sine vllius adiutorio. Ex se fecisse sibi ipsis viam. *Quid si legas?* ex his se fecisse sibi ipsi viam. *Nam Epicurus gloriabatur, authore etiam Cicerone, nullo vsum fuisse præceptore. Tanto magis, quòd secunda nota exemplum attulit Metrodorum, tertia Hermachum: vt verisimile sit, prima nota exemplum non fuisse præter ipsum.*

Alterum puram aream accepit,] *Scribendum arbitror,* Alterum dura area accepit.

Lege m.ss. qui se ipsi protulerunt. & postea, si in secundam recipimur.

OBSOPÆVS. *M.ss. tres.* alterum puram aream accepit, illic protinus opus creuit: alterum fundamenta lassabunt (*vel* laxabunt) in mollem ac fluidam humum missa. *Bene, si* duram, & lapsabunda. *cum vulgo scribamus.*

M ss. Hoc durum & laboriosum ingenium nobis datum scias licet.

Mss. quod ab hominibus his laudatus es.

Modius epist. 58. Legendum, Tunc autem cum hoc ex impetu facient. *Et dicat impetus ille suo istis permittit in plausum: dum ex animo, non simulatione ille proficiscatur.*

Nunquid æger laudat medicum secantem.] *Notandum idcirco medicorum ignobilius fuisse munus, quod ipsimet* GRVT. & IVR. *manibus suis olim venas inciderent, medicamento præberent, clysteres, emplastra, collyria admouerent, iisdemque omnibus, quibus hodie Chirurgi, partibus fungerentur; quod probatur tam à iurisconsultis, quam ex aliis à Brissonio lib. 2. cap. 4. Select. antiqu.*

Si quemadmodum laudetur] *optime* V. c. laudet. *cuius locutionis, quæ auctori familiaris est, exempla notata sunt sup. ad lib. 2. de benef. cap. 1 Iuret.*

Silentium sibi imperare] V. c. *Loreti impetrare.*

EPISTOLA LIII.

QVID non potest mihi persuaderi, cui persuasum est vt nauigarem? Solui mari languido. erat sine dubio cælum graue sordidis nubibus, quæ fere aut in aquam, aut in ventum resoluuntur: sed putaui tam pauca millia à Parthenope tua vsque Puteolos surripi posse, quamuis dubio & impendente cælo. itaque quo celerius euaderem, protinus per altum ad Nesidia direxi, præcisurus omnes sinus. Cum iam eo processissem, vt mea nihil interesset, vtrum irem, an redirem, primum ea qualitas illa quæ me corruperat, periit. Nondum erat tempestas, sed iam inclinatio maris, ac subinde crebrior fluctus. Cœpi gubernatorem rogare, vt me in aliquo littore exponeret. Aiebat ille, aspera esse & importuosa, nec quicquam se æque

in tempestate timere quàm terram. Peius autem vexabar, quàm vt periculum mihi succurreret: Nausea enim me segnis hæc & sine exitu torquebat, quæ bilem mouet, nec effundit. Institi itaque gubernatori, & illum vellet nollet coegi vt peteret littus. Cuius vt viciniam attigimus, non expecto vt quicquã ex pręceptis Virgilij fiat, Obuertant pelago proras, aut anchora de prora iaciatur: sed memor artificij mei veteris, mitto me in mare, quomodo psychrolutam decet, gausapatus. Quæ putas me passum dum per aspera erepo, dum viam quæro, dum facio. Intellexi non immerito nautis terram timeri. Incredibilia sunt quæ tulerim: cum me ferre non possem. Illud scito, Vlixem non fuisse tam irato mari natum, vt vbique naufragia faceret. Nauseator erat. At ego quocunque nauigare debuero, vicesimo anno perueniam. Vt primum stomachum (scis non cum mari nauseam effugere) collegi, vt corpus vnctione recreaui, occœpi mecum cogitare, quanta nos vitiorum nostrorum sequeretur obliuio, etiam corporalium, quæ subinde admonent sui, nedum illorum quæ eo magis latent, quo maiora sunt. Leuis aliquem motiuncula decipit: sed cum creuerit, & vera febris exarserit, etiam duro & perpessicio confessionem extorquet. Pedes dolent, articuli punctiunculas sentiunt: adhuc dissimulamus, & aut talum extorsisse nos dicimus, aut in exercitatione aliqua laborasse. Dubio & incipiente morbo, quæritur nomen: qui vbi ad talaria cœpit tendere, necesse est podagram fateri.

fateri. Contra euenit in iis morbis quibus afficiuntur animi: quo quis peius se habet, minus sentit. Non est quod mireris, Lucili carissime. Nam qui leuiter dormit, & species secundum quietem capit, aliquando dormire se dormiens cogitat. Grauis somnus etiam somnia extinguit, animumque altius mergit, quàm vt vti vllo intellectu sinat. Quare vitia sua nemo confitetur? Quia etiam nunc in illis est. Somnium narrare, vigilantis est: & vitia sua confiteri, sanitatis indicium est. Expergiscamur ergo, vt errores nostros coarguere possimus. Sola autem nos philosophia excitabit, sola somnum excutiet grauem. Illi te totum dedica: dignus illa es, illa te digna est. Ite in complexum alter alterius: omnibus aliis te nega, fortiter, apperte. Non est quòd precario philosopheris. Si æger esses, curam intermisisses rei familiaris, & forensia tibi negotia excidissent, nec quemquam tanti putares, cui aduocatus in causam descenderes. Toto animo id ageres, vt quàm primum morbo liberareris. Quid ergo? Non & nunc idem facies? Omnia impedimenta dimitte, & vaca bonæ menti. Nemo ad illam peruenit occupatus. Exercet philosophia regnum suum: dat tempus, non accipit. Non est res subsiciua. Ordinaria est, domina est: adest, & iubet. Alexander cuidam ciuitati, partem agrorum & dimidium rerum omnium promittenti, Eo, inquit, proposito veni in Asiam, non vt id acciperem quod dedissetis, sed vt id haberetis quod reliquissem. Itidem philosophia rebus omnibus; Non sum id

tempus acceptura, quod vobis superfuerit: sed id habebitis, quod ipsa erogauero. Totam huc conuerte mentem, huic asside, hanc cole: ingens interuallum inter te & ceteros fiat. Omnes mortales multo antecedes, non multo te dij antecedent. Quid inter te & illos interfuturum sit, quæris? Diutius erunt. At mehercule magni artificis est, clausisse totum in exiguo. Tantum sapienti sua, quantum Deo omnis ætas patet. Est aliquid quo sapiens antecedat Deum. Ille naturæ beneficio, non suo sapiens est. Ecce res magna, habere imbecillitatem hominis, securitatem Dei. Incredibilis vis philosophiæ est, ad omnem fortuitam vim retundendam. Nullum telum in corpore eius sedet: munita est solidaque: quędam defatigat, & velut leuia tela laxo sinu excludit. quædam discutit: & in eum vsque qui miserat respuit.

AD EPISTOLAM LIII.

MVRETVS. MEMOR artificij mei vereris,] *Solebat enim frigida lauari: & alicubi ait, se quotannis Kalendis Ianuarij ipsis solere in aquam Virginem desilire.*

Est aliquid quo sapiens antecedat Deum.] *Impia & intolerabilis arrogantia Stoicorum: qui non satis esse ducebant sapientem suum cum Deo ex æquo componere, nisi etiam anteponerent.*

ERASMVS. Qui vt talaria cœperit intendere, *&c.*] *Pro*, talaria *erat calcaria: pro* ferierit, fecerit. *Nam Grammaticorum filij negant,* ferio *habere præteriti vocem. Podagra vero ioco dicitur vtrumque pedem fecisse dextrum: quòd sic æquasset, vt nihil interesset.*

OBSOPAEVS. *Priores editiones & m. ss.* ad Nesida, *accusatiui termina-*

tiùe Græca, qua Seneca gaudet, sic flectens Pythoclea, Idomenea, Orphea. *Cicero* Nesidem *dixit, epist.* 1. *libr.* 16. *ad Atticum* Nonis (*ait*) Quintil. veni in Puteolanum, iens ad Brutum in Nesidem. *sic enim emendat Lipsius Antiq. lect. lib. 4 cap* 19.

M. ss. iacitur Memor artificij mei, vetus frigidæ cultor, mitto me in mare. *Sic etiam Modij codices præferunt, vt indicat epist.* 123. *Huc spectat Plinius libro vndetrigesimo nat. hist. cap.* 1. Carmis Nasiliensis frigida hibernis algoribus lauari persuasit. mersit ægros in lacus. Videbamus senes consulares vsque in ostentationem rigentes. Qua de re extat etiam Annæi Senecæ astipulatio.

M. ss. cum prioribus editionibus, quem scis non cum mari nausiam effugere.

Quid Muretum mouerit vt hac castraret, nescio. vellem monuisset. Cetera editiones certe habent, qui vt talaria cœperit intendere, & vtrosque dextros pedes fecerit, necesse *&c. nec sequitur duo m. ss. nisi quod* qui vbi vt, cœpit. *&* fecit *referant. Ambianus aliquanto diuersius, & (quia aliud iam non suppetit) forsan rectius*, qui vbi talaria cepit intendere, & vtrosque pedes infecit, necesse podagram fateri. *Egregie vero idem, quod hic Seneca, expressit Lucianus in Ocypode: his versibus*

Ἅπας γὰρ αὑτὸν βουκολεῖ ψευδοστομῶν,
ὡς ἐνσεσφηκὼς, ἢ προκόψας τῇ βάσιν,
Λέγει φίλοισι, μὴ φράζας τὴν αἰτίαν.
Ὃ μὴ λέγει γὰρ, ὡς δοκῶν λαθεῖν τινὰς,
Χρόνος δέ γ' ἕρπων μηνύει, κἂν μὴ θέλῃ
Καὶ τότε δαμασθεὶς, ὀνομάσας μου τοὔνομα,
Πᾶσι θρίαμβος, ἐμβεβάςακται φίλοις.

id est,

Quilibet enim se decipit mendacio,
Luxatum alicubi, aut grauiter allisum pedem
Dum dictitat, verámque causam supprimit.
Quod enim ipse celat, & latere alios cupit,
Hoc tempus inuito arguit eo post tamen:
Ac tum domitus, vtroque nomine me vocans,
Gestatur ab amicis, triumphus omnibus,

Et postea, tunc demum podagram vocitari indicans, cum vtrumque pedem morbus torserit, ita ludit:

Ἐπὰν δὲ καὶ τὸν ἕτερον ἀλγήσῃς πόδα,
Στένων δακρύσεις, ἓν δέ σοι φράσαι θέλω,
Τοῦτ' ἔστ' ἐκεῖνο, κἂν θέλῃς, κἂν μὴ θέλῃς.
Vbi vero & alterum pedem inuadet dolor,
Flebis gemens. at dicere vnum tibi volo,
Hoc illud est, nolis velis, hoc illud est.

M.ſſ. Grauis ſopor etiam ſomnia extinguit. *& inferius* omnibus aliis rebus te nega. *& postea,* cui aduocatus in remiſsione deſcenderes.

M.ſſ. tela laxo ſinu eludit. *rectius quàm* excludit.

GRVT. & IVRETVS. Præciſurus omnes ſinus] *ad horum intelligentiam adeas Galliæ Solem Budæum ad l. qui cum eo. ff. de re militari.*

EPISTOLA LIIII.

LONGVM mihi commeatum dederat mala valetudo: repente me inuaſit. Quo genere? inquis. prorſus merito interrogas: adeo nullum mihi ignotum eſt. Vni tamen morbo quaſi aſſignatus ſum: quem quare Græco nomine appellem, neſcio. Satis enim apte dici ſuſpirium poteſt. Breuis autem valde & procellæ ſimilis impetus eſt: intra horam fere deſinit. Quis enim diu expirat? Omnia corporis aut incommoda aut pericula per me tranſierunt. Nullum mihi videtur moleſtius. Quid ni? Aliud enim quicquid eſt, ægrotare eſt: hoc, eſt animam agere. Itaque medici hanc meditationem mortis vocant. Facit aliquando ſpiritus ille, quod ſæpe conatus eſt. Hilarem me putas hæc tibi ſcribere, quia effugi? Si hoc fine quaſi bona vale-

tudine delector, tam ridicule facio, quàm ille, quiſquis ſe viciſſe putat, cum vadimonium diſtulit. Ego vero & in ipſa ſuffocatione non deſij cogitationibus lætis ac fortibus acquieſcere. Quid hoc eſt? inquam. tam ſæpe mors experitur me: faciat. At ego illam diu expertus ſum. Quando, inquis? Antequam naſcerer. Mors eſt, non eſſe. Id quale ſit, iam ſcio: hoc erit poſt me quod ante me fuit. Si quid in hac re tormenti eſt, neceſſe eſt, & fuiſſe antequam prodiremus in lucem. Atqui nullam ſenſimus tunc vexationem. Rogo non ſtultiſſimum dicas, ſi quis exiſtimet lucernæ peius eſſe cum extincta eſt, quàm antequam accenderetur? Nos quoque & accendimur & extinguimur: medio illo tempore aliquid patimur. Vtrinque vero alta ſecuritas eſt. In hoc enim, mi Lucili, niſi fallor, erramus, quod mortem iudicamus ſequi, quum illa & præceſſerit & ſecutura ſit. Quicquid ante nos fuit, mors eſt. Quid enim refert, vtrum non incipias, an deſinas? vtriuſque rei hic eſt effectus, non eſſe. His & huiuſmodi exhortationibus tacitis (nam verbis locus non erat) alloqui me non deſii: deinde paulatim ſuſpirium illud, quod eſſe iam anhelitus cœperat, interualla maiora fecit, & retardatum eſt, ac remanſit. Nec adhuc, quamuis deſierit, ex natura fluit ſpiritus. Sentio hæſitationem quandam eius & moram. Quomodo volet, dum modo non ex animo ſuſpirem. hoc tibi de me recipe: non trepidabo ad extrema: iam preparatus ſum: nihil cogito de die. Illum lauda & imitare: quem

non piget mori, cum iuuat viuere. Quæ enim virtus est, cum eijciaris, exire: tamen est & hic virtus. Eiicior quidem: sed tanquam exeam. Et ideo nunquam eiicitur sapiens: quia eiici, est inde expelli, vnde inuitus recedas. Nihil inuitus facit sapiens. necessitatem effugit: quia vult quod ipsa coniectura est.

AD EPISTOLAM LIIII.

MVRETVS. LONGVM mihi] *Ait se asthmate, quo crebro laborabat, mortis admoneri: eam autem à se negligi.*

Antequam nascerer.] *Sic & Seneca tragicus:*

Quæris, quo iaceas post obitum loco?
Quo non nata iacent.

Sed multo satius est timere mortem, quàm tam impia opinione metum ipsius discutere. Quid autem est, quod se hic Seneca innuit putare, nihil ex homine superesse post mortem: cum alibi tam aperte profiteatur bonorum virorum animos, morte obita, in cælum ferri, atque illic beatissime viuere? Nimirum certum ac stabile esse nihil potest, nisi quod vero ac solido fundamento nititur: ideóque semper veterum philosophorum, de Deo, de animorum immortalitate, & similibus iudicia fluctuarunt. Socrates ipse paulo post moriturus de animorum immortalitate dubitabat. Magnum igitur in nos ac singulare beneficium Dei, qui harum rerum veritatem ipsius æternæ veritatis voce nobis patefacere dignatus est.

Illum tu lauda] *Hæc non cohærent cum superioribus: ita vt multa deesse constet.*

PINCIANVS. Et huiusmodi exhortationibus tacitis] *Deest verbum scilicet, vt sit,* Et huiusmodi exhortationibus tacitis scilicet, *ex vetere lectione.*

Nihil cogito de die tuto.] *Scribendum* toto, *non* tuto, *ex eadem.*

OBSOPÆVS. Commeatum *pro* comitatum *primus scripsit Lipsius lib. 5. epist. 5. Commeatum dare (ait) honeste ductum à re militari: id est, diutino morbo dimissa, nunc repente aduenis.*

M.ss. hoc animam agere, *& mox*, Facit enim aliquando, *&c.*

Idem, nihil cogito de die toto. Illum tu lauda, *&c. & statim*, quod coactura est.

Dici suspirium potest] *Anhelitus hanc difficultatem gravissimam, quam Græci ὀρθόπνοιαν vocant, primus Seneca latino hoc sermone donauit. quo deinde etiam in brutis vsi veterinarij medici. de eo autem morbo plura vide ad hunc locum pertinentia apud Mercurial. lib. 6. cap. 16. varia. lect.* GRVT. & IVRETVS

EPISTOLA LV.

A GESTATIONE cum maxime venio, non minus fatigatus, quàm si tantum ambulassem, quantum sedi. labor est enim, diu ferri: ac nescio an eo maior, quia contra naturam est. quæ pedes dedit, vt per nos ambularemus: oculos, vt per nos videremus. Debilitatem nobis indixere deliciæ & quod diu noluimus, posse desiuimus. Mihi tamen necessarium erat concutere corpus, vt siue bilis insiderat faucibus, discuteretur, siue ipse ex aliqua causa spiritus densior erat, extenuaret illum iactatio, quam profuisse mihi sensi. Ideo diutius vehi perseueraui, inuitante ipso littore, quod inter Cumas & Seruilij Vatiæ villam curuatur, & hinc mari, illinc lacu, velut angustum iter clauditur. Erat enim à recenti tempestate maris spissius. Fluctus autem illud (vt scis) frequens & concitatus exæquat, longior tranquillitas soluit, cum arenis, quæ humore alligantur, succus abscessit. Ex consuetudine tamen mea circunspicere

cœpi, an aliquid illic inuenirem, quod mihi bono posset esse, & direxi oculos in villam, quæ aliquando Vatiæ fuit. In hac ille pretorius diues, nulla alia re quàm otio notus, consenuit, & ob hoc vnum felix habebatur. Nam quoties aliquos amicitia Asinij Galli, quoties Seiani odium, deinde amor merserat (æque enim offendisse illum, quàm amasse, periculosum fuit) exclamabant homines: O Vatia solus scis viuere. At ille latere sciebat, non viuere. Multum autem interest, vtrum vita tua otiosa sit, an ignaua. Nunquam aliter hanc villam Latia viuo præteribam, quàm vt dicerem: Vatia hic situs est. Sed adeo, mi Lucili, philosophia sacrum quiddam est, & venerabile, vt etiam si quid illi simile est mendacio placeat. Otiosum enim hominem seductum existimat vulgus, & securum, & se contentum, sibique viuentem: quorum nihil vlli contingere, nisi sapienti, potest. Ille quidem nulla re sollicitus scit sibi viuere. Ille enim (quod est primum) scit viuere. Nam qui res & homines fugit, quem cupiditatum suarum infelicitas relegauit, qui alios feliciores videre non potuit, qui velut timidum atque iners animal metu oblituit, ille sibi non viuit, sed (quod est turpissimum) ventri, somno, libidini. Non continuo sibi viuit, qui nemini. Adeo tamen magna res est constantia, & in proposito suo perseuerantia, vt habeat auctoritatem inertia quoque pertinax: De ipsa villa nihil possum tibi certi scribere: frontem enim eius tantum noui, & exposita: quæ ostendit etiam transeuntibus

Speluncæ ſunt duæ magni operis, laxo atrio pares, manufactæ: quarum altera ſolem non recipit, altera vſque in occidentem torretur. Platanona medius riuus & à mari & ab Acheruſio lacu receptus Euripi modo diuidit, alendis piſcibus (etiam ſi aſſiduo exhauritur) ſufficiens. Sed illi, cum mare patet, parcitur: cum tempeſtas piſcatoribus dedit ferias, manus ad parata porrigitur. Hoc tamen eſt commodiſſimum in villa, quod Bajas trans parietem habet: incommodis illarum caret, voluptatibus fruitur. Has laudes eius ipſe noui: nunc eſſe villam totius anni credo. Occurrit enim Fauonio, & illum adeo excipit, vt Baijs neget. Non ſtulte videtur elegiſſe hunc locum Vatia, in quem otium ſuum pigrum iam & ſenile conferret. Sed non multum ad tranquillitatem locus confert: animus eſt, qui commendat omnia. Vidi ego in villa hilari & amœna mæſtos, vidi in media ſolitudine occupatis ſimiles. Quare non eſt quòd exiſtimes, ideo parum bene compoſitum eſſe te, quòd in Campania non es, quare autem non es? huc uſque cogitationes tuas mitte. Conuerſari cum amicis abſentibus licet: & quidem quoties velis, quandiu velis. magis hac voluptate, quæ maxima eſt, fruimur, dum abſumus. Præſentia enim nos delicatos facit: & quia aliquando vna loquimur, ambulamus, cum conſidemus, cum diducti ſumus, nihil de his quos modo vidimus, cogitamus: & ideo æquo animo ferre debemus abſentiam: quia nemo non multum etiam præſentibus abeſt. Pone hic primum no-

ctes separatas: deinde occupationes vtrinque diuersas, deinde studia secreta. suburbanas profectiones: videbis non multum esse, quod nobis peregrinatio eripiat. Amicus animo possidendus est. hic autem nunquam abest: quemcumque vult, quotidie videt. Itaque mecum stude, mecum cœna, mecum ambula. In angusto viueremus, si quicquam esset cogitationibus clausum. Video te, mi Lucili, cum maxime audio: adeo tecum sum, vt dubitem, an incipiam non epistolas, sed codicillos tibi scribere.

AD EPISTOLAM LV.

PINCIANVS. DEBILITATEM nobis induxere deliciæ.] Indixere, *non* induxere, *eadem.*

Amicitiæ Asinij Galli,] *Scribe* amicitia, *non* amicitiæ, *ex eadem.*

Et altera vsque in Occidentem tenet.] *Coniunctio* & *supervacanea est: ex eadem.* & tenetur, *non* tenet, *legunt pleraque exemplaria. Quid si legas* torretur *non tenetur.*

Prata bona medius riuus diuidit.] *Prior editio*: Prata noua medius riuus diuidit. *Exemplar Facundi & Primitiui*: Platanos medius riuus diuidit. *Exemplar Franciscanum*: Plata noua medius riuus diuidit. *Lego*, Platanona medius riuus diuidit.

Manus ad parata porrigitur.] *Quidam codices* priuata, *non* parata.

Vt Baias neget.] Baiis, *non* Baias, *scribendum ex vetere lectione.*

Animus est qui sibi commendat omnia.] *Verbum* sibi *desideratur in emendatioribus exemplaribus.*

OBSOPÆVS. *M.ss.* Erat enim à recenti tempestate spissum.

Integerrimus senator Cl. Puteanus legit, æque enim o-

dixisse illum, quàm amasse, periculosum fuit.

Puteani codex, cuius laxo atrio paries manu facta: Æquarum *&c. Nicotianus*, cuius laxo atrio pares manufactæ, quarum *&c. At doctiss. Lipsius electorum* 1. *cap.* 16 *Leg.* (*ait*) laxo atrio pares manufactis. *Speluncas enim natiuas fuisse vult, sed tam eleganti ingenio loci, ut prouocare possent omnes manufactas.*

M. ss. omnes tenetur, *pro* torretur. *à sole scilicet, ut habet scholium Ambiani.*

M. ss. ipse noui esse illam totius anni credo. *Hinc fecit Lipsius*, esse villam, *loco iam citato.*

Modius epist. 132. *Paullo plenius membrana abbatiæ S. Stephani*: animus est, qui sibi omnia commodet *ita etiam nostra quamuis verbum* sibi *in emendatioribus Pinciani exemplaribus desideretur.*

Siue bilis insederat faucibus; *excutit hunc locum illustratque medicorum princeps Mercurialis lib. 6. de arte gymnastica cap.* 10. GRVTERVS.

EPISTOLA LVI.

PEREAM, si est tam necessarium quàm videtur silentium in studia seposito. Ecce varius clamor vndique me circunsonat. supra ipsum balneum habito. Propone nunc tibi omnia genera vocum, quæ in odium possunt aures adducere: cum fortiores exercentur, & manus plumbo graues iactant, cum aut laborant, aut laborantem imitantur gemitus audio: quoties retentum spiritum remiserunt, sibilos, & acerbissimas respirationes: cum in aliquem aliptem inertem, & hac plebia vnctione contentum incidi; audio crepitum illisæ manus humeris: quæ prout plana peruenit, aut concaua, ita sonum

mutat, Si vero pilicrepus superuenerit, & numerare cœperit pilas, actum est. Adiice nunc scordalum, & furem deprehensum, & illum cui vox sua in balneo placet. Adiice nunc eos qui in piscinam cum ingenti impulsæ aquæ sono saliunt. Præter istos, quorum si nihil aliud, rectæ voces sunt, alipilum cogita, tenuem & stridulam vocem, quo sit notabilior, subinde exprimentem, nec vnquam tacentem, nisi dum vellit alas, & alium pro se clamare cogit. Iam libarij varias exclamationes & botularium, & crustularium, & omnes popinarum institores, mercem sua quadam & insignita modulatione vendentes. O te, inquis, ferreum, aut surdum, cui mens inter clamores tam varios, tam dissonos, constat: cùm Chrysippum nostrum assidua salutatio perducat ad mortem. At mehercules, ego istum fremitum non magis curo, quàm fluctum aut delectum aquæ. Quamuis audiam cuidam genti hanc vnam fuisse causam, vrbem suam transferendi, quia fragorem Nili cadentis ferre non potuit. Magis mihi vox auocare videtur, quàm crepitus. Illa enim animum abducit, hic tantum aures implet: ac verberat. In iis quæ me sine auocatione circumstrepunt, essedas transcurrentes pono, & fabrum inquilinum & ferrarium vicinum, aut hunc qui ad metam sudantem tubas experitur & tibias, nec cantat, sed exclamat. Etiam molestior est mihi sonus, qui intermittitur subinde, quàm qui continuatur. Sed iam me sic ad omnia ista duraui, vt audire vel pausarium possim, voce acerbissi-

ma remigibus modos dantem. Animum enim cogo sibi intentum esse, nec auocari ad externa. omnia licet foris resonent, dum intus nihil tumultus sit, dum inter se non rixentur cupiditas & timor, dum auaritia luxuriaque non dissideant, nec altera alteram vexet. Nam quid prodest totius regionis silentium, si affectus fremunt?

Omnia noctis erant, placida composta quiete.

Falsum est, nulla placida quies est, nisi quam ratio composuit, Nox exhibet molestiam, non tollit, & solicitudines mutat. Nam dormientium quoque insomnia tam turbulenta sunt, quam dies. Illa tranquillitas vera est, in quam bona mens explicatur. Aspice illum, cui somnus laxæ domus silentio quæritur, cuius aures ne quis agitet sonus omnis seruorum turba conticuit, & suspensum accedentium propius, vestigium ponitur. Huc nempe versatur atque illuc, somnum inter ægritudines leuem captans: quæ non audit, audisse se quæritur. Quid in causa putas esse? animus illi obstrepit: hic placandus est, huius compescenda est seditio: quem non est quod existimes placidum, si iacet corpus. Interdum quies inquieta est. Et ideo ad rerum actus excitandi, ac tractatione bonarum artium occupandi sumus, quoties nos male habet inertia sui impatiens. Magni imperatores cum male parere militem vident, aliquo labore compescunt, & expeditionibus detinent. Nunquam vacat lasciuire districtis: nihilque tam certum est quàm otij vitia negotio dis-

cuti. Sæpe videmur tædio rerum ciuilium, & infelicis atque ingratæ stationis pænitentia fecessisse: tamen in illa latebra, in quam nos timor & lassitudo coniecit, interdum recrudescit ambitio. Non enim excisa desiit, sed fatigata, aut etiam abiecta, rebus parum sibi cedentibus. Idem de luxuria dico, quæ videtur aliquando cessisse: deinde frugalitatem professos solicitat, atque in media parsimonia voluptates non damnatas, sed relictas petit: & quidem eo vehementius, quo occultius. Omnia enim vitia in aperto leuiora sunt: morbi quoque tunc ad sanitatem inclinant, cum ex abdito erumpunt, ac vim suam proferunt. Et auaritiam itaque & ambitionem, & cetera mala mentis humanæ, tunc perniciosissima scias esse, cum simulata sanitate subsidunt. Otiosi videmur, & non sumus. Nam si bona fide sumus, si receptui cecinimus, si speciosa contempsimus, vt paulo ante dicebam, nulla res nos auocabit, nullus hominum auiumque concentus interrumpet cogitationes bonas, solidásque & iam certas. Leue illud ingenium, nec se adhuc reduxit, introrsus, quod ad vocem ex accidenti erigitur. Habet intus aliquid solicitudinis, & concepti pauoris, quod illum curiosum facit, vt ait Virgilius noster.

Et me, quem dudum non vlla iniecta mouebant
Tela, nec aduerso glomerati ex agmine Graij,
Nunc ómnes terrent auræ, sonus excitat omnis.
Suspensum, & pariter comitique onerique timentem.

Prior ille ſapiens eſt, quem non tela vibrantia, non arietata inter ſe arma agminis denſi, non vrbis impulſæ fragor territat. Hic alter imperitus eſt, rebus ſuis timet, ad omnem crepitum expaueſcens, quem vna quęlibet vox pro fremitu accepta deiecit, quem motus leuiſsimi examinant. Timidum illum ſarcinæ faciunt. Quemcunque ex iſtis felicibus elegeris, multa trahentibus, multa portantibus, videbis illum comitique onerique timentem. Tunc ergo te ſcito eſſe compoſitum, cum ad te nullus clamor pertinebit: cum te nulla vox tibi excutiet: non ſi blandietur, non ſi minabitur, non ſi inani ſono varia circunſtrepet. Quid ergo? non aliquando commodius eſt, carere conuicio? fateor. Itaque ego ex hoc loco migrabo. ſed experiri & exercere me volui. Quid neceſſe eſt diutius torqueri: cum tam facile remedium Vlixes ſociis etiam aduerſus Sirenas inuenerit?

AD EPISTOLAM LVI.

PERRAM,] *Nimis delicatos eſſe, qui, niſi in altiſsimo ſilentio, operam ſtudiis poſſe à ſe dari negant. Interdum autem non tam externa nobis, quam ipſum ſibi animum obſtrepere, cui niſi pacato ac compoſito vera contingere tranquillitas non poteſt.* MVRETVS

Pilicrepus] *Qui pilas crepat, aut crepente pila luſitat: quod facere ſolebant paulo ante balneum, vel dum hypocauſta & ſudationes caleſcerent: qui ſi plures, quàm eſſent, manus & vices numerarat, maximus excitabatur clamor ab aduerſariis. Ita Turnebus cap. 4. lib. 7. aduerſariorum. At Mercurialis pilicrepos fuiſſe ait qui ſphæris pice oblitis curabant, ne ignis balneorum extingueretur, ἰπνίχω.*

Scordalum] *Vide Turnebum in eo ipso, quem modo citaui loco.*

Furem] *balnearium.*

Alipilum] *eum qui alas vellit ac depilat.*

Alium pro se] *eum qui vellit alas.*

Cum Chrysippum nostrum] *Tales videlicet salutatores fuisse oportet, quales Sebosum & Atrium describit Cicero libro secundo epistolarum ad Atticum.*

Cuidam genti] *Vide hunc ipsum capite 2. lib. 4. naturalium quæstionum.*

Metam sudantem] *In decima regione vrbis erat: quam vocabant templum Pacis.*

PINCIANVS. Cum in aliquem inertem, & hac plebeia functione contentum incidi,] *Scribendum existimo aliptē, non* aliquem: *&* vnctione *codex meus familiaris habet, non* functione. *De alipte Iuuenalis: cuius verba mire cum verbis Senecæ congruunt.*

Si vero pellicrepus superuenerit,] Pilicerpus, *non* pellicrepus, *legunt duo antiqua & correctissima exemplaria, vt sit qui pilos euellit.*

Et ferrarium vicinum] Ferrarium *eadem, non* ferrarium.

Tabulas experitur & tibias,] *Legendum forte non* tabulas, *sed* tubas.

Animum non cogo sibi intentum esse,] *Scribe*, Animum enim cogo sibi intentum esse, *ex vetere lectione.*

Et ideo ad rerum actus exercitandi,] *Legendum ex eadem* excitandi, *non* exercitandi.

Ad vocem ex accidenti erigitur.] *Eadem*, ad vocem & accidentia erigitur.

Arietata in arma agminis densi] Inter, *non* in, *eadem.*

Et carere conuitio?] *Quidam codices* conuictu, *non* conuitio.

Et experiri & exercere me volens.] *Prior coniunctio & redundat. &* volui *lego, non* volens *vtrunque ex vetere lectione.*

Si vero pelicrepus superuenerit,] *Quidam habebat*, pellicrepus. *Cælius Rodiginus putat legendum esse*, pilicrepus: *& quod adfert probabile est, lib. 30. cap. 19. Mox pro* pilos, *putat legendum* pilas. *Nam à pila dictum existimat* pilicrepus, *non à pilo.*

Adijce

Adiice nunc sordalum,] *Scholium quoddam indicabat, sordalum dici, qui sordes efferret e balneo, aut qui sordidaret balneum. Huic commentulo quantum tribuendum sit, nescio. Omnino significat, aliquem molestum lauantibus, quandoquidem mox adijcit furem deprehensum. Forte balneari verbo* scordalus *diceba-tur, qui oleret allium, quasi* scorodalus. *Sic vsurpare videtur epistola 84. quanquam Græcis σκώρ sonat stercus. Sed probabilius est, vt mutata litterula legamus* scordylum, *siue* scordulum: *vt conuicium sit in hominem ingrati odoris, posteaquam incaluit: quod accidit pisci scordulo.* ERASMVS

Alipedum] *Cælius contendit legendum* alipilum: *inde dictum, quod vellat pilos alarum. Reperies eodem loco, quem mox indicaui.*

Iam librare] *Sic habebant quidam: alij* liberi: *alij aliud. sed probabilius est quod diuinat Cælius,* libarij, *pro his qui liba vendunt: quemadmodum & botularium dixit, qui botulos, id est farciminis genus, vendebat: & crustularium, qui crustula vendebat.*

Turnebus cap. 4. lib. 7. Aduers. Extra controuersiam esse reor, legendum esse, quoties retentum spiritum remiserunt: *non vt irrepsit in omnia volumina,* recentem: *sed & mox,* & hac plebeia vnctione contentum: *non vt vulgo* functione *percrebuit. Statim in ss. omnes,* cum in aliquem inertem. *Loco* aliquem *suffice* aliptem, *nec vtrumque, vt in editione Romana, tolera. De alipte Iuuenalis Satyra 6.* OBSOPÆVS

Callidus & cristæ digitos impressit aliptes.
Ac summum dominæ femur exclamare coegit.

Lud. Cælius antiq. lect. lib. 30. cap. 19. Epist. est Senecæ, in qua tumultuosa balneorum luxuria notatur. Si vero pelicrepus (*inquit*) superuenit, & numerare cœpit pilas, actum est. *Quid sibi hic pelicrepus velit, non video: verum certissima ducor coniectura, vt pilicrepum arbitrer legendum: eumque intelligam, qui pilas hoc est sphæras aut glomos pice illitos in ignem balneorum siue vaporarij conijceret, sicubi forte restingueretur. In hanc sententiam vt pedibus eam, Papinius facit Syluarum primo, in balneo Etrusci:*

Quid nunc strata solo referam tabulata, crepantis
Auditur à pilas, vbi languidus ignis inerrat
Ædibus, & tenuem voluunt hypocausta vaporem?

Meminit huiusmodi pilarum, vt opinor, & architectus Vitruuius libro quinto: Suspensuræ caldariorum ita sunt faciendæ vt primum sesquipedalibus tegulis solum sternatur inclinatum ad hypocaustum, vti pila quum immittatur, non possit intus resistere: sed rursus redeat ad præfurnium. ipsa per se ita flamma facilius peruagabitur sub suspensione. *Domitius vero Papinij expositor, ita locum eum enarrat:* Quid nunc (*inquit*) ego narrem tibi tabulata, quæ in sublimi parte ædium sunt, quo desinunt vaporaria, habentia in vertice pilam concauam, quo peruenit flamma ignis in imo ardentis, sed languida & tenuis: vt domus ita tepeat, non autem æstuet: *Hac sententia an congruat, iudicent volentes. Nos quod varia suggerit lectio pro captu ingenij in lucem promimus: sicut & illud quod obseruatum doctißimis est, inter eos qui corporis curam agunt, recenseri tonsores, balneatores, pilicrepos, alipilos, mediastinos, mangones, aliptas seu pædotribas, cinistones, arcularios, propolas, pigmentarios, coronarios, cosmetas, & id genus alios. Hæc Rhodiginus. Turnebus. Aduers. cap 4. lib. 7. Quis tandem est pilicrepus, quem Seneca ait, si superuenerit & plus numerare cœperit, actum esse: sic enim in eo l. go, non* pelicrepus, *nec* pilas. *eum interpretantur in hoc labore excutiendi & enodandi voces abstrusas in auctoribus primi homines subsellij, qui pilas in vaporarium conijciat, à quibus dissentio, atque eum interpretor qui pilas crepat, aut pila crepitante lusitat (nam pila crepitum facit) quod facere solebant paulo ante balneum, vel dum hypocausta & sudationes calescerent. Martialis lib. 14. epig. 163.*

Redde pilam, sonat aes thermarum: ludere pergis?
Virgine vis sola lotus abire domum.

quo etiam sensu illud Pap. l. 1. Sil. in baln. Etrusc. accipio:

Quid nunc strata solo referam tabulata crepantes
Auditura pilas, vbi languidus ignis inerrat
Ædibus, & tenuem voluunt hypocausta vaporem?

In mittenda autem & remittenda pila, cum pilicrepus plures quàm essent manus & vices numerarat, maximus excitabatur clamor ab aduersariis. Hactenus Turnebus. Atque huic quidem quod ad plus *attinet, fauet Nicotianus codex,* & numerare cœperit plus, *scriptum habens: at Puteani membrana vocali addita,* pilus, *vt etiam Ambiana.*

Turnebus ibidem: Subiicit Seneca, adiice nunc sorda-

lum & furem deprehensum. *Epist. 73. scordalum appellat. quam veriorem scripturam esse reor.* Tullius, *inquit*, Cimber & nimius erat in viuo, & scordalus. *scordalum interpretor velut scorodalum, id est hominem alliatum, & illuuie squaloreque fœdum & sordidum & impurum, ut de quodam seruo apud Plautum in Mostell. Sc.* exi a culina, *dicitur*, Germana illuuies oboluisti allium. *Talis enim cum balnea inibat, & in elegantes lautosque inciderat, magno clamore & vociferatione excipiebatur: nisi forte ab immunditia & fætore excrementorum alui nomen habet. hoc verbum etiam extat in V. C. Memmij Petronio*, ego autem nactus occasionem vindictæ, Eumolpum excludo, reddit atque scordalo vice, sine æmulo scilicet & cella vtor & nocte. *Ut tamen verum fatear, scardalum in Petronio scribitur, ut existimo, perperam. Est & hodie Græcis scordalus morbus in oculis equorum, in angulo crescente caruncula. Hæc Turnebus.*

Celius antiq lect. lib. 30. cap. 19. Expuncto inutili verbo, pro alipedum, *lege* alipilum, *id est, alarum pilos vellentem, quod auctoris sententiæ mire congruit.*

Turnebus eitato loc: Ergo mox Iam libarij varias exclamationes: *sic vocatur qui liba vendit. Calius item libro & capite dictis: Sed & mox Seneca confluentem ad balnea institorum & cuiusque vilissimi turbam enarrans:* Iam librarii, *inquit*, varias exclamationes, & botularium, & distillarium, & omnes popinarum institores, mercem suam quadam & insignita modulatione vendentes. *Hic mendum irrepsit in verbum vnum, reliqua perobscura sunt. Nam vbi* librarii *scribitur modo, legerim libentius* libarii, *a vendendis libis: de quibus in Fastis Ouidius, ita vt vna modo littera pereat extrita. De botulario vero, vt nostro beneficio pernoscant & hoc studiosi iuuenes, intelligo verbo illo venditores confectoresque botulorum. ea erant farcimina, Festo tradente: de quibus & Apicius, quisquis is est:* Botellum sic facies. ex oui vitellis coctis. nucleis pineis concisis, cepam addes, porrum concisum, thus crudum, miscebis piper minutum, & sic intestinum farcies, adiicies liquamen, & vinum, sicque coquas. *Erat quidem botulus mensis omnibus gratus, sed in Saturnalibus celebrabatur præcipue, dum ex eo corona fieret pulti. Propterea libro quinto Valerius Martialis, forma tamen diminuta,*

Et pultem niueam premens botellus.

Sed & in distichis idem poeta sic cecinit:

Qui venit botulus medio tibi tempore brumæ.
Saturni septem venerat ante dies.

Superest apud Senecam verbum non admodum vulgo notum, quod est distillarius. *Scimus quidem a Latinis fere distillationes dici, quæ a Græcis corryzæ, branchi, catarrhi vocentur. Quamuis hæc apud illos differant: quum sit coryza, dum pituita tantum nares obsidet, grauedo Latine dicta, sicut Celsus meminit: catarrhus vero qui fluxio dici valet, quum fauces palatumque: at branchos, quum & guttur & arteria corripitur: ob quod & artericum quandoque, vt Paulus scribit, vitium id appellant. Omnia tamen hæc Hippocrates etiam coryzas vocat. Cæterum expositio hæc ad Senecæ sensum parum facit. Proinde sciendum, distillationem quandoque pro liquamine capi, quo vtimur ad intinctus, siue, vt Græce dicam, embammata. Hinc Seneca scite admodum & docte distillarium vocauit, qui id genus concinnaret distraheretque, quem insignitia modulatione merces suas vendere scribit: qui mos adhuc passim seruatur in vrbibus. Hæc Cælius, non incongrue cetera, modo à voce* distillarius *sibi cauisset. Sed via cunti (ait Seneca) aliquid extremum est, error immensus est. Nata est illa ex altera quam m.ss. nonulli præferunt,* clustularius. *Hodie recte legitur in excusis* crustularius.

M.ss. mercem suam quadam & insignita modulatione vendentes. *vnus omittit coniunctionem, &c.*

M.ss. cui mens inter tot clamores, tam varios, &c.

Meta sudans, vt dicit Eutropius, locus vbi experiebantur iuuenes velocitatem suam. Hoc scholium est Ambiani codicis. In quarta vrbis regione, illam fuisse significat P. Victor.

M.ss. Etiam nunc molestior est mihi sonus.

Modius epist. 58. m. ss. aut etiam ab irata. *puto rectum,* abiurata. *qui mos plerisque hodieque vsque adeo, vt non tantum quidam spe sua frustrati ambitionem in posterum omnem, sed & vitam communem eiurent. Hæc ille. Sed nostri luculenter cum impressis,* aut etiam abiecta: *Nicotianus tamen,* obruta.

M.ss consentiunt cum Pinciani lectione, ad vocem & accidentia erigitur.

M.ss. vana circumstrepet. *Et statim,* migrabo. Experiri & exercere, &c.

GRVT. & IVRETVS

Cum in aliptem inertem] *Aliptarum munus tangit Ci-*

cero lib. 1. *Epist. ad Lentulum:* Vellem non solum salutis meæ, quemadmodum medici: sed etiam vt aliptæ virium & coloris rationem habuissent, *de hisce digna lectu multa Fornerius ad l.*203.§.*quid autem ff. de verb. sign.*

Et furem deprehensum] de balneario fure *velim adeas Alciatum lib.*2.*cap.*38.*Pareg. P. Victorium lib. Varior. Cuiacium ad sententias Iulij Pauli. Langlaum li.*8.*cap.*1. *Otij semest. Dousam pracid. ad Arbitrum lib.*2. *cap.*2. *& Freherum libr.* 2. *cap.*12. *Pareg.*

Iam librarij varias exclamationes] *ita se legere, non* librarius *testatur Cælius Rhodiginus lib.* 30. *select. antiq. cap.*19. *Vide Turnebum lib.*7. *Aduers. cap.* 4. *& Mercurialem lib.* 1. *artis gymnast. cap.*12. *qui totum ferè hoc caput explicat.*

EPISTOLA LVII.

CVM Baijs deberem Neapolim repetere, facile credidi tempestatem esse, ne iterum nauem experirer, sed tantum luti tota via fuit, vt possem videri nihilominus nauigasse. Totum athletarum fatum mihi illo die perpetiendum fuit. A ceromate nos haphe excepit in Crypta Neapolitana. Nihil illo carcere longius, nihil illis faucibus obscurius, quæ nobis præstant, non vt per tenebras videamus, sed vt ipsas. Ceterum etiam si locus haberet lucem, puluis auferet, in aperto quoque res grauis & molesta: quid illic, vbi in se volutatur, & cum sine vllo spiramento sit inclusus, in ipsos à quibus incitatus est recidit? Duo incommoda inter se contraria simul pertulimus. eadem via, eodem die, & luto & puluere laborauimus. Aliquid tamen mihi illa obscuritas, quod cogitarem dedit. Sensi quæ-

dam ictum animi, & sine metu mutationem, quam insolitæ rei nouitas simul ac fœditas fecerat. Non de me nunc tecum loquor, qui multum ab homine tolerabili, ne dum a perfecto absum, sed de illo in quem ius fortuna perdidit: huius quoque ferietur animus, mutabitur color. Quædam enim sunt, mi Lucili, quæ nulla virtus effugere potest: admonet illam natura mortalitatis suæ. Itaque & vultum adducet ad tristitiam, & inhorrescet ad subita, & caligabit, si vastam altitudinem in crepidine eius constitutus despexerit. Non est hic timor, sed naturalis affectio inexpugnabilis rationi. Itaque fortes quidam & paratissimi fundere suum sanguinem, alienum videre non possunt: quidam ad vulneris noui, quidam ad veteris & purulenti tractationem inspectationemque concidunt & linquuntur animo: alij gladium facilius recipiunt, quàm vident. Sensi ergo (vt dicebam) quandam non quidem perturbationem, sed mutationem. Rursus ad primum conspectum redditæ lucis alacritas incogitata rediit & iniussa. Illud deinde mecum loqui cœpi, quam inepte quædam magis ac minus timeremus, cum omnium idem finis esset. Quid enim interest, vtrum supra aliquem vigiliarium ruat, an mons, an turris? Nil inuenies. Erunt tamen qui hanc ruinam magis timeant. quamuis vtraque mortifera æque sit. Adeo non effectus, sed efficentia timor spectat. Nunc me putas de Stoicis dicere, qui existimant animam hominis magno pondere extriti permeare non posse, & statim spargi, quia non fue-

rit illi exitus liber. Ego vero non facio. Qui hoc dicunt videntur mihi errare. Quemadmodum flamma non potest opprimi: nam circa id diffugit, quo vrgetur: quemadmodum aer verbere aut ictu non læditur, nec scinditur quidem, sed circa id cui cessit refunditur: sic animus qui ex tenuissimo constat, deprehendi non potest, nec intra corpus affligi: sed beneficio subtilitatis suæ per ipsa quibus premitur, erumpit. Quomodo fulmini etiam cum latissime percussit ac fulsit, per exiguum foramen est reditus: sic animo qui adhuc tenuior est igne, per omne corpus fuga est. Itaque de illo quærendum est, an possit immortalis esse. Hoc quidem certum habe, si superstes est corpori, propter hoc illum nullo genere posse perire, propter quod non perit: quoniam nulla immortalitas cum exceptione est, nec quicquam noxium æterno est.

AD EPISOLAM LVII.

MVRETVS

ACEROMATE nos haphe excepit.] *Vtrumque ab athletis sumpsit. Ceroma vnguentum est è cera: haphe, puluis quo inspergebantur luctaturi.*

PINCIANVS.

Et tamen luti tota via fuit.] *Eadem*, Sed tantum luti tota via fuit.

Non vt nos per tenebras videamus.] *Pronomen* nos *non habetur in eadem.*

Itaque & vultum adducet ad tristitiam.] *Castiorem lectionem putamus* abducet *quàm* adducet.

Vigiliarium ruat, an mons,] *Vetus lectio*, vigilarium, *non* vigiliarium.

Adeo non effectus, sed efficientiam timor spectat.]

Sunt exemplaria quæ non efficientiam, *sed* efficatiam *præferunt. Opinor scriptum fuisse*, adeo non effectum, sed effectus causam timor spectat. *Deinde librariorum inscitia duas dictiones in vnam coaluisse, scilicet* effectus causam, *in* efficaciam *siue* efficientiam.

Permanere non posse,] *Corrigendum reor*, permeare non posse. *Sequitur enim*, quia non fuerit illi exitus liber.

ERASMVS Vel pausarium.] *Pausarium ipse interpretatur, qui voce temperat impetum remigantium. Notatum est ab eruditis & hoc in Seneca, quòd à vocabulis sordidioribus interdum non abstinuerit. Quo de genere videntur ex his esse quædam.*

OBSOPÆVS. *Rectius m.ss.* excitatus *pro* incitatus. *Idem breuius postea* Quædam enim, mi Lucili, nulla effugere virtus potest.

M. ss. magis aut minus. *Et mox duo*, vigiliarum ruat, aut mons. Nihil inuenies. *omissis duabus dictionibus*, an turris. *Vt suspicer glossema esse* vigiliarum *explicare volentis. de duarum enim rerum saltem ruina auctorem loqui sequentia probāt. Videtur autem vigiliarum turris, seu specula editis locis inædificata, in qua vigiles excubare solent. Sic spoliarium, viuarium, valetudinarium, locorum nomina sunt.*

Locus non constare videtur. M.ss. habent, propter illum nullo genere posse, propter quod non perit. *Ambianus inter* genere *&* posse, *interserit* mori: *manus tamen recentior est. Si quid audendum est, legam, perire illum nullo genere posse, propter quod hoc perit, illum* intelligo animum, *hoc* corpus.

GRVT. & IVRET. A ceromate nos haphe excepit] *huic loco lucem tibi dabit P. Faber lib. 3. Agonist. cap. 22.*

EPISTOLA LVIII.

QVANTA verborum nobis paupertas, immo egestas sit, nunquam magis quàm hodierno die intellexi. Mille res inciderunt, cum forte de Platone loqueremur, quæ nomina desiderarent: nec haberent: quædam vero cum habuissent, fastidio nostro perdidissent. Quis

autem ferat in egestate fastidium? Hunc quem Græci oestrum vocant, pecora peragentem, & totis saltibus dissipantem, asilum nostri vocabant. hoc Virgilio licet credas:

Et lucum Silari iuxta ilicibusque virentem
Plurimus Alburnum volitans, cui nomen asilo
Romanum est, œstrum Græci vertere vocantes,
Asper, acerba sonans, quo tota exterrita siluis
Diffugiunt armenta. -----

Puto intelligi istud verbum interisse. Ne te longe differam, quædam simplicia in vsu erant, sicut cernere ferro se dicebant. Idem Virgilius hoc probabit tibi:

---- Stupet ipse Latinus.
Ingentis genitos diuersis partibus orbis
Inter se coisse viros & cernere ferro.

quod nunc decernere dicimus. Simplicis illius verbi vsus amissus est. Dicebant antiqui, si iusso, id est, si iussero. Hoc nolo mihi credas. sit fides Virgilio:

Cetera qua iusso, mecum manus inferat arma.

Non id ego nunc hac diligentia, vt ostendam quantum tempus apud grammaticum perdiderim: sed vt ex hoc intelligas, quantum apud Ennium & Attium verborum situs occupauerit: cum apud hunc quoque qui quotidie excutitur, aliqua nobis subducta sint. Quid, inquis, tibi ista vult præparatio? quo spectat? Non celabo te. cupio, si fieri potest propitijs auribus tuis, essentiam dicere: sin minus, dicam & iratis. Ciceronem auctorem huius verbi habeo, puto locupletem. Si recentiorem quæris, Fa-

bianum, di[illegible]tum & elegantem, orationis; etiam ad nostrum fastidium, nitidæ. Quid enim fiet, mi Lucili? quomodo dicetur οὐσία res necessaria, naturam continens fundamentum omnium? Rogo itaque permittas mihi hoc verbo vti. nihilominus dabo operam, vt ius à te datum parcissime exerceam: fortasse contentus ero mihi licere. Quid proderit facilitas tua, cum ecce id nullo modo Latinè exprimere possim, propter quod linguæ nostræ conuicium feci? Magis damnabis angustias Romanas, si scieris vnam syllabam esse, quam mutare non possim. Quæ hæc sit, quæris? τὸ ὄν Duri tibi videbor ingenij: in medio positum esse: posse sic transferri, vt dicam, Quod est. Sed multum interesse video. cogor verbum pro vocabulo ponere. Sed id si necesse est, ponam, Quod est, Sex modis hoc à Platone dici, amicus noster homo eruditissimus hodierno die dicebat. Omnes tibi exponam, si ante indicauero, esse aliquod genus. Nunc enim primum illud genus quærimus, ex quo ceteræ species suspensæ sunt, à quo nascitur omnis diuisio, quo vniuersa comprehensa sunt. Inuenietur autem, si cœperimus singula retro legere. sic enim perducemur ad primum, Homo species est, vt Aristoteles ait. Equus species est. canis species. ergo commune aliquod quærendum est his omnibus vinculum, quod illa complectatur, & sub se habeat. Hoc quid est? animal. Ergo genus esse cœpit omnium horum quæ modo retuli, hominis, equi, canis, animal. Sed sunt quædam quæ animam habent, nec sunt

animalia. Placet enim satis & arbustis animam inesse. Itaque & viuere illa, & mori dicimus. Ergo animantia superiorem tenebunt locum, quia animalia in hac forma sunt, & sata. Quædam anima carent, vt saxa. Itaque aliquid erit animantibus antiquius, scilicet corpus. hoc sic diuidam, vt dicam corpora omnia aut animata esse, aut inanima. Etiamnum est aliquid superius, quàm corpus. Dicimus enim quædam corporalia esse, quædam incorporalia. Quid ergo erit ex quo hæc diducantur? Illud cui nomen modo parum proprium imposuimus, Quod est. Sic enim in species secabitur, vt dicamus: Quod est aut corporale est, aut incorporale. Hoc ergo genus est primum & antiquissimum, &, vt ita dicam, generale. Cetera genera quidem sunt, sed specialia, tanquam homo genus est. Habet enim in se nationum species, Græcos, Romanos, Parthos: colorum, albos, nigros, flauos: habet singulos, Catonem, Ciceronem, Lucretium. Itaque qua multa continet, in genus cadit: qua sub alio est, in speciem. Illud genus quod est generale, supra se nihil habet. Initium rerum est: omnia sub illo sunt. Stoici volunt superponere huic etiam aliud genus magis principale: de quo statim dicam, si prius illud genus, de quo locutus sum, merito primum poni docuero, cum sit rerum omnium capax. Quod est, in has species diuido, vt sint corporalia, aut incorporalia. Nihil tertium est. Corpus quomodo diuido? vt dicam, aut animantia sunt, aut inanima. Rursus animantia quemad-

modum diuido? vt dicam, quædam animum habent, quædam tantum animum: aut sic: quædam impetum habent, incedunt, transeunt: quædam solo affixa, radicibus aluntur & crescunt. Rursus animalia in quas species seco? aut mortalia sunt, aut immortalia. Primum genus Stoicis quibusdam videtur: sed quare videatur, subiiciam. In rerum (inquiunt) natura quædam sunt, quædam non sunt. Et hæc autem quæ non sunt, rerum natura complectitur, quæ animo succurrunt, tanquam Centauri, Gigantes, & quicquid aliud falsa cogitatione formatum, habere aliquam imaginem cœpit, quamuis non habeat substantiam. Nunc ad id quod tibi promisi, reuertor, quomodo quæcunque sunt in sex modos Plato partiatur. Primum illud quod est, nec visu, nec tactu, nec vllo sensu comprehenditur: cogitabile est: quod generaliter est: tanquam homo generalis sub oculos non venit, sed specialis venit, vt Cicero & Cato. Animal non videtur, sed cogitatur: videtur autem species eius, equus & canis. Secundum ex his quæ sunt, ponit Plato, quod eminet & exuperat omnia. Hoc ait per excellentiam esse. vt poeta communiter dicitur: omnibus enim versus facientibus hoc nomen est. sed etiam apud Græcos in vnius notam cessit. Homerum intelligas, cum audieris poetam. Quid ergo hoc est? Deus scilicet maior ac potentior cunctis. Tertium genus est eorum quæ proprie sunt: innumerabilia hæc sunt, sed, extra nostrum posita conspectum. Quæ sunt, interrogas? Propria Platonis supel-

lex est. Ideas vocat, ex quibus omnia quæ fiunt. & ad quas cuncta formantur. Hæ immortales, immutabiles, inuiolabiles sunt. Quid sit idea, id est, quid Platoni esse videatur, audi. Idea est eorum quæ natura fiunt exemplar æternum. Adiiciam definitioni interpretationem, quo tibi res apertior fiat. Volo imaginem tuam facere. exemplar picturæ te habeo, ex quo capit aliquem habitum mens quem operi suo imponat. Ita illa quæ me docet & instruit facies, à qua petitur imitatio. Idea est. Talia ergo exemplaria infinita habet natura rerum, hominum, piscium, arborum: ad quæ quodcunque fieri ab illa debet, exprimitur. Quartum locum habet εἶδος. Quid sit hoc εἶδος attendas oportet: & Platoni imputes, non mihi, hanc rerum difficultatem. Nulla est autem sine difficultate subtilitas. Paulo ante pictoris imagine vtebar. Ille cum reddere Virgilium coloribus vellet, ipsum intuebatur. Id ea erat Virgilij facies, futuri operis exemplar: ex hac quod artifex trahit, & operi suo imposuit, εἶδος est. Quid intersit, quæris? alterum exemplar est, alterum forma ab exemplari sumpta, & operi imposita. Alteram artifex imitatur, alteram facit. Habet aliquam faciem statua: hæc est Idos. Habet aliquam faciem exemplar ipsum, quod intuens opifex, statuam figurauit: hæc Idea est. Etiamnum aliam desideras distinctionem? Idos in opere est: Idea extra opus: nec tantum extra opus est, sed ante opus. Quintum genus est eorum quæ communiter sunt, hæc incipiunt ad nos pertinere: hic sunt

omnia, homines, pecora, res. Sextum genus eorum est quæ quasi sunt, tanquam inane tãquam tempus. Quæcunque videmus ac tangimus. Plato in illis non numerat, quæ esse proprie putat. Fluunt enim, & assidua diminutione atque adiectione sunt. Nemo nostrum idem est in senectute, qui fuit iuuenis. Nemo est mane, qui fuit pridie. Corpora nostra rapiuntur fluminum more. quicquid vides, currit cum tempore. Nihil ex his quæ videmus, manet. Ego ipse dum loquor mutari ista, mutatus sum. Hoc est quod ait Heracletus: In idem flumen bis non descendimus. Manet idem fluminis nomen, aqua transmissa est. Hoc in amne manifestius est, quàm in homine. Sed nos quoque non minus velox cursus præteruehit: & ideo admiror dementiam nostram. quòd tantopere amamus rem fugacissimam, corpus, timemusque ne quando moriamur: cum omne momentum, mors prioris habitus sit. Vis tu timere, ne semel fiat quod quotidie fit? De homine dixi, fluida materia & caduca, & omnibus obnoxia casibus. Mundus quoque, æterna res & inuicta, mutatur nec idem manet. Quamuis enim omnia in se habeat quæ habuit, aliter habet quam habuit, ordinem mutat. Quid, inquis, ista subtilitas mihi proderit? si me interrogas, nihil. Sed quemadmodum ille cælator oculos diu intentos ac fatigatos remittit atque auocat, &, vt dici solet, pascit: sic nos animum aliquando debemus relaxare, & quibusdam oblectamentis reficere. sed ipsa oblectamenta opera sint: ex his quoque si obserua-

ris, inuenies, quod possit fieri salutare. Hoc ego, mi Lucili, soleo facere: ex omni vacatione, etiam si à philosophia longissime auersa est, eruere aliquid conor, & vtile efficere. Quid de istis capiam, quæ modo tractauimus, remotis à reformatione morum? Quomodo meliorem me facere Ideæ Platonicæ possunt? Quid ex istis traham, quod cupiditates meas comprimat? vel hoc ipsum, quòd omnia ista quæ sensibus seruiunt, quæ nos accendunt & irritant, negat Plato ex iis esse quæ vere sint. Igitur ista imaginaria sunt, & ad tempus aliquam faciem ferunt. nihil horum stabile nec solidum est. & nos tamen cupimus tanquam aut semper futura, aut semper habituri. imbecilli fluidique per interualla consistimus. Mittamus animum ad illa quæ æterna sunt. miremur in sublime volitantes rerum omnium formas, Deumque inter illa versantem & prouidentem, quemadmodum quæ immortalia facere non potuit, quia materia prohibebat defendat à morte; ac ratione vitium corporis vincat. Manent enim cuncta, non quia æterna sunt, sed quia defenduntur cura regentis. Immortalia tutore non egent. Hæc conseruat artifex, fragilitatem materiæ vi sua vincens. Contemnamus omnia, quæ adeo pretiosa non sunt, vt an sint omnino, dubium sit. Illud simul cogitemus, si mundum ipsum non minus mortalem, quam nos sumus, prouidentia periculis eximit, posse tandem aliquatenus nostra quoque prouidentia longiorem prorogari huic corpusculo moram, si voluptates, quibus pars ma-

ior perit, potuerimus regere & coercere. Plato ipse ad senectutem se diligentia pertulit. Erat quidem corpus validum ac forte sortitus, & illi nomen latitudo pectoris fecerat: sed nauigationes ac pericula multum detraxerunt viribus: parsimonia tamen, & eorum quæ auiditatem euocant modus, & diligens sui tutela, perduxit illum ad senectutem, multis prohibentibus causis. Nam hoc scis, puto, Platoni diligentię suę beneficio contigisse, quòd natali suo decessit, & annum vnum atque octogesimum impleuit, sine vlla deductione. Ideo Magi, qui forte Athenis erant, immolauerunt defuncto, amplioris fuisse sortis quam humanæ rati, quia consummasset perfectissimum numerum, quem nouem nouies multiplicata componunt. Non dubito, quin paratus esset paucos dies ex ista summa & sacrificium remittere. Potest frugalitas producere senectutem: quam vt non puto concupiscendam, ita ne recusandam quidem. Iucundum est esse secum quàm diutissime, cum quis se dignum quo frueretur, effecit. Itaque de isto feremus sententiam, an oporteat fastidire senectutis extrema, & finem non opperiri, sed manu facere. Prope est à timente, qui fatum segnis expectat: sicut ille vltra modum deditus vino est, qui amphoram exsiccat, & fæcem quoque exsorbet. De hoc tamen quęremus, pars summa vitæ, vtrum fæx vitæ hæc sit an liquidissimum ac purissimum quiddam: si modo mens sine iniuria est, & integri sensus animum iuuant, nec defectum & præmor-

præmortuum corpus est. Plurimum enim refert, vitam aliquis extendat, an mortem. At si inutile ministerijs est corpus, quid ni oporteat educere animum laborantem? & fortasse paulo ante quàm debet, faciendum est, ne cum fieri debeat, facere non possis: & cum maius periculum sit male viuendi, quàm cito moriendi, stultus est qui non exigui temporis mercede, magnæ rei aleam redimit. Paucos longissima senectus ad mortem sine iniuria pertulit. multis iners vita sine vsu iacuit sui. Quanto deinde crudelius iudicas, aliquid ex vita perdidisse, quamuis finienda? Noli me inuitus audire, tanquam ad te iam pertineat ista sententia: sed quid dicam æstima. Non relinquã senectutem, si me totum mihi reseruabit: totum autem ab illa parte meliore. At si cœperit concutere mentem, si partes eius conuellere, si mihi nõ vitam reliquerit, sed animam: prosiliam ex ædificio putrido ac ruenti. Morbum morte non fugiam, dumtaxat sanabilem, nec officientem animo: non afferam mihi manus propter dolorem: sic mori, vinci est. Hunc tamen si sciero perpetuo mihi esse patiendum: exibo non propter ipsum, sed quia impedimento mihi futurus est ad omne propter quod viuitur. Imbecillus est & ignauus, qui propter dolorem moritur: stultus, qui doloris causa viuit. Sed in longum exeo. Est præterea materia quæ ducere diem possit. Et quomodo finem vitæ imponere poterit, qui epistolæ non potest? Vale ergo: quod libentius quàm mortis metas lecturus es.

AD EPISTOLAM LVIII.

MVRETVS QVANTA verborum] *Primum ostendit magnam esse Latini sermonis egestatem. Deinde docet eos inepte facere, qui linguam per se inopem contrahere potius, quàm amplificare, nituntur. Tum ingreditur ad id ex quo ei huius conquestionis nata occasio est: & Platonica quædam de ente, de essentia, de genere, ac specie, & idea explicans, ostendit multa noua vocabula necessario procudenda esse ei qui de philosophia Latine disserere instituit. Postremo demonstrat, ex ijs quoque disputationibus, quæ non alio referri ac dirigi quàm ad acuendum & exercendum ingenium videntur, aliquid tamen, quod ad instituendam vitam moresque formandos pertineat, elici posse.*

Paupertas, immo egestas] *Plus est egestas quàm paupertas. Sic epistola* 17. Non est quod paupertas nos à philosophia reuocet, ne egestas quidem. *Martialis.*

Non est paupertas Nestor habere nihil. *Lucretius.*

Propter egestatem linguæ & rerum nouitatem.

Et cernere ferro,] *Hanc scripturam & agnoscit & confirmat Seruius. Sunt tamen qui ex veteribus libris contendant legendum* decernere. *At Seruius posteritatem hoc modo legere cœpisse ait. Et decipit, si quis plus tribuit illi libro, qui hodie reperiatur, quàm aut Seruij testimonio, aut Senecæ.*

Essentiam dicere:] *Primus, ut opinor, hunc locum emendaui; cum ante me alij omnes nullo sensu legerent* quid sentiam dicere, *Vide quæ scripsi capite vltimo lib.* 15. *Variarum lectionum.*

Etiam ad nostrum fastidium] *Iam enim plerique nonnulla Ciceronis, vt parum nitida & parum expolita, fastidiebant. Idque & ex multis Senecæ locis, & ex dialogo de oratoribus, qui Tacito tribuitur, facile perspici potest.*

Vsia,] *Stulte putauit Perionius pro* vsia *dici posse naturam. Neque nego esse quædam, in quibus huic interpretationi locus esse possit. Sed certe aliter dicenda est in disputationibus philosophicus* οὐσία, *& aliter* φύσις. *Neque satis aptum est, quod in scholis tritum est, substantia. Vbi enim*

hæc subtiliter distinguenda sunt, aliud est ὕπαρξις, & aliud οὐσία, aliud εἶναι, aliud ὑπάρχειν. Substantia autem est ὕπαρξις. Denique οὐσία nullo modo melius Latine dici potest quàm essentia.

ΤΟ ΟΝ] *Vt essentia, sic entis nomine vti necesse habent, qui Latine philosophari volunt. Neque vero ita defungi queunt, vt pro ente dicant id quod est: alioqui in magnas sæpenumero se induent difficultates. Idem accidit iis qui possibile & impossibile dicere, saltem in disputationibus philosophicis, reformidant: cum Plato, Aristoteles, Epicurus, Zeno in lingua infinitis partibus copiosiore innumerabilia tamen vocabula fingere* [illegible] *E quidem, vt de meo sensu libere atque ingenue* [illegible] *multa puto ab istis delicatis, in S. Thoma, in Ioanne* [illegible] *eiusmodi eruditissimis hominibus irrideri, quæ & necessaria sunt & talia, vt si quis ea vetustis illis temporibus protulisset, magnam ei gratiam omnes philosophiæ studiosi habituri* [illegible] *Nos dum teneris auribus videri volumus,* [illegible] *ac puerilia esse ingenia, neque vera ac solida eruditionis* [illegible] *ostendimus.*

[illegible] nomen] *Patet ens genus, quod diuidatur in corporale, & incorporale. Accipit igitur ens pro essentia. Nam entis quidem longe alia sunt & apud Platonem & apud Aristotelem* [illegible].

Hoc ergo genus est primum] γενικώτατον. *At speciale,* ὃ γένος ὂν εἶδος εἶναι δύναται, ὑπάλληλον *Peripatetici vocant.*

[illegible] omo genus est.] *Immo vero* εἶδος εἰδικώτατον. *Neque sunt hæ diuersæ hominum species, Græcus, Romanus: Parthus: albus, niger, flauus: neque singuli homines species, sed numero tantum differunt. Ac fatendum est, esse in his Senecam paulo crassiorem. Nondum valde manibus hominum terebantur Aristotelis scripta, è quibus satis accurata & exquisita harum rerum tractatio peti poterat.*

[illegible] volunt superponere] *Notandum est voluisse Stoicos, esse* [illegible] *quoddam genus ipso ente superius.*

Primum genus Stoicis quibusdam videtur, sed quare videatur subiiciam.] *Post verbum* videtur, *deest nomen eius*

generis, quod quidam è Stoicis ipso ente superius esse volebant. Quod nam autem id fuisse dicemus? Diuinare difficile est. Neque sane eiusmodi res est, in qua peruestiganda torquere se quisquam diutius debeat. Proponam tamen coniecturam meam: vt de ea ab aliis iudicetur. Suspicor igitur, genus illud ente superius fuisse τὸ τὶ id est, aliquid: atque ita Stoicos illos dixisse: esse aliquid ὄντως ὄν, id est, quod reuera esset: aliquid autem, quod reuera quidem non esset, sed animo tamen ac cogitatione informaretur: quales sunt centauri, tragelaphi, chimera, & similia. Diuidi igitur τὸ τὶ καὶ εἰς τὸ ὄν, καὶ εἰς τὸ μὴ ὄν: atque ita esse superius: quoniã & entia complectitur & non entia. In hanc suspicionem adducor ex loco quodam Platonis in Sophista, vbi quiddam ab hoc non valde abhorrẽs dicere videtur. Sed haec coniectura modo est: de qua quisque, vt volet, iudicabit. Commodum haec scripseram, cum ad me, tanquam caelo delapsus, homo & nobilitate generis & multarum rerum cognitione, & virtute praestans, Antonius Franciscus Neapolites, Panormitanus, summus amicus meus, venit: quem ego hos totos octo annos non videram. Is post illa communia, quae in amicis, quos longo interuallo videmus, vsitata sunt: Affero, inquit, tibi libros veteres duos, in quibus pleraque Senecae scripta sunt: quibus tu, cui eius scriptoris editionem iam in manibus esse audio, arbitratu tuo vti poteris licet. Tu vero, inquam, & si aduentus tuus mihi per se iucundissimus est, nihil, quo is gratior ac iucundior fieret, adferre potuisti. Sed sunt in eis epistolae ad Lucilium? Sunt, inquit. Quaeso igitur, inspiciamus, ecquid tuus iste liber adimere mihi molestissimum scrupulum, quo nunc cum maxime torqueor, possit. Nec mora: hunc ipsum locum inspeximus: eumque in veteribus illis membranis ita scriptum deprehendimus. Primum genus Stoicis quibusdam videtur quiddam quare videatur, subiiciam, quae scriptura etiã perspicue vera est, & coniecturam illam meam non absurdam neque alienam fuisse demonstrat.

Nunc ad id] Ait apud Platonem ens sex modis dici. Vno modo ens est τὸ νοητόν, id est, quod sub sensum non cadit, sed mente tantum ac cogitatione comprehenditur. Secundo ens vocatur id quod supra alia omnia entia est, ἐπέκεινα τοῦ ὄντος, ἢ τοι αὐτό τ' ἄλλα αἴτια. Id est, Deus. Solus enim Deus vere est πηγὴ πάσης οὐσίας. Itaque ipse de se in libris diuinis: Ego sum qui sum. Tertio entia vocantur Ideae. Quarto τὰ εἴδη. Quinto ea quae

etiam vulgo esse dicuntur: id est, ea quæ cernimus ac tangimus. Sexto ea quæ non sunt, sed quasi sunt, ut inane, ut tempus, ut motus. Hæc duo postrema genera non satis propriè esse dicuntur.

Videtur autem species eius,] *Immo ne equus quidem aut canis videtur, sed hic equus & hic canis.*

Poeta] εἰωθότων τῶν ἀνθρώπων, *ait Galenus*, τῷ [illegible]οντα τῶν ἐν τῷ γένει, τῷ τοῦ γένους προσαγορεύειν ὀνόματι. *Cicero in topicis*: Homerus, propter excellentiam, commune poëtarum nomen, effecit apud Græcos suum. *Plutarchus in symposiacis*: πολλῶν ὄντων ποιητῶν, ἕνα τὸν κράτιστον ἐξαιρέτως ποιητὴν καλοῦμεν.

Quæ propriè sunt] *Plato in Timæo ait ideam nunquam fieri, semper esse: corporea autem omnia nunquam esse, semper fieri.*

Omnia quæ fiunt,] *Liber vetus Siculus*: Omnia quæ videmus fiunt.

Quodcunque fieri] *Idem liber*, Quicquid fieri.

Ante opus.] *Idea est*, τὸ καθόλου τὸ πρὸ τῶν πολλῶν. εἶδος, τὸ καθόλου τὸ ἐπὶ πολλῶν.

In idem flumen] *Plato Cratylo*, Λέγει που Ἡράκλειτος, ὅτι πάντα ῥεῖ, καὶ οὐδὲν μένει. καὶ ποταμοῦ ῥοῇ ἀπεικάζων τὰ ὄντα, λέγει, ὡς δὶς ἐς τὸν αὐτὸν ποταμὸν οὐκ ἂν ἐμβαίης.

Vis tu timere,] *Liber Siculus*, Vis tu non timere: *quod [illegible] per bene Latine loquentium consuetudini congruentius videtur.*

[illegible]] *Liber Siculus* fumes.

Ex omni vacatione] *Puto legendum*, Ex omni [illegible]tione.

A philosophia] *morali. hanc enim ἐξαιρέτως, philosophiam vocant.*

Nihil horum stabile, nec solidum] *Idem liber.* Nihil horum stabile, nihil solidum.

In sublime] *Idem,* in sublimi.

Quia materia prohibebat,] *Impie stulta veterum opinio, Deum voluisse quidem à primo omnia immortalia facere, sed non potuisse propter materiae vitium. Quasi non, ut cetera omnia, ita materiam condiderit ac procrearit Deus. Recte Lactantius:* Idem materiae fictor est, qui & rerum materia constantium.

Contemnamus omnia,] *Pulchrum praeceptum, quod e superiori disputatione ducitur. Ea quibus homines vulgo stupent, aurum, gemmae, possessiones, non modo magni pretii non sunt, sed ne sunt quidem: ut Platoni videtur. Contemnenda igitur sunt: solaque immortalia & aeterna curanda.*

Illud simul cogitemus,] *Alterum praeceptum. Mundus per se [illegible] est: sed Dei providentia conservatur. Ergo corpus quoque nostrum, quod suapte natura fluxum fluidumque est, [illegible] cura & providentia aliquamdiu conservari posse.*

Et illi nomen] *Cum prius Aristocles avito nomine diceretur. Platys graece, latus. Quod autem hic de Platone dicitur, eum sibi vitam moderata vivendi ratione produxisse, idem fere de Herodico Selymbriano memoria proditum est & a Platone ipso, & ab Aristotele, & à Plutarcho. Et Galenus quiddam de se non absimile narrat. Eiusdem rei luculentissimum maximeque commemorabile exemplum vidi olim Patavii, Aloysium Cornelium Venetum hominem splendidissimo genere natum, eundemque amoenissimo ingenio, & suavissimis moribus praeditum, cuius etiam libellus extat de commodis quae ex parca & moderata vivendi ratione capiuntur. Is cum anno fere quadragesimo ita profligata valetudine esset, ut à medicis prope depositus ac desperatus, mortem potius quam vitam ad breve aliquod tempus aegre extracturus videretur, ita vitam instituere coepit, ut cibum ad pondus, potum ad mensuram sumeret, neque unquam ne [illegible] quidem modum quem ipse sibi praescripserat, excederet, modicis corporis exercitationibus uteretur, curas omnes procul à se ablegaret, animum sermonibus amicorum, aliisque honestis oblectationibus hilararet: quibus rebus id consecutus est, ut & mor-*

borum expers vixerit, & diu medicis suis superstes [illegible] senectutem peruenerit.

Ex ædificio putrido acruenti] *Sumptum* [illegible] *quodam Gorgia Leontini, de quo hæc leguntur:* Γοργίας ὁ [illegible]

Mortis meras] *Id est meras de morte disputationes* [illegible] Mortis *est quartus casus, numeri pluralis.*

Ciceronem autorem huius verbi habeo,] *Castigatione* [illegible] Ciceronem autorem huius verbi habeo, *quod sequentia monstrant.* PINCIANVS.

[illegible] continens fundamentum omnium?] Naturam, [illegible] natura, *pleraque legunt exemplaria.*

[illegible] posse est, ponam quod esset.] *Ex vetere* [illegible] necesse est, ponam quod est.

Esse aliquid genus & speciem.] *Sic prior editio. Eadem,* [illegible] & speciem.

Canis est species.] *Verbum* est *non habetur in eadem.*

[illegible] anima carent,] *Eadem*, sed sunt quædam quæ [illegible]

Primum genus Stoicis quibusdam videtur: sed quare videatur, subijciam.] *Exemplar correctissimum* [illegible] sed *habet* quod *ut sit legendum,* Primum [illegible] Stoicis quibusdam videtur quod Quare videatur [illegible] *hoc sensu: Visum esse Stoicis, primum genus non* [illegible] *complectatur, et iam quæ non sunt: sed* [illegible]

[illegible] interrogas? Propriè Plato Ideas vocat.] *Vetus* [illegible] sunt, interrogas? Propria Platonis supellex est. Plato ideas vocat.

[illegible] omnia quæ sunt fiunt,] *Vetus eadem:* ex quibus [illegible] quæcunque videmus fiunt.

Eorum quæ naturaliter fiunt.] *Eadem*, eorum quæ natu- [illegible]

Exemplar picturæ tuæ habeo,] *Scribe* te, *non* tuæ, [illegible]

In idem flumen bis descendimus, & non descendi-

mus.] *Bona pars exemplarium breuius*: In idem flumen bis descendimus. *Vt putem legendum, addita negatione*: In idem flumen bis non descendimus. *Sententia Aristoteli & aliis memorata.*

Tanquam semper futura, ac semper habituri.] *Vetus lectio*, tanquam aut semper futura, aut semper habituri.

Hac ratione vitium corporis vincat] *Scribe*, ac, *non* hac *ex eadem*.

Potest tamen aliquatenus nostra quoque prouidentia prorogare huic corpusculo moram.] *Scribendum arbitror*, posse tandem aliquatenus nostra quoque prouidentia longiorem prorogari huic corpusculo moram.

Vtrum fex vitæ hæc sit] *Scribe*, Verum ea fex sit. *reliqua tollenda ex vetere lectione.*

ERASMVS. Aut turris non erat.] *Et hæ duæ voces efficiunt sensum. Mox proximo, pro* efficientiam, *maluerat*, efficientia. *hoc est, ex qua vis fructus oritur.*

Mortis moras] *pro* moras: *habebat* consulta: *ait vetus Vide.*

OBSOPAEVS. *M. ss.* Est lucum Silari iuxta ilicibusque virentem. Pluribus, &c. *Virgiliani vero codices vulgati lib. 3. Georg.* Est lucos Silari circa, ilicibusque virentem Plurimus, &c. *iidem mox*, oestron Graii vertere.

Ante legebatur, sed fideli Virgilio, *vt ita Seneca scripserit (ait Modius epist. 152.) putauit etiam illum non it, cui id persuaderi poterit omnino emendandum*, sed fidem Virgilio *volo, puto*, te adhibere. *Sic ille. Et ita m. ss. nostri. Ambianus vero*, sed fidem adhibe Virgilio.

Modius ibidem è suis libris legit, disertum & orationis, &c. *Sed nostri dissentiunt faciunt, & eunt in correctionem Mureti.*

M. ss. esse aliquid genus, esse & speciem. *Et sic S. Stephani membrana quoque apud Modium epist. 58. Ambianus codex*, esse aliquid genus & speciem.

M. ss. Homo sp. est, vt Arist. ait equus sp. est, canis species est.

M. ss. Sed quædam anima carent. *Statim Modius epist. eadem: Legunt membranæ*, corpora omnia aut animalia esse, aut inanimalia: *& inferius*, aut animantia sunt aut inani-

mantia, *quod vtrobique mihi quidem non displicet. Vt enim hic fortunæ Gratiæ non agantur, satius tamen opinor Senecam suis verbis loquentem audire quàm alienis. Hactenus ille.* *Ac pri ri quidem loco adstipulatur nostrorum vnus, alius ex parte, legens,* corp. om. aut animalia esse aut inanima. *Posteriori nullus, sed omnes faciunt cum edita lectione.*

M. ss. tres, Primum genus Stoicis quibusdam videtur. Quid quare videatur, subiiciam.

M. ss. ex quibus omnia quæcunque videmus, fiunt. *Et paulo post,* & in assidua diminutione, &c.

M. ss. partim, si obseruaueris, sumes, quod possit, &c. *partim* sames: *non autem,* inuenies.

Modius epist. 132. Vacatio *hoc loco positum pro vita genere, valde mihi suspectum est, oletque barbariem: censeamque cum membranis nostris scribendum,* ex omni natione, &c. *quod valet ex omni secta & genere hominum. sic enim & Satyrographus:*

> [illegible] comœda est. rides? maiore cachinno
> Concutitur, &c.

Sic [illegible] aliter noster Seneca lib. 7. nat. quæst. cap. 16. [illegible] hoc [illegible] de tota natione, *historicorum scilicet. Et lib. 6. cap.* [illegible] Philosophi quoque credula natio, dixerunt.

M. ss. In sublimi volit. r. o. formas. Deumque inter illa ver[illegible], & hoc prouidentem. *vnus,* inter illas ver[illegible].

[illegible] est hæc fit, *Vnde recte Pincianus collegit legendum [illegible].*

[illegible] epist. [illegible] lib. 5 Legendum mortes meras. *nam tota [illegible] de morte. Modius epistola* 58. *Legunt alij* mortes meas. *[illegible] meraciffa sunt: scribendum,* quod lubentius quàm [illegible] meras lecturus es. *Ita etiam Muretus censuit. Ne [illegible] sententiam [illegible], monet me præter constantem [illegible] scopus Senecæ eo spectans vt doceat vitam prouidentia nostra & frugalitate extendi posse, nec mortem ob senectutem, morbum, vel dolorem accelerandam esse. Ab hac parte [illegible] verba:* Illud simul cogitemus, si mundum ipsum [illegible] mortalem, quàm nos sumus, prouidentia periculis eximit, posse aliquatenus nostra quoque prouidentia longiorem prorogari huic corpusculo moram, si voluptates, quibus pars maior perit, potuerimus rege-

re & coercere. *Et iterum in calce epist. la*: Est præterea materia quæ ducere diem possit. *id est mortem differre. Libentius itaque* mortis moras, *quàm* mortes meras: *leg. rim. Vale etiam mortuis dicebatur. Seruius ex Varronis logistoricis ad Virgilij versum*, Salue æternum mihi maxime Palla, Æternumque vale. *& alibi Donatus ad act. 4. sc. II. Terent.*

GRVT. & IVRET. Nemo nostrum idem est in senectute qui fuit iuuenis] *acuta quadam circa hunc locum Duarenus in tit. de iudiciis cap. 4.*

Quam mortis meras] *Correctio hæc Lipsij debetur. Mortis autem vox quarti est casus, numeri pluralis: sic vocat acutas has de morte disputationes.*

EPISTOLA LIX.

MAGNAM ex epistola tua percepi voluptatem: permitte enim mihi, vti verbis publicis, nec illa ad significationem Stoicam reuoca. Vitium esse voluptatem credimus. Sit sane: ponere tamen illam solemus ad demonstrandam animi hilarem affectionem. Scio, inquam & voluptatem (si ad nostrum album verba dirigimus) rem infamem esse, & gaudium nisi sapienti non contingere. Est enim animi elatio, suis bonis viribusque fidentis. vulgo tamen sic loquimur, vt dicamus, magnum gaudium nos ex illius consulatu, aut ex nuptiis, aut ex partu vxoris percepisse: quæ adeo non sunt gaudia, vt sæpe initia futuræ tristitiæ sint. Gaudio autem iunctum est, non desinere, nec in contraria verti. Itaque cum dicit Virgilius noster: Et mala mentis gaudia, diserte quidem dicit, sed parum proprie: nullum enim malum gaudium,

est. Voluptatibus hoc nomen imposuit, & quod voluit, expressit: significauit enim homines, malo suo lætos. tamen ego non immerito dixeram, cepisse me magnam ex epistola tua voluptatem. Quamuis enim ex iusta causa imperitus homo gaudeat, tamen affectum eius impotentem, & in diuersa statim inclinaturum, voluptatem voco, opinione falsi boni motam, immoderatam & immodicam. Sed vt ad propositum reuertar, audi quid me in epistola tua delectauerit. habes verba in potestate. non effert te oratio, nec longius quam destinasti, trahit. Multi sunt, qui ad id quod non proposuerant scribere, alicuius verbi decore placentis vocentur? quod tibi non euenit: pressa sunt omnia, & rei aptata. Loqueris quantum vis, & plus significas quàm loqueris. Hoc maioris rei indicium est. apparet animum quoque nihil habere superuacui, nihil tumidi. Inuenio tamen translationes verborum, vt non temerarias, ita non indecoras, vt quæ periculum sui fecerint. Inuenio imagines: quibus si quis nos vti vetat, & poëtis illas solis iudicat esse concessas, neminem mihi videtur ex antiquis legisse, apud quos nondum captabatur plausibilis oratio. Illi qui simpliciter & demonstrandæ rei causa eloquebantur, parabolis referti sunt: quas existimo necessarias non ex eadem causa qua poetis, sed vt imbecillitatis nostræ adminicula sint, & vt discentem & audientem in rem pręsentem adducant. Sextium ecce cum maxime lego, virum acrem, Gręcis verbis, Romanis moribus philosophantem, mouit

me imago ab illo posita: in quadrato agmine exercituum, vbi hostis ab omni parte suspectus est, pugnæ paratum. Idem, inquit, sapiens facere debet omnes virtutes suas vndique expandat, vt vbicunque infesti aliquid oritur, illic parata præsidia sint, & ad nutum regentis sine tumultu respondeant: quod in exercitibus his quos imperatores magni ordinant, fieri videmus vt imperium ducis simul omnes copiæ sentiant, sic dispositæ, vt signum ab vno datum, peditem simul equitemque percurrat: hoc aliquanto magis necessarium esse nobis, Sextius ait. Illi enim sæpe hostem timuere sine causa, tutissimumque illis iter, quod suspectissimum fuit. Nil stultitia pacatum habet. Tam superne illi metus est quam infra. Vtrumque trepidat latus. Sequuntur pericula & occurrunt, ad omnia pauet. imparata est, & ipsis terretur auxiliis. Sapiens autem ad omnem incursum munitus & intentus, non si paupertas, non si luctus, non si ignominia, non si dolor impetum faciat, pedem referet. Interitus & contra illa ibit, & inter illa. Non multa alligant, multa debilitant. diu in istis vitiis iacuimus. elui difficile est. Non enim inquinati sumus, sed infecti, ne ab alia imagine ad aliam transeamus. hoc quæram, quod mecum sæpe dispicio, quid ita nos stultitia tam pertinaciter teneat. Primo quia non fortiter illam repellimus: nec toto ad salutem impetu nitimur: deinde quia illa quæ à sapientibus viris reperta sunt, non satis credimus, nec apertis pectoribus haurimus, leuiterque tam ma-

guæ rei insistimus. Quemadmodum autem potest aliquis, quantum satis sit, aduersus vitia discere, qui quantum à vitiis vacat, discit? Nemo nostrum in altum descendit. summa tantum decerpsimus: & exiguum temporis impendisse philosophiæ, satis abundeque occupatis fuit. Illud præcipue impedit, quod cito nobis placemus: si inuenimus qui nos bonos viros dicat, qui prudentes, qui sanctos, agnoscimus. Nec sumus modica laudatione contenti: quicquid in nos adulatio sine pudore congessit, tanquam debitum prendimus: optimos nos esse, sapientissimos affirmantibus assentimur, cum sciamus illos sæpe mentiri. Adeoque indulgemus nobis, vt laudari velimus in id, cui contraria cum maxime facimus. Mitissimum ille se in ipsis suppliciis audit, in rapinis liberalissimum, in ebrietatibus ac libidinibus temperantissimum. Sequitur itaque, vt ideo mutari nolimus, quia nos optimos esse credimus. Alexander cum iam in India vagaretur, & gentes, finitimis quidem satis notas, bello vastaret, in obsidione cuiusdam vrbis dum circuit muros, & dum imbecillissima mœnium quærit, sagitta ictus, diu persedere, &, incœpta agere perseuerauit. Deinde cum, represso sanguine, sicci vulneris dolor cresceret, & crus equo suspensum paulatim obtorpuisset, coactus absistere, Omnes inquit iurant me Iouis esse filium, sed vulnus hoc hominem esse me clamat. Idem nos faciamus: cum pro sua quemque portione adulatio infatuat, dicamus: Vos quidem me dicitis prudentem esse

ego autem video quàm multa inutilia concupiſcam, nocitura optem. ne hoc quidem intelligo, quod animalibus ſatietas monſtrat, quis cibo debeat eſſe, quis potioni modus: quantum capiam, adhuc neſcio. Iam docebo quemadmodum intelligas te non eſſe ſapientem. Sapiens ille eſt, qui plenus gaudio, hilaris & placidus, inconcuſſus, cùm diis ex pari viuit. Nunc ipſe te conſule: ſi nunquam mæſtus es, nulla ſpes animũ tuum futuri expectatione ſollicitat, ſi per dies noctesque par & æqualis animi tenor erecti & placentis ſibi eſt, perueniſti ad humani boni ſummam. Sed ſi appetis voluptates, & vndique, & omnes, ſcito tantum tibi ex ſapientia quantum ex gaudio, deeſſe. ad hoc cupis peruenire, ſed erras qui inter diuitias illuc venturum eſſe te ſperas. Inter honores gaudium, id eſt, inter ſolicitudines quæris? Iſta quæ ſic petis, tanquam datura lætitiam ac voluptatem, cauſæ dolorum ſunt. Omnes, inquam, illi tendunt ad gaudium: ſed vnde ſtabile magnumque conſequantur, ignorant. Ille ex conuiuiis & luxuria. Ille ex ambitione, & circumfuſa clientium turba. Ille ex amica, alius ex ſtudiorum liberalium vana oſtentatione, & nihil ſanantibus litteris. Omnes iſtos oblectamenta fallacia & breuia decipiunt, ſicut ebrietas, quæ vnius horæ hilarem inſaniam, longi temporis tædio penſat: ſicut plauſus & acclamationis ſecundæ fauor, qui magna ſolicitudine & partus eſt, & expiandus. Hoc ergo cogita, hunc eſſe ſapientiæ effectum, gaudij æqualitatem,

Talis est sapientis animus, qualis mundi status super lunam. Semper illic serenum est. Habes ergo, quare velis sapiens esse. quia nunquam sine gaudio est. Gaudium hoc non nascitur, nisi ex virtutum conscientia. Non potest gaudere, nisi fortis, nisi iustus, nisi temperans. Quid ergo, inquis? stulti ac mali non gaudent? Non magis quam prædam nacti leones. Cum fatigauerunt se vino & libidinibus, cum illos nox inter vina defecit, cum voluptates angusto corpori vltra quàm capiebat ingestæ supputare cœperunt, tunc exclamant miseri Virgilianum illum versum.

Namque vt supremam falsa inter gaudia noctem
Egerimus nosti.

Omnem luxuriosi noctem inter falsa gaudia, & quidem tanquam supremam, agunt. Illud gaudium quod deos deorumque æmulos sequitur non interrumpitur, non desinit. desineret, si sumptum esset aliunde. Sed quia non est alieni muneris, nec arbitrij quidem alieni. Quod non dedit fortuna, non eripit.

AD EPISTOLAM LIX.

MAGNAM] *Cum se ex epistola Lucilij magnam voluptatem cepisse dixisset per occasionem exponit quid inter se gaudium & voluptas è Stoicorum præscripto differant. Tum persequitur id quod instituerat, ostenditque quid se potissime in epistola Lucilij delectauerit. Ad extremum docet, qualis sit vita sapientis: quamque vnusquisque nostrum seuere de se iudicare, &c.* MVRETVS

affectatoribus minime credere debeat.

Gaudium nisi sapienti non contingere.] *Hoc est quod dicebat Afranius:*

Gaudebit sapiens, lætabuntur ceteri.

Tralationes verborum] *Quid tralatio & imago intersit, petendum ex Aristotele libro tertio rhetoricorum, è Demetrio alijs ipsius, Fabio, libro octauo, & alijs rhetoribus.*

Apud quos nondum captabatur] *Ita vt constet eos illis vsos non esse ad petendum populi plausum.*

Parabolis referti] *Tales esse solebant Syrorum & Palæstinorum sermones: vt & S. Hieronymus monet, & res ipsa loquitur.*

PINCIANVS. Opinione falsi boni immoderatam & immodicam.] *Legendum*, opinione falsi boni motam immoderatam & immodicam, *ex eadem.*

Inuenio tamen tralationes verborum, vt non temerarias, ita non indecoras. Itaque periculum sui fecerint.] *Breuius plerique codices*: Inuenio tamen tralationes verborum, vt non temerarias. ita quæ non periculum sui fecerint. *Alij sic*: Inuenio tralationes verborum, vt non temerarias, ita quæ periculum sui fecerint. *Et paulo post*, mouet *scribe*, non mouit.

Namque vt supremam falsa inter gaudia noctem egeaimus. Nosti eos, totam luxuriari noctem inter falsa gaudia. Et quidem tanquam supremum agunt.] *Lego*, Namque vt supremam falsa inter gaudia noctem egerimus nosti: Omnem luxuriosi noctem inter falsa gaudia, & quidem tanquam supremam agunt, *ex vetere lectione.*

ERASMVS. Si ad nostrum aluum] *Pro* ad nostrum aluum. *Rodulphus legendum putat*, ad nostrum album: *Vt intelligat ad iudicium Stoicorum. Et magnopere placet Rodulphi sententia.*

OBSOPOEVS. *Modius epist.* 137. *Referunt membrana altero omisso*: vt non temerarias, ita quæ periculum sui fecerint. & *profecto aut ita legendum, aut hoc modo quo tam dicam*: vt non temerarias, vt non indecoras, ita quæ, &c. *Hæc ille. Nostrorum eadem scriptura est quæ codicum Pinciani.*

GRVT. & IVRETVS. Si ad nostrum album] *quin de Stoicorum albo intelligat minime dubitandum videtur Stephano, & sane sic est Grut.*

Sequuntur

Sequuntur pericula & occurrunt] *adducit hunc versum Seneca Fornerius ad l. 110. de verb. signif. vt eos compescat qui litem his mouent:* Sequester dictus ab eo quod occurenti aut quasi sequenti eos qui contendunt, committitur: *quasi videlicet, quis absurde ijsdem occurrere atque idem sequi videatur. cum in illis quæ coniunctim dicuntur, ordo nullus obseruetur, nec quicquam vtrum prius posterius ve scribatur aut dicatur intersit. l. 14. quidam. ff. de pecul leg.*

EPISTOLA LX.

QVEROR, litigo, irascor. Etiamnum optas quod tibi optauit nutrix tua, aut pædagogus, aut mater. Nondum intelligis, quantum mali optauerint. O quàm inimica nobis sunt vota nostrorum, eo quidem inimiciora, quo cessere felicius. Iam non admiror, si omnia nos à prima pueritia mala sequuntur, inter execrationes parentum creuimus. Exaudiant dii quandoque nostram vocem gratuitam, Quousque poscemus aliquid deos, quasi nondum ipsi alere nos possimus? Quàm diu sationibus implebimus magnarum vrbium campos? quàm diu nobis populus metet? quàm diu vnius mensæ frumentum multa nauigia, & quidem non ex vno mari, subuehent? Taurus paucissimorum iugerum pascuis impletur: vna silua elephantis pluribus sufficit: homo & terra pascitur, & mari. Quid ergo? tam insatiabilem nobis natura aluum dedit, cum tam modica corpora dedisset, vt vastissimorum edacissimorumque animalium auiditatem vinceremus? Minime. Quantulum est enim quod naturæ datur? Paruo illa dimit-

titur. Non fames nobis ventris nostri magno constat, sed ambitio. Hos itaque (vt ait Salustius) ventri obedientes animalium loco numeremus, non hominum. quosdam vero ne animalium quidem, sed mortuorum. Viuit is, qui se vtitur. Qui vero latitant & torpent, sic in domo sunt, quasi in conditiuo. Horum licet in limine ipso nomen marmori inscribas, mortem suam antecesserunt.

AD EPISTOLAM LX.

MVRETVS. *Queror*] *Et haec et illa quae proxime sequuntur, puto non epistolas esse, sed fragmenta epistolarum.*

OBSOPAEVS. *Modius epist. 98. Manu exaratus*: Quam diu vnius mensae instrumentum. *Et fortasse scripserit Seneca instrumentum: apparatumque conuiuiorum intellexerit, qui fere peregrinis delicijs instruebatur, ipso Seneca alibi planissime, Petronio, omnesque certatim cum alijs scriptoribus tum in primis satyrographi. Et ita mus e mss. at ceteri* frumentum.

Duo mss. ceteris auctius, Viuit is qui multis vsui est. Viuit is qui se vtitur. Qui vero &c. *vt fuerint omnes cum prioribus*, quemadmodum in conditiuo.

EPISTOLA LXI.

DESINAMVS quod voluimus velle. Ego certe id ago senex, ne videar eadem velle, quae puer volui. In hoc vnum eunt dies, in hoc noctes: hoc opus meum est, haec cogitatio, imponere veteribus malis finem. Id ago, vt mihi instar totius vitae, sit dies. Nec mehercules tan-

quam vltimum rapio: sed sic illum aspicio, tanquam esse vel vltimus possit. Hoc animo tibi hanc epistolam scribo, tanquam cum maxime scribentem mors euocatura sit. Paratus exire sum, & ideo fruor vita: quia quàm diu futurum hoc sit, minimi pendo. Ante senectutem curaui vt bene viuerem: in senectute, vt bene moriar. Bene autem mori, est libenter mori. Da operam: ne quid vnquam inuitus facias. quicquid necesse est, futurum est. Repugnanti, non volenti necessitas est: in volente necessitas non est. Ita dico, qui imperia libens excipit, partē acerbissimā seruitutis effugit, facere quod nolit. Non qui iussus aliquid facit, miser est: sed qui inuitus facit. Itaque sic animum componamus vt quicquid res exiget, id velimus, & in primis finem nostri sine tristitia cogitemus: ante ad mortem quàm ad vitam prępar andi sumus. Satis instructa vita est, sed nos instrumentorum eius auidi sumus Deesse nobis aliquid videtur, & semper videbitur. Vt satis vixerimus, nec anni nec dies faciunt, sed animus. Vixi, Lucili carissime, quantum satis erat: mortem plenus expecto.

AD EPISTOLAM LXI.

QVIA quandiu futurum hoc sit, non minus pendo.] *Quidam pro verbis illis*, non minus pendo, nemini pādo *legunt*. *Quid si scribas*: non animi pendeo, *vel certe*, minimi pendo. PINCIANVS.

Eadem velle,] *Pro* eadem vellę, *erat* ne eadem velle videar. ERASMVS.

Tanquam maxime scribentem] *Pro* maxime, *erat* cum maxime.

OBSOPAEVS. *Modius epist.* 132. *Elegantior & solentior Senecæ lectio scripta*, tanquam cum maxime scribentem *&c.*

Idem epist. 58 *M.ss.* Repugnanti, inuolenti necessitas est: in volente necessitas non est, vt inuolens *dicatur, quemadmodum*, imparens, *quod valet non parens*, inobediens improlis: *aut* improlus, incicur, *& similia.*

EPISTOLA LXII.

MENTIVNTVR, qui sibi obstare ad studia liberalia turbam negotiorum videri volunt. Simulant occupationes, & augent, & ipsi se occupant. Vaco, mi Lucili, vaco: & vbicunque sum meus sum. Rebus enim non me trado, sed commodo: nec consector perdendi temporis causas: & quocunque constiti loco, ibi cogitationes meas tracto, & aliquid in animo salutare verso. Cum me amicis dedi, non tamen mihi abduco: nec cum illis moror, quibus me tempus aliquod congregauit, aut causa ex officio nata, sed cum optimo quoque sum: ad illos in quocunque loco, in quocunque sæculo fuerint, animum meum mitto. Demetrium, virorum optimum, mecum circunfero, & relictis conchyliatis, cum illo seminudo loquor, illum admiror. Quid ni admiror? vidi nihil ei deesse. Contemnere omnia aliquis potest: omnia habere nemo potest. Breuissima ad diuitias per contemptum diuitiarum via est. Demetrius autem noster sic viuit, non tanquam contempserit omnia, sed tanquam aliis habenda permiserit.

AD EPISTOLAM LXII.

M. ff. vbicunque sum, ibi meus sum. sic statim, quocunque constiti loco, ibi cogitationes meas tracto. Obsopæus.

M. ff. [illegible] causa ex officio nata ciuili. *quod postremum vocabulum etiam ex vetusto Mariensi cod. manuscripto reposuit V. C. P. Faber, comment. ad l. 2. tit. de diuersis reg. iuris antiq.*

EPISTOLA LXIII.

MOLESTE fers decessisse Flaccum, amicum tuum: plus tamen æquo dolere te nolo. Illud, vt non doleas, vix audeo exigere: & si esse melius scio. Sed cui ista firmitas animi continget, nisi iam multum supra fortunam elato? illum quoque ista res vellicabit, sed tantum vellicabit. Nobis autem ignosci potest prolapsis ad lacrimas, si non nimiæ decurrerunt, si ipsi illas repressimus. Nec sicci sint oculi amisso amico, nec fluant. Lacrimandum est, non plorandum. Duram tibi legem videar ponere: cum poëtarum Græcorum maximus ius flendi dederit in vnum dumtaxat diem: cum dixerit, etiam Nioben de cibo cogitasse. Quæris vnde sint lamentationes, vnde immodici fletus? Per lacrimas argumenta desiderij quærimus: & dolorem non sequimur, sed ostendimus. Nemo tristis sibi est. O infelicem stultitiam. Est aliqua & doloris ambitio. Quid ergo? inquis, obliuis-

cat amici? Breuem illi apud te memoriam promittis si cum dolore mansura est. Iam istam frõtem ad risum quælibet fortuita res transferet. Non differo in longius tempus, quo desiderium omne mulcetur, quo etiam acerrimi luctus residunt. Cum primum te obseruare desieris, imago ista tristitiæ discedet. Nunc ipse custodis dolorem tuum, sed custodienti quoque elabitur: eoque citius, quo est acrior, desinit. Id agamus: vt iucunda fiat nobis amissorum recordatio. Nemo libenter ad id redit, quod non sine tormento cogitaturus est. Si tamen illud fieri necesse est, vt cum aliquo nobis morsu, amissorum quos amauimus nomen occurrat, hic quoque morsus habet suam voluptatem. Nam, vt dicere solebat Attalus noster, Sic amicorum defunctorum memoria iucunda est, quomodo in vino nimis veteri ipsa nos amaritudo delectat: quomodo poma quædam sunt suauiter aspera: cum vero interuenit spatium, omne quod angebat extinguitur, & pura ad nos voluptas venit. Si illi credimus, amicos incolumes cogitare, melle ac placenta frui est: eorum qui fuerunt, retractatio, non sine acerbitate quadam iuuat. Quis autem negauerit, hæc acria quoque, & habentia austeritatis aliquid, stomachum excitare? Ego non idem sentio. Mihi amicorum defunctorum cogitatio, dulcis, ac blanda est. habui enim illos: tanquam amissurus. amisi, tanquam habeam. Fac ergo mi Lucili, quod tuam æquitatem decet. Desine beneficium naturæ male interpretari, abstulit, sed de-

dit. Ideo amicis auide fruamur, quia quamdiu contingere hoc possit, incertum est. Cogitemus quàm sæpe illos reliquerimus, in aliquam peregrinationem longinquam exituri: quàm sæpe eodem morantes loco, non viderimus, intelligimus plus nos temporis perdidisse in viuis. Feras autem hos, qui cum negligentissime amicos habeant, miserrime lugent, nec amant quemquam, nisi quum perdiderunt? Ideoque tunc effusius mærent, quia verentur ne dubium sit an amauerint. sera indicia affectus sui quærunt. Si alios habemus amicos, male de his & meremur & existimamus: quia parum valent in vnius elati solatium: si non habemus, maiorem ipsi nobis iniuriam fecimus, quàm à fortuna accepimus. Illa vnum abstulit: nos quenquam non fecimus. Deinde ne vnum quidem amauit, qui plus quàm vnum amare non potuit. Si quis despoliatus, amissa vnica tunica, complorare se malit, quàm circunspicere quomodo frigus effugiat, & aliquid inueniat quo tegat scapulas, nonne tibi videatur stultissimus? Quem amabas, extulisti. quære quem ames. Satius est amicum reparare, quàm flere. Scio pertritum iam hoc esse quod adiecturus sum. non tamen ideo prætermittam, quia ab omnibus dictum est. FINEM dolendi etiam qui consilio non fecerat, tempore inuenit. Turpissimum autem est in homine prudente remedium mæroris, lassitudo mærendi. Malo relinquas dolorem, quàm ab illo relinquaris. quam primum id facere desiste, quod etiam si voles, diu facere non pote-

ris. Annum feminis ad lugendum constituere maiores, non vt tam diu lugerent, sed ne diutius: viris nullum legitimum tempus est, quia nullum honestum. Quam tamen mihi ex illis mulierculis dabis, vix retractis à rogo, vix à cadauere reuulsis, cui lacrimæ in totum mensem durauerint? Nulla res citius in odium venit, quàm dolor: qui recens, consolatorem inuenit, & aliquos ad se adducit: inueteratus vero deridetur. nec immerito, aut enim simulatus, aut stultus est. Hæc tibi scribo, is qui Annæum Serenum carissimum mihi tam immodice fleui, vt (quod minime velim) inter exempla sim eorum quos dolor vicit. hodie tamen factum meum damno, & intelligo, maximam mihi causam sic lugendi fuisse, quod nunquam cogitaueram, mori eum ante me posse. Hoc vnum mihi occurrebat, minorem esse, & multo minorem: tanquam ordinem fata seruarent. Itaque assidue cogitemus, tam de nostra quàm omnium quos diligimus, mortalitate. Tunc ego dicere debui: Minor est Serenus meus. quid ad rem pertinet? post me mori debet, sed ante me potest. quia non feci, imparatum subito fortuna percussit, nunc cogito omnia & mortalia esse, & incerta lege mortalia. Hodie fieri potest, quicquid vnquàm potest. Cogitemus ergo, Lucili carissime, cito nos eo peruenturos, quo illum peruenisse mæremus. Et fortasse (si modo sapientium vera fama est, recipitque nos locus aliquis) quem putamus perisse præmissus est.

AD EPISTOLAM LXIII.

MOLESTE fers] *Liber Siciliensis pro his duabus vocibus habet,* Grauiter fero. *quod mihi sine controuersia melius videtur: & si librum illum citius habuissem, vtique scripturam illam sequutus essem.* MVRETVS

Ipsa nos amaritudo delectat:] *Inde est illud Catulli,*

Minister vetuli puer Falerni,
Ingere mi calices amariores.

Desine beneficium naturæ male interpretari.] *Omnis antiqua lectio* fortunæ *agnoscit, non* naturæ. *qua scriptura videtur confirmari verbis sequentibus:* Maiorem ipsi nobis iniuriam fecimus, quàm à fortuna accepimus. PINCIANVS.

Quia ab hominibus dictum est.] Omnibus *lege, non* hominibus. *ex eadem.*

M. ss. optimi, Moleste fero. *Quod sequitur de vini amaritudine, explicatur à Brodæo Miscellan. cap. 3. lib. 1.* OBSOPÆVS.

Fortunæ *reponendum est loco* naturæ. *illud agnoscunt omnes tam nostri, quàm Pinciani codices, & iubet ita ratio. Amici enim inter fortuna bona recensentur: & illorum possessio ac fruitio fortunæ beneficium est, non naturæ. Liquet hoc ex sequentibus:* si non habemus *(alios amicos sc.)* maiorem ipsi nobis iniuriam fecimus, quàm à fortuna accepimus. Illa vnum abstulit: nos quemcunque *(ita m. ss.)* non fecimus. Quemcunque *è suis codd. laudat etiam Modius epist. 132. vt quod magis sententiam philosophi explicet: quæ est, fato nobis erepto aliquo amico, vno quidem eius culpa nos priuari, at nostrapte omnibus iis carere, quibus nos non insinuauimus.*

Superiores editiones & m. ss. ne vnum quidem nimis amauit

Interijt iste Annæus fungorum esu, Plinius nat. hist. lib. 22. cap. 23. Fungi familias nuper interemere, & tota conuiuia, Annæum Serenum præfectum Neronis vigilum, & tribunos, & centuriones.

Quomodo in vino nimis veteri ipsa nos amaritudo delectat] *Vnde Catullus apud Gellium lib. 7. cap. 20.* GRVT. & IVRETVS

Minister vetuli puer Falerni.

Ingere mi calices amariores.

Plura Brodæus lib. 1. cap. 3. Miscellaneorum.

Annum fœminis ad lugendum constituerunt maiores] *hac de re multa apud Brissonium lib. de iure Connub. item lib. 10. de Verb. sign. & Rauardum lib 1. cap. 20. Variorum.*

EPISTOLA LXIIII.

FVISTI heri nobiscum. Potes queri, si heri tantum, ideo adieci, nobiscum: mecum enim semper es. Interuenerant quidam amici, propter quos maior fumus fieret: non hic qui erumpere ex lautorum culinis, & terrere vigiles solet: sed hic modicus, qui hospites venisse significaret. Varius nobis sermo fuit, vt in conuiuio, nullam rem vsque ad exitum adducens, sed aliunde alio transiliens. lectus est deinde liber Q. Sextij patris, magni, si quid mihi credis, viri, &, licet negent, Stoici. Quantum in illo, dij boni, vigoris est, quantum animi? hoc non in omnibus philosophis inuenies. Quorundam scripta clarum habent tantum nomen: cetera exsanguia sunt. Instituunt, disputant, cauillantur. Non faciunt animum, quia non habent. Cum legeris Sextium, dices: Viuit, viget, liber est, supra hominem est; dimittit me plenum ingentis fiduciæ. In quacunque positione mentis sim cum lego hunc (fatebor tibi) libet omnes casus prouocare, libet exclamare: Quid cessas fortuna? congredere. paratum vides. Illius animum induo, qui quærit vbi se experiatur, vbi virtutem suam ostendat:

Spumantemque dari pecora inter inertia votis
Optat aprum, aut fuluum descendere monte leonem.

Libet aliquid habere quod vincam, cuius patientia exercear. Nam hoc quoque egregium Sextius habet, quod & ostendet tibi beatæ vitæ magnitudiné, & desperationem eius non faciet. Scies illam esse in excelso, sed volenti penetrabilem. hoc quidem virtus tibi ipsa præstabit, vt illam admireris, & tamen speres. Mihi certe téporis multum auferre solet contemplatio ipsa sapientiæ. Non aliter illam intueor obstupefactus, quam ipsum interim mundum, quem sæpe tāquam spectator nouus video. Veneror itaque inuenta sapientiæ, inuentoresque. Adire tanquam multorum hereditatem iuuat. Mihi ista acquisita, mihi laborata sunt. Sed agamus bonum patrem familiæ: faciamus ampliora quæ accepimus. maior ista hereditas à me ad posteros transeat. Multum adhuc restat operis, multumque restabit: nec vlli nato post mille sæcula præcludetur occasio aliquid adhuc adijciendi. Sed etiam si omnia à veteribus inuéta sunt: hoc semper nouum erit, vsus, & inuentorum ab aliis scientia & dispositio. Puta relicta nobis medicamenta, quibus sanarentur oculi. Non opus est mihi alia quærere. hæc tantum morbis & téporibus aptanda sunt. Hoc asperitas oculorum conleuatur. hoc palpebrarum crassitudo tenuatur. hoc vis subita & humor auertitur, hoc acuitur visus. Teras ista oportet, & eligas tempus, adhibeas singulis modum. Animi remedia in-

uenta sunt ab antiquis quomodo autem admoueantur, aut quando, nostri operis est quærere. Multum egerunt qui ante nos fuerunt, sed non peregerunt. Suspiciendi tamen sunt, & ritu deorum colendi. Quid ni ego magnorum virorum & imagines habeam, incitamenta animi, & natales celebrem? Quid ni illos honoris causa semper appellem? Quam venerationem præceptoribus meis debeo, eandem illis præceptoribus generis humani, à quibus tanti boni initia fluxerunt. Si consulem videro aut prætorem, omnia quibus honor haberi solet, faciam, equo desiliam, caput adaperiam, semita cedam. Quid ergo? Marcum Catonem vtrumque, & Lælium Sapientem, & Socratem cum Platone, & Zenonem, Cleantemque in animum meum sine dignatione summa recipiam? Ego vero illos veneror, & tantis nominibus semper assurgo.

AD EPISTOLAM LXIIII.

PINCIANVS. SED hæc tamen morbis & temporibus aptanda sunt.] Modis *legendum*, *non* morbis. *ex eadem indicant id etiam verba authoris paulo post*: Teras ista oportet, & eligas tempus, adhibeas singulis modum.

OBSOPÆVS. *M.ss.* Quantus in illo, di boni, vigor est.

Modius epist. 5. Non displicebat quod erat in S. Stephani libro veteri, omnia quibus honor honori haberi solet, faciam. *Vt honor loco posteriore pro magistratu accipiatur, solenti I. C. nostris more. Idem nostri transposita saltem vnica dictione*, om. q. honor haberi honori sol, *&c.*

GRVT. & IVRETVS. Sed hic modicus, qui hospites venisse significaret] *In* V. c. significet. *quod magis sequor. Sed moneo latitare hic vitium*

occultissimum, nec deprehendere potuissem sine scriptura veteri, licet mendosa. Priscus codex habet, hic medicus, *vnde conjicio Senecam scripsisse*, hic medius, *&* *nomine* medij ignis, *designet moderatum honestumque ciborum apparatum, qui non sit ex opiparis, nec ex vilioribus. nam etsi noui isti hospites non aduenissent, non tamen propterea domi focus modicus desinebat. Hæc autem* medicus, medius, *&* modicus. *sæpe inuicem confunduntur in priscis exemplaribus. Iuretus.*

Ego desiliam] *Clarum id ex Liuij, Valerij, Plutarchi historia de Q. Fabio: etiam ex Dione, apud quem lib. 36. Pompeius descendere sibi equo Tigranem regem iussit per lictorem. petatur hac de re Lipsius lib. 1. Elect. c. 23.*

EPISTOLA LXV.

HESTERNVM diem diuisi cum mala valetudine: antemeridianum illa sibi vindicauit, postmeridianum mihi cessit. Itaque lectione primum tentaui animum. Deinde cum hanc recepisset, plus illi imperare ausus sum, immo permittere. aliquid scripsi, & quidem intentius, quàm soleo, dum, cum materia difficili contendo, & vinci nolo: donec interuenerunt amici, qui mihi vim afferrent, & tamquam ægrum intemperantem coercerent. In locum stili sermo successit: ex quo eam partem ad te perferam, quæ in lite est. te arbitrum adegimus: plus negotii habes quàm existimas. Triplex causa est. Dicunt, vt scis, Stoici nostri, duo esse in rerum natura, ex quibus omnia fiant: causam & materiam. Materia iacet iners, res ad omnia parata, cessatura, si nemo moueat. Causa autem, id est ratio, materiam format, & quocunque vult

versat: ex illa varia opera producit. Esse debet ergo vnde aliquid fiat, deinde à quo fiat. hoc causa est, illud materia. Omnis ars imitatio est naturæ: itaque quod de vniuerso dicebam, ad hæc transfer quæ ab homine facienda sunt. Statua & materiam habuit, quæ pateretur artificium: & artificem, qui materiæ daret faciem. Ergo in statua materia æs fuit, causa artifex. Eadem condicio rerum omnium est. ex eo constant quod fit, & ex eo quod facit. Stoicis placet vnam causam esse, id quod facit. Causam Aristoteles putat tribus modis dici. Prima, inquit, causa est ipsa materia, sine qua nihil potest effici. Secũda opifex. Tertia forma, quæ vnicuique operi imponitur, tanquam statuæ: Nam hanc Aristoteles εἶδος vocat. Quarta quoque, inquit, his accedit, propositum totius operis. Quid sit hoc aperiã. Æs prima statuæ causa est: nunquam enim facta esset, nisi fuisset id ex quo ea funderetur, duceretur-ve. Secunda causa artifex est: non potuisset enim æs illud in habitum statuę figurari, nisi accessissent peritæ manus. Tertia causa est forma: neque enim statua ista Doryphoros aut Diadumenos vocaretur, nisi hæc illi esset impressa facies. Quarta causa est, faciendi propositum: nam nisi hoc fuisset, facta non esset. Quid est propositum? quod inuitauit artificem, quod ille secutus fecit. Vel pecunia est hoc, si venditurus fabricauit. vel gloria, si laborauit in nomen: vel religio, si domum templa parauit. Ergo & hęc causa est propter quam fit. An non putas inter causas facti operis

numerandum, quo remoto factum non esset? His quintam Plato adiicit exemplar, quam ipse Ideam vocat: hoc est enim ad quod respiciens artifex, id quod destinabat, efficit. Nihil autem ad rem pertinet, vtrum foris habeat exemplar, ad quod referat, oculos? an intus, quod sibi ipse concepit & posuit. Hæc exemplaria rerum omnium Deus intra se habet, numerosque vniuersorum quæ agenda sunt, & modos mente complexus est. plenus his figuris est, quas Plato Ideas appellat immortales, immutabiles, infatigabiles. Itaque homines quidem pereunt: ipsa autem humanitas ad quam homo effingitur, permanet, & hominibus laborantibus, intereuntibus illa nil patitur. Quinque ergo causæ sunt, vt Plato dicit: Id ex quo, id à quo, id quo, id ad quod, id propter quod. nouissime id quod ex his est. Tanquam in statua (quia de hac loqui cœpimus) Id ex quo æs est: Id à quo, artifex est: Id quo forma est, quæ aptatur illi: Id ad quod, exemplar est, quod imitatur is qui facit: Id propter quod, facientis propositum est. Id quod ex istis est, ipsa statua. Hæc omnia mundus quoque (vt ait Plato) habet. Faciens, hic Deus est: Ex quo fit, hæc materia est: Forma hæc est habitus, & ordo mundi quem videmus: Exemplar, scilicet ad quod Deus hãc magnitudinem operis pulcherrimi fecit. Propositum, propter quod fecit. Quæris, quid sit propositum Deo Bonitas, ita certe Plato ait. Quæ Deo faciendi mundum causa fuit? bonus est, bona fecit, bono nulla cuiusquam boni in-

uidia est. Fecit itaque quàm optimum potuit. Fer ergo iudex sententiam, & pronuntia, quis tibi verisimillimum videatur dicere, non quis verum dicat. Id enim tam supra nos est, quàm ipsa veritas. Hæc quæ ab Aristotele & Platone ponitur, turba causarum, aut nimium multa, aut nimium pauca comprehendit. Nam si quocunque remoto quid effici non potest, id causam iudicant esse faciendi, pauca dixerunt. Ponant inter causas tempus. nihil sine tempore potest fieri. Ponant locum. si non fuerit vbi fiat aliquid, ne fiet quidem. Ponant motum. nihil sine hoc nec fit nec perit: nulla sine motu ars, nulla mutatio est. Sed nos nunc primam & generalem causam quærimus. hęc simplex esse debet. Nam & materia simplex est. Quærimus, quid sit causa: Ratio faciens, id est, Deus. Ita enim quæ nunc retuli, non sunt multæ & singulæ causæ, sed ex vna pendent, ex ea quę facit. Formam dicis causam esse: hanc imponit artifex operi: pars est, non causa. Exemplar quoque non est causa, sed instrumentum causæ necessarium. Sic necessarium est exemplar artifici, quomodo scalptum, quomodo lima. sine his procedere ars non potest. non partes tamen hæc artis, aut causæ sunt. Propositum, inquit, artificis, propter quod ad faciendum aliquid accedit, causa est. vt sit causa, non est efficiens causa, sed superueniens. Hæ autem innumerabiles sunt. nos de causa quærimus generali. Illud vero non pro solita ipsis subtilitate dixerunt, totum mundum & consummatum opus causam

esse,

esse. multum enim interest inter opus & causam operis. Aut fer sententiam: aut (quod facilius in eiusmodi rebus est) nega tibi liquere, & nos reuerti iube. Quid te, inquis, delectat tempus inter ista conterere, quæ tibi nullum affectum eripiunt, nullam cupiditatem abigunt? Ego quidem priora illa ago ac tracto, quibus pacatur animus, & me prius scrutor. Deinde hunc mundum. Ne hoc quidem tempus, vt existimas, perdo. Ista enim omnia si non concidantur, nec in hanc subtilitatem inutilem distrahantur: attollunt & leuant animum, qui graui sarcina pressus, explicari cupit, & reuerti ad illa quorum fuit. Nam corpus hoc animi pondus ac pœna est, premente illo vrgetur: in vinculis est, nisi accessit philosophia: & illum respirare rerum naturæ spectaculo iussit, & à terrenis dimisit ad diuina. Hæc libertas eius est, hæc euagatio: subducit interim se custodiæ in qua tenetur, & cælo reficitur. Quemadmodum artifices ex alicuius rei subtilioris intentione, quæ oculos defatigat, si malignum & non præclarum lumen habent, in publicum prodeunt, & in aliqua regione ad populi otium dedicata oculos libera luce delectant: sic animus in hoc tristi & obscuro domicilio clusus, quoties potest, apertum petit, & in rerum naturæ contemplatione requiescit. Sapiens assectatorque sapientiæ adhæret quidem in corpore suo, sed optima sui parte abest, & cogitationes suas ad sublimia intendit, & velut sacramento rogatus, hoc quod viuit stipendium putat, & ita formatus est, vt

illi nec amor vitæ, nec odium sit, patiturque mortalia, quamuis sciat ampliora superesse. Interdices mihi inspectione rerum naturæ ac toto abductum rediges in partem? Ego non quæram, quæ sint initia vniuersorum, quis rerum formator, quis omnia in vna massa & materia inerti conuoluta discreuerit? Non quæram, quis sit artifex huius mundi, qua ratione tanta magnitudo in legem & ordinem venerit, quis sparsa collegerit, confusa distinxerit, nimia deformitate latentibus faciem diuiserit: vnde ex tanta fundatur: ignis sit, an aliquid igne lucidius? Ego ista non quæram? ego nesciam vnde descenderim? semel hæc mihi videnda sint, an sæpe? Nesciam quo hinc iturus sim? quæ sedes expectet animam solutam legibus seruitutis humanæ? Vetas me cœlo interesse, id est, iubes me viuere capite demisso. Maior sum, & ad maiora genitus, quàm vt mancipium sim mei corporis: quod equidem non aliter aspicio, quàm vinculum libertati meæ circundatum. Hoc itaque oppono fortunæ, in quo resistat nec per illud ad me vllum transire vulnus sino. Quicquid in me potest iniuriam pati, hoc est in hoc obnoxio domicilio: animus liber habitat: nunquam me caro ista compellet ad metum, nunquam ad indignam bono simulationem, nunquam in honorem huius corpusculi mentiar. Cum visum fuerit, distraham cum illo societatem: & nunc tamen dum hæremus: non erimus æquis partibus socij: animus ad se omne ius ducet. Contemptus corporis sui, certa libertas est. Vt ad

propositum reuertar, huic libertati multum conferet & illa, de qua modo loquebamur, inspectio. Nempe vniuersa ex materia & ex Deo constant, Deus ista temperat, quæ circumfusa rectorem sequuntur, & ducem. Potentius autem est quod facit, quod est Deus, quàm materia patiens Dei. Quem in hoc mundo locum Deus obtinet, hunc in homine animus: quod est illic materia, id nobis corpus est. Seruiant ergo deteriora melioribus: fortes simus aduersus fortuita: non contremiscamus iniurias, non vulnera, nõ vincula, non egestatem. Mors quid est? aut finis est, aut transitus. nec desinere timeo, idem est enim quod non cœpisse: nec transire, quia nusquam tam anguste ero.

AD EPISTOLAM LXV.

HESTERNVM] *Disputationem quandam sibi cum amicis fuisse de caussis rerum, de quibus expositis sententiis inter se dissidentibus Platonis, Aristotelis, Stoicorum, Lucilium arbitrum facit.* MVRETVS

Esse debet ergo vnde aliquid fiat. Denique à quo fiat.] PINCIANVS. *Scribe*, Esse ergo debet vnde aliquid fiat. Deinde à quo fiat. *ex eadem.*

Nulla sine motu ars, nulla mutatio est.] *In quibusdam codicibus* imitatio *habetur, non* mutatio.

Ne hoc quidem tempus, vt existimas, perdo] *Lege*, Nec ego hoc quidem tempus, &c. *ex vetere lectione.*

Quemadmodum artifices ex alicuius rei subtilioris intentione, quæ oculos defatigat. *Scribendum*, Quemadmodum artifices cum alicuius rei subtilioris intentione oculos defatigant, *ex eadem. Quidam tamen codices non* intentione, *sed* inspectione *præferunt. Cui lectioni suffragantur*

Verba quæ non multo post habentur: Interdices mihi inspectionem rerum naturæ. *& paulo ante calcem*: Et illa, de qua modo loquebamur inspectio.

Et velut sacramento ligatus,] Rogatus, *non* ligatus, *eadem*.

An sæpe nascendum quo hinc iturus sim.] *Legendum reor*, an sæpe. Nesciam quo hinc iturus sim?

Et nunc cum hæremus,] *Vetus lectio*, & nunc tamen dum hæremus.

OPSOPÆUS. *Probe tres m. ss.* post meridiano mihi cessit. *Vt alicui loco cedere dicimur, ita malam valetudinem sibi post meridiano tempore cessisse Seneca scribit.*

M. ss. tres, te arbitrum adduximus, *vnus* addiximus. *Lipsius Elect.* 1. *cap.* 16. *Repone* (*ait*) *phrasin fori veteris*, te arbitrum adigimus. *quæ nota iam ex Cicerone & Ictis.*

M. ss. Putas inter causas facti operis esse numerandum.

M. ss. duo recte in accusandi casu, Facientem, hic Deus est: *& deinde*, Formam hæc, &c. *dependent enim à præcedentibus*, Hæc omnia mundus quoque habet

Medius epist. 132. *Ista* bona fecit, *inducere nos iubent membrana S. Stephani, & altera Prædicatorum Herbipolensium: & sequitur sane immediate*, fecit itaque quam optimum potuit. *nostra idem iubent.*

M. ss. duo, si malignum & præclarum lumen habent. *Hæc duo coire non poterant. conciliarunt itaque adiectione negatiuæ* non: *in impressis quidem libris.* si malignum & non præclarum lumen habent: *in scripto vno autem*, si mal. & præcl. lumen non habent. *Errorum labyrinthus est vbi semel à vero discesseris. Hic ergo gradum sistamus, & veritatis viam ab Ambiano codice indicatam sequamur. Ecce eam, qua nihil planius:* si malignum & precarium lumen habent.

Rectius duco, in vna deformitate iacentibus faciem diuiserit, *è m. ss.*

Cusa lectio est à Pinciano, at m. ss. an sæpe nascendum: quo, &c.

M. ss. 7. quàm vinculum aliquod libertati meæ circundatum. *Idem statim.* Potentius autem est ac preciosius quod facit, &c.

GAVT. & IVRETVS. In locum stili sermo successit, *v. c.* in loco *cuius exem-*

pla notauit sup. Iuretus ad lib. de benef.

Homines quidem pereunt: ipsa autem humanitas, ad quam homo effingitur, permanet.] *P. Faber lib. 2. Semest. c. 1. obseruat* humanitatem *hic notare ideam quandam hominis. quin & Stephanus lib. 2. Proodop. cap. vlt. ait verbum hoc non id sonare, quod passim apud Latinos eo significatur, sed id quod Græcis sonat ἀνθρωπότης: atque eius adeo exemplar effictum.*

Non quis verum dicat] *v. c. Iureti*, verissimum.

Nega tibi liquere, & nos reuerti iube] *Solebant iudices in re ambigua & dubia ita se iudicandi necessitate expedire, si pronunciarent* sibi non liquere. *l. 13. §. vlt. ff. de arbit. l. 36. ff. de re iud. Nec in publicis tantum, sed in priuatis hanc pronunciandi formulam locum sibi vindicasse arguit locus iste Senecæ. Plura hac de re Brissonius lib. 10. de verb. sign. & lib. 5. de formulis.*

EPISTOLA LXVI.

CLARANVM condiscipulum meum vidi post multos annos: non puto expectas, vt adiiciam senem: sed mehercules viridem animo ac vigentem, & cum corpusculo suo colluctantem. Inique enim se natura gessit, & talem animum male collocauit: aut fortasse voluit hoc ipsum nobis ostendere, posse ingenium fortissimum ac beatissimum sub qualibet cute latere. Vicit tamen omnia impedimenta: & ad cetera contemnenda à contemptu sui venit. Errare mihi visus est qui dixit:

Gratior est pulchro veniens è corpore virtus.

Nullo enim honestamento eget: ipsa & magnum sui decus est, & corpus suum consecrat. Certe Claranum nostrum cœpi intueri: formo-

ſus mihi videtur, & tam rectus corpore quàm eſt animo. Poteſt ex caſa vir magnus exire: poteſt & ex deformi humilique corpuſculo, formoſus animus ac magnus. Quoſdam itaque videtur mihi in hoc natura tales generare, vt approbet virtutem omni loco naſci. Si poſſet per ſe nudos edere animos, feciſſet. nunc quod amplius eſt, facit: quoſdam enim edit corporibus impeditos, ſed nihilominus perrumpentes obſtantia. Claranus mihi videtur in exemplar editus: vt ſcire poſſemus, non deformitate corporis fœdari animum, ſed pulchritudine animi corpus ornari. Quamuis autem pauciſſimos vna egerimus dies, tamen multi nobis ſermones fuerunt, quos ſubinde egeram, & ad te mittam. Hoc primo die quæſitum eſt, quomodo poſſint paria bona eſſe, ſi triplex eorum condicio eſt. Quædam (vt noſtris videtur) prima bona ſunt: tanquam gaudium, pax, ſalus patriæ. Quædam ſecunda, in materia infelici expreſſa: tanquam tormentorum patientia, & in morbo graui temperantia. Illa bona directo optamus nobis: hæc, ſi neceſſe erit. Sunt adhuc tertia: tanquam modeſtus inceſſus, & compoſitus, ac probus vultus, & conueniens prudenti viro geſtus. Quomodo iſta inter ſe paria eſſe poſſunt, cum alia optanda ſint, alia auerſanda? Si volumus iſta diſtinguere, ad primum reuertamur, & conſideremus id quale ſit. Animus intuens vera, peritus fugiendorum ac petendorum, non ex opinione, ſed ex natura pretia rebus imponens, toti ſe inferens mundo, & in omnes eius

actus contemplationem suam mittens, cogitationibus actionibusque intentus, ex æquo magnus ac vehemens, asperis blandisque pariter inuictus, neutri se fortunæ submittens, supra omnia quæ contingunt accidúntque eminens, pulcherrimus cum decore, cum viribus sanus ac siccus, imperturbatus, intrepidus, quem nulla vis frangat, quem nec attollant fortuita, nec deprimant. Talis animi virtus est, hæc eius facies, si sub vnum veniat aspectum, & semel tota se ostendat. Ceterum multæ eius species sunt, quæ pro vitæ varietate & pro actionibus explicantur: nec minor fit aut maior ipsa. Decrescere enim summum bonum non potest, nec virtuti ire retro licet: sed in alias atque alias qualitates conuertitur, ad rerum quas actura est habitum figurata: quicquid attigit, in similitudinem sui adducit & tingit: actiones, amicitias, interdum domos totas, quas intrauit, disposuitque, condecorat: quicquid tractauit, id amabile, conspicuum, mirabile facit. Itaque vis eius & magnitudo vltra non potest surgere, quando incrementum maximo non est. Nihil inuenies rectius recto; non magis quàm verius vero, quàm temperato temperatius, omnis in modo est virtus. modus certa mensura est. Constantia non habet quo procedat, non magis quam fiducia aut veritas, aut fides. Quid accedere perfecto potest? Nihil. Aut perfectum non erat, cui accessit. Ergo ne virtuti quidem: cui si quid adiici potest, defuit. Honestum quoque nullam accessionem recipit: honestum est enim

propter quod illa quæ retuli. Quid porro decorum & iustum, & legitimum? non eiusdem esse formæ putas, certis terminis comprehensum? Crescere posse, imperfectæ rei signum est: bonum omne in easdem cadit leges: iuncta est priuata & publica vtilitas, tam mehercules, quam inseparabile est, laudandum petendumque. Ergo virtutes inter se pares sunt, & opera virtutum, & omnes homines quibus illa contigere. Satorum vero animaliumque virtutes, cum mortales sint, fragiles, caducæque, & incertæ, exiliunt residuntque: & ideo non eodem pretio æstimantur. Vna inducitur humanis virtutibus regula: vna enim est ratio recta, simplexque. Nihil est diuino diuinius, cælesti cælestius. Mortalia eminent, cadunt, deteruntur, crescunt, exhauriuntur, implentur. Itaque *illis* in tam incerta sorte inæqualitas est. *Diuinorum* vna natura est. Ratio autem nihil aliud est, quàm in corpus humanum pars diuini spiritus mersa. Si ratio diuina est, nullum autem bonum sine ratione est, bonum omne diuinum est. Nullum porro inter diuina discrimen est: ergo nec inter bona. Paria itaque sunt gaudium & fortis atque obstinata tormentorum perpessio. In vtroque enim eadem est animi magnitudo: sed in altero remissa, & laxa, in altero pugnax & intenta. Quid? tu non putas, parem esse virtutem eius qui fortiter hostium mœnia expugnat, & eius qui obsidionem patientissime sustinet? Et magnus Scipio, qui Numantiam claudit & comprimit, cogitque inuictas manus in exi-

tium ipsas sui verti: & magnus ille obsessorum animus, qui scit nihil esse clausum, cui mors aperta est, & in complexu libertatis expirat. Æque reliqua quoque inter se paria sunt, tranquillitas, simplicitas, libertas, constantia, æquanimitas, tolerantia: omnibus enim istis vna virtus subest, quæ animum rectum & indeclinabilem præstat. Quid ergo? nihil interest inter gaudium, & dolorum inflexibilem patientiam? Nihil, quantum ad ipsas virtutes, plurimum quantum ad illa, in quibus virtus vtraque ostenditur. In altero nanque naturalis animi remissio ac laxitas, in altero contra naturam dolor. Itaque media sunt hæc, quæ plurimum interualli recipiunt. Virtus in vtraque par est. Virtutem materia non mutat: nec peiorem facit dura & difficilis, nec meliorem hilaris & læta. Necesse est ergo æqualia sint bona vtraque. quia nec hic potest se melius in hoc gaudio gerere, nec ille melius in illis cruciatibus, duo vero, quibus nihil fieri melius potest, paria sunt. Nam si quæ extra virtutem posita sunt, aut minuere illam, aut augere possunt, desinit vnum bonum esse quod honestum est. Si hoc concesseris, omne honestum perit. Quare? dicam: quia nihil honestum est, quod ab inuito, quod à coacto fit. Omne honestum voluntarium est. Admisce illi pigritiam, querelam, tergiuersationem, metum, quod habet in se optimum, perdidit, sibi placere. Non potest honestum esse, quod non est liberum. Nam quod timet, seruit. Honestum omne securum est, tranquillum est. Si

recusat aliquid, si complorat, si malum indicat, perturbationem recipit & in magna discordia volutatur. Hinc enim species recti vocat, illinc suspicio mali retrahit. Itaque qui honeste aliquid facturus est, quicquid opponitur, id etiã si incommodum putat, malum non putat. Omne honestum iniussum, incoactumque est, sincerum, & nullo malo mixtum. Scio quid mihi hoc loco responderi possit. Hoc nobis persuadere conaris, nihil interesse, vtrum aliquis in gaudio sit, an in equuleo taceat, & tortorem suum lasset. Poteram respondere quod Epicurus ait, Sapientem, si in Phalaridis tauro peruratur, exclamaturum: Dulce est, & ad me nil pertinet. Quid miraris, si ego paria bona dico, vnius in conuiuio iacentis, alterius inter tormenta fortissime stantis: cum (quod incredibilius est) dicat Epicurus, dulce esse torqueri? Et hic respondeo, plurimum interesse inter gaudium & dolorem. Si quæratur electio, alterum petam, alterum vitabo. Illud secundum naturam est, hoc contra. Quamdiu sic æstimantur, magno inter se dissident spatio. Cum vero ad virtutem ventum est, vtraque par est, & quæ per læta procedit, & quæ per tristia. Nullum habent momentum vexatio & dolor, & quicquid aliud incommodi est: virtute enim obruitur. Quemadmodum minora lumina claritas solis obscurat: sic dolores, molestias, iniurias, virtus magnitudine sua elidit atque opprimit, & quocunque affulsit, ibi quicquid sine illa apparet, extinguitur: nec magis vllam portionem

habent incõmoda, cum in virtutem inciderint, quam in mari nimbus. Hoc vt ſcias ita eſſe, ad omne pulchrum vir bonus ſine vlla cunctatione percurret: ſtet illic licet carnifex, ſtet tortor atque ignis, perſeuerabit, nec quid paſſurus, ſed quid facturus ſit, aſpiciet: & ſe honeſtæ rei tanquam bono viro credet: vtilem illam ſibi iudicabit, tutam, proſperam. Eundem ergo locum habebit apud illum honeſta res, ſed triſtis atque aſpera, quem vir bonus pauper, aut exul, ac pallidus. Agedum pone ex alia parte virum bonum, diuitiis abundantem, ex altera nihil habentem, ſed in ſe omnia: vterque ęque bonus vir erit, etiam ſi fortuna diſpari vtetur. Idem (vt dixi) in rebus iudicium eſt, quod in hominibus. Æque laudabilis eſt virtus in corpore valido ac libero poſita, quàm in morbido ac vincto. Ergo tua quoque virtus non magis laudabilis, ſi corpus illæſum tibi & integrum fortuna præſtiterit, quàm ſi ex aliqua parte mutilatum. Alioqui hoc erit, ex ſeruorum habitu dominũ æſtimare. Omnia enim iſta in quæ dominium caſus exercet, ſeruilia ſunt, pecunia, & corpus, & honores: imbecillia, fluida, mortalia, poſſeſſionis incertæ. Illa rurſus libera & inuicta opera virtutis, quę nõ ideo magis appetenda ſunt, ſi benignius à fortuna tractantur, nec minus, ſi aliqua rerum iniquitate premuntur. Quod amicitia in hominibus eſt, hoc in rebus appetitio eſt. Non, puto, magis amares virum bonum locupletem, quàm pauperem: nec robuſtum & lacertoſum, quàm gracilem, & languidi corporis. Ergo ne rem quidem

magis appetes hilarem aut pacatam, quàm distractam & operosam. & si hoc est, magis diliges ex duobus æque bonis viris nitidum & vnctum, quàm puluerulentum & horrẽtem. Deinde hucusque peruenies, vt magis diligas integrũ omnibus membris & illæsum, quàm debilem aut luscum. Paulatim fastidium tuum illo vsque procedet, vt ex duobus æque iustis ac prudentibus comatũ & crispulum malis, quàm recaluastrum. Vbi par est in vtroque virtus, non comparet aliarum rerum inæqualitas. Omnia enim alia non partes, sed accessiones sunt. Nam quis tam iniquam censuram inter suos agit, vt filium sanum quàm ægrum magis diligat? procerumve & excelsum, quàm breuem & modicum? Fetus suos non distinguunt feræ, & se in alimentum pariter omnium sternunt. Aues ex æquo partiuntur cibos. Vlixes ad Ithacę suæ saxa sic properat, quemadmodum Agamemnon ad Mycenarum nobiles muros. Nemo enim patriã quia magna est, amat. sed quia sua. Quorsum hæc pertinent? vt scias virtutem omnia opera sua velut fetus suos, iisdem oculis intueri, atque indulgere omnibus, & quidem impensius laborantibus. Quoniam quidem etiam parentum amor, magis in ea quorum miseretur, inclinat. Virtus quoque opera sua quæ videt affici & premi, non magis amat, sed parentum bonorum more, magis complectitur ac fouet. Quare non est vllum bonum altero maius? quia non est quicquam apto aptius, quia plano nihil est planius. Non potest dicere, Hoc magis par est

alicui quam illud: ergo nec honesto honestius quicquam est. Quòd si par omnium, virtutum natura est, tria genera bonorum in æquo sunt. Ita dico, in æquo est, moderate gaudere, & moderate dolere: Lætitia illa non vincit hanc animi firmitatem sub tortore gemitus deuorantẽ. Illa bona optabilia sunt hæc mirabilia. vtraque nihilominus paria: quia quicquid incommodi est, velamento maioris boni tegitur. Quisquis hæc imparia iudicat, ab ipsis virtutibus auertit oculos & exteriora circunspicit. Bona vera idem pendunt, idem patent. falsa multum habent vani. Itaque speciosa & magna contra visentibus, cum ad pondus reuocata sunt, fallunt. Ita est, mi Lucili, quicquid vera ratio commẽdat, solidum & æternum est, firmat animum, attollitque, semper futurum in excelso. Illa quæ temere laudantur & vulgi sententia bona sunt, inflant inanibus lætos. Rursus ea quæ timentur tanquam mala, inijciunt formidinem mentibus & illas non aliter quàm animalia species periculi agitant. Vtraque res ergo sine causa animum & diffundit, & mordet: nec illa gaudio, nec hæc metu digna est: sola ratio immutabilis & iudicij tenax est. Non enim seruit, sed imperat sensibus. Ratio rationi par est, sicut rectum recto: ergo & virtus, quæ non aliud est quam recta ratio. Omnes virtutes rationes rectæ sunt. Si rectæ sunt, & pares sunt. Qualis ratio est, tales & actiones sunt: ergo omnes pares sunt. Nam cum similes rationi sint similes & inter se sunt: pares autem actiones inter se esse dico, qua re-

ctæ ſunt, & honeſtæ. Ceterum magna habebunt diſcrimina, variante materia: quæ modo latior eſt, modo anguſtior, modo illuſtris, modo ignobilis, modo ad multos pertinens, modo ad paucos. In omnibus tamen iſtis, id quod optimum eſt, par eſt: tanquam viri boni, omnes pares ſunt, qua boni ſunt: ſed habent differentias ætatis: alius ſenior, alius iunior, habent corporis: alius formoſus alius deformis eſt. habent fortunæ: ille diues, hic pauper eſt: ille gratioſus, potens vrbibus notus & populis, ignotus hic plæriſque, & obſcurus. Sed per illud quod boni ſũt, pares ſũt. De bonis ac malis ſenſus non iudicat: quid vtile ſit, quid inutile, ignorat. Non poteſt ferre ſententiá, niſi in rem præſenté perductus eſt: nec futuri prouidus eſt, nec præteriti memor: quid ſit conſequens neſcit. Ex hoc autem rerum ordo ſerieſque contexitur, & vnitas vitæ in perfectum itura. Ratio ergo arbitra eſt bonorum ac malorum: aliena & externa pro vilibus habet: & ea quæ neque bona ſunt, neque mala, acceſſiones minimas ac leuiſſimas iudicat. omne illi bonũ in animo eſt. Ceterũ quædam prima exiſtimat, ad quæ ex propoſito venit, tanquam victoriam, bonos liberos, patriæ ſalutem: quædam ſecunda, quæ non apparent niſi in rebus aduerſis: tanquam æquo animo pati morbum magnum, exilium: quædam media, quæ nihilo magis ſecundum naturam ſunt, quàm contra naturam: tanquam prudenter ambulare, compoſite ſedere. Non enim minus ſecundum naturam eſt, ſedere, quam aut ſtare,

aut ambulare. Duo illa superiora diuersa sunt. Prima enim secundum naturam sunt, gaudere liberorum pietate, patriæ incolumitate. Secunda contra naturam sunt, fortiter obstare tormétis, & sitim perpeti, morbo vrente pręcordia. Quid ergo? aliquid contra naturam bonum est? Minime. Sed illud aliquando contra naturam est, in quo bonum illud existit. vulnerari enim, & subiecto igne tabescere, & aduersa valetudine affligi, contra naturam est: sed inter ista seruare animum infatigabilem, secundum naturam est. Et vt, quod volo, exprimam breuiter, materia boni aliquando contra naturam: at bonum nunquam: quoniam bonum sine ratione nullum est: sequitur autem ratio naturam. Quid est ergo ratio? naturæ imitatio. Quid est summum hominis bonum? ex naturę voluntate se gerere. Non est, inquit, dubium, quin felicior pax sit nunquam lacessita, quàm multo reparata sanguine. Non est dubium, inquit, quin felicior sit inconcussa valetudo, quàm ex grauibus morbis & extrema minitantibus in tutum vi quadam & patientia educta. Eodem modo non erit dubium, quin maius bonum sit gaudium, quàm obnoxius animus ad perpetiendos cruciatus vulnerum aut ignium. Minime: illa enim quę fortuita sunt plurimum discriminis recipiunt: existimantur enim vtilitate sumentium. Bonorum vnum propositum est, consentire naturæ. Hoc in omnibus par est. Cum alicuius in senatu sententiam sequitur, non potest dici, Ille magis assentitur quam ille, ab omnibus in eá-

dem sententiam itur. idem de virtutibus dico: omnes naturæ assentiuntur. Idem de bonis dico: omnia naturæ assentiuntur. Alter adolescens decessit, alter senex, aliquis præter hos infans, cui nihil amplius contingit, quàm prospicere vitam. Omnes hi æque fuere mortales, etiam si mors aliorum longius vitam passa est procedere, aliorum in medio flore præcidit, aliorũ interrupit principia. Alius inter cœnandum solutus est, alterius continuata mors somno est, aliquem concubitus extinxit. His oppone ferro trãsfossos, aut examinatos serpentum morsu, aut fractos ruina, aut per lõgam neruorum contractionem extortos minutatim. Aliquorũ melior dici, aliquorũ peior potest exitus: mors quidem omnium par est: per quæ venit, diuersa sunt, id in quod desinunt, vnũ est, mors nulla maior aut minor est: habet enim eundem in omnibus modum, finisse vitam. Idem tibi de bonis dico: hoc bonum inter meras voluptates est, hoc inter tristia & acerba: illud fortunæ indulgentiam rexit, hoc violentiam domuit: vtrumque æque bonũ est, quamuis illud plana emolliuerit, hoc aspera. Idem finis omnium est. bona sunt, laudanda sunt, virtutem rationemque comitantur. virtus æquat inter se: quicquid agnoscit. Nec est quòd hoc inter nostra placita mireris. apud Epicurum duo bona sunt, ex quibus summum illud beatumque componitur: vt corpus sine dolore sit, animus sine perturbatione. Hæc bona non crescunt, si plena sunt. Quo enim crescet, quod plenum est? Dolore corpus caret: quid

ad

ad hanc accedere indolentiam potest? Animus constat sibi, & placidus est: quid accedere ad hanc trãquillitatem potest? Quemadmodum serenitas cæli non recipit maiorem adhuc claritatem, in sincerissimum nitorem repurgata, sic hominis corpus animumque curantis, & bonum suum ex vtroque nectentis: perfectus est status, & summam voti sui inuenit, si nec æstus animo est, nec dolor corpori. Si qua extra blandimenta contingunt, non augent summum bonum, sed, vt ita dicam, condiunt & oblectant: absolutum enim illud humanæ naturæ bonum corporis & animi pace contentum est. Dabo apud Epicurum tibi etiamnum simillimam huic nostræ diuisionem bonorum. Alia enim sunt apud illum, quæ malit contingere sibi: vt corporis quietem, ab omni incommodo liberam, & animi remissionem, bonorum suorum contemplatione gaudentis. Alia sunt, quæ quamuis nolit accidere, nihilominus & laudat & cõprobat: tanquam illam, quam paulo ante dicebam malæ valetudinis, & dolorum grauissimorum perpessionem, in qua Epicurus fuit illo summo ac fortunatissimo die suo: ait enim se vesicæ & exulcerati ventris tormenta tolerare, vlteriorem doloris accessionem non recipientia: esse nihilominus sibi illum beatum diem: beatũ autem agere, nisi qui est in summo bono, non potest. Ergo & apud Epicurum sunt hæc bona, quæ malles non experiri, sed quia ita res tulit, & amplexãda & laudanda & exæquãda summis sunt. Non potest dici hoc non esse par ma-

ximis bonum, quod beatæ vitæ clausulam imposuit, cui Epicurus extrema voce gratias egit. Permitte mihi, mi Lucili, virorum optime, aliquid audacius dicere. si vlla bona maiora esse alijs possent, hæc ego quæ tristia videntur, mollibus illis & delicatis prætulissem. Maius est enim perfringere difficilia, quàm læta moderari. Eadem ratione fit, scio, vt aliquis felicitatem bene & calamitatem fortiter ferat. Æque fortis esse potest, qui pro vallo securus excubuit, nullis hostibus castra tentantibus: & qui succisis poplitibus in genua se excepit, nec arma dimisit. Macte virtute esto, sanguinolentis & ex acie redeuntibus dicitur. Itaque hæc magis laudauerim bona exercitata & fortia, & cum fortuna rixata. Ego dubitem quin magis laudem truncam illam & retorridam manum Mucij, quàm cuiuslibet fortissimi saluam? Stetit hostium flãmarumque contemptor, & manum suam in hostili foculo distilantem perspectauit, donec Porsenna, cuius pœnæ fauebat, gloriæ inuidit, & ignem inuito eripi iussit. Hoc bonum quid ni inter prima numerem, tantoque maius putem, quàm illa secura & intentata fortunæ, quanto rarius est hostem amissa manu vicisse, quàm armata? Quid ergo? inquis, hoc bonum tibi optabis? Quid ni? hoc enim, nisi qui potest & optare, non potest facere. An potius optem, vt malacissandos articulos exoletis meis porrigam, vt muliercula, aut aliquis in mulierculam ex viro versus, digitulos meos ducat? Quid ni ego feliciorem putem Mucium, qui sic tractauit

ignem, quasi illam manum tractatori præstitisset? In integrum restituit, quicquid errauerat. Confecit bellum inermis ac mancus, & illa manu trunca reges duos vicit.

AD EPISTOLAM LXVI.

CLARANVM] *Primum Clarani exemplo, qui & senex erat, & deformi ac distorto corpore, docet satis magnum esse ipsius per se virtutis decorem: neque eam aut pulchritudine corporis cohonestari, aut deformitate fœdari. Deinde exponit sermonem quendam à se cum Clarano habitum: quomodo, cum triplex quædam bonorum distinctio sit, bona tamen omnia sint paria. Ad postremum, bona quædam, quæ vulgo minus optabilia videntur, sibi aliquando visum iri omnium maxime optabilia, si tale illum in bonis discrimen esse posset.* MVRETVS.

Vt adiiciam senem.] *Hoc enim satis vel ex eo intelligi potest, quòd condiscipuli fuimus.*

Male collocauit.] *Ita dictum, vt Galbæ ingenium male habitare:*

Quomodo possint paria bona esse,] *In aliis* tria bona esse, *sed res ipsa clamat legendum esse* paria.

Ergo virtutes inter se pares sunt,] *Virtus rectum est. Rectum non recipit incrementum. Ergo ne virtus quidem. Si virtus incrementum non recipit, ne ea quidem quæ à virtute manant. est autem illud. & hoc igitur. Quo fit vt recte facta omnia paria sint. Stoica sunt hæc: vt & peccata omnia paria esse.*

In equuleo taceat,] *Non indicet conscios: nihil eorum prodat, propter quæ torquetur. Melius haud dubie, quàm, vt in aliis, iaceat.*

In perfectum itura.] *Liber Siciliensis,* per rectum itura. *quod melius puto.*

In quo bonum illud existit.] *Idem liber* consistit.

Cum alicuius in Senatu sententiam sequimur,] *Idem liber*, Cum alicuius Senatus sententiam sequitur. *melius videtur.*

PINCIANVS. Gratior est pulchro veniens è corpore virtus.] *Eadem*, Gratior & pulchro veniens in corpore virtus. *Bona tamen exemplarium pars ita habet, vt impressa lectio.*

In similitudinem sui adducit & cingit:] *Rectior lectio*, in similitudinem sui abducit & fingit.

Minuuntur, cadunt,] *Mallem legeres*, eminent, cadunt. *Nam & quæ sequuntur, continuo per oppositum dicta sunt*, deteruntur, crescunt, exhauriuntur, implentur.

In exitium ipsas sui verti:] Suum, *non* sui, *omnis antiqua lectio.*

Libertas, constantia, æquanimitas, Liberalitas, *non* libertas, *eadem.*

Inter gaudium & dolorem inflexibilemque patientiam?] *Exemplar Franciscanum*, intergaudium & dolorum inflexibilem patientiam.

Plurimum quantum ad illa,] *Vetus omnis lectio*, plurimum inter illa.

Naturalis animi remissio] *Scribe*, naturalis est animi remissio.

Alterius in gaudio positi, alterius inter tormenta fortissime stantis:] *Exemplar peruetus & correctum*, vnius in conuiuio iacentis, alterius inter tormenta fortissime stantis.

Ergo tuam quoque virtutem non magis laudabis.] *Scribe*, Ergo tua quoque virtus non magis laudabilis, *ex vetere lectione.*

Quàm breuem aut modicam.] *Lege*, quàm breuem & modicum, *ex Eadem.*

Falsa multum habent vani,] *Scribendum*. Illa falsa multum habent vani, *ex eadem.*

Quàm multo reparata sanguine.] *Castigandum censeo*, quàm multorum parta sanguine.

Vi quadam & patientia educta.] *Exemplar Franciscanum*, vi quadam patientiæ inducta.

Maiora esse aliis possunt, *Idem exemplar* possent *agnoscit, non* possunt.

Et vt calamitatem fortiter ferat.] *Particula* vt *redundat ex vetere lectione.*

Vt male laxandos articulos exoletis meis porrigam,] *Nonnulla exemplaria* laxandos *tantum habent: non* male la-

...etere lecti...
Vt male laxa...
...onnulla exempla...

xandos: *Alia rectius*, malaxandos, *hoc est*, *molliendos: à verbo Græco tractum. Hoc melius quàm* malacizandos.

OBSOPÆVS.

M. ss. ad primum bonum reuertamur, *Paulo inferius. Modius epist. 12. Scribendum ut liquido liquet*, *&* *libri clamant*, toti se inserens mundo. *Consentiunt tres è nostris.*

Ibidem: Consentiunt membranæ omnes in Talis animus virtus est, &c. *&* *profecto aut meum me iudicium decipit, aut ita plane legendum. animus, inquit, asperis blandisque pariter inuictus supra omnia quæ contingunt acciduntque, eminens, imperturbatus, intrepidus, quem nulla vis frangat, quem nec attollat fortuna, nec deprimat: hic ille talis animus est decantata illa virtus, quæ oculis subiici alioqui nequit. Hactenus ille. cui suffragantur itidem omnes nostræ. Seneca epist. 76.* Ratio perfecta virtus vocatur. *iterum*, Ratio explicita & recta & ad naturæ voluntatem accommodata, vocatur virtus.

M. ss. honestum est enim propter illa quæ retuli. *&* *mox*, *Lege*, quibus illæ contigere, *sc. virtutes, è tribus m. ss.*

M. ss. Mortalia minuuntur, cadunt, &c. *Recepta lectio Pinciani est.*

Abest a m. ss. particula sed. *&* *linea abhinc quarta omnes legunt*, in exitium ipsas suum verti.

Omnes Pinciani & *nostri m. ss.* simplicitas, liberalitas, constantia. *&* *inferius*, plurimum inter illa, in quibus *&* [illegible]

[illegible] malum non [illegible] velut liberos faciat [illegible] non putet, velit [illegible] libens faciat. *Nec sunt illa, [illegible] Romana, eradicanda. cui enim respondet quod sequitur* [illegible] inuissum, incoactumque, sincerum, nullo malo mixtum.

Magis [illegible] *opt. m. ss.* procurret, *quàm* percurret. [illegible] vt ad omnes casus procurrerem. *Et paulo post omittitur* ergo.

M. ss. Ergo tuam quoque virtutem non magis laudabis, si corpus illæsum tibi & integrum (*vnus*, si corpus illi tuum integrum; *alius*, si corpus illi tuum integrum; *alius denuo*, si corpus illibatum integrum) fortuna præstiterit, quàm si ex aliqua parte mutilatum mulctatum. *Et statim. M. ss. tres* serua sunt, *pro* seruilia sunt.

Dele postremum est, *&* *paulo post lege*, hilarem ac paca-

tam, *membranis ita volentibus.*

Optimus Puteani codex, & vnitas vitæ perfectum itura. *Nicotianus integrius*, per rectum itura. *quo pacto legit Mureti liber Siciliensis.*

GRVT. & IVRETVS.

Duo puteani exemplaria. vt malaxandos articulos, &c.

Et quæ per læta procedit, & quæ per tristia] *In v. c.* & quæ per lata procedit, & quæ per stricta, *quam scripturam non repudio, maxime cum paulo post subijciat auctor.* Variante materia, quæ modo latior est, modo angustior. *Itaque videtur quodam glossemate interpolatus hic locus. Iuretus.*

Quam distractam & operosam] *repone ex v.c.* districtam: *de qua voce sup. Iuretus ad Epist. 2.*

Quorsum hæc] *v.c.* Quorsus.

Transfossos aut exanimatos serpentum morsu] *v. c.* transfixos aut exan. serpentium m.

Ego non dubito quin magis laudem] *Restituit Iuretus ex v. c.* Ego condubitem quin m. *cum interrogationis nota.*

In integrum restituit, quicquid errauerat] *Quod ad mouendas actiones attinet, cum, non videantur consentire, qui errant, nihil mirum est restitutionem in integrum à Prætore indulgeri ob iustum errorem: cum in omnibus negociis contrahendis, si error aliquis interuenerit nihil valeat quod actum est, quia nihil sit consensui tam contrarium, quam error, qui imperitiam detegit. l. si per errorem inf. de iurisd. omn. iud. Hinc explicandum quod μεταφορικῶς hic dicit Seneca. P. Faber ad l. 116. ff. de reg. iur.*

EPISTOLA LXVII.

VT à communibus initium faciam, ver aperire se cœpit: sed iam inclinatũ in æstatem, quo tempore calere debebat, intepuit: nec adhuc illi fides est: sæpe enim in hiemem reuoluitur. Vis scire quam dubium adhuc sit: non-

dum me committo frigido aeri: adhuc rigorem eius infringo. Hoc est, inquis, nec frigidum nec calidum pati. Ita est, mi Lucili, iam ætas mea cõtenta est suo frigore: vix media regelatur æstate. Itaque maior pars in stramentis degitur. Ago gratias senectuti, quòd me lectulo affixit. Quid ni gratias illi hoc nomine agam? Quicquid debebam nolle, non possum. Cum libellis mihi plurimus sermo est. Si quando interueniunt epistolæ tuæ, tecum esse mihi videor: & sic afficior animo, tanquam tibi non rescribam, sed respondeam. Itaque & de hoc quod quæris, quasi colloquar tecum: quale sit, vna scrutabimur. Quæris an omne bonum optabile sit. Si bonum est, inquis, fortiter torqueri, & magno animo vri, & patienter ægrotare, sequitur vt ista optabilia sint. Nihil autem video ex istis voto dignum. Neminem certe adhuc scio eo nomine votum soluisse, quòd flagellis cæsus esset, aut podagra distortus, aut equuleo longior factus. Distingue, mi Lucili, ista: & intelliges esse in his aliquid optandum. Tormenta abesse à me velim: sed si sustinenda fuerint, vt me in illis fortiter, honeste, animose geram, optabo. Quid ni ego malim non incidere bellum? sed si inciderit, vt vulnera, vt famem, & omnia quæ bellorum necessitas fert, generose feram, optabo. Non sum tam demens, vt ægrotare cupiam: sed si ægrotandum fuerit, vt nihil intemperanter, nihil effeminate faciam, optabo. Ita non incommoda optabilia sunt, sed virtus qua perferuntur incommoda. Quidam ex nostris

existimant, omnino asperorum fortem tolerantiam non esse optabilem, sed nec abominandam quidem. quia voto purum bonum peti debet. & tranquillum, & extra molestiam positum. Ego dissentio. Quare? primum quia fieri non potest, vt aliqua res bona quidem sit, sed optabilis non sit. deinde si virtus optabilis est, nullum autem sine virtute bonum, & omne bonum optabile. Deinde etiam, si tormentorum fortis patientia optabilis non est: etiamnum interrogo, Nonne fortitudo optabilis est? Atqui pericula contemnit & prouocat. Pulcherrima pars eius, maximeque mirabilis illa est, non cedere ignibus, obuiam ire vulneribus. Interdum tela ne vitare quidem, sed pectore excipere. Si fortitudo optabilis est, & tormenta patienter ferre optabile est: nec tamen ideo solummodo ferre tormenta optabile est. Hoc enim fortitudinis pars est. Sed separa ista, vt dixi. nihil erit quod tibi faciat errorem. Non enim pati tormenta optabile est, sed pati fortiter. Illud opto fortiter, quod est virtus. Quis tamen vnquam hoc sibi optauit? Quædam vota aperta & professa sunt, cum particulatim fiunt: quædam latent, cum vno voto multa comprehensa sunt. Tanquam opto mihi vitam honestam: vita autem honesta actionibus varijs constat. In hac est Reguli arca. Catonis scissum manu sua vulnus, Rutilij exilium, calix venenatus qui Socratem transtulit è carcere in cælum. Ita cum optaui mihi vitam honestam, & hæc optaui, sine quibus interdum honesta non potest esse.

O terque quaterque beati,
Queis ante ora patrum, Troiæ sub mœnibus altis
Contigit oppetere.

Quid intereſt, optes hoc alicui, an optabile fuiſſe fatearis, Decius ſe pro Rep. deuouit, & in medios hoſtes concitato equo mortem petens irruit. Alter poſt hunc paternæ virtutis æmulus, conceptis ſolemnibus ac iam familiaribus verbis, in aciem confertiſſimam incurrit, de hoc ſolicitus tantum vt litaret, optabilem rem putans bonam mortem. Dubitas ergo, an optimũ ſit memorabilem mori, & in aliquo opere virtutis? Cum aliquis tormenta fortiter patitur, omnibus virtutibus vtitur fortaſſe, cum vna in promptu ſit, & maxime appareat patientia. Ceterum illic eſt fortitudo: cuius patientia & perpeſſio, & tolerantia, rami ſunt. Illic eſt prudentia, ſine qua nullum initur conſilium: quæ ſuadet, quod effugere non poſſis: quàm fortiſſime ferre. Illic eſt conſtantia: quæ deijci loco non poteſt, & propoſitum nulla vi extorquente dimittit. Illic eſt Indiuiduus ille comitatus virtutum. Quicquid honeſte fit, vna virtus facit, ſed de conſilij ſententia. Quod autem ab omnibus virtutibus comprobatur, etiam ſi ab vna fieri videtur, optabile eſt. Quid? tu exiſtimas ea tantum optabilia eſſe, quæ per voluptatem & otium veniunt? quæ excipiunt foribus ornatis? Sunt quædam triſtes voluptates, ſunt quædam vota, quæ non gratulantium cœtu, ſed adorantium venerantiumque celebrantur. Ita tu non

putas Regulum optasse, vt ad Pœnos perueniret? Indue magni viri animum, & ab opinionibus vulgi secede paulisper: cape quantam debes virtutis pulcherrimæ ac magnificentissimæ speciem, quæ nobis non sertis, sed sudore & sanguine colenda est: aspice M. Catonem, sacro illi pectori purissimas manus admouentem, & vulnera parum demissa laxantem. Vtrum illi tandem dicturus es, Vellem quæ velles, &, Modeste fero, an Feliciter, quod agis? Hoc loco Demetrius noster occurrit qui vitam securam, & sine vllis fortunæ incursionibus mare mortuum vocat. Nihil habere ad quod exciteris, ad quod te concites, cuius denuntiatione & incursu firmitatem animi tui tentes: sed in otio inconcusso iacere, non est tranquillitas, malacia est. Attalus Stoicus dicere solebat: Malo me fortuna in castris suis, quàm in delicijs habeat, torqueor, sed fortiter, bene est. occidor, sed fortiter. bene est. Audi Epicurum, dicet. Et dulce est. Ego tam honestæ rei ac seueræ nunquam molle nomen imponam. Vror, sed inuictus. Quid ni optabile sit, non quòd vrit me ignis, sed quòd non vincit? Nihil est virtute præstantius, nihil pulchrius: & bonum est, & optabile, quicquid ex huius geritur imperio.

AD EPISTOLAM LXVII.

MVRETVS. VT à communibus] *Paucis quibusdam [illegible] imbecillitate præmissis explicat quæstionem, sint ne [illegible] omnia optabilia: & ea etiam quæ talia non videntur, ta[illegible] tamen esse concludet.*

Quod me lectulo affixit.] *Sic apud Horatium:*

Aut alius casus lecto te affixit.

Vbi cum quidam contra omnium librorum fidem legere vellet, affixit: *obiecto sibi a me hoc Senecæ loco respondere ausus est, Senecam apud se tanti non esse. Ego hominis stultitiam risu & silentio excepi.*

Distingue, mi Lucili, ista: *Breuis & expedita mihi distinctio videtur ea quæ traditur ab Aristotele, libro septimo politicorum: bona quædam simpliciter optabilia esse, quædam ἐξ ὑποθέσεως. Bonum & optabile simpliciter est nullum facinorosum esse in ciuitate: sed si quis sit: hoc posito, bonum & optabile est, pœnas ab eis exigi. Sic non ægrotare, simpliciter bonum & optabile est, sin aliter euenerit, morbum magno & forti animo ferre. Eadem cæterorum omnium ratio est.*

Vellem quæ velles,] *De hoc loco tradidi quædam iampridem capite octauo libri noni Variarum lectionũ: quæ alij postea, credo, vt sibi probari ostenderent, venditarunt pro suis.*

Nondum me committo frigido veri:] *Exemplar Franciscanum* aeri *legit, non* veri. PINCIANVS.

Adhuc vigor est eius in frigore] *Corrigendum puto,* adhuc rigore eius infringor.

Itaque maior pars in vestimentis degitur.] *Scribendum reor, non* vestimentis, *sed* stramentis: *hoc est, in cubili. Sequitur enim,* quod me lectulo affixit.

Quasi colloquor tecum:] Colloquar, *non* colloquor, *vetus lectio.*

Omnium nostrorum fortem tollerantiam.] *Scribe* tormentorum, *non* nostrorum, *tum ex vetere lectione, tum quod subijcit,* tormentorum fortis patientia.

An feliciter, quod agis?] Quidem, *non* quod, *eadem.* ERASMVS.

Malacia est] *Quod nos diuinauimus de malacia, idem annotarat Rodolphus:, addens Cæsarem in commentariis belli Gallici, hac voce notare segnem & immotum maris corporem.*

M. ss. in vestimentis degitur. *Et Modius epist. 21 Ex membranis Dominicanorum, & omnibus omnino libris,* vestimentis *repono pro* stramentis, *quod a coniectura Pinciani est, existimantis nullum vsum vestimentorum in lectulis, quorum statim est mẽtio. Sed humanum quia passus est hic eruditissimus alioqui vir. Terentius. Heautontim. scena,* Ego me non tam astutam: OBSOPŒVS.

Est mihi vltimis conclaue in ædibus quoddam retro.
Huc est introlatus lectus, vestimentis stratus est.

Nisi forte alia hac res: quod mihi tamen, ut adhuc est, persuadere non potest. Hactenus ille. Nec est quod longe abeamus ipse Seneca sibi suam vindicat lectionem Epist. 78 Est, *inquit:* mihi crede, virtuti etiam in lectulo locus. Non tantum, arma & acies dant argumenta alacris animi indomitique terroribus: & in vestimentis vir fortis apparet.

M. ss. non agnoscunt sequentia, nec tamen ideo solum modo ferre tormenta optabile est. *Medius item ibidem: Succinctius (ait) longe membrana.* Si fortitudo optabilis est, & tormenta patienter ferre optabile est. hoc enim fortitudinis pars est *plane concinne, ut ego arbitror. illa enim* nec tamen *&c. videntur à bono aliquo viro adscripta, qui monere vellet, patienter ferre tormenta non ob hanc tantum, quam afferret philosophus causam, esse optabile, sed ideo quoque quod homini Christiano religionis causa quiduis fortiter perpeti, cælum aperiat, & apud Deum eum gratiosum faciat.*

GRVT. & IVRETVS. Conceptis solennibus] *certa plane fuisse & solennia verba, quibus Dictatores Coss. Prætores sese hostiumque legiones deuouebant, ostendit Cicero libr. 2. de Nat. Deo Plinius lib. 28. cap. 2. & auctor de vir. illust. c. 27. de P. Decio filio agens. Quibus autem verbis uterentur aperit Liuius lib. 8 & Brissonius lib. 1. de formulis.*

Quæ excipiuntur foribus ornatæ] *hoc dicit quod in omni publica priuataque lætitia receptum, ianuam ornari lauro & lucernis. Tertullianus in Apolog.* Cur die læto non laureis postes adumbramus? nec lucernis diem infringimus &c. *Apuleius lib. 4 Metam.* Domus tota lauris obsita, tædis lucida strepebat hymenæum. *Plura Lipsius lib. 1. cap. 3. Elect.*

Quæ nobis non sertis, sed sudore] *locus mutilus, quem suppleo fide v. c.* quæ nobis non ture nec sertis, *Iuretus.*

EPISTOLA LXVIII.

CONSILIO tuo accedo: absconde te in otio, sed & ipsum otium absconde. Hoc

te facturum, Stoicorum, etiam si non præcepto, at exemplo licet scias, sed ex pręcepto quoque facies. Id tibi cum voles, approbabo. Nec ad omnem Rempub. mittimus, nec semper, nec sine vllo fine. Præterea cum sapienti Rempub. ipso dignam dedimus, id est, mundum, non est extra Remp. etiam si secesserit. immo fortasse relicto vno angulo, in maiora atque ampliora transit, & cælo impositus, intelligit, cum sellam aut tribunal ascenderat, quàm humili loco sederit. Depono hoc apud te: nunquam plus agere sapientem, quàm cum in conspectum eius diuina atque humana venerunt. Nunc ad illud reuertor, quod suadere tibi cœperam vt otium tuum ignotum sit. Non est quod inscribas tibi philosophiam. Atque etiam aliud proposito tuo nomen impone: valetudinem, & imbecillitatē vocato, & desidiam. Gloriari otio, iners ambitio est. Animalia quędam, ne inueniri possinț vestigia sua circa cubile ipsum confundunt. Idem tibi faciendum est. alioqui non deerunt qui persequantur. Multi aperta transeunt, condita & obstrusa rimantur. furem signata sollicitant. Vile videtur quicquid patet: aperta effractarius præterit. Hos mores habet populus, hos imperitissimus quisque, in secreta irrumpere cupit. Optimum itaque est, non iactare suum. Iactandi autem genus est, nimis latere, & à conspectu hominum secedere. Ille Tarentum se abdidit, ille Neapoli inclusus est: ille multis annis non trãsit domus suę limen. Conuocat turbam, quisquis otio suo aliquã fabulã imposuit. Cum

secesseris, non est agendum hoc, vt de te homines loquantur, sed vt ipse tecum loquaris. Quid autem tecum loquaris? Quod homines de aliis libentissime faciunt. De te apud te male existima. Asuesce & dicere verum, & audire. Id autem maxime tracta, quod in te esse infirmissimum senties. Nota habet quisque sui corporis vitia. Itaque alius vomitu leuat stomachum, alius frequenti cibo fulcit, alius interposito ieiunio corpus exhaurit & purgat. Hi quorum pedes dolor repetit, aut vino aut balneo abstinent: in cetera negligentes, huic, à quo sæpe infestantur, occurrunt. Sic in animo nostro sunt quasi causariæ partes quibus adhibenda curatio est. Quid in otio facio? vlcus meum curo. Si ostenderem tibi pedem turgidum, liuidam manum, aut contracti cruris aridos neruos, permitteres mihi vno loco iacere, & fouere morbum meum. Maius malum est hoc quod non possum tibi ostendere. In pectore collectio & vomica est. Nolo laudes, nolo dicas: O magnum virum! contempsit omnia, & damnatis humanæ vitæ furoribus fugit. Nihil damnaui nisi me: non est quod proficiendi causa venire ad me velis. Erras, qui hinc aliquid auxilij speras. Non medicus, nec æger hic habitat. Malo illa, cum discesseris, dicas. Ego istum beatum hominem putabam & eruditum: erexeram aures. destitutus sum, nihil vidi, nihil audiui quod concupiscerem, ad quod reuerterer. Si hoc sentis, si hoc loqueris, aliquid profectum est. Malo ignoscas otio meo, quàm inuideas. Otium, inquis, Seneca mihi cómen-

das? ad Epicureas voces dilaberis. Otium tibi commendo, in quo maiora agas & pulchriora, quàm quæ reliquisti. Pulsare superbas potentiorum fores, digerere in litteram senes orbos, plurimum in foro posse, inuidiosa potentia ac breuis est, &, si verum æstimes, sordida. Ille me gratia forensi longe antecedit. Ille stipendiis militaribus & quæsita per hoc dignitate. Ille clientum turba. Huius turbæ par esse non possum, huius gratiæ. Tanti est ab hominibus vinci, dum à me fortuna vincatur. Vtiná quidem hoc propositum sequi olim fuisset animus tibi: vtinam de vita beata non in cõspectu mortis ageremus: sed nunc quoque non moremur. Multa enim quæ superuacua esse & mimica credituri fuimus rationi, nunc experientiæ credimus. Quod facere solent qui serius exeunt, & volunt tempus celeritate reparare calcar addamus, hęc ętas optime facit ad hæc studia. Iam despumauit, iam vitia primo feruore adolescentiæ indomita lassauit, non multũ superest vt extinguat. Et quando inquis, tibi proderit istud, quod in exitu discis, aut in quam rem? in hanc, vt exeam melior. Non est tamen quod existimes, vllam ætatem aptiorem esse ad bonam mentem, quàm quæ se multis experimentis, longa ac frequenti rerum patientia domuit, quæ ad salutaria, mitigatis affectibus, venit. Hoc est breuis huius boni tempus, quisquis senex ad sapientiam peruenit, annis peruenit.

AD EPISTOLAM LXVIIII.

MVRETVS. CONSILIO TUO] *Sectandum quidem otium, sed non ostentandum.*

Etiam si non præcepto, at exemplo] *Stoicorum enim principes, & si remp. sapienti capessendam esse dicebant, ii si tamen ad eam nunquam accesserunt. Atque hoc nomine in primis eos reprehendit Plutarchus, quòd eorum cum vita pugnet oratio.*

Nec ad omnem] *Non enim ad eam quæ ita deprauata est, vt neque sanari, neque corrigi queat.*

Nec semper] *Dandum enim temporis aliquid etiam quieti & studiis.*

Nec sine vllo fine.] ὡς γὰρ ἀθλητικῆς, οὕτω καὶ πολιτικῆς περιόδου κατάλυσίς τις ἐστί. *Romæ Senator à sexagesimo anno non cogebatur, à septuagesimo ne citabatur quidem. Et tum Plato, tum Aristoteles valde senibus mandanda sacerdotia dicunt, vt non satis iam idoneis ad aliorum munerum procurationem. qua de re celebratus est apud Græcos versiculus:*

Ἔργα νέων, βουλαὶ δ᾽ ἀνδρῶν, εὐχαὶ δὲ γερόντων.

Præterea, *Sapiens mundum ipsum sibi patriam esse ducit. Ergo ne tunc quidem cum in rerum cælestium contemplatione defixus est, à rep. sua recedit: sed tunc denique partem illius optimam & nobilissimam tractat.*

Recesserit.] *Liber vetus,* Secesserit.

Quàm humili loco sederit.] *Descendere videtur sapiens, cum sellam curulem conscendit. omissa enim rerum sublimium tractatione, se ad inferiora demittere cogitur. Hac de re extat pulcherrimum nobilissimi philosophi Themistij epigramma, quo, cum cõsul ab impio Iuliano creatus esset, cohortatur seipsum, vt relictis vanis illis honorum insignibus, conscendat denuo ad studium sapientiæ. Descendisse enim se, cum in sellam & tribunal conscendisse visus est.*

Αὐτυγε

Αντυγος αἰθερίης ὑπερηύμβυος, εἰς πόθον ἦλθες
Αντυγος ἀργυρέης αἶσχος ἀπειρέσιον.
Ησθα κάτω κρείσσων· ἀναβὰς δ' ἐγένου μέγα χείρων.
Δεῦρ' ἀνάβηθι κάτω. νῦν γὰρ ἄνω κατέβης.

Hoc tam pulchrum epigramma, qui tribuerunt Pallada, nimis honorifice de insulsi hominis ingenio iudicarunt.

Quasi causariae partes,] *Ita dictum, ut causarios milites dixit Liuius.*

Si non praecepto ad exemplum] *Exemplar meum,* si non praecepto, at exemplo. PINCIANUS.

Depono hoc apud te.] Depone *quidam codices, non* depono.

Atque etiam aliud proposito tuo nomen impone: valitudinem & imbecillitatem vocato desidiam.] *Vetus lectio,* Atqui aliud proposito tuo nomen impone. Valitudinem & imbecillitatem vocato & desidiam.

Plus habeo gratiae.] Habet, *non* habeo, *in eadem inuenies. Illud notandum, putare me ordinem verborum hoc loco perturbatum haberi, legendaque esse omnia ad hunc modum.* Ille clientum turba, cuius turbae par esse non possum, plus habet gratiae. Est tanti ab hominibus vinci, dum a me fortuna vincatur.

Tanti est ab hominibus vinci.] *Inuerte dictiones:* Est tanti ab hominibus vinci: *ex vetere lectione. etsi nonnulli codices praeferant* omnibus, *non* hominibus.

Iam disputauit.] *Quid si legas,* Iam dispumauit: *quia subdit,* primo feruore adulescentiae: *est enim metaphora, sumpta a musto.*

Hoc est breuius huius boni tempus.] *Verbum* breuius *non habetur in vetustis codicibus.*

Necessario legendum est, non iactare otium suum: *Negligentia potius quam studio vocem* otium *in Romana editione omissam puto.* OBSOPAEUS.

Delendum est posterius tecum, *ex auctoritate m. s. Mox idem:* hoc est huius boni tempus, *& ita Pincianus.*

Cum sellam aut tribunal ascenderit] *de his Rauardus lib. Pro tribunal. cap. 7.*

GRVT. & IVRET. Aperta effractarius praeterit] *de his plurima lectu digna Langlaeus lib. 8. cap 3. Otij Semest.*

Assuesce & dicere verum] *G. c.* Assuesces.

Quasi causariae partes] causarij *dicuntur tum ij qui leui qualibet de causa morbos incurrunt, tum qui aliquo pacto male habent. Vide Mercurialem lib. 6. c. 1. Varia. lect.*

EPISTOLA LXIX.

MVTARE te loca, & in alium de alio transilire nolo. Primum, quia tam frequens migratio instabilis animi est. coalescere otio non potes, nisi desinas circumspicere & errare. Vt animum possis continere, prius corporis tui fugam siste. Deinde plurimum remedia continuata proficiunt. Interrumpenda non est quies, & vitae prioris obliuio. Sine dediscere oculos tuos; sine aures assuescere sanioribus verbis. quoties processeris, in ipso transitu aliqua, quae renouent cupiditates tuas, tibi occurrent. quemadmodum ei qui amorem exuere conatur, euitanda est omnis admonitio dilecti corporis: nihil enim facilius quàm amor recrudescit: ita qui deponere vult desideria rerum omnium, quarum cupiditate flagrauit, & oculos & aures ab his quae reliquit, auertat. Cito rebellat affectus: quocunque se verterit, pretium aliquod praesens occupationis suae aspiciet. Nullum sine auctoramento malum est. Auaritia pecuniam promittit: luxuria multas ac varias voluptates: ambitio purpura & plausum, & ex hoc potentiam, & quicquid potentia potest. Merce-

de te vitia sollicitant. hic tibi gratis viuendum est. Vix effici toto sæculo potest, vt vitia tam longa licentia tumida subigantur & iugum accipiant: nedum, si tam breue tempus per interualla discindimus. Vnam quamlibet rem vix ad perfectum adducit assidua vigilia & intentio. Si me quidem velis audire, hoc meditare. exerce te, vt mortem & excipias, & si ita res suadebit, accersas. Interest nihil, an illa ad nos veniat an ad illam nos. Illud imperitissimi cuiusque verbum falsum esse ipse tibi persuade. Bella res est, mori sua morte. Illud præterea tecum licet cogites: Nemo nisi suo die moritur. Nihil perdis ex tuo tempore. Nam quod relinquis, alienum est.

AD EPISTOLAM LXIX.

NEDVM si tam breue tempus per interualla discindimus] *Exemplar antiquum*, nedum si tam breue temporis interuallum discindimus. PINCIANVS.

M. ss. partim, si tam breue tempus interuallum discidimus, *partim* interuallo discindimus, *partim*, discimus. OPSOPÆVS.

Ad perfectum redupit] V. c. perducit. GRVT. & IVRETVS.

An illa ad nos veniat] an, *abest à V. c. Iureti, & recte.*

EPISTOLA LXX.

POST longum interuallum Pompeios tuos vidi. in conspectum adolescentiæ meæ reductus sum. quicquid illic iuuenis feceram, vi-

debat mihi facere adhuc posse, & paulo ante fecisse. Prænauigamus, mi Lucili, vitam, & quemadmodum in mari, vt ait Virgilius noster,

---Terraque vrbesque recedunt.

Sic in hoc cursu rapidissimi temporis primum pueritiam abscondimus, deinde adolescentiam, deinde quicquid est illud inter iuuenem & senem medium, in vtriusque confinio positum: deinde ipsius senectutis optimos annos. Nouissime incipit ostendi publicus finis generis humani. Scopulum esse illum putamus, dementissimi? Portus est, aliquando petendus, nunquam recusandus. In quem si quis intra primos annos delatus est, non magis queri debet, quàm qui cito nauigauit. Alium enim vt scis, venti segnes ludunt ac detinent, & tranquillitatis lentissimo tædio lassant: alium pertinax flatus celerrime perfert. Idem euenire nobis puta. alios vita velocissime adduxit, quo veniendum erat etiam cunctantibus: alios macerauit & coxit: quæ, vt scis, non semper retinenda est. Non enim viuere bonum est, sed bene viuere. Itaque sapiens viuit, quantum debet, non quantum potest. Videbit vbi victurus sit, cum quibus, quomodo, quid acturus. Cogitat semper, qualis vita, non quanta sit. Si multa occurrunt molesta, & tranquillitatem turbantia, emittit se: nec hoc tantum in necessitate vltima facit, sed cum primum illi cœperit suspecta esse fortuna, diligenter circunspicit, nunquid illo die desinendum sit. Nihil existimat sua referre, faciat finem, an accipiat: tardius fiat, an citius. Non tanquam de

magno detrimento .timet. Nemo multum ex ſtillicidio poteſt perdere. Citius mori, vel tardius, ad rem non pertinet: bene mori, aut male ad rem pertinet. bene autem mori, eſt effugere male viuendi periculum. Itaque effeminatiſſimam vocem illius Rhodij exiſtimo, qui cum in caueam coniectus eſſet à tyranno, & tanquam ferum aliquod animal aleretur, ſuadēti cuidam vt abſtineret cibo: Omnia, inquit, homini, dum viuit, ſperanda ſunt. Vt ſit hoc verum, non omni pretio vita emenda eſt. Quædam, licet magna, licet certa ſint, tamen ad illa turpi infirmitatis confeſſione non veniam. Ego cogitem in eo qui viuit omnia poſſe fortunā, potius quàm cogitem in eo qui ſcit mori, nihil poſſe fortunam? Aliquando tamen, etiam ſi certa mors inſtabit, & deſtinatum ſibi ſupplicium ſciet, non commodabit pœnæ ſuæ manum. Stultitia eſt, timore mortis mori. Venit qui occidat. Expecta. quid occupas? quare ſuſcipis alienæ crudelitatis procurationem? Vtrum inuides carnifici tuo, an parcis? Socrates potuit abſtinentia finire vitam, & inedia potius quam veneno mori. triginta tamen dies in carcere & in expectatione mortis exegit: non hoc animo tanquam omnia fieri poſſent, tanquam multas ſpes tam longum tempus reciperet, ſed vt præberet ſe legibus, vt fruendum amicis extremum Socratem daret. Quid erat ſtultius, quàm mortem contemnere, venenum timere? Scribonia grauis femina, amita Druſi Libonis fuit, adoleſcentis tam ſtolidi, quàm nobilis, maiora ſperantis, quam aut illo

sæculo quisquam sperare poterat, aut ipse vllo, cum æger à senatu in lectica relatus esset, non sane frequentibus obsequiis, (omnes enim necessarij deseruerant impie, iam non reum, sed funus) habere cœpit consilium, vtrum consisceret sibi mortem, an expectaret. Cui Scribonia: Quid te, inquit, delectat alienum negotium agere? Persuasit. Manus sibi attulit, nec sine causa. Nam post diem tertium aut quartum inimici moritutus arbitrio, si viuit, alienum negotium agit. Non possis itaque de re in vniuersum pronuntiare, cum mortem vis externa denuntiat, occupanda sit, an expectanda. Multa enim sunt, quæ in vtramque partem trahere possunt. Si altera mors cum tormento, altera simplex & facilis est, quid ni huic iniicienda sit manus? Quemadmodum nauim eligam nauigaturus, & domum habitaturus, ita mortem vtique qua sum exiturus è vita meliorem. Prætere a quemadmodum non vtique, melior est longior vita, sic peior vtique mors longior. In nulla re magis, quàm in morte, morem animo gerere debemus. Exeat quà impetum cepit: siue ferrum appetit, siue laqueum, siue aliquam potionem venas occupantem, pergat, vincula seruitutis abrumpat. Vitam & aliis approbare quisque debet, mortem sibi. optima est, quæ placet. Stulte hæc cogitantur. Aliquis dicet me parum fortiter fecisse: aliquis nimis temere, aliquis fuisse aliquod genus mortis animosius. Vis tu cogitare id in manibus esse consilium, ad quod fama non pertinet? Hoc vnum intuere. vt te for-

tunæ quàm celerrime eripias. Alioqui aderunt qui de facto tuo male existiment. Inuenies etiã professos sapientiam, qui vim afferendam vitæ suæ negent, & nefas iudicent ipsum interemptorem sui fieri. Expectandum esse exitum, quẽ natura decreuit. Hoc qui dicit, non videt se libertati viam claudere. Nil melius æterna lex fecit. quàm quòd vnum introitum nobis ad vitam dedit, exitus multos. Ego expectem vel morbi crudelitatem, vel hominis cum possim per media exire tormenta, & aduersa discutere? Hoc est vnum, cur de vita non possimus quæri. neminem tenet. Bono loco res humanæ sunt quòd nemo nisi vitio suo miser est. Placet? viue non placet: licet eo reuerti vnde venisti. Vt dolorem capitis leuares, sanguinem sæpe emisisti: ad extenuandum corpus vena percutitur. Non opus est vasto vulnere diuidere præcordia: scapello aperitur ad illam magnam libertatem via: & puncto securitas constat. Quid ergo est quod nos facit pigros inertesque? Nemo nostrum cogitat, quandoque sibi ex hoc domicilio exeundum. Sic veteres inquilinos indulgentia loci & consuetudo, etiam inter iniurias detinet: Vis aduersus hoc corpus liber esse? Tanquam migraturus habita: propone tibi quandoque hoc contubernio carendum. fortior eris ad necessitatem exeundi. Sed quemadmodum suus finis veniet in mentem, omnia sine fine concupiscentibus? Nullius rei meditatio tam necessaria est. Alia enim exercentur fortasse in superuacuum, aduersus paupertatem præparatus est animus? per-

manſere diuitiæ. ad contemptum nos doloris armauimus? nunquam à nobis exiget huius virtutis experimentum integri ac ſani felicitas corporis. vt fortiter amiſſorum deſideria pateremur, præcepimus nobis? omnes quos amabamus, ſuperſtites fortuna ſeruauit. huius vnius rei vſum qui exigat dies, veniet. Non eſt quòd exiſtimes, magnis tantum viris hoc robur fuiſſe, quo ſeruitutis humanæ clauſtra perrumperent. Non eſt quòd iudices: hoc fieri niſi à Catone nõ poſſe, qui quam ferro non emiſerat animam, manu extraxit: cum viliſſimæ ſortis homines ingenti impetu in tutum euaſerint, cumque commodo mori non licuiſſet, nec ad arbitrium ſuũ inſtrumenta mortis eligere: obuia quæque rapuerunt, & quæ natura non erant noxia, vi ſua tela fecerunt. Nuper in ludo beſtiariorum vnus è Germanis cum ad matutina ſpectacula pararetur, ſeceſſit ad exonerandum corpus. nullum aliud illi dabatur ſine cuſtode ſecretum. Ibi lignum id quod ad emundanda obſcœna adhærente ſpongia poſitum eſt, totum in gulam farſit, & vi præcluſis faucibus ſpiritum eliſit. Hoc fuit morti contumeliam facere, ita prorſus, parũ munde, & parum decenter. Quid eſt ſtultius, quàm faſtidioſe mori? O virum fortem! o dignũ, cui fati daretur electio! quàm fortiter ille gladio vſus eſſet! quàm animoſe in profundam ſe altitudinem maris, aut abſciſſæ rupis immiſiſſet? Vndique deſtitutus inuenit, quemadmodum & mortem ſibi deberet, & telum: vt ſcias ad moriendum nihil aliud in mora eſſe, quàm velle.

Existimetur de facto hominis acerrimi, vt cuique visum erit, dum hoc constet præferendam esse spurcissimam mortem seruituti mundissimæ. Quoniam cœpi sordidis exemplis vti perseuerabo. plus enim à se quisque exiget, si viderit hanc rem etiam à contemptissimis posse contemni. Catones, Scipionesque, & alios, quos audire cum admiratione consueuimus, supra imitationem positos putamus. Iam ego istam virtutem habere tam multa exempla in ludo bestiario, quàm in ducibus belli ciuilis ostendam. Cum adueheretur nuper inter custodias quidam ad matutinum spectaculum missus, tanquam somno premente nutaret, caput vsque eo demisit, donec radiis insereret, & tandiu se in sedili suo tenuit, donec ceruicem circumactu rotæ frangeret. eodem vehiculo quo ad pœnam ferebatur, pœnam effugit. Nihil obstat, erumpere & exire cupienti. In aperto nos natura custodit. Cui permittit necessitas sua, circumspiciat exitum mollem. Cui ad manum plura sunt, quæ sese asserat is. delectum agat, & qua potissimum liberetur consideret. Cui difficilis occasio est, is proximam quamque pro optima arripiat, sit licet inaudita, sit noua. Non deerit ad mortem ingenium, cui non defuerit animus. Vides quemadmodum extrema quoque mancipia, vbi illis stimulos adegit dolor, excitentur, & intentissimas custodias fallant. Ille vir magnus est, qui mortem sibi non tantum imperauit, sed inuenit. Ex eodem tibi munere plura exempla promisi. Secundo Naumachiæ

spectaculo vnus è barbaris lanceam, quam in aduersarios acceperat, totam iugulo suo immersit. Quare inquit, non omne tormentum, omne ludibrium iam dudum effugio? Quare ego autem armatus expecto? Tanto hoc speciosius spectaculum fuit, quanto honestius mori discunt homines, quàm occidere. Quid ergo? quod animi perdit, noxiosique habent, non habebunt illi quos aduersus hos casus instruxit longa meditatio, & magistra rerum omnium ratio? Illa nos docet: fati varios esse accessus, finem eundem. Nihil autem interesse, vnde incipiat quod venit. Eadem illa ratio monet, vt, si licet, moriaris sine dolore. Sin autem non potest, fac quemadmodum potest, & quicquid obuenerit ad vim afferendam tibi, inuadas. Iniuriosum est rapto viuere: contra pulcherrimum, mori rapto.

AD EPISTOLAM LXX.

MVRETVS. POST longum interuallum] *Effluere vitam nobis non sentientibus. Stultum esse, de vitæ breuitate conqueri. Mortem expectandam quidem æquo animo: sed si res ita postulet, adsciscendam, & interdum eligendum mollissimum illius genus: interdum quodcunque se obtulerit, occupandum. Hoc postremum ex illa stulta Stoicorum sapientia est qua putabant multa euenire posse, propter quæ sapiens mortem sibi consciscere deberet. Vellem, Seneca aut ab illa insania abfuisset, aut saltem in ea commendanda parcior ac moderatior fuisset.*

Prænauigamus] *In quibusdam veteribus* Præternauigamus *quod mihi quidem magis arridet.*

Abscondimus] *Nauticum verbum hoc quoque Virgil.*

Protinus aërias Phæacum abscondimus arces.

Emittit se.] *Stoicum loquendi genus* ἐξάγειν ἑαυτόν. εὔλογος ἐξαγωγή.

Stultitia est] *Martialis*: Hic, rogo, non furor est, ne moriare, mori?

Scribonia] *Hanc historiam accurate explicat Tacitus libro secundo annalium ab excessu D. Augusti.*

Et quemadmodum Virgilius noster ait, in mari terræque vrbesque recedunt,] *Erratum in ordine verborum. Lege:* Et quemadmodum in mari, vt ait Virgilius noster, terræque vrbesque recedunt: *ex vetere lectione.* PINCIANVS.

Stultitia, est timore mortis mori.] *Eadem addit complusculo verba hoc pacto*: Si ibi commodaret, stultitia esset. stultitia est, timore mortis mori.

Quam illo seculo quisquam sperare poterat. at ipse quum æger à senatu, *&c.*] *Lego ex eadem*, quam illo seculo quisquam sperare poterat, aut ipse vllo. *Quum æger à* senatu, *&c.*

Non sane frequentibus obsequiis,] *Exemplar Facundi, & Ptunitiui*, exequiis *legit, non* obsequiis.

Vtrum consciscerent mortem,] *Vetus lectio*, vtrum consciscerent sibi mortem.

Alia enim exercent fortasse in superuacuum.] Exercentur *legendum, non* exercent, *ex eadem.*

Nunquam à nobis exiget huius virtutis experimentum] *Scribo contra omnia exemplaria* exegit, *non* exiget, *quia præcedit*, permansêre diuitiæ, *& sequitur* superstites fortuna seruauit.

Huius vnius rei vsum qui excitet dies veniet.] *Exemplar Franciscanum* exigat *habet, non* excitet, *rectissime. dixerat enim paulo ante*, nunquam à nobis exegit huius virtutis experimentum.

Cumque commodo mori non licuisset,] *Non* commodo, *sed* quomodo, *omnia scripta exemplaria præferunt*: *vt putem omissum fuisse librariorum incuria verbum aliquod, necessarium ad complementum sententiæ.*

Et in præclusis faucibus spiritum elisit.] *Præpositio* in *superuacanea est, ex eisdem.*

Triginta dies in carcere & in expectatione mortis exegit, propter delia festa. Xenophon libro 4. de Socrate:

ὁμολογεῖται οὐδένα πώποτε μνημονευομένων ἀνθρώπων κάλλιον θάνατον ἐνεγκεῖν. ἀνάγκη μὲν γὰρ ἐγένετο αὐτῷ μετὰ τὴν κρίσιν τριάκοντα ἡμέρας βιῶναι διὰ τὸ Δήλια μὲν ἐκείνου τοῦ μηνὸς εἶναι, τὸν δὲ νόμον, μηδένα ἐᾶν δημοσίᾳ ἀποθνήσκειν, ἕως ἂν ἡ θεωρία ἐκ Δήλου ἐπανέλθῃ.

GRVT. & IVRETVS Tranquillitatis lentissimo taedio] V. c. lentissimae.

Bene mori, aut male] V. c.

Triginta tamen dies in carcere] *propterea videlicet quod illo mense Delia festa peragerentur: lex vero non sineret palam in quemquam animadverti, antequam oraculi consultores Delo reuerterentur: Xenophon lib. 4. quod animaduertit. P. Faber lib. 2. Semest. cap. 9.*

Non sane frequentibus obsequiis] V. c. exsequiis, *quam scripturam constanter retinere suos libros testantur Pincianus & Gruterus. Sane si quis paulo accuratius sensum auctoris expendet, videbit illud*, exsequiis, *nescio quid argutius sonare. Nam statim subiecit*, hunc Libonem non iam reum, sed funus fuisse: *funeri autem* exsequiae *aptius conueniunt quam* obsequia, *quae proprie viuis debentur*: Frequentes *autem* exsequias *dicit, quod Ouidius in carmine de morte Psittaci:*

Occidit, exsequias ite frequenter aues.

Ita enim ibi in veteri codice. hac Iuretus.

Vsum qui exigat dies] V. c. *excitet.*

Cumque commode mori non licuisset] *P. Faber libr. 1. Semest. cap. 4. scribit malle se*: cumque suo modo mori. *Ego ei subscribo. Grut.*

Quam fastidiose mori] V. c. *Iureti* studiose.

EPISTOLA LXXI.

SVBINDE me de rebus singulis consulis, oblitus vasto nos mari diuidi cum magna pars consilii sit in tempore, necesse est euenire, vt de quibusdam rebus tunc ad te perferatur sen-

tentia mea, cum iam contraria potior est. Consilia enim rebus aptantur: res nostræ feruntur, immo voluuntur. Ergo consilium sub die nasci debet: & hoc quoque tardum est nimis: sub manu, quod aiunt, nascatur. Quemadmodum autem inueniatur, ostendam, Quoties quid fugiendum sit, aut quid petendum, voles scire, ad summum bonum & propositum totius vitæ respice. Illi enim consentire debet quicquid agimus. non disponet singula, nisi cui iam viæ suæ summa proposita est. Nemo, quamuis paratos habeat colores: similitudinem reddet, nisi iam cõstet quid velit pingere. Ideo peccamus, quia de partibus vitæ omnes deliberamus, de tota nemo deliberat. Scire debet quid petat ille, qui sagittam vult mittere: & tunc dirigere: & moderari manu telum. Errant consilia nostra, quia nõ habent quo dirigantur. Ignoranti quem portũ petat, nullus suus ventus est. Necesse est multum in vita nostra casus possit, quia viuimus casu. Quibusdam autem euenit, vt quædam scire se nesciant: quemadmodum quærimus sæpe eos, cum quibus stamus. ita plerumque finem summi boni ignoramus appositum, nec multis verbis, nec circuitu longo, quid sit summum bonum colliges. digito, vt ita dicam, demonstrandum est, nec in multa spargendum. Quid enim ad rem pertinet in particulas illud diducere, cum possis dicere: Summum bonum est, quod honestum est? & quod magis admireris. Vnum bonum est, quod honestum est. Cetera falsa & adulterina bona sunt. Hæc si persuaseris

tibi, & virtutem adamaueris (amare enim parum est) quicquid illa contigerit, id tibi, qualecunque aliis videbitur, faustum felixque erit: & torqueri, si modo acueris ipso torquente securior: & ægrotare, si non maledixeris fortunæ, si non cesseris morbo. Omnia denique quæ ceteris videntur mala, & mansuescent, & in bonum abibunt, si super illa eminueris, hoc liqueat, nihil esse bonum, nisi honestum: & omnia incommoda suo iure bona vocabuntur, quæ modo virtus honestauerit. Multis videmur maiora promittere, quàm recipit humana condicio. non immerito, ad corpus enim respiciunt. reuertantur ad animum. iam hominem Deo metientur. Erige te, Lucili virorum optime; & relinque istum ludum litterarium philosophorum, qui rem magnificentissimam ad syllabas vocant, qui animum minuta docendo diminuunt & conterunt. fies similis illis, qui inuenerunt ista, non qui docent, & id agunt vt philosophia potius difficilis quàm magna videatur. Sequere illos, si quid apud te habeo auctoritatis. Socrates, qui totam philosophiam reuocauit ad mores, hanc summam dixit esse sapientiam, bona malaque distinguere. Vt sis beatus, inquit, & te alicui stultum videri sine. quisquis volet tibi cōtumeliam facere, faciat: tu tamen nihil patieris, si modo tecum erit virtus. Si vis, inquit, beatus esse, si fide bona vir bonus, sine contemnat te aliquis. Hoc nemo præstabit, nisi qui omnia bona exæquauerit: quia nec bonum sine honesto est, & honestum

in omnibus par est. Quid ergo? nihil interest inter præturam Catonis, & repulsam? Nihil interest vtrum Pharsalica acie Cato vincatur, an vincat? Hoc eius bonum, quo victis partibus non potest vinci, par erat illi bono, quo victor rediret in patriam, & componeret pacem? Quid ni par sit? eadem enim virtute & mala fortuna vincitur, & ordinatur bona. virtus autem non potest maior aut minor fieri. Vnius statuæ est. Sed Cn. Pompeius amittet exercitum; sed ille pulcherrimus reip. prætextus optimates, & prima acies Pompeianarum partium, senatus ferés arma, vno prælio profligabuntur: & tam magni ruina imperij in totũ dissiliet orbem, aliqua pars eius in Ægypto, aliqua in Africa, aliqua in Hispania cadet. ne hoc quidem miseræ Reip. continget, semel ruere. Omnia licet fiant, Iubam in regno suo, non locorum notitia adiuuet, non popularium pro rege suo virtus obstinatissima. Vticensium quoque fides malis fracta deficiat, & Scipionem in Africa nominis sui fortuna destituat. olim prouisum est, ne quid Cato detrimẽti capiat. Victus est tamen. Et hoc numera inter repulsas Catonis. Tam magno animo feret aliquid sibi ad victoriam quã ad præturam obstitisse. Quo die repulsus est, lusit: qua nocte periturus fuit, legit. Eodem loco habuit, prætura & vita excedere, omnia quæ acciderent, ferenda esse persuaserat sibi. Quid ni ille mutationem Reip. forti & æquo pateretur animo? Quid enim mutationis periculo exceptum? non terra, non cælum, non totus hic rerum omnium con-

textus, quamuis Deo agente ducatur. Non semper tenebit hunc ordiné: sed illum ex hoc cursu aliquis dies deiiciet. Certis eunt cuncta temporibus: nasci debent, crescere, extingui. Quæcunque vides supra nos currere & hæc quibus innixi atque impositi sumus veluti solidissimis, carpentur ac desinent. Nulli nó senectus sua est. Inæqualibus ista spatiis eodem natura demittit quicquid est, non erit, nec peribit, sed resoluetur. Nobis solui perire est. Proxima enim intuemur: ad vlteriora non prospicit mens hebes, & quæ se corpori addixerit. alioqui fortius finem sui suorumque pateretur, si speraret omnia illa sic in vitam mortemque per vices ire, & composita dissolui, dissoluta componi: in hoc opere æternam artem cuncta temperantis Dei verti. Itaque Cato cum æuum animo percurrerit, dicet: Omne humanum genus, quodque est, quodque erit, morte damnatum est. omnes quæ vsquam rerum potiuntur vrbes, quæque alienorum imperiorum magna sunt & decora, vbi fuerint, aliquando quæretur, & vario exiti genere tollentur: alias destruent bella: alias desidia paxque ad inertiam versa consumet, & magnis opibus exitiosa res luxus. Omnes hos fertiles campos repentina maris inundatio abscondet, aut in subitam cauernam considentis soli lapsus abducet. Quid est ergo, quare indigner, aut doleam, si exiguo momento publica fata præcedo? Magnus animus Deo pateat: & quicquid lex vniuersi iubet. sine cuctatione patiatur. aut in meliorê emittitur vitâ, lucidius trâquilliusque

inter

inter diuina mansurus: aut certe sine vllo futurus incommodo, naturæ suæ remiscebitur, & reuertetur in totum. Non est ergo M. Catonis maius bonum honesta vita, quàm mors honesta: quoniam non intenditur virtus. Idem esse dicebat Socrates veritatem & virtutem: quomodo illa non crescit, sic nec virtus quidem. Habet numeros suos, plena est. Non est itaque quòd mireris paria esse bona, & quæ ex proposito sumenda sunt, & quæ subita res tulit. Nam si hanc inæqualitatem receperis, vt fortiter torqueri in minoribus bonis numeres, numerabis etiam in malis: & infelicem Socratem dices in carcere, infelicem Catonem vulnera sua animosius quàm fecerat, retractantem. calamitosissimum omnium Regulum, fidei pœnas etiam hostibus seruatæ pendentem. Atqui nemo hoc dicere ne ex mollissimis quidem, ausus est. Negant enim illum esse beatum, sed tamen negant miserum. Academici veteres beatum quidem esse etiam inter hos cruciatus fatentur, sed non ad perfectum nec ad plenum: quod nullo modo potest recipi. Si beatus est, in summo bono est. Quod summum bonum est supra se gradum nõ habet: si modo illi virtus inest, si illam aduersa non minuunt, si manet etiam cõminuto corpore incolumis. Manet autem. Virtutem enim intelligo animosam & excelsam, quàm incitat, quicquid infestat. Hunc animum quam sæpe induunt generosæ indolis iuuenes, quos alicuius honestæ rei pulchritudo percussit, vt omnia fortuita contemnant, profecto sapientia infundet,

& tradet: persuadebit vnum bonum esse quod honestum. Hoc nec remitti nec intendi posse, non magis quàm regulam, qua rectum probari solet. Quam si flectes, quicquid ex illa mutaueris, iniuria est recti. Idem ergo de virtute dicemus: & hæc recta est. Flexuram non recipit: rigida est amplius intendi non potest. Hæc de omnibus rebus iudicat, de hac nulla. Si rectior ipsa non potest fieri, nec quæ ab illa quidem fiunt, alia aliis rectiora sunt. Huic enim necesse est respondeant. ita paria sunt. Quid ergo? inquis iacere in conuiuio, & torqueri: paria sunt? Hoc mirum videtur tibi? illud licet magis admireris. Iacere in conuiuio malum est: torqueri in equuleo, bonum est: si illud turpiter, hoc honeste fit. bona ista aut mala, non efficit materia, sed virtus. Hæc vbicunque apparuit, omnia eiusdem mensuræ ac pretij sunt. In oculos nunc mihi manus intentat ille, qui omnium animum æstimat ex suo, quòd dicam paria bona esse aduersa fortiter portantis, & prospera honeste iudicantis: quòd dicam paria bona esse eius qui triumphat, & eius qui ante currum vehitur inuictus animo. Nō putant enim fieri, quicquid facere non possunt: ex infirmitate sua de virtute ferunt sententiam. Quid miraris, si vri, vulnerari, occidi, alligari iuuat? aliquādo etiam libet. Luxurioso frugalitas pœna est, pigro supplicij loco labor est, delicatus miseretur industrij, desidioso studere torqueri est. Eodem modo hæc, ad quæ omnes imbecilli sumus, dura atque intoleranda credimus, obliti quàm multis tormentum sit vino

carere, aut prima luce excitari. Non ista difficilia sunt natura, sed nos fluidi & enerues. Magno animo de rebus magnis iudicandum est: alioqui videbitur illarum vitium esse, quod nostrum est. Sic quædam rectissima, cum in aquam demissa sunt, speciem curui præfractique visentibus reddunt. Non tantum quid videas, sed quemadmodum, refert. Animus noster ad vera perspicienda caligat. Da mihi adolescentem incorruptum, & ingenio vegetum, dicet fortunatiorem sibi videri, qui omnia rerum aduersarum onera rigida ceruice sustollit, quàm qui supra fortunam extat. Non mirum est, in tranquillitate non concuti. Illud mirare, ibi extolli aliquem, vbi omnes deprimuntur: ibi stare, vbi omnes iacent. Quid est in tormentis, quid est in aliis quæ aduersa appellamus, mali? vt opinor, succidere mentem, & incuruari, & succumbere: quorum nihil sapienti viro potest euenire. Stat rectus sub quolibet pondere. Nulla illum res minorem facit, nihil, illi eorum quæ ferenda sunt displicet. Nam quicquid cadere in hominem potest, in se cecidisse non queritur: vires suas nouit: scit se esse oneri ferendo. Non educo sapientem ex hominum numero, nec dolores ab illo, sicut ab aliqua rupe nullum sensum admittente, submoueo. Memini ex duabus partibus illum esse compositum. Altera est irrationalis: hæc mordetur, vritur, dolet. Altera rationalis: hæc inconcussas opiniones habet, intrepida est, & indomita. In hac positum est summum illud hominis bonum, quod antequam

impleatur, incerta mentis volutatio est: cum vero perfectum est, immota illa stabilitas est. Itaque inchoatus ad summa procedens, cultorque virtutis, etiam si appropinquat perfecto bono, sed ei nondum summam manum imposuit, ibi interim cessabit, & remittet aliquid ex intẽtione mentis. nondum enim incerta transgressus est. etiam nunc versatur in lubrico. beatus vero, & virtutis exactæ, tunc se maxime amat, cum fortissime expertus est: & metuenda ceteris, si alicuius honesti officij pretia sunt, non tantum fert, sed amplexatur, multoque audire mauult, Tanto melior, quàm, Tanto felicior. Venio nunc illo, quo me vocat expectatio tua: ne extra rerum naturam vagari virtus nostra videatur. & tremet sapiens, & dolebit, & expallescet: hi enim omnes corporis sensus sunt. Vbi ergo est origo calamitatis? vbi illud malum verum est? illic scilicet, si ista animum distrahunt, si ad confessionem seruitutis adducunt, si illi pœnitentiam sui faciunt. Sapiens quidem vincit virtute fortunam. At multi professi sapientiam, leuissimis nonnunquam minis exterriti sunt. Hoc loco nostrum vitium est, qui quod dicitur de sapiente, exigimus & à proficiente. Suadeo adhuc mihi ista quæ laudo, nondum persuadeo: etiamsi persuasissem, nondum tam parata haberem, aut tam exercitata, vt ad omnes casus procurrerem. Quemadmodum lana quosdam colores semel ducit, quosdam nisi sæpius macerata & recocta non perbibit: sic alias disciplinas ingenia cum accepere, protinus præstant hæc nisi

alte descendit, & diu sedit, animum non colorauit, sed infecit. nihil ex his quæ promiserat, præstat. Cito hoc potest tradi, & paucissimis verbis, vnum bonum esse virtutem: nullum certe sine virtute: & ipsam virtutem in parte nostri meliore, id est, rationali positam. Quid erit hæc virtus? iudicium verum & immotum: ab hoc enim impetus veniet mentis, ob hoc omnis species quæ impetum mouet, redigetur ad liquidum. Huic iudicio consentaneum erit, omnia quæ virtute contracta sunt, & bona iudicare, & inter se paria. Corporum autem bona corporibus quidē bona sunt, sed in totū nō sunt bona. His pretium quidem erit aliquod, ceterum dignitas non erit: magnis inter se interuallis distabunt, alia maiora, alia minora erunt. Et in ipsis sapientiam sectantibus magna discrimina esse fateamur necesse est. alius iam in tantum profecit, vt contra fortunam audeat attollere oculos, sed non pertinaciter: cedunt enim nimio splendore præstricti: alius in tantum, vt possit cum illa conferre vultum, si iam peruenit ad summum, & fiduciæ plenus est. Imperfecta necesse est labent, & modo prodant, modo sublabantur, aut succidant. Sublabentur autem, nisi ire & niti perseuerarint: si quicquam ex studio & fideli intentione laxauerint, retro eundum est. Nemo profectum ibi inuenit, vbi reliquerat. Instemus itaque, & perseueremus. plus quam profligauimus, restat: sed magna pars est profectus, velle proficere. Huius rei conscius mihi sum. volo, & tota mente volo. Te quoque

instinctum esse, & magno ad pulcherrima properare impetu video. Properemus. ita demum vita beneficium erit: alioqui mora est, & quidem turpis inter fœda versantibus. Id agamus, vt nostrum omne tempus sit. Non erit autem, nisi prius nos nostri esse cœperimus. Quando continget contemnere vtramque fortunam? quando continget omnibus oppressis affectibus, & sub arbitrium adductis, hanc vocem emittere? Vici. Quem vicerim, quæris? Non Persas, nec extrema Medorum, nec si quid vltra Dacas bellicosum iacet, sed auaritiam, sed ambitionem, sed metum mortis, qui victores gentium vicit.

AD EPISTOLAM LXXI.

MVRETVS. SVBINDE me] *A certo iudicio de fine bonorum nasci certam regulam iudicandi in rebus singulis, quid petendum fugiendumve sit. Virtutes omnes, itemque omnes actiones quæ cum virtute coniunctæ sunt, inter se pares esse, æque laudabiles, æque expetendas. Summo enim nullam esse accessionem: nec summum esse, quod accessionem vllam recipiat.*

Non semper tenebit hunc ordinem.] *Plato in politico ait, cælum, solem, sidera, non semper eodem modo, sed interdum in has, interdum in contrarias partes moueri: atque adeo, vbi nunc occidit sol, inde olim ortum esse, & vnde nunc oritur, ibi occidisse. Hæc opinio & Hipparchi nobilis mathematici fuit.*

Omnes hos fertiles campos] *Hoc Aristoteleum est, vbi nunc est mare, aliquando continentem & fuisse & fore: ipsiusque terræ faciem ac situm in temporis diuturnitate mutari. Et certe multa talium mutationum vestigia extant.*

PINCIANVS. Ergo Concilium sub die nasci debet.] *Venustior lectio antiqui exemplaris* sub diem, *quàm* sub die.

Summum est, quod honestum est.] *Scribe*, Summum

bonum est, quod honestum est, *ex omni antiqua lectione.*

Qui animum minuta docendo dimittunt,] *Legendum* demittunt, *non* dimittunt, *ex eadem.*

Et hanc summam dixit esse sapientiam,] *Coniunctio* & *superuacanea est, vt reor, & verbum sequens* inquit. *mutandum in* inquam. *Bisque idem admissus est error, nisi nos potius erramus.*

Eodem natura demittit.] *Omnis vetus lectio* dimittit.

Rigidari quidem amplius, intendi non potest.] *Exemplaria pleraque, cum impressa lectione,* rigidari *præferunt. Alia,* rigida est, *vt considerandum lectores habeant, an ita legi commode poßit:* Rigida esse amplius, non intendi potest.

Nec quæ illa quidem fiunt,] *Vetus lectio,* nec quæ ab illa quidem fiunt:

Qui supra fortunam extat.] *Scribe,* quàm qui supra fortunam extat, *ex eadem.*

Vbi ergo est origo calamitatis? Vbi illud malum verum est?] *Scribendum,* Vbi ergo est calamitas? Vbi illud vestrum malum est? *ex codice antiquo.*

Si ista animum detrahunt.] Distrahunt, *non* detrahunt. *in eodem habetur codice.*

Omnia quæ virtute contracta sunt.] *Quædam exemplaria* contenta sunt *præferunt, non* contracta sunt.

Scit se esse natum oneri ferendo:] *Ita vetus editio. In priscis exemplaribus non habebatur* natum. *Ita dixit* esse oneri ferendo, *quemadmodum dicimus,* est soluendo. ERASMVS

Mss sub diem nasci debet: & hoc quoque tardum est nimis: sub manu quoque, sub manu, quod aiunt, nascatur. *Cl. Puteanus hanc mihi lectionem suppeditauit,* sub die nasci debet: & hoc quod tardum est nimis, sub manu, quod aiunt, nascatur. *Cælius antiquarum lectionum cap. 32. lib. 30. adagio hoc,* Sub manu *summam temporis celeritatem significari docet ex Tranquillo in Augusto. cuius verba sunt:* Ærarium militare cum vectigalibus nouis constituit, & quo celerius ac sub manu annunciari cognoscique posset, quid in prouincia quaque gereretur, iuuenes primo modicis interuallis per militares vias, dehinc vehicula disposuit. OBSOPAEVS.

P. Faber comment. ad l. 1. de iustit. & iur. pro litterarium, *reponit* litterariorum, *& paulo post* Fias, *pro* fies, *ex*

manuscripto Moniousii codice.

M.ss. dimittunt à quo propius abest Pinciani *demittunt* quam Mureti.

M.ss. quisque volet tibi contumeliam faciat & iniuriam. Si quisquis *legas, hic ordo erit: faciat tibi contumeliam & iniuriam, quisquis volet: tu tamen nihil patieris.*

M.ss. si speraret omnia illa: sic vitam mortémque per vices ire *& cetera. & statim,* Itaque vt Cato, *&c.*

M.ss alienorum imperiorum magna sunt decora *recte. Euripides in Andromache:* Ασιάτιδος γῆς σχῆμα Θηβαία πόλις.

M.ss. repentini maris inundatio. *ea ratione scilicet qua sequitur* subitam cauernam.

M.ss. concisius, non magis quam regulam, qua rectum probari solet, flectes. Quicquid *&c.*

Modius epistola 21. *In membranis quas vidi, non sunt ista* quod dicam paria bona esse aduersa fortiter portantis, & prospera honeste iudicantis. *& nescio quomodo mihi hic abesse posse videntur, sic tamen, vt temere nihil fecisse aut pronunciasse videri velim, qui iudicium de hac re omne penes collegium musicum esse cupio. Hactenus ille. Vnus è nostris codicibus exhibet illa, ceteri hac tantum,* quod dicam paria bona esse honeste iudicantis.

Idem ibidem: Quid est amabo aliud omnia rerum aduersarum onera rigida ceruice sustollere, quàm supra fortunam suam extare: omnino insane. bene abest in scripto illud quàm, *quod inepti sycophantæ alicuius elegantissimam hanc locutionem non intelligentis, stabiliendo loco, quem ruere aliquis existimaret. commentitium fulcrum est. Ita Modius & recte, consentientibus etiam quattuor nostris. Sed vellem stilo temperasset. Pincianus Senecæ obstetrix, ex vetere lectione* quàm *scribi suspicatur.*

M.ss. vt hoc opinor. *forte an transpositis vocabulis.* hoc vt opinor. *Idem paulò post,* inchoatus, & ad summa procedens.

Aliæ editiones, tanto melior quàm fortior. *Vnde Lipsius epist. 9. Scito* tanto *monachale glossema esse, legendúmque.* audire mauult melior quàm fortior. *Sed hæc diuinatio est. at Mureti correctio libris bonis fidésque firmata, Senecam ipsum sponsorem habet. Epist.* 31. ad honesta nitentes, quanto magis incubuerint minusque sibi vinci ac strigare permiserint, ad-

mirabor & clamabo, Tanto melior surge, & inspira, &c. *Lib. de Tranquillitate animi, capite vltimo*: Laudemus toties dignum laudibus, & dicamus, Tanto fortior, tanto felicior. *Adclamandi formulæ sunt cum laudatione coniunctæ Non absimiles quas sparsim apud Senecam nostrum leguntur: lib. 6. natur. quæst.* Vade fortiter, vade feliciter. *Epist. 67.* Feliciter quod agis. *Epist. 66.* Macte virtute esto sanguinolentis & ex acie redeuntibus dicitur. *Ex aliis auctoribus collecta exempla suppeditat Lipsius Electorum lib. 1. cap. 10.*

Optimorum duorum m.ss. alter. Vbi origo calamitas. *alter,* Vbi ergo calamitas. *& hoc rectum esse indicauit Pincianus.*

M.ss si ista animum detrahunt. *Pincianus reposuit* distrahunt. *Modius epist. 21. magis illud probat. possunt enim (ait) etiam sapientis animum fortasse afficere varie hæ, de quibus agit, turbationes: sed sic, vt nihil pudendum in se admittat, aut vllo modo concidat malisve succumbat.*

Lege cum scriptis & impressis, & modo prodeant.

Modius epistola eadem: Nullus hic Dacis locus: quare cum in scripto codice sit Adahas, *lego*, Non Persas, non extrema Medorum, nec si quid vltra Dahas bellicosum iacet, *&c. sunt enim Dahæ cum Sacis, Maßagetis, aliis, interioris Asiæ populi, Persis quondam tributarij: cum quibus postea à Magno, vt & alij multi, subiugati sunt. Strabo. Curtius, & quis non? Feliciter, Modi. Puteani membranæ optimæ liquido* Dahas: *reliquæ vel* Adhas *transpositis litteris, vel vna interiecta,* Dachas.

Sub manu, quod aiunt. nascatur] *Docti iam testati sunt se reperisse in suis m.ss* sub manu quoque, sub manu, quod aiũt, nascatur: *quemadmodum etiam inueni in v. c. nec dubitandum est, quin ita scripserit Seneca. Vbi, qui verba truncarunt tanquam superflua, decepti sunt, nec respexerunt repetita vt maiorem temporis celeritatem exprimeret. Similes verborum repetitiones extant in aliis autoribus, sed fere corrupta in vulgatis editionibus, quod alio loco notatum est. Iuretus.* GRVT. & IVRETVS

Et in bonum abibunt] v. c. habebunt.

Diminuunt & conterunt] *quidam v. c.* demittunt & conuertunt.

Quisquis volet tibi contumeliam facere, faciat] facere *glossam sapit, & rectißime abest à v. c. in quo etiam non,*

quisquis, *sed* quisque, *scriptum est: quod sanum esse nemo doctior dubitauerit. Nam prisci & optimi auctores sic locuti. Alcimous in Epigram. de Virgilio:*

Longe erit à primo quisque, secundus erit.

Ausonius in carmine Iambico:

Pareto legi quisque legem sanxeris] *Ita boni libri. Symmachus lib. 1. Epist. 52.* quisque bonæ frugis est in publicum commodum vindicatur. *Sid. Apollinaris & Prudentius ita pariter locuti. nec erat ratio cur in huius carmine quadam editio pro,* quisque, *semper apponeret,* quisqui, *contra fidem v. c. Iuretus.*

Naturæ suæ remiscebitur] v. c. si naturæ remiscebitur.

Difficilia natura] v. c. naturæ.

Et tremet sapiens & dolebit] *In optimo v. c.* & tremebit, *quod licet nouum ac insolens videri possit, tamen non temere reijciendum: nam Nonius Marcellus, cap. de mutat. coniugat. adnotauit veteres multa eiusmodi verba inflexisse, vt,* expedibo, *pro,* expediam, audibo, *pro,* audiam, aperibo, *pro,* aperiam, dicebo, *pro,* dicam, *&,* reddebo, *pro,* reddam. *Iuretus.*

Ad omnes casus procurreret om] v. c. procurrerent.

Redigetur ad aliquid dum] *Item v. c.* rediget *actiuum locationis exempla notata sup. ad lib. 3. de benef. c. 37.*

EPISTOLA LXXII.

QVOD quæris à me, liquebat mihi, si reminiscerer: sed diu non retentaui memoriam meam. Itaque non facile me sequitur. quod euenit libris situ cohærentibus, hoc euenisse mihi sentio: explicandus est animus, & quæcunque apud illum deposita sunt, subinde excuti debent, vt parata sint quoties vsus exegerit. Ergo hoc in præsentia differamus: multum enim operæ, multum diligentiæ poscit. Cum primum longiorem eodem loco sperauero moram, tunc

in manus ſumam. Quædam enim ſunt quæ poſſis & in ciſio ſcribere: quædam lectum, & otiũ, & ſecretum deſiderant. nihilominus his quoque occupatis diebus agatur aliquid. & quidem totis: nunquam enim non ſuccedent occupationes nouæ. ſerimus illas: itaque ex vna exeunt plures: deinde ipſi nobis dilationem damus. Cum hoc peregero, toto animo incumbam: & ſi hanc rem moleſtam compoſuero: ſtudio me dabo. Non cum vacaueris, philoſophandum eſt: omnia alia negligenda, vt huic aſſideamus: cui nullum tempus ſatis magnũ eſt, etiam ſi à pueritia vſque ad longiſſimos humani æui terminos vita protenditur. Non multum refert, vtrum omittas philoſophiam, an intermittas. Nõ enim vbi interrupta eſt manet, ſed eorum more, quæ intenta diſſiliunt, vſque ad initia ſua recurrit, quod à continuatione ſua diſceſſit. Reſiſtendum eſt occupationibus: nec explicandæ, ſed ſubmouendæ ſunt. Tempus quidem nullum eſt parum idoneum ſtudio ſalutari. atqui multi inter illa non ſtudent, propter quæ ſtudendum. Incidet aliquid quod impediat, non quidem eum, cuius animus in omni negotio lætus atque alacer eſt. Imperfectis adhuc interſcinditur lætitia. Sapienti vero contexitur gaudium, nulla rumpitur cauſa, nulla fortuna: ſemper & vbique tranquillum eſt. Non enim ex alieno pendet, nec fauorem fortunæ, aut hominis expectat: domeſtica illi felicitas eſt. exiret ex animo, ſi intraret. ibi naſcitur. Aliquando extrinſecus, quo admoneatur mortalitatis, interuenit: ſed id le-

ue, & quod summam cutem stringat. Aliquo, inquam, incommodo afflatur. maximum eius illud bonum est fixum. Ita dico, extrinsecus aliqua sunt incommoda, velut, in corpore interdum robusto solidoque eruptiones quædam pustularum & vlcuscula, nullum in alto malum est. Hoc, inquam, interest inter consummatæ sapientiæ virum, & alium procedentis, quod inter sanum & ex morbo graui ac diutino emergentem. cui sanitatis loco est leuior accessio. Hic nisi attendit, subinde grauatur, & in eadem reuoluitur. Sapiens recidere non potest, ne incidere quidem amplius. Corpori enim ad tempus bona valetudo est: quam medicus etiam si reddidit, non præstat. Sæpe ad eundem quem excitauerat, aduocatur. Animus semel in totum sanatur. Dicam quomodo intelligas sanum, si se ipse contentus est, si confidit sibi, si scit omnia vota mortalium, omnia beneficia quæ dátur petunturque, nullum in beata vita habere momentũ Nam cui quid accedere potest, id imperfectũ est. Cui quid abscedere non potest, id perpetuũ est: cuius perpetua futura lætitia est, is suo gaudeat. Omnia autem quibus vulgus inhiat, vltro citroque fluũt. Nihil dat fortuna mácipio: sed hæc quoque fortuita tunc delectant, cum illa ratio temperauit ac miscuit. hæc est etiam quæ externa commendet, quorum auidus vsus ingratus est. Solebat Attalus hac imagine vti: Vidisti aliquando canem missa à domino frusta panis aut carnis aperto ore captantem? quicquid excepit, protinus integrum deuorat, & semper

ad spem futuri hiat. Idem euenit nobis quicquid expectantibus fortuna proiecit, id sine vlla voluptate demittimus, statim ad rapinam alterius erecti & attenti. Hoc sapienti non euenit: plenus est etiam si quid obuenit, secure excipit, ac reponit: lætitia fruitur maxima, continua, sua. Habet aliquis bonam voluntatem: habet profectum, sed cui multum desit à summo. hic deprimitur alternis, & extollitur, ac modo in cælū alleuatur, modo defertur ad terram. Imperitis ac rudibus nullus præcipitationis finis est: in Epicureum illud chaos decidunt inanæ, sine termino. Adhuc est genus tertium eorum qui sapientiæ alludunt: quam non quidem attigerunt, in conspectu tamen, &, vt ita dicam, sub ictu habent: hi non concutiuntur, nec defluunt quidem: nondum in sicco, iam in portu sunt. Ergo, cum tam magna sint inter summos imosque discrimina, cum medios quoque sequatur fructus suus sequatur ingens periculum ad deteriora redeundi, non debemus occupationibus indulgere: excludendæ sunt: si semel intrauerint, in locum suum alias substituent. Principiis illarum obstemus. melius non incipient quàm desinent.

AD EPISTOLAM LXXII.

LIQVEBAT mihi si rem edicerem per se, sed diu non retentauit memoriam meam.] *Exemplar Franciscanum*, liquebat mihi, sic rem edidicéram, sed diu non retentaui memoriam meam. PINCIANVS.

Quædam enim sunt, quæ posses & incise scribere.] *codex Facundi & Primitiui non* incise *legit, sed* incirco. *Aij,* incisio. *quam lectionem prob . , est enim cisium . genus Vehiculi gestatorij, autore Nonio Marcello. Nec* posses *legendum, sed* possis.

Sapientis vero contexitur gaudium, nulla rumpitur fortuna:] *Vetus lectio*, Sapientibus vero contexitur gaudium. Nulla rumpitur causa, nulla fortuna

Aliquo, inquam, incommodo afflátur.] *Melior lectio*, aliquando *quàm* aliquo.

Hæc est etiam quæ æterna commendet.] *Veteres codices*, Hęc etiam est quæ externa commendet.

Ad rapinam alterius erecti & attoniti.] *In quibusdam exemplaribus* attenti *habetur, non* attoniti.

Quam non quidem attigerunt.] Contigerunt *Vetus omnis lectio non* attigerunt.

Cum medios quoque sequatur fructus suus.] *Prior editio* fluctus, *non* fructus. *quod non displicet: quia præcessit*, iam in portu sunt, *Scripti quoque codices eam lectionem agnoscunt.*

OBSOPÆVS. *M. ss.* tunc istud in manus sumam. *Paulo post abest ab eis dictio* sua.

Hac lectio dissimilis est reliquis editionibus & scriptis libris. Illa legunt, Cui quid abscedere non potest, id imperpetuum est: hi, cui aliquid abscedere potest, id imperpetuum est, *Vel* id perpetuum non est. *Mihi in epistola* 21. *Dij deaque te, quisquis es, qui negatiuam huc infersisti primus, qua ex oratione Vera alioqui, falsa concludit. quid enim magis contra rem, quàm cui aliquid abscedere non potest, id imperpetuum, hoc est minime perpetuum esse? at tu dices te legisse disiunctim:* id in perpetuum est, *hoc est æternum. Vade quo dignus es, inepte, & Seneca suam relinque sententiam. qui scripsit:* cui quid abscedere potest, id imperpetuum est. *qua ratione inuenitur dixisse Tertullianus,* imbonitas, inodor: *Arnobius*, intactus: *Lucretius*, inambitiosus, indeceptus: *Ouidius Metamorphosi & alibi,* indesertus, incallidus.

GRVT. & IVRETVS. *M. ss. tres*, & semper ad spem venturi hiat.

Quæ possis & incedendo scribere] *V. c.* & incisione scribere.

Sub ictu habens] *à gladiatorum arte traductum videtur*

Qui sub ictu habent aduersarium, cum intectum & nudum iam tam ictui iusti sunt. diciturque sub ictu esse, qui ictui se alterius exposuit. Et ab ea mente Lactantius quoque forsan lib. 7. cap. 12. dixisse. Nec vim repellere potest, quia sub aspectum & sub ictum venit. *Lac Acidalius lect. Velleian. lib. 2.* ERASMVS.

Quæ possis & incise scribere.] *In aliis erat*, incedendo scribere. *forte scriptum erat*, incessim scribere: *quemadmodum dicimus* cursim. *nisi* inciso *dicitur scribi, quod ex interuallo scribitur.*

EPISTOLA LXXIII.

ERRARE mihi videntur, qui existimát philosophiæ fideliter deditos contumaces esse ac refractarios, & contemptores magistratuum ac regum, eorumve per quos publica administrantur. E contrario enim nulli aduersus illos gratiores sunt: nec immerito. Nullis enim plus præstant. quàm quibus frui trãquillo otio licet. Itaque hi, quibus ad propositum bene viuendi aditum confert securitas publica, necesse est auctorem huius boni, vt parentem colant: multo quidem magis quàm illi inquieti, & in medio positi, qui multa principibus debent. sed multa & imputant: quibus nunquam tam plene occurere vlla liberalitas potest, vt cupiditates illorum quæ crescunt, dum implentur, exsatiet. Quisquis autem de accipiẽdo cogitat, oblitus accepti est. Nec vllum habet malum cupiditas maius, quàm quòd ingrata est. Adiice nunc, quòd nemo eorum qui in republica versantur, quos vincat, sed à quibus vincatur, aspicit: & illis non tam iucundum est, multos post se videre,

quàm graue aliquem ante se Habet hoc vitium omnis ambitio: non respicit. Nec ambitio tantum instabilis est, verum cupiditas omnis: quia incipit semper à fine. At ille vir sincerus ac purus qui reliquit & curiam, & forum, & omnem administrationem Reip. vt ad ampliora secederet, diligit eos per quos hoc ei facere tuto licet, solusque illis gratuitum testimonium reddit, & magnam rem nescientibus debet. Quemadmodum præceptores suos veneratur ac suscipit, quorum beneficio illis se vitijs exuit: sic & his, sub quorum tutela positus exercet artes bonas. Verum alios quoque rex viribus suis protegit. quis negat? Sed quemadmodum Neptuno plus debere se iudicat, ex his qui eadem tranquillitate vsi sunt, qui plura & pretiosiora illo mari vexit: & animosius à mercatore quàm à vectore soluitur votum, & ex ipsis mercatoribus effusius gratus est, qui odores ac purpuras & auro pensada portabat, quàm qui vilissima quæque & suburræ loco futura congesserat: sic huius pacis beneficium ad omnes pertinens, altius ad eos peruenit, qui illa bene vtuntur. Multi enim sunt ex his togatis quibus pax operosior bello est. An idem existimas pro pace debere eos, qui illam ebrietati aut libidini impendunt, aut alijs vitiis, quæ vel bello rumpenda sunt? nisi forte tam iniquum putas esse sapientē, vt nihil viritim se debere pro communibus bonis iudicet, Soli lunæque plurimum debeo: & non vni mihi oriuntur: anno, temperantique annum Deo priuatim obligatus sum quamuis non

non in meum honorem descripta sint. Stulta auaritia mortalium possessionem proprietatemque discernit, nec quicquam suum credit esse, quod publicum est. At ille sapiens nihil iudicat suum magis, quàm cuius illi cum humano genere consortium est. Nec enim essent ista communia, nisi pars illorum pertineret ad singulos. Socium efficit etiam quod ex minima portione commune est. Adiice nunc, quòd magna & vera bona non sic diuiduntur, vt exiguum in singulos cadat: ad vnumquemque tota perueniunt. Ex congiario tantum ferunt homines, quantum in capita promissum est. Epulum & visceratio, & si quid aliud capitur manu, discedit in partes. At hæc indiuidua bona, pax, & libertas, tam omnium tota, quàm singulorum sunt. Cogitat itaque sapiens, per quem sibi horum vsus fructus contingat, per quem non ad arma illum, nec ad seruandas vigilias, nec ad tuenda mœnia, & multiplex belli tributum publica necessitas vocet: agitque gubernatori suo gratias. Hoc docet philosophia præcipue, bene debere beneficia, bene soluere. Interdum autem solutio est ipsa confessio. Confitebitur ergo multum se debere ei, cuius administratione ac prouidentia contingit illi pingue otium, & arbitrium sui temporis, & imperturbata publicis occupationibus quies.

O Melibœe, Deus nobis hæc otia fecit.

Nanque erit ille mihi semper Deus.----

Si illa quoque otia multum auctori suo debent, quorum munus hoc maximum est:

Ille meas errare boues (vt cernis) & ipsum

Ludere quæ vellem, calamo permisit agresti:
quanti æstimamus hoc otium, quod inter deos agitur, quod deos facit? Ita dico, Lucili, & te in cælum compendiario voco. Solebat Sextius dicere. Iouem plus non posse quàm bonum virum. Plura Iupiter habet quæ præstet hominibus: sed inter duos bonos non est melior, qui locupletior: non magis quàm inter duos, quibus par scientia regendi gubernaculum est, meliorem dixeris, maius speciosiusque nauigium est. Iupiter quo antecedit virum bonum? diutius bonus est. Sapiens nihilo se minoris æstimat, quòd virtutes eius spatio breuiore clauduntur. Quemadmodum ex duobus sapientibus qui senior decessit, non est beatior eo, cuius intra pauciores annos terminata virtus est: sic Deus non vincit sapientem felicitate, etiamsi vincit ætate. Non est virtus maior, quæ longior. Iupiter omnia habet: sed nempe aliis tradidit habenda. Ad ipsum hic vnus vsus pertinet, quòd vtendi etiam omnibus causa est. Sapiens tam æquo animo omnia apud alios videt, contemnitque, quam Iupiter: & hoc se magis suspicit, quòd Iupiter vti illis non potest, sapiens non vult. Credamus itaque Sextio monstranti pulcherrimum iter, & clamanti, Hac itur ad astra, hac secundum frugalitatem, hac secundum temperantiam, hac secundum fortitudinem. Non sunt dii fastidiosi, non inuidi: admittunt, & ascendentibus manum porrigunt. Miraris hominem ad deos ire? Deus ad homines venit, immo (quod propius est) in homines

venit. Nulla ſine Deo mens bona eſt. Semina in corporibus humanis diuina diſperſa ſunt: quæ ſi bonus cultor excipit, ſimilia origini prodeunt, & paria his ex quibus orta ſunt ſurgunt: ſi malus, non aliter quàm humus ſterilis ac paluſtris necat, ac deinde creat purgamenta pro frugibus.

AD EPISTOLAM LXXIII.

ANimoſius à mercatore quàm à vectore] *Adde coniunctionem* &, *vt ſit* & animoſius &c. *ex eiſdem.* PINCIANVS.

M. ſſ. tres. pacis beneficium ad omnes pertinentis. *Vt ſupra.* repentini maris inundatio, *epiſt.* 71. OBSOPAEVS.

Vocula etiam *deſideratur in omnibus m. ſſ.*

Habet hoc vitium omnis ambitio, non reſpicit] *ridicule quidam I.C. hic mauult* non retroſpicit. *nam nihil aliud ſignificat ipſum* reſpicit. *noſter Epiſt.* 48. Infinita eſt velocitas temporis, quæ magis apparet reſpicientibus. *Item Epiſt.* 92. Hoc nos peſſimos facit quod nemo vitam ſuam reſpicit. quid facturi ſimus cogitamus: quid fecerimus: non cogitamus. *iterum cap.* 10. *de breuit. vita:* occupatorum animi velut ſub iugo ſunt, flectere ſe & reſpicere non poſſunt. *&* *alibi frequenter.* GRVT. & IVRETVS

Quod ex minima portione commune eſt] *reperiri in v. c. quod ex minimatione commune eſt, quæ vox à me nondum lecta, fateor: ſed non video qua cauſa probari non poſſit,* minimatio. *cuius priſcæ vocis interpretandæ gratia, videtur iam olim quiſpiam gloſſographus addidiſſe iſta duo.* minima portione, *quæ deinde in textum irrepſerunt. vt alia pleraque huius generis. Iuretus.*

EPISTOLA LXXIIII.

EPISTOLA tua delectauit me, & marcentem excitauit memoriam quoque meam, quæ

iam mihi segnis ac lenta est, euocauit. Quid ni tu, mi Lucili, maximum putes instrumentum beatæ vitæ hanc persuasionem, vnum bonum esse, quod honestum est? Qui omne bonum honesto circumscripsit, intra se felix est. Nam qui alia bona iudicat, in fortunæ venit potestatem, alieni arbitrij fit. Hic amissis liberis mœstus, hic solicitus ægris, hic turpibus & aliquam passis infamiam, tristis. Illum videbis alienæ vxoris amore cruciari, illum suæ. Non deerit, quem repulsa distorqueat: erunt quos honor ipse vexet. Illa vero maxima est ex omni mortalium populo turba miserorum, quam expectatio mortis exagitat vndique impendens. Nihil enim est, vnde nõ subeat. Itaque vt in hostili regione versantibus, huc & illuc circumspiciẽdum est & ad omnem strepitum circumagenda ceruix, nisi hic timor è pectore eiectus est, palpitantibus præcordijs viuitur. Occurrẽt acti in exilium, & euoluti bonis: occurrent (quod genus egestatis grauissimum est) in diuitiis inopes. occurrent naufragi, similiave naufragis passi, quos aut popularis ira, aut inuidia, perniciosum optimis telum, inopinantes securosque disiecit, procellæ more, quæ in ipsa sereni fiducia solet emergere aut fulminis subiti, ad cuius ictum etiam vicina tremuerunt. Nam vt illic quisquis ab igne propior stetit, percusso similis obstupuit: sic in his per aliquam vim accidentibus vnum calamitas opprimit, ceteros metus: paremque passis tristitiam facit pati posse. Omnium animos mala aliena ac repentia sollicitant. Quemadmodum

aues etiam inanis fundæ sonus territat, ita nos non ad ictum tantum exagitamur, sed ad crepitum. Non potest ergo quisquam beatus esse, qui huic se opinioni credidit. Non enim beatum est, nisi quod intrepidum. Inter suspecta male viuitur. Quisquis se multum fortuitis dedit, ingentem sibi materiam perturbationis & inexplicabilem fecit. Vna hęc via est ad tuta vadenti, & externa despicere, & honesto contẽtum esse. Nam qui aliquid virtute melius putat, aut vllũ præter illam bonum ad hæc quæ à fortuna sparguntur, signum expandit, sollicitus missilia eius expectat. Hanc imaginem animo tuo propone, ludos facere fortunam, & in hunc mortalium cœtum honores, diuitias, gratiam excutere: quorum alia inter diripiẽtium manus scissa sunt, alia infida societate diuisa, alia magno detrimento eorum in quos deuenerant prensa: ex quibus quędam aliud agentibus inciderunt, quædam quia nimis captabantur, amissa, & dum auide rapiuntur, excussa sunt. Nulli vero etiam cui rapina feliciter cessit, gaudium rapti durauit in posterum. Itaque prudentissimus quisque cum primum induci videt munuscula, à theatro fugit, & scit magno parua constare. Nemo manum conserit cum excedente: nemo exeuntem ferit. Circa præmium rixa est. Idem in his euenit, quæ fortuna desuper iactat. Æstuamus miseri, distringimur, multas habere cupimus manus: modo in hunc, modo in illum respicimus. nimis tarde nobis mitti videntur, quæ cupiditates nostras irritant, ad paucos peruentura, expectata om-

nibus. Ire obuiam cadentibus cupimus: gaudemus si quid inuasimus: inuadendique aliquos spes vana delusit: vilem prædam magno aliquo incommodo luimus, aut inde fallimur. Secedamus itaque ab istis ludis, & demus raptoribus locum. Illi spectent bona ista pendentia, & ipsi magis pendeant. Quicunque beatus esse constituit, vnum esse bonũ putet, quod honestum est. Nam si vllum aliud existimat, primum male de prouidentia iudicat: quia multa incommoda iustis viris accidunt: & quia quicquid nobis dedit, breue est & exiguum, si compares mundi totius æuo. Ex hac deploratione nascitur, vt ingrati diuinorum interpretes simus. Quærimur, quòd non semper, & quod pauca nobis, & incerta, & abitura contingant. Inde est quòd nec viuere, nec mori volumus. Vitæ nos odium tenet, timor mortis. Nutat omne consilium, nec implere nos vlla felicitas potest. Causa autem est, quod non peruenimus ad illud bonum immensum & insuperabile, vbi necesse est resistat voluntas nostra, quia vltra summum non est locus. Quæris, quare virtus nullo egeat? præsentibus gaudet, non concupiscit absentia. Nihil non illi magnum est, quia satis. Ab hoc discede iudicio: non pietas constabit, non fides: multa vtranque præstare cupienti patienda sunt, ex his quæ mala appellantur: multa impendẽda sunt ex his quibus indulgemus tãquam bonis. Perit fortitudo, quæ periculum facere debet sui. perit magnanimitas, quæ non potest eminere, nisi omnia velut minuta contẽ-

pserit, quæ pro maximis vulgus optat: perit gratia & relatio gratiæ. Æstimatur labor, si quicquã pretiosius fide nouimus, si non optima spectamus. Sed vt illa prætercam, aut ista bona non sunt quæ vocantur, aut homo felicior Deo est. Quoniam quidem quæ parata nobis sunt, non habet in vsu Deus: nec enim libido ad illum, nec epularum lautitia, nec opes, nec quicquam ex his hominem inescantibus, & vili voluptate ducentibus pertinet. Ergo aut, quod incredibile est, bona Deo desunt, aut hoc ipsum argumentum est, bona non esse, quæ Deo desunt. Adijce quòd multa quæ bona videri volunt, animalibus quàm homini pleniora contingunt. Illa cibo auidius vtuntur: Venere non æque fatigantur. Virium illis maior est & æquabilior firmitas. Sequitur vt multo feliciora sint homine. Nam sine nequitia, sine fraudibus degunt, fruuntur voluptatibus, quas & magis capiunt & ex facili sine vllo pudoris aut pœnitentiæ metu. Considera tu itaque, an id bonum vocandum sit, quo Deus ab homine vincitur. Summum bonũ in animo constituamus. obsolescit, si ab optima nostri parte ad pessima transit, & transfertur ad sensus, qui agiliores sunt animalibus mutis. Non est summa felicitatis nostræ in carne ponenda. Bona illa sunt vera, quæ ratio dat: solida ac sempiterna, quæ cadere non possunt, nec decrescere quidem aut minui. Cetera opinione bona sunt: & nomen quidem habent commune cum veris: proprietas in illis boni non est. Itaque commoda vocentur, & (vt nostra lingua lo-

quar) producta: ceterum sciamus mancipia nostra esse, non partes, & sint apud nos, sed ita vt meminerimus extra nos esse. Etiam si apud nos sint, inter subiecta & humilia numerentur, propter quæ nemo se attollere debeat. Quid enim stultius, quam aliquem, eo sibi placere, quod ipse non fecit? Omnia ista nobis accedant, non hæreant: si abducantur, sine vlla nostri laceratione discedant. Vtamur illis, non gloriemur: & vtamur parce, tanquam depositis apud nos, & abituris. Quisquis illa sine ratione possedit, non diu tenuit. Ipsa enim felicitas se nisi temperat, premit: si fugacissimis bonis credidit, cito deseritur, & vt non deseratur, affligitur. Paucis deponere felicitatem molliter licuit: ceteri cum his inter quæ eminuere labuntur, & illos degrauant ipsa quæ extulerant. Ideo adhibebitur prudentia, quæ modum illis ac parsimoniam imponat: quoniam quidem licentia opes suas præcipitat atque vrget: nec vnquam immodica durarunt, nisi illa moderatrix ratio compescuit. Hoc multarum tibi vrbium ostendet euentus, quarum in ipso flore luxuriosa imperia ceciderunt, & quicquid virtute erat partum, intemperantia corruit. Aduersus hos casus muniendi sumus. Nullus autem contra fortunam inexpugnabilis murus est. Intus instruamur. Si illa pars tuta est, pulsari homo potest, capi non potest. Quod sit hoc instrumentum, scire desideras? Nihil indignetur sibi accidere, sciatque illa ipsa quibus lædi videtur, ad conseruationem vniuersi pertinere, & ex his esse, quæ cursum mundi officium-

& ex

que consummant. Placeat homini, quicquid Deo placuit : ob hoc seipsum suaque miretur quòd non potest vinci, quòd mala ipsa sub se tenet, quòd ratione, qua valentius nihil est, casum doloremque & iniuriam subigit. Ama rationem : huius te amor contra durissima armabit. Catulorum amor in venabula impingit feras, quas feritas & inconsultus impetus præstat indomitas. Iuuenilia nonnumquam ingenia cupido gloriæ in contemptum tam ferri quàm ignium misit. Species quosdam atque vmbra virtutis in mortem voluntariam trudit. Quanto his omnibus fortior ratio est, quanto constantior: tanto vehementior per metus ipsos & pericula exibit. Nihil agitis, inquit, quòd negatis vllũ esse aliud ab honesto bonum. Non faciet vos hæc munitio tutos à fortuna & immunes. Dicitis enim inter bona esse liberos pios, & bene moratam patriam, & parentes bonos, horum pericula non potestis spectare securi, perturbabit vos obsidio patriæ, liberorum mors, parentum seruitus. Quid aduersus hos pro nobis responderi soleat, ponam. Deinde tunc adijciam, quid præterea respondendum putem. Alia condicio est in his quę ablata in locum suum aliquid incommodi substituunt. tanquam bona valetudo vitiata in malam transfertur : acies oculorum extincta, cæcitate nos afficit : non tantum velocitas perit poplitibus incisis, sed debilitas pro illa subit: Hoc periculum non est in his, quæ paulo ante retulimus. Si amicum bonum amisi, non est mihi pro illo perfidia patienda: nec si bonos

liberos extuli, in illorum locum impietas ſucce-dit. Deinde non amicorum ille aut liberorum interitus, ſed corporum eſt. Bonum autem vno modo perit, ſi in malum tranſit, quod natura non patitur: quia omnis virtus & opus omne virtutis, incorruptum manet. Deinde etiam ſi amici perierunt, etiam ſi probati reſpondenteſque voto patris liberi, eſt quod illorum expleat locum. Quid ſit, quæris? quod illos bonos fecerat, virtus. Hæc nihil vacare patitur loci: totum animum tenet, deſiderium omnium tollit: ſola ſatis eſt. Omnium enim bonorum vis & origo in ipſa eſt. Quid refert, an aqua decurrẽs intercipiatur atque abeat ſi fons ex quo fluxerat, ſaluus eſt? Non dices virum iuſtiorem ſaluis liberis, quàm amiſſis, nec ordinatiorem, nec prudentiorem, nec honeſtiorem: ergo nec meliorem quidem. Non facit collectio amicorum ſapientiorem, non facit ſtultiorem detractio, ergo nec beatiorem, aut miſeriorem. quandiu ſalua fuerit virtus, non ſenties quid abſceſſerit. Quid ergo? Non eſt beatior & amicorum & liberorum turba ſuccinctus? Quidni non ſit? Summum enim bonum nec infringitur, nec augetur: in ſuo modo permanet: vtcunque fortuna ſe geſſit, ſiue illi ſenectus longa contigit, ſiue citra ſenectutem finitus eſt, eadem menſura ſummi boni eſt, quamuis ætatis diuerſa ſit. Vtrum maiorem an minorem circulum ſcribas, ad ſpatium eius pertinet, non ad formam: licet alter diu manſerit, alterum ſtatim obduxeris, & in eum in quo ſcriptus

ad for
ſtatim obd

eſt puluerem ſolueris, in eadem vterque forma fuit. Quod rectum eſt, nec magnitudine æſtimatur, nec numero, nec tempore: non magis produci, quàm contrahi poteſt. Honeſtam vitam ex centum annorum numero in quantum voles corripe, & in vnum diem coge, æque honeſta eſt. modo latius virtus funditur, regna, vrbes, prouincias temperat: fert leges, colit amicitias, inter propinquos liberoſque diſpenſat officia: modo arcto fine circundatur paupertatis, exilij, orbitatis: non tamen minor eſt, ſi ex altiore faſtigio in priuatum, ex regio in humilem ſubducitur, ex publico & ſpatioſo iure in anguſtias domus vel anguli coit. Æque magna eſt, etiam ſi in ſe receſſit, vndique excluſa. Nihilominus enim magni ſpiritus eſt & erecti, exactę prudentiæ, indeclinabilis iuſtitiæ. Ergo æque beata eſt. Beatum enim illud in vno loco poſitū eſt, in ipſa mente, ſtabile, grande, tranquillum, quod ſine ſcientia diuinorum humanorumque non poteſt effici. Sequitur illud, quod me reſponſurum eſſe dicebam. Non affligitur ſapiens liberorum amiſſione, non amicorum. eodem enim animo fert illorum mortem, quo ſuam expectat. Non magis hanc timet, quàm illam dolet. Virtus enim conuenientia conſtat: omnia opera eius cum ipſa concordant, & congruunt. Hæc concordia perit, ſi animus, quem excelſum oportet eſſe, luctu aut deſiderio ſubmittitur. Inhoneſta eſt omnis trepidatio & ſolicitudo, & in vllo actu pigritia. Honeſtum enim ſecurum & expeditum eſt, interritum eſt, in

procinctu ſtat. Quid ergo: non aliquid perturbationi ſimile patietur? non & color eius mutabitur, & vultus eius agitabitur, & artus refrigeſcent? & quicquid aliud, non ex imperio animi, ſed inconſulto quodam naturæ impetu geritur? Fateor: ſed permanebit illi perſuaſio eodem: nihil illorum malum eſſe, nec dignum, ad quod mens ſana deficiat. Omnia quæ facienda erunt, audacter facit & prompte. Hoc enim ſtultitiæ proprium quis non dixerit ignaue & contumaciter facere quæ facit, & alio corpus impellere, alio animum diſtrahique inter diuerſiſſimos motus? Iam propter illa ipſa quibus extollit ſe miraturque, contempta eſt, & ne illa quidem quibus gloriatur, libenter facit. Si vero aliquod timetur malum, eo perinde, dum expectatur, quaſi veniſſet vrgetur: & quicquid ne patiatur timet, iam metu patitur. Quemadmodum in corporibus futuri languoris ſigna præcurrunt, quædam enim ſegnitia neruis ineſt, & ſine labore vllo laſſitudo & oſcitatio & horror membra percurrens: ſic infirmus animus multo antequam opprimatur, malis quatitur. Præſumit illa, & ante tempus cadit. Quid dementius autē quā angi futuris, nec ſe tormēto reſeruare, ſed accerſere ſibi miſerias, & admouere quas optimū eſt differre, ſi diſcutere nō poſſis? Vis ſcire, futuro neminē debere torqueri? quicunq; audierit poſt quinquageſimū annū ſibi patienda ſupplicia, non perturbatur, niſi ſi medium ſpatium tranſilierit, & ſe in illam ſæculo poſt futuram ſolicitudinem immiſerit. Eodem modo fit,

vt animos libenter ægros, & captantes causas doloris, vetera atque oblitterata contristent. & quæ præterierunt, & quæ futura sunt, absunt. neutra sentimus. Non est autem, nisi ex eo quod sentias, dolor.

AD EPISTOLAM LXXIIII.

ILLA vero maxima est ex omni mortalium populorum turba miserorum,] *Emenda*, Illa vero maxima ex omni mortalium populo turba miserorum, *ex eisdem*. PINCIANVS.

Circa præmium rixa est,] Primum, *non* præmium, *eadem*.

Aliquos spes vana delusit:] *Lege*, inuadendique aliquos spes vana delusit, *ex eisdem*.

Aut inde fallimur.] *Omnia quæ legerim exemplaria, ita habent, præter vnum Franciscanum, in quo legitur*: aut decipimur, aut fallimur.

Quicunque beatum esse se constituet,] *Vetus lectio*, Quicunque beatus esse constituet.

Et, vt lingua nostra loquar, producta:] *Coniunctio* & *non habetur in eadem*.

Nisi temperatur:] *Corrige*, nisi temperat, premit, *ex eadem*.

Ad conuersationem vniuersi pertinere,] *Scribe* conseruationem, *non* conuersationem, *ex eadem*.

Quod negatis vllum esse aliud honesto bonum.] *Legendum* quod negatis vllum esse aliud ab honesto bonum. *alia exemplaria* quod negatis vllum esse aliud bonum quàm honestum.

Quare si amicum bonum amisi,] *Si sustinetur particula* Quare, *per interrogationem legatur sententia necessum erit, vt sit responsio.* Si amicum bonum amisi. *Sed in antiquissimo & correctissimo exemplari domi Francisci, quod subinde aduoco, non habetur* Quare.

Quod si quæris.] *Scribendum per interrogationem*, Quid si quæris? *ex vetere lectione*.

Quid illos quoque bonos fecerat virtus.] *Lege*, quod illos bonos fecerat virtus, *ex eadem*.

Non facit collectio amici sapientiorem.] Amicorum *lege*, *non* amici, *ex eadem*.

Siue circa senectutem finitus est,] Citra *legendum*, *non* circa, *ex codicibus Pinciani & Facundi ac Primitiui*.

Et nullo actu pigritia.] *Corrige* & in nullo actu pigritia, *ex vetere lectione*.

OBSOPÆVS. *Hoc ordine leguntur in m. ss quæ sequuntur*. vnum bonum esse, quod honestum est? Nam qui alia bi. i. inf. v. p. al. ar. fit Qui o. h. h. circ. intra se felix est.

M. ss. omnes, cum recedente, *& mox*, circa præmium sita est. Primum *a Pinciano inductum omnes hactenus editiones occupauit in hac demum legitimo possessori cessit*.

Variant m ss. Duo, Aliquo spes vana delusit, *omisso* inuadendique, *vnus*, inuidentesque aliquos spes vana delusit: *alius*, inuidentque alij quos spes vana delusit. *quod postremum magis placet*.

M. ss. si ab optima nostri parte ad pessimam transit.

M. ss vt si abducentur: *& postea*, Ipsa enim se felicitas, nisi temperatur, premit. *Et statim*, Quare si amicum bonum amisi.

Omittit quoque, *Pincianus. sed nostri m. ss. constanter retinent*, quod illos quoque bonos *&c.*

M. ss tres, vitam iustiorem, *pro* virum iustiorem. *Vnus simpliciter*, iustiorem. *Et videntur duo illa supplementa* virum, *&* vitam, *aliunde esse. Sic absolute confestim*. Non facit collectio amicorum sapientiorem.

Expunge posterius eius, *membranis volentibus*.

GRVT. & IVRETVS. Quisquam beatus esse] V. c. quisque.

Hanc imaginem] *adde ex v. Iureti*, hanc enim imaginem.

Nutat omne consilium] V. c. natat. *quo vocabulo vsus sup. Epist.* 5. mutatio voluntatis (*ait*) indicat animum natare, aliubi, atque aliubi apparere. *Iuretus*.

Resistat voluntas] V. c. *sistat*.

Vltra summum non est locus] V. c. summam, *qua voce solet vti auctor, vt notatum sup. ad epist.* 23.

Quæ pro maximis vulgus optat] V. c. *Ireti*, quæ pro primis vulgus optat.

Perit gratia & relatio gratiæ. Æstimatur labor, si] *Videtur locus hic melius distingui & legi in v. c. Ireti, qui habet*, perit gratia & relatio gratiæ si timetur labor.

Ergo aut incredibile est] V. c. credibile.

In animo constituamus] V. c. contineamus.

Ad pessima transit] V. c. ad pessimam.

In eum in quo scriptus est. puluerem solueris] *Adolescentes olim, vt ad ceteras artes perdiscendas libero quidem homine dignas, animum appellebant: ita Geometriæ plurimum operæ impendebant. Quare in gymnasiis præsto semper erat abacus* puluere *conspersus, in quo lineas virgula describerent, ac figuras ducerent: quas commode si quid displiceret, aut immutarent aut delerent: aliaque ratione deformarent: Hinc* puluis eruditus *pro mathematicis disciplinis, à Cicerone lib. de nat. deor. 2.* quia illum nunquam eruditum puluerem attigisti, *plura Brodæus lib. 1. c. 1. Miscell.*

EPISTOLA LXXV.

MINVS tibi accuratas à me epistolas mitti quereris. Quis enim accurate loquitur, nisi qui vult putide loqui? Qualis sermo meus esset, si vna sederemus, aut ambularemus, illaboratus & facilis, tales esse epistolas meas volo, quæ nihil habeant accersitum, nec fictum. Si fieri posset, quid sentiam, ostendere quàm loqui mallem. Etiam si disputarem, nec supploderem pedem, nec manum iactarem, nec attollerem vocem, sed ista oratoribus reliquissem, contentus sensus meos ad te pertulisse, quos nec exornassem, nec abiecissem, hoc vnum plane tibi approbare vellem omnia me illa sentire, quæ dicerem: nec tantum sentire, sed amare. Aliter homines amicam, aliter liberos osculantur: tamen in hoc quoque amplexu tam sancto & moderato, satis apparet affectus. Non mehercules ieiuna esse & arida volo: quæ de re-

bus tam magnis dicentur. Neque enim philosophia ingenio renuntiat: multum tamen operæ impendi verbis non oportet. Hæc sit propositi nostri summa: quod sentimus, loquamur: quod loquimur, sentiamus. Concordet sermo cum vita. Ille promissum suum impleuit, qui & cum videas illum, & cum audias, idem est. Videbimus qualis sit, quantus. Vnus sit. Non delectent verba nostra, sed prosint. Si tamen contingere eloquenti non solicito potest: aut si parata est, aut paruo constat, assit, & res pulcherrimas prosequatur, talis, vt res potius quàm se ostendat. Aliæ artes ad ingenium totæ pertinent: hic animi negotium agitur. Non quærit æger medicũ eloquentem, sed sanantem: sed si ita competit, vt idem ille qui sanare potest, compte de his quæ facienda sunt disserat, boni consulet, non tamen erit, quare gratuletur sibi, quod inciderit in medicum etiam disertum. Hoc enim tale est, quale si peritus gubernator etiam formosus est. Quid aures meas scalpis? Quid oblectas? Aliud agitur. Verendus, secandus, abstinendus sum. Ad hæc adhibitus es: curare debes morbũ veterem, grauem, publicum. Tantum negotij habes quantum in pestilentia medicus. Circa verba occupatus es? Iam dudum gaude, si sufficis rebus. quando multa disces? quando quæ didiceris affiges tibi, ita vt excidere non possint? quando illa experieris? Non enim vt cetera memoriæ tradidisse satis est. In opere tentanda sunt. Non est beatus qui scit illa, sed qui facit. Quid ergo? infra illum nulli gradus sunt? statim ad sapientiam

ſapientiam præceps eſt? Non exiſtimo. Nam qui proficit, in numero quidem ſtultorum eſt, magno tamen interuallo ab illis diducitur: inter ipſos quoque proficientes, ſunt magna diſcrimina. In tres claſſes (vt quibuſdam placet) diuiduntur: primi ſunt qui ſapientiam nondum habent, ſed iam in vicinia eius conſtiterunt. tamen etiam quod prope eſt, extra eſt. Qui ſint hi, quæris? qui omnes iam affectus ac vitia poſuerunt: quę erant complectenda, didicerunt: ſed illis adhuc inexperta fiducia eſt: bonum ſuum nondum in vſu habent. Iam tamen in illa quæ fugerunt, recidere non poſſunt. Iam ibi ſunt, vbi non eſt retro lapſus: ſed hoc illis de ſe nondum liquet, & quod in quadam epiſtola ſcripſiſſe me memini, ſcire ſe neſciunt. Iam contigit illis bono ſuo frui, nondum confidere. Quidam hoc proficientium genus, de quo locutus ſum, ita complectuntur, vt illos dicant iam effugiſſe morbos animi, affectus nondum, & adhuc in lubrico ſtare quia nemo ſit extra periculum malitiæ, niſi qui totam eam excuſſit. Nemo autem illam excuſſit, niſi qui pro illa ſapientiam aſſumpſit. Quid inter morbos animi interſit & affectus, ſæpe iam dixi. Nunc quoque te admonebo. Morbi ſunt inueterata vitia, & dura vt auaritia, vt ambitio nimia, poſtquam hæc animum implicuerunt, & perpetua eſſe mala eius cœperunt. Vt breuiter finiam, morbus eſt iudicium in prauo pertinax, tanquam valde expetenda ſint, quæ leuiter expetenda ſunt. vel, ſi mauis, ita finiamus: Nimio imminere le-

uiter petendis, vel ex toto non petendis, aut in magno pretio habere in aliquo habenda, vel in nullo. Affectus sunt motus animi improbabiles, subiti & concitati, qui frequentes neglectique fecere morbum: sicut distillatio, vna nec adhuc in morem adducta, tussim facit, assidua & vetus phthisin. Itaque qui plurimum profecere, extra morbos sunt affectus: adhuc sentiunt, perfecto proximi. Secundum genus est eorum, qui & maxima animi mala & affectus deposuerunt, sed ita vt non sit illis securitatis suæ certa possessio: possunt enim in eadem relabi. Tertiũ illud genus extra multa & magna vitia, sed non extra omnia. Effugit auaritiam, sed iram adhuc sentit. Iam non solicitatur libidine, sed habet etiá num ambitionem: iam non concupiscit, sed adhuc timet: & in ipso metu ad quædam satis firmus est, quibusdam cedit: mortem contemnit, dolorem reformidat. De hoc loco aliquid cogitemus: bene nobiscum agetur, si in hunc admittimur numerum. Magna felicitate naturæ, magnaque & assidua intentione studij, secundus occupatur gradus, sed nec hic quidem contemnendus est color tertius. Cogita, quantum circa te videas malorum: aspice, quàm nullum sit nefas sine exemplo, quantum quotidie nequitia proficiat, quantum publicè priuatimque peccetur, intelliges satis nos consequi, si inter pessimos non sumus. Ego vero, inquis, spero me posse & amplioris ordinis fieri. Optauerim hoc nobis magis quàm promiserim. præoccupati sumus, ad virtutem contédimus, inter vi-

tia districti: pudet dicere, honesta colimus quàtum vacat. At quàm grande præmium nos expectat, si occupationes nostras & mala tenacissima abrumpimus? Non cupiditas nos, non timor pellet: inagitati terroribus, incorrupti voluptatibus, nec mortem horrebimus, nec deos: sciemus mortem malum non esse, deos malos nõ esse. Tam imbecillum est, quod nocet, quàm cui nocetur. Optima, & noxa carentia expectant nos, si ex hac aliquando fæce in illud euadimus sublime & excelsum: tranquillitas animi, & expulsis erroribus absoluta libertas. Quæris, quæ sit ista? non homines timere, non deos nec turpia velle nec nimia: in seipsum habere maximam potestatem. Inæstimabile bonum est, suum fieri.

EPISTOLA LXXV.

PINCIANVS.

MVLTVM tamen operis impendi verbis non oportet.] *Legendum* operæ. *non* operis, *ex eadem*.

Quid aures meas scalpis quid oblectas? Aliud agitur. Vrendus, secandus, abstinendus sum.] Scabis, *non* scalpis: *&* abscindendus, *non* abstinendus: *in quibusdam habetur exemplaribus*.

Postquam hæc animum implicuerunt, & perpetua eius mala esse cœperunt.] *Nonnulli codices*: Hæc cum semel cœperunt animum, implicuerunt, & perpetua eius mala esse cœperunt.

Assidua & vetus ptysin.] *Legendum reor*, phthisin, *non* ptysin, *&* *mox paulo* profecere, *non* præfecere.

Iam non solicitatur libidine. sed tolerat etiam nunc ambitionem.] *Sic prior editio. Corrigendum*, Iam non sollicitatur libidine, etiam nunc ambitionem sentit: *ex vetere*

lectione, & si quidam codices legant, Iam non sollicitatur libidine, at etiam nunc ambitione.

Optima & noxa carentia expectant nos, si ex hac aliquando fece in illud euadimus sublime & excelsum. Tranquillitas animi est expulsis erroribus absoluta libertas.] *Scribe*, Optima noxa carent. Expecta nos, si ex hac fece in illud euadimus sublime & excelsum, tranquillitas animi, & expulsis erroribus absoluta libertas, *ex collatione & diligenti excussione veterum codicum.*

M. ss. prosequatur. Sit talis, &c. *aliquanto integrius.*

Et nostra, & modij membrana (vt scribit epist 58.) referunt, statim à sapientia præceps est? Non, vt existimo.

M. ss Iam ibi sunt, vnde non est retro lapsus.

E. m. ss. lego, Optima vi noxia carent. Expectant nos, &c.

GRVT. & IVRETVS. Deos malos non esse] *V. c.* Deos maiores non esse, *vnde forte legendum*, Deos mali auctores non esse *lunctim*.

EPISTOLA LXXVI.

INIMICITIAS mihi denuntias, si quicquam ex his quæ quotidie facio, ignoraueris. Vide quàm simpliciter tecum viuam: hoc quoque tibi committam. Philosophum audio, & quidem quintum iam diem habeo, ex quo in scholā eo, & ab octaua disputantem audio. Bona, inquis ætate. Quid ni bona? Quid autem stultius, quam quia diu non didiceris, non discere? quid ergo? Idem faciam quod trossuli & iuuenes? Bene mecum agitur, si hoc vnum senectutem meam decet. Omnis ætatis homines hæc schola admittit: in hac senescamus: hanc vt iuuenes sequamur. In theatrum senex ibo, & in circum deferar, & nullum par sine me depugnabit: ad philosophum ire erubescam? Tam diu discendū est,

quàm diu neſcias, &, ſi prouerbio credimus, quàm diu viuas. Nec vlli hoc rei magis conuenit, quàm huic: tam diu diſcendum eſt quemadmodum viuas, quàm diu viuis. Ego tamen hic aliquid & doceo. Quæris quid doceam? Etiam ſeni eſſe diſcendum. Pudet autem me generis humani. Quoties ſcholam intraui, præter ipſum theatrum Neapolitanorũ (vt ſcis) tranſeundum eſt, Metronactis petentibus domum. Illud quidem farctum eſt: & hoc ingenti ſtudio, quis ſit pithaules bonus, iudicatur. Habet tibicen quoque Græcus & præco concurſum. At in illo loco, in quo vir bonus diſcitur, pauciſſimi ſedent: & hi plærisq; videntur nihil boni negotij habere quod agant: inepti & inertes vocãtur. Mihi cõtingat iſte deriſus. Æquo animo audienda ſunt imperitorum conuicia: & ad honeſta vadenti contemnendus eſt iſte cõtemptus. Perge, Lucili & propera, ne tibi accidat quod mihi, vt ſenex diſcas: immo ideo magis propera, quoniam id nunc aggreſſus es, quod perdiſcere vix ſenex poſſis. Quantum, inquis, proficiam? quantum tentaueris. Quid expectas? Nulli ſapere caſu obtigit. Pecunia veniet vltro, honor offeretur, gratia ac dignitas fortaſſe ingerentur tibi: virtus in te non incidet, ne leui quidem opera aut paruo labore, ſed eſt tanti laborare, omnia bona ſemel occupaturo. Vnum enim eſt bonum quod honeſtum. In illis nihil inuenies veri, nihil certi, quæcunque famæ placent. Quare hoc vnum ſit bonum, quod honeſtum, dicam quoniam me parum exſecutum priore epiſtola

iudicas, magisque hanc rem tibi laudatam quàm probatam putas: & vt in arctum, quæ dicta sunt, contraham: Omnia suo bono constant, vitem fertilitas commendat, sapor vinum, velocitas ceruum. Quare fortia dorso iumenta sint, quæris? quia eorum hic vnus est vsus, sarcinam ferre. In cane sagacitas prima est, si inuestigare debet feras: cursus, si consequi: audacia, si mordere & inuadere. Id in quoque optimum est cui nascitur, quo censetur. In homine optimum quid est? Ratio: hac antecedit animalia, deos sequitur. Ratio ergo perfecta, proprium hominis bonum est: cetera illi cum animalibus satisque communia sunt. Valet? & Leones. formosus est? pauones. velox est? & equi. non dico, in his omnibus vincitur. Non quæro quid in se maximum habeat? sed quid suum. Corpus habet? & arbores. habet impetum & motum voluntarium? & bestiæ & vermes. habet vocem? sed quanto clariorem canes, acutiorem aquilæ, grauiorem tauri, dulciorem mobilioremq; lusciniæ? Quid in homine proprium? Ratio. hæc recta & consummata, felicitatem hominis impleuit. Ergo si omnis res cum bonum suum perfecit, laudabilis est, & ad finem naturæ suæ peruenit, homini autem suum bonum ratio est, hanc perfecit, laudabilis est, & finem naturæ suæ attigit. hæc ratio perfecta, virtus vocatur, eademque honestum est. Id itaque vnum bonum est in homine, quod vnum hominis est. Nunc enim non quærimus quid sit bonum, sed quod sit hominis bonum.

Si nullum aliud est hominis bonum, quam ratio, hæc erit vnum eius bonum, sed pẽsandum cum omnibus. Si sit aliquis malus, puto improbabitur: si bonus, puto probabitur. Id ergo in homine proprium solumque est, quo & probatur, & improbatur. Non dubitas, an hoc sit bonum: dubitas, an solum bonum sit. Si quis omnia alia habeat, valetudinem, diuitias, imagines multas, frequens atrium, sed malus ex confesso sit: improbabis illum. Item si quis nihil quidem illorum, quæ retuli, habeat, deficiatur pecunia, clientum turba, nobilitate, & auorum proauorumque serie, sed ex confesso bonus sit, probabis illum. Ergo est vnum bonum hominis: quod qui habet, etiam si alijs destituitur, laudandus est: qui non habet, in omnium aliorum copia damnatur ac reijcitur. Quæ condicio rerum, eadem, & hominum est. Nauis bona dicitur, non quæ pretiosis coloribus picta est, nec cui argenteum aut aureũ rostrum est, nec cuius tutela ebore cælata est, neque fiscis ac opibus regijs pressa est, sed stabilis & firma, & iuncturis, aquam excludentibus spissa ad ferendum incursum maris solida, gubernaculo parens, velox, & consentiens vento. Gladium bonum dices, non cui deauratus est baltheus, nec cui vagina gemmis distinguitur: sed cui & ad secandum subtilis acies, & mucro munimentum omne rupturus. Regula non quàm formosa, sed quam recta sit, quæritur. Eo quodque laudatur, cui comparatur, quod illi propriũ est. Ergo in nomine quoque nihil ad rem pertinet, quantum aret, quantum feneret, à quàm

multis salutetur, quàm pretioso incumbat lecto, quam pellucido poculo bibat, sed quàm bonus sit. Bonus autem est, si ratio explicita & recta est, & ad naturæ voluntatem accommodata. Hæc vocatur virtus: hoc est honestum & vnicum hominis bonum. Nam cum sola ratio perficiat hominem, sola ratio perfecta beatum facit. Hoc autem vnum hominis bonum est, quo vno beatus efficitur. Dicimus & illa bona esse, quæ à virtute profecta contractaque sunt, id est opera eius omnia. Sed ideo vnum ipsa bonum est, quia nullum sine illa est. Si omne in animo bonum est, quicquid illum confirmat, extollit, amplificat, bonum est: validiorem autem animum, & excelsiorem, & ampliorem, facit virtus: nam cetera quæ cupiditates nostras irritant, deprimunt quoque animum & labefaciunt: & cum videntur attollere, inflát, ac multa vanitate deludunt. Ergo vnum id bonum est, quo melior animus efficitur. Omnes actiones totius vitæ honesti ac turpis respectu temperantur ad hæc faciendi & non faciendi ratio dirigitur. Quid sit hoc, dicam. Vir bonus quod honeste se facturum putauerit, faciet, etiam si laboriosum erit: faciet, etiam si damnosum erit: faciet, etiam si periculosum erit. Rursus quod turpe erit, non faciet, etiam si pecuniam affert, etiam si voluptatem, etiam si potentiam. Ab honesto nulla re deterrebitur, ad turpia nulla spe inuitabitur. Ergo si honestum vtique secuturus est, turpe vtique vitaturus & in omni actu vitæ spectaturus hæc duo: nullum

aliud bonum quàm honestum, nec aliud malum quàm turpe. Si vna indepranata virtus est, & sola permanet tenoris sui, vnum est bonum virtus: cui iam accidere vt non sit bonum, non potest. Mutationis periculum effugit sapientia, Sapientia non eripitur, sapientia in stultitiam non reuoluitur. Dixi, si forte meministi, concupita vulgo, & formidata inconsulto impetu plerosque calcasse. inuentus est qui flammis imponeret manum: cuius risum non interrumperet tortor: qui in funere liberorum lacrymam non mitteret: qui morti intrepidus occurreret. amor, ira, cupiditas, pericula depoposcerunt. Quòd si hoc potest breuis obstinatio animi, aliquo stimulo excitata: quanto magis virtus quæ non ex impetu, nec subito, sed æqualiter valet: cui perpetuum robur est? Sequitur, vt quæ ab inconsultis sæpe cõtemnuntur, à sapientibus semper, ea nec bona sint, nec mala. Vnum ergo bonum ipsa virtus est, quæ, inter hác fortunam & illam superba incedit, cum magno vtriusque contẽptu. Si hanc opinioné receperis, aliquid bonũ esse præter honestum, nulla non virtus laborabit. Nulla enim obtineri poterit. si quidquã extra se respexerit. Quod si est, rationi repugnat, ex qua virtutes sũt: & veritati, quæ sine ratione non est. Quæcunq; autem opinio veritati repugnat, falsa est. Virum bonum concedas necesse est summæ pietatis erga deos esse. Itaque quicquid illi acciderit, æquo animo sustinebit. Sciet enim id accidisse lege diuina, qua vniuersa procedũt. Quod, si est, vnum illi bonum erit, quod honestum: in hoc

enim positum est & parere diis, nec excandescere ad subita nec deplorare sortem suam, sed patienter excipere fatum,& facere imperata. Si vllum aliud est bonum quàm honestum,sequetur nos auiditas vitæ, auiditas rerum vitam instruentium,quod est intolerabile, infinitum,vagum.Solum ergo bonum est honestum,cui modus est:Diximus,hominum futuram feliciorem vitam quàm deorum:si ea bona sunt, quorum nullus diis vsus est, tanquam pecunia & honores. Adiice nunc, quòd si modo solutæ corporibus animæ manent, felicior illis status restat quàm est dum versantur in corpore. Atqui si ista bona sunt,quibus per corpora vtimur, emissis erit peius quod contra fidem est,feliciores esse liberis,& in vniuersum datis,clausas & obsessas. Illud quoque dixeram, si bona sunt ea quæ tam homini contingunt quàm mutis animalibus, & muta animalia beatam vitam actura: quod fieri nullo modo potest. Omnia pro honesto patienda sunt: quod non erat faciendum, si esset vllum aliud bonum quàm honestum. Hæc quamuis latius executus essem priore epistola, constrinxi,& breuiter percurri. Nunquam autem vera tibi opinio talis videbitur, nisi animũ alleues & teipsum interroges: si res exegerit,vt pro patria moriaris,& salutem omnium ciuium tua redimas.an porrecturus sis ceruicem, non tantum patienter,sed etiam libenter. Si hoc facturus es,nullum aliud bonum est. Omnia relinquis,vt hoc habeas. Vide, quanta vis honesti sit. Pro Rep. morieris etiam si non statim factu-

rus hoc eris, cum scieris tibi esse faciendum, interdum ex re pulcherrima magnum gaudium etiam tempore breui ac exiguo capitur: & quamuis fructus operis peracti nullus ad defunctum exemptumque rebus humanis pertineat, ipsa tamen contemplatio futuri operis iuuat: & vir fortis & iustus cum mortis suæ pretia ante se posuit, libertatem patriæ, salutem omnium pro quibus dependit animam, in summa voluptate est, & periculo suo fruitur. Sed ille quoque, cui etiam hoc gaudium eripitur, quod tractatio operis maximum & vltimum præstat, nihil cunctatus desiliet in mortem, facere recte pieque contentus. Oppone etiam nunc illi multa quæ dehortentur. Dic, Factum tuum matura sequetur obliuio: & parum grata existimatio ciuium respondebit tibi. Ista omnia extra opus meum sunt. ego ipsum contemplor: hoc esse honestum scio. Itaque quocumque ducit ac vocat, venio. Hoc ergo vnum bonum est, quod non tantum perfectus animus, sed generosus quoque & indolis bonæ sentit: cetera leuia sunt, mutabilia. Itaque sollicite possidentur, etiam si fauente fortuna in vnum congesta sunt: dominis suis incũbunt grauia. & illos semper premũt, aliquando & elidunt. Nemo ex istis quos purpuratos vides, felix est, non magis quàm ex illis quibus sceptrum & chlamydem in scęna fabulæ assignant, cum presente populo elati incesserunt, & cothurnati, simul exierunt, excalceantur, & ad statuam suam redeunt. Nemo istorum quos diuitię honoresque in altiore fastigio

ponunt, magnus eſt. Quare ergo magnus videtur? Cum baſi illum ſua metiris. Paruus pumilio, licet in monte conſtiterit. Coloſſus magnitudinem ſuam ſeruabit etiã ſi ſteterit in puteo. Hoc laboramus errore: ſic nobis imponitur: quod neminem æſtimamus eo quo eſt, ſed adiicimus illi & ea quibus adornatus eſt. Atqui cũ voles veram hominis æſtimationẽ inire, & ſcire qualis ſit, nudum inſpice. ponat patrimonium, ponat honores, & alia fortunæ mendacia: corpus ipſum exuat: animum intuere, qualis quantusque ſit, alieno an ſuo magnus. ſi erectis oculis gladios micantes videt, etſi ſcit ſua nihil intereſſe vtrum anima per os: an per iugulum exeat, beatum voca. Si cum illi denuntiata ſunt corporis tormenta, & quæ caſu veniunt, & quæ potentioris iniuria, ſi vincula & exilia, & vanas humanarum formidines mentium, ſecurus audit, & dicit,

----Non vlla laborum
O virgo, noua mi facies inopina ve ſurgit.
Omnia præcepi, atque animo mecum ipſe peregi,

Tu hodie iſta denuntias? ego ſemper denuntiaui mihi. hominem paraui, ad humana præcogitati mali mollis ictus venit. At ſtultis & fortunæ credentibus, omnis videtur noua rerum & inopinata facies. Magna autem pars eſt apud imperitos mali, nouitas. Hoc vt ſcias, ea quæ putauerunt aſpera, cum aſſueuere, patiuntur. Ideo ſapiens aſſueſcit futuris malis & quæ alij diu patiẽdo leuia faciunt, hic leuia facit diu cogitando. Audimus aliquando voces imperitorum, di-

centum: Nesciebam hoc mihi restare. Sapiens scit sibi omnia restare. quicquid factum est, dicet Sciebam.

AD EPISTOLAM LXXVI.

Et quidem quintum iam diem habeo, ex quo in scholam eo,] *In non nullis exemplaribus* equidem *habetur, non* & quidem, *sed omnino suspecta mihi tota hæc lectio: mallemque legeres sic*, & quidem quintus iam dies abiit, ex quo in scholam eo. *etsi nullus antiquus codex faueat.* PINCIANVS.

Si hoc vnum senectutem meam decet.] *Scribendum reor* dedecet, *non* decet.

Metronactis petenti domum.] Petentibus, *non* petenti, *vetus lectio.*

Illud quidem factum est, & hoc ingenti studio, quis sit Pithaules, bonus iudicatur.] *Castiga:* Illud quidem ingenti studio, quis sit Pithaules bonus, iudicatur. *reliqua superuacanea sunt. ex eadem.*

Honor afferetur.] *Castigatum exemplar* offeretur *habet, non* afferetur.

Vnum est bonum quod honestum.] *Lege* vnum enim est bonum quod honestum, *ex vetere lectione.*

Et vt in artum quæ dicta sunt contraham:] *Particula* vt *redundat, ex eadem.*

Et sapor vinum,] *Coniunctio* & *delenda, ex eadem.*

Quare fortia dorso iumenta sint, quæris?] Quàm *legendum non* quare, *ex eadem.*

Nec cui argentum rostrum est,] *Scribe*, nec cui argenteum aut aureum rostrum est. *ex eadem.*

Velox & non sentiens ventum.] *Expende an sit aptior lectio*, velox & consentiens vento.

Etiam si statim facturus hoc eris,] *Lege*, etiam si non statim facturus hoc eris, *ex vetere lectione.*

Interdum ex re pulcherrima] *Scribendum puto per maiorem*, Interim ex re pulcherrima.

Sed ille quoque,] *Lege per maiorem*, Sed & ille quoque *ex vetere lectione.*

Et parum grate existimatio ciuium respondebit tibi. Ista omnia extra opus meum sunt.] *Corrige*, & parum gra-

ta existimatio. Respondebit tibi. Ista omnia extra opus meum sunt *ex eadem.*

Cum basi illum sua metire. paruus pumilio licet in monte constitet.] *Corrigendum ex eadem*, cum basi illum sua metiris. Non est magnus pumilio, licet in monte constiterit.

Sciebam hæc mihi restare.] *In quibusdam codicibus notatum inueni in margine legendum esse*, Nesciebam, *non* Sciebam. *Sed potest tolerari* Sciebam, *si legatur per interrogationem ducentem ad negationem.*

ERASMVS. Quis sit? Pitaules.] *In aliis erat*, quid sit? *Nam subaudiendum est* quæris. *Non enim quæritur quis homo sit: sed quid rei, cuius gratia factus sit concursus. Et quum de hominis artificio percontamur, non dicimus*, Quis est? *sed* Quid est? *&* *respondetur*, musicus est.

Pitaules.] *In aliis erat* Pythelaus, *forte legendum* Physaules, *ab inflandis tibiis.*

OBSOPÆVS. *Omnes scripti codices*, In hoc senescamus, vt iuuenes sequamur.

Recte omittitur hoc *in Ambiano codice.*

Brodaus Miscellan. lib. XI. cap. 13. Quando chorus canebat, choricis tibiis, id est choraulicis, artifex concinebat, in canticis autem Pyraulicis respondebat. Diomedes libro 3. Tu corrige Pithaulicis. *Seneca epist. la* 76. Pithaules bonus iudicatur. *Grammatici* Physaules, *ab inflandis tibiis, perperam castigant. Vopiscus*: Choraulas centum, etiam pithaulas centum. *Glossographi, Pithaulas, quasi tibiis persuadentes tibicines, indocte explicant. Nos pithaulem aut eundem esse cum ascaule, aut parum admodum differre iudicamus, Latinéque Vtricularium appellari. Tranquillus in Nerone Claudio, cap. 54.* Et choraulem & vtricularium. *Tibiam vero qua is vtitur, Pivam vocant Itali, nos Cornemusam appellamus. Hæc Brodæus. Aliud musicum instrumentum fuisse apparet ex Arist. vlt. problemate sect. 19. Inde Pithaules qui cados eiusmodi spiritu ad modulationē animabat. Varro*, Prius quam in orchestra Pithaules inflet tibias, domi suæ ramices rumpit.

Mss. aliquanto plenius, in quo vir bonus quæritur, in quo vir bonus discitur.

Modo in epistola 21. ipse contemtus *habent membrana, & plus longe dicitur Ambianus codex*, ipse contemtor.

M.ss cum prioribus editionibus, ne leui quidem opera aut paruo labore cognoscitur.

Cl. Puteanus bono publico natus, pro deo sequitur. *sufficit* diis æquatur. *Acute, & ex sol. omnia, & Stoicorum paradoxis congruenter. Epistola 92.* Si cui virtus animusque in corpore præsens, hic Deos æquat. *Epistola 31.* Par Deo surges. *Libro quod in sapientem non cadat iniuria cap. 8.* Sapiens vicinus proximusque diis consistit, excepta mortalitate similis Deo. *Sexcenta alia sunt in eandem sententiam dicta. immo, quod magis omnibus inopinatum est, interdum sapientem suum Deo præfert Seneca.*

Brodæus Miscell. in. lib. 1. cap. 10. Tutella à Latinis nominatur Dei signum, prora impositum, naui nomen imponens. Sil.

Tutelæque Deum fluitant.——

Ouidius Tristium primo.

——Et pictos verberat vnda Deos

Nauis tutelam.——

M.ss. velox, & non sentiens ventum.

Vnus e m. ss. cui iam accidere nisi bonum, non potest. Mutationis periculum effugit, Stultitia sapientiam eripit. *Ceteri, nisi fallor, purius:* cui iam acc. ne sit bonum, non potest: mut. per effugit. Stultitia ad sapientiam eripit. *Vnus* erepit. *quod probo. Idem è suis notauit Modius epistola 21.*

Idem ibidem: Membrana, quàm est, dum mersantur in corpore. *quod haud dubie melius est: anima enim corpus quasi tenebrosus & profundus quidam carcer est, communi omnium sententia. At nostri nihil mutant.*

Idem eadem epistola: Scriptus codex: magnus pumilio licet, *& cetera. Vide an forte scribendum:* magnus pumilio non est, licet in monte constiterit. *ductus sane litterarum tale quid suadet. Hac Modius Puteani optimus*, Non magnus pumilio. *Ambianus*, Magnus non est pomilio, &c.

M.ss. bene interserta coniunctione, denuntiaui mihi, & hominem paraui ad humana.

M.ss. quæ putauerunt aspera, fortius cum assueuere, patiuntur.

Inimicitias mihi denuntias] *solebant Veteres, si qua graues inter eos inciderent simultates, amicitiam solemni quadam ratione renuntiare, & inimicitias præsentibus superstiti-* GRVT. & IVRETVS

bus profiteri. Exprimit euidenter Suetonius in Claud. ibi de Germanico loquitur: Ac non tam quidem vltra progressus quam vt amicitiam ei renuntiaret, mandaret domesticis vltionem siquid accideret. *de hoc ipso Tacitus lib. 6. Ann.* Morem fuisse maioribus quoties dirimerent amicitias, interdicere domo, eumque finem gratiæ ponere. *vide plura apud Ranardum lib. 5. c. 15. Var. lect. Durantium lib. 2. cap. 11. Var. & Lipsium ad lib. 2. Ann. Taciti.*

Pithaules bonus] *Turnebus lib. 11. Aduers. cap. 25.* Pithaulas capit *pro tibicinibus qui Pythia cantant. vide eum, & Brodæum lib. 2. Miscel. cap. 13.*

Et præco concursum] *nempe qui musicis agonibus vicerant, ipsorum laudes publice proclamabantur, atque decantabantur à præconibus, qui præcones etiam deinde inter se decertabant, vt probatur ex Cicer. lib. 5. Epist. 68. quæ est ad Lucceium. plura de hisce P. F. libr. 2. cap. 14. & 15. Agonisticon*

Imperitorum conuicia v. c. inspectorum.

Contemnendus est iste contemptus] *rectius v. c. Ioreti, est ipse.*

Finem naturæ suæ attigit] *v. c. tetigit.*

Nec cuius tutela ebore cælata est] *sic vocabant Latini νεὼς παράσημον, Dei signum proræ impositum, naui nomen imponens, vti ex Plutarcho in Conuiuio septem Sapientum, & Luciano in Dial. cui titulus πλοῖον, ἢ εὐχαί, apparet. Silius,* Tutelæque Deum fluitant. *Ouidius. 1. Tristium.*

Et pictos verberat vnda Deos. *Valerius Flaccus lib. 1.*

Visa coronatæ fulgens tutela carinæ.

Plura Brodæus lib. 1. c. 10. Miscell. Turnebus lib. 19. c. 2. Aduers.

Quam pretioso incumbat lecto] v. c. specioso.

Breuiter percurri] *bene v. c. Ioreti,* percucurri.

Omnia relinquis] *addit v. c.* omnia enim relinquis.

Quocunque ducit ac vocant] v. c. ducit aut vocat.

Paruus pumilio] v. c. magnus pumilio, *quæ scriptura extat etiam in multis aliorum priscis codicibus. Cum tamen mendosa sit, suspicor auctorem scripsisse,* manus. *Sic enim Arnobius lib. aduers. nationes posuit vocem,* mannos *pro* paruos. *Verba eius sunt ex lib. 3. de diis loquens.* Nonnullos &c. mannos longos, medios, macilentos, pingues, crassos. *Ita habet*

vetustissi-

vetustus codex Bibliotheca Regia, vt me docuit clarissimus I. C. Fr. Pithoeus. In vulgatis exemplaribus passim legitur, nanos. quod ex ignoratione prisca & rara dictionis manasse credo. hæc doctissimus Iuretus.

EPISTOLA LXXVII.

S.V.B. Hodie nobis Alexandrinæ naues apparuerunt, quæ præmitti solent & nuntiare secuturæ classis aduentum: tabellarias vocant. Gratus illarum Campaniæ aspectus est. Omnis in pilis Puteolorum turba cōsistit, & ex ipso genere velorum Alexandrinas, quamuis in magna turba nauim intelligit. Solis enim licet supparū intendere, quod in alto omnes habent naues. Nulla enim res æque adiuuat cursum, quàm summa pars veli. illinc maxime nauis vrgetur. Itaque quoties ventus increbruit, maiorque est quam expedit, antemna submittitur. Minus habet virium flatus ex humili. Cum intrauere Capreas & promontorium, ex quo

Alta procelloso speculatur vertice Pallas.

ceteræ velo iubentur esse contentæ, supparum Alexandrinarum insigne est. In hoc omnium discursu properantium ad litus, magnam ex pigritia mea sensi voluptatē, quòd epistolas meorum accepturus, non properaui scire, quis illic esset rerum mearum status, quid afferrent. Olim iam nec perit quicquam mihi, nec acquiritur. Hoc etiam si senex non essem, fuerat sentiendum. Nūc vero multo magis, quia quantulumcumque haberem, tamē plus iam mihi superesset viatici: quàm viæ, præsertim cum eam viam

simus ingressi, quam peragere non est necesse. Iter imperfectum erit, si in media parte, aut citra petitum locum steteris. Vita non est imperfecta, si honesta est. Vbicunque desines, si bene desinis tota est. Sæpe autem & fortiter desinendum est, & non ex maximis caussis. Nam nec hæ maximæ sunt, quę nos tenent. Tullius Marcellinus, quem optime noueras, adolescens quietus & cito senex, morbo & non insanabili correptus, sed longo & molesto & multa imperante, cœpit deliberare de morte. conuocauit complures amicos. vnusquisque aut quia timidus erat, id illi suadebat, quod sibi suasisset: aut quia adulator & blādus, id consilium dabat, quod deliberanti gratius fore suspicabatur. Amicus noster Stoicus, homo egregius, & vt verbis illum quibus laudari dignus est, laudem, vir fortis ac strenuus, videtur mihi optime illum cohortatus. Sic enim cœpit: Noli, mi Marcelline, torqueri, tanquam de re magna deliberes. Non est res magna, viuere. omnes serui tui viuunt, omnia animalia. Magnum est, honeste mori, prudenter, fortiter. Cogita quamdiu iam idem facias. Cibus, somnus, libido. Per hunc circulum curritur. Mori velle non tantum prudens, & fortis aut miser, sed etiam fastidiosus potest. Non opus erat suasore illi, sed adiutore. Serui parere nolebant. Primum detraxit illis metum, & indicauit tunc familiam periculum adire, cum incertum esset an mors domini voluntaria fuisset: alioquin tam mali exempli esse prohibere dominum, quam occidere. Deinde ipsum Marcellinum admo-

nuit, non esse inhumanum, quemadmodum cœna peracta reliquię circunstantibus diuiduntur: sic peracta vita aliquid porrigi his qui totius vitæ ministri fuissent. Erat Marcellinus facilis animi, & liberalis. etiam cum de suo fieret. Minutas itaque summulas distribuit flentibus seruis. & illos vltro consolatus est. Non fuit illi opus ferro, non sanguine, Triduo abstinuit, & in ipso cubiculo poni tabernaculum iussit. Solium deinde illatum est, in quo diu iacuit, & calida subinde suffusa paulatim defecit, vt aiebat, non sine quadam voluptate, quam afferre solet lenis dissolutio animi. non inexperta nobis quos aliquando liquit animus. In fabellam excessi nõ ingratam tibi: exitum enim amici tui cognosces, non difficilẽ, nec miserum. Quamuis enim mortem sibi consciuerit, tamen mollissime excessit, & vitæ elapsus est. Sed ne inutilis quidẽ hæc fabella fuerit Sæpe enim talia exempla necessitas exigit. Sæpe debemus mori, nec volumus: morimur, nec volumus. Nemo tam imperitus est, vt nesciat sibi quandoque moriendum, tamen cum prope accesserit, tergiuersatur. tremit, plorat. Nonne tibi videbitur stultissimus omnium, qui fleuerit quòd ante annos mille non vixerat? Æque stultus est, qui flet, quòd post annos mille non viuet. Hæc paria sunt: non eris, nec fuisti. Vtrunque tempus alienum est. In hoc punctum coniectus es: quod vt extendas quousque extendeș? Quid fles? quid optas? Perdis operam.

Desine fata Deum flecti sperare precando.

rata & fixa sunt, atque magna & æterna necessi-

tate ducũtur. Eo ibis, quo omnia eunt, Quid tibi nouũ est? ad hanc legẽ natus es: hoc patri tuo accidit hoc matri, hoc maioribus, hoc omnibus ante te, hoc omnibus post te. Series inuicta, & nulla mutabilis ope illigat ac trahit cuncta. Quãtus te, populus mortuo sequetur, quãtus comitabitur? Fortior, vt opinor, esses, si multa millia tibi commorerentur. Atqui multa millia hominum & animalium hoc ipso momento quo tu mori dubitas, animam variis generibus emittunt. Tu autem non putabas te aliquando peruenturum ad id, ad quod semper ibas? Nullum sine exitu iter est. Exempla nunc magnorum virorum me tibi iudicas relaturum? Puerorum referam. Lacon ille memoriæ traditur impubes adhuc, qui captus clamabat. Non seruiam: sua illa Dorica lingua, & verbis fidem imposuit, Vt primum iussus est fungi seruili & contumelioso ministerio, afferre enim vas obscœnum iubebatur, illisum parieti caput rupit. Tam prope libertas est: & seruit aliquis? Ita non sic perire filium tuum males, quàm per inertiam senem fieri? Quid ergo est, cur perturberis, si mori fortiter etiam puerile est? Puta te nolle sequi, duceris. Fac tui iuris, quod alieni est. Non sumes pueri spiritum, vt dicas, Non seruio? Infelix, seruis hominibus, seruis rebus, seruis vitæ. Nã vita, si moriendi virtus abest, seruitus est. Ecquid habes, propter quod expectes? Voluptates quæ te morantur ac retinent, consumpsisti: nulla tibi noua est: nulla non iam odiosa ipsa satietate. quis sit vini, quis mulsi sapor, scis: nihil interest, centum per ve-

ſicam tuam an mille amphoræ tranſeant.ſaccus es.quid ſapiat oſtreum,quid mullus,optime noſti.nihil tibi luxuria tua in futuros annos intactum reſeruauit.Atqui hæc ſunt, à quibus inuitus diuelleris. Quid eſt aliud quod ibi eripi doleas? Amicos & patriam? Tāti enim illā putas, vt tardius cœnes? ſolem,ſi poſſes extingueres.Quid enim vnquam feciſti luce dignum? confitere nō curiæ te,non fori,non ipſius naturæ rerum deſiderio,tardiorem ad moriendum fieri.Inuitus relinquis macellum,in quo nihil reliquiſti. Mortem times. at quomodo illam media oblectatione contemnis. Viuere vis. ſcis enim. mori times, Quid porro iſta vita non mors eſt? Cæſar cum illum tranſeuntem per Latinam viam, vnus ex cuſtodiarū agmine demiſſa vſque in pectus vetere barba,rogaret mortem,Nunc enim, inquit,viuis? Hoc iſtis reſpondendum eſt, quibus ſuccurſura mors eſt.Mori times? nunc enim, viuis? Sed ergo, inquit, viuere volo, qui multa honeſte facio.inuitus relinquo officia vitæ, quibus fideliter & cum induſtria fungor. Quid? tu neſcis vnum eſſe ex vitæ officiis & mori. Nullū officium relinquis,Non enim certus numerus quem debeas explere,finitur.Nulla vita eſt non breuis.Nam ſi ad naturam rerum reſpexeris, etiam Neſtoris & Statiliæ breuis eſt, quæ inſcribi monumento ſuo iuſſit,annis ſe nonaginta nouem vixiſſe.Vides aniculam gloriari ſenectute longa. quis illam ferre potuiſſet, ſi contigiſſet centeſimum implere? Quomodo fabula, ſic vita:non quàm diu.ſed quàm bene acta ſit refert.

Nihil ad rem pertinet, quo loco desinas. quocunque voles, desine: tantum bonam clausulam impone.

AD EPISTOLAM LXXVII.

MVRETVS. S. V. B. Hodie nobis] *Ante male legebatur* Subito: *eiusmodi vitio etiam duo loci in epistolis ad Atticum laborabant, iampridem correcti ab Iacobo Bonafide Tolosate: quamuis eam gloriolam alij sibi postea iniuste & inepte vendicarunt. His autem notis significabant id quod plerunque in principio epistolarum ponebatur,* Si vales, bene est.

Tunc familiam periculum adire,] *Id est, seruos qui sub eodem tecto fuissent. Et senat. consulto Silaniano.*

Nestoris] *Qui vixit ad nonaginta annos: non, vt Latini putarunt, ad trecentos. γενεὰ interdum est annorum triginta.*

Statiliæ] *Vide Plinium libri septimi capite* 84.

PINCIANVS. Non enim certus numerus quem debeas explere, finitur.] *Emendandum reor,* Num enim certus numerus, &c. *vt sit interrogatio.*

ERASMVS. Tam mali exempli esset occidere dominum, quam prohibere.] *Non dubium est quin ordo sit inuersus. Sensus enim hunc postulat:* tam mali exempli esset prohibere dominum, quàm occidere. *Nimirum si constaret dominum nolle viuere, iuxta illud Flacci:*

Inuitum qui seruat, idem facit occidenti.

OBSOPÆVS. *Suppara (scribit Turnebus Aduersariorum lib. 22. cap. 9.) non tam vela fuisse videntur, quàm velorum quædam supplementa & summæ partes, quæ supra ipsa vela & antemnam expandebantur: quod, vt opinor, sursum patarentur. Lucanus lib. 5.*

—summaque pandens

Suppara velorum perituras colligit auras.

Papinius 5. Sil.

—vos summis annectite suppara velis.

Hæc Turnebus. Scholiastes: Supparum appellant dolonem,

quod est velum minus in naui, vt acation, maius. Supparum autem dictum ait Sinnius Capito, velut separatum quod sit, disiunctumque à dolone interioris mali. *Scripti Senecæ libri habent* siparum *Isidorus*: Siparum, genus veli vnum pedem habens, quo iuuari solent nauigia in nauigatione, quoties vis venti languescit. De quo Lucanus.

—summaque tendens
Sipara velorum periturus colligit auras.

M. ss. Alioquin tam mali exempli esse occidere dominum quàm prohibere. *P. Faber Semest. lib. 1. cap. 23. vbi de naturali & artificioso verborum* non tantum, sed &, tam. quàm, *& similium ordine agit: Ceterum (ait) non modo Iurisconsultis, verum etiam auctori grauißimo Senecæ, id loquendi genus perfamiliare fuisse reperio: quod qui non animaduerterunt, Deus bone, quàm fœde turpiterque lapsi, dum in emendandis, vt ipsi existimarunt, at quemadmodum ipse iudico, deprauandis Senecæ scriptis laborarunt. Equidem interpretis eruditißimi factum nec excusare, nec ferre possum, qui testatur se apud Senecam horum verborum*, Alioquin tam mali exempli esset occidere dominum quàm prohibere. *ita ordinem immutasse contra probatorum & veterum codicum fidem, vt legatur in excusis*, prohibere dominum quàm occidere. *etsi enim Senecæ sententiam interpres omnino assecutus est, illum tamen loquendi morem non percepit, & ideo perperam optimi auctoris verba loco mouit, atque vt ex animi sui sensu transposita ederentur curauit. Cur perperam? quia scilicet alibi haud infrequenter, vti diximus, ita loquitur Seneca. veluti cum ait epistola* 117. Hæc nempe sunt alimenta, quibus hic mundus administratur: aqua, terra, spiritus, Omnia ista tam causa viuendi sunt quàm viæ mortis. *Voluit dicere*, *Omnia ista tam vias esse mortis, quàm viuendi causas. Subiicit enim*, Itaque quamprimum moriar. Quamprimum istud quod esse vis? quem illi diem ponis? Citius fieri quàm optas, potest. *& paulo ante posuerat*: Homo demens optas rem tuam. Ita quamprimum moriar. Fortasse inter has voces senex factus es. Alioqui quid in mora est? nemo te tenet, euade qua visum est. Elige quamlibet rerum naturæ partem, qua tibi præberi exitum iubeas. *Non est absimile genus loquendi, quod ab eodem auctore vsurpatur, vbi ait epist. 55. Ne-*

que enim offendisse illum quàm amasse periculosum fuit. *& alibi*: Aeque dignus est pœna qui ipse vim adhibet, vt qui ab alio admota ad lucrum suum vtitur; *æque dignum esse pœna significans eum, qui admota vtitur, ac cum qui adhibet, &c. Plura si desideras exempla, ipsum consule dicto loco.*

Medij (epist. III.) *& nostra membrana*, & calda subinde subfusa: *& statim inferius*, lenis dissolutio, non inexperta nobis, *omisso τῷ* animi.

Vox sibi *non apparet in exemplaribus veteribus.*

Editiones aliæ, Quantus te populus mortuorum sequetur. *m. ss. tres*, moriturorum.

Plutarchus in Apophthegmat. Lacon. narrat Spartanum hunc puerum præcipitio sibi mortem consciuisse.

Παῖς Σπαρτιάτης αἰχμαλωτισθεὶς ὑπ' Ἀντιγόνου τοῦ βασιλέως, καὶ πραθείς, τὰ μὲν ἄλλα πάντα ὑπήκοος ἦν τῷ πριαμένῳ, ὅσα ᾤετο προσήκειν ἐλευθέρῳ ποιεῖν· ὡς δὲ προσέταξεν ἀμίδα κομίζειν, οὐκ ἠνέσχετο, εἰπών. Οὐ δουλεύσω. ἐνισταμένου δὲ ἐκείνου, ἀναβὰς ἐπὶ τὸν κέραμον, καὶ εἰπών, ὀνήσῃ τῆς ὠνῆς, ἔβαλεν ἑαυτὸν κάτω, καὶ ἐτελεύτα.

M ss. solemque, si posses, extingueres. *Lipsius epist.* 23. *lib.* 3. *Concinnanda sententia est*, vt tardius cœnes, solem quoque, si posses, extingueres. *Clarum.*

Voce rerum *non exhibent antiqui libri. Deinde postea legunt, quibus fideliter & industrie fungor.*

GRVT. & IVRET. Supparum intendere] Suppara *non tam vela fuisse videntur, quam velorum quadam supplementa & summæ partes, quæ supra ipsa vela & antemnam expandebantur: quod (vt opinatur Turnebus lib. 21. cap. 4. Adu.) sursum pararentur. Lucanus lib. 5.*

Summaque pandens
Suppara velorum perituras colligit auras. *Papinius 5. Silu.*

—vos summis annectite suppara velis.

Præter Turnebum videatur & Scaliger in castigationibus ad Festum. Notat autem Iuretus in v. c. siparum, *vel* sipparum *legi.*

Et calida subinde suffusa] *Iuretus in v. c.* & calda, *quam scripturam alijs locis offendi in priscis membranis, vt Epist.* 8[illegible] vocatur parum calda. *& Epist.* 86. non videbatur maiecj-

bus nostris caldum nisi obscurum. *Idem lib.1.de ira cap.12.* si calda non bene præbeatur. *Sed & eodem modo ipsemet vocat* caldarium, *Epist* 86. *vt etiam Vitruuius de Architec. lib. 5 c.10. & lib.8.c.2. Quintilianus refert lib.1.c.10.* ab Augusto emendatum fuisse C. Cæsarem, quod maluisset calidum dicere quam caldum: *non quia* calidum *Latinum non esset, sed odiosum. Martialis*, Frigida non deerit, non deerit calda petenti. *hæc Iuretus.*

Lenis dissolutio animi] *vox*, animi, *abest à v.c. Iureti, & rectè, nam repetita est ex proximo sequente*, animus.

Quos aliquando liquit animus] *non improbo hanc vulgatam lectionem, velim tamen admonitum acutiorem lectorem, num probabile sit Senecam potius scripsisse*, quis, *vel* queis, *pro*, quibus, *Moueor quia eadem plane phrasi dixit lib 1.de ira, cap.12* non flebit, nec liquetur animo: *nam ita habere quosdam priscos libros alij monuere, cuius loco nonnulli referunt*, linquetur. *Huc spectat illa adnotatio Festi, Pomp.* Liquetur (*ait*) labitur fluit. *Quare illo loco Curtij Rufi*, linquentem reuocauit animum, *forte* liquentem: *nam &* animi deliquium *non à* delinquo, *sed* deliqueo, *dici nonnulli volunt. Iuretus.*

Quid tibi nouum est] *v.c.* noui est.

Atqui hæc sunt] *v.c.* Atque, *quomodo non semel habet idem v.c. Ureti.*

Amicos & patriam?] *Melius in v.c. Iureti*, amicos esse patriæ?

Statiliæ breuis] *v.c.* Satiæ breuis.

EPISTOLA LXXVIII.

VEXARI te destillationibus crebris ac febriculis, quæ longas destillationes & in cõsuetudinem adductas sequuntur, eo molestius mihi est, quia expertus sum hoc genus valetudinis: quod inter initia contempsi. Poterat adhuc adolescentia iniurias ferre, & se aduersus

morbos contumaciter gerere: deinde succubui, & eo perductus sum, vt ipse destillarē. Ad summam maciem deductus, sæpe impetum cepi abrumpendæ vitæ. patris me indulgentissimi senectus retinuit. Cogitaui enim, non quàm fortiter ego mori possem: sed quàm ille fortiter desiderare me posset. Itaque imperaui mihi vt viuerem. aliquando enim & viuere, fortiter facere est. Quæ mihi tunc fuerint solatio, dicam si prius hoc dixero, hæc ipsa quibus aquiescebam, medicinæ vim habuisse. In remedium cedunt honesta solatia: & quicquid animum erexit, etiam corpori prodest. Studia mihi nostra saluti fuerunt. Philosophiæ acceptum fero quòd surrexi, quòd conualui: illi vitam debeo, & nihil illi minus debeo. Multum mihi contulerunt ad bonam valetudinem amici, quorum adhortationibus, vigiliis, sermonibus alleuabar. Nihil æque, Lucili virorum optime, ægrum reficit atque adiuuat, quàm amicorum affectus: nihil æque expectationem mortis ac metum surripit. Non iudicabam me, cum illos superstites relinquerem, mori: putabam, inquam, me victurum, non cum illis, sed per illos: non effundere spiritum mihi videbar, sed tradere. Hæc mihi dederunt voluntatem adiuuandi me, & patiendi omne tormentum. alioqui miserrimum est, cum animum moriendi proieceris, non habere viuendi. Ad hæc ergo remedia te confer. Medicus tibi quantum ambules, quantum exercearis mōstrabit: ne indulgeas otio, ad quod vergit iners valitudo: vt legas clarius, & spiritum, cuius iter

& receptaculum laborat, exerceas: vt nauiges, & viscera molli iactatione concutias: quibus cibis vtaris: vinum quando vitium causa aduoces, quando intermittas, ne irritet & exasperet tussim. Ego tibi illud præcipio quod non tantum huius morbi, sed totius vitæ remedium est. Contemne mortem. Nihil triste est cum huius metum effugimus. Tria hæc in omni morbo grauia sunt, metus mortis, dolor corporis, intermissio voluptatum. De morte satis dictum est. hoc vnum dicam, non morbi hunc esse, sed naturæ metum. multorum mortem distulit morbus: & saluti illis fuit, videri perire. Morieris, non quia ægrotas, sed quia viuis. Ista te res & sanatum manet. cum conualueris, non mortem, sed valitudinem effugies. Ad illud nunc proprium incommodum reuertamur. magnos cruciatus habet morbus. sed hos tolerabiles interualla faciũt. Nam summi doloris intentio inuenit finẽ. Nemo potest valde dolere, & diu, sic nos amantissima nostri natura disposuit, vt dolorem aut tolerabilem, aut breuem faceret. Maximi dolores consistunt in macerrimis corporis partibus. Nerui, articulique, & quicquid aliud exile est, acerrime sæuit, cum in arcto vitia concepit. Sed cito hæ partes obstupescunt, & ipso dolore sensum doloris amittunt, siue quia spiritus naturali prohibitus cursu, & mutatus in peius, vim suam qua viget, admonetque nos, perdit: siue quia corruptus humor cum desiit habere quò confluat, ipse se elidit, & his quæ nimis impleuit, excutit sensum. Sic podagra & chira-

gra, & omnis vertebrarum dolor, neruorumque interquiescit, cum illa quæ torquebat hebetauit: omnium istorum prima verminatio vexat, impetus mora extinguitur, & finis dolendi est obtorpuisse. Dentium, oculorum, aurium dolor ob hoc ipsum acutissimus est, quod inter angusta corporis nascitur: non minus mehercule quàm capitis ipsius. Sed quo incitatior est, eo citius in alienationem stuporemque conuertitur. Hoc itaque solatium vasti doloris est, quod necesse est desinas illum sentire si nimis senseris. Illud autem est quod imperitos in vexatione corporis male habet: non assueuerunt animo esse contenti: multum illis cum corpore fuit. Ideo vir magnus ac prudens animum deducit à corpore. & multum cum meliore & diuina parte versatur: cum hac querula ac fragili, quantum necesse est. Sed molestum est, inquis, carere assuetis voluptatibus, abstinere cibo, sitire, esurire. Hæc prima abstinentia grauia sunt: deinde cupiditas relanguescit, ipsis per quæ cupimus fatigatis, ac deficientibus. Inde morosus est stomachus: inde quorum fuit auiditas odium est. desideria ipsa moriũtur. Non est autem acerbũ carere eo quod cupere desieris. Adiice, quòd nullus non intermittitur dolor, aut certe remittitur. Adiice, quòd licet & cauere vẽturũ & obsistere imminẽti remediis. Nullꝰ enim nõ signa præmittit, vtique qui ex solito reuertitur. Tolerabilis est morbi præsentia, si contempseris id quod extremum minatur. Noli mala tua facere tibi ipsi grauiora, & te querelis one-

rare. leuis dolor est si nihil illi opinio adiecerit. Contra si exhortari te cœperis, ac dicere, Nihil est, aut certe exiguum est duremus, iam desinet: leuem illum, dum putas facies. Omnia ex opinione suspensa sunt. non ambitio tantum ad illam respicit, & luxuria, & auaritia. Ad opinionẽ dolemus tã miser est quisque, quã credit. Detrahendas præteritorũ dolorum conquestiones puto, & illa verba: Nulli vnquam fuit peius. Quos cruciatus, quanta mala pertuli? Nemo me surrecturum putauit. Quoties deploratus sum à meis, quoties à medicis relictus? In equuleum impositi non sic distrahuntur. Etiam si sunt vera ista, transierunt. Quid iuuat præteritos dolores retractare, & miserum esse, quia fueris? Quid, quòd nemo non multum malis suis adiicit, & sibi ipse mentitur? Deinde quod acerbum fuit, retulisse iucundum est. Naturale est, mali sui fine gaudere. Circumcidenda ergo duo sunt, & futuri timor, & veteris incommodi memoria. hoc ad me iam non pertinet, illud nondum. In ipsis positus difficultatibus dicat.

----Forsan & hæc olim meminisse iuuabit.

Toto contra illum pugnet animo. vincetur, si cesserit. vincet. si se contra dolorem suum intẽderit. Nunc hoc plerique faciunt, attrahunt in se ruinam, cui obstandum est, istud quod premit, quod impendet, quod vrget, si subducere te cæperis, sequetur & grauius incumbet si contra steteris, & obniti volueris, repelletur. Athletę quantum plagarũ ore, quantum toto corpore excipiunt? ferunt tamen omne tormentum glo-

riæ cupiditate:nec tantũ quia pugnãt. ista patiũtur,sed vt pugnẽt.exercitatio ipsa tormentũ est. Nos quoque euincamus omnia, quorũ præmiũ non corona,nec palma est,nec tubicen prædicationi nomini nostri silentium faciens, sed virtus & firmitas animi & pax in ceterũ parta, si semel in aliquo certamine debellata fortuna est. Dolorẽ grauẽ sentio. Quid ni sentias, si illũ muliebriter tuleris? Quemadmodũ perniciosior est hostis fugientibus, sic omne fortuitum incommodum magis instat cedẽti & auerso. Sed graue est.quid nos ad hoc fortes sumus,vt leuia portemus? Vtrũ vis, longum esse morbum, an concitatum & breuem? Si longus est, habet intercapedinem, dat refectioni locum: multum temporis donat. necesse est vt exurgat & desinat. Breuis morbus ac præceps alterutrum faciet: aut extinguetur, aut extinguet. Quid autem interest, non sit, an non sim? In vtroque finis dolendi est. Illud quoque proderit, ad alias cogitationes auertere animum, & à dolore discedere. Cogita quid honeste, quid fortiter feceris, bonas partes tecum ipse tracta: memoriam in ea quæ maxime miratus es, sparge, tunc tibi fortissimus quisque & victor doloris occurrat Ille qui dum varices exsecandas præberet, legere librum perseuerauit. Ille qui non desiit ridere,cum ob hoc ipsum irati tortores omnia instrumenta crudelitatis experirentur. Non vincetur dolor ratione, qui victus est risu? Quicquid vis, nunc licet dicas, distillationes, & vim continuæ tussis egerentem viscerum partes, & febrem præcordia ipsa tor-

rentem, & sitim, & artus in diuersum articulis exeuntibus tortos: plus flamma, & equuleus, & lamina, & vulneribus ipsis intumescentibus, quod illa renouaret & altius vrgeret impressum. inter hęc tamen aliquis non gemuit: parũ est. nõ rogauit: parum est. nõ respõdit, parũ est. risit, & quidẽ ex animo. vis tu post hoc dolorẽ deridere? Sed nihil, inquit agere sinit morbus, qui me omnibus abduxit officiis. Corpus tuum valitudo tenet, nõ animũ Itaq; cursoris moratur pedes, sutoris ac fabri manus impediet. Si animus tibi esse in vsu solet, suadebis, docebis. audies, disces, quęres, recordaberis. Quid porro nihil agere te credis, si temperans æger sis. Ostendes morbum posse superari, vel certe sustineri. Est, mihi crede, virtuti etiam in lectulo locus. Non tantum arma & acies dant argumenta alacris animi, indomitique terroribus: & in vestimentis vir fortis apparet. Habes quod agas bene luctare cum morbo. si nihil te coëgerit, si nihil exorauerit, insigne prodis exemplum. O quàm magna erat gloriæ materia, si spectaremur ægri. Ipse te specta, ipse te lauda. Præterea duo sunt genera voluptatum: corporales morbus inhibet, non tamẽ tollit, immo, si verum æstimes, incitat. magis iuuat bibere sitientem. gratior est esurienti cibus. Quicquid ex abstinentia contigit, auidius excipitur. Illas vero animi voluptates, quæ maiores certioresque sunt, nemo medicus ægro negat: has quisque sequitur, & bene intelligit, omnia sensuum blandimenta contemnit O infelicem ægrum. quare? quia non vino niuem diluit: quia

non rigorem potionis suæ, quam capici scypho miscuit, renouat fracta insuper glacie: quia non ostrea illi Lucrina in ipsa mensa aperiũtur: quia nõ circa cœnationem eius tumultus coquorum est, ipsos cum obsoniis focos transferentium: hoc enim iam luxuria cõméta est. Ne quis intepescat cibus, ne quid palato iam calloso parum ferueat, cœnam culina prosequitur. O infelicé ægrum! edet quantum concoquat: non iacebit in conspectu aper, vt vilis caro, à mensa relegatus, nec in repositorio eius pectora auium: totas enim videre fastidium est, congesta ponentur. Quid tibi mali factum est? Cœnabis tanquam æger: immo aliquando tanquam sanus. Sed omnia ista facile perferemus, sorbitionem, aquam calidam, & quicquid aliud intolerabile videtur delicatis & luxu fluentibus, magisque animo quàm corpore morbidis: tantum mortem desinamus horrere. Desinemus autem, si fines bonorum ac malorum cognouerimus. Ita demum nec vita tædio erit, nec mors timori. Vitam enim occupare satietas sui non potest, tot res, varias, magnas diuinas percensentem. in odium illam sui adducere solet iners otium. Rerum naturam peragranti nunquam in fastidium veritas veniet: falsa satiabunt. Rursus, si mors accedit & vocat, licet immatura sit, licet mediam præcidat ætatem, perceptus longissime fructus est. Cognita est illi ex magna parte natura, scit tempore honesta non crescere. his necesse est videri omnem, vitam breuem, qui illam voluptatibus vanis & ideo infinitis metiuntur. His te cogitationibus

gitationibus recrea, & interim epiſtolis noſtris vacando veniet aliquod tẽpus quod nos iterum iungat ac miſceat: quantũ libet ſit illud lõgũ faciet ſcientia vtendi. Nam, vt Poſidonius ait, vnus dies hominum eruditorũ plus patet, quàm imperiti longiſſima ætas. Interim tene hoc mordicus: aduerſis non ſuccumbere, lętis non credere, omnem fortunæ licentiam in oculis habere: tanquam quicquid poteſt facere, factura ſit. Quicquid expectatum eſt diu, leuius accedit.

AD EPISTOLAM LXXVIII.

VERMINATIO] *Ita vocant primum quaſi murſum exorientis doloris.* MVRETVS.

Nam, vt Poſidonius ait,] *Ex hoc dicto Poſidonij eſt, vt puto, quod ait Cicero quinto Tuſculanarum, vnum diem bene & ex philoſophiæ præceptis actum eſſe pene toti immortalitati anteponendum. Verum multo ante illos & magnificentius dixerat vates diuino ſpiritu afflatus.* Melior eſt dies vna in atriis tuis ſuper millia.

Non minus mehercule quàm capitis ipſius, ſed quo incitatior eſt,] *Vetus lectio,* Non minus mehercule quàm capitis ipſius, ſi incitatior eſt. PINCIANVS.

Animum deducit à corpore,] Diducit *verior lectio quàm* deducit.

Corpus tuum valitudo tenet,] *Dictio* tuum *ſuperuacanea eſt, ex vetere lectione. generalis eſt enim ſententia. Exemplar Facundi & Primitiui,* Corpus cum valide tenet. *& alias paulo* moratur *ſcribe, non* morantur.

Quamtumlibet ſit illud,] *Nonnulli codices,* quantulum licet ſi illud.

Modicus epiſtola 111. *Scriptus liber,* & aut legas clarius, & ſpiritum cuius iter & receptaculum laborat. exerceas: aut nauiges *& cetera plane bene. ſi tantum pro* & aut legas, ſed

aut legas legatur. *Sed de hoc silent nostri. nec dissimilis vatio locum habet, Vocis intentionem medicus simul imperat, & nauigationem, qua gestationis species est, neque studio officit. possis legere, possis dictare, possis loqui &c. vt in epist. 15.*

OBSOPÆVS.

M. ss. partim, incitatior, *partim* Sed si incitatior; *partim* Sed si incitatior est, in alienationem soporemque conuertitur. *nulli habent* eo citius.

M. ss. Tolerabilis est morbi patientia, *non* præsentia.

M ss. cum hoc ipsum irati. *Germana Senecæ lectio. sic enim (vt docet Modius epist. 111.) optimus Latinæ linguæ auctor, vel Cicerone & Cæsare testibus, Terentius Eunucho suo:*

Id equidem adueniens mecum stomachabar modo. *Et Phormione,*

Eho an id succenses nunc illi.

Vtrobique enim id, *valet* ob id, *vt in nostro* hoc, ob hoc.

GRVT. & IVRET.

Non assueuerunt animo esse contenti] *V. c.* contenti.

Obsistere imminenti] *V. c. Iureti addit*, morbo.

Ferunt tamen omne tormentum gloriæ cupiditate] *Eleganter Chrysostomus in serm. de mansuetudine*, Absurdum est quod, Athletæ in gymnicis agonibus & pulueribus verbera & vulnera ferunt, propter vanam gloriam, coronam nullius momenti spectantes: nos autem coronandi à Christo non imperamus iræ, non omnia fortiter toleramus. *Vide Ciceronem lib. 2. & 5. Tuscul. qu. sed magis P. Fabrum lib. 2. cap. 13. Agonist.*

Aliquis non gemuit] *V. c.* ingemuit.

EPISTOLA LXXIX.

EXPECTO epistolas tuas, quibus mihi indices, circumitus Siciliæ totius quid tibi noui ostenderit, & omnia de ipsa Charybdi certiora. Nam Scyllam saxum esse, & quidem non terribile nauigantibus, optime scio. Charybdis an respondeat fabulis, perscribi mihi desidero. Et si forte obseruaueris (dignum est autẽ vt obserues)

fac nos certiores, vtrum vno tantum vento agatur in vortices, an omnis tempestas æque mare illud contorqueat: & an verum sit, quicquid illo freti turbine arreptum est, per multa millia trahi conditum, & circa Tauromenitanum littus emergere. Si hæc mihi prescripseris, tunc tibi audebo mandare, vt in honorem meum Ætnam quoque ascendas: quam consumi, & sensim subsidere, ex hoc colligunt, quòd aliquanto longius nauigantibus solebat ostendi. Potest hoc accidere, non quia montis altitudo desedit, sed quia ignis euanuit, & minus vehemens ac largus effertur, ob eãdem causam fumo quoque per diem segniore. Neutrum autem incredibile est, nec montem qui deuoretur quotidie minui, nec ignem non manere eundem: qui non ipse ex se est, sed in aliqua inferna valle conceptus exæstuat, & alibi pascitur, in ipso monte non alimentum habet, sed viam. In Lycia regio notissima est, Ephestion incolæ vocant, perforatum pluribus locis solum, quod sine vllo nascentium damno ignis innoxius circuit. Læta itaque regio est, & herbida, nil flammis adurentibus, sed tãtum vi remissa ac languida refulgentibus. Sed reseruemus ista tunc quæsituri, cum tu mihi scripseris, quantum ab ipso ore montis niues absint, quas ne æstas quidem soluit, adeo tutæ sunt ab igne vicino. Non est autem, quòd istam curam imputes mihi: morbo enim tuo daturus eras, etiam si nemo mandaret tibi, donec Ætnam describas in tuo carmine, & tunc solemnem omnibus Poetis locum attingas: quem quo

minus Ouidius tractaret, nihil obstitit, quòd iam Virgilius impleuerat. ne Seuerum quidem Cornelium vterque deterruit. Omnibus præterea feliciter hic locus se dedit: & qui præcesserunt, non præripuisse mihi videntur quæ dici poterant, sed aperuisse. Sed multum interest. vtrum ad consumptam materiam an ad subactam accedas. Crescit in dies. & inuenturis inuenta non obstant. Præterea condicio optima est vltimi. Parata verba inuenit, quæ aliter instructa nouam faciem habent: nec illis manus iniicit tanquam alienis. Sunt enim publica. Iurisconsulti negant quicquam publicum vsu capi. Aut ego te non noui, aut Ætna tibi saliuam mouet. Iam cupis grande aliquid. & par prioribus scribere. Plus enim sperare modestia tibi tua non permittit: quæ tanta in te est, vt videaris mihi retracturus ingenij tui vires, si vincendi periculum sit tanta tibi priorum reuerentia est. Inter cetera hoc habet boni sapientia. Nemo ab altero potest vinci, nisi dum ascenditur. dum ad summum perueneris, paria sunt. Non est incremento locus. statur. Numquid sol magnitudini suæ adiicit? Nunquid luna vltra quàm solet procedit? Maria non crescunt? mundus eundem habitum ac modum seruat. Extollere se, quæ iustam magnitudinem impleuere, non possunt. Quicunque fuerint sapientes, pares erunt & æquales: habebit vnusquisque ex his proprias dotes. Alius erit affabilior, alius expeditior, alius promptior in eloquendo, alius facundior. Illud de quo agitur, quod beatum facit, æquale erit

in omnibus. An Ætna tua possit sublabi, & in se ruere, an hoc excelsum cacumen & conspicuum per vasti maris spatia deterat assidua vis ignium, nescio: virtutem non flamma, non ruina inferius adducet. Hæc vna maiestas deprimi nescit, nec proferri vltra, nec referri potest. Sic huius, vt cælestium, stata magnitudo est. Ad hanc nos conemur educere. iam multum operis effectum est: immo si verum fateri volo, non multum. Nec enim bonitas est pessimis esse meliorem. Quis oculis glorietur, qui suspicentur diem, quibus sol per caliginem splendet? licet contentus interim sit effugisse tenebras, adhuc non fruitur bono lucis. Tunc animus noster habebit quod gratuletur sibi, cum emissus his tenebris, in quibus volutatur, non tenui visu clara prospexerit, sed totum diem admiserit, & redditus cælo suo fuerit, cum receperit locum quem occupauit sorte nascendi. Sursum vocant illum initia sua. Erit autem illic etiam antequam hac custodia exsoluatur, cum vitia disiecerit, purusque ac leuis in cogitationes diuinas emicuerit. Hoc nos oportet agere, Lucili carissime, in hoc ire impetu toto: licet pauci sciant, licet nemo videat. Gloria, vmbra virtutis est: etiam inuitos comitabitur. Sed quemadmodum aliquando vmbra antecedit, aliquando sequitur. ita gloria aliquando ante nos est, visendamque se præbet, aliquando in auerso est, maiorque quo serior, vbi inuidia secessit. Quamdiu videbatur furere Democritus? vix recepit Socratem fama. Quamdiu Catonem ciuitas ignorauit? respuit: nec in-

tellexit, nisi cum perdidit, Rutilij innocentia ac virtus lateret, nisi accepisset iniuriam: dum violatur, effulsit. Nunquid non sorti suæ gratias egit, & exilium suum complexus est? De his loquor, quos illustrauit fortuna dum vexat. Quàm multorum profectus in notitiam euasere post ipsos? quàm multos fama non excepit, sed eruit? Vides Epicurum, quantopere non tátum eruditiores: sed hæc quoque imperitorum turba miretur. Hic ignotus ipsis Athenis fuit, circa quas delituerat. Multis itaque iam annis Metrodoro suo superstes, in quadam epistola, cum amicitiam suam & Metrodori, grata commemoratione cecinisset, hoc nouissime adiecit nihil sibi & Metrodoro inter bona tanta nocuisse, quòd ipsos illa nobilis Græcia non ignotos solum habuisset, sed pæne inauditos. Numquid ergo non postea quá esse desierat, inuentus est? Numquid non opinio eius emicuit? Hoc Metrodorus quoque in quadam epistola confitetur, se & Epicurum non satis emicuisse: sed post se & Epicurum, magnum paratumque nomen habituros, apud eos qui voluissent per eadem ire vestigia. Nulla virtus latet: & latuisse, non ipsius est damnum. Veniet qui conditam, & sæculi sui malignitate compressam dies publicet. Paucis natus est, qui populum ætatis suæ cogitat. Multa annorum millia, multa populorum superuenient. Ad illa respice. etiam si omnibus tecum viuentibus silentium liuor indixerit, venient qui sine offensa, sine gratia iudicent. Si quod est pretium virtutis ex fama, nec hoc in-

terit. Ad nos quidem nihil pertinebit posterorum sermo: tamen etiam non sentientes colet ac frequentabit. Nulli non virtus & viuo & mortuo retulit gratiam, si modo illam bona secutus est fide, si se non exornauit & pinxit, sed idem fuit, siue ex denuntiato videbatur, siue imparatus ac subito. Nihil simulatio proficit. paucis imponit leuiter extrinsecus inducta facies. veritas in omnem partem sui semper eadem est. Quæ decipiunt, nihil habent solidi. Tenue est mendacium: perlucet, si diligenter inspexeris.

AD EPISTOLAM LXXIX.

AN omnis tempestas atque mare illud contorqueat:] PINCIANVS.
Æque, non atque *Vetus lectio. etsi quædam exemplaria legant*, an omnis tempestas atque flatus mare illud contorqueat.

Quicquid illo freti turbine] *Sunt codices, in quibus non habeatur verbum* freti.

Quod aliquando longius nauigantibus soleat ostendi.] *Scribe* solebat, *non* soleat, *ex vetere lectione.*

Fumo quoque per diem segnior.] *Legendum puto* segniore.

Foratum pluribus locis solum,] *Quædam exemplaria* perforatum *legunt: non* foratum.

Retractaturus ingenij tui vires,] Retracturus *omnino prisca lectio, non* retractaturus.

Detrahat assidua vis ignium,] *Expende an legendum sit* deterat, *potius quàm* detrahat.

Non ruina inferius adducet.] *Vetus lectio* abducet *agnoscit, non* adducet.

Circa quas delituerat.] Apud quas delituerat, *emendatiores habent codices.*

Nunquid non opinio eius emicuit?] *Vetus lectio* enituit *habet, non* emicuit. *& paulo post* enituisse, *non* emicuisse.

Qui voluissent per eadem ire vestigia] *Addenda coniunctio* &, *vt sit*, & qui voluissent, *&c. ex eadem.*

ERASMVS Nam Scyllam, *&c.*] *Negatio videtur redundare*, & quidem terribile nauigantibus, *vt intelligamus hoc scire Senecam, Scyllam respondere fabulis, de Carybdi dubitare. Alioqui hæc vox*, & quidem, *augere solet, non excipere aut imminuere. Quidam codex habebat*, Nam Scyllam quidẽ saxum esse, & quidem non terribile. na. *Vnde dubito, num forte scriptum fuerit*, Scyllam quidem saxum esse, sed equiti terribile, non nauigantibus: *vt intelligas, hactenus Scyllam respondere fabulis.*

Nec ignem non manere eundem.] *Quidam habebant*, nec ignem manere eundem. *Quanquam vtriusque lectionis idem est sensus. Quale est illud Maronis:*

—Nec tales tangere curas.

Morbo enim tuo daturus eras, etiam si nemo quid mandaret tibi, donec Ætnam, *&c.*] *Variabat lectio, sed nihil arridebat. Si cui displicet vulgata, perpendat num ita legi possit:* Morbo enim tuo daturus, etiam si nemo: *vt hic per aposiopesin subaudias* roget. *Mox:* Quid? Mandem tibi vt dum Ætnam describis in tuo carmine, & hunc solennem, *&c. Sentit enim, illum more poetarum non omissurum in descriptione locum quem libenter tractent, qui facile splendescit.*

OBSOPÆVS. *P. Faber Semest. lib. 1. cap. 14. Pro* non terribile, *omnino legendum est* modo terribile *qua voce id significat Seneca, suis etiam temporibus Scyllam respondisse fabulis, & periculosissimum fuisse nauigantibus: inde illud credo iactatum est*, incidit in Scyllam, *Sane Plinius lib. 3. natura hist. cap. 8. in freto Siculo esse scopulum Scyllam, item Charybdim mare verticosum, ambo clara sæuitia testatur, & Seneca ipse ad Lucilium epist.* 44 Nec me Charybdis & Scylla, & fabulosum istud fretum deterrere potuisset. Transnatassem ista, non solum traiecissem, dummodo te complecti possem. *Itaque ratio castigationis eius manifesta est. Ita quidem Faber, sed libri vetusti non respondent.*

M. ss. tres, dignum est autem quod obserues. *Ac v. 11. scripti & editi priores*, ex hoc colligunt quidam.

Mod. epist. 111. Quisquam ne dubitabit, tantum non ex illis qui iurati semper & vbique dubitare, qui membranarum lectio præ vulgata auro contra redimenda sit, quæ habet: sed quia

ignis euanuit, & minus vehemens ac largus efferuit: *si quis hercule, si quis: huic ego mentis igniculos euanuisse iampridem contendo. Hæc ille. nostri m ss. assentiuntur vulgatæ lectioni.*

M. ss. tres, iam multum operis effecti est, *&c. statim*, Quis oculis glorietur, quis suspicetur diem, cui sol *&c.*

M. ss. hic manci sunt, vnus tantum ita refert, se & Epicurum enituisse: sed post se & Epicurum, magnum paratumque nomen habituros qui voluissent, *&c.*

EPISTOLA LXXX.

HODIERNO die non tantum meo beneficio mihi vaco, sed spectaculi, quod omnes molestos ad sphæromachiam auocauit. Nemo irrumpit, nemo cogitationem meam impedit, quæ hac ipsa fiducia procedit audacius. Non crepuit subinde ostium, non alleuatur velum, licebit vni vadere; quod magis necessarium est per se eunti, & suam sequenti viam. Non ergo sequor priores? facio. sed permitto mihi & inuenire aliquid, & mutare, & relinquere. Non seruio illis, sed assentior. Magnum tamen verbum dixi, qui mihi silentium promittebam, & sine interpellatore secretum. Ecce ingens clamor ex stadio profertur, & me non excutit mihi sed in huius ipsius rei contentionem transfert. Cogito mecum quàm multi corpora exerceant, quàm ingenia pauci: quantus ad spectaculum non fidele & lusorium fiat concursus, quanta sit circa artes bonas solitudo: quàm imbecilli animo sint, quorũ lacertos humerosque miramur. Illud maximè reuoluo mecum. si corpus perdu-

ci exercitatione ad hanc patientiam potest, quã & pugnos pariter & calces non vnius hominis ferat, quà solem ardentissimum in feruentissimo puluere sustinens aliquis, & sanguine suo madens diem ducat: quanto facilius animus corroborari possit, vt fortunæ ictus inuictus excipiat, proiectus, vt conculcatus exsurgat. Corpus enim multis eget rebus, vt valeat. Animus ex se crescit, se ipse alit, se exercet. Illi multo cibo, multa potione opus est, multo oleo, longa denique opera tibi continget virtus sine apparatu, sine impensa. Quicquid facere te potest bonum, tecum est. Quid tibi opus est vt sis bonus? velle. Quid autem melius potes velle, quàm eripere te huic seruituti, quæ omnes premit, quã mancipia quoque conditionis extremæ, & in his sordibus nata, omni modo exuere conantur? peculium suum, quod comparauerunt vẽtre fraudato, pro capite numerant. Tu non concupisces quanticunque ad libertatem peruenire, qui te putas in illa natum? Quid ad arcam tuam respicis? emi non potest. Itaque in tabellas vanum conicitur nomen libertatis: quam nec qui emerunt habent, nec qui vendiderũt. Tibi des oportet istud bonum: à te petas. Libera te primum metu mortis. illa nobis primum iugum imponit. Deinde metu paupertatis. Si vis scire quàm nihil in illa mali sit, compara inter se pauperum & diuitum vultus. Sæpius pauper & fidelius ridet. nulla solicitudo in alto est. etiamsi qua incidit cura, velut nubes leuis transit. Horum qui felices vocantur, hilaritas ficta est, aut grauis &

ſuppurata triſtitia: & quidem grauior, quia interdum non licet palam eſſe miſeros: ſed inter ærumnas cor ipſum exedentes, neceſſe eſt agere felicem. Sæpius hoc exemplo mihi vtendum eſt: nec enim vllo efficacius exprimitur hic humanæ vitæ mimus, qui nobis partes has, quas male agamus, aſſignat. Ille qui in ſcæna elatus incedit, & hæc reſupinus dicit,

En impero Argis regna mihi liquit Pelops,
Qua ponto ab Helles atque ab Ionio mari
Vrgetur Iſthmos:

ſeruus eſt, quinque modios accepit, & quinque denarios. Ille qui ſuperbus, atque impotens, & fiducia virium tumidus ait,

Quod niſi quieris Menelae, hac dextra occides:

diurnum accipit, in cœnaculo dormit. Idem de iſtis licet omnibus dicas, quos ſupra capita hominum, ſupraque turbam delicatos lectica ſuſpendit. Omnium iſtorum perſonata felicitas eſt. Contemnes illos, ſi deſpoliaueris. Equum empturus, ſolui iubes ſtratum, detrahis veſtimenta venalibus, ne qua vitia corporis lateant: hominem inuolutum æſtimas? Mangones, quicquid eſt quod diſpliceat, aliquo lenocinio abſcondunt. Itaq; emitentibus ornamenta ipſa ſuſpecta ſunt: ſiue crus alligatum, ſiue brachium aſpiceres, nudari iuberes, & ipſum tibi corpus oſtendi. Vides illum Scythiæ Sarmatiæve regem inſigni capitis decorum? ſi vis illum æſtimare, totumque ſcire qualis ſit, faſciam ſolue. multum mali ſub illa latet. Quid de aliis loquor? ſi perpendere te voles, ſepone pecuniam, domum,

dignitatem: intus te ipse considera. Nunc qualis sis, aliis credis.

AD EPISTOLAM LXXX.

MVRETVS. AD sphæromachiam] *De hoc ludo Statius in præfatione quarti siluarum.* Sed & Sphæromachias spectamus, & pilaris lusio admittitur. *Videat qui volet, Pollucem libro nono, aut potius Mercurialem.*

Non aleuatur velum.] *Velum dicit, quod cubiculorum foribus prætendi solet. Leuatur autem, cum omnibus patet aditus ad dominum. Inde est in libris iuris,* leuato velo, *quod ineptissimus quidam paræmiographus vt prouerbium accepit.*

Vni vadere,] *Certe libri veteres habent.* vno. *sed ego neutrum satis intelligo.*

Suppurata] ὕπουλα.

En impero Argis.] *Atreus, vt opinor, in vetere tragœdia ita loquens inducebatur. Versum autem hunc emendaui ex vetere libro Siculo. nam in ceteris erat acephalus.*

Quinque modios accepit & quinque denarios.] *Puto hoc seruorum menstruum demensum fuisse.*

In cœnaculo] *Ibi enim habitabant pauperes. Sic iocans Plautinus Iupiter ita de se ait.*

In superiore qui habito cœnaculo.

Equum empturus solui iubes stratum.] *Si quis equum empturus, cum instratum tantum inspiciat, nummos suos profundere, seque ipse in laqueos induere velle videtur. Diligenter enim inspiciendæ sunt singulæ partes, ne quid vitij lateat. Ideoque ita cecinit Horatius:*

Regibus hic mos est, vbi equos mercantur, apertos
Inspiciunt.

At quidam, qui quasi artem factitabat recta deprauandi, opertos, non apertos, *legere voluit. vt ostenderet nihil esse tam stultum, quod ipse, si semel adamasset, non pro recto ac vero defendere auderet.*

PINCIANVS. Ad sphæromachiam auocauit.] *Scribendum arbitror* sphyromachiam, *non* sphæromachiam: *hoc est, calceum fue*

ualorum pugnam: ut sequentia uidentur probare, si corpus perduci exercitatione ad hanc patientiam potest, qua & pugnos pariter & calces non vnius hominis ferat.

Non alleuabatur velum,] Alleuabitur *v. tus lectio, non* alleuabatur.

Qui nobis partes quas male agamus assignat.] *Scribe,* qui nobis partes has quas, *&c. ex eadem.*

Latius incedit, *Scribendum reor* laxius, *non* latius.

Quod de alijs loquor.] *Emendatiora exemplaria,* Quid de aliis loquor? *ut sit interrogatio.*

Ordo auribus gratior in m. ss ingenia quàm pauci, *Et inferius, desit dictio* primum *in eisdem.* OBSO. PARVS.

Huius uersus tumor notatur à Quinctiliano cap. 4 lib. 9. Itaque (*ait*) vbi necesse est, affectamus etiam tumorem, qui spondæis atque iambis maxime continetur,

Hypero argus sceptra mi liquit Pelops.

Sic quidem scribitur uulgo: sed iamdudum monuit Turnebus Aduersariorum lib. 12. cap 11. è Seneca legendum.

En impero Argis, regna mi liquit Pelops.

At Lipsius epist. 5. lib. 5 uersus causa scribendum censet, Imperito Argis.

M. ss. seruuus quinque modios accepit, *absque uerbo* est.

Ad sphæromachiam auocauit] *ita certo legendum non* spyromachiam, *ut placet Pinciano: & uero non ego primus ille Aduocatus Philosophi, ita etiam legẽdum sensit Beroaldus, Stephanus Epist. ad Dalech. 34. item P. Faber lib. 1. c. 6. August, quem uideat curiosus lector.* GRVT. & IVRETVS

Non alleuatur velum] *Intelligit uelum quod prætendebatur foribus, de quo Suetonius in Claudio c. 10. & Iulius Pollux lib. 12. Id uelũ leuabatur in admissionibus, ut patet ex isto loco Senecæ, & Lampridio in Alexandro. Inde apud I. C.* causas cognoscere leuato velo, *id est palam omnibus admissis l. 5. Cod. de naufragiis. Erant & alia* vela *in canationibus arcendi frigoris, itemque ornatus causa, de quibus noster lib 4. Qu. nat. Tertullianus de habitu muliebri, Lipsius ad lib 13. Ann. Taciti.*

Quam ingenia pauci] *melius v. c. Iureti,* ingenia quàm pauci.

Peculium suum quod comparauerant ventre frauda-

to] de hoc late Reuardus ad l. 19. de reg. iur. Lipsius ad lib. 14. Ann. Tac. Brissonius lib. 6. de form.

f Concupisces quanticunque] V. c. tanticunque.

In cœnaculo dormit] V. c. centuculo. *Sed & in Calepini Lexico hic locus citatur, & passim habetur,* centunculo, *& inde constet priscas Senecæ editiones non aliter retulisse. Quare videndum est, num,* centuculo, *vera sit lectio, & pro vilibus stragulis accipi debeat. hac Iuretus.*

Obiicienda rumoribus] V. c. *Intreti* obiicienda sermonibus, *quomodo inf. Epist.* 122. Luxuriosi vitam suam esse in sermonibus dum viuunt, volunt.

EPISTOLA LXXXI.

QVERERIS incidisse te in hominem ingratum. Si hoc nunc primum, age aut fortunæ, aut diligentiæ tuæ gratias. Sed nil facere hoc loco diligētia potest, nisi te malignum. Nam si hoc periculum vitare volueris, non dabis beneficia. Ita ne apud alium pereant, apud te peribunt. Non respondeant potius, quàm non dentur. Et post malam segetem serendum est. Sæpe quicquid perierat assidua infelicis soli sterilitate, vnius anni restituit vbertas. Est tanti. vt gratum inuenias, experiri & ingratos. Nemo habet tam certam in beneficijs manum, vt non sæpe fallatur. Aberrent, vt aliquando hæreant. Post naufragium maria tentantur: feneratorem non fugat à foro decoctor. Cito inerti otio vita torpebit, si relinquendum est quicquid offendit. Te vero benigniorem hæc ipsa res faciat. Nā cuius rei euentus incertus est, id, vt aliquando procedat, sæpe tentandum est. Sed de isto satis multa in ijs libris locuti sumus, qui de Benefi-

ciis inscribuntur. Illud magis quærendum videtur, quod non satis (vt existimo) explicatum est: An is qui profuit nobis, si postea nocuit, paria fecerit, & nos debito soluerit. Adiice si vis & illud: Multo plus postea nocuit, quàm ante profuerat. Si rectam illam rigidi iudicis sententiam quæris, alterum ab altero absoluet, & dicet: Quamuis iniuria præponderet, tamen beneficiis donetur, quod ex iniuria superest, plus nocuit, sed prius profuit. Itaque habeatur & temporis ratio. Iam illa manifestiora sunt quàm vt admoneri debeas, quærendum esse, quàm libenter profuerit, quàm inuitus nocuerit: quoniam animo & beneficia & iniurię constant. Nolui beneficium dare. Victus sum aut verecundia, aut instantis pertinacia, aut spe. Eo animo quidque debetur, quo datur, nec quantum sed à quali profectum sit volũtate, perpenditur. Nunc coniectura tollatur. Et illud beneficium fuit, & hoc quod modum beneficij prioris excessit, iniuria est. Vir bonus vtrosque calculos sic ponit vt se ipse circumscribat: beneficio adiicit, iniuriæ demit. Ille alter remissior iudex, quem esse me malo, iniurię obliuisci debebit, officij meminisse. Hoc certe, inquam, iustitiæ conuenit, suum cuique reddere, beneficio gratiam, iniuriæ talionem, aut certe malam gratiam. Verum erit istud, cum alius iniuriam fecerit, alius beneficium dederit. Nam si idem est, beneficio vis iniuriæ extinguitur. Nam cui, etiam si merita non antecessissent, oportebat ignosci, post beneficia lædenti, plus quàm venia debetur. Non

pono vtrique par pretium: pluris æstimo beneficium quàm iniuriam. Non omnes sciunt referre beneficiũ. Potest etiam imprudens, & rudis, & vnus è turba, vtique dum prope est ab accepto, reddere beneficium, & pensare: ignorat autem quantum debeat. Vni sapienti notum est, quanti res quæque taxanda sit. Nam ille de quo loquebar modo, stultus, etiam si bonæ voluntatis est, aut minus quàm debet, aut tẽpore aut quo nõ debet loco reddit: id quod referẽdũ est, effundit atque abijcit. Mira in quibusdam rebus verborum proprietas est: & consuetudo sermonis antiqui quædam efficacissimis & officia docẽtibus noris signat. Sic certe solemus loqui: Ille illi gratiá retulit. Referre est vltro quod debeas afferre. Non dicimus, Gratiam reddidit. Reddunt enim &, qui reposcuntur, & qui inuiti, & qui vbilibet, & qui per alium. Non dicimus, Reposuit beneficium aut soluit: nullum enim nobis placuit, quod æri alieno conuenit, verbum Referre, est ad eum à quo acceperis, ferre. Hæc vox significat voluntariam relationem. Qui retulit, ipse se appellauit. Sapiens omnia examinabit secum, quantum acceperit, à quo, quando, vbi, quemadmodum. Itaque negamus quenquam scire gratiam referre, nisi sapiẽtem. Non magis quàm beneficium dare quisquã scit nisi sapiens: hic scilicet qui magis dato gaudet, quàm alius accepto. Hoc aliquis inter illa numerat, quæ videmur inopinata omnibus dicere παράδοξα Græci vocant: & ait, Nemo ergo scit præter sapientem referre gratiam? ergo nec quod

quod debet creditori suo reponere quisquam, scit alius? nec cum emit aliquam rem, pretium venditori persoluere? Sed ne nobis fiat inuidia, scito idem dicere Epicurum. Metrodorus certe ait, solum sapientem referre gratiam scire. Deinde idem admiratur, cum dicimus, Solus sapiens scit amare, solus sapiēs amicus est. Atqui & amoris & amicitiæ pars est, referre gratiā. immo hoc magis vulgare est, & in plures cadit, quā vera amicitia. Deinde idē admiratur, quòd dicimus fidem nisi in sapiente nō esse: tanquam non ipse idem dicat. An tibi videtur fidē habere, qui referre gratiā nescit? Desinant itaque infamare nos: tanquā incredibilia iactantes & sciant apud sapientem esse ipsa honesta, apud vulgum simulacra rerū honestarū & effigies. Nemo referre gratiam scit, nisi sapiens. Stultus quoque vtcumque scit, & quemadmodum potest referat. scientia illi potius quàm voluntas desit. Velle nō discitur. Sapiens intra se omnia comparabit. Maius enim aut minus fit (quamuis idem sit) tempore, loco, causa. Sæpe enim hoc non potuere diuitiæ in domum infusæ, quod opportune dati mille denarij. Multum enim interest, donaueris, an succurerris: seruauerit illum tua liberalitas, an instruxerit. Sæpe quod datur exiguum est: quod sequitur ex eo, magnum. Quantum autem existimas interesse, vtrum aliquis quod dederat, sumpserit, an beneficium acceperit, vt daret? Sed ne in eadē quę satis scrutati sumus, reuoluamur, in hac comparatione beneficij & iniuriæ vir bonus iudicabit quidem quod erit æquissimum,

ſed beneficio fauebit, in hanc erit partem procliuior. Plurimum autem momenti perſona ſolet afferre in rebus eiuſmodi. Dediſti mihi beneficium in ſeruo, iniuriam feciſti in patre: ſeruaſti mihi filium, ſed patrē abſtuliſti. Alia deinceps, per quæ procedit omnis collatio, proſequetur. Etſi puſillum erit, quod interſit, diſſimulabit. Etiam ſi multum fuerit, ſi id donari ſalua pietate ac fide poterit, remittet, id eſt, ſi ad ipſum tota pertinebit iniuria. Summa rei hæc eſt: Facilis erit in commutando: patietur plus imputari ſibi: inuitus beneficium per compenſationem iniuriæ ſoluet: in hanc partem inclinabis, huc verget, vt cupiat debere gratiam, cupiat referre. Errat enim, ſi quis beneficium libētius, accipit quàm reddit. Quanto hilarior eſt qui ſoluit, quàm qui mutuatur, tanto debet lætior eſſe, qui ſe maximo ære alieno accepti beneficij exonerat, quàm qui cum maxime obligatur. Nam in hoc quoque falluntur ingrati, quòd creditori quidem præter ſortem extra ordinem numerant, beneficiorum autem vſum eſſe gratuitum putant. Et illa creſcunt mora: tantoque plus ſoluendum eſt, quanto tardius. Ingratus eſt, qui beneficium reddit ſine vſura. Itaque huius quoque rei habebitur ratio cum cōferentur accepta & expenſa. Omnia facienda ſunt, vt quàm gratiſſimi ſimus. Noſtrum enim hoc bonum eſt, non quemadmodum iuſtitia, vt vulgo creditur ad alios pertinens: maxima pars eius in ſe redit. Nemo non cū alteri prodeſt, ſibi profuit. Non eo nomine dico, q̃ volet adiuuare

adiutus protegere defensus, quòd bonum exemplum circuitu ad faciétem reuertitur, sicut mala exempla recidũt in auctores, nec vlla miseratio cõtingit his, qui patiũtur iniurias, quas posse fieri, faciendo docuerunt: sed quòd virtutum omnium pretium in ipsis est. Non enim exercentur ad præmium. Recte facti, fecisse merces est. Gratus sum: non vt alius mihi libentius præstet, priori irritatus exemplo, sed vt rem iucundissimam ac pulcherrimam faciam. Gratus sum: non quia expedit, sed quia iuuat. Hoc vt scias ita esse, si gratum esse non licebit, nisi vt videar ingratus, si reddere beneficium non aliter quàm per speciem iniuriæ potero ęquissimo animo ad honestum consilium per mediam infamiam tendam. Nemo mihi videtur pluris æstimare virtutem, nemo illi magis esse deuotus, quàm qui boni viri famam perdidit, ne conscientiam perderet. Itaque, vt dixi, maiore tuo quam alterius bono gratus es. Illi enim vulgaris & quotidiana res contigit, recipere quod dederat: tibi magna, & ex beatissimo animi statu profecta, gratum fuisse. Nam si malitia miseros facit, virtus beatos, gratum autem esse virtus est, rem vsitatam reddidisti, inæstimabilem consecutus es, conscientiam grati: quæ nisi in animum diuinum, fortunatumque non peruenit. In contrarium autem huic affectum summa infelicitas vrget. Nemo si ingratus est, non miser erit: non differo illum, statim miser est. Itaque ingrati esse vitemus, non aliena causa, sed nostra. Minimum ex nequitia leuissimumque ad alios redundat:

quod pessimum ex illa est,&(vt ita dicam)spississimum,domi remanet, & premit habentem. quemadmodum Attalus noster dicere solebat. Malitia ipsa maximam partem veneni sui bibit. Illud venenum quod serpentes in alienam perniciem proferunt, sine sua continent,non est huic simile: hoc habentibus pessimum est. Torquet ingratus se, & macerat: odit quæ accepit, quia redditurus est,& extenuat:iniurias vero dilatat atque auget. Quid autem eo miserius, cui beneficia excidunt, hærent iniuriæ? At contra sapientia exornat omne beneficium, ac sibi ipsi commendat,& se assidua eius commemoratione delectat. Malis vna voluptas est,& hæc breuis,dum accipiunt beneficia:ex quibus sapienti longum gaudium manet,ac perenne. Non enim illum accipere,sed accepisse delectat: quod immortale est,& assiduum. Illa contemnit,quibus læsus est:nec obliuiscitur per negligentiam, sed volens. Non vertit omnia in peius:sed nec quærit cui imputet casum, & peccata hominum ad fortunam potius refert. Non calumniatur verba,nec vultus:quicquid accidit, benigne interpretando leuat nec offensæ potius quàm beneficij meminit:quantum potest in priore ac meliore se memoria detinet, nec mutat animum aduersus bene meritos, nisi multum malefacta præcedant,& manifestum etiam conniuenti discrimen est:tunc quoque in hoc duntaxat, vt talis sit post maiorem iniuriam,qualis ante beneficiũ. Nam cum beneficio par est iniuria, aliquid in animo beneuolentiæ remanet. Quemadmo-

dum reus ſententiis paribus abſoluitur, & ſemper quicquid dubium eſt, humanitas inclinat in melius: ſic animus ſapientis, vbi paria maleficiis merita ſunt, deſinet quidem debere, ſed non deſinet velle debere: & hoc facit, quod qui poſt tabulas nouas ſoluunt. Nemo autem gratus eſſe poteſt, niſi contempſerit iſta, propter quæ vulgus inſanit. Si referre vis gratiam, & in exilium eundum eſt, & effundendus ſanguis, & ſuſcipienda egeſtas, & ipſa innocentia ſępe maculanda, indigniſque obiicienda rumoribus. Non paruo ſibi cōſtat homo gratus. Nihil carius æſtimamus, quàm beneficium, quamdiu petimus: nihil vilius, cum accepimus. Quæris, quid ſit quod obliuionem acceptorum nobis faciat? Cupiditas accipiendorum. Cogitamus non quid impetratum, ſed quid impetrandum ſit. Abſtrahunt à recto diuitiæ, honores, potentia, & cetera, quæ opinione noſtra cara ſunt, pretio ſuo vilia. Neſcimus æſtimare res: de quibus non cum fama, ſed cum rerum natura deliberandum eſt. Nihil habent iſta magnificum, quo mentes in ſe noſtras trahant, præter hoc, quòd mirari illa conſueuimus. Non enim quia concupiſcenda ſunt, laudantur, ſed concupiſcuntur, quia laudata ſunt & cum ſingulorum error publicum fecerit, ſingulorum errorem facit publicus. Sed quemadmodum illa credidimus, ſic & in hoc fidem populo demus, nihil eſſe grato animo honeſtius. Omnes hoc vrbes, omnes etiam ex barbaris regionibus gentes conclamabunt. In hoc bonis maliſque conueniet. Erunt qui volupta-

tes laudent, erunt qui labores malint: erunt qui dolorem maximum malum dicant, erunt qui ne malum quidem appellent: diuitias aliquis ad summum bonum admittet, alius illas dicet humanæ malo vitę repertas: nihil esse eo locupletius, cui quod donet fortuna non inuenit. In tanta iudiciorum diuersitate, referendam bene merentibus gratiam, omnes vno tibi, quod aiunt, ore affirmabunt: in hoc tam discors turba consentiet, cum interim iniurias pro beneficiis reddimus. Et prima causa est, cur quis ingratus sit, si satis gratus esse non potuit. Eo perductus est furor, vt periculosissima res sit, beneficia in aliquem magna conferre. Nam quia putat turpe non reddere, non vult esse cui reddat. Tibi habe quod accepisti. Non repeto: non exigo. Profuisse tutum sit. Nullum est odium perniciosius, quàm beneficij violati pudere.

AD EPISTOLAM LXXXI.

MVRETVS. DECOCTOR.] *Ita vnus vetus liber, melius opinor, quàm, vt alij,* coactor.

Vtique dum prope est ab accepto,] *Ita emendaui, auctoribus duobus vetustis libris.*

Ignorat autem quantum debeat.] *Ita liber Antonij Constantini. at Siculus.* Ignorat autem quantum pro eo debeatur.

PINCIANVS. Foeneratorem non fugat à foro coactor.] *Quædam exemplaria, non* coactor, *habent, sed* tortor *vt legendum putem,* coctor, *qui alias dicitur* decoctor.

Quámuis iniuriæ præponderent, tamen beneficiis donetur, cum quod ex iniuria superest, plus nocuit, sed prius

proficit.] *Scribendum per maiorem*, Quamuis iniuria præponderet: tamen beneficiis donetur, quod ex iniuria superest. Plus nocuit, sed prius profuit, *ex vetere lectione.*

Vtique dum prope sibi est, reddere beneficium, & pensare ab accepto.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Vtique dum prope est ab accepto. *reliqua superfluunt.*

Quantum autem existimas interesse, vtrum aliquis quod dederat, receperit, vel quod præstauit sumpserit.] *Vetus lectio, & breuior, & correctior:* Quantum autem putas interesse, vtrum aliquis quod deerat, sed quod præstabat, sumpserat. *reliqua non habentur.*

Etiam si multum erit, sed si id donari salua pietate ac fide poterit, remittet,] *Scribe per maiorem.* Etiam si multum erit, etsi id donari, *&c. ex castigatiss. codice.*

Quàm qui cum maxime obligatur.] *Lege ex exemplari diui Pauli Pinciani*, quàm qui accipiens cum maxime obligatur.

Et illa crescunt mora:] *Videtur scribendum*, At illa crescunt mora.

Nostrum enim hoc bonum quemadmodum iustitia non est, vt vulgo creditur, ad alios pertinens] *Corrigendum reor mutato verborum ordine*: Nostrum enim hoc bonum est, non quemadmodum iustitia vt vulgo creditur, ad alios pertinens.

Nec vlla miseratio contingit his qui patiuntur iniurias.] *Legendum existimo*, cum patiuntur, *non* qui patiuntur, *alias nullum elicies sensum.*

Nemo si ingratus est, non miser erit, non differo illum, statim miser est.] *Corrigendum ex codice Franciscano. reliquos enim deprauatos inuenio.* Nemo si ingratus est, miser erit, Non differo illum Statim miser est.

Quod pessimum ex illa est, &(vt dicam) spississimum,] *Legendum reor* pessissimum, *non* spississimum: *formauit enim superlatiuum à superlatiuo, vt apud Græcos* primissimus, ipsissimus, *&c.*

Illud autem venenum] *Verbum* autem *tollendum ex vetere lectione.*

Sed nec quærit cui imputet casum,] *Dele verbum* sed, *ex eadem.*

Et hoc facit, quod qui post tabulas accepto quidem

præstauerant vsuram. Vel hi remittunt, vel tabulas nouas soluunt.] *In duobus fidelißimis exemplaribus Franciscano & Facundi ac Primitiui, multa ex his verbis non habentur, ni fallor, rectißime legitur in his ad hunc modum:* Et hoc facit, quod qui post tabulas nouas soluunt. *reliqua desiderantur.*

Cogitamus non quid impetratum sit, sed quid petendum sit.] *Scribe* impetrandum, *non* petendum *ex exemplari diuæ Mariæ Salmenticensis.*

Sic & in hoc quidem populo demus,] *Vetustum exemplar,* Sic & hoc fidei populi credamus.

Quàm me beneficij violati pudere.] *Sic plerique habent codices castigatiores,* quàm beneficij oblati pudere.

OBSOPÆVS. *Modius epist. 120. Corruptum esse locum res ipsa clamat: itaque nescio qui adiecit in editione Basileensi, ista,* & pensare ab accepto, *in quibusdam libris non addi. quare putet fortasse etiã præcedentia ista,* vtique dum prope fit est, reddere beneficium, *mutanda in* vtique dum probæ fidei est, reddere beneficium. *Ego scio ista,* reddere beneficium, *inepruli alicuius esse additamentum. neque enim aut in membranis nostris, aut in exemplari Facundi & Primitiui, quo vsus Pincianus, reperitur, non magis quàm* & pensare *quod sequitur: & in nostris rursum solu* τὸ pro re. *quibus omnibus consideratis, ita totum hunc constituendum arbitror:* Non omnes grati sciunt debere beneficium. Potest etiam imprudens, & rudis, & vnus è turba, vtique dum probe est ab accepto: ignorat autem quantum debeat. Vni sapienti notum est, quanti res quæque taxanda sit. *Etiam vnus e multis, inquit, potest esse gratus quidem, recenti præsertim beneficio, scire autem quantum debeat non potest, quòd hoc tantum in eum cadat, qui res singulas sua æstimatione metitur. Hæc Modius: & ita quidem duo manus exarati. Sed nec sic locus persanatus est, aliquid deesse innuit quod sequitur.* Nam ille de quo loquebar modo, stultus. *cuius nulla in prioribus mentio, nisi ad imprudentem & rudem referas. quod vt non probem, in causa est copula* etiam. *cui enim copuletur, nihil præceßit. Deinde quid dicemus imprudentem poße referre an debere beneficium? debere posse negat Seneca, quia rem quamque taxare nesciat. Si referre, vnde hoc verbum repetemus, siquidem id m.ss. non habent? Certe quomodo me vel ex hac scriptorum codicum, vel Mureti lectione expediam, non habeo. Expecto qui opem ferat deum aliquem, ve-*

lut ex machina.

M.ss.duo. Sapiens inter se omnia comparabit.

Variant scripti codices: quidam. vtrum aliquis quod dederat, sed quod præstabat, sumpserit: *Vnus.* vtrum aliquis quod dederat rata, sed quod præstabat, sumpserit? *alius,* seu quod præstarat. *Nescio an hic voluerit Seneca exprimere quod copiosius libro tertio de Beneficiis, capite octauo, his verbis:* Hic pecuniam pro addicto dependit: sed cum illam domo protulisset. Ille dedit eandem: sed mutuam sumpsit, aut rogauit, & se obligari ingenti merito passus est. Eodem existimas loco esse illum qui beneficium ex facili largitus sit & hunc, qui accepit, vt daret?

Modius epistola paulo ante citata: Manu descriptus liber Dominicanus. Itaque ingrati esse vitemus non causa aliena quàm nostra. *qua locutione Comicus dixit:* Tacita mulier melior est quàm loquẽs, *& ad hoc exemplum sexcenta alia. Hæc ille. Nostri stant a vulgatis.*

Ambianus ,& vt ita dicam pessissimum. *quo pacto legendum ratus est Pincianus. Et postea m.ss.* ac sibi ipsa commendatus.

M.ss.tres, sic & hoc fidem populo credamus. *Vnus* sic hoc fidei populi credamus.

Lipsius epistola vigesima tertia libri tertij: Qui conuenit vt quod irridet? Lego, quamuis iners.

EPISTOLA LXXXII.

DESII iam de te esse solicitus. Quem, inquis, deorum sponsorem accepisti? eum scilicet qui neminem fallit, animum, recti ac boni amatorem. In tuto pars tui melior est. potest fortuna tibi iniuriam facere, quod ad rem magis pertinet, non timeo ne tu facias tibi. I, qua cœpisti: & in isto te vitæ habitu compone, placide, non molliter. Male mihi esse malo, quam molliter.

Male nunc sic excipe, quemadmodum à populo solet dici, dure, asperé, laboriose. Audire solemus sic quorundam vitam laudari, quibus inuidetur: Molliter viuit. hoc dicunt, malus est. Paulatim enim effeminatur animus, atque in similitudinem otij sui & pigritiæ, in qua iacet, soluitur. Quid ergo? viro non vel obrigescere satius est? Deinde delicati timent mortem, cui vitam suam fecere similem. Multum interest inter otium, & conditiuum. Quid ergo, inquis, non satius est vel sic iacere, quàm istis officiorum vorticibus volutari? Vtraque res letalis est, & contractio, & torpor. Puto, æq[illegible] qui in [illegible]bus iacet mortuus est, quàm qui [illegible] Otium sine litteris mors est, & hom[illegible]pultura. Quid denique prodest sece[illegible] quam non trans maria nos solicitudin[illegible] persequantur? Quæ latebra est in quam [illegible]tret metus mortis? Quæ tam muni[illegible]tum subducta vitæ quies, quam non [illegible]territet? Quocunque te abdideris, mala h[illegible] circumstrepent. Multa extra sunt, quæ ci[illegible]eunt nos, quæ aut fallant, aut vrgeant. Multa intus. quæ etiam in media solitudine exæstuant. Philosophia circumdanda est, inexpugna[illegible] murus, quem fortuna multis machinis la[illegible]tum non transit. In insuperabili loco stat animus, qui externa deseruit, & arce se sua vindicat: infra illum omne telum cadit. Non habet, vt putamus, fortuna longas manus: neminem occupat, nisi hærentem sibi. Itaque quantum possumus, ab illa resiliamus: quod sola præstabit

ſui naturæque cognitio. Sciat quo iturus ſit, vnde ortus: quod illi bonum, quod malum ſit: quid petat, quid deuitet: quæ ſit illa ratio, quæ appetenda ac fugienda diſcernat, qua cupiditatum manſueſcit inſania, timorum ſæuitia compeſcitur. Hæc quidam putant ipſos etiam ſine philoſophia repreſſiſſe: ſed cum ſecuros aliquis caſus expertus eſt, exprimitur ſera confeſſio. Magna verba excidunt: cum tortor popoſcit manum, cum mors propius acceſſit. Poſſis illi dicere: Facile prouocabas mala abſentia. Ecce dolor, quem tolerabilem eſſe dicebas: Ecce mors, contra quam multa animoſe locutus es: ſonant flagella, gladius micat.

Nunc animis opus Aenea, nunc pectore firmo.

Faciet autem illud firmum aſſidua meditatio: ſi non verba exercueris, ſed animum: ſi contra mortem te præparaueris: aduerſus quam non exhortabitur, nec attollet, nec cauillationibus tibi perſuadere tentauerit, mortem malum non eſſe. Libet enim, Lucili virorum optime, ridere ineptias Græcas, quas nondum, quamuis mirer excuſſi. Zeno noſter hac collectione vtitur: Nullum malum glorioſum eſt: mors autem glorioſa eſt: mors ergo nō eſt malum. Profeciſti. liberatus ſum metu. Poſt hęc non dubitabo porrigere ceruicem? Nō vis ſeuerius loqui, nec morituro riſum mouere? Non mehercule facile tibi dixerim, vtrum ineptior fuerit, qui ſe hac interrogatione iudicauit mortis metum extinguere, an qui hoc tanquam ad rem pertineret, conatus eſt ſoluere. Nam & ipſe interrogationem con-

trariam opposuit, ex eo natam, quòd mortem inter indifferentia ponimus, quæ ἀδιάφορα Græci vocant. Nihil, inquit, indifferens gloriosum est: mors autẽ gloriosum est: ergo mors non indifferens. Hæc interrogatio vides vbi obrepat. mors non est gloriosa, sed fortiter mori gloriosum est: & cum dicit, indifferens, nihil gloriosum est, concedo tibi, ita vt dicã, nihil gloriosum esse, nisi circa indifferentia: indifferentia autem esse dico, nec bona, nec mala, tanquam morbum, dolorem, paupertatem, exilium, mortem: nihil horum per se gloriosum est, nihil tamen sine his. Laudatur enim non paupertas, sed is quẽ non submittit, nec incuruat. Laudatur non exilium, sed qui hoc non doluit. Laudatur non dolor, sed ille quem nihil coëgit dolor. Nemo mortem laudat, sed eum cui mors ante abstulit animum, quàm conturbarunt. Omnia ista per se non sunt honesta, nec gloriosa: sed quicquid virtus ex illis adiicit, tractauitque, honestum & gloriosum facit. Illa in medio posita sunt. Interest, vtrum malacia illis an virtus manum admouerit. Mors enim illa quæ in Catone gloriosa est, in Bruto statim turpis est & erubescẽda. Hic est enim Brutus, qui cum periturus mortis moras peteret, ad exonerandum ventrem secessit, & euocatus ad mortem, iussusque præbere ceruicem. Præbebo, inquit, ita viuam. Quæ dementia est fugere, cum retro ire non possis? Præbebo, inquit, ita viuam pæne adiecit, vel sub Antonio. O hominem dignum, qui vitæ dederetur. Sed, vt cœperam dicere, vt des ipsam mor-

tem nec malum esse, nec bonum, Cato illa honestissime vsus est, turpissime Brutus. Omnis res, quod non habuit decus, virtute addita sumit. Cubiculum lucidum dicimus. hoc idem obscurissimum est nocte. Dies illi lucem infundit, nox eripit. Sic istis quæ à nobis indifferentia ac media dicuntur, diuitiis, viribus, formæ honoribus, regno: & contra, morti, exilio, malæ valetudini, doloribus, quæque alia aut minus aut magis pertimuimus: aut malitia, aut virtus dat boni vel mali nomen. Massa per se nec calida nec frigida est. In fornacem coniecta concaluit: in aquam remissa refrixit. Mors honesta est, per illud quod honestum est. Id est virtus, & animus externa contemnens. Est & horum, Lucili, quæ appellamus media, grande discrimen. Non enim sic mors indifferens est: quomodo vtrum capillos pares habeas. Mors inter illa est, quæ mala quidem non sunt, tamen habent mali speciem. Sui amor est, & permanendi conseruandique se insita voluntas, atque aspernatio dissolutionis, quia videtur multa nobis bona eripere & nos ex hac cui assueuimus rerũ copia educere. Illa quoque res morti nos alienat, quòd hæc iam nouimus: illa ad quæ transituri sumus, nescimus qualia sint, & horremus ignota. Naturalis præterea tenebrarum metus est, in quas adductura mors creditur. Itaque etiamsi indifferens mors, non tamen inter ea est quæ facile negligi possint. Magna exercitatione durandus est animus, vt conspectum eius accessumque patiatur. Mors contemni debet, magis quàm solet.

multa enim de illa credimus. Multorum ingeniis certatum est ad augendam eius infamiam. Descriptus est carcer infernus, & perpetua nocte oppressa regio, in qua ingens ianitor Orci,

Ossa super recubans antro semesa cruento,

Æternum latrans exangues territat vmbras.

Sed etiam cum persuaseris ista fabulas esse, nec quicquam defunctis superesse quod timeant, subit alius metus. Æque enim timent, ne apud inferos sint, quàm ne nusquam. His aduersantibus quæ nobis infudit longa persuasio, fortiter pati mortem, quid ni gloriosum sit, & inter maxima onera mentis humanæ? quæ nunquam ad virtutem exsurget, si mortem malum esse crediderit: exsurget, si putabit indifferens esse. Non recipit rerum natura, vt aliquis magno animo accedat ad id quod malum iudicat. pigre veniet, & cunctanter. Non est autem gloriosum quod ab inuito & tergiuersante fit. Nihil facit virtus, quia necesse est. Adijce, nunc, quod nihil honeste fit, nisi cui totus animus incubuit atque affuit, cui nulla parte sui repugnauit. Vbi autem ad malum acceditur, aut peiorum metu fit, aut spe bonorum, ad quæ peruenire tanti sit, deuorata vnius mali patientia. Dissident inter se iudicia faciëtis. Hinc est, quod iubeat proposita perficere: illinc quod retrahat, & ab re suspecta ac periculosa fuget. Igitur in diuersa distrahitur. Si hoc est, perit gloria. Virtus enim cōcordi animo decreta peragit: non timet quod facit.

Tu ne cede malis, sed contra audentior ito.

Non ibis audentior, si mala illa esse credideris. Eximendum hoc è pectore est: alioquin hæsitabit impetum moratura suspicio. Trudetur in id, quod inuadendum est. Nostri quidem videri volũt Zenonis interrogationem veram esse, fallacem autem alteram & falsam, quæ illi opponitur. Ego non redigo ista ad legem Dialecticam, & ad illos artificij veternosissimi nodos: totum genus istud exturbandum iudico, quo circunscribi se qui interrogatur, existimat, & ad cõfessionem perductus aliud respondet, aliud putat. Pro veritate simplicius, agendum est, contra metum fortius. Hæc ipsa quæ voluuntur ab illis soluere malim & expendere, vt persuadeam nõ vt imponã. In aciẽ educturus exercitũ, pro coniugibus ac liberis mortem obiturum, quomodo exhortabitur? Do tibi Fabios, totum Reip. bellum in vnam transferentes domum. Laconas tibi ostendo, in ipsis Thermopylarum angustijs positos, nec victoriam sperantes, nec reditum. Ille locus illis sepulchrum futurus est. Quemadmodum exhortaris, vt totius gentis ruinam, objectis corporibus excipiant, & vita potius quàm loco cedant? Dices, quod malum est, gloriosum non est. Mors gloriosa est: mors ergo non malum. O efficacem concionem! Quis post hanc dubitet se infestis gerere mucronibus, & stans mori? At ille Leonidas quàm fortiter illos allocutus est? Sic inquit, commilitones prandete, tanquam apud inferos cœnaturi. Non in ore creuit cibus, non hæsit in faucibus, non elapsus est manibus. Alacres illi & ad prandium pro-

cesserunt, & ad cœnam. Quid dux ille Romanus, qui ad occupandum locum milites missos, cum per ingentem hostium exercitum ituri essent, sic allocutus est? Ire commilitones illo necesse est: redire non est necesse. Vides quàm simplex & imperiosa virtus sit. Quem mortalium circumscriptiones nostræ fortiorem facere, quem erectiorem possunt? Frangunt animum, qui nunquam minus contrahendus est, & in minuta ac spinosa cogendus, quàm cum aliquid grande componitur. Non trecentis, sed omnibus mortalibus mortis timor detrahi debet. Quomodo illos docebis malum non esse? Quomodo opiniones totius æui, quibus protinus infantia imbuitur, euinces? Quod auxilium inuenies? Quid dices imbecillitati humanę? Quid dices quo inflámati in media pericula irruant? qua oratione hunc timendi consensum, quibus ingenij viribus obnixam contra te persuasionem humani generis auertes? Verba mihi captiosa componis, & interrogatiúculas nectis. Magnis telis magna portenta feriuntur. Serpentem illum in Africa sæuum, & Romanis legionibus bello ipso terribiliorem, frustra sagittis fundisque petierunt. Ne Python quidem vulnerabilis erat, cum ingens magnitudo pro vastitate corporis solida, ferrũ, & quicquid humanæ torserant manus, reijceret. molaribus demũ fracta saxis est. & aduersus mortem tu tam minuta iacularis? Subula leonem excipis. Acuta sunt ista quæ dicis. Nihil est acutius arista. Quædam inutilia & inefficacia,

ipsa

ipsa subtilitas reddit.

AD EPISTOLAM LXXXII.

MALE mihi esse malo quàm molliter.] *Liber Siculus* male tibi, *quod verius puto.* MVRETVS

Hoc dicunt, malus est.] *Ita veteres libri, quibus vsus sum, non, vt alij, mollis.*

Vtraque res letalis est,] *alij* detestabilis. *Secutus sum librum Constantini.*

Hic est enim Brutus,] *Ad D. Brutum hæc pertinere arbitror, qui, vt ait Velleius, fugiens in hospitio cuiusdam nobilis viri, nomine Capeni, dono, ab ijs quos miserat Antonius, iugulatus est. ad M. quidem Brutum pertinere nullo modo possunt.*

Multorum ingenijs] *Plato quoque libro tertio de rep. grauiter reprehendit poetas, quod talibus commentis mortem, satis suapte sponte terribilem: terribiliorem etiam efficerent.*

Tu ne cede malis, sed contra audentior ito.] *Addiderant quidam hemistichium*, Quam tua te fortuna sinet. *Sed hoc neque apud Virgilium, neque in veteribus Senecæ libris legitur, & plane ineptum est.*

Nunc sic excipe] *Fidelius in quodam antiquo exemplari*, Nunc sic accipe. PINCIANVS.

Insuperabili loco stat animus,] *Scribe*, in insuperabili loco stat animus, *ex vetere lectione.*

Laudatur non exilium, sed qui hoc non doluit.] *Scribendum*, laudatur non exilium, sed is qui patienter tulit, *ex eadem. Sunt tamen exemplaria, in quibus legitur*, Laudatur non exilium, sed qui non doluit, quamuis isset: *pro quo fortassis reponendum, sed qui* non doluit cum exulasset.

Sed etiam cum persuaseris istas fabulas esse,] *Scribe* ista, *non* istas, *ex exemplari correcto & prisco, & paulo ante* territat, *non* terreat, *habet vetus lectio.*

Et ab re suspecta ac periculosa fugiat.] *Malim legeres* fuget, *quàm* fugiat.

Non ibis audacior, si mala illa esse credideris.] *Scribe*, audentior, *non* audacior. *repetit enim Virgilianum verbum, sic etiam agnoscente vetere lectione.*

He-

Nec victoriam sperant, nec reditum] *Scribe* sperantes, *non* sperant, *ex castigatiss. codice, in quo etiam* funditus *legitur paulo post, non* futurus.

Ne Python quidem vulnerabilis erat,] *Scribendum censeo*, nec Python quidem inuulnerabilis erat. *etsi arbitror hæc verba Senecæ non esse, sed studiosi, Senecæ verba refellentis, exemplo Pythonis, qui fuerat ab Apolline sagittis confectus. Quæ verba postea, per errorem à librariis in ordinem contextus tracta fuerunt.*

ERASMVS Ne Python quidem] *Hæc verba non congruunt sententiæ, legendum videtur*, ne pilo quidem: *aut*, ne pilis quidem: *vt intelligas, post sagittas & fundas adhibita pila.*

OBSOPÆVS. *M. ss. in secunda persona.* & cum dicis.

M ss Qui cum periturus mortis moras quæreret.

Modius epist. 120. Membrana duabus dictionibus in vnam contractis legunt, vna littera leuiter immutata: vides ipsam mortem, *&c. & ita e nostris Ambianus codex.*

Idem ibidem: In margine erat, His obseruantibus. *vnde non difficile erat, etsi libri nulli monerent, facere*, His obuersantibus. *quod valet*, in oculos animumque incurrentibus. *Hactenus Modius. Mox m. ss. duo* offundit *exhibent pro* infudit.

In omnibus m. ss. quos contuli, & Virgilij exemplaribus quæ inspexi, inuenitur hoc hemistichium, Quàm tua fortuna sinat. *vt mirer Muretum, qui id ne quidem apud Virgilium extare in suis notis scriptum reliquit.*

Perperam processerunt, *m. ss. recte* promiserunt. *vidit Modius epist. 120. notatum est in annotationibus ad Senecam rhetorem. Comprobat Sabini venustus iocus apud Senecam patrem, Suasoria* II. Ego illi ad prandium promisissem, ad cœnam renuntiassem.

M. ss. & ceteræ editiones vno verbo auctius, Ire commilitones illo necesse est, vnde redire non est necesse. *& statim*, circumscriptiones vestræ, *non* nostræ.

Modius epist. 116. totum locum ex Herbipolensi scripto codice ita legit: Serpentem illam in Africa sæuam, & Romanis legionibus bello ipso terribiliorem, frustra sagittis fundisque petierunt, ne pilo quidem vulnerabilis erat, *&c. vsus sagittarum & fundarũ eminus, pili cominus. quodque hic libri meliores sexum mutant in serpente, alibi quoque notaui hi-*

storicos, anguis serpentis, *& similium vocibus lubentius femininum genus tribuere, contra quàm poetae facere solent, apud quos frequentius masculino reperiuntur. Hac Modius. Atque posterius certum residuum libri & exempla Senecae epistola quadragesima secunda.* Tuto serpens pestifera tractatur, *& libro primo de clementia,* Serpentes paruulae fallunt *&c. posterius vero incertum. nullibi enim* pilo, *sed vel* Pithio, *vel* Phithio, *vel* Phytio.

M ss. tres Progymnasias. *quod facile transit in* Progymnastas. *vt legendum docuit Muretus.*

Timent mortem] *v. c.* morti. GRVT. & IVRETVS

In insuperabili loco stat] *particula,* in, *abest optimè à v. c. Iureti.*

Contra quàm] *v. c.* quàm contra.

Zeno noster] *v. c.* Zenon, *vt alibi saepe. Sic idem v. c. solet scribere.* Platon, *pro quo vulgo* Plato, *Iur.*

Post hoc non dubitabo] *v. c.* Posthac, *qua voce non semel vtitur, vt sup. epist.* 78 vis tu post hoc dolorem deridere? *Idem lib.* I. *de Clem c.* 9 post hoc detulit vltra *sic enim ibi quidam v. c. Et lib. de consol. ad Alb. cap. vlt.* post hoc nemo miratur *Iur.*

Habuit dedus] *v. c. Iureti,* edecus. *Et cogitandum est, num veteres tales syllabas addiderint dictionibus, vt illarum vis augeretur.*

Nobis infundit longa] *v. c.* offundit.

Totum Reip. bellum] *v. c.* totum Romani populi bellum.

Thermopylarum angustiis] *Tacere nec possum nec debeo varietatem scripturae quam reperi in optimo v. c.* Thermopilatrij angustiis. *vox quidem rara, sed quae proba videtur, & digna quae iam nunc primum restituatur. Iuretus.*

Quem erectiorem possunt] *v. c.* exercitiorem: *sed nihil muto, nam illa prior dictio frequens est auctori, vt cum dicit,* magnifica & erecta, *Epist.* 41. excelsum & erectum, *Epist.* 45. grandis & erectus, *Epist.* 46. *ita enim ibi quidam, v. c. Et lib.* 2. *de Clem. c.* I. Vegeta atque erecta. *Iuretus.*

Qua oratione hunc] *v. c.* ratione.

Ne Python quidem vulnerabilis erat] *Varie hic locus concipitur, & facessit negotium eruditis. Mihi valde arridet scriptura v. c.* ne Pythio: *vult enim indicare hyperbolica quadam*

figura, tantum fuisse laboris in confodiendo isto serpente Africa, vt ne quidem ipse Deus Pythius, si affuisset, suis sagittis vulnerare potuisset. Nota fabula serpentis Pythonis. Itaque iam confirmatur coniectura magni viri P. Fabri, qui minuerat repeneundum, ne Pythio. *hæc Iuretus.*

Et aduersus mortem tu tam minuta iacularis?] *non displicet lectio v. c.* & aduersus mortem totam minuta iacularis? *Iuretus.*

EPISTOLA LXXXIII.

SINGVLOS dies tibi meos, & quidem totos, iudicari iubes. Bene de me iudicas, si nihil esse in illis putas quod abscondam. Sic certe viuendum est, tanquam in conspectu viuamus: sic cogitãdum, tanquam aliquis in pectus intimum inspicere possit. & potest. Quid enim prodest ab homine aliquid esse secretum? Nihil Deo clusum est. Interest animis nostris, & cogitationibus mediis interuenit. Sic interuenit dico, tanquam aliquando discedat. Faciam ergo quod iubes, & quid agam, & quo ordine, libenter tibi scribam. obseruabo me protinus. & quod est vtilissimum, diem mecum recognoscam. Hoc nos pessimos facit, quòd nemo vitam suam respicit. Quid facturi simus, cogitamus, & id raro: quid fecerimus, non cogitamus. Atqui consilium futuri ex præterito venit. Hodiernus dies solidus est. Nemo ex illo quicquam mihi eripuit: totus inter stratum lectionemque diuisus est. Minimum exercitationi corporis datum: & hoc nomine ago gratias senectuti. non magno mihi cõstat. cum me moui, lassus sum. Hic autem exer-

citationis, etiam fortiſſimis, finis eſt. Progymnaſios meos quæris? vnus mihi ſufficit, Earinus, puer (vt ſcis) amabilis: ſed mutabitur. Iam aliquem teneriorem quæro. Hic quidem ait, nos eandem criſin habere, quia vtrique dentes cadunt. ſed iam vix illum aſſequor currentem, & intra pauciſſimos dies non potero. vide quid exercitatio quotidiana proficiat. Cito magnum interuallum fit, inter duos itinere diuerſo euntes. eodem tempore ille aſcendit, ego deſcendo: nec ignoras, quanto ex his velocius alterum fiat. Mentitus ſum: iam enim ætas noſtra nõ deſcendit, ſed cadit. Quomodo tamen hodiernum certamen nobis ceſſerit, quæris? Quod raro curſoribus euenit. Hieran fecimus. Ab hac fatigatione magis quàm exercitatione in frigidam deſcendi. Hoc apud me vocatur parum calda. Ille tantus Pſychroluſtes, qui Kalendis Ianuariis in Euripum ſaltabam, qui anno nouo quemadmodum legere, ſcribere, dicere aliquid, ſic auſpicabar in Virginem deſilire, primum ad Tiberim tranſtuli caſtra: deinde ad hoc ſolium, quod cum fortiſsimus ſum, & omnia bona fide fiunt, ſol temperat, non multum mihi ad balneum ſupereſt. Panis deinde ſiccus, & ſine menſa prandium: poſt quod nõ ſunt lauandæ manus. Dormio minimum. Conſuetudinem meam noſti. Breuiſſimo ſomno vtor, & quaſi interiungo. ſatis eſt mihi vigilare deſiiſſe. Aliquando dormiſſe me ſcio, aliquando ſuſpicor. Ecce Circenſium obſtrepit clamor: ſubita aliqua & vniuerſa voce feriuntur aures meæ. Nec cogitationem meam excutiunt,

nec interrumpunt quidem, fremitum patientissime fero, multæ voces, & in vnum confusæ, pro fluctu mihi sunt, aut vento,siluam verberãte, & ceteris sine intellectu sonantibus. Quid ergo est? nunc cui animum adiecerim, dicam. Superest ex hesterno mihi cogitatio, quid sibi voluerint prudentissimi viri, qui rerum maximarum probationes leuissimas & perplexas fecerunt,quæ vt sint veræ, mendacio tamen similes sunt. Vult nos ab ebrietate deterrere Zeno, vir maximus, huius sectæ fortissimæ ac sanctissimæ conditor. Audi ergo quemadmodum colligat, virum bonum non futurum ebrium.Ebrio secretum sermonem nemo committit: viro autem bono committit:ergo vir bonus ebrius non erit. Quemadmodum opposita interrogatione simili derideatur, attende. Satis enim est, vnam ponere ex multis. Dormienti nemo secretum sermonem committit: viro bono autem committit: ergo vir bonus non dormit. Quo vno modo potest, Posidonius Zenonis nostri causam agit: sed ne sic quidem, vt existimo, agi potest. Ait enim ebrium duobus modis dici: altero, cum aliquis vino grauis est, & impos sui: altero, si solet ebrius fieri, & huic obnoxius vitio est. Hunc à Zenone dici qui soleat fieri ebrius, non qui sit.Huic autem neminem commissurum arcana, quæ per vinum eloqui possit quod est falsum.Prima enim illa interrogatio complectitur eum qui est ebrius,non eum qui futurus est.Plurimum enim interesse concedes inter ebrium & ebriosum.Potest & qui ebrius est, tunc primum

esse, nec habere hoc vitium: & qui ebriosus est, sæpe extra ebrietatem esse. Itaque id intelligo, quod significari verbo isto solet: præsertim cum ab homine diligentiam professo ponatur, & verba examinante. Adiice nunc, quòd si hoc intellexit Zeno, & nos intelligere voluit, ambiguitate verbi quæsiuit locum fraudi: quod faciendum non est, vbi veritas quæritur. Sed sanè hoc senserit: quod sequitur, falsum est, ei qui soleat ebrius fieri, non committi sermonem secretum. Cogita enim quàm multis militibus, non semper sobriis, & imperator, & tribunus, & centurio, tacenda mandauerit. De illa C. Cæsaris cæde, illius dico qui superato Pompeio Rempublicam tenuit tam creditum est Tillio Cimbro, quàm C. Cassio. Cassius tota vita aquam bibit. Tillius Cimber & nimius erat in vino, & scordalus. in hanc rem iocatus est ipse: Ego, inquit, quemquam feram, qui vinum ferre non possum? Sibi quisque nunc nominet eos, quibus scit & vinum male credi, & sermonem bene. Vnum tamen exemplum, quod occurrit mihi, referam, ne intercidat. Instruenda est enim vita exemplis illustribus. Non semper confugiamus ad vetera. L. Piso, vrbis custos, ebrius ex quo semel factus fuit, maiorem partem noctis in conuiuio exigebat: vsque in horam sextam fere dormiebat: hoc erat eius matutinum. Officium tamen suum, quo tutela vrbis continebatur, diligentissime administrauit. Huic & diuus Augustus dedit secreta mandata, cum illum præponeret Thraciæ, quam perdomuit: & Tiberius pro-

ficiſcens in Campaniam, cum multa in vrbe & ſuſpecta relinqueret & inuiſa, puto quia illi bene ceſſerat Piſonis ebrietas, poſtea Coſſum fecit vrbis præfectum, virum grauem, moderatum, ſed merſum vino, & madentem: adeo, vt ex ſenatu aliquando, in quem è conuiuio venerat, oppreſſus inexcitabili ſomno, tolleretur. Huic tamen Tiberius multa ſua manu ſcripſit. quæ committenda ne miniſtris quidem ſuis iudicabat. nullum Coſſo aut priuatum ſecretum, aut publicum elapſum eſt: Itaque declamationes iſtas de medio remoueamus. Non eſt animus in ſua poteſtate, ebrietate deuinctus. Quemadmodum muſto dolia ipſa rumpuntur, & omne quod in imo iacet, in ſummam partem vis caloris eiectat: ſic vino exæſtuante, quicquid in imo iacet abditum, effertur, & prodit in medium. Onerati mero quemadmodum non continent cibum, vino redundante, ita ne ſecretum quidem. quod ſuum alienumque eſt, pariter effundunt. Sed quamuis hoc ſoleat accidere, ita & illud ſolet, vt cum his quos ſcimus libentius bibere, de rebus neceſſariis deliberemus. Falſum eſt ergo hoc, quod patrocinij loco ponitur, ei qui ſoleat ebrius fieri, non dari tacitum. Quanto ſatius eſt, apperte accuſare ebrietatem, & vitia eius exponere? quæ etiam tolerabilis homo vitauerit, nedum perfectus ac ſapiens: cui ſatis eſt ſitim extinguere qui etiamſi quando orta eſt hilaritas, aliena cauſſa producta longius, tamen citra ebrietatem reſiſtit. Nam de illo videbimus, an ſapientis animus nimio vino tur-

betur,& faciat ebriis solita. Interim si hoc colligere vis, virum bonum non debere ebrium fieri, cur syllogismis agis? dic quàm turpe sit, plus sibi ingerere quàm capiat, & stomachi sui non nosse mensuram: quam multa ebrij faciant, quibus sobrij erubescant: nihil aliud esse ebrietatem quàm voluntariam insaniam. Extende in plures dies illum ebrium habitum: nunquid de furore dubitabis? Nunc quoque non est minor sed breuior. Refer Alexandri Macedonis exemplum, qui Clitum carissimum sibi ac fidelissimum inter epulas trans-fodit, & intellecto facinore, mori voluit, certe debuit. Omne vitium ebrietas & intendit & detegit: obstantem malis conatibus verecundiam remouet. Plures enim pudore peccandi, quàm bona voluntate, prohibitis abstinent. Vbi possedit animum nimia vis vini, quicquid mali latebat, emergit. Non facit ebrietas vitia, sed prodit. tunc libidinosus ne cubiculum quidem expectat, sed cupiditatibus suis quantum petierint, sine dilatione permittit: tunc impudicus morbum profitetur ac publicat: tunc petulans non linguam non manum continet. Crescit insolenti superbia, crudelitas sæuo, malignitas liuido. omne vitium detegitur & prodit. Adiice illam ignorationem sui, dubia & parum explanata verba, incertos oculos, gradum errantem, vertiginem capitis, tecta ipsa mobilia, velut aliquo turbine circumagente totam domum, stomachi tormenta, cum efferuescit merum. ac viscera ipsa distendit. Tunc tamen vtcunque tolerabile est, dum illi vis sua est.

Qui cum somno vitiatur, & quæ ebrietas fuit, cruditas facta est? Cogita quas clades ediderit publica ebrietas. Hæc accerrimas gentes, bellicosasque, hostibus tradidit: hæc multorum annorũ pertinaci bello defensa mœnia patefecit: hæc contumacissimos, & iugum recusantes, in alienum egit arbitrium: hæc inuictos acie mero domuit. Alexandrum, cuius modo feci mentionem, tot itinera, tot prœlia, tot hiemes, per quas, victa temporum locorumque difficultate, transierat, tot flumina ex ignoto cadentia, tot maria tutum dimiserunt: intemperantia bibendi, & ille Herculaneus ac fatalis scyphus condidit. Quæ gloria est, capere multum? Cum penes te palma fuerit, & propinationes tuas strati somno ac vomitantes recusauerint, cum superstes toti conuiuio fueris, cum omnes viceris virtute magnifica, & nemo tam vini capax fuerit, vinceris à dolio. M. Antonium, magnum virum & ingenij nobilis, quæ alia res perdidit, & in externos mores ac vitia non Romana traiecit, quàm ebrietas, nec minor vino Cleopatræ amor? Hæc illum res hostem reipublicæ, hæc hostibus suis imparem reddidit, hæc crudelem fecit, cum capita principum ciuitatis cœnanti referrentur, cum inter apparatissimas epulas luxusque regales ora ac manus proscriptorum recognosceret, cum vino grauis, sitiret tamen sanguinem: Intolerabile erat quod ebrius faciebat, etiam si sobrius faceret: quanto intolerabilius, quòd hæc in ipsa ebrietate faciebat? Fere vinolẽtiam crudelitas sequitur. violatur enim exaspe-

raturque sanitas mentis. Quemadmodum difficiles faciunt oculos diutini morbi, etiam ad minimam radij solis offensionem: ita ebrietates continuæ efferant animos. Nam cum sæpe apud se non sint, consuetudine insaniæ durata vitia, vino concepta, etiam sine illo valent. Dic ergo, quare sapiens non debeat ebrius fieri. Deformitatem rei & importunitatem ostende rebus, non verbis: quod facillimum est. Proba istas, quæ voluptates vocantur, vbi transcenderint modũ, pœnas esse. Nam si illud argumentaberis, sapientem multo vino inebriari, & retinere rectum tenorem, etiam si temulentus sit: licet colligas, nec veneno poto moriturum, nec opio sumpto dormiturum, nec elleboro accepto quicquid in visceribus, hærebit, eiecturum, deiecturumque. Sed si tentantur pedes, lingua non constat: quid est, quare illum existimes in parte sobrium esse, in parte ebrium?

AD EPISTOLAM LXXXIII.

PROGYMNASIOS] *Liber vetus meus* Progymnastos. *Vtraque vox mihi æque incognita, sed legendum* Progymnastas. *Ita enim à Platone & Xenophonte vocari syngymnastas, id est, eos qui vna cum aliquo exercentur. auctor est Pollux.* MVRETVS.

Hieram fecimus.] *Ad mediam in stadio lineam, quæ hiera dicebatur, ambo æque fessi peruenimus: & ita neuter vicit.*

Psychrolutes,] *Ita vocantur, qui frigida corpus abluunt.*

Kalendis Ianuariis] *Quo tempore frigus maxime viget. sed Kalendis Ianuarij, quod reliquo anno facere meditabantur, id quasi omnis causa delibabant. Ouidius:*

Quisque suas artes ob idem delibat agendo,

Nec plus quàm solitum testificatur opus.

Ad Tiberim] *Tanquam paulo minus frigidum, quàm est aqua Virgo.*

Interiungo] *Ita veteres libri, non, vt vulgati,* Interuigilo: *Interiungere autem dicuntur, qui sub meridiem equos soluunt, vt interquiescant. Horatius pro eodem dicit iter diuidere.*

Hoc iter ignaui diuisimus, altius ac nos
Precinctis vnum.

& ab eadē metaphora Varro diem diuidere, Seneca libro primo de tranquillitate vita. Quidam medio die interiunxerunt, & in pomeridianas horas aliquid leuioris operæ distulerunt. *Martialis:*

Interiungere quæris ad Camœnas.

Tillio Cimbro] *Ita plane legendum, non, vt in aliis,* Illi Cimbro.

Scordalus.] *Hic locus manifesto confutat allatam à Turnebo huius vocis expositionem.*

L. Piso,] *Suetonius in Tiberio:* Postea princeps in ipsa publicorum morum correctione cum Pomponio Flacco & L Pisone noctem continuumque biduum epulando potandoque consumpsit: quorum alteri Syriam prouinciam, alteri præfecturam vrbis confestim detulit. *De Thracia ab eo domita & diligētia in custodiēda vrbe Velleius libro secundo:* Atrox in Thracia bellum ortum, omnibus eius gentis nationibus in arma accensis. L. Pisonis, quem hodièque diligentissimum atque eundem lenissimum securitatis vrbanæ custodem habemus, virtus compressit.

Certe debuit.] *Male in aliis* eruit.

PINCIANVS. Sic interuenit dico, non tanquam aliquando discedat.] *Tolle negationem* non *ex vetere lectione.*

Breuissimo somno vtor, & quasi interuigilo.] *Eadem* interiungo *habet rectissime, non* interuigilo.

Sed sane si hoc senserit] *Verbum* si *delendum, ex eadem.*

Tam creditum est illi Cymbro,] *Corrige,* tam creditum est Tullio Cymbro, *ex exemplari Franciscano & ex ipso Seneca paulo post, praetereaque Suetonio, Appiano, Plutarcho, & aliis.*

Ebrius ex quo semel factus fuit.] *Codices correcti, e-*

brius, ex quo semel factus est, fuit.

Extende in plures dies illum ebrij habitum] *In quibusdam exemplaribus verbum* dies *desideratur, in quibusdam pro eo* vires *substitutum leges.*

Ex intellecto facinore, mori voluit. Certe eruit omne vitium ebrietas, & incendit, & detegit] *Verba illa*, Certe eruit, *aliter habentur in vetere lectione. Quædam exemplaria*, Certe diruit. *Exemplar diuæ Mariæ*, Certe deliuit. *Quæ lectio propius ad veritatem accedit. Scribendum enim puto per minorem, vt legatur coniunctim ad superiora*, certe delituit: *& referatur ad Alexandrum, qui occiso Clito, conspectum hominum veritus, domi se multos dies continuit, ad cõfirmandum pudorem: autore Curtio.*

Vallatur enim, exasperaturque sanitas mentis.] *Exemplaria quædam* vallatur *agnoscunt: vt habent impressi codices. Alia*, villatur. *Alia*, violatur, *Codex diuæ Mariæ Salmenticens.* bellatur, *vt fere adducar, legi posse* belluatur, *hoc est in belluæ naturam transit.*

Nam cum sæpe apud se non sunt, consuetudine insaniæ durata,] *Corrige*, Nam cum sæpe apud se non sint, vbi consuetudo insaniæ durata est, *ex exemplari Facundi & Primitiui.*

Hieram fecimus.] *Apparet vehementissimum ac laboriosissimum cursum fuisse dictum* ἱερὰν, *vt subaudias* δρομὴν: *quemadmodum & nautæ dicunt* sacram anchoram: *& medici* sacram dosin, ἱερὰν πικρὰν. ERASMVS

Nec sopore sumpto dormiturum,] *Ex exemplari feliciore reposuimus* opio. *Opium enim copiosius sumptum, lethalē adfert somnum.*

Non displicet perperas *ex Ambiano codice, si ceteri assentirent.* Perperos *interpretatur Nonius, indoctos, stultos, rudes & insulsos.* OBSOPŒVS.

De hoc diridendi genere vide iuris consultissimum Cuiacium libri 17. Obseruationum capite trigesimonono.

Optimus m. ss. cum vulgatis, & nos intelligere voluit. *ceteri* noluit. *Optimo (scribit Modius epistola 96. Nouantique) impostorum enim est intelligi ita velle, vt verborum ambiguitate deceptos ex eisdem refellere queant. notum olim artificium vatis

Delphico, & quot erant alibi vsquam tum.

Pinciani, & duo P. tcani exemplaria, ebrius ex quo semel factus est, fuit. *id est (vt explicat Lipsius comment. ad 6. Annal. Taciti) post vnam illam ebrietatem (qua tam bene cesserat, & cuius pretium præfecturam ipsam habebat, vt Plinius scribit libri 14. nat. hist. capite vltimo, & Suetonius Tib. cap. 42. semper placuit ei esse ebrium.*

M. ss. si quando hortata est hilaritas.

Iidem, illum ebrii habitum.

Scripta & impressa antehac exemplaria, sed protrahit.

Lipsius Electorum 1. capite decimo sexto: Hæc nulli res, quæ emendo. Intolerabile erat quod ebrius fiebat: quanto intolerabilius, quod hæc ipsa in ebrietate faciebat? *Crainie mihi vnicus liber, in quo vestigium non est pessimarum vocum quas eieci. Sententia patet. Intolerabilis, in Antonio, & in Triumuiro reip. constituenda, ebrietas quanto intolerabilior in ebrietate crudelitas? Hæc Lipsius. cuius emendationem comprobant nunc tres m. ss.*

Farinus puer] *v. c. Iureti*, Faruius, *alij codices* [illegible]

Itinere diuerso euntes] *Vox* itinere, *plane deest in v. c. rectè nam, diuerso, aduerbialiter positi. Id non satis obseruatum, fecit. vt glossographi addita dictione locum interpolarent. Iuretus.*

Auspicabar in Virginem desilire] *Aquam quæ Romam influere omnium fere frigidissimam.* virginem *appellatam probatur ex Frontino lib. 1. de aquaductibus.* Virgo appellata est quod quærentibus aquam militibus, puella virguncula venas quasdam monstrauit, quas secuti qui foderunt, ingentem aquæ modum inuenerunt: *de eadem alia multa Plinius lib. 31. c. 3. Marlianus lib. 5. c. 5. vrbis Romæ Topograph. Fabricius in Roma & alij pleríque.*

Et quasi interiungo] *Vera lectio, confirmata fide* [illegible] *membranarum: sic Martialis lib. 3. Epist. 67.* Exarsitque dies & hora lassos Interiungit equos meridiana. *Iuretus.*

Quemadmodum difficiles faciunt oculos] *v. c.* [illegible] modum afficiunt oculos.

Nec opio sumpto] *Spuria lectio est, & rectissime noster v. c.* nec sopore sumpto. *Confirmat idem Seneca lib. 5. de benef. cap. 13.* soporem cum venenum esse crederet miscuit, *sic enim ibi vetusti codices, cuius loco vulgati libri habent,* saporem, *vt etiam alij testati sunt. Iuretus.*

EPISTOLA LXXXIIII.

ITINERA ista quæ segnitiem mihi excutiunt, & valitudini meæ prodesse iudico, & studiis. Quare valitudinem adiuuent, vides. cum pigrum me, & negligentem corporis, litterarum amor faciat, aliena opera exerceor. Studiis quare prosint, indicabo. A lectionibus recessi. Sunt autem, vt existimo, necessariæ. Primum, ne sim me vno contentus: deinde, vt cum ab aliis quæsita cognouero, tum & de inuentis iudicem, & cogitem de inueniendis. Alit lectio ingenium: & studio fatigatum, non sine studio tamen, reficit. Nec scribere tantum, nec tantum legere debemus. Altera res contristabit, & vires exhauriet: de stylo dico: altera soluet ac diluet. Inuicem hoc illo commutandum est, & alterum altero temperandum: vt quicquid lectione collectum est, illus redigat in corpus. Apes (vt aiunt) debemus imitari, quæ vagantur, & flores ad mel faciendum idoneos carpunt: deinde quicquid attulere, disponunt, ac per fauos digerunt: & vt Virgilius noster ait,

——liquentia mella
Stipant, & dulci distendunt nectare cellas.

De illis non satis constat, vtrum succum ex floribus, ducant, qui protinus mel sit: an quæ collegerunt, in hunc saporem mixtura quadam & proprietate spiritus sui mutent. Quibusdam e-

nim placet non faciendi mellis ſcientiam eſſe illis, ſed colligendi. Aiunt inueniri apud Indos mel in arundinum foliis, quod àut ros illius cæli, aut ipſius arundinis humor dulcis & pinguior gignat. In noſtris quoque herbis vim eádem, ſed minus manifeſtam & notabilem poni, quam perſequatur & contrahat animal huic rei genitum. Quidam exiſtimant, conditura & diſpoſitione in hanc qualitatem verti, quæ ex tenerrimis virentium florentiumque decerpſerint, non ſine quodam, vt ita dicam, fermento, quo in vnum diuerſa coaleſcunt. Sed ne ad aliud quàm de quo agitur, abducar, nos quoque apes debemus imitari & quæcunque ex diuerſa lectione congeſſimus, ſeparare. melius enim diſtincta ſeruátur. Deinde adhibita ingenij noſtri cura & facultate, in vnum ſaporem varia illa libamenta confundere: vt etiam ſi apparuerit vnde ſumptum ſit, aliud tamẽ eſſe quàm vnde ſumptum, eſt, appareat: quod in corpore noſtro videmus ſine vlla opera noſtra facere naturam. Alimenta quæ accepimus, quandiu in ſua qualitate perdurant & ſolida innatant ſtomacho, onera ſunt. At cum ex eo quod erant, mutata ſunt, tunc demum in vires & in ſanguinem trãſeunt. Idem in his quibus aluntur ingenia, præſtemus: vt quæcunque hauſimus, non patiamur integra eſſe, ne aliena ſint: ſed concoquamus illa: alioquin in memoriam ibunt, non ingenium. Aſſentiamur illis fideliter & noſtra faciamus: vt vnum quiddam fiat ex multis: ſicut vnus numerus fit ex ſingulis, cum minores ſummas diſſidentes com-

computatio vna comprehendit. Hoc faciat animus noster. Omnia quibus est adiutus, abscondat: ipsum tantum ostendat, quod effecit. Etiam si alicuius in te comparebit similitudo, quàm admiratio tibi altius fixerit, similem esse te volo quomodo filium, non quomodo imaginem. Imago res mortua est. Quid ergo? non intelligetur cuius imiteris orationem? cuius argumentationem? cuius sententias? Puto aliquando ne intelligi quidem posse, si magni viri, nec enim omnibus quæ ex quoque velut exemplaria traxit, formam suam impressit, vt in vnitatem illam competant. Non vides quàm multorum vocibus chorus constet? vnus tamen ex omnibus sonus redditur, aliqua illic acuta est, aliqua grauis, aliqua media, accedunt viris fœminæ interponuntur tibiæ: singulorum illic latent voces: omnium apparent. De choro dico, quem veteres philosophi nouerant. In comessationibus nostris plus cantorum est, quàm in theatris olim spectatorum fuit. cum omneis vias ordo canentium impleuit, & cauea æneatoribus cincta est, & ex pulpito omne tibiarum genus organorumque consonuit, fit concentus ex dissonis. Talem animum esse nostrum volo, vt multæ in illo artes: multa præcepta sint, multarum ætatum exempla, sed in vnum conspirata. Quomodo, inquis, hoc effici poterit? assidua intentione. si nihil egerimus, nisi ratione suadente. hanc si audire volueris, dicet tibi: Relinque ista iamdudum, ad quæ discurritur. Relinque diuitias, aut periculum possidentiũ, aut onus. Relin-

que corporis atque animi voluptates. molliunt & eneruant. Relinque ambitum. tumida res eſt, vana, ventoſa. nullum habet terminum. tam ſolicita eſt, ne quem ante ſe videat, quàm ne ſe poſt alium. laborat inuidia, & quidem duplici. Vides autem quàm miſer ſit is, cui inuidetur, ſi & inuidet. Intueris illas potentium domos, illas tumultuoſa, rixa ſalutantium, limina? multum habent contumeliarum, vt intres: plus cum intraueris. Præteri iſtos gradus diuitum, & magno aggeſtu ſuſpenſa veſtibula. Non in prærupto tantum iſtic ſtabis, ſed in lubrico. Huc potius te ad ſapientiam dirige, tranquilliſſimasque res & ſimul ampliſſimas pete. Quæcunque videntur eminere in rebus humanis, quamuis puſilla ſint, & comparatione humillimorum extent, per difficiles tamen & arduos tramites adeuntur. Confragoſa in faſtigium dignitatis via eſt. At ſi conſcendere hunc verticē libet cui ſe fortuna ſubmiſit, omnia quidem ſub te quæ pro excelſiſſimis habentur, aſpicies, ſed tamen venies ad ſumma per planum.

AD EPISTOLAM LXXXIIII.

PINCIANVS.

A Lectionibus receſſi.] *Scribe*, à lectione non receſſi. *ex codice Franciſcano. Cæteris cum impreſſis congruit.*

Inuicem hoc illo commutandum eſt,] Commendandum, *non* commutandum, *quod habet antiqua lectio.*

Et alterum altero temperandum.] *Maior codicum pars* ſeparandum *legit, non* temperandum.

Etiam ſi alicuius in te comparebit ſimilitudo,] *In correctiore exemplari,* Quòd ſi alicuius, *& cætera, rectius.*

Nec intelligi quidem posse, si magni viri:[*In nonnullis codicibus*, ne intelligi quidem posse, si magni viri ingenium est.

Nec enim omnibus quæ ex quoque velut exemplaria traxit,] *Variant hic codices. Quidam legunt* ex æquo, *non* ex quo. *Alij* exemplari, *non* exemplaria. *Alij* struxit *agnoscunt, non* traxit. *Ex hac dissonantia lectionum commodam aliquam excogitato ingeniosus lector.*

Vt vnitatem cum illa petant,] *Quædam exemplaria*, & in vnitatem illa computat.

Et cauea venatoribus cincta] *Exemplar Facundi & Primitiui, non* venatoribus *legit, sed* æneatoribus *pulcherrime.*

Quàm ne se post alium.] *Vetus lectio*, quàm ne alium post se. *Sunt tamen codices, in quibus verbum* alium *redundat.*

Si his cui inuidetur & inuidet.] *Coniunctio* si *superuacanea est, ex antiquo codice.*

Tranquillissimasque res & simul amplissimas pete.] *Deest verbum* eius, tranquillissimasque res eius & simul amplissimas pete, *ex vetere lectione.*

Puta aliquando ne intelligi quidem posse, si magni viri. *Locus est deprauatus, nec subueniebant exemplaria. Interim lectionem vtcunque tibicine fulciemus, donec quod certum est, emerserit. Opinor inuersum ordinem, atque ita legendum:* Puto aliquando ne intelligi quidem posse, si magni viri: *vt hic ex superioribus repetas argumentationem & sententias. Deinde sequitur:* Nec enim ex omnibus velut exemplaria traxit, ex quo formam suam impressit, vt in vnitatem illa competant. *Sensus hic est: Si magni viri orationem imiteris, non agnosci cuius sit sententia, quum ille non collegerit ex quibuslibet, posteaquam illis impressit suam formam, vt competant in vnitatem. Verum video tolerabilem lectionem, si pro*, ex quo, *legas*, nec enim omnibus quæ ex quoque velut exemplaria traxit, *&c. Rursus si legas* traxerit *pro* traxit, *vt sit sensus: Non omnibus impressit formam, quæ ex quo traxerit: hoc est, non addidit notam, qua liqueat, quid ex quo traxerit.* Et quare non impressit formam: vt illa competant in vnitatem. *In quodam exemplari, pro* traxit, *erat* struxit: *tum Ennij nomen erat additum*, Magni viri Ennij. ERASMVS.

M. ß. Inuicem hoc & illo commeandum est. OBSCVRVS.

Optimus codex, nec aliena sint. Concoquamus illa. *huic attestatur M.dij scripta lectio epist.*116.*Nouant.*

Nihil sani est in m. ss. modo & inuitantem ila competat, *modo* & inuitatam illa competat, *modo* & in veritatem illa competat, *referentibus.*

Abest dictio sonus *à tribus m ss.*

Lipsius epistola 9.*libri* 3.*quæst.epistolicarum Pax mi Seneca, quis credet? in vno conuiuio aliquo plus cantorum, quàm olim spectatorum? impudens mendacium. Recte in manus. Seneca* Io. *Latomi*, In commissionibus, *& intelligit commissiones ludorum. patet ex sequentibus. Quomodo hoc Pincianum fugerit, miror.* Ita *Lipsius. Vnus e nostris*, commessionibus: *reliqui tres clare*, commissionibus.

GRVT. & IVRETVS. Pigrum me, & negligentem] *sequor quod habet v.c.* pigrum viæ & neglig. *Iuretus.*

Hoc illo commutandum est] *v.c.* hoc & illo commeandum est, *& videtur vox esse proprior & accommodatior sensui, quam illud vulgatum*, commutandum: *et indicet studiosum vti hac parte veluti quodam commeatu.* Commeatus *autem facultas est abeundi ad præscriptum diem reuersuro. Simili metaphora dixit Epist.* 54. à mala valetudine sibi datum longum commeatum, *Iuretus.*

In commessationibus nostris] *Pax mi Seneca quis credet? in vno conuiuio aliquo plus cantorum, quam olim spectatorum? impudens mendacium, recte in m.ss.* Io. *Latomi*, In commissionibus, *& intelligit commissiones ludorum. patet ex sequentibus. sic Lipsius lib* 3.*Epist.quæst* 9.

Et cauea æneatoribus cincta est] *nimirum in omnibus ludis, etiam scenicis, signum erat commissionis* tuba, æneatoresque *hi, tubicines. ideo Apuleius* tubam terminalem *appellat, quia primitias & ludicra certaminis finiret terminaretq. Virgi.*

At tuba commissos medio canit aggere ludos.

Quintilianus in Gladiatore: Sonabant clangore ferali tubæ. *Vide ea de re plura apud Lipsium lib.*2.*Satur.ser.c.*9.

Et magno aggestu suspensa vestibula] *Vestibulum locus inter fores ædium & viam, Aulo Gellio lib.*16.*cap.*5. *Macrobio lib.* 6. *Saturn. cap.* 8. *idque pars domus l.*1.*Cod.de custod.reo. l.*19.§.*de vestibulo ff. comm. diuid. Fornerius ad l.*245.*de verb. signif.*

EPISTOLA LXXXV.

PEPERCERAM tibi, & quicquid nodoſi adhuc ſupererat, præterieram, contentus quaſi guſtum tibi dare eorum quæ à noſtris dicuntur, vt probetur virtus ad explendam beatam vitam ſola ſatis efficax. Iubes me, quicquid eſt interrogationum aut noſtrarum, aut ad traditionem noſtram excogitatarum comprehendere: quod ſi facere voluero, non erit epiſtola, ſed liber. Illud toties teſtor, hoc me argumentorum genere non delectari. Pudet in aciem deſcendere pro diis hominibuſque ſuſceptam, ſubula armatum. Qui prudens eſt, & temperans eſt. Qui temperans eſt, & conſtans. Qui conſtans eſt, & imperturbatus eſt. Qui imperturbatus eſt, ſine triſtitia eſt. Qui ſine triſtitia eſt, beatus eſt. Ergo prudens beatus eſt, & prudentia ad beatam vitam ſatis eſt. Huic collectioni hoc modo Peripateticorum quidam reſpondent, vt imperturbatum, & conſtantem, & ſine triſtitia, ſic interpretentur, tanquam, imperturbatus dicatur. qui raro perturbatur & modice, non qui nunquam. Item ſine triſtitia eum dici aiunt qui non eſt obnoxius triſtitiæ, nec frequens, nimiuſve in hoc vitio. Illud enim, humanam naturam negare, alicuius animum immunem eſſe triſtitia: ſapientem non vinci mærore, ceterum tangi: & cetera in hunc modũ ſectę ſuæ reſpondentia. non his tollũt affectus, ſed temperant. Quantulum autem ſapienti damus ſi imbe-

cillimis fortior eſt, & mæſtiſſimis lætior, & effrænatiſſimis moderatior, & humillimis maior. Quid ſi miretur velocitatẽ ſuam Ladas, ad claudos debileſque reſpiciens?

Illa vel intactæ ſegetis per ſumma volaret
Gramina, nec curſu teneras læſiſſet ariſtas,
Vel mare per medium fluctu ſuſpenſa tumenti,
Ferret iter, celeres nec tingueret æquore plantas

Hæc eſt pernicitas per ſe æſtimata, non quæ tardiſſimorum collatione laudatur. Quid ſi ſanum voces, leuiter febricitantem? non eſt bona valetudo, mediocritas morbi. Sic inquit, ſapiens imperturbatus dicitur, quomodo apyrina dicũtur, non quibus nulla ineſt duritia granorum, ſed quibus minor. Falſum eſt. Non enim diminutionem malorum in bono viro intelligo, ſed vacationem nulla debent eſſe, non parua. Nam ſi vlla ſint, creſcent, & interim impedient. Quomodo oculos maior & perfecta ſuffuſio excæcat, ſic modica turbat. Si das aliquos affectus ſapienti, impar illis erit ratio, & velut torrente quodam auferetur: præſertim cum illi non vnum, ſed vniuerſum affectuum cœtum relinquis, cum quo colluctetur. plus poteſt quamuis mediocrium turba, quàm vnius magni violentia. Habet pecuniæ cupiditatem, ſed modicam. habet ambitionem, ſed non concitatam, habet iracundiam, ſed placabilem: habet inconſtantiam, ſed minus vagã ac mobilem: habet libidinem, non inſaniam. Melius cum illo ageretur, qui vnum vitium integrum haberet, quàm cum

eo qui leuiora quidem, sed omnia. Deinde nihil interest, quàm magnus sit affectus. quantuscunque est, parere nescit, consilium non accipit. quemadmodum rationi nullum animal obtemperat, non ferum, non domesticum & mite; natura enim illorum est surda suadenti: sic non sequuntur, non audiunt affectus: quantulicunque sint. Tigres, leonesque nunquam feritatem exuunt, aliquando submittunt: & cum minime expectaueris, exasperatur toruitas mitigata. Nunquam bona fide vitia mansuescunt. Deinde si ratio proficit, ne incipient quidem affectus si inuita ratione cœperint, inuita perseuerabunt. Facilius est enim, initia illorum prohibere, quàm impetum regere. Falsa est vtique ista mediocritas & inutilis, eodemque loco habenda, quo si quis diceret modice insaniendum, modice ægrotandum. Sola virtus habet, non recipiunt animi mala temperamentum. facilius sustuleris illa, quàm rexeris. Nunquid dubium est, quin vitia mentis humanæ inueterata & dura, quæ morbos vocamus, immoderata sint: vt auaritia, vt crudelitas, vt impotentia, vt impietas? ergo immoderati sunt & affectus: ab his enim ad illa transitur. Deinde si das aliquid iuris tristitiæ, timori, cupiditati, ceterisque moribus prauis, non erunt in nostra potestate. Quare? quia extra nos sunt quibus irritantur. Itaque crescunt, prout magnas habuerint minoresve causas, quibus concitentur. maior erit timor, si plus quo exterreatur, aut propius aspexerit: acrior cupiditas, quo illam amplioris rei spes euo

cauerit. Si in nostra potestate non est, an sint affectus, ne illud quidem est, quanti sint, si ipsis permisisti incipere, cum causis suis crescent, tantique, erunt quanti fient. Adiice nunc quòd ista quantumuis exigua sint, in maius excedunt. Nũquam perniciosa seruant modum. Quamuis leuia initia morborum serpunt, & ægra corpora minima interdum mergit accessio. Illud verò cuius dementiæ est, credere, quarum rerum extra nostrum arbitrium posita principia sunt, earum nostri esse arbitrij terminos? Quomodo ad id finiendum satis valeo, ad quod prohibendum parum valui? cum facilius sit excludere, quàm admissa comprimere. Quidam ita distinxerunt, vt dicerent, Temperans ac prudens positione quidem mentis, & habitu trãquillus est. euentu non est: nam quantum ad habitum mentis suæ, non perturbatur, nec contristatur, nec timet: sed multæ extrinsecus causæ incidunt, quæ illi perturbationem afferant. Tale est quod volunt dicere: Iracundum quidem illum non esse, irasci tamen aliquando: & timidum quidem non esse, timere tamen aliquando: id est vitio timoris carere, affectu non carere. Quod si recipitur, vsu frequenti timor transit in vitium & ira in animũ admissa, habitum illum ira carentis animi retexit. Præterea si non contemnit venientes extrinsecus causas, & aliquid timet cum fortiter secũdum erit aduersus tela, ignes, pro patria, legibus, libertate, cunctanter exibit, & animo recedente. Non cadit autẽ in sapientem hæc diuersitas mẽtis. Illud præterea iudico obseruãdũ, ne duo quæ

ſeparatim probanda ſunt, miſceamus. Per ſe enim colligitur, vnum bonum eſſe quod honeſtum, per ſe rurſus, ad vitam beatam ſatis eſſe virtutem. Si vnum bonum eſt, quod honeſtum omnes concedunt ad beate viuendum ſufficere virtutem: econtrario nō remittetur, ſi beatum ſola virtus facit, vnum bonū eſſe quod honeſtum eſt. Xenocrates & Speuſippus putant beatum vel ſola virtute fieri poſſe: non tamen vnum bonum eſſe quod honeſtum eſt. Epicurus quoque iudicat, cum virtutem habeat, beatum eſſe, ſed ipſam virtutem non ſatis eſſe ad beatam vitam: quia beatum efficiat voluptas, quæ ex virtute eſt, non ipſa virtus. Inepta diſtinctio. Idem enim negat vnquam virtutem eſſe ſine voluptate. ita ſi ei iuncta ſemper eſt, atque inſeparabilis & ſola ſatis eſt. habet enim ſecum voluptatem ſine qua non eſt, etiam cum ſola eſt. Illud autem abſurdum eſt, quòd dicitur beatum quidem futurum vel ſola virtute: non futurum autem perfecte beatum: quod quemadmodum fieri poſſit, non reperio. Beata enim vita bonū in ſe perfectum habet, inexuperabile: quod ſi eſt, perfecte beata eſt. Si deorum vita nihil habet maius aut melius: beata autem vita diuina eſt: nihil habet, in quod amplius poſſit attolli. Præterea ſi beata vita nullius eſt indigens, omnis beata vita perfecta eſt, eademque eſt & beata, & beatiſſima. Nunquid dubitas, quin beata vita ſummum bonum ſit? ergo ſi ſummum bonum habet, ſumme beata eſt. Quemadmodum ſummum, adiectionem non recipit (quid enim ſupra ſummum

erit?) ita ne beata quidem vita, quæ sine summo bono non est. Quòd si aliquem magis beatum induxeris, & multo magis innumerabilia discrimina summi boni facies: cum summum bonum intelligam, quod supra se gradum non habet. Si est aliquis minus beatus quam alius, sequitur, vt hic alterius vitam beatioris magis concupiscat, quàm suam. beatus autem nihil suæ præfert. Vtrũlibet ex his incredibile est: aut aliquid beato restare, quod esse quam quod est malit: aut id illum non male, quod illo melius est. Vtiq; enim quo prudentior est: hoc magis se ad id quod est optimum extendet & id omni modo consequi cupiet. Quomodo autem beatus est, qui cupere etiamnum potest, immo qui debet? Dicam quid sit, ex quo veniat hic error. Nesciunt beatam vitam vnam esse. In optimo illam statu ponit, qualitas sua, non magnitudo. Itaque in equo est longa & breuis, diffusa & angustior: in multa loca, multasque partes distributa, & in vnum coacta. Qui illam numero æstimat, & mensura, & partibus, iam illi quod habet eximium, eripit. Quid autem est in beata vita eximiũ? quòd plena est, finis, vt puta, edendi bibendique satietas est: hic plus edit, ille minus. quid refert? vterque iam satur est. Hic plus bibit, ille minus. quid refert? vterque nõ sitit. Hic pluribus annis vixit, hic paucioribus. Nihil interest: si tam illum multi anni beatum fecerunt, quàm hũc pauci. Ille quem tu minus beatum vocas, non est beatus, non potest nomẽ imminui. Qui fortis est, sine timore est: qui sine timore est, sine tristitia est: qui sine tristitia

est, beatus est. Nostrorum hæc interrogatio est. Aduersus hanc sic respondere conantur, falsam nos rem & controuersam pro confessa inducere, eum qui fortis est, sine timore esse. Quid ergo: inquit. fortis imminentia mala non timebit? Istud dementis alienatique, non fortis est. Ille vero, inquit, moderatissime timet, sed in totum extra metum non est. Qui hæc dicunt, rursus in idem reuoluuntur, vt illis virtutum loco sint minora vitia. Nam qui timet quidem sed rarius & minus, non caret malitia, sed leuiore vexatur. At enim dementem puto qui mala imminentia non extimescit. Verum est quod dicit. si mala sunt: sed si scit mala illa non esse, & vnam tantum turpitudinem malũ iudicat, debebit secure pericula aspicere, & aliis timenda contemnere: aut si stulti & amentis est, mala non timere. quo quis prudentior est, hoc timebit magis. Vt vobis, inquit, videtur, præbebit se periculis fortis. Minime. Non timebit illa, sed vitabit. cautio illum decet, timor non decet. Quid ergo? inquis. mortem, vincula, ignes, alia tela fortunæ non timebit? Non: scit enim illa non esse mala, sed videri: omnia ista humanæ vitæ formidines putat. Describe captiuitatem, verbera, catenas, egestatem, & membrorum lacerationes, vel per morbum, vel per iniuriam: & quicquid aliud attuleris, inter lymphaticos metus numera. Ista timidis timenda sunt. An id existimas malum ad quod aliquando nostra sponte veniendum est? Quæris, quid sit malum? Cedere his quæ mala vocantur, & illis libertatem suam dedere, pro

qua cuncta patienda ſunt. Perit libertas, niſi illa contemnimus, quæ nobis iugum imponunt. Nō dubitarent quid conueniret forti viro, ſi ſcirent quid eſſet fortitudo. Non eſt enim inconſulta temeritas, nec periculorum amor, nec formidabilium appetitio. Scientia eſt diſtinguendi quid ſit malum, & quid non ſit, diligentiſſima in tutela ſui fortitudo eſt, & eadem patientiſſima eorum, quibus falſa ſpecies malorum eſt. Quid ergo, ſi ferrum intentatur ceruicibus viri fortis, ſi pars ſubinde alia atque alia ſuffoditur, ſi viſcera ſua in ſinu ſuo vidit, ſi ex interuallo, quo magis tormenta ſentiat, repetitur, & per ſiccata viſcera recens demittitur ſanguis, non timere iſtum tu dices, non dolere? Iſte vero dolet: ſenſum enim hominis nulla exuit virtus: ſed non timet: inuictus ex alto dolores ſuos ſpectat. Quæris, quis tunc animus illi ſit? qui ægrum amicum adhortantibus. Quod malum eſt, nocet: quod nocet, deteriorem facit. Dolor & paupertas deteriorem non faciunt: ergo mala non ſunt. Falſum eſt, inquit, quod proponitur: non enim ſi quid nocet, etiam deteriorem facit. Tempeſtas & procella nocet gubernatori, non tamen illum deteriorem facit. Quidam Stoici ita aduerſus hoc reſpondent: Deteriorem fieri gubernatorem tempeſtate ac procella, quia non poſſit id quod propoſuit efficere, nec tenere curſum ſuum: deteriorem illum in arte ſua non fieri, in opere fieri. quibus Peripateticus: Ergo, inquit, & ſapientem deteriorem faciet paupertas & dolor, & quicquid aliud tale fuerit: virtutem enim

illi non eripiet, sed opera eius impediet? Hoc recte diceretur, nisi dissimilis esset gubernatoris condicio, & sapientis. Huic enim propositum est in vita agenda, non vtique quod tentat efficere, sed omnia recte facere. Gubernatori propositum est vtique nauem in portum perducere. Artes ministræ sunt: præstare debent, quod promittunt. Sapientia domina rectrixque est. Artes seruiunt vitæ, sapientia imperat. Ego aliter respondendum iudico, nec artem gubernatoris deteriorem vlla tempestate fieri, nec ipsam administrationem artis. Gubernator tibi non felicitatem promisit, sed vtilem operam, & nauis regendæ scientiam hæc eo magis apparet, quo illi magis aliqua fortuita vis obstitit. Qui hoc potuit dicere. Neptune nunquam hanc nauem nisi rectam: arti satisfecit. tempestas non opus gubernatoris impedit, sed successum. Quid ergo? inquis non nocet gubernatori ea res quæ illum tenere portum vetat? quæ conatus eius irritos efficit? quæ aut refert illum, aut detinet, & exarmat? Non tanquam gubernatori, sed tanquam nauiganti nocet. Alioquin gubernatoris artem adeo non impedit, vt ostendat. Tranquillo enim, vt aiunt, quilibet gubernator est. Nauigio ista obsunt, non rectori eius, qua rector est. Duas personas habet gubernator; alteram communem cum omnibus qui eandem cõscenderunt nauem, qua ipse quoque vector est: alteram propriam, qua gubernator est. Tempestas tanquam vectori nocet, non tanquam gubernatori. Deinde gubernatoris ars alienum

bonum est, ad eos quos vehit, pertinet: quomodo medici ars ad eos quos curat. Sapientia commune bonum est, & eorum cum quibus viuit, & proprium ipsius. Itaque gubernatori fortasse nocetur, cuius ministerium aliis promissum tempestate impeditur. Sapienti non nocetur à paupertate non à dolore non ab aliis tempestatibus vitæ. Non enim prohibentur opera eius omnia, sed tantum ad alios pertinentia ipse semper in actu est: tunc maximus, cum illi fortuna se opposuit, tunc ipsius sapientiæ negotium agit: quàm diximus & alienum bonum esse & suum. Præterea ne aliis quidem tunc prodesse prohibetur, cum illum aliquæ necessitates premunt. Propter paupertatem prohibetur docere, quemadmodum tractanda respublica sit: at illud docet: quemadmodum tractanda sit paupertas. per totam vitam opus eius extenditur. Ita nulla fortuna, nulla res, actus sapientes excludit. Id enim ipsum agit, quo alia agere prohibetur. Ad vtrosque casus aptus est: bonorum rector est, malorum victor. Sic inquam, se exercuit, vt virtutem tam in secũdis quàm in aduersis exhibeat, nec materiã eius, sed ipsam intuetur. Itaque nec paupertas illum, nec dolor, nec quicquã aliud quod imperitos auertit & præcipites agit, prohibet: Tu illum premi putas malis? Vtitur. Non ex ebore tantum Phidias sciebat facere simulachra, faciebat ex ære: si marmor illi, si adhuc viliorem materiam obtulisses, fecisset quale ex illa fieri optimum posset. Sic sapiens virtutem, si licebit, in diuitiis explicabit,

si minus, in paupertate: si poterit, in patria, si minus, in exilio: si poterit, imperator, si minus, miles: si poterit, integer, si minus, debilis. quãcumque fortunam acceperit, aliquid ex illa memorabile efficiet. Certi sunt domitores ferarum, qui sæuissima animalia & ad occursum exterrentia hominem, docent pati iugum: nec asperitatem excussisse contenti, vsque in contubernium mitigant. Leonibus magister manum insertat, osculatur Tigrim suus custos. Elephantẽ mimus Æthiops iubet subsidere in genua, & ambulare per funem. Sic sapiens est artifex domandi mala. Dolor, egestas, ignominia, carcer, exilium, & cetera horrenda, cum ad hunc peruenere mansueta sunt.

AD EPISTOLAM LXXXV.

PEPERCERAM] *Multa colligit, quibus Stoici probabant, virtutem solam satis esse ad bene beateque viuendum: & aliter sentientium opiniones breuiter refutat. Multa de hac Stoicorum sententia apud Ciceronem in libris de finibus & quinto Tusculanarum leguntur. Sed extat & summi Peripatetici Alexandri Aphrodisiensis eruditissimum commentariolum, in quo accurate aduersus hanc gloriosam & magnificam Stoicorum sententiam disputatur.* MVRETVS.

Gustum dare] *Cauponandi genus eorum proprium, qui quæ esui ac potui sunt, venalia habent. ea enim licitantibus gustanda dare consueuerunt. Euripides:* γεῦμα τῶν [illegible].

Quicquid est interrogationum] *Id est, syllogismorum. Qui enim ex interrogationibus disputabant, vt mathematici, quasi pro suo iure sumebant ea ex quibus efficerent quod volebant: nihil laborantes, concederentur sibi ab aduersario, an*

minus. Atqui dialectice, interrogabant, & iis vtebantur quæ sibi concessa essent: vt perpetuo facit apud Platonem Socrates. Hodie cum verus dialectices vsus ab iis maxime ignoratur, qui iam docent, consuetudo illa sublata est. Sed ex eo interrogationes vocabant syllogismos dialecticos. Itaque Lucianus salse, vt solet. stridens philosophastrum quendam, qui aggressus historiam scribere, omnia syllogismis intexuerat, ita scribit:

ἐν ἀρχῇ μὲν γὰρ εὐθὺς ἐν τῇ πρώτῃ περιόδῳ συνηρώτησε τοὺς ἀναγινώσκοντας. & paulo post: εἶτα μετὰ μικρὸν ἄλλος συλλογισμὸς, εἶτα ἄλλος. καὶ ὅλως ἐν ἅπαντι σχήματι συνηρώτητο αὐτῷ τὸ προοίμιον.

Qui prudens est, & temperans est.] *Huiusmodi sunt, quæ breuia & consectaria Stoicorum Cicero vocat.*

Huic collectioni] *Ad verbum expressit nomen.* συλλογισμοῦ.

Ladas,] *Ineptissime alij* laudans. *Ladæ pernicitas celebratior est, quàm vt de ea plura huc congeri debeant.*

Apyrina] *Vide Plinium capite 6. libri 23. Sic & apoda dicuntur, non quod nullos omnino habeant pedes, sed quod insigniter paruos.*

Sed omnis plus potest quamuis mediocrium turba.] *Otiosæ voces,* sed omnis. *Itaque eas delevi. In vetere libro erat,* sed omnia. *Error librarij fuit, præpropere respicientis ad id quod paulo post sequitur,* leuiora quidem. sed omnia. *Sic erratum est apud Ciceronem libro quinto de finibus, in extremo: vbi vulgo ita legitur:* Quid ergo? aliter homines, aliter philosophos loqui putas oportere? quanti quidque sit, aliter doctos & indoctos? Sed cum constiterit inter doctos, quanti res quæque sit, *& cetera. Omnino enim verba illa,* quanti quidque sit, *per errorem tralata sunt in locum superiorem ex iis quæ paulo post sequuntur,* quanti res quæque sit. *Itaque delenda sunt.*

Plus potest quamuis mediocrium turba,] *Conuenit cum illo Homerico:*

Συμφερτὴ δ' ἀρετὴ πέλει ἀνδρῶν καὶ μάλα λυγρῶν.

Ægra

Ægra corpora minima interdum mergit accessio.] *Non absimile est, quod dixit Sophocles de corporibus senum.*

Σμικρὰ παλαιὰ σώματ' εὐνάζει ῥοπή.

Retexit] *texturam illius dissoluit.*

Itaque in æquo est longa & breuis.] *Tam enim felix est, qui punctum temporis felix est, quam qui seculum.* τὸ γὰρ ἀγαθὸν οὐ χρόνῳ αὔξει προσγινόμενον· ἀλλὰ κἂν ἀκαριαῖός τις ὥρας γένηται φρόνιμος, οὐδὲν πρὸς εὐδαιμονίαν ἀπολειφθήσεται τοῦ τὸν αἰῶνα χρωμένου τῇ ἀρετῇ, καὶ μακαρίως ἐν αὐτῇ καταβιοῦντος.

Neptune] *Verba sunt gubernatoris Rhodij, fatentis, maxime quidem, cui ipse præerat, à Neptuno posse mergi: sed se tamen vtique præstiturum, ne id culpa sua contigisse videatur.*

Quod si sanum voces leuiter febricitantem.] *Scribe,* Quid, *non* Quod, *ex eadem.* PINCIANVS.

Idem enim negat nunquam virtutem esse sine voluptate.] *Scribe* vnquam, *non* nunquam, *ex eadem.*

Aut si stulti & amentis est, mala non timere:] *Scribendum per maiorem,* At si stulti & amentis est, *&c. ex eadem.*

Inter lymphaticos metus numera.] *Eadem* numerat *habet, non* numera.

Si ex interuallo, quo magis tormenta sentiat repetitur,] *Quid si legas:* referitur, *non* repetitur?

Et per siccata viscera recens dimittitur sanguis.] *Vetus lectio* exsiccata, siue assiccata. *Item existimo legendum* demittitur, *non* dimittitur.

Non in effectu tunc maximus,] *Legendum per maiorem & absque negatione,* In effectum tunc maximus, *ex eadem.*

Osculatur tigrim suus custos.] *In quibusdam codicibus legitur,* osculantur tigres suos custodes.

Elephantem minimus & Æthiops iubet subsidere in genua,] *Dele coniunctionem &, paulo post adde illam, vt scribatur,* & ambulare per funem, *ex vetere lectione.*

Vbique horrenda, cùm ad hunc peruenere, mansueta sunt.] *Eadem:* Quæcunque horrenda ad hunc peruenere, mansueta sunt.

Quomodo aprina dicuntur, *&c.*] *Reposuimus* apyrina: ERASMVS

qua voce vsus est Plinius lib. 23. cap. 6.

Argentea epistomia] *Cælius Rhodiginus legendum putat,* epistomia.

M. ss. imbecillissimis *qua supremi gradus forma vsitata est.*

OBSO-PÆVS. *Lipsius Electorum 1. capite decimosexto: Noli dubitare quin scripserit,* velocitatem suam Ladas. *Ladæ cursoris prouerbio celebrata velocitas est: & per hanc vocem vide quàm acutior sensus.*

M. ss. duo habet libidinem, non insanam: *Ambianus,* sed non insanam. *probe.*

M. ss. Falsa est itaque ista mediocritas, *non* vtique.

Videtur coniunctio & *vacare. in m. ss. legitur.* induxeris, induces & multo, *&c.*

M. ss. finis, vt puto, edendi, *&c. Et inferius, meliores lib. 6.* controuersiosam pro confessa vindicare.

M. ss. inter lymphatos metus numerat: *ille scilicet qui tela fortunæ non timebit, qui omnia ista humanæ vitæ formidines putat. Monuerat olim Pincianus, nuper Modius epist. 126. Tandem ergo ita emendetur.*

M. ss. ad quod aliquando nobis nostra sponte veniendum est.

M. ss. Falsum est, inquit, quod proponitis. *Iterum paulo inferius,* ipse semper in actu est, in effectu tunc maximus, *impressi* in effectum. *Sed videtur glossema ad vocem* in actu. *ideo Muretus vt alienum relegauit.*

Pro exterrentia, *scriptus vnus cum excusis ante annum 85. habet* expauefacientia, *alius* expauentia, *duo* expauescentia.

GRVT. & IVRET. Aut ad traditionem nostram] *i. e.* ad traductionem, *quod sincerius videtur, vt* traductionis *nomine hic intelligat aliorum Philosophorum sententias, quæ refellebant Stoicorum dogma cum calumnia & contemptu: nam* traducere *hoc aliquando denotat. Eo spectant verba ipsius Senecæ inf. hac eadem Epist.* Nostrorum hæc (*ait*) interrogatio est. Aduersus hanc sic respondere conantur, falsam nos rem & controuersam pro confessa iudicare. *Idem Epist. 87.* Aduersus hoc sic respondent Peripatetici, vt quod primum proponimus, falsum esse dicant. *Alio loco dicit infamatos Stoicos, vt Epist. 81.* Desinant itaque (*ait*) infamare nos tanquam incredi-

bilia iactantes. *Et Epist.*100. & infamant præcepta nostra duritia.*hæc Iuretus.*

Velocitatem suam Ladas] *Ita primum restituendum docuit Lipsius lib.*1.*Elect.cap.* 6.*cum antea passim extaret*,laudans.*nulli sensu.nam* Ladæ *cursoris prouerbio celebrata velocitas est.*

EPISTOLA LXXXVI.

IN ipsa Scipionis Africani villa iacens hæc tibi scribo, adoratis manibus eius, & ara, quam sepulchrum esse tanti viri suspicor: animum quidem eius in cælum, vnde erat, redisse persuadeo mihi: non quia magnos exercitus duxit (hoc enim & Cambyses furiosus, ac furore feliciter vsus habuit) sed ob egregiam moderationem pietatemque magis in illo admirabilem, cum reliquit patri, quàm cum defendit. Aut Scipio Romæ deesse debebat, aut Romæ libertas. Nihil, inquit, volo derogare legibus, nihil institutis. æquum inter omnes ciues ius sit. vtere sine me beneficio meo patria, causa tibi libertatis fui, ero & argumentum. Exeo, si plus quàm tibi expedit, creui. Quidni ego admirer hanc magnitudinem animi? in exilium voluntarium secessit, & ciuitatem exonerauit. Eo perducta res erat, vt aut libertas Scipioni, aut Scipio libertati faceret iniuriam. Neutrum fas erat. Itaque dedit locum legibus, & se Literrnum recepit, tam suum exilium Reip. imputaturus, quàm Hannibalis. Vidi villam structam lapide quadrato murum circundatum silua, turres quoque in propugnaculum villæ v-

trinque subrectas. Cisternam ædificiis ac viridibus subditam, quæ sufficere in vsum vel exercitus posset. Balneolum angustum, tenebricosum ex consuetudine antiqua. Non videbatur maioribus nostris caldum, nisi obscurum. Magna ergo me voluptas subit, contemplantem mores Scipionis ac nostros. In hoc angulo ille Carthaginis horror, cui Roma debet, quòd tantum semel capta est, abluebat corpus laboribus rusticis fessum: exercebat enim opere se, terramque (vt mos fuit priscis) ipse subigebat. Sub hoc ille tecto tam sordido stetit, hoc illum pauimentum tam vile sustinuit. At nunc quis est, qui sic lauari sustineat? pauper sibi videtur ac sordidus, nisi parietes magnis & pretiosis orbibus refulserunt, nisi Alexandrina marmora Numidicis crustis distincta sunt, nisi illis vndique operosa & in picturæ modum variata circumlitio prætexitur, nisi vitro absconditur camera, nisi Thasius lapis, quondam rarum in aliquo spectaculum templo, piscinas nostras circumdedit, in quas multa sudatione corpora exinanita demittimus, nisi aquam argentea epistomia fuderunt. Et adhuc plebeias fistulas loquor: quid cum ad balnea libertinorum peruenero? quantum statuarum, quantum columnarum est nihil sustinentium, sed in ornamentum positarum impensæ causa? quantum aquarum per gradus cum fragore labentium? Eo deliciarum peruenimus. vt nisi gemmas calcare nolimus, In hoc balneo Scipionis minimæ sunt rimæ, magis quàm fenestræ, muro lapideo exsectæ, vt sine iniuria munimen-

ti, lumen admitterent. At nunc blattaria vocant balnea, si qua non ita aptata sunt, vt totius diei solem fenestris amplissimis recipiant, nisi & lauantur simul & colorantur, nisi ex solio agros & maria prospiciũt. Itaque quæ concursum & admirationem habuerant cum dedicarentur, hæc in antiquorum numerum reijciuntur, cum, aliquid noui luxuria commenta est. quo ipsa se obrueret. At olim & pauca erant balnea, nec vllo cultu exornata. Cur enim ornaretur res quadratantaria, & in vsum non in oblectamenta reperta? Non suffundebatur aqua, nec recens semper velut ex calido fonte currebat, nec referre credebant, in quàm perlucida sordes deponerent. Sed, dij boni, quàm iuuabat illa balnea intrare obscura, & gregali tectorio inducta, quæ scires Catonem tibi ædilem, aut Fabium Maximum, aut ex Cornelijs aliquem manu sua temperasse? Nam hoc quoque nobilissimi ædiles fungebantur officio, intrandi ea loca quæ populum receptabant, exigendique munditias, & vtilem ac salubrem temperaturam, non hanc quæ nuper inuenta est, similis incendio, adeo quidem vt cõuictum in aliquo scelere seruum, viuũ lauari oporteat. Nihil mihi videtur iam interesse, ardeat balneum, an caleat. Quantæ nunc aliqui rusticitatis damnãt Scipionem, quòd non in caldarium suũ latis specularibus diem admiserat, quòd non in multa luce decoquebatur, & spectabat, vt in balneo concoquere? O hominem calamitosum, nescit viuere. Non pacata aqua lauabatur, sed sæpe turbida, & cũ plue-

ret vehementius, pæne lutulenta. Nec multum eius intererat, an sic lauaretur: veniebat enim, vt sudorem illic ablueret, non vt vnguentum. Quas nunc quorundam futuras voces credis? Non inuideo Scipioni: vere in exilio vixit, qui sic lauabatur. Immo si scies, non quotidie lauabatur. Nam, vt aiunt qui priscos mores vrbis tradiderunt, brachia & crura quotidie abluebant, quæ scilicet sordes opere collegerant: ceterum toti nundinis lauabatur. Hoc loco dicet aliquis, liquet immundissimos fuisse. Quid putas illos oluisse? Militiam, laborem, virum. Postquam munda balnea inuenta sunt, spurciores sunt. Descripturus infamem & nimiis notabilem deliciis Horatius Flaccus, quid ait?

Pastillos Rufillus olet. -- --

Dares nunc Rufillum, perinde esset, ac si hircum oleret, & Gorgonij loco esset, quem idem Horatius Rufillo opposuit. Parum est sumere vnguentum, ni bis die terque renouetur, ne euanescat in corpore. Quid, quod odore tanquam suo gloriatur? Hæc si tibi nimium tristia videbuntur, villæ imputabis: in qua didici ab Ægialo diligentissimo patrefamiliæ (is enim nunc huius agri possessor est) quamuis vetus arbustum posse transferri. Hoc nobis senibus discere necessarium est, quorum nemo non oliuetum alteri ponit. Quod vidi, hoc dico illud arboretum trimũ aut quadrimum fastidienti fructus autumno deponere, te quoque proteget illa quæ

Tarda venit, seris factura nepotibus vmbram.

vt ait Virgilius noster: qui non quid verissime, sed quid decentissime diceretur, aspexerit, nec agricolas docere voluit, sed legentes delectare. Nam (omnia alia transeam) hoc quod hodie mihi necesse fuit reprehendere: ascribam:

Vere fabis satio est, tunc te quoque medica putres
Accipiunt sulci, & milio venit annua cura.

An vno tempore ista ponenda sint: & an vtriusque verna sit satio, hinc æstimes licet. Iunius mensis est quo tibi scribo iam procliuus in Iulium. Eodem die vidi fabam metentes, milium serentes. Ad oliuetum reuertor, quod vidi duobus modis dispositum. Magnarum arborum truncos circumcisis ramis, & ad vnum redactis pedem, cum scapo suo transtulit, amputatis radicibus, relicto tantum capite ipso, ex quo illæ pependerant. Hoc fimo tinctum in scrobem demisit: deinde terram non aggessit tantum, sed calcauit & pressit. Negat quicquam esse hac (vt ait) pisatione efficacius. videlicet frigus excludit & ventum. minus præterea mouetur: & ab hoc nascentes radices prodire patitur, ac solum apprehendere, quas necesse est teneras adhuc, & precario hærentes, leuis quoque reuellat agitatio. parum autem arboris antequam obruat radix. ex omni enim materia quæ nudata est, vt ait, exeunt radices nouæ. Non plures autem super terram eminere debet truncus, quàm tres aut quattuor pedes: statim enim ab imo vestietur: nec magna pars, quemadmodum in oliuetis veteribus, arida & retorrida erit. Alter ponen-

di modus hic fuit. Ramos fortes, nec corticis duri, quales esse nouellarum arborum solent, eodem genere deposuit. Hi paulo tardius surgunt: sed cum tanquam à planta processerint, nihil habent in se horridum, nec triste. Illud etiam nunc vidi, vitem ex arbusto suo annosam transferri: huius capillamenta quoque (si fieri potest) collegenda sunt, deinde liberalius sternenda vitis, vt etiam ex corpore radicescat. Et vidi non tantum mense Februario positas, sed etiam Martio exacto tenent, & complexæ sunt non suas vlmos. Omnes autem istas arbores, quæ (vt ita dicam) grandiscapiæ sunt, ait aqua adiuuandas cisternina: quæ si prodest, habemus pluuiam in nostra potestate. Plura te docere non cogito: ne quemadmodum Ægialus noster me sibi aduersarium parauit, sic ego parem te mihi.

AD EPISTOLAM LXXXVI.

MVRETVS AVT Romæ libertas.] *Videbatur enim Roma non esse ingenua, si Scipio, propter rerum gestarum magnitudinem, ne abduci quidem posset ad causam dicendam, neque accusantibus tribunis respondere dignaretur, sed ab eis impune populum ad grates diis agendas auocaret, vt fecerat.*

Viridibus] *Ita vocabant prata & arboreta.*

Ad balnea libertinorum] *Salse & aculeate dictum. Ad tantas enim opes libertini sub Claudio peruenerant, vt præ eis ipsi principes ciuitatis egeni viderentur.*

Pisatione] *Et* pinso & piso *pro eodem dicebant: vt* mensam & mesam, mensem & mesem, Hortensium & Hortesium.

Aut Scipio Romæ deesse debebat, aut Roma in libertate.] *Antiquus codex*: Aut Scipio Romæ esse non debe-

bat, aut Roma in libertate. *In aliis:* Aut Scipio Romæ deesse debebat, aut Roma sine libertate. *Sed prior lectio magis probatur.*

Quid putas illo soluisse maliciam labore virum.] *Sic prior editio, Legendum reor:* Quid putas illos oluisse? militiam, laborem, virum, *vt paulo post:* Pastillos Rufillus olet. *Vt verba illa,* Quid putas illos oluisse *interrogatio sit eius qui antiquorum sordes improbabat. Seneca autem responsio sit,* Militiam, laborem, virum, *Posset etiam legi* vires, *non* virum.

Annuo tempore ista ponenda sunt:] *Corrige,* an vno tempore ista ponenda sint, *ex exemplari Franciscano.*

Relicto tantum capite ipso, ex quo illæ pependerant.] *Castigatior lectio cuiusdam antiqui codicis* relicto tantum capite vno, ex quo, *cetera.*

Quas necesse est teneras adhuc, & precario hærentes.] *Prior editio, & omnes quos legerim scripti codices,* cæteras *habent, non* teneras: *vno excepto, in quo* cereas *legitur, non* cæteras: *rectissime.*

Parum autem arboris antequam obruat radix.] *Sic in omnibus inueni exemplaribus. Sed* radit *scribendum, non* radix, *ex his quæ sequuntur datur intelligi.*

Grandis copiæ sunt,] *Forte,* grandiscapiæ, sunt, *vt sit* grandiscapiæ, *dictio composita, hoc est,* grandis capitis. *nam si separatim* copiæ *legas, quare adderet,* vt ita dicam.

Quid putas illo soluisse maliciam labore virum.] *Sic habebat prior editio. Britannicum exemplar subuenit:* Quid putas? illo soluisse militiæ laborem decebat virum. ERASMVS

M. ss. & impressi, hos enim, *exercitus scilicet habuit Cambyses. Versu vltimo, scripti omnes,* aut Roma in libertate. OBSOPÆVS.

Meliores codices, magnitudinem animi, qua in exilium, *&c. Vnus,* quòd in exilium.

Lipsius Elect. 1. cap. 16. Verbum vetus præferunt aliquot mei libri, corpora nostra exsaniata. *Exsaniare, saniē tollere Celsus de morsu rabidi canis,* sal enim exsaniat. *Indubie Seneca ita scripsit, & reuocandum in vsum probissimū verbum. Simile mēdum in hac sanie, apud eundem scriptorem, epist. 96.* Et antiqui medici nesciebant dare cibum sæpius, & vino fulcire venas cadentes: nesciebant sanguinem emittere, & diutinam ægrotationem balneo sudoribusque laxare. *Legendum* saniem emittere, *& referendum ad hunc morem in balneis sudā-*

di. Seneca alibi. Quid mihi cum istis calentibus stagnis? quid cum sudatoriis, in quæ siccus vapor corpora exhausturus includitur? *Sanguinis missionem qui ignaram putat medicis antiquis: dignus, cui ipsi sanguis, sed e capite, mittatur. Hac Lipsius: cui duo quoque è nostris exemplaria manum dant.*

Ibid. Ludouicus Cælius lection. antiq. lib. 30. cap 18. Impressi codices epitoma *præferunt, aut* epitonica. *Neutrum recte, siquidem vel Latinis auctoritatum tibicinibus peruincimus,* epistomia *legendum (etenim Græca id plane claret doctrina) nã, libro Architectonicæ decimo Vitruuius ita scribit:* Singulis autem canalibus singula epistomia sunt inclusa, manubriis ferreis collocata: quæ manibus quum torquentur ex area nares patefaciunt in canales. *Et infra idem Vitruuius:* Motione vero vectium vehementiore, spiritus frequens compressus epistomiorum aperturis influit. *Ex iis auctoris huius verbis, vt de Varrone taceam, manifestum (arbitror) dici epistomia qualia nunc passim tonsores habent in vasculis pensilibus capiti abluendo. Sed & instrumenta ea, quibus e vasis subinde vina educimus, cannulas simplex nominat vulgus, epistomia recte dici posse animaduerto. Hæc Cælius. At Cuiacius apud Paul. recept. sentent lib 3. emendat* epitonia. *Et ita plane scriptum habet alter Puteani codex. Notat quoque Brissonius in lib. de verb. signific. &* epitonia *legendum ait, vt in l. 17. D. de act. empt. in cod. Florent. legitur. P. Victorius certe in cunctis manuscriptis apud Varronem lib. 3. de re rust. cap. 5.* epitoniis *pro vulgato* epitomiis *se inuenisse testatur. Vitruuij vero codices antiqui* epitonia *præferunt, non* epitomia, *vt quidam monuerunt. Dicuntur vero epitonia, vertibula, cum quibus chordæ fidesve musicorum instrumentorum intenduntur: tum quibus ora salientium obturantur vel laxantur: prout hoc vel illo modo torquentur: ἀπὸ τοῦ ἐπιτείνεσθαι sic nominata.*

Missvnus res quadratoria. *ceteri* res quadrantaria. *Cælius lib 30. antiq. lect. cap. 19 Legendum* res quadrantaria: *quoniam qui balneas ingrederentur, quadrantem balneatori soluerent. Id aperte significat eo versiculo Iuuenalis:*

Cædere Siluano porcum, quadrante lauari.

Nec non Horatius Sat. 3.

—Dum tu quadrante lauatum

Rex ibis.——

Non deerunt forsan, qui artem quadratariam ab Seneca inibi potius significatam putent, quæ Iureconsultis non alia videatur quàm marmoria. Sed illepide omnino, ne dicã insulse. Hactenus Calsius.

M.ss. vnus siccata aqua: *quod nihil est: vestigium tamen vetustæ lectionis retinet. Recte alij duo* saccata aqua, *id est colata: defæcata, atque ab arenulis purgata. Sic vinum saccatũ, seu sacco castratum: vel limpidum, vel cui vires sacculo dempta. Martialis Epigrammat. libro duodecimo:*

——vt liquidum potet Alauda merum,

Turbida sollicito transfundere Cæcuba sacco.

Cicero secundo de finibus, Quibus vinum defusum è pleno sit: hirsiphon, vt ait Lucilius, cui nihil dempsit, nil vires sacculus abstulit. *Serenus Sammonicus de lotio:*

Quod facit ex asino saccatus corporis humor.

Saccis interdum addebantur herbæ bene olentes, aromata, & peregrini sapores, qui liquorem sic colatum palato commendarent, & odorem naribus gratũ spirarent. Plinius libri vigesimisecundi capite decimo septimo. Teutones quibus frequẽtia sũt balnea, hodie adhuc cum lauantur, serpillũ, chamælum & eius generis herbas suauiter fragrantes calda, lixiuio præsertim immiscere solent. Vt saccata aqua delicati tempore Senecæ non solum liquida & clara, sed etiam odorifera in caldariis vsi fuisse credantur.

M.ss. duo, Quid quod idem hoc edocere suo gloriatur? *probius alij duo,* Quid quod iidem (*deest in altero* iidem) hoc odore tanquam suo gloriantur?

Lipsius libro primo Electorum capite decimo sexto: Longe diuersam (à prioribus editionibus nempe) lectionem haurio ex libris: Quod vidi hoc dico: illud arboretum trimum aut quadrimum fastidieti fructus autumno deponere. Te quoque prot. i. *Ita m. i manuss. nisi quod* arborum: *vnde ego,* arboretum. *In sequentibus prorsus lego,* An vno tempore ista ponenda sint. *& paullo ante,* reprehendere: *valde apposite ad sententiam. Ecce enim, vt libenter antiquos, sic Virgilium hic noster tangit tanquam agrariæ rei parum peritum: quoniam scripsisset milium & fabã sub idem tempus seri. Sed mehercule calumniatur, aut ludit iste Socrates. Milium ex iis quæ trina tempestate anni seruntur, æstate, hieme, vere: in Italia tamen plurimum æstate. Quam solam sationem hic Seneca agnoscit. At*

tu vide Plinium libri decimoctaui capite septimo, & liberabis facile Virgilium huius culpa. Hactenus Lipsius.

Plinius lib. 14. cap. 4. de insignibus vinearum cultoribus: Magna fama & Vetuleno Aegialo perinde libertino fuit in Campaniæ rure Linternino, maiorque etiam fauore hominum, quoniam ipsum Africani colebat exilium.

Nunc scapo, prius rapo. vt etiam in ss. Cuiacius Obseruat. lib. 24. cap. 5. Stirpes feruntur sursum, radices deorsum, dependentes ex arborum capite, quod & rapum dicitur, quia rapi formam habet. Seneca epist. 86. magnarum arborum truncos cum rapo suo transtulit amputatis radicibus. quæ verba vetus glossema quod sic iungitur, ita interpretatur, relicto capite ipso, ex quo illæ pependerant. Et ita quoque capita vitium apud Catonem accipienda sunt.

M. ss. vnus, parum autem valet arboris antequam obruat radix.

M. ss. tres, nihil habent in se abhorridum aut triste.

Pro grandis copiæ, reposui grandiscapiæ, nixus antiquorum codicum auctoritate Pinciani, & Scaligeri: cuius castigationes in Festum vide. grandiscapias arbores dicit, quæ grandi capite, hoc est radice sunt.

M. ss. tres non repræsentant dictionem noster.

EPISTOLA LXXXVII.

NAVFRAGIVM, antequam nauim ascenderem, feci; quomodo acciderit, non adiicio, ne & hoc putes inter Stoica paradoxa ponendum; quorum nullum esse falsum, nec tam mirabile quàm prima facie videtur, cum volueris approbabo, immo etiamsi nolueris. Interim hoc me iter docuit, quàm multa haberemus supernacua, & quàm facile iudicio possemus contemnere, quæ si quando necessitas abstulit, nó sentimus ablata. Cum paucissimis seruis, quos vnũ

capere vehiculũ potuit, sine vllis rebus, nisi quæ corpore nostro continebantur, ego & Maximus meus biduũ iã beatissimũ agimus. Culcitra in terra iacet, ego in culcitra. Ex duabus penulis, altera stragulũ, altera opertorium facta est. De prandio nihil detrahi potuit. paratũ fuit non magis hora, nusquã sine caricis, nusquã sine pugillaribus. Illæ, si panẽ habeo, pro pulmentario sunt: si non, pro pane: quotidie mihi annum nouum faciunt quem ego faustum & felicem reddo bonis cogitationibus, & animi magnitudine, qui nunquam maior est, quàm vbi aliena seposuit: & fecit sibi pacem, nihil timendo: fecit sibi diuitias, nihil concupiscendo. Vehiculum in quod impositus sum, rusticum est. Mulæ viuere se ambulando testantur, mulio excalceatus non propter æstatem. Vix à me obtineo, vt vehiculum velim videri meum. Durat adhuc peruersa recti verecũdia: quoties in aliquem comitatum lautiorem incidimus, inuitus erubesco: quod argumentum est ista quæ probo, quæ laudo, nondum habere certam sedem & immobilem. Qui sordido vehiculo erubescit, precioso gloriatur. Parum adhuc profeci, nondum audeo frugalitatem palam ferre, etiam nunc curo opiniones viatorum. Contra totius generis humani opiniones mittenda vox erat: Insanitis, erratis, stupetis ad superuacua, neminem æstimatis suo. Cum ad patrimonium ventum est diligentissimi computatores, sic rationem ponitis singulorum: quibus aut pecuniam credituri estis, aut beneficia. Nam hæc quoque iam expensa fertis: Late

possidet, sed multum debet: habet domum formosam, sed alienis nummis paratam: familiam nemo cito speciosiorem producet, sed nominibus non respondet. Si creditoribus soluerit, nihil illi supererit. Idem in reliquis quoque facere debebatis; excutere quantũ proprij quisque habeat. Diuitem illum putas, quia aurea supellex etiam in via eum sequitur, quia in omnibus prouinciis arat, quia magnus kalendarij liber euoluitur, quia tantum suburbani agri possidet, quoniá inuidiose in desertis Apuliæ possideret: & cum omnia dixeris, pauper est. quare? quia debet. quantum, inquis? omnia: nisi fortè iudices interesse, vtrum aliquis ab homine, an à fortuna mutuũ sumpserit. Quid ad rem pertinent mulæ saginatæ, vnius omnes coloris? Quid ista vehicula cælata?

—Instrati ostro alipedes, Pictisque tapetis,
Aurea pectoribus demissa monilia pendent.
Tecti auro, fuluum mandunt sub dentibus aurum.

Ista nec dominum meliorem possunt facere: nec mulam. M. Cato Censorius, quem tam Romano populo hercule profuit nasci, quàm Scipionem: (alter enim cum hostibus nostris bellum, alter cum moribus gessit) cantherio vehebatur, & hippoperis quidem impositis, vt secum vtilia portaret. O quàm cuperé illi nunc occurrere aliquem ex his trossulis in via diuitibus, cursores & Numidas, & multum ante se pulueris agentem. Hic sine dubio cultior comitatiorque quàm M. Cato videretur: hic inter illos apparatus delicatos, qui cum maxime dubitat, vtrum

se ad gladium locet, an ad cultrum. O quantum erat sæculi decus, imperatorem triumphalem Censorium & quod super omnia hæc est Catonem, vno caballo esse contentum, & ne toto quidem. Partem enim sarcinæ ab vtroque latere dependentes occupabant. Ita non omnibus obesis mannis & asturconibus & tolutariis præferres vnicum illum equum ab ipso Catone defrictum? Video non futurum finé in ista materia vllum, nisi quem mihi ipse fecero. Hic itaque conticescam, quantum ad ista: quæ sine dubio talia diuinauit futura, qualia nunc sunt qui primus appellauit impedimenta. Nunc volo paucissimas adhuc interrogationes nostrorum tibi reddere ad virtutem pertinentes, quam satisfacere vitæ beatæ contendimus. Quod bonũ est, bonos facit. Nam & in arte musica quod bonum est facit musicum. fortuita bonum non faciunt: ergo non sunt bona. Aduersus hoc sic respondent Peripatetici, vt quod primum proponimus, falsum esse dicant. Ab, eo, inquiunt, quod est bonum, non vtique fiunt boni. In musica est aliquod bonum, tanquam tibia, aut chorda, aut organum aliquod aptatum ad vsus canendi: nihil tamen horum facit musicum. Hic respondebimus. Non intelligitis quomodo posuerimus quod bonum est musico. Non enim id dicimus quod instruit musicum, sed quod facit. tu ad supellectilem artis, non ad artem venis. Si quid autem in ipsa arte musica bonũ est, id vtique musicum faciet. Etiamnum facere id planius volo. Bonum in arte musica duobus mo-

dis dicitur: altero, quo effectus musici administratur: altero, quo ars. Ad effectũ pertinent instrumẽta, tibiæ, & organa & chordę ad artẽ ipsam nõ pertinẽt. Est enim artifex etiam sine istis, vti forsitan non potest arte. Hoc nõ est æque duplex in homine. idẽ enim bonũ & hominis & vitę. Quod contemptissimo cuique contingere ac turpissimo potest, bonum non est. Opes autem & lenoni, & lanistæ contingunt: ergo non sunt bona. Falsum est, inquiunt, quod proponitur. Nam in grammatica & in arte medendi, aut gubernãdi, videmus bona humillimis quibusque cõtingere. Sed istæ artes non sunt magnitudinem animi professæ, non consurgunt in altum, nec fortuita fastidiunt. Virtus extollit hominem, & supra cara mortalibus collocat: nec ea quæ bona nec ea quæ mala vocantur, aut cupit nimis, aut expauescit. Chelidon, vnus ex Cleopatræ mollibus patrimonium grande possedit. nuper Natalis, tam improbæ linguæ quàm impuræ, in cuius ore feminæ purgabantur, & multorum heres fuit, & multos habuit heredes. Quid ergo? vtrum illum pecunia purum effecit, an ipse pecuniam conspurcauit? quæ sic in quosdã homines quomodo denarius in cloacam cadit. Virtus super ista consistit, suo ære censetur, nihil ex istis quomodolibet incurrentibus bonum iudicat. Medicina & gubernatio non interdicit sibi ac suis admirationem talium rerum. Qui nõ est vir bonus, potest nihilominus medicus esse, potest gubernator, potest grammaticus, tam mehercules quàm coquus. Cui

contigit

contigit habere rem non quamlibet, hunc non quemlibet dixeris. Qualia quisque habet: talis est. Fiscus tanti est, quantum habet: immo in accessione eius venit quod habet. Quis pleno sacculo vllum pretium ponit, nisi quod pecuniæ in eo conditæ numerus effecit? Idem euenit magnorum dominis patrimoniorum: accessiones illorum & appendices sunt. Quare ergo sapiens magnus est? quia magnum animum habet. Verum est ergo, quod contemptissimo cuique cõtingit, bonum non esse. Itaque indolentiam nunquam bonum dicam. habet illam cicada, habet pulex. Ne quietem quidam & molestia vacare, bonum dicam. Quid est otiosius verme? Quæris, quæ res sapientem faciat? quæ Deum. Des oportet illi aliquid diuinum, aliquid cæleste, magnificum. Non in omnes bonum cadit, nec quemlibet possessorem patitur. Vide

Quid quæque ferat regio, & quid quæque recuset.
Hic segetes, illic veniunt felicius vuæ:
Arborei fœtus alibi, atque iniussa virescunt
Gramina. nonne vides croceos vt Tmolus odores,
India mittit ebur, molles sua thura Sabæi?
At Chalybes nudi ferrum.---

Ista in regiones descripta sunt, vt necessarium mortalibus esset inter ipsos commercium, si inuicem alius ab alio aliquid peteret. Summum illud bonum & ipsum suam habet sedem: non nascitur vbi ebur, nec vbi ferrum. Quis sit summi boni locus, quæris? Animus. hic nisi purus

ac sanctus est, Deum non capit. Bonum ex malo non fit. diuitiæ fiunt ex auaritia: diuitiæ ergo nó sunt bonum. Non est, inquit, verum, bonum ex malo non nasci. Ex sacrilegio enim & furto pecunia nascitur. Itaque malum quidem est sacrilegium & furtum: sed ideo, quia plura mala facit quàm bona. Dat enim lucrum, sed cum metu, solicitudine, tormentis & corporis & animi. Quisquis hoc dicit, necesse est recipiat, sacrilegium sicut malum sit, quia multa mala facit, ita bonum quoque ex aliqua parte esse, quia aliquid boni facit: quo quid fieri portentosius potest, quàm sacrilegium, furtum & adulterium inter bona haberi? Prorsus persuasimus. Quam multi furto non erubescunt, quàm multi adulterio gloriantur? Nam sacrilegia minuta puniũtur, magna in triumphis feruntur. Adijce nunc, quòd sacrilegium: si omnino ex aliqua parte bonum est, etiam honestum erit, & recte factum vocabitur: nostra enim actio : est quod nullius mortalium cogitatio recipit. ergo bona nasci ex malo non possunt. Nam si, vt dicitis, ob hoc vnum sacrilegium malum est, quia multum mali affert : si remiseris illi supplicia, si securitatem spoponderis, ex toto bonum erit. Atqui maximum scelerum supplicium in ipsis est. Erras, inquam, si illa ad carnificem aut ad carcerem differs. statim puniuntur cum facta sunt, immo dũ fiunt. Non nascitur itaque ex malo bonum, non magis quàm ficus ex olea. ad semen nata respondent. bona degenerare non possunt. Quemad-

modum ex turpi honeſtum non naſcitur, ita ne ex malo quidem bonum: nam idem eſt hone-ſtum & bonum. Quidam ex noſtris aduerſus hoc ſic reſpondent: putemus pecuniam bonum eſſe vndecunque ſumptam, non tamen ideo ex ſa-crilegio pecunia eſt: etiáſi ex ſacrilegio ſumitur. Hoc ſic intellige. In eadẽ vrna & aurũ eſt, & vi-pera. Si aurum ex vrna ſuſtuleris, quia illic & vi-pera eſt, non ideo mihi vrna aurum dat, quia vi-peram habet, ſed aurum dat, cum & viperá ha-beat. Eodem modo ex ſacrilegio lucrum fit: non qua turpe & ſceleratum eſt ſacrilegium, ſed qua lucrum habet. quemadmodum in illa vrna vipe-ra malum eſt, non aurũ quod cum vipera iacet, ſic in ſacrilegio malum eſt ſcelus, non lucrum. Quibus opponitur. Diſſimillima vtriuſque rei condicio eſt. Illic aurum poſſum ſine vipera tol-lere: hic lucrum ſine ſacrilegio facere non poſ-ſum. lucrum iſtud non eſt appoſitum ſceleri, ſed immixtum. Quod dum conſequi volumus, in multa mala incidimus: id bonum non eſt. Dum diuitias conſequi volumus, in multa mala inci-dimus. ergo diuitiæ bonum non ſunt. Duas, in-quit, ſignificationes habet propoſitio veſtra. v-nam, dum diuitias conſequi volumus, in mul-ta nos mala incidere. In multa autẽ mala incidi-mus, & dum virtutẽ conſequi volumus. Aliquis, dum nauigat ſtudij cauſa, naufragiũ fecit, aliquis captus eſt. Altera ſignificatio talis eſt. Per quod in mala incidimus, id bonũ non eſt. Huic propo-ſitioni non erit conſequens, per diuitias nos, aut per voluptates in mala incidere: aut ſi per diui-

tias in multa mala incidimus, non tantum bonum diuitiæ non ſunt, ſed malum ſunt. Vos autem illas dicitis tãtum bonũ non eſſe. Præterea, inquit, conceditis diuitias habere aliquid vſus. Inter commoda illas numeratis. Atqui eadem ratione ne commodum quid emerunt: per illas enim multa nobis incõmoda eueniũt. His quidam hoc reſpondent. Erratis, qui incommoda diuitijs imputatis. Illæ neminem lædunt, aut ſua cuiq. nocet ſtultitia, aut aliena nequitia. Sic, quẽ admodum gladius, qui neminem occidit, occidentis telum eſt, Non ideo diuitiæ tibi nocent, ſi propter diuitias tibi nocetur. Poſidonius (vt ego exiſtimo) melius: qui ait diuitias eſſe cauſam malorum, non quia ipſæ faciant aliquid, ſed quia facturos irritant. Alia eſt enim cauſa efficiẽs quę protinus neceſſe eſt noceat: alia præcedẽs. hanc præcedentem cauſam diuitiæ habent. Inflant animos, ſuperbiam pariunt, inuidiam contrahunt, & vſque eo mentem alienant, vt fama pecuniæ nos etiam nocitura delectet. Bona autem omni carere culpa decet. pura ſũt, non corrumpunt animos, non ſolicitant: extollunt quidem & dilatant, ſed ſine tumore. Quæ bona ſunt, fiduciam faciũt: diuitiæ audaciam. Quæ bona ſũt magnitudinem animi dant: diuitiæ inſolentiam. Nihil autem aliud eſt inſolentia, quàm ſpecies magnitudinis falſa. Iſto modo, inquis. etiam malum ſunt diuitiæ, non tantum bonum non ſunt. Eſſent malum, ſi per ſe nocerent, ſi (vt dixi) haberent efficientem cauſam: nunc præcedentem habent, & quidem non irritantem tan-

tum animos, sed attrahẽtem. Speciem enim boni ostendunt verisimilem, ac plerisque credibilem. Habet virtus quoque præcedẽtem causam ad inuidiam: multis enim propter sapientiam, multis propter iustitiam inuidetur: sed nec ex se hanc causam habet, nec verisimilem. Contra enim verisimilior illa species hominum animis obiicitur à virtute, quę illos in amorem & admirationem vocet. Posidonius sic interrogandum ait: Quæ neque magnitudinem animo dant, nec fiduciam, nec securitatem, non sunt bona: diuitiæ autem & bona valetudo, & similia his, nihil horum faciunt: ergo non sunt bona. Hanc interrogationem magis etiamnum hoc modo intendit. Quæ neque magnitudinem animo dant, nec fiduciam, nec securitatem, contra autem insolentiam, tumorem, arrogantiam creant, mala sunt: à fortuitis autem in hæc impellimur: ergo non sunt bona. Hac, inquit, ratione, ne commoda quidem ista erunt. Alia est commodorum condicio, alia bonorum. Commodum est, quod plus vsus habet quàm molestiæ. Bonum sincerum esse debet, & ab omni parte innoxium. Nõ est id bonum, quod plus prodest: sed quod tantum prodest. Propterea commodum & ad animalia pertinet, & ad imperfectos homines, & ad stultos. Itaque potest ei esse incommodum mixtum. Sed commodum dicitur à maiore sui parte æstimatum. bonum ad vnum sapientem pertinet. Inuiolatum esse oportet. Bonum animum habe. Vnus tibi nodus, sed Herculaneus, restat. Ex malis bonũ non fit, ex multis pauper-

tatibus diuitiæ fiunt: ergo diuitiæ bonum non ſunt. Hanc interrogationem noſtri non agnoſcunt. Peripatetici & fingunt illam, & ſoluunt. Ait autem Poſidonius, hoc ſophiſma per omnes dialecticorum ſcholas iactatũ, ſic ab Antipatro refelli. Paupertas non per poſitionem, ſed per detractionem dicitur, vel (vt antiqui dixerunt) per orbationem: Græci dicunt κατὰ στέρησιν non quòd habeat, dicitur, ſed quod non habeat. Itaque ex multis inanibus, nihil impleri poteſt: diuitias multæ res faciunt, non multæ inopiæ. Aliter quàm debes, paupertatem intelligis. Paupertas eſt, non quæ pauca poſſidet, ſed quæ multa non poſſidet. Ita non ab eo dicitur quod habet, ſed ab eo quod ei deeſt. Facilius quod volo exprimerem, ſi Latinum verbum eſſet, quo ἀπορία ſignificatur. Hanc paupertati Antipater aſſignat. Ego non video quid aliud ſit paupertas, quàm parui poſſeſſio. De iſto videbimus, ſi quãdo valde vacabit, quæ ſit diuitiarum, quæ paupertatis ſubſtantia. Sed tunc quoque conſiderabimus, nunquid ſatius ſit paupertatem permulcere, diuitijs demere ſupercilium, quàm litigare de verbis quaſi iam de rebus iudicatum ſit. Putemus nos ad cõcionem vocatos. Lex de abolendis diuitijs fertur. his interrogationibus ſuaſuri aut diſſuaſuri ſumus? his effecturi, vt populus Romanus paupertatem, fundamentum, & cauſam imperij ſui requirat ac laudet? diuitias autem ſuas timeat? vt cogitet has ſe apud victos reperiſſe? Hinc ambitum, & largitiones, & tumultus, in vrbem ſanctiſſimam temperatiſſi-

mamque irrupisse? nimis luxuriose ostentari gentium spolia, quod vnus populus eripuerit omnibus, facilius vni ab omnibus eripi posse. Hęc satius est suadere, & expugnare affectus, non circumscribere. Si possumus, fortius loquamur: si minus, apertius.

AD EPISTOLAM LXXXVII.

NON magis hora.] *Quid hæc verba sibi velint, plane non assequor. In vno librorum meorum est,* Sine magishira. *Cogitabam si forte legendum esset,* Sine magiro: *vt prandium dicat coquus opera nihil egisse: coquum autem ipsum Græco nomine appellauerit: Nam & fere Græci erant.* MVRETVS

Annum nouum] *Kalendis enim Ianuarij, vt alia, sic caricas inter se missitabant, easque ominis causa esitabant:* Ouidius *primo fastorum:*

Qui vult palma sibi, rugosaque carica, dixi,
Et data sub niueo condita mella cado?
Omen, ait, causa est, vt res sapor ille sequatur,
Et peragat cœptum dulcis vt annus iter.

Vtrum se ad gladium] *ad pugnandum inter gladiatores, an inter bestiarios. Nam eo corruptela ventum erat, vt multi tunc etiam honesto loco nati, adesis patrimoniis, operas ad talia suas locarent.*

Defrictum.] *Libri veteres partim* defrictum *habent, partim* destrictum. *Neutram scripturam damnare ausim.*

Cui contigit habere rem non quamlibet,] *Id est, rem minime vulgarem.* πρᾶγμά τι οὐ τῶν τυχόντων. Hunc non quemlibet: *Id est. scito eum quoque ipsum minime vulgarem esse,* οὐ τῶν τυχόντων.

Nondum audeo frugalitatem palam ferre,] *Quædam exemplaria* proferre *legunt, non* ferre. PINCIANVS.

Quia magnus calendarij liber voluitur.] *Rectior vetus lectio,* euoluitur.

Et cum omnia dixeris, pauper est.] *Scribe per maiorem, & absque coniunctione*, Cum omnia dixeris pauper est. *eadem.*

Quem tam necessarium Ro. po. hercule profuit nasci quàm Scipionem,] *Eadem*, quem tam R.P. fuit nasci quàm Scipionem, *reliqua desiderantur. Exemplar tamen quoddam* profuit *habet, non* fuit.

Et hippoperis quidem impositis, vt secum vtilia portaret.] *Puto legendum, non* vtilia, *sed* vtensilia. *Nam non ita multo post subijcit*: partim enim sarcinæ ab vtroque latere dependentes occupabant.

Cursores & Numidas, & multum ante se pulueris agentem.] *Emendatissimum exemplar*, agentibus *egit, non* agentem: *recte. Vt referatur ad* trossulis, *non ad* Catonem.

Cultior imitatiorque quàm M. Cato videretur:] Comitatior, *non* imitatior, *legendum ex Vetere lectione.*

Ab ipso Catone defrictum.] *Stare potest Verbum* defrictum: *Vt illud*, nam multos qui frigabat consul factus est. *Sed Veteres codices legunt* destrictum: *Vnde strigiles dictæ.*

Quod bonum est, facit musicum.] *Aliqua exemplaria*, quod bonum est, bonos facit musicos.

Ab eo, inquit, quod est bonum,] *Maior codicum pars*, inquit, *agnoscit, non* inquit.

Quomodo posuerimus quod bonum est musico] *Corrige*, quomodo posuerimus quod bonum est, in musica, *ex Vetere lectione.*

Etiam nunc facere his me planius volo.] *Castigandum ex eadem*, Etiamnum facere id planius volo.

Nec cupit nimis, nec expauescit.] *Lege*, aut cupit nimis, aut expauescit, *ex eadem.*

Chelidonius ex Cleopatræ mollibus] *Aliqui codices*, Cheledon vnus ex Cleopatræ molibus.

Cui contingit habere rem non quamlibet, hunc non quemlibet dixeris.] *Breuior Vetus lectio*: Cui contingit habere non quælibet, hunc non quemlibet dixeris. *& paulo post* accessionem *lege pro* accessione, *ex eadem.*

Verum est quod contemptissimo] *Scribe*, Verum est ergo quod contemptissimo *&c. ex eadem.*

Necesse est vt recipiat, sacrilegium] *Verbum* vt *desideratur in antiquo codice.*

Quo quid fieri portentuoſius poteſt,] *Legendum*, portentoſius, *ex vetuſtis codicibus.*

Prorſus perſuaſimus.] *Forte legendum*, prorſus perſuaſi ſumus.

Diſſimillima enim vtriuſque rei conditio eſt.] *Coniunctio* enim *eradenda, ex vetere lectione.*

Illic lucrum ſine ſacrilegio facere non poſſunt,] *Corrige*, Hic lucrum, *&c. Præceſſit enim alterum* illic, *ex eadem.*

Duas, inquit, ſignificationes habet propoſitio noſtra.] Veſtra *legendum, non* noſtra, *ex eadem: etſi in aliquibus exemplaribus non habeatur omnino ea dictio.*

Et ſua cuiqui nocet ſtultitia.] *Scribe*, aut ſua cuique nocet ſtultitia, *ex eadem.*

Eſſent malum, ſi per ſe nocerent.] *Eadem*, Eſſent malum, ſi ipſæ nocerent.

Bonum animum habere,] *Scribe*, Bonum animum habe, *ex eadem.*

Græci dicunt ſtereſin, cum dicunt non quod habeat dicitur, ſed quod non habeat.] *Lege*, Græci dicunt cata ſtereſin. Non quod habeat dicit, ſed quod non habeat. *Vt verbum* habeat *ad paupertatem referatur. Reliqua ſuperuacanea ſunt ex eadem.*

Aliter, inquit, quam debes paupertatem intelligis.] *Deeſt coniunctio* enim Aliter enim, inquit, quam, *&c. ex eadem.*

Scripti omnes deponere, *nullus* contemnere.

Modius epiſt. 116. *Membrana noſtra*, quia magnus Kalendarij liber voluitur, quia tantum ſuburbani poſſidet, *&c. Vtrumque recte. Volui ſolebant, non plicari noſtro more libri, & hinc voluminis vocabulum. meliuſque adeo* τὸ *agri ſubauditur.* [Obſo-pæus.]

M.ſſ partim quem tam e reip. fuit naſci, *partim* quem tam Reip. fuit naſci, *partim* quem tam è rep. fuit naſci. *quod laudo.*

Scribe canterio *è* [illegible] *Feſto, Varrone.*

Lipſium elect. II. *cap.* I. *Opportuno gloſſematium amolior,* τὸ diuitibus: *ad vocem* troſſulus *à benignis illis patribus parum perite adiectum.*

[illegible] *idem Saturn. ſermonum lib.* [illegible] *cap.* 3. *Ludis ſuauiter in homines inopes ſui æris, diuites alieni: qui re cum ſpe conſumta, ad extremum deliberant gladiatores fiant an venatores. Id enim valet,*

ad cultrum. *Putaui aliquando*, ad pulpitum, *blandiente con- iectura, sed vana. Nam culter proprie venatorum. Suetonius Augusto*: Lixa quidam cultro venatorio cinctus. *Martialis ad lemma*. Culter Venatorius:

Si defecta gemes grandi venabula rostro,
Hic breuis in grandem cominus ibit aprum.

Meliores libri, quod proponitis. nam & in grammatice, *& paulo inferius*, Deus oportet illi diuinum aliquid, caele- ste, *&c.*

Prapone Et, *ad versus complementum, e m ss. & Virgil. Georg*. I.

M.ss. non ideo inquam mihi vrna aurum dat *Et paulo post*, gladius neminem occidit, occidentis telum est. *Vetus*, occi- dentis tamen telum est.

M.ss. adiecto verbo, Aliter, inquit, quam debes, *&c.* A *[illegible] Graecarum litterarum vestigiis elici non potest: quae sunt* Α Ν Η Τ- Π Α Ρ Σ Ι Α. *Dempto* ν *ἀπαρσία effeceris. Hac non male assi- gnatur paupertati. denotat namque facultatum seu diuitia- rum absentiam, aut (vt ita loquar) carentiam, opum defectum: [illegible] contra nihil aliud quam ipsam egestatem, inopiam, siue penuriam, illa igitur proposito est multo accommodatior, vt quae cum paupertate coire possit.*

GRVT. & IVRETVS. Culcitra in terra *[illegible] vetere v.c. scribitur*, culcita *quae scriptura pariter extat apud Varronem in fine lib. 4. de ling. lat. Festum Pompeium, & Nonium, itemque Ciceronem 4. Tusc- cul.* vbi culcita plumea *vocatur. Plautus in mil. glor.* culci- tam laneam *dicit. Quare videtur etiam sic legendum apud Isi- dorum Etym. lib. 19. cap. 25. & Senecam Epist. 108. hoc Iu- retus.*

Late possidet, &c.] *de his & seq. Brissonius lib. 6. de For- mul. Nomina etiam factorum [illegible], quaerere solitum quo- to anno, & quantum in solo. Cicero ex quorundam sententia Epist. 9 lib. 9. ad Atticum scribit.*

Quem tam Romano populo hercule profuit nasci] *v.a. Pareus.* Quem tam è republica fuit nasci.

Aliquot ex his trossulis in via diuitibus] *arguit hic [illegible] ambitionem quibus non satis erat in vrbe & conspectu po- puli ostentare opes, nisi insuper peregrinantes [illegible]*

gererent oculis, & huc facit quod præcessit, Diuitem illum putas, quia aurea suppellex etiam in via eum sequitur. *Ad Trossulorum vocem quod attinet, vetus ea quidem, & ante Ciceronem. sed quæ posteriori æuo refloruit iterum sub principibus, vnde & ea bis vsus Seneca, & Lampridius in vita Commodi*, cooptatus inter trossulos princeps iuuẽtutis, cum togam sumpsit. *sic enim scrio vtroque sensu locum illum emendauit Lipsius. nam* trossuli equites, *vt è Plinio, Festo, Varrone iamdudum monuit Ios. Scaliger.*

Cursores & Numidas] *vox, &, abest à* v.c. *Ioreti.*

Quod proponitur] v.c. proponitis.

Pecuniam conspurcauit] v.c. inspurcauit.

Quomodolibet incurrentibus] v.c. quolibet.

Interdicit admirationem] v.c. admiratione.

Tmolus] v.c. Thmolus.

India mittit ebur] v.c. mittat.

Ad carnificem aut ad carcerem differs] v.c. *videtur elegantius habere*, à carnifice aut carcere differs. *Iuretus.*

Et fingunt illam] v.c. effingunt.

Paupertas non per positionem] v.c. *Iureti*, per possessionem, *quod forte rectum est, quia mox sequitur*, Paupertas est non quæ pauca possideat.

EPISTOLA LXXXVIII.

De liberalibus studijs quid sentiã, scire desideras. Nullum suspicio, nullum in bonis numero, quod ad æs exit. Meritoria artificia sunt, hactenus vtilia, si præparant ingenium, non detinent. Tandiu enim istis immorandum est, quamdiu nihil animus agere maius potest. rudimenta sunt nostra, non opera. Quare liberalia studia dicta sint vides, quia homine libero digna sunt. Ceterum vnum studium vere liberale est, quod liberum facit. Hoc sapientiæ studium, est sublime, forte, magnanimum, cete-

ra pusilla & puerilia sunt. An tu quicquã in istis esse credis boni, quorũ professores turpissimos omnium ac flagitiosissimos cernis? Non discere debemus ista sed didicisse. Quidã illud de liberalibus studiis quærendum iudicauerunt, an virum bonum facerent. Ne promittunt quidem, nec huius rei scientiam affectant. Grammaticus circa curam sermonis versatur, & si latius euagari vult, circa historias. Iam vt longissime fines suos proferat, circa carmina. Quid horũ ad virtutem viam sternit? Syllabarum enarratio, & verborum diligentia, & fabularum memoria, & versuum lex ac modificatio? Quid ex his metum demit, cupiditatem eximit, libidinem frænat? Ad geometriam transeamus, & ad musicam: nihil apud illas inuenies, quod vetet timere, vetet cupere, quæ quisquis ignorat, alia frustra scit. Videndum vtrum doceant isti virtutem, an non: si non docent, nec tradunt quidem: si docent, philosophi sunt. Vis scire quàm non ad docendam virtutem consederint: aspice quàm dissimilia inter se omnium studia sint. Atqui similitudo esset idem docentium. Nisi forte tibi Homerum philosophum fuisse persuadent, cum his ipsis quibus colligunt, negent. Nam modo Stoicum illum faciunt. virtutem solam probantẽ, & voluptates refugientem, & ab honesto ne immortalitatis quidem pretio recedentem: modo Epicureum, laudantem statum quietæ ciuitatis, & inter conuiuia cantusque vitam exigentis: modo Peripateticum, bonorum tria genera inducentem: modo Academicum, incerta omnia

dicentem. Apparet nihil horum esse in illo, quia omnia sunt. Ista enim inter se dissident. Demus illis, Homerum philosophum fuisse. nempe sapiens factus est, antequam carmina vlla cognoscerct ergo illa discamus, quæ Homerum fecere sapientem. Hoc quidem me quærere, vtrum maior ætate fuerit Homerus an Hesiodus, non magis ad rem pertinet, quàm scire an minor Hecuba fuerit, quam Helena: & quare tam male tulerit ætatem. Quid, inquam, annos Patrocli & Achillis inquirere ad rem existimas pertinere? Quæris Vlixes vbi errauerit potius quam efficias, ne nos semper erremus? Non vacat audire, vtrum inter Italiam & Siciliam iactatus sit, an extra notum nobis orbem? neque enim potuit in tam angusto error esse tam longus. Tempestates animi nos quotidie i ctant: & nequitia in omnia. Vlixis mala impellit. non deest forma quæ solicitet oculos, non hostis: hinc monstra effera, & humano cruore gaudentia: hinc insidiosa blandimenta aurium: hinc naufragia, & tot varietates malorum. Hoc me doce, quomodo patriam amẽ, quomodo vxorẽ, quomodo patrem, quomodo ad hęc tã honesta vel naufragus nauigẽ. Quid inquiris, an Penelopa impudica fuerit, an verba sæculo suo dederit, an Vlixem illũ esse quẽ videbat, antequã sciret, suspicata sit? Doce me, quid sit pudicitia, & quantum in ea bonum: in corpore, an in animo posita sit. Ad musicum transeo. Doces me, quomodo inter se acutæ ac graues voces consonent, quomodo neruorum dis-

parem reddentium ſonum fiat cōcordia. Fac potius, quomodo animus ſecum meus conſonet, nec conſilia mea diſcrepent. Monſtras mihi, qui ſint modi flebiles. monſtra potius, quomodo inter aduerſa non emittam flebilem vocem. Metiri me geometres docet latifundia. potius doceat, quomodo metiar quātum homini ſit ſatis. Numerare docet me arithmetica, & auaritiæ cōmodare digitos. potius doceat, nihil ad rem pertinere iſtas computationes. non eſſe feliciorem, cuius patrimonium tabularios laſſat, immo quā ſuperuacua poſſideat, qui infeliciſſimus futurus eſt, ſi quantum habeat, per ſe computare cogatur. Quid mihi prodeſt, ſcire agellum in partes diuidere, ſi neſcio cum fratre diuidere? Quid prodeſt colligere ſubtiliter pedes iugeri, & comprehendere etiam ſi quid decempedam effugit, ſi triſtem me facit vicinus potens, & aliquid ex meo abradens? Doces, me quomodo nihil perdam ex finibus meis? at ego diſcere volo, quomodo totos hilaris amittam. Paterno agro, inquit, & auito expellor. Quid? Ante auum tuum quis iſtum agrum tenuit? Cuius, non dico hominis, ſed populi fuerit, expedire poteſt? Non dominus iſto, ſed colonus intraſti. Cuius colonus es? Si bene tecum agitur, heredis. Negant iuriſconſulti quicquam vſucapi, quod publicū eſt. Publicum eſt hoc quod tenes, & quidem generis humani. O egregiam artem! ſcis rotunda metiri, in quadratum redigis, quamcumque acceperis formam. interualla ſiderum dicis: nihil eſt quod in menſurā tuam non cadat. Si artifex

es, metire hominis animum. dic quàm magnus sit, dic quàm pusillus sit. Scis quæ recta sit linea: quid tibi prodest, si quid in vita rectũ sit, ignoras? Venio nunc ad illum qui cælestium notitia gloriatur.

Frigida Saturni, quo sese stella receptet,
Quos ignis cæli Cyllenius erret in orbes:

Hoc scire quid proderit? vt sollicitus sim, cum Saturnus & Mars ex contrario stabunt, aut cum Mercurius vespertinum faciet occasum vidente Saturno. Potius hoc discam, vbicunque sunt ista, propitia esse, non posse mutari. Agit illa continuus ordo fatorum, & ineuitabilis cursus. Per statas vices remeant. Effectus rerum omnium aut mouent, aut notant. Sed siue quicquid euenit faciunt, quid immutabilis rei notitia proficiet? siue significant, quid refert prouidere, quod effugere non possis? Scias ista, nescias, fient.

Si vero solem ad rapidum stellasque sequentes
Ordine respicias, nunquam te crastina fallet
Hora, nec insidiis noctis capiere serenæ.

Satis abundeque prouisum est, vt ab insidiis tutus essem. Nunquid me crastina non fallit hora? fallit enim, quod nescienti euenit. Ego quid futurum sit, nescio: quid fieri posit, scio. Ex hoc nihil desperabo. totum expecto. Si quid remittitur, boni consulo. Fallit me hora, si parcit: sed nec sic quidem fallit. Nam quemadmodum scio omnia accidere posse, sic scio & non vtique casura. Vtique secunda expecto, malis paratus sum. in illo feras me necesse est nõ ad præscrip-

tum existimo. Non enim adducor, vt in numerum liberalium artium pictores recipiam, non magis, quàm statuarios, aut marmorarios, aut cæteros luxuriæ ministros. Æque luctatores, & totam oleo ac luto constantem scientiam expello ex his studiis liberalibus: aut & vnguentarios recipiam, & cocos, & ceteros voluptatibus nostris ingenia accommodantes sua. Quid enim oro te, liberale habent isti ieiuni vomitores, quorum corpora in sagina, animi in macie & veterno sunt? An liberale studium istud esse iuuentuti nostræ credimus, quam maiores nostri rectam exercuerunt, hastilia iacere, sudē torquere, equum agitare, arma tractare? Nihil liberos suos docebant, quod discendum esset iacentibus. Sed nec hæ nec illæ docent, aluntve virtutem. Quid enim prodest equum regere, & cursum eius fræno temperare, affectibus effrænatissimis abstrahi? Quid prodest multos vincere luctatione vel cestu, ab iracundia vinci? Quid ergo? nihil liberalia nobis conferunt studia? ad alia multum, ad virtutem nihil. Nam & hæ viles ex professo artes quæ manu constant ad instrumenta vitę plurimum conferunt, tamen ad virtutem non pertinent. Quare ergo liberalibus studiis filios erudimus? Non quia virtutem dare possunt, sed quia animum ad accipiendam virtutem præparant. Quemadmodum prima illa, vt antiqui vocabãt, litteratura, per quam pueris elementa traduntur, non docet liberales artes, sed mox percipiendis locum parat: sic liberales artes non perducunt animum ad virtutem, sed expediunt.

Qua-

Quattuor ait esse Posidonius artium genera. Sūt vulgares & sordidæ, sunt ludicræ, sunt pueriles, sunt liberales. Vulgares opificum, quæ manu constant, & ad instruendam vitam occupatæ sunt, in quibus nulla decoris, nulla honesti simulatio est. Ludicræ sunt quæ ad voluptatem oculorum atque aurium tendunt. His annumeres licet machinatores, qui pegmata per se surgentia excogitant, & tabulata tacite in sublime crescentia, & alias ex inopinato voluptates, aut dehiscentibus quæ cohærebant, aut his quæ distabant sua sponte coëuntibus, aut his quæ eminebant, paulatim in se residentibus. His imperitorum feriūtur oculi omnia subita (quia causas non nouere) mirantium. Pueriles sunt, & aliquid habentes liberalibus simile, hæ artes quas ἐγκυκλίους Græci, nostri liberales vocant. Solæ autem liberales sunt, immo (vt dicam verius) liberæ, quibus curæ virtus est. Quemadmodum, inquit, est aliqua pars philosophiæ naturalis, est aliqua moralis, est aliqua rationalis, sic & hęc quoque liberalium artium turba locū sibi in philosophia vindicat. Cum ventum est ad naturales quæstiones, geometriæ testimonio statur. Ergo eius quam adiuuat, pars est? Multa adiuuāt nos. nec ideo partes nostræ sunt: immo si partes essent non adiuuarent. Cibus adiutoriū corporis, nec tamen pars. Aliquid nobis præstat geometriæ ministerium. Sic philosophiæ necessaria est, quomodo ipsi faber: sed nec hic geometriæ pars est, nec illa philosophiæ. Præterea vtraque fines suos habet. Sapiens enim causas

naturalium & quærit & nouit, quorum numeros mensurasque geometres persequitur & supputat. Qua ratione constent cælestia, quæ illis sit vis, quæ natura, sapiens scit: cursus & recursus & obseruationes, per quas descendunt & alleuantur, ac speciem interdum stantium præbent, cum cælestibus stare non liceat, colligit mathematicus. Quæ causa in speculo imagines exprimat, scit sapiens. Illud tibi geometer potest dicere, quantum abesse debeat corpus ab imagine, & qualis forma speculi quales imagines reddat. Magnum esse solem philosophus probabit: quantus sit, mathematicus, qui vsu quodam & exercitatione procedit: sed vt procedat, impetranda illi quædam principia sunt. Non est autem ars sui iuris cui precarium fundamentũ est. Philosophia nil ab alio petit, totum opus à solo excitat. Mathematica (vt ita dicam) superficiaria est, in alieno ædificat, aliena accipit principia, quorum beneficio, ad vlteriora perueniat: si per se iret ad verum, si totius mundi naturam posset comprehendere, dicerem multum collaturam mentibus nostris quæ tractatu cælestium crescunt trahuntque aliud ex alio. Vna re consummatur animus, scientia bonorum ac malorum immutabili, quæ soli philosophiæ competit. Nulla autem ars alia de bonis ac malis quærit. Singulas lubet circumire virtutes. Fortitudo contemptrix timendorum est: terribilia, & sub iugum libertatem nostram mittentia, despicit, prouocat, frangit. Nunquid ergo hanc liberalia studia corroborant? Fides sanctissimum humani

pectoris bonum est: nulla necessitate ad fallendum cogitur, nullo corrumpitur præmio. Vre, inquit, cæde, occide, non prodam: sed quo magis secreta quæret dolor, hoc illa altius condam. Nunquid liberalia studia hos animos facere possunt? Temperantia voluptatibus imperat: alias odit atque abigit, alias dispensat, & ad sanum modum redigit, nec vnquam ad illas propter ipsas venit. Scit optimum esse modum cupitorũ, non quantum velis, sed quantum debeas, sumere. Humanitas vetat superbum esse aduersus socios, vetat auarum: verbis, rebus, affectibus comem se, facilemque omnibus præstat: nullum alienum malum putat, bonum autem suum id maxime, quod alicui bono futurum est, amat. Nunquid liberalia studia hos mores præcipiunt? non magis quàm simplicitatem, ac modestiam, ac frugalitatem, ac parsimoniam: non magis quàm clementiam, quæ alieno sanguini tanquã suo parcit, & scit homini non esse homine prodige vtendum. Cum dicatis, inquit, sine liberalibus studiis ad virtutem non perueniri, quemadmodum negatis illa conferre virtuti? quia nec sine cibo ad virtutem peruenitur, cibus tamen ad virtutem non pertinet. Ligna nihil naui conferunt, quamuis non fiat nauis sine lignis. Non est, inquam, cur aliquid putes eius adiutorio fieri, sine quo non potest fieri. Potest quidem etiam illud dici, sine liberalibus studiis veniri ad sapientiam posse: quamuis enim virtus discenda sit, tamen non per hæc discitur. Quid est autem, quare existimem, non futurum sapientem eum

qui litteras neſcit: cum ſapientia non ſit in litteris? Res tradit, non verba: & neſcio an certior memoria ſit, quæ nullum extra ſe ſubſidium habet. Magna & ſpatioſa res eſt ſapientia: vacuo illi loco opus eſt: de diuinis humaniſque diſcendum eſt, de præteritis, de futuris, de caducis, de æternis: de tempore: de quo vno vide quam multa quærantur. Primum, an per ſe ſit aliquid: deinde, an aliquid ante tempus ſit, ſi tempus cũ mundo cœpit, an & ante mundum quia fuerit aliquid, fuerit & tempus. Innumerabiles quæſtiones ſunt de animo. vnde ſit, qualis ſit, quando eſſe incipiat, quandiu ſit: an aliunde alio tráſeat, & domicilium mutet, ad alias animalium formas, aliaſque conjectus: an non amplius quàm ſemel ſeruiat, & emiſſus vagetur in toto: vtrum corpus ſit, an non ſit: quid ſit facturus, cũ per nos aliquid facere deſierit: quomodo libertate ſua vſurus, cum ex hac effugerit cauea: an obliuiſcatur priorum, & illic noſſe ſe incipiat, poſtquã de corpore abductus in ſublime ſeceſſit. Quamcumque partem rerum humanarum diuinarumque comprehenderis, ingenti copia quærendorum ac diſcendorum fatigaberis. Hæc tam multa, tam magna, vt habere poſſint liberum hoſpitium, ſuperuacua ex animo tollenda ſunt. Non dabit ſe in has anguſtias virtus. Laxum ſpatium res magna deſiderat. Expellantur omnia: totum pectus illi vacet. At enim delectat artium notitia multarum. Tãtum itaque ex illis retineamus, quãtum eſt neceſſarium. An tu exiſtimas reprehẽdendũ qui ſuperuacanea vſu ſibi

comparat, & pretiosarum rerum pompam in domo explicat: nõ putas eum qui occupatus est in superuacua litterarũ supellectile? Plus scire velle quàm sit satis, intemperantiæ genus est. Quid, quòd ista liberalium artium consectatio molestos, verbosos, intempestiuos, sibi placentes facit, & ideo, non discentes necessaria, quia superuacua didicerunt? Quatuor millia librorum Didimus grammaticus scripsit: miser, si tã multa superuacua legisset. In his libris de patria Homeri quæritur, in his de Æneæ matre vera: in his libidinosior Anacreon, an ebriosior vixerit: in his an Sappho publica fuerit: & alia, quæ erant dediscenda, si scires. I nunc, & longam esse vitã nega. Sed ad nostros quoque cum perueneris, ostendam multa securibus recidenda. Magno impendio temporum, magna alienarum aurium molestia, laudatio hæc constat: O hominem litteratum. Simus hoc titulo rusticiore contenti: O virum bonum. Ita-ne est? annales euoluam omnium gentium, & quis prima carmina scripserit, quæram quantum temporis inter Orphea intersit & Homerum, cum fastos nõ habeam, computabo: & Aristarchi notas quibus aliena carmina compũxit, recognoscam: & ætatem in syllabis conteram? Itane in geometriæ puluere hærebo? Adeo mihi præceptum illud salutare excidit? Tempori parce? Hæc sciam, vt quid ignorem? Appion grammaticus qui sub C. Cæsare tota circumlatus est Græcia, & in nomẽ Homeri ab omnibus ciuitatibus adoptatus, aiebat? Homerum vtraque materia consumma-

ta, & Odyssea, & Iliade, principium adiecisse operi suo, quo bellum Troianum complexus est. Huius rei argumentum afferebat, quòd duas litteras in primo versu posuisset ex industria librorum suorum numerum continentes. Talia sciat oportet, qui multa vult scire. Nunc cogita, quantum temporis tibi auferat mala valetudo, quantum occupatio publica, quantum occupatio priuata, quantum occupatio quotidiana, quãtum somnus. metire ætatem tuam. tam multa non capit. de liberalibus studiis loquor. Philosophi quantum habent superuacui, quantum ab vsu recedentis? Ipsi quoque ad syllabarum distinctiones, & coniunctionum ac præpositionum proprietates descenderunt, & inuidere grammaticis: inuidere geometris. Quicquid in illorum artibus superuacuum erat, trãstulere in suam. Sic effectum est, vt diligentius sciat loqui, quàm viuere. Audi, quantum mali faciat nimia subtilitas, & quàm infesta veritati sit. Protagoras ait, de omni re in vtramque partem disputari posse, Ex æquo. & de hac ipsa, an omnis res in vtramque partem disputabilis sit. Nausiphanes ait, ex his quæ videntur esse, nihil magis esse, quàm non esse. Parmenides ait, Ex his quæ videntur, nihil esse in vniuersum. Zenon Eleates omnia negotia de negotio deiecit: ait nihil esse. Circa eadem fere Pyrrhonij versantur, & Megarici, & Eretrici, & Academici, qui nouam induxerunt sciẽtiam, nihil scire. Hæc omnia in illum superuacuum studiorum liberalium gregem coniice. Illi mihi non profuturam scientiam tra-

dunt, hi ſpem omnis ſcientiæ eripiunt. Satius eſt ſuperuacua ſcire, quàm nihil. Illi non præferunt lumen, per quod acies dirigatur ad verum: hi oculos mihi effodiunt. Si Protagoræ credo, nihil in rerum natura eſt, niſi dubium. Si Nauſiphani, hoc vnum certum eſt, nihil eſſe certi. Si Parmenidi, nihil eſt præter vnum. Si Zenoni, ne vnum quidem. Quid ergo nos ſumus? quid iſta quæ nos circunſtant, alunt, ſuſtinent? Tota rerum natura vmbra eſt, aut inanis, aut fallax. Non facile dixerim, vtrum magis iraſcar illis, qui nos nihil ſcire voluerunt: an illis, qui ne hoc quidem nobis reliquerunt, nihil ſcire.

AD EPISTOLAM LXXXVIII.

DE liberalibus ſtudiis] *Liberalia ſtudia vocabantur Romæ quæ apud Græcos* ἐγκύκλια μαθήματα, *id eſt, certa quædã, quæ omnes fere ingenui & honeſto* loco *nati, non illa quidem accurate & exquiſite perdiſcere, ſed delibare tamen modice ac deguſtare conſueuerant. Nam & Grammaticis, operam dabant, à quibus rectam orationũ ſtructuram & ſyllabarum modum cognoſcerent, hiſtoricorumque ac poetarum intelligentia imbuerentur: & geometriam, muſicen, arithmeticenque quidã & picturam diſcebant, & præterea luctandi, equitandi aliarumque corporis exercitationum magiſtros habebant. De illis igitur ſtudiis vniuerſe pronuntiat Seneca, nihil eſſe in eis ſuapte vi expetendum; eatenus tantum vtilia eſſe quatenus iuuenes nondum grauiorum ac ſolidiorum capaces præparant, & inſtruunt ad ſtudium ſapientiæ: quod vere ac merito vnum ex omnibus liberale vocari poteſt, cum eo in vno ea vis ſit, vt homines à tæterrima vitiorum ac cupiditatum ſeruitute eximat.* MVRETVS

Quod ad æs exit.] *Fateor, me ex his verbis nullam idoneam & huic loco congruentem ſententiam elicere poſſe. Sed & pro eo quod ſtatim ſequitur* meritoria, *libentius legerim* militaria.

Nisi forte tibi Homerum] *Plerique veterum videri volebant omnem philosophiam, omnesque philosophorum disciplinas ab Homero, tanquam à fonte fluxisse. At Seneca hoc ipsum argumento esse ait, eum philosophum non fuisse, quod apud eum diversarum maximeque inter se dissidentium opinionum semina reperiuntur.*

Virtutem solam] *Nam quod Vlixes patriam illam suam tanquam nidulum, in asperrimis saxis positam tanti facit, & ab eius studio ac cupiditate ne immortalitate quidem à Circe & à Calypsone proposita avocari queat, id ita interpretantur: ut Ithaca nomine virtutem accipiant, præ qua una sapienti viro alia omnia contemnenda sint.*

Modo Epicureum] *Vt cum Vlixem ita loquentem facit.*

Οὐ γὰρ ἐγώ γέ τί φημι τέλος χαριέστερον εἶναι,
Ἢ ὅταν εὐφροσύνη μὲν ἔχῃ κατὰ δῆμον ἅπαντα,
Δαιτυμόνες δ' ἀνὰ δώματ' ἀκουάζονται ἀοιδοῦ
Ἥμενοι ἑξείης, παρὰ δὲ πλήθωσι τράπεζαι
Σίτου καὶ κρειῶν, μέθυ δ' ἐκ κρητῆρος ἀφύσσων
Οἰνοχόος φορέῃσι, καὶ ἐγχείῃ δεπάεσσι.
Τοῦτό τί μοι κάλλιστον ἐνὶ φρεσὶν εἴδεται εἶναι.

Modo peripateticum] *Vt cum sæpe opes & prosperos successus in bonis numerat, deosque ipsos vocat* δωτῆρες ἐάων.

Vtrum maior ætate fuerit Homerus an Hesiodus.] *Alij enim æquales fuisse, alij hunc, illum alij antiquiorem esse dicunt. Vide Agellium libri 3. capite 11. & libri 17. capite 21.*

An minor Hecuba fuerit quàm Helena:] *Natu grandiorem fuisse Helenam puto. Sed ut quæ Iovis filia esset, melius ferebat ætatem.*

Patrocli & Achillis] *Vulgo putant iuniorem fuisse Patroclum. Sed vide quæ super hac re collegit Politianus capite 45 Miscellaneorum.*

Vtrum inter Italiam] *Certum est tamdiu errare non potuisse in hoc nobis cognito mari. Dicebant igitur quidam eum errasse in mari Atlantico. Sed quid opus est ea quæ ficta & fabulosa esse constat, tam anxie ac tam scrupulose quærere? Ad hanc quæstionem respexit Agellius capite 6. libri cum ait disputatum* [illegible]

à familiari quodam suo, errauerit ne Vlixes ἐν τῇ ἔσω θαλάσσῃ κατὰ Ἀρίσταρχον, ἐν τῇ ἔξω κατὰ Κράτητα.

Vlixis mala] Simile Diogenis dictum refertur grammaticos reprehendentis, quòd Vlixis mala solicite anquirerent, negligerent sua.

An Penelopa impudica fuerit,] Sunt enim qui dicunt. eam omnibus procis fecisse copiam sui, atque ex illo promiscuo coitu natum Pana. At alij hunc ipsum capripedem Deum natum ex Penelopa & Mercurio in hircum conuerso: Egregiam mulieris pudicitiam, quæ cum se à virorum consortio puram integramque seruaret, ab hirci bellis videlicet & suaue olentis animalis concubitu non abhorruerit.

Ad musicum transeo.] Diogenis hoc est, τοὺς μουσικοὺς τὰς μὲν ἐν τῇ λύρᾳ χορδὰς ἁρμόττεσθαι, ἀνάρμοστα δ᾽ ἔχειν τὰ τῆς ψυχῆς ἤθη.

Oleo ac luto] Ceromate & haphe, vt in superioribus dixit.

Ieiuni vomitores] Vide epistolam 122.

Pegmata per se surgentia] De Pegmatis vide Philandrum in nonum Vitruuij, & qui ab eo citantur: De cœnationibus autem alijsque ædificijs versatilibus Suetonium in Nerone, & hunc nostrum epistola 90.

Artes quas ἐλευθέρας] Pro ἐλευθέρας legendum est ἐγκυκλίους. atque ita libri veteres habent.

Nescio an certior memoria sit,] Litteras memoriæ officere potius quàm prodesse, multi ex veteribus iudicabant. earum enim fiducia minus plerunque diligentes in iis quæ didicimus in memoria infigendis sumus. Itaque Thamus Ægyptiorum rex apud Platonem in Phædro, cum Theuth inuentor litterarum vocasset eas memoriæ medicamentum, ita eum refellit: Καὶ νῦν σὺ πατὴρ ὢν γραμμάτων, δι᾽ εὔνοιαν τοὐναντίον εἶπες, ἢ δύναται. τοῦτο γὰρ τῶν μαθόντων λήθην μὲν ἐν ψυχαῖς παρέξει, μνήμης ἀμελετησίᾳ, ἅτε διὰ πίστιν γραφῆς ἔξωθεν ὑπ᾽ ἀλλοτρίων τύπων, οὐκ ἔνδοθεν αὐτοὺς ὑφ᾽ αὑτῶν

ὑπομιμνήσκομεν. ἔχομεν μνήμας, οἷς ὑπομνήματα φυλάσσουσι. *Simile quiddam & Caesar libro 6. de bello Gallico.*

Duas litteras in primo versu] *Nam* M *&* H *quae sunt primae litterae Iliados, significant* 48.

Eretrici] *Ita vocati sunt a patria Menedemi conditoris sui. Inepte antea legebatur* Cretici *& ineptius ex eo fecerat Pincianus* Critici.

Pincianus. Syllabarum enarratio,] *Sic scripta omnia praeferunt exemplaria. Sed considerandum, an* enumeratio *sit scribendum, non* enarratio.

Si tristem me facit vicinus potens,] *Vetus lectio* impotens *habet, non* potens: *rectius. Sunt tamen exemplaria quae* praepotens *legant.*

Quid immutabilis rei notitia proficies?] *Mallem legeres* proficiam, *quam* proficies: *ut* noticia *sit casus auferendi.*

Vt ab insidiis tutus essem, nunquid me crastina non fallit hora? fallit enim quod nescienti euenit.] *Scribe*, vt ab insidiis tutus esses: Nunquid te crastina nõ fallit hora, nec insidiis noctis capieris opacae, fallit enim: *caetera ex vetere lectione.*

Nis imperitorum feriuntur oculi.] Feruntur *eadem agnoscit, non* feriuntur: *hoc est, ducuntur, trahuntur, vt illud summi Poetae.*

Trahit sua quenque voluptas.

Pueriles sunt, & aliquid habentes liberalibus simile hae artes quas eleutheras Graeci,] *Legendum puto*, sed aliquid: *non* & aliquid: *item antiqui & emaculati codices, & item impressi ante Germanicam impressionem, non* eleutheras *habent, sed* encyclius, *hoc est circulares. Ita certe appellat illas apud Graecos vt alios omittam, Athenaeus: apud nostros, Capella Martianus, & communi vulgataque nomenclatura Graeci encyclopaediam vocant, hoc est circularem disciplinam. De cuius nominis ratione alia alij: plura Philoponus in posteriora.*

Est aliqua moralis, est aliqua rationalis, sic & hic quoque] *Tria illa prima verba*, est aliqua moralis, *superflua sunt ex nonnullis exemplaribus: & legendum* haec, *non* hic: *ex vetere lectione.*

Aliquid nobis præstat geometriæ ministerium.] Aliquod, non Aliquid, *exemplar Facundi & Primitiui.*

Hoc illa altius condent,] *Scribe,* condam, *non* condent: *ex Vetere lectione.*

De diuinis humanisque dicendum est,] Discendum, *non* dicendum, *eadem.*

Primum an per se sit aliquid:] *Eadem,* Primum an ipsum sit aliquid. *Quibusdam tamen exemplaribus conuenit cum impressis.*

Deinde an aliquid ante tempus sit, si tempus cum mundo cœperit: an & ante mundum quia,] *Duo emendati codices:* Deinde an aliquid ante tempus sit sine tempore. Cum mundo cœperit, an &, *&c.*

Miser erat, si tam multa superuacua legisset.] *Verbum* erat *in aliquibus scriptis codicibus non habetur.*

Noli cogitare, quantum temporis tibi auferat mala valetudo,] *Scribe per inuersionem, & lege cum superioribus:* non cogitare, quantum temporis auferat mala valetudo. *Vt pronomen* tibi *superfluum sit. Alioqui* sibi *scribendum erat, non* tibi, *ex Vetere lectione.*

Parmenides ait, ex his quæ videntur, nihil esse in vniuerso.] *Corrigendum uideor:* Parmenides ait, ex his quæ videntur nihil esse nisi vnum.

Omnia negocia de negocio deiecit.] *Verba illa* de negocio *in plerisque exemplaribus non habentur.*

Et Megarici & cretici,] *Legendum* critici, *non* cretici, *hoc est si liceret dici, iudiciales. Sed id verbum receptum iam à Latinis & Latij iure donatum est.*

M.ss. tres, hoc sapientiæ, sublime, &c. *nam* studium *ex prioribus subintelligitur.* OBSOPAEVS.

M.ss. bonorum genera inducentem, *omisso* tria.

Ambianus codex, Fides sanctissimum humani generis bonum est.

Vetus Puteani, non magis quàm simplicitatem, quàm modestiam ac moderationem, non magis quàm frugalitatem ac parsimoniam, &c. *Et sic legendum aduertit P. Faber comm. ad l. 1. de iust. & iure.*

M.ss. tres, an aliquid ante tempus sit, sine tempore: cum mundo cœperit, &c. *& ita duo Pinciani codices emendati.*

M.ss. duo, misererer, si tam, &c. *Vetus* mirarer, si tam,

Lipsius epist. 9. lib 3. Lego (ait) totam circulatus est Græciam. *Tangit hominem nugatorem & Agyrtam.*

Priores editiones & Cretici. *Brodæus Miscell. lib. 1. cap. Vt opinabatur scribendum*, & Sceptici. *Lipsius epist. 19. lib. 11. Meremur in philosophis Creticis. aliis* Critici *placent. at tu certum puta*, Eretrici. *Nam & hi de non scientia idem Pyrrhoniis & Megaricis senserunt. Cicero 3. de Oratore*: Fuerunt etiam alia genera philosophorum qui se omnes Socraticos esse dicebant, Eretricorum, Herilliorum, Megaricorum, Pyrrhoneorum. *Priora etiam Senecæ legerim*, omnia negotia vno negotio deiecit.

GRVT. & IVRETVS An minor Hecuba fuerit quam Helena, quare] *V. c. Iureti*, cum maior fu. Hec qu. Hel. quare.

Acutæ & graues voces] *particula*, voces, *abest à V. c. Iureti. sane videri potest irrepsisse ex quodam glossemate.*

Colligere pedes iugeri, &c.] *Regionam in partes diuisionem decempedis & perticis pedibusque iugeri collectis factam præterea ex Cicerone Philippi. 4. & Acad. 4. Propertio Eleg. 2. lib. 4. colligitur. Brissonius lib. de Formulis.*

Ad præscriptum euntem] *V. c.* per præscriptum.

Ludicræ sunt quæ ad voluptatem] *Qui dicantur artem facere ludicram, pete ex Brissonio lib. 1. de Verb. sign.*

Qui pegmata per se surgentia] *de iis egregia Scaligeri notis ad Manilium, & Marcilius ad lib. 1. Martialis: ita antiqui appellabāt machinas quasdam è ligno, quibus vsus in theatris & arenis, & in ornatus causa sæpe tecta auro vel argento.*

Ex inopinato voluptates] *Placet lectio V. c.* ex inopinatas voluptates. *Quod autem quidam libri habent*, varietates, *minus aptum est: nam hic sermo fit de rebus ad ludos & spectacula pertinentibus, quæ proprio nomine olim dicebantur*, voluptates. *Vt pridem alibi notatum. Iuretus.*

Superbum esse aduersus socios] *V. c. apud socios.*

Comem se facilemque omnibus præstat] *Sic quidem hactenus omnes editiones: at reperi in optimo vetusto exemplari, litteris integris scriptum*, communem se facilemque. *Quam scripturam amplector, maxime cùm videam eādem conseruari in aliorum auctorum libris calamo exaratis, huius rei aliquot exempla dudum prolata ad Symmachum lib. 2. Epist. 79. Quibus addatur hic locus Rufini lib. 2. hist. Eccles. cap. 12.* Commu-

tem se præbere erga sacerdotes Dei. *Sic apud Suetonium in Tito. Fl. Vespasiano. cap. 22. pro,* comissimus *reponendum esse,* communissimus, *ex codice Victerbiensi bene monuit* C*asaubonus. Nec tamen propterea velim damnari receptam hactenus lectionem. Iuretus.*

Non magis quam simplicitatem.] *V.c. Iureti*, Non magis quam simplicitatem ac moderationem, ac modestiam, non magis quam frugalitatem.

Nauis sine lignis] *V.c.* nauis nisi è lignis.

An per se sit aliquid] *V.c. an ipsum sit aliquid.*

Domicilium mutet] *V.c.* domicilia.

Superuacua vsu sibi comparat] Superuacua vsibus comparat, *in V.c. habetur, & recte.*

Aristarchi notas] *quidam V.c.* Eustarchi.

Hæc sciam, vt ignorem?] *Locus varia scriptura codicum interpolatus. Existimo sinceriorem esse lectionem V.c. in quo nulla interrogationis nota extat, qua sane opus hic non est. Habet autem:* nec sciam quid ignorem, *hoc sensu videlicet. Non laboro si nesciam multa quæ ignorare satius putem. Iuretus.*

Pirrhonij] *de Pirrhonijs Philosophis in omnibus hæsitantibus, nihilque reuera esse asserentibus, vide Hadr. Iunium Centu. 6. Adag. 59.*

EPISTOLA LXXXIX.

REM vtilem desideras, & ad sapientiam properanti vtique necessariam, diuidi philosophiam, & ingens corpus eius in mẽbra disponi. Facilius enim per partes in cognitionem totius adducitur. Vtinam quemadmodum vniuersi mundi facies in conspectum venit, ita philosophia tota nobis posset occurrere, simillimum mundo spectaculum. Profecto enim omnes mortales in admirationem sui raperet, relictis his quæ nunc magna, magnorum ignorantia credimus. Sed quia contingere hoc non potest,

ſic erit à nobis aſpicienda, quemadmodum mundi ſecreta cernuntur. Sapientis quidam animus totam molem eius amplectitur, nec minus illam velociter obit, quàm cælum acies noſtra. Nobis autem quibus perrumpenda caligo eſt, & quorum viſus in proximo deficit, ſingula quæque oſtendi faciliùs poſſunt, vniuerſi nondum capacibus. Faciam ergo quod exigis, & philoſophiam in partes non in fruſta, diuidam. Diuidi enim illam, non concidi, vtile eſt. Nam cõprehendere quemadmodum maxima ita minima: difficile eſt. Deſcribitur in tribus populus, in cẽturias exercitus. Quicquid in maius creuit, facilius agnoſcitur, ſi diſceſſit in partes, quas (vt dixi) inumerabiles eſſe & paruas non oportet. Idẽ enim vitij habet nimia quod nulla diuiſio. Simile confuſo, eſt quicquid vſque in puluerem ſectum eſt. Primum itaque, ſicut videtur tibi dicam, inter ſapientiam & philoſophiam quid interſit. Sapientia perfectum bonum eſt mentis humanæ Philoſophia ſapientiæ amor eſt & affectatio. Hæc oſtendit, quo illa peruenit. Philoſophia vnde dicta ſit, apparet: ipſo enim nomine fatetur. Quidam ſapientiam ita finierunt, vt dicerent eam diuinorum & humanorum ſcientiam. Quidam ita. Sapientia eſt, noſſe diuina & humana. & horum cauſas. Superuacua mihi videtur hæc adiectio, quia cauſæ diuinorũ humanorumque partes ſunt. Philoſophiam quoque fuerunt, qui aliter atque aliter definirent. Alij ſtudium illam virtutis eſſe dixerunt, alij ſtudium corrigendæ mentis. A quibuſdam dicta eſt

appetitio rectæ rationis. Illud quasi constet. aliquid inter philosophiam & sapiétiam interesse. Neque enim fieri potest, vt idem sit quod affectatur, & quod affectat. Quomodo multum inter auaritiam & pecuniam interest, cum illa cupiat, hæc concupiscatur: sic inter philosophiam & sapientiam. Hæc enim illius effectus & præmium est. Illa venit, ad hanc itur. Sapientia est, quam Græci σοφίαν vocant. Hoc verbo quoque Romani vtebátur, sicut philosophia nunc quoque vtuntur. Quod & togatæ tibi antiquæ probabunt, & inscriptus Dossenni monumento titulus:

Hospes resiste, & sophiam Dossenni lege.

Quidam ex nostris, quamuis philosophia studiū virtutis esset, & hæc peteretur: illa peteret: tamē non putauerunt illas distrahi posse. Nam nec philosophia sine virtute est, nec sine philosophia virtus est. Philosophia studium virtutis est, sed per ipsam virtutem. Nec virtus autem esse sine studio sui potest, nec virtutis studium sine ipsa. Non enim quemadmodū in his qui aliquid ex distanti loco ferire conantur, alibi est qui petit, alibi quod petitur: nec quemadmodum itinera quæ ad vrbes perducunt, extra ipsas sunt. ad virtutem venitur per ipsam. Cohærent ergo inter se philosophia virtusque. Philosophiæ tres partes esse dixerunt & maximi, & plurimi auctores: Moralem, Naturalem, & Rationalem. Prima componit animum, secunda rerum naturam scrutatur, tertia proprietates verborū exigit, & structuram, & argumentationes, ne pro

vero falsa surrepant. Cæterum inuenti sunt & qui in pauciora philosophiam & qui in plura diducerét. Quidam ex Peripateticis quartam partem adiecerunt, Ciuilem: quia quandam propriam exercitationem desideret, & circa aliá materiam occupata sit. Quidam adiecerunt his partem, quá Græci οἰκονομικὴν vocant administrandæ rei familiaris scientiam. Quidam & de generibus vitæ locum separauerunt. Nihil autem horum in illa parte morali non reperitur. Epicurei duas partes philosophiæ putauerunt esse. Naturalem atque Moralem, Rationalem remouerũt. Deinde cum ipsis rebus cogerétur ambigua secernere, falsa sub specie veri latentia coarguere ipsi quoque locum quem de iudicio, & regula appellant, alio nomine rationalem induxerunt, sed eam accessionem esse naturalis partis existimant. Cyrenaici naturalia cum rationalibus sustulerunt, & contenti fuerunt moralibus. Sed hi quoque quæ remouent, aliter inducunt. In quinque enim partes moralia diuidunt: vt vna sit de fugiendis & expetendis, altera de affectibus, tertia de actionibus, quarta de caussis, quinta de argumentis. Causę rerum ex naturali parte sunt, argumenta ex rationali, actiones ex morali. Aristo Chius non tantum superuacuas esse dixit naturalem & rationalem, sed etiam contrarias. Moralem quoque, quam solam reliquerat, circumcidit. Nam eum locum qui monitiones cótinet, sustulit, pædagogi esse dixit, non philosophi: tanquam quicquam aliud sit sapiens, quàm humani generis pædagogus. Ergo cum tripertita sit

ta sit philosophia, moralem eius partem primum incipiamus disponere. Quam in tria rursus diuidi placuit: vt prima esset inspectio suum cuique distribuens, & æstimans quanto quidq; dignum sit, maxime vtilis. Quid enim est tam necessarium, quàm pretia rebus imponere? Secunda de impetu: tertia de actionibus. Primum enim est, vt quanti quidque sit, iudices. Secundum, vt impetum ad illa capias ordinatum temperatumque. Tertium, vt inter impetum tuum, actionemque conueniat, vt in omnibus istis tibi ipsi consentias. Quicquid ex his tribus defuerit, turbat & cetera. Quid enim prodest, intus æstimata habere omnia, si sis impetu nimius? Quid prodest impetus repressisse, & habere cupiditates in tua potestate, si in ipsa rerum actione tempora ignores, nec scias quando quidque, & vbi & quemadmodum agi debeat? Aliud est enim, dignitates & pretia rerum nosse: aliud articulos: aliud impetus refrænare, & ad agenda ire, non ruere. Tunc ergo vita sibi concors est, vbi actio non destituit impetum. Impetus ex dignitate rei cuiusque concipitur, perinde remissus acriorve, prout illa digna est peti. Naturalis pars philosophiæ in duo scinditur. Corporalia, & incorporalia. Vtraque diuiduntur in suos, vt ita dicam, gradus. Corporum locus in hos primum, in ea quæ faciunt, & quæ ex his gignuntur. Gignuntur autem elementa. Ipse elementi locus, vt quidam putant, simplex est: vt quidam, in materiam & causam omnia mouentem, & elementa diuiditur. Superest vt rationa-

lem partem philosophiæ diuidamus. Omnis oratio aut continua est, aut inter respondentem & interrogantem diuisa. Hanc διαλεκτικὴν, illam ῥητορικὴν placuit vocari. Hæc verba curat, & sensus, & ordinem, διαλεκτικὴ in duas partes diuiditur: in verba, & significationes, id est, in res quæ dicuntur, & vocabula quibus dicuntur. Ingens deinde sequitur vtriusque diuisio. Itaque hoc loco finem faciam:

—Et summa sequar fastigia rerum.

Alioqui si voluero facere partium partes, quæstionum liber fiet. Hæc, Lucili virorum optime, quo minus legas non deterreo: dummodo quicquid legeris, ad mores statim referas. Illos compesce, marcentia in te excita, soluta constringe contumacia doma, cupiditates tuas, publicasque quantum potes vexa & istis dicentibus, Quousque eadem? responde, Ego debeo dicere, Quousque eadem peccabitis? Remedia ante vultis, quam vitia desinere, ego vero eo magis dicam, & quia recusatis, perseuerabo. Tunc incipit medicina proficere, vbi in corpore alienato dolorem tactus expressit. Dicam etiam inuitis profutura. Aliquando aliqua ad vos non blanda vox veniet: & quia verum singuli audire non vultis, publice audite. Quousque fines possessionum propagabitis? Ager vni domino, qui populum cepit, angustus est. Quousque arationes vestras porrigetis, ne prouinciarum quidem spatione contenti circumscribere prædiorum modum? Illustrium fluminum per priuatum decursus, & amnes magni magnarumque gentium

termini, vsque ad ostium à fonte, vestri sunt. Hoc quoque parum est, nisi latifundiis vestris maria cinxistis, nisi trans Adrianum, & Ionium Ægæumque vester villicus regnet. Nisi insulæ, ducum domicilia magnorum, inter vilissima rerum numerêtur. Quàm vultis late possidete. Sit fundus, quod aliquando imperium vocabatur. Facite vestrum quicquid potestis, dum plus sit alieni. Nunc vobiscum loquor, quorum æque spatiose luxuria, quàm illorum auaritia diffunditur. Vobis dico, quousque nullus erit lacus, cui non villarum vestrarũ fastigia immineant? nullum flumen, cuius non ripas ædificia vestræ prætexant? Vbicunq; scatebunt aquarum calentiũ venæ, ibi noua diuersoria luxuriæ excitabuntur. Vbicunque in aliquem sinum littus curuabitur, vos protinus fundamenta iacietis, nec contenti solo, nisi quod manu feceritis: maria agetis introrsus. Omnibus licet locis tecta vestra splendeant, alicubi imposita mõtibus, in vastum terrarum marisque prospectum, alicubi ex plano in altitudinem montium educta, cum multa ædificaueritis, cum ingentia, tamen & singula corpora estis, & paruula. Quid prosunt multa cubicula? In vno iacetis. Non est vestrum, vbicunque non estis. Ad vos deinde transeo, quorum profunda & insatiabilis gula, hinc maria scrutatur, hinc terras. Alia hamis, alia laqueis, alia retiũ variis generibus cum magno labore persequitur. Nullis animalibus, nisi ex fastidio, pax est. Quantulum enim ex istis epulis, quæ per tot comparatis manus, fesso, voluptatibus ore liba-

tis? Quantulum ex ista fera periculose capta, dominus crudus ac nauseans gustat? Quantulum ex tot conchylijs: tam longe aduectis, per istum stomachum inexplebilem labitur? Infelices estis quòd non intelligitis, vos maiorem famem habere, quàm ventrem. Hæc aliis dic: vt dum dicis audias ipse. Scribe: vt dum scripseris, legas: omnia ad mores, & ad sedandam rabiem affectuum referens. Stude, non vt plus aliis scias, sed vt melius.

AD EPISTOLAM LXXXIX.

MVRETVS De iudicio & regula] *Iusseram scribi*, De iudicio, & regulam. *Sed mihi obtemperatum non est.* περὶ κριτηρίου ἢ κανόνα. Κριτήριον *non satis apte vertitur iudicium: hoc enim perinde est, ac si quis* αἰσθητήριον *vocaret sensum. sed in Latinæ linguæ inopia talia multa deuoranda sunt.*

Hanc ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗΝ, illam ΡΗΤΟΡΙΚΗΝ,] *Huius scripturæ veritatem & libri veteres, & sententia ipsa confirmat. Alij inepte.* Hanc ΑΝΑΛΥΤΙΚΗΝ, illam ΤΟΠΙΚΗΝ.

PINCIANVS. Simillimum mundo spectaculum] *Lege*, Simillimum vel mundo spectaculum, *ex codice antiquissimo.*

Et sic à nobis aspicienda] *Scribe*, erit à nobis aspicienda, *ex antiquo exemplari.*

Quia causæ diuinorum humanorumque partes sunt,] *Exemplar Franciscanum*, quia causæ diuinorum humanorum pars diuinorum sunt.

Illud quasi constet.] *Omnis emendatior lectio* constitit, *non* constet.

Nec iustus homo esse sine studio sui potest.] *Corrige*, Nec virtus autem esse sine studio sui potest, *ex veteri lect.*

Sed ad virtutem venitur per ipsam] *In eadem verbum* sed *non habetur, recte.*

Sed eam accessionem esse.] Eum *legendum, non* eam: *vt referas ad* locum. *ex eadem.*

Ipse elementis locus] Elementi *eadem, non* elementis,

Hanc analyticam, illam topicam placuit appellari.] *Eadem aliter profert, Græcis literis.* Hanc, dialecticen: illam, rhetoricen placuit appellari.

Analytica in duas partes diuiditur: Dialectice, *in eadem scriptum est, Græcis characteribus: non* Analytica.

Itaque in eo loco finem faciam] *Eadem,* Itaque hoc loco finem faciam.

Quousque arationes vestras porrigetis, ne prouinciarum quidem statione contenti] *Scribendum,* Quousque orationibus vestris fines vestros porrigetis *: cætera ex eadem. Sed legendum puto* satione, *non* statione.

Per priuatum decursus] *Deest verbum* est, per priuatum decursus est, *ex eadem.*

Nisi trans Adrianum & Ionium] Adriam, *non* Adrianum, *eadem recte. Res est nota. Ideo confirmationibus supersedi.*

Quam vultis late possidere?] *Scribe,* possidere. *nec est vlla in verbis interrogatio. ex eadem.*

Non contenti solo nisi quod manu feceritis] *Scribendum,* nec contenti solo, *&c. ex eadem.*

Quantulum enim ex istis epulis, quæ per tot comparatis manus,] *Lege ex eadem,* Quantulum enim est, quod ex istis epulis, quas per tot comparatis manus.

Arma egetis introrsus.] *Sic habebat prior editio, consentientibus plerisque exemplaribus. Vnus codex manu descriptus habebat,* marinam. *vnde coniicio legendum,* maria introrsus agetis *: vt conueniat cum illo Maronis* : Iulia qua ponto longe sonat vnda refuso. *Item cum illo Flacci* : Marisque Baiis obstrepentis vrges Summouere littora, Parum locuples continente ripa. *Alioqui legi poterat,* arua. *Sic enim ædificabant in littore, vt aruorum spacium redderēt angustius amplitudine ædificiorum. Nam mox sequitur apud Horatium.* Quid quod vsque proximos Reuellis agris terminos? *&c. lib. II. Ode 18.* ERASMVS.

EPISTOLA XC.

QVis dubitare, mi Lucili, potest, quin Deorum immortalium munus sit, quòd viuimus; philosophiæ, quòd bene viuimus? Itaque tanto plus nos debere huic, quàm Diis, quanto maius beneficium est bona vita quàm vita? pro certo deberetur, nisi ipsam Dij philosophiã tribuissent: cuius scientiam nulli dederunt, facultatem omnibus. Nam si hanc quoque bonum vulgare fecissent, & prudentes nasceremur, sapientia quod in se optimum habet perdidisset, quòd inter fortuita non est. Nũc enim hoc in illa pretiosum atque magnificum est, quod non obuenit, quod illam sibi quisque debet, quòd non ab alio petitur. Quid haberes, quod in philosophia suspiceres, si beneficiaria res esset? Huius opus vnum est, de diuinis humanisque verum inuenire: ab hac nunquam recedit iustitia, pietas, religio, & omnis alius comitatus virtutum consertarum, & inter se cohærentium. Hæc docuit colere diuina, humana diligere, & penes Deos imperium esse, & inter homines consortium: quod aliquandiu inuiolatum mansit, antequam societatem auaritia distraxit, & paupertatis causa etiam his quos fecit locupletissimos fuit. Desierunt enim omnia possidere, dum volunt propria. Sed primi mortalium, quique ex his geniti, naturam incorrupti sequebantur, eandem habebant & ducem, & legem

commissi melioris arbitrio. Naturę est enim, potioribus deteriora submittere. Multis quidem gregibus aut maxima corpora præsunt, aut vehementissima. Non præcedit armenta degener taurus, sed qui magnitudine ac toris ceteros mares vicit. Elephantorum gregem excelsissimus ducit. Inter homines pro summo est optimus. Animo itaque rector eligebatur. Ideoque summa felicitas erat gentium: in quibus non poterat potentior esse, nisi melior. Tantum enim quantum vult potest, quid se nisi quod debet, non putat posse. Illo ergo sæculo quod aureum perhibetur, penes sapientes fuisse regnum Posidonius iudicat. Hi continebant manus, & infirmiores à validioribus tuebantur. Suadebant, dissuadebantque, & vtilia atque inutilia monstrabant. Horum prudentia, ne quid deesset suis, prouidebat. Fortitudo arcebat pericula, beneficentia augebat, ornabatque subiectos. officium erat imperare, non regnum. Nemo quantum posset aduersus eos experiebatur, per quos cœperat posse. Nec erat cuiquam aut animus in iniuriam, aut causa: cum bene imperanti bene pareretur, nihilque rex maius minari male parentibus posset, quàm vt abiret è regno. Sed postquam surrepentibus vitijs, in tyrannidem regna versa sunt, opus esse cœpit legibus, quas & ipsas inter initia tulere sapientes. Solon, qui Athenas æquo iure fundauit, inter septem æui sapientia notos. Lycurgum si eadẽ ætas tulisset, sacro illi numero accessisset Octauus. Zaleuci leges Charondæque laudantur. Hi

non in foro, nec in consultorum atrio, sed in Pythagoræ tacito illo sanctoque secessu didicerunt iura, quæ florenti tunc Siciliæ, & per Italiam Græciæ ponerent. Hactenus Posidonio assentior artes quidem à philosophia inuentas, quibus in quotidiano vsu vita vtitur, concesserim, nec illam fabricæ asseram gloriam. Illa, inquit, sparsos & casulis tectos, aut aliqua rupe suffossa aut exesæ arboris trunco, docuit tecta moliri. Ego vero philosophiam iudico, non magis excogitasse has machinationes tectorum supra tecta surgentium, & vrbes prementium, quàm viuaria piscium in hoc clausa, vt tempestatum pericula non adiret gula, & quamuis accerrime pelago sæuiente, haberet luxuria portus suos, in quibus distinctos piscium greges saginarat. Quis ais? Philosophia docuit homines habere clauem & seram? & quid aliud erat auaritiæ signum dare? Philosophia hæc cum tanto habitantium periculo imminentia tecta suspendit? Parum enim erat fortuitis tegi, & sine arte & difficultate naturale sibi inuenire aliquod receptaculum. Mihi crede felix illud sæculum ante architectonas fuit. Ista nata sunt, iá nascente luxuria, in quadratum tigna decidere, & ferro per designata currente, certa manu trabem scindere.

Nam primi cuneis scindebant fißile lignum.

Non enim tecta cœnationum epulas receptura parabantur: nec in hunc vsum pinus aut abies deferebatur longo vehiculorum ordine, vicis intrementibus, vt ex illa lacunaria auro gra-

uia penderent. Furcæ vtrinque ſuſpenſæ fulciebant caſam: ſpiſſatis ramalibus, ac fronde congeſta, & in procliue diſpoſita. decurſus imbribus quamuis magnis erat. Sub his tectis habitauere ſecuri. Culmus liberos texit. Sub marmore atque auro ſeruitus habitat. In illo quoque diſſentio à Poſidonio, quòd ferramenta fabrilia excogitata à ſapientibus viris iudicat. Iſto enim modo dicat licet, ſapientes per quos

Tunc laqueis captare feras, & fallere viſco
Inuentum, & magnos canibus circundare ſaltus.

Omnia enim iſta ſagacitas hominum non ſapientia inuenit. In hoc quoque diſſentio ſapientes fuiſſe, qui ferri metalla & æris inuenerunt, cum incendio ſiluarum aduſta tellus in ſummo venas iacentes liquefacta fudiſſet. Iſta tales inueniunt, quales colunt. Ne illa quidem tam ſubtilis quæſtio mihi videtur, quàm Poſidonio: Vtrum malleus in vſu eſſe prius an forcipes cœperint. Vtraque inuenit aliquis exercitati ingenij, acuti, non magni, nec elati, & quicquid aliud corpore incuruato & humum ſpectante quærendum eſt. Sapiens facilis victu fuit. Quid ni, cum hoc quoque ſæculo eſſe quàm expeditiſſimus cupiat? Quomodo ore te conuenit, vt Diogenem mireris, & Dædalum? Vter ex his ſapiens tibi videtur, qui ſerram commentus eſt: an ille, qui cum vidiſſet puerum caua manu bibentem aquam, fregit protinus exemptum è perula calicem, hac obiurgatione ſui? Quàm diu homo ſtultas ſuperuacuas ſarcinas habui? qui ſe com-

plicuit in dolio, & in eo cubitauit? Hodie vtrum tandem sapientiorem putas qui inuenit quemadmodum in immensam altitudinem crocum latibus fistulis exprimat, qui Euripos subito aquarum impetu implet, aut siccat, versatilia cœnationum laquearia ita coagmentat, vt subinde alia facies atque alia succedat, & toties tecta, quoties fercula mutentur: an eum, qui & aliis & sibi hoc monstrat, quàm nihil nobis natura durum ac difficile imperauerit? Posse nos habitare sine marmorario fabro posse nos vestitos esse sine commercio Serum, posse nos habere vsibus nostris necessaria, si contenti fuerimus his quæ terra posuit in summo: Quæ si audire humanum genus voluerit, tam superuacuum sciet sibi coquum esse, quàm militem. Illi sapientes fuerunt, aut certe sapientibus similes, quibus expedita erat tutela corporis. Simplici cura cõstans necessaria: in delicias laboratur. Non desiderabis artifices, si sequere naturam: illa noluit esse districtos: ad quæcunque nos cogebat, instruxit. Frigus intolerabile est corpori nudo. Quid ergo? Nunquid non pelles ferarum & aliorum animalium à frigore satis abundeque defendere queunt? Non corticibus arborum pleræque gentes tegunt corpora? non auium plumæ in vsum vestis conseruntur? Non hodieque magna Scytharum pars tergis vulpium induitur ac murium, quæ tactu mollia & impenetrabilia ventis sunt? Opus est tamen calorem solis æstiui vmbra crassiore propellere. Quid ergo? Non vetustas multa abdidit [illegible]

ria temporis, vel alio quolibet casu excauata in specum recesserunt? Quid ergo? Non quamlibet virgeam cratem texuerunt manu, & vili obleuerunt luto, deinde stipula alijsque siluestribus operuere fastigium, & pluuijs per deuexa labentibus, hiemen transiere securi? Quid ergo? Non in defosso latent Syrticæ gẽtes quibus propter nimios solis ardores, nullum tegumentum satis repellendis caloribus solitum est, nisi ipsa arens humus. Non fuit tam inimica natura, vt cum omnibus alijs animalibus facilem actũ vitæ daret, homo solus non posset sine tot artibus viuere. Nihil horum ab illa nobis imperatum est, nihil ægre querendum vt possit vita produci. Ad parata nati sumus: nos omnia nobis difficilia facilium fastidio fecimus. Tecta tegumentaque, & fomenta corporum, & cibi, & quæ nunc ingens negotium facta sunt, obuia erant, & gratuita, & opera leui parabilia. Modus enim omnium, prout postulabat necessitas erat: nos ista pretiosa, nos mira, nos magnis multisque conquirenda artibus fecimus. Sufficit ad id natura quod poscit. A natura luxuria desciuit, quæ quotidie seipsam incitat, & tot sæculis crescit, & ingenio adiuuat vitia. Primo superuacua cœpit concupiscere, inde contraria, nouissime corpori animum addixit, & illius deseruire libidini iussit. Omnes istæ artes, quibus aut excitatur ciuitas, aut strepit, corporis negotium gerunt: cui omnia olim tanquam seruo præstabantur, nunc tanquam domino parantur. Itaque hinc textorum, hinc fabrorum officinæ sũt,

hinc odores coquentium, hinc molles corporis motus docentiũ mollesque cantus & infractos. Recessit enim ille naturalis modus, desideria ope necessaria finiens. Iam rusticitatis & miseriæ est, velle quantum sat est. Incredibile est, mi Lucili, quàm facile etiam magnos viros dulcedo orationis abducat à vero. Ecce Posidonius, vt mea fert opinio, vnus ex ijs qui plurimum philosophiæ contulerunt, dum vult describere primum quemadmodum alia torqueantur fila, alia ex molli solutoque ducantur: deinde quemadmodum tela suspensis ponderibus rectum stamẽ extendat, quemadmodum subtemem insertum, quod duritiam vtrinque comprimentis tramæ remolliat. spata coire cogantur, & iungi, textricam quoque artem à sapientibus dixit inuentã: oblitus postea, repertum hoc subtilius genus, in quo

Tela iugo iuncta est, stamen secernit arundo.
Inseritur medium radiis subtemen acutis.
Quod lato feriunt insecti pectine dentes.

Quid si contigisset illi videre has nostri temporis telas, quibus vestis nihil celatura conficitur, in qua nó dico nullum corpori auxilium, sed nullũ pudori est? Trãsit deinde ad agricolas, nec minus facunde describit proscissũ aratro solũ, & iteratum, quo solutior terra facilius pateat radicibus: tum sparsa semina, & collectas manu herbas, ne quid fortuitũ & agreste succrescat, quod necet segetem. Hoc quoque opus ait esse sapiẽtium: tanquam non nunc quoque plurima cultores agrorum noua inueniant, per quæ fertili-

tas augeatur. Deinde non est contentus his artibus, sed in pistrinum sapientem submittit. Narrat enim quemadmodum rerum naturam imitatus, panem cœpit facere. Receptas, inquis, in os fruges, concurrens inter se duritia dentium frangit, & quicquid excidit ad eosdem dentes lingua refertur: tunc vero saliuæ miscetur, vt facilius per fauces lubricas trãseat. Cum peruenit in ventrem, aqualicui feruore cõcoquitur, tunc demum corpori accedit. Hoc aliquis secutus exemplar, lapidem asperum aspero imposuit, ad similitudinem dẽtium, quorum pars immobilis motum alterius expectat. Deinde vtriusque attritu grana franguntur, & sæpius reteruntur, donec ad minutiam frequenter trita redigantur. Tũc farinam aqua sparsit, & assidua tractatione perdomuit, finxitque panem: quem primo cinis calidus, & feruens testa percoxit. Deinde furni paulatim reperti, & alia genera quorũ feruor seruiret arbitrio. Nõ multũ abfuit, quin sutrinum quoque inuẽtum à sapientibus diceret. Omnia ista ratio quidem, sed non recta commẽta est. Hominis enim, non sapientis inuẽta sunt, tam mehercules quàm nauigia quibus amnes, quibusque maria transimus, aptatis ad excipiendum ventorum impetum velis, & additis à tergo gubernaculis, quæ huc atque illuc cursum nauigij torqueant: & exemplum à piscibus tractum est, qui cauda reguntur: & leui eius in vtrumque momento velocitatem suam flectunt. Omnia hæc quidem, inquit, sapiens inuenit: sed minora, quàm vt ipse tractaret, sordidioribus

miniſtris dedit. Immo non ab aliis excogitata iſta ſunt quam à quibus hodieque curantur. Quædam noſtra demũ prodiſſe memoria ſcimus: vt ſpeculariorum vſum, perlucente teſta, clarum, tranſmittentium lumen: vt ſuſpenſuras balneorum. & impreſſos parietibus tubos, per quos circumfunderetur calor, qui ima ſimul & ſumma foueret æqualiter. Quid loquar, marmora quibus templa, quibus domus fulgent? Quid lapideas moles in rotundum ac eue formatas, quibus porticus & capacia populorum tecta ſuſpicimus? Quid verborum notas quibus quamuis citata excipitur oratio, & celeritatem linguæ manus ſequitur? Viliſſimorum mancipiorum iſta commenta ſunt. Sapientia altius ſedet, nec manus edocet, animorum magiſtra eſt. Vis ſcire quid illa eruerit, quidve effecerit? Non indecoros corporis motus nec varios per tubam ac tibiam cantus, quibus exceptus ſpiritus, aut in exitu, aut in tranſitu formatur in vocem: non arma, nec muros, nec bella. Vtilia molitur, paci fauet, & genus humanum ad concordiam vocat. Non eſt in quàm inſtrumentorum ad vſus neceſſarios opifex. Quid illi tá paruula aſſignas Artificem vides vitæ. alias quidem artes ſub domino habet. Nam cui vita, illi vitæ quoque ornamenta ſeruiunt. Cæterum ad beatum ſtatum tendit: illo ducit, illo vias aperit. Quæ ſint mala, quæ videantur, oſtendit: vanitatem exuit mentibus, dat magnitudinem ſolidam: inflatam vero, & ex inani ſpecioſam reprimit: nec ignorari ſinit, inter magna quid interſit, & tumida:

totius naturæ notitiam, ac suæ tradit. Quid sint dij, qualesque, declarat: quid inferi, quid lares & genij. Quid in secundam numinum sortem animæ perpetuæ, vbi consistant, quid agant, quid possint, quid velint. Hæc eius initiamenta sunt, per quæ non municipale sacrum, sed ingens omnium deorum templum mundus iste reseratur: cuius vera simulacra, verasque facies cernendas mentibus protulit: nam ad spectacula tam magna hebes visus est. ad initia deinde rerum redit, & æternam rationem toti inditam, & vim omnium seminum singula proprie figurátem. Tum de animo cœpit inquirere, vnde esset, vbi, quamdiu, in quot membra diuisus. Deinde à corporalibus se ad incorporalia transtulit, veritatemque & arguméta eius excussit. Post hæc, quemadmodum discernerentur vitæ ac necis ambigua. In vtraque enim falsa veris immixta sunt. Non abduxit inquam, se vt Posidonio videtur, ab istis artibus sapiens sed ad illas omnino non venit. Nihil enim dignum inuentu iudicasset, quod non erat dignum perpetuo vsu indicaturus ponenda non sumeret. Anacharsis, inquit, inuenit, rotam figuli, cuius circuitu vasa formentur. Dein quia apud Homerum inuenitur figuli rota, mauult videri versus falsos esse, quàm fabulam. Ego nec Anacharsin huius rei fuisse auctorem contendo: & si fuit, sapiens quidem hoc inuenit, sed non tanquam sapiens: sicut multa sapientes faciunt, qua homines sunt, non qua sapiẽtes. Puta velocissimum esse sapientem cursu omnes anteibit, qua velox est, non qua

sapiens. Cuperem Posidonio aliquem vitrarium ostendere, qui spiritu vitrum in habitus plurimos format, qui vix diligenti manu effingerentur. Hæc inuenta sunt, postquam sapientem inuenire desiuimus. Democritus, inquit, inuenisse dicitur fornicem, vt lapidum curuatura paulatim inclinatorum medio saxo alligaretur. Hoc dicam falsum esse. Necesse est enim ante Democritum & pontes & portas fuisse, quarum fere summa curuantur. Excidit porro vobis eundem Democritum inuenisse, & quemadmodum ebur poliretur, quemadmodũ decoctus calculus in smaragdum conuerteretur, qua hodieque coctura inuenti lapides coctiles colorantur. Ista sapiens licet inuenerit, non qua sapiens erat, inuenit. Multa enim facit, quæ ab imprudentissimis aut æque fieri videmus, aut peritius, aut exercitatius. Quid sapiens inuestigauerit, quid in lucem protraxerit, quæris. Primum veram naturam quam non vt cetera animalia oculis secutus est, tardis ad diuina. Deinde vitæ legem, quàm ad vniuersa direxit: nec nosse tantum, sed sequi docuit deos, & accidentia non aliter excipere, quàm imperata. Vetuit parere opinionibus falsis, & quantiquidque esset, vera æstimatione perpendit: damnauit mixtas pænitentiæ voluptates. Et bona semper placitura laudauit, & palam fecit felicissimum esse, cui felicitate opus non est: potentissimum esse, qui se habet in potestate. Non de ea philosophia loquor, quę ciuem extra patriã posuit, extra mũdum deos, quæ virtutem donauit voluptati: sed de illa

ſed de illa, quæ nullum bonum putat, niſi quod honeſtum eſt, quæ nec hominis, nec fortunæ muneribus deliniri poteſt: cuius hoc pretium eſt, non poſſe pretio capi. Hanc philoſophiam fuiſſe illo rudi ſeculo, quo adhuc artificia deerant, & ipſo vſu diſcebant vtilia, non credo. ſicut ante fortunata tempora, cum in medio iacerent beneficia naturæ promiſcue vtenda antequam auaritia atque luxuria diſſociauere mortales, & ad rapinam ex conſortio diſcurrere, non erant illi ſapientes viri, etiam ſi faciebant facienda ſapientibus. Statum quidam generis humani, non alium quiſquam ſuſpexerit magis: nec ſi cui permittat Deus terrena formare, & dare gentibus mores, aliud probauerit, quàm quod apud illos fuiſſe memoratur, apud quos nulli ſubigebant arua coloni.

Nec ſignare quidem, aut partiri limite campum
Fas erat: in medium quærebant, ipſaque tellus
Omnia liberius, nullo poſcente ferebat.

Quid hominum illo genere felicius? In commune rerum natura fruebantur: ſufficiebat illa vt parens in tutelam omnium: hæc erat publicarũ opum ſecura poſſeſſio. Quidni ego illud locupletiſſimum mortalium genus dixerim, in quo pauperem inuenire non poſſes? Irrupit in res optime poſitas auaritia, & dum ſeducere aliquid cupit, atque in ſuum vertere, omnia fecit aliena & in anguſtum ex immenſo redacta, paupertatem intulit, & multa concupiſcendo, omnia

amisit. Licet itaque velit nunc concurrere & reparare quod perdidit, licet agros agris adijciat, vicinum vel pretio pellat agris, iniuria, licet in prouinciarum spatium rura dilatet, & possessionem vocet, per sua longam peregrinationem, nulla nos finium propagatio eo reducet, vnde discessimus. Cum omnia fecerimus, multũ habebimus. Vniuersum habebamus. Terra ipsa fertilior erat illaborata, & in vsus populorum non diripientiũ larga. Quicquid natura protulerat, id non minus inuenisse, quàm inuentum monstrare alteri, voluptas erat: nec aut vlli superare poterat, aut deesse. inter concordes diuidebatur. Nondum valentior imposuerat infirmiori manum, nondum auarus abscondendo quod sibi iaceret, alium necessarijs quoque excluserat. Par erat alterius ac sui cura. Arma cessabant, incruētæque humano sanguine manus, odium omne inferias verterant. Illi quos aliquod nemus densum à sole protexerat, qui aduersus sæuitiam hiemis aut imbris, vili receptaculo tuti sub fronde viuebant, placidas transigebant sine suspirio noctes. Sollicitudo nos in nostra purpura versat, & acerrimis excitat stimulis: mollem somnum illis dura tellus dabat. Non impendebant cælata laquearia: sed in aperto iacentes sidera superlabebantur, & insigne spectaculum noctium mundus in præceps agebatur, silentio tantum opus ducens: tam interdiu illis quàm noctu patebat prospectus huius pulcherrimæ domus. Libebat intueri signa, ex media celi parte vergentia, rursus ex occulto alia surgentia. Quid ni iuuaret va-

gari inter tam late sparsa miracula? At vos ad omnem tectorũ pauetis sonum, & inter picturas vestras si quid increpuit, fugitis attoniti. Non habebant domos instar vrbium. Spiritus ac liber inter aperta flatus, & leuis vmbra rupis aut arboris, & perlucidi fontes, riuique non opere, nec fistula, nec vllo coacto itinere obsolefacti, sed sponte currentes, & prata sine arte formosa, inter hæc agreste domicilium, rustica positum manu. Hæc erat secundum naturam domus, in qua libebat habitare, nec ipsam, nec pro ipsa timẽtem. Nunc magna pars nostri metus, tecta sunt. Sed quamuis egregia illis vita fuerit, & carens fraude, non fuere sapientes, quando hoc iam in opere maximo nomen est. Non tamen negauerim fuisse alti spiritus viros, & vt ita dicam, à diis recẽtes. Neque enim dubium est, quin meliora mundus nondum effœtus ediderit. Quemadmodum autem omnibus indoles fortior fuit, & ad labores paratior: ita non erant ingenia omnibus consummata. Non enim dat natura virtutem. Ars est, bonum fieri. Illi quidem non aurum, nec argentum, nec perlucidos lapides ima terrarum fæce quærebant, parcebantque adhuc etiam mutis animalibus: tantum aberat, vt homo hominem non iratus, non timens, tantum spectaturus occideret. Nondum vestis illis erat picta, nondum texebatur aurum, adhuc non eruebatur. Quid ergo? Ignorantia rerum innocentes erant. Multum autem interest, vtrum peccare aliquis nolit, an nesciat. Deerat illis iustitia, deerat prudentia, deerat temperantia ac

fortitudo. Omnibus his virtutibus habebat similia quædam rudis vita. Virtus non contingit animo, nisi instituto & edocto, & ad summum assidua exercitatione perducto. Ad hoc quidem, sed sine hoc nascimur: & in optimis quoque antequam erudias, virtutis materia, non virtus est.

AD EPISTOLAM XC.

MVRETVS ILLA, inquit, sparsos & casulis tectos,] *E Posidonio nimirum hauserat Cicero, cum illa de philosophia scriberet:* Tu eos inter se primo domiciliis, deinde coniugiis, tum litterarum & vocum communione iunxisti.

Vt & Diogenem mireris & Talum?] *Alij* & Dædalum. *Et certe Plinius serræ inuentorem Dædalum facit. Eius verba sunt è capite* 56. Fabricam materiariam Dædalus, & in ea serram, asciam, perpendiculum: terebram, glutinum, ichthyocollam, *At Ouidius Perdicem Dædali sororis filium. Ita enim de eo scribit octauo Metamorphoseon*

Ille etiam medio spinas in pisce notatas
Traxit in exemplum: ferroque incidit acuto
Perpetuos dentes: & serræ repperit vsum
Primus.

At Diodorus Siculus Talum, his verbis ex quarto bibliotheca: τῆς ἀδελφῆς τῦ Δαιδάλυ γενόμενος υἱὸς Τάλος ἐπαιδεύετο παρὰ Δαιδάλῳ, παῖς ὢν τὴν ἡλικίαν, εὐφυέστερος δ' ὢν τῦ διδασκάλυ, τόν τε κεραμευτικὸν τροχὸν εὗρε, καὶ σιαγόνι περιτυχὼν ὄφεος, καὶ ταύτῃ ξυλίφιον μικρὸν διαπρίσας ἐμιμήσατο τὴν τραχύτητα τῶν ὀδόντων. διόπερ κατασκευασάμενος ἐκ σιδήρυ πρίονα, καὶ διὰ τούτου πρίζων τὰ ἐν τοῖς ἔργοις ξυλίνην ἔδοξεν εὔχρηστον εὑρηκέναι μέγα

περὶ τὴν τεχνικὴν, *Hanc igitur scripturam in vetere etiam libro meo repetitam sequi visum est.*

Anacharsis,] *At Diodorus ut vidimus hoc quoque inuentum tribuit Talo. Alij, ut ait Plinius Hiperbio Corinthio.*

Philosophiæ autem quod bene viuimus] *Remoue verbum* autem, *ex eadem.* PINCIANVS.

Pro certo deberetur] *Lege per minorem cum præcedentibus,* pro certo haberetur, *ex eadem.*

Cuius scientiam nulli dederunt.] Vlli *habent, non* nulli, *antiquiora duo exemplaria.*

Et sapientia quod in se optimum habet] *Superuacanea est coniunctio* &, *ex eisdem.*

Inter septem æui sapientia notus.] *Scribe* notos, *non* notus: *ex castigatis exemplaribus. Posset etiam legi*, inter septem æui illius sapientes natus.

Nec illi fabricæ asseram gloriam] Illam *lego non* illi, *ex vetere lectione.*

Ante architectores fuisse] *Non* architectores, *sed* architectonas *præfert eadem litteris Græcis, quanquam male delineatis & vacillantibus.*

Et ferro per designata currente] *Scribe* serra, *non* ferro, *ex eadem.*

Non enim tecta cœnationum epulas receptura parabantur,] *Scribe*, Non enim tecta cœnationi epulum recepturæ parabantur. *exemplari Facundi & Primitiui.*

Et in procliue disposita] *Idem exemplar* deposita *legit, non* disposita.

In summo venas iacentes liquefactas fudisset] Liquefacta, *non* liquefactas, *ex eodem scribendum.*

Ipsa tales inueniunt,] Ista *mallem legeres, quàm* ipsa.

Et animo humum spectante] *Sunt codices in quibus verbum* animo *non habetur.*

Quæ si audire humanum genus voluerit,] *Scribe*, Quam, *non* Quæ: *ut referas ad naturam. ex vetere lectione.*

In deliciis laborantur etiam] In delicias laboratur, *eadem. In qua verbum*, etiam *non habetur.*

Facilem actum vitæ daret,] *Legendum fortasse*, Facilem ac tutam vitam daret.

Nos ista perniciosa, nos misera] *Corrige*, Nos ista pre-

ciosa. Nos mira. *ex vetere lectione.*

Itaque hinc textorum, hinc fabrorum officinæ ſunt,] *In quibuſdam codicibus non* hinc *habetur, ſed* huic, *non minus commoda lectione.*

Separata coire cogantur] *Castiga,* ſpata coire cogantur, *ex omni antiqua lectione.*

Textricum quoque artem à ſapientibus dixit inuentam] Textrini *lege per minorem, non* Textricum, *recte. Vt non multo poſt* ſutrinum.

Quod lato pariunt inſecti pectine dentes.] *Sic legitur in omnibus ſcriptis exemplaribus. Sed* feriunt *ſic legendum, non* pariunt, *docet Ouid. 6. Metamor. vnde hi verſus deſumpti. Quos notandum in eodem Ouidij 6. alite r haberi:*

Inſeritur medium radiis ſub tegmen acutis.
Quod digiti expediunt, atque inter ſtamina ductum
Percuſſo feriunt inſecti pectine dentes.

niſi forte Seneca ex commodo ſuo illos concidit.

Proſciſſum aratro ſolum & inter aratrum] *Legendum iter,* non inter aratrum, *ſed* iteratum.

Et ſæpius tegeruntur] *Legendum credo* reteruntur, *non* regeruntur, *præceſſit enim* aritum.

Omnia hæc quidem, inquit, ſapiens inuenit:] *Error in ordine verborum. Corrige ex codice Facundi & Primitiui:* Omnia hæc, inquit, ſapiens quidem inuenit.

Deinde à corporibus a ſe ad incorporalia tranſtulit.] *Corrige,* Deinde à corporalibus ſe ad incorporalia tranſtulit, *ex vetere lectione.*

Quia homines ſunt, non quia ſapientes.] *lege* qua *non* qui, *vtrobique. Nam & ſtatim ſubijcitur,* qua velox eſt, non qua ſapiens.

Qui curſu omnes anteibit] *Dictio* qui *extendenda, ex vetere lectione.*

Aliquem vitriarium oſtendere, Vitrarium, *non* vitriarium, *legi in antiquo exemplari: quod & videtur expoſcere analogiæ ratio. Præterque grammaticus quoſdam, id magis approbare video.*

Qui vix diligenti manu effingerentur.] *Vetus lectio,* qui vix diligentia manuum effingerentur.

Quemadmodum ebur molliretur] *Sic quidem legunt omnes ſcripti codices. Sed* poliretur *exiſtimo legendum, non*

moliretur.

Non quia sapiens erat] *Corrigendum, vt ante admonui,* non qua sapiens erat, *adstipulante etiam vetere lectione.*

Sed illa quæ nullum bonum putat] *Scribe*, sed de illa quæ nullum bonum putat, *ex eadem.*

Tam inter diem illis quàm noctem patebant prospectus huius pulcherrimæ domus.] *Castigo*, Tam interdiu illis quàm noctu patebat prospectus huius pulcherrimæ domus.

Et (vt ita dicam) à diis recentes.] *Sunt exemplaria quæ* recedentes *habeant, non* recentes,

Quid in secũdam nominum formam animæ perpetuæ.] ERASMVS. *Sic magno consensu habebant exemplaria, Si pro* nominum, *legamus* hominum, *tolerabilior fuerit lectio: vt intelligas animas perpetuas in secundam hominum formam. Perit enim forma corporis, sed manet ea quæ potior est, aut alia datur priore melior. Sed vero propius est, fuisse scriptum,* numinum formam. *Numinum enim est immortalitas, animæ secundam habent formã: quòd esse quidem cœperunt, sed non desinunt esse. Mollior erit sermo, si sublata præpositione legas*, secundum numinum formã perpetuæ: *id est more numinum.*

Doctiss. Scaliger Castigat. in Tibull. male excusum ait extẽdat. *scribendum* extendant, *nempe* tela. *quæ numero plurali, sunt instrumenta textoria. Sic enim Tibullus,* OBSOPÆVS.

Firmaque conductis adnectit licia telis. *Alibi:*
Atque aliqua assidue textrix operata Mineruam
Cantat, & apploso tela sonant latere.

Doctissimo Iureto videtur aptior esse lectio v. c. Primùm rerum naturam.

Verum est, *à diis recentes Sic libro Quare bonis viris mala accidant, cum sit prouidentia, cap.* II. Demetrij nostri hæc vox est: à qua recens sum.

Versatilia cænationum laquearia] *sic appellare videtur* GRVT. & IVRET. cænationes *illas rotundas, quæ* vice mundi, *vt ait Suetonius in Nerone, circumagerentur. meminit & Lampridius id Heliogabalo:* Oppressit in tricliniis versatilibus parasitos suos violis & floribus, sic vt animam aliqui efflauerint cum eripi ad summum non possent. *Vide Fuluium Vrsinum in append. P. Ciacconij de Triclinio.*

Tergis vulpium induitur ac murium] *Mures antiqui*

intellexerunt non tantum domesticas illas bestiolas penori infectas, sed siluestres ferasque bestias minoris formæ, pelle commendabiles, quo in genere sunt martes & hermelini. de iis plura vide apud Turnebum lib. 15. cap. 23 Aduers.

Speculariorum vsum] *sic vocabantur quibus lumen transmittebatur & sol admittebatur in ædes, vt hodie per vitreamina & chattacea fit. l. 12 §. specularia ff. de instr. vel instr. l. 9. § 1. ff. quod vi aut clam. Martialis lib. 8 Epigr.*

Hibernis obiecta notis specularia puros
Admittunt soles, & sine fece diem: *Seneca supra.*

Quantæ nunc aliquis rusticitatis damnet Scipionem, quod non in caldarium suum latis specularibus diem admiserat? *Brissonius lib. 17. de verb. sign.*

Impressos parietibus tubos] *de iis Alciatus lib. 12. Parerg. cap. 2.*

EPISTOLA XCI.

LIBERALIS noster nunc tristis est, nuntiato incendio, quo Lugdunensis colonia exusta est. Mouere hic casus quemlibet posset, nedum hominem patriæ suæ amantissimum. Quæ res efficit, vt firmitatem animi sui quærat quam videlicet ad ea quæ timeri posse putabat, exercuit. Hoc vero tam inopinatum malum, pæne inauditum, non miror si sine metu fuit, cum esset sine exemplo. Multas enim ciuitates incendium vexauit, nullam abstulit. Nam etiam vbi hostili manu in tecta ignis immissus est, multis locis deficit: & quamuis subinde excitetur, raro tamen sic cuncta depascitur, vt nihil ferro relinquat. Terrarum quoque vix vnquam tam grauis & perniciosus fuit motus, vt tota oppida euerteret. Nunquam denique tam infestum vli exarsit incendium, vt nihil alteri superesset

incendio. Tot pulcherrima opera quæ singula illustrare vrbes singulas possent, vna nox strauit, & in tanta pace, quantum ne bello quidem timeri potest, accidit. Quis hoc credat? vbique armis quiescentibus, cum toto orbe terrarum diffusa securitas sit, Lugdunum quod ostendebatur in Gallia, quæritur. Omnibus fortuna quos publice afflixit, quod passuri erant, timere permisit. Nulla res magna non aliquot habuit ruinæ suæ spatium. In hac vna nox interfuit inter vrbem maximam & nullam. Denique diutius illam tibi perisse, quàm periit, narro. Hæc omnia Liberalis nostri affectum inclinant, aduersus sua firmum & erectum nec sine causa cõcussus est. Inexpectata plus aggrauant. Nouitas adiicit calamitatibus pondus. Nec quisquam mortalium non magis quod etiam miratus est, doluit. Ideo nihil nobis improuisum esse debet. In omnia præmittendus est animus : cogitandumque, non quicquid solet, sed quicquid potest fieri. Quid enim est, quod non fortuna cum voluit, & florentissimo detrahat ? quod non eo magis aggrediatur & quatiat, quo speciosius fulget? Quid illi arduum, quidve difficile est ? Non vna via semper, ne tota quidem incurrit. Modo nostras in nos manus aduocat, modo suis contenta viribus, inuenit pericula sine auctore, nullum tempus exceptum est. in ipsis voluptatibus causæ doloris oriuntur. Bellum in media pace consurgit, & auxilia securitatis in metum transeunt. Ex amico inimicus, hostis ex socio. In subitas tempestates, hibernisque maiores agitur

æstiua tranquillitas. Sine hoste patimur hostilia: & cladis causas, si alia deficiunt, nimia sibi felicitas inuenit. Inuadit temperatissimos morbus, validissimos phthisis, innocentissimos pœna, secretissimos tumultus. Eligit aliquid noui casus, per quod velut oblitis vires suas ingerat. Quicquid longa series multis laboribus, multa Dei indulgentia struxit, id vnus dies spargit ac dissipat. Longam moram dedit malis properantibus, qui diem dixit, horam, momentumque temporis, euertendis imperiis sufficere. Esset aliquod imbecillitatis nostræ solatium, rerumque nostrarum, si tanta celeritate repararentur cuncta, quanta finiuntur. Nunc incrementa lentè exeunt, festinatur in damnum: nihil priuatim, nihil publice stabile est: tam hominum quàm vrbium fata voluuntur. Inter placidissima terror existit, nihilque extra tumultuantibus causis, mala vnde minime expectabantur, erumpunt. Quæ domesticis bellis steterant regna, quæ externis, impellente nullo ruunt. Quota quæque felicitatem ciuitas pertulit? Cogitāda ergo sunt omnia, & animus aduersus ea quæ possunt euenire, firmandus. Exilia, tormenta, bella, morbos, naufragia meditare. Potest te patriæ, potest patriam tibi casus eripere: potest te in solitudinem abiicere, potest hoc ipsum in quo turba suffocatur, fieri solitudo. Tota ante oculos sortis humanæ conditio ponatur: nec quantum frequenter euenit, sed quantum plurimum potest euenire, præsumamus animo, si nolumus opprimi, nec vllis inusitatis velut nouis obstupefieri. In ple-

nũ cogitanda fortuna eſt. Quoties Aſiæ, quoties Achaiæ vrbes vno tremore ceciderũt? quot oppida in Syria? quot in Macedonia deuorata ſunt? Cyprum quoties vaſtauit hæc clades? Quoties in ſe Paphus corruit? Frequẽter nobis nuntiati ſunt totarum vrbium interitus: & nos, inter quos frequenter iſta nuntiantur, quota pars omnium ſumus? Conſurgamus itaque aduerſus fortuita: & quicquid inciderit, ſciamus non eſſe tam magnum, quam rumore iactetur. Ciuitas arſit opulenta, ornamentumque prouincialium, quibus & inſerta erat, & excepta vni tamen impoſita, & huic non altiſsimo monti. Omnium iſtarum ciuitatum, quas nunc magnificas ac nobiles audis veſtigia quoque tempus eradet. Non vides quemadmodum in Achaia clariſſimarum vrbiũ iam fundamenta conſumpta ſint, nec quicquam extet, ex quo appareat illas ſaltem fuiſſe? Non tantum manufacta labuntur, non tantum humana arte atque induſtria poſita vertit dies. Iuga montiũ diffluunt, totæ deſedere regiones. Operta ſunt fluctibus, quæ procul à conſpectu maris ſtabant. Vaſtauit ignis colles, per quos elucebat: eroſit & quondam altiſſimos vertices, ſolatia nauigantium ac ſpeculas, ad humilem arenã deduxit. Ipſius naturæ opera vexantur. & ideo ęquo animo ferre debemus vrbium excidia. Caſura omnia extant: omnibus exitus manet: ſiue interna vi flatuque præcluſi venti, pondus, ſub quo tenentur, excuſſerint: ſiue torrentium in abdito vis obſtantia effregerit: ſiue flammarum violentia compaginem ſoli ruperit? ſiue vetu-

ſtas à qua nihil tutum eſt, expugnauerit minutatim, ſiue grauitas cæli eiecerit populos, & ſitus deſerta corruperit. Enumerare omnes fatorum vias, longum eſt. Hoc vnum ſcio. omnia mortalium opera, mortalitate damnata ſunt: inter peritura viuimus. Hæc ego atque eiuſmodi ſolatia admoueo Liberali noſtro, incredibili quodam patriæ ſuæ amore flagranti: quæ fortaſſe conſumpta eſt, vt in melius excitaretur. Sæpe maiori fortunæ locum fecit iniuria. Multa ceciderũt, vt altius ſurgerent, & in maius. Timagines felicitati vrbis inimicus aiebat, Romæ ſibi incendia ob hoc vuum dolori eſſe, quòd ſciret meliora reſurrectura quàm arſiſſent. In hac quoque vrbe veriſimile eſt certaturos omnes eſſe, vt maiora certioraque quàm amiſere reſtituantur. Sint vtinã diuturna & melioribus auſpiciis in æuum longius condita. Nam huic coloniæ ab origine ſua centeſimus annus eſt, ætas ne homini quidem extrema. Deducta in hanc frequentiam, loci opportunitate conualuit. Quæ tamen grauiſſimos caſus intra ſpatium humanæ pertulit ſenectutis. Itaque formetur animus ad intellectum, patientiamque ſortis ſuæ, & ſciat nihil inauſum eſſe fortunæ. Aduerſus imperia illam idem habere iuris, quod aduerſus imperantes: aduerſus vrbes idem poſſe, quod aduerſus homines. Nihil horum indignandum eſt. In eum intrauimus mundum, in quo his legibus viuitur. Placet? pare. non placet? quacunque vis exi. Indignare, ſi quid in te inique proprie conſtitutum eſt. Sed ſi hæc imos ſummoſque neceſſitas alligat, in gra-

tiam cũ fato reuertere, à quo omnia resoluuntur. Non est quòd nos tumulis metiaris, & his monumentis, quæ viam disparia prætexunt. Æquat omnes cinis. impares nascimur, pares morimur. Idem de vrbibus, quod de vrbium incolis dico. Tam Ardea capta, quàm Roma est. Conditor ille iuris humani, non natalibus nos, nec nominum claritate distinxit, nisi dum sumus. Vbi vero ad finem mortalium ventum est: Discede, inquit, ambitio: omnium quæ terram premunt, siremps lex esto. Ad omnia patienda pares sumus. Nemo altero fragilior est, nemo in crastinum sui certior. Alexander Macedonum rex discere Geometriam infelix cœperat, sciturus quàm pusilla terra esset, ex qua minimum occupauerat. Ita dico infelix ob hoc, quòd intelligere debebat falsum se gerere cognomen. Quis enim esse magnus in pusillo potest? Erant illa quæ tradebantur, subtilia, & diligenti intentione discenda: non quæ percipere posset væsanus homo, & trans Oceanum cogitationes suas mittens. Facilia, inquit, me doce. Cui præceptor: Ista, inquit, omnibus eadem sunt, æque difficilia. Hoc puta rerum naturam dicere: Ista de quibus quereris, omnibus eadem sunt: nulli dari faciliora possunt: sed quisquis volet, sibiipsi illa reddet faciliora. Quomodo? æquanimitate. Et doleas oportet, & sitias, & esurias, & senescas, & si tibi longior contigerit inter homines mora, & ægrotes, & perdas aliquid, & pereas. Non est tamen quod istis qui te circumstrepunt credas. Nihil horum malum est, nihil intolera-

bile, aut durum. Ex consensu istis metus est. Sic mortem times, quomodo famam. Quid autem stultius homine, verba metuente? Eleganter Demetrius noster solet dicere, eodem loco sibi esse voces imperitorum, quo ventre redditos crepitus. Quid enim, inquit, mea refert, sursum isti an deorsum sonent? Quanta dementia est vereri, ne infameris ab infamibus? Quemadmodum famam exstimuistis sine causa, sic & illa quę nunquam timeretis, nisi fama iussisset. Nunquid detrimenti faceret vir bonus, inquis rumoribus aspersus? nec morti quidem hæc apud nos noceat: & hæc malam molitionem habet. Nemo eorum qui illam accusant, expertus est. Interim temeritas est, damnare quod nescias. At illud scis, quàm multis vtilis sit, quàm multos liberet tormentis, egestate, querelis, suppliciis, tædio. Non sumus in vllius potestate cum mors in nostra potestate sit.

AD EPISTOLAM XCI.

MVRETVS. TIMAGINES] *Hunc locum, ita vt edidi, emendandum esse, primus me per litteras monuit, vir clarissimus, optimus, eruditissimus, Nicolaus Faber Parisiensis, consiliarius Regius.*

Sireemps lex esto.] *Vetus verbum in legibus senatique consultis vsitatum est. est autem idem ac si diceret: similis lex omnibus posita esto. Hanc emendationem debemus summo I. C. Iacobo Cuiacio.*

PINCIANVS. Lugdunum quod ostendebatur in Gallia, quæritur.] *Codex antiquus non* quæritur *habet, sed* quæri.

Validissimos ptysis] Phtisis *legendum, non* ptysis, *ex vetere lectione, cuius vitij & ante admonui.*

Qui diem dixit, horam monumentumque temporis

euertendis imperiis sufficere.] *Puto, reclament licet omnia exemplaria, desiderari in his verbis negationem* non: *legendumque*, qui diem dixit: non horam, momentumque temporis *cetera. Quam sententiam mutuatus videtur Seneca à Phalere Demetrio: qui cum legisset apud Euripidem, diuitias rem esse diariam, sufficereque vel vnicam diem ad attenuāda quæ depressa sunt: vel econtrario: reliqua pronunciauit ab Euripide recte dicta, nisi quod non diem fuit dictarus, sed momētum, Autor est Plutarchus in consolatione ad Apollonium.*

Si tanto tempote repararentur cuncta, quanta finiuntur.] *Emendatiora exemplaria*, Si tanto tempore perirent cuncta, quanto fiunt. *Alia*, si tam tarde perirent cuncta, quàm fiunt.

Ornamentumque prouinciarum quibus & inserta erat & excepta] *Considerandum an sit commodior lectio* prouincialium, *quàm* prouinciarum.

Ac speculas ad humilem arenam deduxit.] *Vetus lectio*, ac speculas ad humile deduxit.

Omnibus exitus manet] *Eadem*, omnes exitus manent.

Siue interna vi flatuque præclusa violenti] *Eadem*, siue interna vis flatusque præclusa violenti. *Sed expendendum, an sit aptior lectio* præclusi, *quàm* præclusa.

Siue torrentium in abdito vastior obstantia effregerit] Vastorum *lege, non* vastior, *ex eadem.*

Felicitatis vrbis inimicus] *Puto desiderari hoc loco, principis C. Caligulæ nomen: quem infensissimum extitisse vrbis successibus. autor est Tranquillus.*

Ætas ne homini quidem extrema deducta.] *Vetus lectio*: Ætas ne homini quidem extrema, a Plauto deducta. *Alij codices non* à Plauto *habent, sed* à Plano, *alij à* Planco *recte. Eusebius in Chronicis*, Munatius, *inquit*, Plancus, Ciceronis discipulus, Orator habetur insignis: qui cum Galliam comatam regeret, Lugdunum condidit.

Nihil horum dedignandum est.] *Legendum* indignandum, *non* dedignandum. *Ex eadem.*

Tam ardea capta quàm Roma capta est.] *Eadem* Tam Ardea capta quàm Roma est.

Discede, inquit, ambitio: omnium quæ terram premunt, seruus miles esto.] *Corruptissima verba, nec in vllo*

scripto codice castigatiora. Minus vitiosa, ni fallor, futura, si sic legantur: Discede, inquit, ambitio. Omnium quæ terram premunt, seriem vnam esse. *Quandoquidem in vetere lectione* fere miles *habetur, non* seruus miles.

Ista de quibus quæris omnibus eadem sunt] Quereris, *non* quæris, *vetus lectio.*

Nisi fama vicisset] *Eadem* iussisset *agnoscit, non* vicisset.

Cum ne morti quidem hæc apud nos noceat:] *Scribendum puto,* ne morti quidem hi apud nos noceant, *vt pronomen* hi *referat rumores. Nam dictio* cum *in omnibus antiquis codicibus propalam desideratur.*

Et hoe malam molitionem habet], *In eisdem sic vt recitaui habetur, sed legendum puto*, & hæc malam amolitionem habet: *hoc sensu, mortem quoque, sicuti infamiam, & alia huiusmodi, amolitionem habere, sed malam: hoc est, amoliri homines illam, sed decipi. Non enim, vt creditur, malum est nemine id experto. Ab amoliendo amuleta dicta, quæ circa collum aut in brachijs gestari solent gratia amoliendi fascinationes, morbos ve. Græci phylacteria vocant, hoc est, vt sic dicam, seruatoria. Dioscorides, & alij.*

GRVT. & IVRETVS. Lugdunum, quod ostendebatur in Gallia, quæritur] *de naturali ciuitatum interitu memorabilia multa vide apud Fabrum lib. 1. Semest. c. 9. Confer & ad hunc locum Lipsium ad lib. 16. Ann. Taciti.*

Omnium quæ terra premit sitemps lex esto] *Palmaria hæc emendatio Iureconsultorum principi Cuiacio debetur. Clausula autem:* sitemps lex esto, *vna est de solemnibus populi Romani, valetque* similis *aut* eadem. *meminit Festus, quem vide, & ibidem Scaligerum. item Lipsium lib. 1. cap. 1. Antiq. lect. Brissonium lib. 2. de formulis, Stephanum lib. 2. cap. 10. Pecad.*

EPISTOLA XCII.

PVTO, inter me teque conuenit, externa corpori acquiri, corpus in honorem animi coli, in animo esse partes ministras, per quas mouemur

mur alimurque, propter ipsum principale nobis datas. In hoc principali est aliquid irrationale, est & rationale. Illud huic seruit. Hoc vnum est, quod alio non refertur: sed omnia ad se perfert. Nam illa quoque diuina ratio omnibus præposita est, ipsa sub nullo est. Et hæc autem nostra eadem est, quia ex illa est. Si de hoc inter nos conuenit, sequitur vt de illo quoque conueniat, in hoc vno positam esse beatam vitam, vt nobis ratio perfecta sit. Hæc enim sola non submittit animum, stat contra fortunam. In quolibet rerum habitu, seruata seruat. Id autem vnũ bonum est, quod nũquam defringitur. Is, inquã, beatus, quem nulla res minorem facit. tenet summa, & ne vlli quidem, nisi sibi, innixus. Nam qui aliquo auxilio sustinetur, potest cadere. Si aliter est, incipient in nobis multum valere non nostra. Quis autem vult constare fortuna, aut quis se prudens ob aliena miratur? Quid est beata vita? securitas & perpetua tranquillitas. Hanc dabit animi magnitudo, dabit constantia bene iudicati tenax. Ad hoc quomodo peruenitur? si veritas tota perspecta est, si seruatus est in rebus agendis ordo, modus, decor, & innoxia voluntas, aut benigna, intenta rationi, nec vnquam ab illa recedens, amabilis simul, mirabilisque. Denique, vt breuiter tibi formulam scribam, talis animus sapientis esse viri debet, qualis Deum deceat. Quid potest desiderare is cui omnia honesta contingunt? Nam si possunt aliqui non honesta conferre ad optimum statũ, in ijs erit beata vita, sine quibus non est. Et quid

ſtultius,turpiuſve, quàm bonum rationalis animi ex irrationalibus nectere? Quidam tamen augeri ſummum bonum iudicant,quia parum plenum ſit,fortuitis repugnantibus. Antipater quoque inter magnos ſectæ huius auctores, aliquid ſe tribuere dicit externis, ſed exiguum admodum. Vides autem quale ſit, ſole non eſſe cõtentum, niſi aliquis igniculus alluxerit. Quod poteſt in hac claritate ſolis habere ſcintilla momentum? Si non es ſola honeſtate contentus, neceſſe eſt aut quietem adijci velis, quam heſychiã vocant Græci,aut voluptatem. Horum alterũ vtcumq; recipi poteſt. Vacat enim animus moleſtia,liber ad conſpectum vniuerſi,nihilque illum auocat à contemplatione naturæ. Alterũ illud, voluptas, bonum pecoris eſt. Adijcimus rationali irrationale,honeſto inhoneſtum. Magnam vitam facit titillatio corporis? Quid ergo dubitatis dicere bene eſſe homini, ſi palato bene eſt? Et hunc tu, non dico inter viros numeras,ſed inter homines,cuius ſummum bonum ſaporibus,ac coloribus,ac ſonis conſtat? Excedat ex hoc animalium numero pulcherrimo, ac dijs ſecundo, mutis aggregetur animal pabulo natũ. Irrationalis pars animi duas habet partes: alteram animoſam, ambitioſam, impotentem, poſitam in affectionibus:alteram humilem, languidam,voluptatibus deditam. Illam effrænatam, meliorem tamen, certe fortiorem ac digniorem viro,reliquerunt. Hanc neceſſariam beatæ vitæ putauerunt, eneruem & abiectam. Huic rationem ſeruire iuſſerunt, & fecerunt a-

nimalis generosissimi bonum, demissum & ignobile. Præterea mixtum, portentosumque, & ex diuersis animalium congruentibus membris. Nam, vt ait Virgilius noster in Scylla,

Prima hominis facies & pulchro pectore virgo
Pube tenus, postrema immani corpore pistrix,
Delphinum caudas vtero commissa luporum.

Huic tamẽ Scyllę fera animalia iuncta sunt, horrenda, velocia: at isti sapientiam ex quibus nam composuere portentis? Prima hominis pars, est ipsa virtus. Huic committitur futilis caro, & fluida, & receptandis tantum cibis habilis, vt ait Posidonius. Virtus illa diuina in lubricũ desinit, & superioribus eius partibus venerandis atque cælestibus, animal iners ac marcidum attexitur. Illa vtcunque alta quies nihil quidem ipsa animo præstabat, sed impedimenta remouebat. Voluptas vltro dissoluit, & omne robur emollit. Quæ inuenietur tam discors inter se iunctura corporum? Fortissimæ rei inertissima astruitur, seuerissimæ parum seria, sanctissimæ intemperans vsque & indigesta. Quid ergo, inquit, si virtutem nihil impeditura sit bona valetudo, & quies, & dolorum vacatio: non petes illa? Quid ni petam? Non quia bona sunt, sed quia secundum naturam sunt, & quia bono à me iudicio sumuntur. Quod erit in illis tunc bonum? hoc vnum, bene eligi. Nam cum vestem qualem decet, sumo, cum ambulo, vt oportet, cum cœno quemadmodum debeo: non cœna, aut ambula-

tio, aut vestis bona sunt, sed meum in his propositum, seruandi in quaque re rationi conuenientem modum. Etiam nunc adiiciam: Mundæ vestis electio appetẽda est homini. Natura enim homo mũdum & elegans animal est. Itaque non est bonum per se munda vestis, sed mundæ vestis electio: quia non in re bonum est, sed in electione, quia actiones nostræ honestæ sunt, nõ ipsa quæ aguntur. Quod de veste, dixi, idem de corpore me existima dicere. Nam hoc quoque natura, vt quandam vestem, animo circundedit velamentum eius est. Quis autem vnquam vestimenta æstimauit arcula? Nec bonum, nec malum vagina gladium facit. Ego de corpore quoque idem tibi respondeo. Sumpturum quidem me, si detur electio, & sanitatem & vires. Bonũ autem futurum, iudicium de illis meum, non ipsa. Est quidem, inquit, sapiens beatus. Summum tamen illud bonum nõ assequitur, nisi illi & naturalia instrumenta respondeant. Ita miser quidem esse, qui virtutẽ habet non potest, beatissimus autem non est, qui naturalibus bonis destituitur, vt valetudine, & membrorum integritate. Quod incredibilius videtur, id concedis, aliquem in maximis & continuis doloribus non esse miserum, esse etiam beatum: quod leuius est, negas, beatissimum esse. Atqui si potest virtus efficere, ne miser aliquis sit, facilius efficiet, vt beatissimus sit. Minus enim interualli à beato ad beatissimũ restat, quàm à misero ad beatum. An quæ res tantum valet, vt ereptum calamitatibus inter beatos locet: non po-

test adiicere quod superest, vt beatissimũ faciat: In summo deficit cliuo? Commoda sunt in vita, & incommoda: vtraque extra nos. si non est miser vir bonus, quamuis omnibus prematur incommodis: quomodo non beatissimus, & si aliquibus commodis deficitur? Nam quemadmodum incommodorum onere vsque ad miserum non deprimitur, sic commodorum inopia non deducitur à beatissimo. Sed tam sine commodis beatissimus est, quàm non est sub incommodis miser. An non potest illi eripi bonum suum, si potest minui? Paulo ante dicebam, igniculũ nihil conferre lumini solis. Claritate enim eius quicquid sine eo lucet, absconditur. Sed quædam, inquit, soli quoque obstant. At solis vis & lux integra est, etiam inter opposita: & quamuis aliquid interiaceat, quod nos prohibeat eius aspectu, in opere est, cursu suo fertur. Quoties inter nubila luxit, non est sereno minor, nec tardior quidem: quoniam multum interest, vtrum aliquid obstet tantum, an impediat. Eodem modo virtuti opposita nihil detrahunt. Non est minor, sed minus fulget: nobis forsitan non æque apparet ac nitet: sibi eadem est, & more solis obscuri, in occulto vim suam exercet. Hoc itaque aduersus virtutẽ possunt calamitates, & damna, & iniuriæ quod aduersus solem potest nebula. Inuenitur qui dicat sapientem corpore parum prospero vsum, nec miserum esse, nec beatum. Hic quoque fallitur. Exæquat enim fortuita virtutibus, & tantundem tribuit honestis quantum honestate caren-

tibus. Quid autem fœdius, quid indignius, quàm comparare veneranda contemptis? Veneranda enim ſunt fides, iuſtitia, pietas, fortitudo, prudentia. Econtrario vilia ſunt, quæ ſæpe contingunt pleniora viliſſimis, crus ſolidum, & lacertus, & dentes, & horum ſanitas, firmitáſque. Deinde ſi ſapiens cui corpus moleſtum eſt, nec miſer habebitur, nec beatus, ſed in medio relinquetur, vita quoque eius nec appetenda erit, nec fugienda. Quid autem tam abſurdum, quàm ſapientis vitam appetendam non eſſe? Aut quid tam extra fidem, quàm eſſe aliquam vitam nec appetendam, nec fugiendam? Deinde ſi damna corporis miſerum non faciunt, beatum eſſe patiuntur. Nam quibus potentia non eſt in peiorem transferendi ſtatum, nec interpellandi quidem optimum. Frigidum, inquit, aliquid & calidum nouimus. inter vtrumque tepidum eſt. Sic aliquis beatus eſt, aliquis miſer: aliquis nec miſer, nec beatus. Volo hanc contra nos poſitam imaginem excutere. Si tepido illi plus frigidi ingeſſero, fiet frigidum: ſi plus calidi affudero, fiet nouiſſime calidum. At huic, nec miſero, nec beato. quantumcunque ad miſerias adiecero, miſer non erit, quemadmodum dicitis. Ergo imago iſta diſsimilis eſt. Deinde trado tibi hominem, nec miſerum, nec beatum. Huic adiicio cæcitatem, non fit miſer. Adiicio debilitatem, non fit miſer. Adiicio dolores continuos & graues, non fit miſer. Quem tam multa mala in miſeram vitam non transferunt, nec ex beata quidem educunt. Si non poteſt, vt dicitis, ſapiens

ex beato in miserum decidere, non potest in nõ beatum. Quare enim qui labi cœpit, alicubi subsistat? Quare res non patitur illum ad imum deuolui, retinet in summo. Quid ni non possit beata vita rescindi? Nec remitti quidem potest: & ideo virtus ad illam per se ipsa satis est. Quid ergo? inquit, sapiens non est beatior qui diutius vixerit, quem nullus auocauit dolor, quàm ille qui cum mala fortuna sæpe luctatus est? Responde mihi: Nunquid & melior est, & honestior? Si hęc non sunt, nec beatior quidem est. Rectius viuat, oportet, vt beatius viuat: si rectius non potest, ne beatius quidem. Non intenditur virtus: ergo ne beata quidem vita, quæ ex virtute est. Virtus enim tantum bonum est, vt istas accessiones minutas non sentiat, breuitatem æui, & dolorem, & corporum varias offensiones. Nam voluptas non est digna, ad quam respiciat. Quid est in virtute præcipuum? Futuro non indigere, nec dies suos computare. In quantolibet tempore bona æterna consummat. Incredibilia nobis hęc videntur, & supra humanam naturam excurrẽtia. Maiestatem enim eius ex nostra imbecillitate metimur, & vitiis nostris nomen virtutis imponimus. Quid porro non æque incredibile videtur, aliquem in summis cruciatibus positum, dicere, Beatus sum? Atqui hæc vox in ipsa officina voluptatis est audita. Beatissimum, inquit, hunc & vltimum diem ago, Epicurus: cum illum hinc vrinæ difficultas torqueret, hinc insanabilis exulcerati dolor ventris. Quare ergo incredibilia sunt ista apud eos qui virtutem colũt?

cum apud eos quoque reperiantur, apud quos voluptas imperat? Hi quoque degeneres & humillimæ mentis aiunt, in summis doloribus, in summis calamitatibus, sapientem nec miserum futurum, nec beatum. Atqui hoc quoque incredibile est, immo incredibilius. Non video enim quomodo non in infimum agatur, è fastigio suo deiecta virtus. Aut beatum præstare debet: aut si ad hoc depulsa est, non prohibebit fieri miserũ. Stans non potest vinci: aut vincatur oportet, aut vincat. Diis, inquit, immortalibus solis & virtus & beata vita contingit. Nobis vmbra quædã illorum bonorum, & similitudo. Accedimus ad illa, non peruenimus. Ratio vero diis hominibusque communis. Hęc in illis consummata est, in nobis consummabilis. Sed ad desperationem nos vitia nostra perducunt. Nam ille alter secũdus, vt aliquis parum constãs ad custodienda optima, cuius iudicium labat etiamnum & incertum est, desiderat oculorum atque aurium sensum. bonam valetudinem, & non fœdum aspectum corporis, sed habitu manentem suo, ætatis præterea longius spatium. Per hanc potest non pænitenda agitare, vt imperfecto viro. Huic malitiæ vis quædam inest, qua animum habet mobilem, ad praua ille agit carens malitia, & ea agitatio abest à bono. Non est adhuc bonus, sed in bonum fingitur. Cuicumque autem deest aliquid ad bonum, malus est.

Sed si cui virtus animusque in corpore præsens,

Hic deos æquat, illo tendit originis suæ memor.

Nemo improbe eo conatur aſcendere, vnde deſcenderat. Quid eſt autem, cur non exiſtimes in eo diuini aliquid exiſtere, qui Dei pars eſt? Totum hoc quo continemur, & vnum eſt, & Deus, & ſocij eius ſumus, & membra. Capax eſt noſter animus: perfertur illo, ſi vitia non deprimant. Quemadmodum corporum noſtrorum habitus erigitur, & ſpectat in cælum, ita animus, cui in quantum vult, licet porrigi, in hoc à natura rerũ formatus eſt. vt paria diis velit, & ſic vtatur ſuis viribus, ac ſe in ſpatium ſuum extendat. Nam ſi aliena vi ad ſumma niteretur, magnus erat labor, ire in cælum. Redit. cum hoc iter ad quod natus eſt, vadit audacter, & contemptor omniũ, nec ad pecuniam reſpicit, aurum argentumque, illis in quibus iacuere tenebris digniſſima, non hoc æſtimat ſplendore, quo imperitorum verberant oculos, & auerterunt à cælo, ex quo illa ſecreuit cupiditas noſtra & effodit. Scit, inquam alibi poſitas eſſe diuitias, quàm quo congeruntur: animum impleri debere, non arcam. Hunc imponere domino omnium rerum licet, hunc in poſſeſſionem rerum naturæ inducere, vt ſuorum Oriens Occidensque terminus fiat. deorũque ritu cuncta poſſideat, cum opibus ſuis diuites ſuperne deſpiciat: quorum nemo tam lætus eſt ſuo, quàm triſtis alieno. Cum ſe in hanc ſublimitatem tulit, corporis quoque, velut oneris neceſſarij, non amator, ſed procurator eſt: nec ſe illi cui impoſitus eſt, ſubijcit. Nemo liber eſt, qui corpori ſeruit. Nam vt alios dominos, quos nimia pro illo ſollicitudo inuenit, tranſeas,

ipsius morosum imperium delicatumque est. Ab hoc modo æquo animo exit, modo magno prosilit: nec quis deinde reliquiis eius futurus sit exitus, quærit. Sed vt ex barba capillos detonsos negligimus, ita ille diuinus animus egressurus hominem, quo receptaculum suum conferatur, ignis illud exurat, an feræ distrahant, an terra contegat, non magis ad se iudicat pertinere, quàm secũdas ad editum infantem. Vtrum proiectum aues differant, an consumatur.

canibus data præda marinis,

quid ad illum? Qui tunc quoque, cum inter homines est, nullas minas timet. vllas ne timebit post mortem minas eorum quibus vsque ad mortem timeri parum est? Non conteret, inquit, me vncus, nec proiecti ad contumeliam cadaueris laceratio, fœda visuris. Neminem de supremo officio rogo. Nulli reliquias meas commendo. ne quis insepultus esset, rerum natura prospexit. Quem sæuitia proiecerit, dies condet. Diserte Mæcenas ait:

Nec tumulum curo, sepelit natura relictos.

Alte cinctum putes dixisse. Habuit enim ingenium & grande & virile, nisi illud ipse discinxisset.

AD EPISTOLAM XCII.

MVRETVS PARTES ministras.] *Id est, quæ famulentur ancillenturque rationi. Inepte autem alij* partes mistas. *Quod nos reposuimus, veteres libros adstipulatores habet.*

Propter ipsum principale] *Ita veteres in vul-*

μονικόν.

Quam hesychian vocant Græci,] *Imperite alij, contra veterum librorum fidem, scripserant* ΠΑΥΣΩΛΗΝ.

Irrationalis pars animi duas habet partes :] τὸ θυμοειδὲς καὶ ἐπιθυμητικόν.

Eneruam & abiectam] *Ita scribi iussi, librum Siculum secutus, cum in alijs male, vt opinor* inermem *scriptum esset.*

Huic militiæ vis] *Videntur hæc non satis cohærere cum superioribus.*

Ille agit carens malitia] *Liber Siculus,* Illum agit hærens malitia. *quod fortasse verius sit.*

Quam secundas ad editum infantem] *Secundas dicit* τὰς ὑστέρας, *quæ editum infantem sequuntur.*

Alte cinctum] *militarem patientem laboris. Horat.*

Hoc iter ignaui diuisimus, altius ac nos.

Præcinctis vnum. Discinxisset *autem, est* eneruasset, effeminasset.

Is inquam beatus quem nulla res] *Deest verbum* est, Is inquam beatus est quem nulla res, *ex vetere lectione.* PINCIANVS.

Si veritas tota perfecta est] *Scribe,* Si veritas tota perspecta est *ex eadem.*

Vides autem quale sit, & te non esse contentum,] *Sic prior editio. Corrige,* Vides autem quare sit sole & non esse contentum, *ex exemplari domestico, reliquis hoc loco deprauatis. Corroborant hanc emendationem verba sequentia :* Quod potest in hac claritate solis, *cætera. & aliquanto post :* Paulo ante dicebam, igniculum nihil conferre lumini solis.

Liber ad conspectum vulueris] Inspectum, *non* conspectum. *vetus lectio.*

Tam discors inter se iunctura corporum] Corporis, *non* corporum. *legendum ex eadem.*

Sanctissimæ intemperans vsque ad indigesta.] *Eadem* ingesta *agnoscit, non* indigesta. *Quid si legas?* intemperans æque ac iniusta.

Non ne petas illas] *Elegantior antiqua lectio,* non petes illa?

Hoc vnum bene elegi] *Scribendum* legi, *non* elegi. *&* *mox paulo* cæna, *non* cæno, *ex eadem.*

Ego de corpore quoque] *Lege* Ergo, *non* Ego, *ex eadem.*

Summum enim bonum non sequitur] *Emenda* Summum tamen illud bonum non sequitur, *ex eadem.*

Non esse miserum etiam beatum] *Scribe*, non esse miserum, esse etiam beatum, *ex eadem.*

In quantolibet tempore bona æterna consummat,] Quantulo, *non* quanto, *eadem.*

Et habitu manente suo] Manentem *legit eadem, non* manente, *vt referatur ad* aspectum. *Legendum item* Sed *vt puto, non* &.

Vt in perfecto. Huic malitiæ vis quædam inest.] *Scribendum reor, mutata literarum quantitate.* Vt imperfecto viro huic malaciæ vis quædam inest. *vt sit* malaciæ, *pro* mollitudinis, *vt supra.*

Ad praua ille agit carens malitia, & ea agitatio abest à bono.] *Locus in omnibus exemplaribus corruptus. Corrigendus forte sic:* Ad praua illum agit hærens malacia, & ea agitatus abest à bono.

Vt suarum possessionum Orientis Occidentisque terminus fiat.] *Vetus lectio compendiosior & elegantior*, vt sua Orientis Occidentisque terminus fiat.

Vtrum proiectum aures differant, an consumatur canibus data præda marinis] *Exemplar diuæ Mariæ* proiectam *agnoscit, non* proiectum, *vt scribendum sit* proiectas. *Item* consumantur *libentius legerim, quàm* consumatur *&* Latinis *legendum, non* marinis. *Est enim Virgilianus versus ex nono:* Heu terra ignota canibus data præda Latinis Alitibusque iaces.

Quid ad illum qui tunc quoque cum inter homines est, nullas minas timet, vllas ne timebit post mortem minas eorum quibus vsque ad mortem timeri parum est. Non conteret, inquit, me, nec vncus] *Breuior fideliorque vetus lectio*: Quid ad illum qui nullas, sed tunc quoque cum inter homines est, minas timet vllas post mortem timebit? Parum est conteret, *&c.*

Nisi illud secundis cinxisset.] *Ita omnis scripta & hactenus impressa lectio habet. Correctio erat in promptu*, nisi illud secum discinxisset.] *Discinctum fuisse Mæcenatem & Virgilius in eleg. in eius obitum, & alij testantur. Seneca item statim ante:* Alte cinctum putes dixisse. *De soluto autem & discin-*

& Mæcenatis ingenio, legito multa libro vigesimo Epistolarum, in epistola cuius initium est: Quare quibusdam temporibus prouenerit corrupti generis oratio.

Quam dosinam vocant Græci,] *Ex vestigiis nihil certi potuit deprehendi: nisi quod σχολὴν aut πανσχολὴν scriptum arbitror.* ERASMVS.

Magno vitam facit] *Videtur deesse verbum*, magno pusillum. Vitam, *&c. Tamen erit lectio tolerabilis, si* magno *recipias pro* sapiēte, *& addas interrogationis notulā.*

Quia animum habet mobilem, at praua illa agit arens malitia, & ea agitata abest. De bono, *&c.*] *Sic habebat prior editio. Quidam codices pro* at, *habebant* ad : *& pro* agitata, cogitata. *Ex diuinatione reposuimus*, huic, maliciæ vis quædam inest, quia *siue* qua, animum habet mobilem ad praua. Illa agit carens malicia, & ea agitatio abest à bono. Non est adhuc, *&c.*

Turnebus aduers. lib. 15. cap. 23. Alte cinctum antiqui vocabant strenuum, fortem, virilem, minime mollem: credo quod genus illud cincturæ hominum non esset delicatorum: nam præcinctura vt fluxior & laxior in Cæsare argumentum habuit mollitudinis: & discincti quoque effeminati habebātur demissisque esse vestibus elegantia videbatur mollioris. Seneca hoc loco. Horat. lib. 1. Sat. 5. OBSOPÆVS

Hoc iter ignaui diuisimus. altius ac nos.
Præcinctis vnum.

id est, quod vnum esse solet strenuioribus. Iterum lib. II. *Sat.* 8.

His vbi sublatis puer alte cinctus acernam
Gausape purpureo mensam pertersit:——

id est, fortis & strenuus mensam tersit.

Non conteret me vncus] *Eorum quibus iusta fieri poterant, cadauera solemni pompa capulo ad rogum efferebātur, aliorum vero quibus lege iusta fieri erat prohibitum, quod improbi ac nefarij iudicarentur, vnco trahebantur: quique trahebant*, Hamotrahones *dicebantur, authore Festo. co iterum respexit noster lib. & cap. 3. de Ira*: & cadauera quoque trahens vncus &c. *Ranardus cap. 22. lib. ad leg. 12. tab.* GRVT. & IVRETVS

Alte cinctum putes dixisse] *sic antiqui vocabant strenuum, fortem virilem, minime mollem. credo, quod genus illud cincturæ hominum non esset delicatorum. de quibus vide Turnebum lib. 15. cap. 23. Aduers.*

EPISTOLA XCIII.

IN epistola qua de morte Metronactis philosophi querebaris, tanquam & potuisset diutius viuere, & debuisset, æquitatem tuam desideraui: quæ tibi in omni persona, in omni negotio superest, in vna re deest, in qua omnibus. Multos inueni æquos aduersus homines: aduersus deos neminem. Obiurgamus quotidie fatum. Quare ille in medio cursu raptus est? Quare ille non rapitur? Quare senectutem & sibi & alii grauem extendit? Vtrum obsecro te, æquius iudicas, te naturæ, an tibi parere naturam? Quid autem interest quàm cito exeas, vnde vtique exeundum est? Non vt diu viuamus, curandum est: sed vt satis. Nam vt diu viuas, fato opus est: vt satis, animo. Longa est vita, si plena est. Impletur autem, cum animus sibi bonũ suum reddidit, & ad se potestatem sui transtulit. Quid illum octoginta anni iuuant per inertiam exacti? Non vixit iste, sed in vita moratus est; nec sero mortuus est, sed diu. Octoginta annis vixit. Interest, mortem eius ex quo die numeres. At ille obiit viridis: sed officia boni ciuis, boni amici, boni filij executus est. In nulla parte cessauit. licet eius ætas imperfecta sit, vita perfecta est. Octoginta annis vixit. Immo octoginta annis fuit: nisi forte sic vixisse eum dicis, quomodo dicuntur arbores viuere. Obsecro te, mi Lucili, hoc agamus, vt quemadmodum pretiosa rerum, sic vita nostra non pateat multum, sed multum

pendat. Actu illam metiamur, non tempore. Vis ſcire, quid inter hunc interſit vegetum contemptoremque fortunæ, functum omnibus vitę humanæ ſtipendiis, atque in ſummum bonum euectum, & illum cui multi anni tranſmiſsi ſunt? Alter poſt mortem quoque eſt, alter ante mortem periit. Laudemus itaque, & in numero felicium reponamus eum, cui quantulumcunque temporis contigit, bene collocatum eſt. Vidit enim veram lucem, non fuit vnus è multis. & vixit, & viguit. Aliquando ſereno vſus eſt: aliquando, vt ſolet, validi ſideris fulgor per nubila emicuit. Quid quæris, quamdiu vixerit? Vixit ad poſteros vſque, tranſiliit, & ſe in memoriam dedit. Nec ideo mihi plures annos accedere recuſauerim: nihil tamen ad beatam vitam defuiſſe dicam, ſi ſpatium eius inciditur. Non enim ad eum diem me aptaui quem vltimum mihi ſpes auida promiſerat: ſed nullum non tanquam vltimum aſpexi. Quid me interrogas, quando natus ſim? An inter iuniores adhuc cenſear? Habeo meum. Quemadmodum in minore corporis habitu poteſt homo eſſe perfectus, ſic & in minore temporis modo poteſt eſſe vita perfecta. Ætas inter externa eſt. Quamdiu ſim, alienum eſt: quamdiu vir bonus ſim, meum eſt. Hoc à me exige, ne velut per tenebras æuum ignobile emetiar, vt agam vitam, non vt prætervehar. Quæris quod ſit ampliſsimum vitæ ſpatium? Vſque ad ſapientiam viuere. Qui ad illam peruenit, attigit non longiſsimum finem, ſed maximum. Ille vero glorietur audacter, & diis agat

gratias: interque eos sibi & rerum naturæ imputet, quod fuit. Mento enim imputabit: meliorem illi vitam reddidit, quàm acceperat. Exéplar boni viri posuit. qualis quantusque esse ostendit. Si quid adiecisset, fuisse simile præterito. Et tamen quousque viuimus? omnium rerum cogitatione fruiti sumus. Scimus à quibus principalis natura se attollat, quemadmodum ordinet mundum, per quas vices annum reuocet, quemadmodum omnia quæ vsquam erant, cluserit, & seipsam sui finem fecerit. Scimus, sidera impetu suo vadere: præter terram nihil stare, cetera continua velocitate decurrere. Scimus quemadmodum solem luna prætereat: quare tardior velociorem post se relinquat: quomodo lumen accipiat, aut perdat: quæ causa inducat noctem, quæ reducat diem. Illuc eundum est, vbi ista propius aspicias. nec hac spe, inquit, sapiés ille, fortius exeo, quòd patere mihi ad deos meos iter iudico. Merui quidem admitti, & iam inter illos fui: animumque illo meum misi, & ad me illi suum miserunt. Sed tolli me de medio puta, & post mortem nihil ex homine restare. Æque magnum animum habeo, etiam si nusquam transiturus excedo. Non tam multis vixit annis, quàm potuit. Et paucorum versuum liber est, & quidem laudandus, atque vtilis. Annales Tamusij scis quàm non decori sint, & qui vocentur. Æque est vita quorundam longa, & quod Tamusij sequitur annales. Nunquid feliciorem iudicas eum qui summo die muneris, quàm eum qui medio occiditur? Nunquid ali-

quem

quem esse tam cupidum vitæ putas vt iugulari in spoliario quàm in arena malit? Non maiore spatio alter alterum præcedimus. Mors per omnes it. Qui occidit, consequitur occisum. Minimum est, de quo sollicitissime agitur. Quid autem ad rem pertinet quamdiu vites, quod euitare non possis?

AD EPISTOLAM XCIII.

DVm vtique exeundum est.] *Castiga*, vnde vtique exeundum est. *Et paulo ante* parere, *non* parare, *ex vetere lectione*.

Nec sero mortuus, sed diu.] *Deest verbum* est, nec sero mortuus est, sed diu, *ex eadem*.

Et vixit, & viguit.] *Nonnulla exemplaria*, & viuit, & vixit, & viguit.

Vt agam vitam, vt non præteruehar.] *Vetus lectio, ordine præpostero*, vt agam vitam, non vt præteruehar.

Scimus ad quid principalis natura se attollat,] *Scribe*, Scimus à quibus principalis natura se attollat, *ex eadem*.

Etiam inter illos fui.] *Lego per diuisionem*, & iam inter illos fui, *ex eadem*.

Etiam si nusquam transiturus accedo.] *Eadem*, excedo *agnoscit, non* accedo.

Annales Tamusij.] *Lego*, Annales Tanusij: *tum ex vetere lectione, tum ex Suetonio Tranquillo in Cæsare dictatore*. Meminerunt, *inquit*, huius coniurationis Tanusius Geminus in historia. *Et mox paulo*: Tanusius adiicit Crassum pœnitentia vel metu, *cætera*.

Quàm non decori sint.] *Exemplaria quædam*, quàm non dedecorosi sint. *Alia pro* decori, derosi *habent*. *Sunt etiam quæ legant*, quàm non dederosi sint, *vt forte scribendum sit*, quanto opere derisi sint: *aut sic*, quanto derisui sint.

Et qui vocentur.] *Legitur etiam in nonnullis codicibus*, & quid vocentur.

Hęc est vita quorundam longa, & quod Tanusij sequitur annales.] *Corrigendum arbitror*: Atque est vita quorundam longa & quod Tanusij sequitur annales *Sed considera, an magis placet l gi per transpositionem dictionum.* & quod sequitur Tanusij annales.

Nunquid aliquem esse tam cupidum vitæ putas,] *Vetus lectio*: Nunquid aliquem tam stulte cupidum esse vitæ putas.

Quid autem ad rem pertinet, quandiu vites,] *Scribe*, Quid enim ad rem pertinet *&c. ex quibusdam scriptis codicibus.*

ERASMVS Tamusi.] *Quidam habebant*, Tamasij. *Catullus iocatur in quendam Volusium*: Annales Volusi cacata charta. *hinc illud*, & qui vocentur. Quàm non decori sint, & qui vocentur. *Quidam codex sic habebat*: Annales Tanusij scis quàm non desidero: & si sint, qui vocentur. *Tolerabilis erat lectio si pro* vocentur, *legas* iocentur: *Vt accipiamus aliquos iocos sparsisse, quod his Seneca delectaretur.*

OBSOPÆVS. *Idem lib. eodem, cap. 22. Quod de Volusii annalibus ioculari dicebatur obscænitate: idem de annalibus Tanusii celebratum fuisse, epist. 94. refert Seneca his verbis*, Annales Tanusij scis quàm non decori sint, & qui vocentur. *alij Tamusium tamen scribunt, non Tanusium. Sed Tanusium agnoscunt codices Tranquilli in Iulio, cap. 9.*

GRVT. & IVRETVS. Vt iugulari in spoliario] *quid sit spoliarium pete ex Brissonio lib. 17. de verb. signific.*

EPISTOLA XCIIII.

EAM partem philosophiæ, quæ dat propria cuique personæ præcepta, nec in vniuersum componit hominem, sed marito suadet, quomodo se gerat aduersus vxorem: patri quomodo educet liberos: domino, quomodo seruos regat: quidam solam receperunt, ceteras quasi extra nostram vtilitatem vagātes reliquerunt: tanquam quis possit de parte suadere, nisi

qui summam prius totius vitæ complexus est. Sed Aristo Stoicus econtrario hanc partem leuem existimat, & quæ non descendat in pectus vsque. At illam non habentem præcepta, plurimum ait proficere, ipsaque decreta philosophię, constitutionem esse summi boni, quam qui bene intellexit & didicit, quid in quaque re faciendum sit, sibiipse præcepit. Quemadmodum qui iaculari discit, destinatum locum captat, & manum format ad dirigenda quæ mittit: cum hanc vim ex disciplina & exercitatione percepit, quocunque vult, illa vtitur. Didicit enim non hoc aut illud ferire, sed quodcunque voluerit. Sic qui se ad totam vitam instruxit, non desiderat particulatim admoneri, doctus in totum, non quomodo cum vxore aut cum filio viueret, sed quomodo bene viueret. In hoc est, & quomodo cum vxore ac liberis viuat. Cleanthes vtilem quidem iudicat & hanc partem, sed imbecillem nisi ab vniuerso fluit, nisi decreta ipsa philosophiæ & capita cognouit. In duas ergo quæstiones locus iste diuiditur. Vtrum vtilis, an inutilis sit: & an solus virum bonum possit efficere, id est, vtrum superuacuus sit, an omnes faciat superuacuos. Qui hanc partem videri volũt superuacuam, hoc aiunt. Si quid oculis oppositum moratur aciem, remouendũ est. illo quidẽ non abiecto operam perdidit, qui præcepit. Sic ambulabis, illo manum porrigens. Eodem modo vbi aliqua res obcæcat animũ, & ad officiorum dispiciendum ordinem impedit, nihil agit qui pręcipit. Sic viues cum patre, sic cum vxore.

Nihil enim proficient præcepta, quandiu menti error obfusus est. si ille discutitur, apparebit quid cuique debeatur officio. Alioquin doces illum, quid sano faciendum sit, non sanum efficis. Pauperi, vt agat diuitem, monstras. Hoc quomodo manente paupertate fieri potest? Ostendis esurienti, quid tamquam satur faciat. Fixam potius medullis famē detrahe. Idem tibi de omnibus vitiis dicam. Ipsa remouenda sunt, non præcipiendum, quod fieri illis manentibus non potest. Nisi opiniones falsas, quibus laboramus expuleris nec auarus, quomodo vtendum pecunia sit, exaudiet: nec timidus, quomodo pericula contemnat. Efficias oportet, vt sciat pecuniam nec, bonum, nec malum esse. Ostendas illi miserrimos diuites. Efficias, vt quicquid publice expauimus, sciat non esse tam timendum, quàm fama circumfert, nec dolorem quoq; nec mortem. Sæpe in morte, quam pati lex est, magnum esse solatium, quod ad neminem redit: in dolore pro remedio futuram obstinationem animi, qui leuius facit sibi, quicquid contumaciter passus est. Optimam doloris esse naturam, quòd non potest nec qui extenditur, magnus esse, nec qui est magnus, extendi. Omnia fortiter excipiēda, quæ nobis mundi necessitas imperat. His decretis cum illum in conspectum suæ condicionis adduxeris, & cognouerit beatam vitam esse, non quæ secundum voluptatem est, sed secundum naturam: cum virtutem vnicum bonum hominis adamauerit, turpitudinem solum malum fugerit, reliqua omnia, diuitias, honores,

bonam valetudinem, vires, imperia, scierit esse mediam partem, nec bonis annumerandam nec malis: monitorem nõ desiderabit ad singula, qui dicat: Sic incede, sic cœna: hoc viro, hoc feminæ, hoc marito, hoc cælibi conuenit. Ista enim qui diligentissime monent, ipsi facere non possunt. Hæc pædagogus puero, hæc auia nepoti præcipit, & irascendum non esse. magister iracundissimus disputat, Si ludum litterarium intraueris, scies ista quæ ingenti supercilio philosophi iactant, in puerili esse præscripto. Vtrum manifesta demum, an dubia præcipies? Non desiderant manifesta monitores? præcipiẽti dubia nõ creditur. Superuacuum est ergo præcipere. Id adeo sic disce. Si id mones quod obscurũ est & ambiguum, probationibus adiuuandum erit. Si probaturus es illa per quas probas, plus valent, satisque per se sunt. Sic amico vetere, sic ciue, sic socio. Quare? quia iustum est. Omnia ista mihi locus de iustitia tradit. Illic inuenio æquitatem per se expetendam, nec metu nos ad illam cogi, nec mercede conduci. Non esse iustum, cui quicquam in hac virtute placet. præter ipsam. Hæc cũ persuasi mihi, & perbibi, quid ista præcepta proficiũt, quæ eruditum decent. Præcepta dare scienti: superuacuum est: nescienti, parum. Audire enim debet, non tantum quid sibi præcipiatur, sed etiam quare. Vtrum inquam, veras opiniones habenti de bonis malisque, sunt necessaria, an non habenti? Qui non habeat, nihil à te adiuuabitur. aures eius cõtraria monitionib. tuis fama possedit: Qui habet

exactum iudiciũ de fugiendis petendisque, ſcit quid ſibi faciẽdũ ſit, etiam te tacente. Tota ergo pars iſta philoſophiæ ſubmoueri poteſt. Duo sũt, propter quæ delinquimus. Aut ineſt animo prauis opinionibus malitia contracta: aut etiam ſi nõ eſt falſis occupatus ad falſa procliuis eſt, & cito ſpecie quo non oportet trahente, corrumpitur. Itaque debemus aut curare mentem ægram & vitiis liberare. aut vacantem quidem ſed ad peiora pronam, præoccupare. Vtrumque decreta philoſophiæ faciunt. Ergo tale præcipiendi genus nihil agit. Præterea ſi præcepta ſingulis damus. incomprehenſibile opus eſt. Alia enim dare debemus feneranti, alia colenti agrum, alia negotianti, alia regũ amicitias ſequẽti, alia pares, alia inferiores amaturo. In matrimonio præcipias, quomodo viuat cum vxore aliquis quam virginem duxit, quomodo cum ea quæ alicuius matrimonium experta eſt, quemadmodum cum locuplete, quemadmodum cum indotata. An nõ putas aliquid eſſe diſcriminis inter ſterilem, & fœcundam, inter prouectiorem, & puellam, inter matrem, & nouercam? Omnes ſpecies complecti non poſſumus. Atqui ſingulæ propria exigũt. Leges autem philoſophiæ breues ſunt, & omnia alligant. Adiice nunc, quod ſapientis præcepta finita eſſe debent, & certa: ſi qua finita non poſſunt, extra ſapientiam ſunt. Sapiẽtia rerũ terminos nouit. Ergo iſta pars præceptiua ſubmouenda eſt: quia quod paucis promittit, preſtare omnibus non poteſt. Sapientia autem omnes tenet. Inter inſaniam publicã,

& hanc quæ medicis traditur, nihil interest: nisi quod hæc morbo laborat, illa opinionibus falsis. Altera causas furoris traxit ex valetudine, altera animi mala valetudo est. Si quis furioso præcepta det, quomodo loqui debeat, quomodo procedere, quomodo in publico se gerere, quomodo in priuato, erit ipso quem monebit insanior. Bilis nigra curanda est, & ipsa furoris causa remouenda. Idem in hoc alio animi furore faciendum est. Ipse discuti debet: alioquin abibũt in vanum monentium verba. Hęc ab Aristone dicuntur. Cui respondebimus ad singula. Primum aduersus illud quod ait, si quid obstat oculo, & impedit visum, debere remoueri. Fateor huic non esse opus præceptis ad videndum, sed remedio quo purgetur acies, & officientem sibi morá effugiat. Natura enim videmus: cui vsum sui reddit, qui remouet obstantia. Quid autem cuique debeatur officio, natura nó docet. Deinde cuius curata suffusio est, is non protinus cum visum recepit, aliis quoque potest reddere. Malitia liberatus, & liberat. Non est opus exhortatione nec consilio quidem: vt colorum proprietates oculus intelligat. à nigro album, etiam nullo monente, distinguet. Multis contra præceptis eget animus, vt videat quid agendum sit in vita. Quanquam oculos quoque ægros medicus non tantum curat, sed etiam monet. Non est, inquit, quòd protinus imbecillam aciem committas improbo lumini: à tenebris primo ad vmbrosa procede, deinde plus aude, & paulatim claram lucem pati assuesce. Non est quòd

poſt cibum ſtudeas, non eſt quòd plenis oculis ac tumentibus imperes. Afflatum & vim frigoris in os occurrentis euita: alia eiuſmodi, quæ nõ minus quã medicamẽta proficiunt. Adiicit remediis medicina cõſilium. Error, inquit, eſt cauſa peccãdi. Hunc nobis præcepta non detrahũt, non expugnant opiniones de bonis ac malis falſas. Concedo, per ſe efficacia præcepta non eſſe ad aduertendam prauam animi perſuaſionem: ſed non ideo, ne aliis quidem adiecta proficiũt. Primum memoriã renouant. Deinde quæ in vniuerſo confuſius videbãtur, in partes diuiſa diligentius conſiderantur. Aut tu iſto modo licet & cõſolationes dicas ſuperuacuas, & exhortationes. Atqui non ſunt ſuperuacuæ. Ergo ne monitiones quidem. Stultum eſt, inquit, præcipere ægro, quid facere tanquam ſanus debeat: cum reſtituenda ſanitas ſit, ſine qua irrita ſunt præcepta. Quid quod habent ægri ſanique quædam communia, de quibus admonendi ſunt? tanquã ne auide cibos appetant, vt laſſitudinem vitent. Habent quædam præcepta communia pauper & diues. Sana inquit, auaritiam, & nihil habebis quod admoneas aut pauperem, aut diuitem, ſi cupiditas vtriuſque conſidet. Quid quod aliud eſt, non concupiſcere pecuniam? aliud, vti pecunia ſcire? cuius auari modum ignorant, etiam non auari vſum. Tolle inquit, errores. ſuperuacua præcepta ſunt. Falſum eſt. Puta enim auaritiam relaxatam: puta aſtrictam eſſe luxuriam, temeritati frænos iniectos. ignauiæ ſubditũ calcar. etiam remotis vitiis, quid & quemadmodũ

debeamus facere, discendum est. Nihil, inquit, efficient monitiones admotæ grauibus vitiis. Ne medicina quidem morbos insanabiles vincit: tamen adhibetur aliis in remedium, aliis in leuamentum. Ne ipsa quidem vniuersæ philosophiæ vis, licet tota in hoc vires suas aduocet, duram iam & veterem animis extrahet pestem: sed nõ ideo nihil sanat, quia nõ non omnia. Quid prodes, inquit, aperta mõstrare? Plurimum. Interdũ enim scimus, nec attendimus. Non docet admonitio, sed aduertit, sed excitat, sed memoriam continet, nec patitur elabi. Plæraque ante oculos posita transimus. Admonere, genus adhortandi est. Sæpe animus etiam aperta dissimulat. Ingerenda est itaque illi notitia rerum notissimarum. Illa hoc loco in Vatinium Calui repetenda sententia est: Factum esse ambitum, scitis: & hoc vos scire, omnes sciunt. Scis amicitias sanctè colendas esse: sed non facis. Scis improbum esse, qui ab vxore pudicitiam exigit, ipse alienarum corruptor vxorum. Scis vt illi nil cum adultero, sic nihil tibi esse debere cum pellice: & non facis. Itaque subinde reducendus es ad memoriam. Non enim reposita illa esse oportet, sed in promptu. Quæcunque salutaria sunt, sæpe agitari debent, sæpe versari. vt non tantum nota sint nobis, sed etiam parata. Adiice nunc, quòd aperta quoque apertiora fieri solent. Si dubia sunt, inquit, quæ præcipis, probationes adiicere debebis. Ergo illæ, non præcepta, proficient. Quid quod etiam sine probationibus, ipsa monentis auctoritas prodest: sic quo-

modo iurisconsultorum valent responsa, etiamsi ratio non redditur? Præterea ipsa quæ præcipiũtur, per se multum habent ponderis: vtique si aut carmini intexta sunt, aut prosa oratione in sentẽtiam coarctata. Sicut illa Catoniana: Emas, non quod opus est, sed quod necesse est. Quod non opus est, asse carum est. Qualia sunt illa, aut reddita oracula, aut similia, Tempori parce, Te nosce. Nunquid rationem exiges, cum tibi aliquis hos dixerit versus?

Iniuriarum remedium est obliuio.
Audentes fortuna iuuat.
Piger sibi ipse obstat.

Aduocatum ista non quærunt, affectus ipsos tãgunt, & natura vim suam exercente proficiunt. Omnium honestarum rerum semina animi gerunt, quæ admonitione excitantur: non aliter quàm scintilla flatu leui adiuta, ignem suum explicat. Erigitur virtus, cum tacta est & impulsa. Præterea quædam sunt quidem in animo, sed parũ prompta, quæ incipiunt in expedito esse, cum dicta sunt. Quædam diuersis locis iacent sparsa, quæ contrahere inexercitata mens non potest. Itaque in vnum conferenda sunt, & iungenda, vt plus valeant, animũque magis alleuẽt. Aut, si præcepta nihil adiuuant, omnis institutio tollenda est. Ipsa natura contenti esse debemus. Hoc qui dicunt, non vident alium ingenij esse mobilis & erecti, alium tardi & hebetis. Vtique alius alio ingeniosior est. Ingenii vis præceptis alitur & crescit, nouasque persuasiones adicit innatis, & deprauata corrigit. Si quis, inquit,

non habet recta decreta, quid illum admonitiones iuuabunt vitiis obligatum? Hoc scilicet, vt illis liberetur. Non enim extincta in illo indoles naturalis est, sed obscurata & oppressa. Sic quoque tentat resurgere, & in contra praua nititur. Nacta vero præsidium, & adiuta præceptis, conualescit: si tamen illam diutina pestis infecit, nō enecuit. Hāc enim ne disciplina quidem philosophiæ toto impetu suo connixa, restituet. Quid enim interest inter decreta philosophiæ & præcepta, nisi quod illa generalia præcepta sūt, hæc specialia? Vtraque res præcipit: sed altera in totum, particulatim altera. Si quis inquit, recta habet & honesta decreta, hic ex superuacuo monetur. Minime. Nam hic quoque doctus quidē est facere, quæ debet, sed hæc non satis perspicit. Non enim tantum affectibus impedimur, quo minus probāda faciamus, sed imperitia inueniendi, quid quæque res exigat. Habemus interdum compositum animum, sed residem & inexercitatum ad inueniēdam officiorum viam, quam admonitio demonstrat. Expelle, inquit, falsas opiniones de bonis & malis: in locum autem earum veras repone: & nihil habebit admonitio, quod agat. Ordinatur ista sine dubio ratione animus, sed nō ista tantum. Nam quamuis argumentis collectum sit, quæ bona, quæ mala sint: nihilominus habent præcepta partes suas: & prudentia, & iustitia officiis constant: officia præceptis disponuntur. Præterea ipsum de bonis malisque iudicium cōfirmatur officiorum executione, ad quam præcepta perducunt,

Vtraque enim inter ſe conſentiunt: nec illa poſſunt præcedere, vt non hæc ſequantur, & hæc ordinem ſequuntur ſuum. Vnde apparet illa præcedere. Infinita, inquit, præcepta ſunt. Falſum eſt. Nam de maximis ac neceſſariis rebus nõ ſunt infinita. Tenues autem differentias habent, quas exigunt tempora, loca, perſonæ. Sed his quoque dantur præcepta generalia. Nemo, inquit præceptis curat inſaniam, ergo nec malitiam quidem. Diſſimile eſt. Nam ſi inſaniam ſuſtuleris, ſanitas reddita eſt. Si falſas opiniones excluſimus, nõ ſtatim ſequitur diſpectus rerum agendarum: & vt ſequatur: tamen admonitio corroborabit rectam de bonis malisque ſententiam. Illud quoque falſum eſt, nihil apud inſanos proficere præcepta. Nam quemadmodum ſola non proſunt, ſic curationem adiuuant. Et denuntiatio, & caſtigatio inſanos coërcuit. De illis inſanis nunc loquor, quibus mens mota eſt, non erepta. Leges, inquit, vt faciamus quod oportet, non efficiunt. Et quid aliud ſunt, quàm minis mixta præcepta? Primum omnium ob hoc illæ non perſuadent, quia minantur. Ad hæc nõ cogunt, ſed exorant. Deinde leges à ſcelere deterrent: præcepta in officium adhortantur. His adiice, quod leges quoque proficiunt ad bonos mores: vtique ſi non tantum imperant, ſed docent. In hac re diſſentio à Poſidonio. Non probo, quòd Platonis legibus adiecta principia sũt. Legem enim breuem eſſe oportet, quo facilius ab imperitis teneatur velut emiſſa diuinitus vox ſit. Iubeat, non diſputet. Nihil videtur mihi fri-

gidius, nihil ineptius, quàm lex cum prologo, Mone, dic quid me velis fecisse. Non disco, sed pareo. Proficiunt. itaque malis moribus vti videbis ciuitates vsas malis legibus: At non apud omnes proficiunt. Ne philosophia quidem: nec ideo inutilis, & formandis animis inefficax est. Quid autem philosophia, nisi vitæ lex est? Sed putemus non proficere leges: non ideo sequitur, vt ne monitiones quidem proficiant. Aut sic & consolationes nega proficere, dissuasionesque, & adhortationes, obiurgationes, & laudationes. Omnia ista monitionum genera sunt. per ista ad perfectum animi statum peruenitur. Nulla res magis animos honesta induit, dubiosque & in prauum inclinátes reuocat ad rectum, quàm bonorum virorum conuersatio. Paulatim enim descendit in pectora: & vim pręceptorum obtinet, frequenter audiri, aspici frequenter. Occursus mehercule ipse sapientium iuuat: & est aliquid, quod ex magno viro vel tacéte proficias. Nec tibi facile dixerim quemadmodum prosit sicut illud intelligam, profuisse. Minuta quædam, vt ait Phœdum, animalia, cum mordeant, non sentiuntur, adeo tenuis illis & fallens in periculum vis est. tumor indicat morsum, & in ipso tumore nullum vulnus apparet. Idem tibi in conuersatione virorum sapientium eueniet. nō deprehendes quemadmodum aut quãdo tibi prosit: profuisse deprehendes. Quorsum, inquit, hoc pertinet? Æque præcepta bona, si sæpe tecum sint, profutura, quàm bona exempla. Pythagoras ait, alium animum fieri in-

trantibus templum, deorumque simulachra ex vicino cernentibus, & alicuius oraculi opperientibus vocem. Quis autem negauerit, feriri quibusdam præceptis efficaciter etiam imperitissimos? velut his breuissimis vocibus, sed multum habentibus ponderis: Nihil nimis.

Auarus animus nullo satiatur lucro.

Ab alio expectes, alteri quod feceris.

Hæc cum ictu quodam audimus, nec vlli licet dubitare, aut interrogare, Quare? adeo etiam sine ratione ipsa veritas ducit. Si reuerentia frænat animos, aut vitia compescit: cur non admonitio idem possit? Si imponit pudorem castigatio: cur admonitio non faciat, etiamsi nudis præceptis vtitur? Illa vero efficacior est, & altius penetrat, quæ adiuuat ratione, quod præcipit, quę adiicit, quare quidque faciendum sit, & quis facientem obedientemque præceptis fructus expectet. Si imperio proficitur, & admonitione proficitur. Atqui proficitur imperio. ergo & admonitione. In duas partes virtus diuiditur, in contemplationem veri, & actionem. Contemplationem institutio tradit, actionem admonitio. Virtutem & exercet, & ostendit recta actio. Acturo autem si prodest qui suadet, & qui monet, proderit. Ergo si recta actio virtuti necessaria est, rectas autem actiones admonitio demonstrat, & admonitio necessaria est. Duæ res plurimum roboris animo dant, fides veri, & fiducia. Vtramque admonitio facit. Nam [illegible] li, & cum creditum est, magnos [illegible] concipit, ac fiducia impletur. Ergo [illegible]

non est superuacua. M. Agrippa, vir ingentis animi, qui solus ex his quos ciuilia bella claros potentesque fecerunt, felix in publicum fuit, dicere solebat, multum se huic debere sententiæ. Nam concordia paruæ res crescunt, discordia maximæ dilabuntur. Hac se aiebat, & fratrem, & amicum optimum factum. Si eiusmodi sententiæ familiariter in animum receptæ formant eum: cur non hæc pars philosophiæ quæ talibus sententiis constat, idem possit? Pars virtutis disciplina constat, pars exercitatione. Et discas oportet: & quod didicisti, agendo confirmes. Quod si ita est, non tantum scita sapientiæ, prosunt, sed etiam præcepta, quæ affectus nostros velut edicto coercent & obligant. Philosophia, inquit, diuiditur in hæc, scientiam & habitum animi. Nam illam qui didicit, & facienda ac vitanda percipit, nõdum sapiens est, nisi in ea quæ didicit, animus eius transfiguratus est. Tertia pars ista præcipiendi ex vtroque est, & ex decretis & ex habitu. Itaque superuacua est ad implendam virtutem, cum duo illa sufficiant, Isto ergo modo & consolatio superuacua est, nam hæc quoque ex vtroque est: & exhortatio & suasio, & ipsa argumentatio. Nam & hæc ab habitu animi compositi validique proficiscitur. Sed quamuis ista ex habitu animi veniant, optimus animi habitus & ex his est, & ex illis. Deinde istud quod dicis, iam perfecti viri est, ac summam consecuti felicitatis humanæ. Ad hoc autem tarde peruenitur. Interim etiam imperfecto, sed proficienti, demonstranda est in rebus

agendis via. Hanc forſitan etiam ſine admonitione dabit ſibi ipſa ſapientia: quæ iam eo perduxit animum, vt moueri nequeat, niſi in rectum. Imbecillioribus quidem ingeniis neceſſarium eſt aliquem præire: Hoc vitabis, hoc facies. Preterea ſi expectat tempus quo per ſe ſciat, quid optimum factu ſit: interim errabit, & errando impedietur, quo minus ad illud perueniat, quo poſſit ſe eſſe contentus. Regi ergo debet, dum incipit poſſe ſe regere. Pueri ad præſcriptum diſcunt, digiti illorum tenētur, & aliena manu per litterarum ſimulacra ducuntur. Deinde imitari iubentur propoſita, & ad illa reformare chirographum. Sic animus noſter dum eruditur ad præſcriptum, iuuatur. Hæc ſunt per quæ probatur, hanc philoſophiæ partem ſuperuacuam non eſſe. Quæritur deinde, an ad faciēdum ſapientem ſola ſufficiat. Huic quæſtioni ſuum diem dabimus. Interim omiſſis argumentis, nonne apparet nobis eſſe opus aliquo aduocato, qui contra populi præcepta [illegible]? Nulla ad aures noſtras vox impune [illegible]. Nocent qui optant, nocent qui execra[illegible] & horum imprecatio falſos nobis metus & inſerit, & illorum amor male docet bene optando. Mittit enim nos ad longinqua bona, & incerta & errantia, cum poſſimus felicitatem domo promere. Non licet, inquam, ire [illegible]. Trahunt in prauum parentes, trahunt ſerui. Nemo errat vni ſibi, ſed dementiam [illegible] ximos, accipitque inuicem. Et [illegible] vitia populorū ſunt, quia illa populus dedit. dum

facit

facit quisque peiorem, factus est. Didicit deteriora, deinde docuit: effectaque est ingens illa nequitia, congesto in vnum, quod cuique pessimum scitur. Sit ergo aliquis custos, & aures subinde peruellat, abigatque rumores & reclamet populis laudantibus. Erras enim, si existimas nobiscum vitia nasci. superuenerunt, ingesta sunt. Itaque monitionibus crebris, opiniones quę nos circunsonant, compescamus. Nulli nos vitio natura conciliat. Nos illa integros ac liberos genuit. Nihil quidem quod auaritiam nostram irritaret, posuit in aperto. Pedibus aurum & argentum subiecit, calcandumque ac premẽdum dedit, & quicquid est, propter quod calcamur ac premimur. Illa vultus nostros erexit in cælum, & quicquid magnificum mirumque fecerat, videri à suspicientibus voluit: ortus occasusque, & properantis mundi volubilem cursum, interdiu terrena aperientem, noctu cælestia: tardos siderum incessus, si compares toti; citatissimos, si cogites, quanta spatia nunquam intermissa velocitate circumeant: defectus solis & lunæ inuicem obstantium. Alia deinceps digna miratu, siue per ordinem subeunt, siue subditis causis mota prosiliunt, vt nocturni ignium tractus, & sine vllo ictu sonituque fulgores cæli fatiscentis, columnæque ac trabes, & varia simulacra flammarum. Hæc supra nos natura disponit Aurum quidem & argentum: & propter ista nunquam pacem agens ferrum, quasi male nobis committerentur, abscondit. Nos in lucem propter quæ pugnaremus, extulimus. Nos &

cauſas periculorum noſtrorum, & inſtrumenta,
diſiecto terrarum pondere eruimus. Nos fortu-
næ mala noſtra tradidimus : nec erubeſcimus
ſumma apud nos haberi, quæ fuerant ima terra-
rum. Vis ſcire quàm falſus oculos tuos decipit
fulgor? Nihil eſt iſtis, quamdiu merſa & inuoluta
cœno ſuo iacent, fœdius, nihil obſcurius. quid
ni? quando per longiſſimorum cuniculorũ tene-
bras extrahuntur. Nihil eſt illis dum fiunt, & à
fæce ſua ſeparantur, informius. Denique ipſos
opifices intuere, per quorum manus ſterile ter-
ræ genus & informe perpurgatur, videbis quan-
ta fuligine oblinantur. Atqui iſta magis inqui-
nant animos quàm corpora: & in poſſeſſore eo-
rum quàm in artifice plus eſt ſordium. Neceſſa-
rium itaq; eſt admoneri, & habere aliquem ad-
uocatum bonæ mentis, éque tanto fremitu tu-
multuque falſorum veram deniq; audire vocẽ.
Quæ erit illa vox? Ea ſcilicet quæ tibi tantis cla-
moribus ambitioſis exſurdato, ſalubria inſuſur-
ret verba: quæ dicat, Non eſt quòd inuideas iſtis,
quos magnos, feliceſque populus vocat. Non
eſt quòd tibi compoſitę mentis habitum & ſani-
tatem plauſus excutiat. Non eſt quòd tibi tran-
quillitatis tuæ faſtidium faciat ille ſub illis faſ-
cibus purpura cultus. Non eſt quod feliciorem
eum iudices, cui ſubmouetur, quàm quem li-
ctor ſemita deijcit. Si vis exercere tibi vtile, nul-
li autem graue imperium, ſubmoue vitia. Mul-
ti inueniuntur, qui ignem inferant vrbibus, qui
inexpugnabilia ſæculis, & per aliquot ætates tu-
ta proſternant, qui æquum arcibus aggerem at-
tollant, & muros in miram altitudinem ad-

ta pr
tollant

ductos arietibus ac machinis quassét: multi sunt qui ante se agant agmina, & tergis hostium graues instent, & ad mare magnum perfusi cæde gentium veniant: sed hi quoque, vt vincerent hostem, cupiditate victi sunt. Nemo illis veniẽtibus restitit, sed nec ipsi ambitioni, crudelitatique restiterant. Tunc cum agere visi sunt alios, agebãtur. Agebat infelicem Alexandrum furor aliena deuastandi, & ad ignota mittebat. An tu putas sanum, qui à Græciæ primum cladibus, in qua eruditus est, incipit, qui quod cuique optimum est, eripuit? Lacedęmona seruire iubet, Athenas tacere. Non cõtentus tot ciuitatũ strage quas aut vicerat Philippus, aut emerat & alias alio loco proiicit, & toto orbe arma circũfert: nec subsistit vnquã lassa crudelitas immaniũ ferarũ modo, quæ plus quã exigit fames, mordent. Iã in vnum regnum multa regna coniecit. Iam Græci Persæque eundẽ timent, iam etiã à Dario liberæ nationes iugum accipiunt, ire tamen vult vltra Oceanũ solemque: indignatur ab Herculis Liberique vestigiis victoriã flectere. Ipsi naturæ vim parat. Non ille ire vult, sed non potest stare: non aliter, quã in pręceps deiecta pondera, quibus eundi finis est, iacuisse. Ne Cn. quidem Pompeio externa inire bella aut domestica, virtus aut ratio suadebat, sed insanus amore magnitudinis falsę, modo in Hispaniã & Sertoriana arma, modo ad cogendos piratas ac maria pacanda vadebat. Hæ prętexebantur causæ ad continuandam potentiam. Quid illum in Africam, quid in Septentrionem, quid in Mithridatem, & Arme-

niam, & omnes Asiæ angulos traxit? Infinita scilicet cupido crescendi: cum sibi vni parum magnus videretur. Quid C. Cæsarem in sua fata pariter ac publica immisit? gloria & ambitio, & nullus supra ceteros eminendi modus. Vnum ante se ferre non potuit cum resp. supra se duos ferret. Quid tu C. Mariũ semel consulẽ (vnũ enim consulatũ accepit, ceteros rapuit) cum Theutonicos Cimbrosque concideret, cum Iugurthá per Africæ deserta sequeretur, tot pericula putas appetisse, virtutis instinctu? Marius exercitum, Marium ducebat ambitio. Isti cum omnia concuterent, concutiebantur turbinum more, qui rapta conuoluunt, sed ipsi ante voluuntur, & ob hæc maiore impetu incurrunt, quia nullum illis sui frenum est. Ideoque cum multis fuerunt mali, pestiferam illam vim, qua plerisque nocuerunt, ipsi quoque sentiunt. Non est quod credas quenquam fieri aliena infelicitate felicem. Omnia ista exempla, quæ oculos atque auribus nostris ingeruntur, retexenda sunt, & plenum malis sermonibus pectus exhauriendũ. Inducẽda est in occupatum locum virtus, quæ mendacia contra verum placẽtia exstirpet, quæ nos à populo, cui nimis credimus, separet, ac sinceris opinionibus reddat. Hæc est enim sapiẽtia in naturam conuerti, & eo restitui, vnde publicus error expulerit. Magna pars sanitatis est, hortatores insaniæ reliquisse, & ex isto cœtu inuicem noxio procul abiisse. Hoc vt esse verum scias, aspice, quanto aliter vnus [illegible] viuat, aliter sibi. Non est per se [illegible]

do innocentiæ, nec frugalitatem docent rura: sed vbi testis ac spectator abcessit, vitia subsidūt quorum monstrari & conspici fructus est. Quis eam quam nulli ostenderet, induit purpuram? Quis posuit secretam in auro dapem? Quis sub alicuius rusticæ arboris proiect⁹ vmbra luxuriæ suæ pompam solus explicuit? Nemo oculis suis lautus est, ne paucorum quidem & familiarium sed apparatum vitiorum suorum pro modo turbæ spectantis expandit. Itaque irritamentum est omnium in quæ insanimus, admirator & conscius. Ne concupiscamus efficies, si ne ostendamus effeceris. Ambitio & luxuria, & impotentia scænam desiderant. Sanabis ista, si absconderis. Itaque si in medio vrbium fremitu collocati sumus, stet ad latus monitor, & contra laudatores ingentium patrimoniorum laudet paruo diuitem, & vsu opes metientem. Contra illos qui gratiam ac potentiam attollunt, otium ipse suspiciat traditum litteris, & animum ab externis ad sua reuersum. Ostendat ex constitutione vulgi beatos, in isto inuidioso fastigio suo trementes & attonitos, longeque aliam de se opinionem habentes, quàm ab alijs habetur. Nam quæ aliis videntur excelsa, ipsis prærupta sunt. Itaque exanimantur, & trepidant, quoties despexerunt in illud magnitudinis suæ præceps. Cogitant enim varios casus, & in sublimi maxime lubricos: tunc appetita formidant, & quæ & illos graues alijs reddit, grauior ipsis felicitas incumbit. Tunc laudant otium lene & sui iuris. odio est fulgor, & fuga iam à rebus adhuc stantibus

quæritur: tunc demum videas philosophantes metu, & ægræ fortunæ sana consilia. Nam quasi ista inter se contraria sint bona fortuna, & mens bona, ita melius in malis sapimus: secunda rectum auferunt.

AD EPISTOLAM XCIIII.

MVRETVS. EAm partem philosophiæ] *Duorum generum sunt ea quæ in philosophia traduntur: dogmata seu decreta, & præcepta. Dogmata sunt ratæ quædam sententiæ, quibus de fine bonorum, de sapientia, de statu sapientis, aliisque eiusmodi non vere tantum, sed & firme ac constanter iudicamus. Eiusmodi sunt, beatam vitam in sola virtute consistere: diuitias, firmitatem valetudinis, bonam existimationem & talia præponẽda quidem esse contrariis, si nobis detur electio, neque tamen bona esse: cum hoc nomen in virtute tantum & ea quæ à virtute manant, cõueniat: neque qui eis omnibus careat, omnibus prematur aduersis, dum virtute præditus sit, idcirco minus beatum fore. Sapientem semper quietum esse, semper placidũ, semper similem sui, neque vnquã eorũ quæ extra se posita sunt, aut adeptione lætari, aut amissione torqueri. Hæc igitur & huiusmodi sunt dogmata: quæ non ad hanc aut illam vitæ partem diriguntur, sed ad omnem vitam pertinent, & vniuerse hominis animum informant. At præcepta sunt, quæ ad singulas vitæ partes pertinent: vt cum præcipimus, quomodo vir cum vxore, pater cum liberis, ciuis cum ciuibus gerere se debeat. Hæc quidam sola recipiebant: generales illas disputationes, vt inutiles & superuacaneas, contemnebant: Aristo contra, decreta amplexabatur, magnique faciebat: præcepta minime necessaria esse dicebat. Nam neque profutura iis, qui non ante decretis cõfirmati essent, eaque penitus perbibissent, & illa qui cognossent ipsos sibi præcipere quid faciendum sit, neque monitore ad singula indigere. Seneca rationes quib⁹ Aristo nitebatur exponit, easque confutat. Addit præterea, in ea quæ proxime sequitur epistola, quæ huius quasi quædam appendix est, non præcepta modo vtilissima esse, sed etiam descriptiones quasdam tum vitiosorum, tum virtute præditorum hominum, quibus veteres*

philoſophi ad res tanquam oculis ſubijciendas vtebantur, quales ſunt characteres, qui tribuuntur Theophraſto, neque ſane illius philoſophi elegantia indigni videntur. Sciendum autem eſt, ex accurata huius epiſtolæ lectione petendam eſſe intelligentiam loci cuiuſdam obſcuriſſimi è primo libro Ciceronis de officiis: cuius hoc principium eſt, Omnis de officio duplex eſt quæſtio *de cuius vera ſententia quotquot vſque in hunc diem conatum ſuũ ad libros illos illuſtrandos contulerunt, ne per ſomnium quidem cogitarunt.*

Aut vacantem quidem,] *Id eſt, nullis prauis opinionibus occupatam. Male in aliis libris legebatur* vagantem.

Inter inſaniam publicam,] *Quæ omnes, præter ſapientem, inſani ſunt, neque tamen eleborum potant, neque curatorem accipiunt. De hac inſania intelligendus Horatius, cum ita ſcribit:*

Inſanire putas ſolemnia me: neque rides,
Nec medici credis, nec curatoris egere.

Ad videndum,] *Male in aliis,* ad viuendum. *de oculis enim ſermo eſt.*

Non probo, quòd Platonis legibus adiecta principia ſint.] *Vt Seneca à Poſsidonio licuit, ſic mihi hoc loco à Seneca diſſentire liceat. Mihi quidem procemia illa legum Platonicarum plane admirabilia videntur. Prius enim amore honeſtatis: quod in illis procemiis fit: tum, ſi id parum proficiat, propoſitis pœnis, quòd præſtant ſubiecta procemiis ſanctiones, animi ciuium ab improbitate & à turpitudine ſunt auocandi. Sed ſuum cuique iudicium.*

At illam habentem præcepta.] *Legendum puto* decreta, *non* præcepta, *vt ex ſequentibus conſtat.* PINCIANVS.

Quocunque illa vult, vtitur.] *Inuertendæ ſunt dictiones,* quocunque vult, illa vtitur, *ex vetere lectione.*

Alioquin doces illud quod ſano faciendum ſit.] *Caſtigo,* Alioquin doces illum quid ſano faciendum ſit, *ex eadem.*

Sic incide, ſic cœna:] *Nonnulla exemplaria,* ſic incide, ſic mane.

Vtrum manifeſta domum an dubia percipies?] *Corrige,* Vtrum deinde manifeſta an dubia præcipies? *& mox paulo* monitore *legito, ex vetere lectione.*

Si iam mones quod obſcurum eſt] *Scribe per maiorem,*

Si id mones quod obscurum est, *ex eadem.*

Scit sibi faciendum, scit etiam te tacente.] *Castigo*, Scis quid sibi faciendum sit, quid non, etiam te tacente, *ex exemplari domestico.*

Aut procurare mentem ægram.] *Codices nonnulli* percurare *legunt, non* procurare.

Aut vagantem] *Agnoscunt quædam vetusta exemplaria* aut vacantem. *etsi sunt quæ impressæ lectioni consentiant.*

Malitia liberatur, & liberatis non est opus exhortatione.] *Vetus lectio*, Malitia liberatus & liberat, Non est opus exhortatione.

Non vt tantum nota sint nobis, sed etiam parata] *Permuta dictionum ordinem*, vt non tantum nota sint nobis &c. *ex eadem.*

Emas non quod opus est, sed quod necesse est.] *Scribendum reor contra omnia exemplaria* non emas quod opus non est, sed quod necesse est. *Confirmat hanc emendationem Seneca ipse subdens:* Quod non opus est, asse charum est. *Aliòqui quod opus est, necesse est.*

Animum quoque magis alleuent.] *Lego*, animumque magis alleuens, *ex vetere lectione.*

Non videns aliud ingenium esse hominis mobilis & erecti, aliud tardi & hebetis.] *Corrige*, non vident alium esse ingenij mobilis & erecti, alium tardi & hebetis, *ex eadem.*

Vtique alius alio ingeniosior est.] *Eadem*, Vtique alium alio ingeniosiorem.

Hoc scilicet vt liberetur,] *Scribe*, Hoc scilicet, vt illis liberetur, *ex eadem.*

Si tamen illam diutina pestis non infecit, nec enecuit.] *Corrige*, si tamen illam diutina pestis infecit, nec enecuit: *ex exemplari Scholarum Salmenticensium. Dixerat enim paulo ante obscuratam esse & oppressam indolem, non extinctam. Considerandũque an sit magis commoda lectio* tantũ, *quàm* tamẽ.

Sed ad hæc, non satis prospicit.] *Præpositio* ad *superuacanea est, &* perspicit. *legendum, non* prospicit, *ex vetere lect.*

Dubiosque & in paruum inclinabiles.] *Sic quidem omnia quæ legerim exemplaria præter Francifcanum, in quo* inclinantes *legitur, non* inclinabile.

Si sæpe tecum sint, profutura quàm bona exempla.] *Desunt duo verba in fine addenda*, plus putes. *ex vetere lectione.*

Pythagoras ait, aliũ animũ fieri intrantib. templũ, deorũq; simulacra ex vicino cernẽtibus & alicuius oraculi vocem opperiẽtibus.] *Locus mutilatus, & verbis nonnullis cassus in exemplaribus omnibus prætquam in meo familiari, in quo sic habetur:* Pythagoras ait, alium animum fieri intrantibus templum, deorumque simulacra ex vicino cernentibus, & alium ante fores alicuius oraculi vocem opperientibus.

Etiam si nudis præceptis vtimur?] *Scribendum* vtitur *non* vtimur, *ex vetere lectione.*

Quæ adiuuat ratione quæ præcipit] *Castigatius eadem,* quæ adiuuat ratione quod præcipit.

Si imperio & admonitione proficitur.] *Lege ex eadem,* Si imperio proficitur, & admonitione.

Vtraque admonitio facit.] *Scribendum,* Vtramque admonitio facit. *ex eadem.*

Quæ affectus nostros velut edicto coërcent & obligãt.] *Scribe,* ablegant, *non* obligant, *ex eadem.*

Nã qui dedicit & faciẽda ac vitãda percipit.] *Scribe,* illam qui didicit, & facienda ac vitanda percepit, *ex eadem.*

Cui duo ista sufficiant.] *Legendum,* cui duo illa sufficiant, *ex eadem.*

Nulla ad aures nostras vox impune profertur.] *Lege* perfertur, *non* profertur, *ex eadem.*

Nemo errat vni,] *Eadem,* Nemo errat vni sibi.

Opiniones quæ nos circumsonant, compescamus.] *Eadem,* opiniones quæ nos circumsonant, repellantur.

Calcandũq; ac premendũ dedit, & quicquid est propter quod calcamur ac premimur.] *Scribe per maiorẽ,* Calcãdũq; ac premẽdũ dedit quicquid est propter quod, *&c. ex eadẽ.*

Et sine vllo ictu sonituque fulgores cœli fatiscentes.] *Legendum videtur per maiorem, & distincte,* Cœli fatiscentes. *Vt per fulgores accipias quod Græci selas appellant per cælos fatiscentes, chasmata, et si vetus omnis lectio non* fatiscentes *præferat, sed* patescentes.

Hæc supra nos natura disponit.] *Vetus lectio*: Hæc supra nos itura disposuit.

Sterile terræ genus & informe perpurgatur.] *Maior codicum pars* infernum *legit, non* informe.

Vnam deniq; vocẽ audire] *Quid si legas* verã, *non* vnã, *lubrico lapsu inter vtrumque verbũ, cũ* verã *per cõpendiũ scribitur*

Quàm quem lictor semita deiicit.] *Antiqua lectio*, quàm te quem lictor semita deiicit.

Nemo illis venientibus resistit,] *Scribo*, restitit, *non* resistit *ex eadem.*

In qua eruditus est incœpit, qui quod cuique optimum est, eripuit?] *Scrib.* incipit & eripit *præsenti tempore, non* incœpit *&* eripuit. *Nam præterquam quod vetus lectio ita habet, sequitur eodem tempore* iubet, *cum dicit statim.*

Lacedemoniam seruire iubet,] *Lege* Lacedemona *non* Lacedæmoniam, *ex correctioribus codicibus.*

Et alias alio loco proiicit,] *Coniunctio* & *supernacanea est, ex eisdem.*

Nec subsistit vnquam lassata crudelitas,] *Corrige*, nec subsistit vsquam lassa crudelitas, *ex eisdem.*

Cum Teutonicos Cimbrosque consideret.] Teutonos *lege, non* Teutonicos, *ex geographis omnibus, ex vetere lect.*

Qui rapta conuoluunt, & ob hoc maiore impetu incurrunt,] *Scribendum*, qui rapta conuoluunt, sed ipsi ante voluuntur, & ob hoc maiore impetu incurrunt. *ex eadem.*

Ideoque cum multis fuerunt mali.] *Corrige*, Ideoque cum multis fuerint malo, *ex eadem.*

Et ex isto cœtu inuicem noxia procul abegisse.] *castiga*, & ex isto cœtu inuicem noxio procul abiisse, *ex eadem.*

Quis sub alicuius vmbra rusticæ arboris positus,] *Lege*, Quis sub alicuius rusticæ arboris proiectus vmbra, *ex eadē.*

Si vt non ostendamus effeceris.] *Castigatur vetus lectio*, si ne offendamus, effeceris.

OBSOPÆUS. *Lipsius El. cap. 23.*) *Vetus*, quàm te quem lictor *&c. idem monuerat Pincianus.*

Ceteræ editiones absque altero &, & quæ illos graues.

GRUT. & IURETUS. Sis improbū esse qui ab vxore pudicitiā exigit &c.] *Idem postea Antonius prodidit, cum particulam S. August. lib. 2. de Adult. coniug. ad Pollentium ex Codice Gregoriano refert. Sic etiam Lactant. lib. 6. c. 23.* Seruanda igitur ab vtroq; fides alteri est, imo exēplo cōtinentiæ docenda vxor vt se caste gerat. iniquū est enim vt id exigas quod præstare ipse nō possis. *Videatur & Papinianus* 13. § *iudex. ff de adult. sed imprimis Brissonius lib. sing. de adult. & P. Faber lib. 2. Semest. c. vlt.*

Quàm te quem lictor semita deiicit.] *Sic legendum putat Lipsius lib. 1. Elect. cap. 22. & hinc discit, lictores non solum submouisse voce, quod & pluribus ab eo confirmatur locis.*

EPISTOLA XCV.

PETIS à me vt id quod in diem ſuum dixerã debere referri, repręſentem & ſcribam tibi, an hæc pars philoſophiæ, quam Græci παραινετικὴν vocant, nos præceptiuam dicimus, ſatis ſit ad conſummandam ſapientiam. Scio te in bonam partem accepturum ſi negauero. Eo magis promitto, & verbũ publicũ perire nõ patior. Poſtea noli rogare quod impetrare nolueris. Interdũ enim obnixe petimus id quod recuſaremus, ſi quis offerret. Hæc ſiue leuitas eſt ſiue vernilitas, puniẽda eſt promittẽdi facilitate. Multa videri volum⁹ velle, ſed nolumus. Recitator hiſtoriã ingẽtem attulit minutiſſime ſcriptã, arctiſſime plicatam, & magna parte perlecta: Deſinam, inquit, ſi vultis. Acclamatur, Recita, recita, ab his qui illum obmuteſcere illico cupiunt. Sæpe aliud volumus, aliud optamus: & verum ne dijs quidem dicimus, ſed dij aut non exaudiunt, aut miſerentur. Ego me, omiſſa miſericordia, vindicabo, & tibi ingentem epiſtolam impingam: quam tu ſi inuitus leges, dicito: Ego mihi hoc contraxi. teque inter illos numera, quos vxor magno ducta ambitu torquet. inter illos, quos diuitiæ per ſummum acquiſitæ ſudorem, male habent: inter illos, quos honores nulla non arte atque opera petiti, diſcruciant, & ceteros malorum ſuorum compotes. Sed vt, omiſſo principio, rem ipſam aggrediar. Beata, inquiunt, vita conſtat ex actionibus rectis: ad actiones re-

ctas, præcepta perducunt. Ergo ad beatam vitam præcepta sufficiunt. Non tamen semper ad actiones rectas præcepta perducunt, sed cum obsequens ingenium est. Aliquando frustra admouentur, si animum opiniones obsident prauæ. Deinde etiam si recte faciunt, nesciunt facere se recte. Non potest enim quisquam nisi ab initio formatus, & tota ratione compositus, omnes exsequi numeros, vt sciat quando oporteat, & in quantum, & cum quo, & quemadmodum. Quare non potest toto animo ad honesta conari, ne constanter quidem, aut libenter, sed respiciet, sed hæsitabit. Si honesta, inquit, actio ex præceptis venit, ad beatam vitam præcepta abunde sunt. Atqui est illud. ergo & hoc. His respondemus, Actiones honestas ex decretis fieri: non tantum præceptis. Si aliæ, inquit, artes contentæ sunt præceptis, contenta erit & sapiētia. Nam & hæc ars vitæ est. Atqui gubernatorem facit ille qui præcipit, Sic moue gubernaculum, sic vela submitte, sic secundo vento vtere, sic aduerso resiste, sic dubium communemque tibi vindica. Alios quoque artifices præcepta confirmant. Ergo non hoc idem poterunt artifices viuendi? Omnes istæ artes circa instrumenta vitæ occupatæ sunt, non circa totam vitam. Itaque multa illas inhibent extrinsecus, & impediunt, spes, cupiditas, timor. At hæc quæ artem vitæ professa est, nulla re, quo minus se exerceat, vetari potest. Discutit enim impedimenta, & tractat obstantia. Vis scire quàm dissimilis sit harum artium condicio, & huius?

In illis excusatius est voluntate peccare, quam casu: in hac maxima culpa est, sponte delinquere. Quod dico, tale est. Grammaticus non erubescit solœcismum, si sciens facit? erubescit, si nesciens. Medicus si deficere ægrum non intelligit, quantum ad artem magis peccat, quàm si se intelligere dissimulat. At in hac arte viuendi, turpior volentium culpa est. Adiice nunc, quod artes quoque plæræque, immo ex omnibus liberalissimæ, habent decreta sua, non tantum præcepta, sicut medicina. Itaque alia est Hippocratis secta, alia Asclepiadis, alia Themisonis. Præterea nulla ars contemplatiua sine decretis suis est, quæ Græci vocant δόγματα: nobis decreta licet appellare: vel scita, vel placita, quæ in geometria & in astronomia inuenies. Philosophia autem & contemplatiua est, & actiua: spectat, simulque agit. Erras enim, si illam putas tantum terrestres operas promittere: altius spirat. Totum, inquit, mundum scrutor, nec me intra contubernium mortale contineo, suadere vobis, ac dissuadere contenta. Magna me vocant, supraque vos posita.

Nam tibi de summa cæli ratione deûmque
Disserere incipiam, & rerum primordia pandam,
Vnde omnis natura creet res, auctet, alatque,
Quoque eadem rursus natura perempta resoluat:

vt ait Lucretius. Sequitur ergo, vt cum contéplatiua sit, habeat decreta sua. Quid, quòd facien-

da quoque nemo rite obibit, nisi is cui ratio erit tradita, qua in quaque re omnes officiorum numeros exsequi possit? Quos non seruabit qui mera præcepta acceperit. Imbecilla sunt, per se, &, vt ita dicam, sine radice, quæ partibus dantur. Decreta sunt quę muniát, quę securitatem nostrá tranquillitatemq; tueantur, quæ totam vitam, totamq; rerum naturam simul contineant. Hoc interest inter decreta philosophiæ & præcepta, quod inter elementa & membra. Hęc ex illis dependent, illa & horum causę sunt, & omnium. Antiqua, inqꝑit, sapientia nihil aliud quàm facienda & vitanda pręcepit. Et tunc longe meliores erant viri. Postquam docti prodierunt, boni desunt. Simplex enim illa & aperta virtus in obscuram & solertem scientiam versa est, docemurque disputare, non viuere. Fuit sine dubio, vt dicitis, vetus illa sapientia, cum maxime nascens rudis, non minus quàm ceterę artes, quarum in processu subtilitas creuit. Sed ne opus quidem adhuc erat remediis diligentibus. Nondum in tantum nequitia surrexerat, nec tam late se sparserat. Poterát vitiis simplicibus obstare remedia simplicia. Nunc necesse est tanto operosiora esse munimenta, quanto valentiora sunt quibus petimur. Medicina quondam paucarum fuit scientia herbarum, quibus sisteretur fluens sanguis, vulnera coirent paulatim. Deinde in hanc peruenit tam multiplicem varietatem. Nec est mirum, tunc illam minus negotij habuisse, firmis adhuc solidisque corporibus, & facili cibo, nec per artem voluptatem

que corrupto. Qui postquam cœpit, non ad tollendam, sed ad irritandam famem quæri, & inuentæ sunt mille conditurae, quibus auiditas excitaretur, quæ desiderantibus alimenta erant, onera sunt plenis. Inde pallor, & neruorũ vino madentium tremor, & miserabilior ex cruditatibus quàm ex fame macies. Inde incerti labantium pedes, & semper qualis in ipsa ebrietate titubatio. Inde in totam cutem humor admissus, distentusque venter, dum male assuescit plus capere, quàm poterat. Inde suffusio luridæ bilis, & decolor vultus, tabesque in se putrescentium, & retorti digiti articulis obrigescentibus, neruorum sine sensu iacentium torpor, aut palpitatio sine intermissione vibrantium. Quid capitis vertigines dicam? Quid oculorum auriumque tormenta, & cerebri æstuantis verminationes, & omnia per quę exoneramur, internis vlceribus affecta? Innumerabilia præterea febrium genera aliarum impetu subeuntium, aliarum tenui peste repentium, aliarum cum horrore & multa membrorum quassatione venientium? Quid alios referam innumerabiles morbos, supplicia luxuriæ? Immunes erant ab istis malis, qui nondum se deliciis soluerant, qui sibi imperabant, sibi ministrabant. Corpora opere ac vero labore durabant, aut cursu defatigati, aut venatu, aut tellure versata. excipiebat illos cibus, qui nisi esurientibus placere non poterat. Itaque nihil opus erat tam magna medicorum supellectile, nec tot ferramentis atque pyxidibus. Simplex erat ex simplici causa valetudo.

Multos morbos multa fercula fecerunt. Vide quantum rerum per vnam gulam transiturarũ permisceat luxuria, terrarum marisque vastatrix. Necesse est itaque inter se tã diuersa dissideant, & hausta male digerantur, aliis alio nitentibus. Nec mirum, quòd inconstans variusque ex discordi cibo morbus est. & ex illa ex cõtrariis naturæ partibus in eundem compulsa redundant. Inde tam nullo ægrotamus genere, quàm viuimus. Maximus ille medicorum, & huius scientiæ conditor, feminis nec capillos defluere dixit, nec pedes laborare. Atqui hæ iam & capillis destituuntur, & pedibus ægræ sunt: Non mutata feminarum natura, sed vita est. Nam cum virorum licentiam æquauerint, corporum quoque virilium vitia æquauerũt. Non minus peruigilant, non minus potant, & oleo & mero viros prouocant. Æque inuitis ingesta visceribus per os reddunt, & vinum omne vomitu remetiuntur: æque niuem rodunt, solatium stomachi æstuantis. Libidine verò, nec maribus quidem cedunt, pati natæ. Di illas deæque male perdant: adeò peruersum commentæ genus impudicitiæ, viros ineunt. Quid ergo mirandum est, maximum medicorum ac naturæ peritissimum, in mendacio prehendi, cum tot feminæ podagricæ caluæque sint? Beneficium sexus sui vitiis perdiderunt: & quia feminam exuerunt, damnatæ sunt morbis virilibus. Antiqui medici nesciebant dare cibum sæpius, & vino fulcire venas cadentes: nesciebant saniem emittere, & diutinam ægrotationem balneo sudoribusque

laxare:

laxare: nesciebant crurum vinculo, brachiorumque, latentem vim, & in medio sedentem, ad extrema reuocare. Non erat necesse circumspicere multa auxiliorum genera, cum essent periculorum paucissima. Nunc vero quàm longe processerunt mala valetudinis? Has vsuras voluptatum pendimus, vltra modum fasque concupitarum. Innumerabiles esse morbos miraris? coquos numera. Cessat omne studium: & liberalia professi, sine vlla frequentia, desertis angulis præsident. In rhetorum ac philosophorum scholis solitudo est. At quàm celebres culinæ sunt, quanta nepotum focos iuuentus premit? Transeo puerorum infelicium greges: quos post transacta conuiuia, aliæ cubiculi contumeliæ expectant. Transeo agmina exoletorum, per nationes coloresque descripta, vt eadem omnibus leuitas sit, eadem primæ mensura lanuginis, eadem species capillorum, ne quis cui rectior est coma, crispulis misceatur. Transeo pistorum turbam, transeo ministratorum, per quos signo dato ad inferendam cœnam discurritur. Dij boni quantum hominum vnus venter exercet. Quid tu illos boletos, voluptarium venenum, nihil occulti operis iudicas facere, etiam si præsentanei non furant? Quid tu illam æstiuam niuem non putas callum iecinoribus obducere? Quid illa ostrea, inertissimam carnem, cœno saginatam, nihil existimas limosæ grauitatis inferre? Quid illud. Sociorum garum, pretiosam malorum piscium saniem, non credis vrere salsa tabe præcordia? Quid illa purulenta, & quæ

tantum non ab ipso igne in os transferuntur, iudicas sine noxa, in ipsis visceribus extingui? Quàm fœdi atque pestilentes ructus sunt, quantum fastidium sui exhalantibus crapulam veterem. Scias putrescere sumpta, non concoqui. Memini fuisse quondam Æsopi nobilem patinam, in quam quicquid apud lautos solet diem ducere, properans in damnum suum popina congesserat: veneriæ spondilyque, & ostrea eatenus circumcisa, qua eduntur, interuenientibus distinguebantur echinis, torti, distracti sine vllis ossibus mulli constrauerant. Piget esse singula. coguntur in vnum sapores. In cœna fit, quod fieri debet saturo in ventre. Expecto iam vt mãducata ponantur. Quantulo autem hoc minus est, testas excerpere atque ossa, & dentium opera coquum fungi? Graue est luxuriari per singula. omnia semel & in eundem saporem versa ponantur. Quare ego ad vnam rem manum porrigam? Plura veniant simul. Multorum ferculorum ornamenta coëant & cohæreant. Sciant protinus hi qui iactationem ex istis peti & gloriam aiebant, non ostendi ista, sed conscientiæ dari. Pariter sint, quæ disponi solent, iure vno perfusa. Nihil intersit, ostrea echinis, spondyli perturbati mullis concoctique ponantur. Non esset confusior vomentium cibus. Quomodo ista perplexa sunt, si ex istis non singulares morbi nascuntur, sed inexplicabiles, diuersi, multiformes: aduersus quos & medicina armare se cœpit multis generibus, multis obseruationibus. Idem de philosophia dico. Fuit aliquando

ſimplicior inter minora peccantes, & leui quoque cura medicabiles. Aduerſum tantam morum euerſionem omnia conanda. Et vtinam ſic denique lues iſta vinceretur. Non priuatim ſolum, ſed publice furimus. Homicidia compeſcimus, & ſingulas cædes. Quid bella, & occiſarum gentium glorioſum ſcelus. Non auaritia, non crudelitas modum nouit: & iſta quamdiu furtim & à ſingulis fiunt, minus noxia, minuſque monſtroſa ſunt. Ex ſenatuſconſultis plebiſque ſcitis ſcelera exercentur, & publice iubentur, vetita priuatim. Quæ clam commiſſa capite luerent, eadem quia palam fecere, laudamus. Non pudet homines, mitiſſimum genus, gaudere ſanguine alterno, bella gerere, gerendaque liberis tradere: cum inter ſe etiam mutis ac feris pax ſit? Aduerſus tam potentem explicitumque late furorem operoſior philoſophia facta eſt, & tantum ſibi virium ſumpſit, quantum his, aduerſus quæ parabatur, acceſſerat. Expeditum erat, obiurgare indulgentes mero, & petentes delicatiorem cibum. non erat animus ad frugalitatem magna vi reducendus, à quo paululum diſceſſerat.

Nunc manibus rapidis opus eſt, nunc arte magiſtra.

Voluptas ab omni parte quæritur. Nullum intra ſe manet vitium. In auaritiam præceps luxuria eſt. honeſtatis obliuio inuaſit. Nihil turpe eſt, cuius placet pretiũ Homo, ſacra res, homo iam per luſum & iocum occiditur: & quem erudiri ad inferenda accipiendaq; vulnera nefas erat, is

iam nudus inermisque producitur: satisque spectaculi in homine mors est. In hac ergo morum peruersitate desideratur solito vehementius aliquid, quod mala inueterata discutiat. Decretis agendum est, vt reuellatur penitus falsorum recepta persuasio. His si adiunxerimus præcepta, consolationes, adhortationes, poterunt valere: per se inefficaces sunt. Si volumus soluere obligatos, & malis quibus iam tenentur, auellere, discant quid malum, quid bonum sit. Sciant omnia præter virtutem mutare nomen, modo mala fieri, modo bona. Quemadmodum primum militiæ vinculum est religio, & signorum amor, & deserendi nefas: tunc deinde facile cetera exiguntur mandanturque ad iusiurandum adactis: ita in his quos velis ad beatam vitam perducere, prima fundamenta iacienda sunt, & insinuanda virtus. Huius quædam superstitione teneantur: hanc ament, cum hac viuere velint, sine hac nolint. Quid ergo? Non quidam sine institutione subtili euaserunt probi, magnosque profectus assecuti sunt, dum nudis tantum præceptis obsequuntur? Fateor: sed felix ingenium illis fuit, & salutaria in transitu. Nam vt dij immortales nullam didicere virtutem, cum omni editi, & pars naturæ eorum est, esse bonos: ita quidam ex hominibus egregiam sortiti indolem, in ea quæ tradi solent, perueniunt sine longo magisterio: & honesta complexi sunt, cum primum audierunt. Vnde ista tam rapacia virtutis ingenia, vel ex se fertilia. At illis aut hebetibus & obtusis aut mala consuetudi-

ne obsessis diu, rubigo animorum effricanda est. Ceterũ vt illos in bonũ pronos citius educit ad summa, & hos imbecilliores adiuuabit, malisque opinionibus extrahet, qui illis philosophiæ placita tradiderit: quæ quã sint necessaria, licet videas. Quædam insident nobis quæ nos ad alia pigros, ad alia temerarios faciunt. Nec hęc audacia reprimi potest, nec illa inertia suscitari, nisi causæ eorũ eximantur, falsa admiratio falsa formido. Hæc nos quamdiu possident, dicas licet: Hoc patri præstare debes, hoc liberis, hoc amicis, hoc hospitibus, tentantem auaritia retinebit. Sciet pro patria pugnandum esse: dissuadebit timor. Sciet pro amicis desudandum esse, ad extremum vsque sudorem: sed delicię vetabunt. Sciet in vxorem grauissimum esse genus iniuriæ habere pellicem: sed illum libido in contraria impinget. Nil ergo proderit dare præcepta, nisi prius amoueris obstantia præceptis: non magis quàm proderit arma in conspectu posuisse, propiusque admouisse, nisi vsuræ manus expediuntur. Vt ad præcepta quæ damus, possit animus ire, soluendus est. Putemus aliquem facere quod oportet. non faciet assidue, non faciet æqualiter: nescit enim quare faciat. Aliqua vel casu vel exercitatione exibunt recta: sed nõ erit in manu regula ad quã exigãtur, cui credat recta esse quæ fecit. Nõ promittet se talem in perpetuum, qui casu bonus est. Deinde præstabunt tibi fortasse præcepta, vt quod oportet facias: non præstabunt, vt quemadmodum oportet: & si hoc non præstant, ad virtutem non perducunt. Faciet

quod oportet monitus, concedo. Sed id parum est: quoniam quidem non in facto laus est, sed in eo quemadmodum fiat. Quid est cœna sumptuosa flagitiosius, & equestrem censum consumente? Quid tam dignum censoria nota, si quis, vt isti ganeones loquuntur, sibi hæc & genio suo præstet & tricies tamẽ H S. adiiciales cœnæ frugalissimis viris constiterunt. Eadem res si gulæ datur, turpis est: si honori, reprehensionem effugit. Nõ enim luxuria, sed impensa solẽnis est. Mullum ingentis formæ (quare autem nõ pondus adiicio: & aliorum gulam irrito? quattuor põdo & ad selibram fuisse aiebãt) Tiberius Cæsar missum sibi, cum in macellũ deferri & venire iussisset: Amici, inquit, omnia me fallũt, nisi istum mullũ aut Apicius emerit, aut P. Octauius. Vltra spem illi cõiectura processit. Licitati sunt. Vicit Octauius: & ingentem cõsecutus est inter suos gloriam, cum quinque millibus H. S. emisset piscem quem Cæsar vendiderat, ne Apicius quidẽ emerat. Numerare tãtũ Octauio fuit turpe, non illi qui emerat, vt Tiberio mitteret: quãquã illum quoque reprehẽderim. Admiratus est rẽ, qua putauit Cæsarẽ dignum. Amico ægro aliquis assidet. probamus. At hoc si hereditatis causa facit vultur est, cadauer expectat. Eadẽ & turpia sunt, & honesta. Refert, quare, aut quemadmodum fiant. Omnia autem honeste fient, si honesto nos addixerimus, idque vnum in rebus humanis bonum iudicauerimus, quæque ex eo sunt: cetera in diem bona sunt. Ergo infigi debet persuasio ad totam pertinens vitam. Hoc est quod decretum voco. Qualis hæc persuasio fue-

rit, talia erunt quæ agentur, quæ cogitabuntur. Qualia autem hæc fuerint, talis vita erit. In particulas suasisse, totum ordinanti parum est. M. Brutus in eo libro, quem περὶ καθήκοντος inscripsit, dat multa præcepta & parentibus & liberis & fratribus. hæc nemo faciet quemadmodum debet, nisi habuerit quo referat. Proponamus oportet finē summi boni ad quē nitamur, ad quē omne factum nostrum dictumque respiciat, veluti nauigantibus ad aliquod sidus dirigēdus est cursus. Vita sine proposito vaga est. Quod si vtique proponendū est, incipiūt necessaria esse decreta. Illud, puto, cōcedes, nihil esse turpius dubio, & incerto ac timido, pedē modo referente, modo producente. Hoc in omnibus rebus accidet nobis: nisi eximātur quæ reprehendunt animos ac detinent, & conari totos vetant. Quomodo sint dij colendi, solet præcipi. Accendere aliquem lucernam sabbathis prohibeamus: quoniā nec lumine dij egent, & ne homines quidē delectātur fuligine. Vetemus salutationibus matutinis fungi, & foribus assidere templorū. humana ambitio istis officijs capitur. Deum coli, qui nouit. Vetemus lintea & strigiles Ioui ferre, & speculū tenere Iunoni. Non quęrit ministros Deus. Quid ni? ipse humano generi ministrat. Vbique & omnibus præsto est. Audiat licet, quemadmodū se gerere in sacrificijs debeat, quàm procul resilire à molestis superstitionibus: nunquā satis profectum erit, nisi qualem debet Deum mente conceperit, omnia habentem, omnia tribuentem, beneficia gratis dantem. Quæ causa

est diis benefaciendi natura. Errat, si quis putat illos nocere velle. Non possunt, nec accipere iniuriam queunt, nec facere. Lædere etenim lędique coniunctum est. Summa illa ac pulcherrima omniū natura, quos periculo exemit nec peculosos quidem fecit. Primus est deorum cultus deos credere. Deinde, reddere illis maiestatem suam, reddere bonitatem, sine qua nulla maiestas est. Scire, illos esse qui præsident mundo, qui vniuersa vt sua temperant, qui humani generis tutelam gerunt, interdum curiosi singulorum. Hi nec dant malum, nec habent. Ceterum castigant quosdam & coërcent, & irrogant pœnas, & aliquando specie mali puniunt. Vis deos propitiare? Bonus esto. Satis illos coluit, quisquis imitatus est. Ecce altera quæstio, quomodo hominibus sit vtendum. Quid agimus? quæ damus præcepta? Vt parcatur sanguini humano? Quantulum est ei non nocere, cui debeas prodesse? Magna scilicet laus est, si homo mansuetus homini est. Præcipiemus vt naufrago manum porrigat, erranti vt viam monstret, cum esuriente panem suum diuidat? Quando omnia quæ præstanda sunt ac vitanda, dicam, cum possim breuiter hanc formulam humani officij tradere? Omne hoc quod vides, quo diuina atque humana conclusa sunt, vnum est. membra sumus corporis magni. Natura nos cognatos edidit, cum ex iisdem & in eadem gigneret. Hęc nobis amorem indidit mutuum, & sociabiles fecit. Illa æquum iustumque composuit. Ex illius constitutione miserius est nocere, quàm lædi.

Et illius imperio paratæ ſunt iuuantis manus. Iſte verſus & in pectore & in ore ſit:

Homo ſum, humani nihil à me alienum puto.

Habeamus in commune, quòd nati ſumus. Societas noſtra lapidum fornicationi ſimillima eſt, quæ caſura, niſi inuicẽ obſtarent, hoc ipſo ſuſtinetur. Poſt deos homineſque, diſpiciamus quomodo rebus ſit vtendum. In ſuperuacuum præcepta iactauimus, niſi illud præceſſerit, qualem de quaque re habere debeamus opinionem, de paupertate, de diuitiis, de gloria, de ignominia, de patria, de exilio. Æſtimemus ſingula, fama remota: & quæramus quid ſint, non quid vocentur. Ad virtutes tranſeamus. præcipiet aliquis, vt prudentiam magni æſtimemus, vt fortitudinem complectamur: temperantiam amemus: iuſtitiam, ſi fieri poteſt, propius etiam quàm ceteras, nobis applicemus. Sed nihil agetur, ſi ignoramus, quid ſit virtus, vna ſit, an plures: ſeparatæ, an annexæ, an qui vnam habet, & ceteras habeat: quomodo inter ſe differant. Non eſt neceſſe fabro de fabrica quærere, quod eius initiũ quis vſus ſit non magis quàm pantomimo de arte ſaltandi. Omnes iſtæ artes ſe ſciunt: nihil deeſt. Non enim ad totam pertinent vitam. Virtus & aliorum ſcientia eſt, & ſui: diſcendum de ipſa eſt, vt ipſa voluntas diſcatur. Actio recta nõ erit, niſi recta fuerit voluntas. Ab hac enim eſt actio. Rurſus volũtas nõ erit recta, niſi habitus animi rectus fuerit. Ab hoc enim eſt volũtas. Habitus porro animi non erit in optimo, niſi totius vitæ leges perceperit, & quid de quoque iudi-

candum sit, exegerit, nisi res ad verum redegerit. Non contingit tranquillitas, nisi immutabile certumque iudicium adeptis. Ceteri decidunt subinde, & reponuntur, & inter omissa appetitaque alternis fluctuantur. Causa huius iactationis est, quòd nihil liquet incertissimo regimine vtentibus, famã. Si vis eadem semper velle, vera oportet velis. Ad verum sine decretis non peruenitur: continent vitam. Bona & mala, honesta & turpia, iusta & iniusta, pia & impia. virtutes vsusque virtutum, rerum commodarum possessio, existimatio ac dignitas, valetudo, vires, forma, sagacitas sensuum, hæc omnia æstimatorem desiderãt, quanti quidque in censum deferendum sit. Falleris enim, & pluris quædã quàm sunt, putas: adeoque falleris, vt quæ maxima inter vos habentur, diuitiæ, gratia, potentia, sestertio nummo æstimanda sint. Hoc nescis, nisi constitutionem ipsam, qua ista inter se æstimantur, inspexeris. Quemadmodum folia virere per se non possunt, ramum desiderant, cui inhæreant, ex quo trahant succum: sic ista præcepta si sola sunt, marcent: infigi volunt, Præterea non intelligunt hi qui decreta tollunt, eo ipso confirmari illa quo tolluntur. Quid enim dicũt: præceptis satis vitam explicari, superflua esse decreta sapientiæ, id est, dogmata. Atqui hoc ipsum quod dicunt decretum est, tam hercule, quàm si nunc ego dicerem recedendum esse à præceptis, & in hæc sola studium conferendum: hoc ipso quo negarem curanda esse præcepta, præciperem. Quædam admonitionem philoso-

phiæ desiderant, quædam probationem: & quidem multa ita inuoluta sunt, vix summa diligétia ac summa subtilitate aperiuntur. Si probationes necessariæ sunt, & decreta, quæ veritatem argumentis colligunt. Quædam aperta sunt, quædam obscura aperta, quæ sensu comprehenduntur: obscura, quæ extra hæc sunt. Ratio autem non impletur manifestis. Maior eius pars pulchriorque in occultis est. Occulta probationem exigunt, probatio non sine decretis est, necessaria ergo decreta sunt. Quæ res communem sensum facit, eadem perfectum, certarum rerum persuasio, sine qua omnia in animo natant. Necessaria ergo sunt decreta quæ dant animis inflexibile iudicium. Denique cum monemus aliquem, vt amicum eodem habeat loco quo se, vt ex inimico cogitet posse fieri amicum, in illo amorem incitet, in hoc moderetur odium, adiicimus iustum & honestum. Iustum autem honestumque decretorum nostrorum continet ratio. Ergo hæc necessaria est, sine qua nec illa sunt. Sed vtraque iungamus. Namque & sine radice inutiles rami sunt, & ipsæ radices his quæ genuere adiuuantur. Quantum vtilitatis manus habeant, nescire nulli licet. aperte iuuant. Cor, illud quo manus viuunt: ex quo impetum sumũt. quo mouentur, latet. Idem dicere de præceptis possum: aperta sunt? decreta vero sapientiæ in abdito Sicut sanctiora sacrorum tantum initiati sciunt, in philosophia, arcana illa admissis receptisque in sacra ostenduntur. At præcepta, & alia huiusmodi, prophanis

quoque nota sunt. Posidonius non tantum præceptionem (nihil enim nos hoc verbo vti prohibet) sed etiam suasionem, & consolationem, & exhortationem necessariam iudicat. His adiicit causarum inquisitionem, quam cur ætiologian dicere nõ audeamus, cum Grammatici, custodes Latini sermonis, suo iure ita appellent, non video. Ait vtilem futuram esse descriptionem cuiusque virtutis. Hanc Posidonius ętiologian vocat: quidam χαρακτηρισμὸν appellant, signa cuiusque virtutis & vitij ac notas reddentẽ quibus inter se similia discriminentur. Hęc res eandem vim habet, quàm pręcipere. Nam qui pręcipit, dicit: Illa facies, si voles temperans esse. Qui describit, ait, Temperans est, qui facit illa, qui illis abstinet. Quęris, quid intersit? Alter præcepta virtutis dat, alter exemplar. Descriptiones has, & (vt publicanorum vtar verbo) εικονισμὸς ex vsu esse confiteor. Proponamus laudanda: inuenietur imitator. Putas vtile tibi dari argumenta, per quæ intelligas nobilem equum, ne fallaris empturus, ne operam perdas in ignauo. Quanto hoc vtilius, est excellentis animi notas esse, quas ex alio in se transferre permittitur?

Continuo pecoris generosi pullus in aruis
Altius ingreditur, & mollia crura reponit.
Primus inire viam, & fluuios tentare minaces
Audet, & ignoto sese committere ponto.
Nec vanos horret strepitus. illi ardua ceruix,
Argutumque caput, breuis aluus, obesaque

terga:
Luxuriatque toris animosum pectus.
---tum si qua sonum procul arma dedere,
Stare loco nescit, micat auribus, & fremit artus,
Collectumque premens voluit sub naribus ignem.

Dum aliud agit Virgilius noster, describit virum fortem. Ego certe non aliam imaginem magno viro dederim. si mihi Cato exprimendus inter fragores bellorum ciuilium impauidus, & primus incessans admotos jam exercitus alpibus, ciuilique se bello ferens obuium, non alium illi assignauerim vultum, non alium habitum: altius certe nemo ingredi potuit, quàm qui simul contra Cæsarem Pompeiumque se sustulit, & aliis Cæsarianas opes, aliis Pompeianas fouentibus, vtrumque prouocauit, ostenditque aliquas esse reip. partes. Nam parum est in Catone dicere: *Nec vanos horret strepitus.* Quid ni, cum veros vicinosque non horreat? Cum contra decem legiones & Gallica auxilia, & mixta barbarica arma ciuilibus, vocem liberam mittat, & Remp. hortetur, ne pro libertate decidat, sed omnia experiatur, honestius in seruitutem casura, quàm itura? Quantum in illo vigoris ac spiritus, quantum in publica trepidatione fiduciæ est? Scit se vnum esse, de cuius statu non agatur: non quæri, an liber Cato, sed an inter liberos sit. Inde periculorum gladiorumque contemptus. Libet admirantem inuictam constantiam viri, inter publicas ruinas non labantis, dicere: *Luxuriatque*

toris animosum pectus. Proderit non tantum quales esse soleant boni viri, dicere formamque eorum & lineaméta deducere, sed quales fuerint, narrare, & exponere Catonis illud vltimum ac fortissimum vulnus, per quod liber amisit animam: Lælij sapientiam, & cum suo Scipione concordiam: alterius Catonis domi forisque egregia facta: Tuberonis ligneos lectulos, cum in publico sternerentur, hædinasque pro stragulis pelles, & ante ipsius Iouis cellam proposita conuiuis vasa fictilia, quid aliud est, paupertatem in Capitolio consecrare. Vt nullum aliud factum eius habeam, quo illum Catonibus inseram, hoc parum credimus? Censura fuit illa, non cœna. O quàm ignorant homines cupidi gloriæ, quid illa sit, aut quemadmodum petenda. Illo die populus Romanus multorum supellectilem spectauit, vnius miratus est. Omnium illorum aurum argentumque fractum est, & millies cōflatum. At omnibus sæculis Tuberonis fictilia durabunt.

AD EPISTOLAM XCV.

MVRETVS PETIS à me,] *Hæc, vt dixi, appendix quædam est superioris epistolæ. Docet autem, vt neque dogmata, ita neque præcepta per se ad sapientiam sufficere: vtilia tamen esse non præcepta modo, sed & eas quas dixi, descriptiones, siue characteres, quos ipse alio nomine εἰκονισμοὺς vocat.*

Si negauero.] *Si noluero repræsentare quod petis, sed in diem suam illud distulero.*

Eo magis promitto] *Quia negare etiam liberum est.*

Aliud optamus:] *à diis petimus εὐχόμεθα.*

Aut non exaudiunt, aut miserentur,] *Si enim annuerent, mala nobis sæpe maxima, & ea quæ minime vellemus, impingerent.*

Etiam si recte faciunt, nesciunt facere se recte.] *Neque enim causam tenent, cur quidquid fieri debeat. Atque hoc quidē recte & vere à Stoicis dicebatur: illud absurde, quòd dicebant, ex miserrimo beatum posse fieri aliquem, qui tamen nullum prorsus sensum haberet tantæ illius mutationis suæ. Plutarchus* περὶ κοινῶν ἐννοιῶν· τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς εὐδαιμονίας παραγινομένης πολλάκις οὐδὲ αἰσθάνεσθαι τὸν κτησάμενον οἴονται, διαλεληθέναι δὲ ἑαυτὸν, ὅτι μικρῷ πρόσθεν ἀθλιώτατος ὢν καὶ ἀφρονέστατος, νῦν ὁμοῦ φρόνιμος καὶ μακάριος γέγονεν.

Vis scire quàm dissimilis] *Locus hic erudite ab Aristotele tractatur libro secundo Ethicorum.*

Qui mera præcepta] *Id est, nihil præter præcepta. Inepte aliqui* in re præcepta.

Feminis nec capillos defluere nec pedes laborare.] *Hippocrates libro sexto definitionum, ait eunuchos neque recaluastros fieri, neque podagra laborare: quod eis euenire Galenus ait, quia fœminarum similes sunt, quæ utroque incommodo carent. Subijcit autem Hippocrates ipse, mulieres immunes esse à podagra, nisi quas purgationes illa menstrua defecerint. Sed addit Galenus, id verum fuisse temporibus Hippocratis, cum utrique temperatius moderatiusque viuebant. At suo tempore, propter intemperantiam victus & eunuchos & feminas sæpe podagra laborare. Quod & ante Galenū, ut videmus, prodiderat Seneca.*

Vinum omne vomitu remetiuntur :] *Sic Martialis:* Data vina remensus. *Vbi enim se virorum more in palæstra exercuerant, bibebant ante cœnam quod statim vomerent. Martialis:*

Nec cœnat prius aut recumbit ante,
Quàm septem vomuit meri deunces. *Iuuenalis:*
  tandem illa venit rubicundula, totum
OEnophorum sitiens, plena quod tenditur vrna
Admotum pedibus : de quo sextarius alter
Ducitur ante cibum, rabidam facturus orexin.

Dum redit, & loto terram fecit intestino,
Marmoribus riui properant, aut lata Falerno
Peluis olet nam sic tanquam alta indolia longus
Deciderit serpens, bibit, & vomit. ergo maritus
Nauseat, atque oculis bilem substringit opertis

Sunt autem hæc propomata, quæ Plutarchus quoque inter præcipuas causas numerat, ex quibus noui & veteribus incogniti morbi extiterunt. Vide eum problemate nono libri octaui συμποσιακῶν.

Vino fulcire venas cadentes:] *Ouidius:*
Vt solet infuso vena redire mero.

Non fuerant.] *Ita legendum, non, vt alij,* fuerant.

Sociorum garum.] *Ita emendandum putaui: cum veteres quoque libri haberent*, Sosiorum. *De sociorum garo vide Plinium capite* 8. *lib.* 31.

Nobilem patinam,] *Patinam Æsopi dicit: de qua vide Plinium cap.* 51. *lib.* 10.

Veneriæ spondylique,] *Vide Rondeletium libro* 11. *de testaceis, capite* 34.

ΠΕΡΙ ΚΑΘΗΚΟΝΤΟΣ] *Hunc librum Cicero vocat de virtute, Priscianus de officio.*

Cum esuriente panem suum diuidat.] *Quantulum abest ab eo quod in diuinis litteris legitur.* Frange esurienti panem tuum.

Ætiologian *Stulte alij,*] Etymologian.

Tuberonis ligneos lectulos] *Vide Ciceronem pro Murena.*

PINCIANUS. Non tamen semper ad actiones rectas præcepta perducunt] *Verbum* tamen *desideratur in vetere lectione.*

Atque illud ergo hic his respondemus.] *Lego,* At qui est illud: ergo & hoc His respondemus *ex eadem.*

Vnde omnis natura creat res, haurit alitque, Quæque eadem rursus.] *Vetus lectio*: Vnde omnis natura creat res, auget, alitque, Quoque eadem rursus: *minus vitiose. Scribendum:* Vnde omnis natura creet res, auctet, alatque, Quoue eadem rursus. *ex Lucretio, primo.*

Qui in re præcepta acceperit, non in nomine.] *Exemplar Franciscanum,* qui in rem præcepta acceperit, non in omne. *Confirmatur hæc lectio verbis continuo sequentibus:* Imbecillia sunt per se, vt ita dicam, sine radice, quæ partibus dantur. *In quibus verbis deest coniunctio* &, *ex vetere lectione:*

vept,

vt sit, & vt ita dicam sine radice.

Aliarum impetu subeuntium,] *Corrige*, Aliarum impetu sæuientium, *ex eadem.*

Aut cursu defatigari, aut venatu, aut tellure versata.] *Exemplar Franciscanum & meum familiare aliter habent, & quidem, vt sentio, rectius,* aut cursu defatigata, aut venatu, aut tellurem versantia.

Et huiusmodi scientiæ conditor,] Huius, *non* huiusmodi, *vetus lectio.*

Atqui etiam capillis destituuntur & pedibus ægræ sunt.] *Sic prior editio. Corrigendum puto,* Atqui hæ iam capillis destituuntur, *&c.*

Nō minus peruigilant, non minus potant.] *In codice antiquo non habetur* peruigilant, *sed* peruigilentur: *vt fere persuadeat scribendum esse* pugillantur, *etsi verbum sit non frequentatum: tamen quia Seneca solet huiusmodi vti verbis, non debet videri nimis absurdum si sic legatur. Pugiles autem fuisse mulieres, Iuuenalis proclamat: & Terentius id quoque innuere videtur, dicens:* Si qua est paulo habitior, pugilem esse aiunt.

Et vinum omne vomitu remitiunt:] Remetiuntur, *non* remitunt: *vetus omnis lectio.*

Et antiqui medici nesciebant dare cibum sæpius] *Coniunctio & superuacanea est; nec* cibum *legitur, sed* scyphum, *in correctissimo exemplari.*

Nesciebant crurum vincula brachiorumque latentem vim, *&c.*] *Scribe,* vinculo *non* vincula, *ex eodem.*

Quanta circa nepotum focos iuuentus premit.] *Scribendum reor* premitur, *non* premit.

Aliæ cubiculi contumeliæ expectant.] Cubili, *non* cubiculi, *exemplar castigatum.*

Eadem prima mensura lanuginis.] *Scribe,* primæ, *non* prima, *ex vetere lectione.*

Ne quis cui erectior est coma, crispulis misceatur.] *Eadem* rectior *legit, non* erectior.

Quid illud Sosiorum garum, preciosam malorum piscium saniem,] *Lego* sociorum, *non* Sosiorum: *ex eadem, & Plinio lib. 31. cap. 7. & Ausonio poeta, & omnibus fere scriptoribus. Præterea dictio* malorum, *in vetustissimo codice Facundi & Primitiui non habetur: quod non admodum probo. Vi-*

detur enim significare scombros pisces, ad nihil aliud vtiles: teste eodem Plinio, eodem loco.

Exhalantibus crapula ventrem,] *Corrige*, exhalantibus crapulam veterem. *&* *mox statim*, concoqui, *pro* coqui, *ex eodem.*

Memini fuisse quondam in sermone nobilem patinam.] *Sic quidem omnia præferunt exemplaria. Sed, ni coniectura fallor, legi debet:* Memini fuisse quondam Æsopi nobilem patinam. *De hac Æsopi patina Plinius multa lib.* 10. *cap.* 51. *Meminit & Æsopi huius, vt ditissimi Macrob.* 3. *Saturnaliorum.*

Apud lautos solet diem ducere.] *Sic omnes codices, sed frigida opinor sententia. Animaduertendumque, an sit fidelior scriptura* diduci in diuersas patinas *quàm* diem ducere, *hoc sensu quæ separata & deducta magnificas & sumptuosas apud lautos struunt mensas, ea omnia in vnam Æsopi patinam accumulata fuisse.*

Et ostrea eatenus circumcisa, quæ eduntur, interuenientibus distinguebantur.] *Puto corrigendum*, & ostrea è testis circuncisa, quæ dentibus interuenientibus distinguebantur. *aut sic*, quæ dentium interuentu distinguebantur. *Nam dictio* echinis *ad sequentia pertinet. Legendumque* echini, *non* echinis. *Obuallant hanc correctionem verba quæ sequuntur.* Quantulo autem minus est hoc testas excerpere, atque ossa. Dentium opera coquum fungi.

Distractique sine vllis ossibus mulli] *Exemplaria quædam* districti *habent, non* distracti. *Alia* distincti. *Alia*, districti.

Constrauerunt. Piget esse iam singula. coquuntur in vnum sapores. In cœna fit, quod fieri debet saturo in ventre.] *Vitiatissima verba, restituendaque ad hunc modum ex exemplaribus Pinciani & Facundi & Primitiui:* contraxerint pituitam singula. Coquuntur in vnum. Saporis in cœnam fit, qui fieri debet saturo in ventre. *Sunt tamen exemplaria quædam, quæ* congeruntur *præferant, non* coquuntur.

Priuatim quæ commissa capite luerent, tamen quia paludati fecere, laudamus.] *Verbum* priuatim *superioribus adiungendum. In reliquis variant exemplaria. Quædam legunt.* Quæ clam commissa capite luerent, tamen, *cetera.*

Non pudet hominis mitissimum genus,] Hominum

codices nõnulli, non hominis. *Alij, quod magis placet* homines.

Voluptas ex omni quæritur.] *Verior lectio ex variis exemplaribus colligitur.* Voluptas ab omni parte quæritur.

Honestatis obliuio euasit.] *Elegantior vetus lectio:* Honesti obliuio inuasit.

Homo sacra res, homo iam per lusum & iocum occiditur,] *Eadem.* Homo sacra res, homini iam per lusum, *cætera: rectius, vt alludat ad veterem parœmiam,* Homo homini Deus.

Satisque spectaculi in homine mors est.] *Scribe,* Satisque spectaculi & ex homine mors est, *ex eadem.*

Sine instructione subtili euaserunt probi,] *Eadem* institutione *agnoscit, non* instructione.

Quæ quàm sint necessaria, scilicet videas.] *Exemplar antiquissimum non* scilicet *legit, sed* sæculo.

Scietin vxorem grauissimum esse genus iniuriæ, habere pellicem.] *Verbum* habere *delendum, ex vetere lectione.*

Vt ad præcepta quæ damus possit animus soluendus ire.] *Castigo,* Vt ad præcepta quæ damus, possit animus ire, soluendus est. *ex eadem.*

Exhibebit recta] *Eadem,* exhibuit recta. *Legendum forte,* exibunt recta.

Non præstabunt quemadmodum oportet.] *Emendo,* non præstabunt, vt quemadmodum oportet, *ex eadem.*

Faciet ergo quod oportet monitus.] *Dictio* ergo *superflait, ex eadem.*

Amici, inquit, omnia me fallunt,] *Legendum puto* omina, *non* omnia *&* pronomen me *desideratur in omnibus antiquis codicibus.*

Nam ille qui emerat,] *Omnis vetus lectio,* non illi qui emerat, *vt dictio sequens* admiratus *per maiorem litteram scribenda sit.*

Quæ que ex eo sunt, semper bona sunt] *Postremæ tres dictiones,* semper bona sunt, *desiderantur in eadem.*

Nisi æstimantur, quæ rependunt animos] Repellunt, *non* rependunt, *eadem.*

Nunquam satis perfectum erit,] *Scribe* profectum, *non* perfectum *ex eadem. Considerandum tamen an* perspectũ, *emendatior sit lectio quàm* perfectum.

Errat, si quis putat illos nocere velle vel posse: nec ac-

cipere iniuriam.] *Legendum*, Errat, si quis putat illos nocere velle. Non possunt. Nec accipere iniuriam, *ex eadem.*

Et aliquando spe boni puniunt] *Scribe* specie, *non* spe, *ex eadem.*

Erranti vt viam monstret] *Particula* vt *delenda est, ex eadem.*

Paratae sunt iuuantis manus.] *Exemplar familiare*, paratae sunt ad iuuandum manus. *In reliquis*, paratae sunt iuuandis manus.

Isti versus & in pectore & ore sint:] *Vetus lectio*, Iste versus & in pectore & in ore sit.

Habeamus in commune, quòd nati sumus.] *Exemplar Franciscanum*: Habeamus. In commune nati sumus, *vt forte non* Habeamus *legendum sit, sed* Coëamus.

Causa iusque iactationis] *Scribe*, Causa visque iactationis, *ex vetere lectione.*

Continent vitam & bonam & malam.] *Correctum & antiquum exemplar*. Continent vitam. Bona & mala.

Rerum commodarum possessio, existimatio ac dignitas.] *Quidam codices*, commodatio, *non* commodarum, *Alij*, moderatio. *&* *mox paulo* aestimationem *substitue: pro* aestimatorem: *&* scilicet, *pro* scire licet.

Hoc nescis nisi constitutionem ipsam] Nescies *Vetus lectio, non* nescis.

Recedendum esse à praeceptis superuacuis & decretis,] *Corrigendum reor*, recedendum esse à praeceptis superuacuis sine decretis: *hoc est, quae praecepta superuacua sunt sine decretis.*

Et quidem multa quia inuoluta sunt, vix summa diligentia &c.] *Scribe per minorem, vt adiungas superioribus*, & quidem multa, quia inuoluta sunt, vixque summa diligentia, *&c. ex vetere lectione.*

Aperta quae sensu comprehenduntur, quae memoria. Obscura, quae extra haec sunt.] *Nullo pacto adduci possum, vt credam fidelia esse duo illa verba*, quae memoria: *nec intelligo sensum vllũ commodum posse ex his erui. Cum itaque paulo post sensus communis fiat mentio, subdubito an scribendũ sit, etsi duriore castigatione, hoc pacto:* Aperta, quae sensu comprehenduntur communi. Obscura, quae extra hunc sunt.

sine qua omnia in animo natant. Necessaria ergo sunt

decreta.] *Scribe*, Sine qua si omnia in animo natant, necessaria sunt decreta, *ex exemplari Facundi & Primitiui.*

Adiicimus iustum & honestum.] *Lego*, adiicimus iustum est honestum, *ex eadem.*

Aperte iuuat cor, illud quo manus iuuant ex quo impetum sumunt,] *Corrige*, Aperte iuuant. *Pertinentque duo hæc verba ad præcedentia. Tum sequitur per maiorem*, Cor illud quo manus viuunt, ex quo impetum sumunt, *ex vetere lectione.*

Admissis receptisque ostenduntur in sacro. *Corrupta & præpostero ordine scripta verba. Emenda*, Admissis receptisque in sacra ostenduntur, *ex eadem.*

His adiicit causarum inquisitionem & etymologiam, quàm cur ita dicere non audeamus,] *Breuior vetus lectio & correctior*: His adiicit ætologiam quam quare dicere non audeamus, *Nimirum verba illa* causarum inquisitionem, *glossema fuerunt, quo dictio Græca* ætologiam *exponebatur.*

Ait vtilem futuram esse descriptionem cuiusque virtutis.] *Eadem.* Ait vtilem futuram & descriptioni cuiusque virtutis ac vitii, *et[illegible] quidam codices* discretioni *legant, non* descriptioni.

Hanc Possidonius etymologiam vocat, quidam characterismum] *Legendum, vt dixi*, ætologiam, *non* etymologiam. *Sed illud sciendum, desiderari hæc verba in nonnullis antiquorum exemplarium.*

L[illegible]atque toris animosum pectus anheli, tum si qua so[illegible] procul arma dedere. *Verbum* anheli *non habetur in [illegible] lectione, nec item in tertio Georgicorum, vnde mutuati sunt hi versus. Item scito deesse ex serie Virgiliani carminis verba complusculа, quæ in codice antiquo gymnasii Salmenticensis plene leguntur hoc pacto:*

Luxuriatque toris animosum pectus Honesti
Spadices, glaucique: color deterrimus albis
Et giluo. Tum si qua sonum procul arma dedere.

Et primus incedens admotus iam exercitus alpibus,] *Corrige*, & primus incessens admotosiam exercitus alpibus, *ex vetero lectione.*

Non enim quæri debet an liber Cato,] *Verbum* debet *superuacaneum est, ex eadem.*

Inter publicas ruinas non labentis,] *Eadem* labantis, *non* labentis.

Tuberonis ligneos lectos] *Eadem* lectulos, *non* lectos.

Fractum est, & in milites conflatum. *Exemplar Francisca-num*, fractum est, & milies conflatum, *Exemplar Scholasti-cum*, fractum est, conflatum, *reliqua non agnoscit. Legendum forte*, fractum est, & in vile æs conflatum.

ERASMVS Veneriæ spondylique,] *Quid sibi velit illa vox*, veneriæ, *nondum queo deprehendere, non suffragantibus exemplarib. quæ ferè consentiunt. Viueras in deliciis fuisse, non legi, & hic piscium tantum fit mentio. An* murenæ *legendum sit, nescio. Aristoteles inter genera piscium refert* spyrænam. *Theodorus vertit* malleolum *fieri potest, vt hæc vox ignota, deprauata fuerit in* veneriam, *aut aliam huic similem. Nam vere habetur:*

Echinis totam distractique sine vllis ossibus nulli constrauerunt. Piget esse picta; singula coquuntur in vna saporis.] *Sic habebat editio prior. Aliud exemplar habebat:* Echini torti distractique sine vllis ossibus multis contraxerunt pituitam. *Aliud consentiebat, nisi quòd pro* multis, *habebat* mulli. *In aliis alia atque alia erat lectio, sed nulla quam tutam probares. Itaque diuinandum est, quod in eruditis auctoribus nimium crebro accidit. Vide num sic legendum.* Spondylique & ostrea, eatenus circumcisa qua eduntur, interuenientibus distinguebantur echynis. Totam distracti sine vllis ossibus mulli constrauerant. Piget esse singula. coguntur in vnum sapores, *vt* piget esse, *sit pro* piget comedere. *Vox* picta *videtur superesse. Enarrator quispiam supra* singula, *adiecerat* dicta: *id alius vertit in* picta, *quæ si quid ad rem facit*, elixa *legendum arbitror. Existimo me propemodum totam lectionem diuinasse.*

Et præconari totos vetent.] *Arbitror legendum* perconari, *pro perficere siue pertendere.*

OBSOPÆVS *Lipsius Elect. 1. cap. 26. Scribe*, quod in diem dixeram debere, repræsentem. *reliqua sunt à mala manu. In diem debere, & Repræsentare aduersa sunt: ea metaphora à re pecuniaria Seneca lusit.*

Ausonius ad Paulinum, epist. 7. Scis autem, *inquit*, me id nomen muriæ quod in vsu vulgi est, nec solere, nec posse dicere, cum scientissimi veterum de græca vocabula fastidientes, Latinum in gari appellatione non habebant,

sed quocunque nomine loquar, liquor iste Sociorum vocatur.

Leguntur hi versus Georg 3. Vulgati codices in tertio versu habent. Primus & ire viam. *in nono*, & tremit artus, *non* fremit.

Quid illud Sociorum garum] Garum *tantopere prisco seculo nobilitatum, constat saniem fuisse cruentam ex intestinis piscium, præcipue scombrorum, eliquatam. Laudatissimum autem maximique pretij fuit, quod* Garum sociorum *vocitabant, superbo admodum titulo. Vnde pulchre Martialis in Xeniis.* GRVT. & IVRET.

Expirantis adhuc scombri de sanguine primo
Accipe fastosum, munera rara, garum.

Plura de eo pete ex Hadr. Iunio lib. 6. cap. 17. Animaduersorum, & Hyer. Magio lib. 2. c. 9. Miscell.

Primum militiæ vinculum est religio] *Eos qui militiæ nomen dabant, non prius militum numero habitos, quam iureiurando adacti, cincti & in numeros relati essent, pluribus ex locis probat Brissonius lib. 2. Select. antiq. cap. 6. De ritu vero militum cingendorum & discingendorum cap. sequenti.*

Salutationibus matutinis fungi] *Apuleius lib. 11. Metam.* Rebus rite consummatis, inchoatæ lucis salutationibus religiosi primam nunciantes horam perstrepunt. *Arnobius lib. 7.* Quid sibi volunt excitationes illæ, quas canitis matutinis collatis ad tibiam vocibus? &c. *Prudetius Peristeph.*

Mane salutatum concurritur, omnis adorat ——Pubes

Vide Scaligerum castig. ad Tibull. lib. 1 & Brissonium lib. 6. de formulis.

EPISTOLA XCVI.

TAMEN tu indignaris aliquid aut quereris; & non intelligis, nihil esse in istis mali, nisi hoc vnum, quòd indignaris & quæreris? Si me interrogas, nihil puto viro miserum, nisi aliquid esse in rerum natura potest miserum. Non

feram me, quo die aliquid ferre non potero. Male valeo: pars fati est. Familia decubuit? fenus offendit? domus crepuit? Damna, vulnera, labores, metus incurrerunt? Solet fieri. hoc parum est. debuit fieri. decernuntur ista, non accidunt. Si quid credis mihi intimos affectus meos tibi cum maxime detego: in omnibus quæ aduersa videntur & dura, sic formatus sum. Non pareo Deo, sed assentior: ex animo illum, non quia necesse est, sequor. Nihil vnquam mihi incidet, quod tristis excipiam, quod malo vultu: nullum tributum inuitus conferã. Omnia autem ad quæ gemimus, quæ expauescimus, tributa vitæ sunt. Horum, mi Lucili, nec speraueris immunitatem nec petieris. Vesicæ te dolor inquietauit. Epulæ fuerunt parũ dulces, detrimenta continua. propius accedam, de capite tim[illegible] Quid tu nesciebas hæc te optare, cũ optares [illegible]? Omnia ista in longa vita sunt, quomodo in longa via & puluis & lutum & pluuia. Sed volebam viuere, carere tamen incommodis omnibus. Tam effeminata vox virum dedecet. Vid[illegible]dum hoc votum meum excipias. Ego illud magno animo, non tantum bono facio. Neque Dij neque deæ faciant, vt te fortuna in delicijs habeat. Ipse te interrogã, si quis potestatẽ tibi Deus faciat, vtrũ velis viuere in macello, an in castris. Atqui viuere, mi Lucili, militare est. Itaque hi qui iactantur, & per operosa atque ardua sursum atque deorsum eunt, & expeditiones periculosissimas obeunt, fortes viri sunt, primoresque castrorum. Isti quos publica quies, aliis laboranti-

bus molliter habet. Turdilli sunt, tuti contumeliæ causa.

AD EPISTOLAM XCVI.

QVOMODO in longa via sunt & puluis & lutum & pluuia,] *Verbum* sunt *desideratur in vetere lectione.* PINCIANVS.

Turturillæ sunt, tuti contumeliæ causa.] *Sic legunt exemplaria omnia, fortasse autem non* turturillæ *scribi debuit, sed* Tutilinæ: *quæ dea fuit apud antiquos à tutãdo dicta: sicuti & Tutanus deus, auctore Nonio. Meminit & Augustinus in ciuitate Dei.*

Priores editiones, Turturillæ sunt. *Lipsius Elect. 1. cap. 16. Hærere in hac voce necesse est, qui nusquam hærent. Pincianum, vir egregius & doctrina minime ventosa: legebat,* Tutilinæ sunt, *allusione ad Deam priscam, cui nomen à tutando. Non cõuenit. in vitium enim hæc Seneca dixit, non in laudem. Aptius fortasse ego,* Turdi illi sunt. *Turdum reperio paulo supra eam ætatem hominem mollem, & infamis cuiusdam ignauiæ. Quid autem, si nomen eius abiit in dictum vulgi? qualia quædam ex ima plebe scriptor hic alias vsurpat. Verba Senecæ patris sunt libro 9. Contr. 4.* Oppressi sunt in templo ab omni multitudine, quæ postulabat vt Romam Sabinus cum Turdo proficisceretur. Erat inter infames maxime & inuisos homines Turdus. Cum Turdus promitteret iturum se, Sabinus, silẽtio facto, ait, Ego ad Cæsarem non sum iturus cũ martea. *Exemplum clarum de infami mollitie huius Turdi. fortaße & tota illa cũ Sabino actio causam aut principium huic adagioni dedit. Et hercle quam magis cogito, tam magis probo. Hæc Lipsius.* OBSOPAEVS.

Turdilli sunt] Turdi illi sunt *legendum putat Lipsius lib. 1. Elect. cap. 16. ita vt hic turdus significet hominem mollem, & infamis cuiusdam ignauia.* GRVT. & IVRET.

EPISTOLA XCVII.

ERRAS, mi Lucili, si existimas nostri sæculi esse vitium luxuriam & negligentiam boni

moris, & alia quæ obiicit suis quisque temporibus. Hominum sunt ista, non temporum. Nulla ætas vacauit à culpa. Et si æstimare licẽtiam cuiusque sæculi incipias, pudet dicere. Nunquam apertius quàm coram Catone peccatũ est. Credat aliquis pecuniam esse versatã in eo iudicio, in quo reus erat Clodius, ob id adulterium, quod cùm Cæsaris vxore in operto commiserat, violatis regionibus sacrificij, quod pro populo fieri dicitur, sic submotis extra conspectum omnibus viris, vt picturæ quoque masculorum animalium contegantur. Atqui dati iudicibus nummi sunt, & quod hac etiamnum pactione turpius est stupra insuper matronarum & adulescentulorum nobilium salarii loco exacta sunt. Minus crimine, quàm absolutione peccatum est. Adulterii reus adulteria diuisit: nec ante fuit de salute securus, quàm similes sui iudices suos reddidit. Hæc in eo iudicio facta sunt, in quo, si nihil aliud, Cato testimonium dixerat. ipsa ponam verba Ciceronis, quia res fidem excedit. Accersiuit ad se, promisit, intercessit, dedit. Iam vero, ô dii boni, rem perditam, etiam noctes ce[illegible] mulierum atque adolescentulorum no[illegible] perductiones, nonnullis iudicibus pro mercedis cumulo fuerunt. Non vacat de pretio queri: plus in accessionibus fuit. Vis seueri illius vxorẽ? dabo illam. Vis diuitis? huius quoque tibi præstabo concubitum. Adulterium vbi feceris, damna. Illa formosa quam desideras, veniet: il-

lius tibi noctem promitto, nec differo. Intra cōperendinationem fides promissi mei stabit. Plus est distribuere adulteria, quam facere. Illud est matribus familiæ denuntiare, hoc illudere. Hi iudices Clodiani à senatu petierant præsidium, quòd non erat nisi damnaturis necessarium: & impetrauerant. Itaque elegāter illis Catulus, absoluto reo: Quid vos inquit, præsidium à nobis petebatis? An, ne nummi vobis eriperentur? Inter hos tamen iocos impune tulit ante iudicium adulter, in iudicio leno, qui damnationē peius effugit, quàm meruit? Quicquam fuisse coruptius illis moribus credis quibus libido nō sacris inhiberi, non iudiciis poterat? quibus in ea ipsa quæstione quæ extra ordinem senatusconsultò exercebatur, plus quàm quærebatur, admissum est? Quærebatur, an post adulterium aliquis posset tutus esse. apparuit, sine adulterio tutum esse non posse. Hoc inter Pompeium & Cæsarem, inter Ciceronem Catonemque commissum est: Catonem inquam illum, quo sedente negatur populus permisisse sibi postulare Florales iocos nudarum meretricum. Credis spectasse tunc seuerius homines quam iudicasse? & fient, & facta sunt ista, & licentia vrbium, aliquando disciplina metuque, nunquam sponte considet. Non est itaque quod credas, nunc plurimum libidini permissum esse, legibus minimum. Longe enim frugalior hæc iuuentus, quā illa, est, cum reus adulterium apud iudices negaret, iudi-

ces apud reum confiterentur: cum stuprum cōmitteretur, rei iudicandæ causa: cum Clodius iisdem vitiis gratiosus quibus nocens, conciliaturas exerceret in ipsa causæ dictione. Credat hoc quisquam: qui damnabatur vno adultero, absolutus est multis. Omne tempus Clodios, non omne Catones feret. Ad deteriora faciles sumus: quia nec dux potest, nec comes deesse: & res etiā ipsa sine duce, sine comite procedit. nō pronum iter est tantū ad vitia, sed præceps. Et, quod plerosque inemendabiles facit, omnium aliarum artium peccata, artificibus pudori sunt, offenduntque: errantem in vita peccata delectant. Non gaudet nauigio gubernator euerso, non gaudet ægro medicus elato, non gaudet orator si patroni culpa reus cecidit. At contra omnibus crimen suum voluptati est. Lætatur ille adulterio, in quod irritatus est ipsa difficultate: lætatur ille circunscriptione furtoque nec ante illi culpa, quàm culpæ fortuna displicuit. Id praua consuetudine euenit. Alioqui vt scias, subesse animis, etiam in pessima abductis, boni sensum nec ignorari turpe, sed negligi, omnes peccata dissimulant, & quamuis feliciter cesserint, fructu illorum vtuntur, ipsa subducunt. At bona conscientia prodire vult, & cōspici. Ipsas nequitia tenebras timet. Eleganter itaque ab Epicuro dictum puto, Potest nocenti contingere vt lateat, latendi fides non potest. Aut si hoc modo melius hunc explicari posse iudicas sensum: Ideo non prodest latere peccantibus, quia latendi etiam si facultatem habent fiduciam non ha-

bent. Ita est. tuta scelera esse possunt: secura non possunt. Hoc ergo repugnare sectæ nostræ, si sic expediatur, non iudico. Quare? quia prima & maxima peccantium est, pœna, peccasse. Nec vllum scelus, licet illud fortuna exornet muneribus suis licet tueatur ac vindicet, impunitum est: quoniam sceleris in scelere supplicium est. Sed nihilominus & hæc & illa secundæ pœnæ premunt ac sequuntur, timere semper & expauescere, & securitati diffidere. Quare ego hoc supplicio nequitiam liberem? Quare non semper illam in suspenso relinquam? Illic dissentiamus cum Epicuro vbi dicit nihil iustum esse natura, & crimina vitanda esse, quia vitari metus non posit. Hic consentiamus, mala facinora conscientia flagellari, & plurimum illi tormentorum esse, eo quod perpetua illa solicitudo vrget ac verberat, quod sponsoribus securitatis suæ non potest credere. Hoc enim ipsum argumétum Epicuri est, natura nos à scelere abhorrere; quòd nulli nõ etiã inter tuta timor est. Multos fortuna liberat pœna, metu neminem. Quare? quia infixa nobis eius rei auersatio est, quam natura dãnauit. Ideo nunquã fides latendi fit etiã latentibus, quia coarguit illos cõscientia, & ipsos sibi ostendit. Proprium autem est nocẽtiũ, trepidare. Male de nobis actum erat, quòd multa scelera legem & iudicẽ effugiunt, & scripta supplicia, nisi illa naturalia & grauia de præsentibus soluerent, & in locum pænitentiæ timor cederet.

AD EPISTOLAM XCVII.

MVRETVS ERRAS,] *Multa vitia, quae nata saeculo nostro videntur, priscis temporibus eadem fuisse. Homines facilius vitia, quam recte facta imitari. Sceleratis nunquam contingere securitatem. quam sententiam & alibi repetit, & epistola 105. Vide autem de ea Ciceronem primo & secundo de finibus.*

Quae obiicit suis quisque temporibus.] *Nam etiam Hesiodus quem illius de quattuor aetatibus figmenti antiquissimum auctorem habemus ferrea se aetate natum esse conqueritur.*

Μηκέτ' ἔπειτ' ὤφελλον ἐγὼ πέμπτοισι μετεῖναι
Ἀνδράσιν, ἀλλ' ἢ πρόσθε θανεῖν, ἢ ἔπειτα γενέσθαι.
Νῦν γὰρ δὴ γένος ἐστὶ σιδήρεον,

Verba Ciceronis,] *E primo libro epistolarum ad Atticum.*

Conciliaturas] *Honesto nomine vocavit lenocinia. Conciliandi enim verbum proprie in matrimonio dicitur. Ovid.*

Non me nupsisti conciliante seni.

Quod cum Caesaris vxore in aperto commiserat,] Operto *Mallem legeres quam* aperto. *nota est historia.*

Violatis religionibus eius sacrificij,] *Quidam codices* religionis *habent non* religionibus. *Proinde legendum puto ut totum sit,* violata religione eius sacri.

Sic submotis extra conspectum omnibus viris,] *Vetus omnis lectio,* conceptum *habet, non* conspectum.

Etiam noctes scortorum mulierum] *Vetus quoddam exemplar* certarum *habet, non* scortorum.

Hoc vero matribus familiae denunciare est.] *Locus mutilatus in reliquis exemplaribus, praeterquam in meo, ubi integer habetur. Legendum igitur hoc pacto,* Illud est matribus familiae denunciare, hoc illudere.

Quicquid fuisse corruptius illis moribus credis,] Quicquam *legito, non* Quicquid, *ex vetere lectione,*

Florales iocos nudandarum mulierum.] *Exemplar Franciscanum* nudarum *correctius quam* nudandarum.

Et fieri facta ista ex licentia vrbium.] *Scribe*, Et fient & facta ista sunt. Et licentia vrbium, *ex vetere lectione*.

Iudices apud eum confiterentur :] Reum *fidelior & sincerior lectio, quàm* cum : *vt eadem dictio venuste iteretur, & ex autoris consuetudine*.

Rei iudicandæ causa] Iudicandi *libentius legerim quàm* iudicandæ, *& paulo post*, vno adulterio legito, *non* vni.

Non omne Catones fert.] *Scribe* feret, *non* fert, *ex vetere lectione*.

Non prænuncius tantum ad vitia, sed præceps.] *Sic omnis antiqua & recentior lectio. Sed scribendum existimo altero ex duobus modis : aut sic*, Non in pronum imus tantum ad vitia, sed in præceps. *aut certe sic* : Non proni imus tantum ad vitia, sed præcipites.

Offenduntque dum errantem vitæ peccata delectant] *Legendum*, offenduntque deerrantem Vitæ peccata delectant. *ex vetere lectione*.

Lætatur ille circumscriptione furti, quod non tam illi culpa quàm culpæ fortuna displicuit.] *Corrige*, Lætatur ille circumscriptione furtoque, nec ante illi culpa quàm culpæ fortuna displicuit, *ex eadem*.

Subesse animis etiam in pessima adductis,] *Scribendum* abductis, *non* adductis, *ex eadem. & paulo post dicto* omnes *per minorem scribenda, legendaque cum superioribus*.

Latendi fides non potest] *Legendum puto* fiducia, *non* fides, *vt ex sequentibus liquet*.

Quia latenti etiam si facultatem habeant, fiduciam non habent,] *Scribe*, quia latendi etiam si felicitatem habent, fiduciam non habent, *ex vetere lectione*.

Hoc ergo repugnare sectæ nostræ,] Ego, *non* ergo, *legendum ex eadem*.

Legem & iudicem effugiunt] Vindicem, *non* iudicem, *quædam exemplaria*.

Publicata Ciceronis epist. ad Atticum, introductiones *exhibent pro* perductiones. *Et paulo post* : Quid vos, inquit, præsidium à nobis postulabatis? An, ne nummi vobis eriperentur, timebatis? OBSOPÆVS.

Prius, & concisura aquarum à cuniculis interfluentium. *Lipsius Elect. 1 cap. 16. Ausim leger.*, concisura laquearium cubiculis interfl. *Certe manuss fere.* cubiculis.

Non immeritò frustra fuit omnis Erasmi & Mureti labor in pauperis cella. *Saluum id namque est, nec emendatione eget. Alioquin & locus hic male haberet epist.* 18. Non est nũc quod existimes me dicere Timoneas cœnas (*sic enim legendum esse supra iudicatum fuit*) & pauperum cellas, & quicquid aliud est, per quod luxuria diuitiarum tædio ludit. *Vt enim diuites (recitante Seneca in consolatione ad Heluiam) quosdam dies sumebant cum iam illos diuitiarum tædium cœperat, quibus humi cœnarent, & remoto auro argentoque fictilibus vterentur: sic voluptatis causa ex atriis & cubiculis suis in vilissimorum capitum & seruorum cellas se conferre solebant. Distincta vt erant habitacula, ita, horum nomina quoque. Hinc apud Vitruuium cap. 10. lib. 6. hostiariorum cella ad ianuas, & familiarica circa cubicula & triclinia: in quibus domestici, vt ad vocem & nutũ dominorum præsto essent. Iulius Bassus apud Senecam rhetorem lib. 7. Contr. 6. de seruo:* Ex cella migrabit in cubiculum suæ dominæ, vel domina ex cubiculo suo migrabit in cellam, *Demetrio Pompei seruo* iamdudum diuitiæ esse debuerant, duo vicarij, & cella laxior: *libro de tranquillitate animi, cap. 8. Erant & meretricibus cellula cum titulo in fronte suspenso. Clarum hoc e Contr. 11 lib. 1. M. Seneca.*

Turnebus Aduers. lib. 26. cap. 12. Recta domus à Seneca dicitur, quæ nimio luxu corrupta non est, neque laquearibus & marmoribus pellucet: neque eleganti tectorio aut lacunari perpolita est, sed laudabilem quandam mediocritatem ostendit.

IVRETVS. Noctes certarum mulierum] *Vox* certarum, *parum apta videtur, & hic variant libri forrasse,* clararum. *Iuretus*

EPISTOLA XCVIII.

NVNQVAM credideris felicem quenquam ex felicitate suspensum, fragilibus innititur, qui aduenticio lætus est. exibit gaudiũ quod intrauit. Ad illud ex se ortum fidele, firmumque est, & crescit, & ad extremum vsque prosequitur. Cetera quorum admiratio est vulgo, in diẽ bona sunt. Quid ergo? non vsui ac voluptati esse possunt?

possunt? Quis negat? Sed ita, si illa ex nobis pendent, non ex illis nos. Omnia quæ fortuna intuetur, ita fructifera ac iucunda fiunt, si quis habens illa, se quoque habet, nec in rerum suarum potestate est. Errant enim, mi Lucili, qui aut boni aliquid nobis, aut mali iudicant tribuere fortunam. Materiam dat bonorum ac malorum, & initia rerum apud nos in malum bonumve exiturarum. Valentior enim omni fortuna animus est: in vtráque partem ipse res suas ducit, beatæq; ac miseræ vitæ sibi causa est. Malus animus omnia in malum vertit, etiam quæ specie optimi venerant. Rectus atque integer corrigit praua fortunæ, & dura atque aspera ferendi scientia mollit: idemque & secunda grate excipit modesteque, & aduersa constanter atq; fortiter. Qui licet prudens sit, licet exacto faciat cuncta iudicio, licet nihil supra vires suas tentet: non contingit illi bonum integrum illud, & extra minas fortunæ positum, nisi certus aduersus incerta est. Siue alios obseruare volueris (liberius enim inter aliena iudicium est) siue teipsum fauore seposito, & senties hoc, & confiteberis. nihil ex his optabilibus & caris vtile esse, nisi te contra leuitatem casus, rerumque casum sequentium instruxeris: nisi illud frequēter & sine querela inter singula damna dixeris *Dijs aliter visum est*. Immo mehercule, vt carmen fortius ac iustius repetam, quo animum tuum magis fulcias, hoc dicito, quoties aliquid aliter quā cogitabas euenerit: *Dij melius*. Sic composito nihil accidet. sic autem componitur, si,

quid humanarum rerum varietas possit, cogitauerit, antequam senserit. Si & liberos, & coniugem, atque patrimonium: sic habuerit, tanquam non vtique semper habiturus, & tanquam non futurus ob hoc miserior si habere desierit. Calamitosus est animus futuri anxius, & ante miserias miser, qui sollicitus est, vt ea quibus delectatur, ad extremum vsque permaneant. Nullo enim tempore conquiescet, & expectatione futuri, præsentia, quibus frui poterat, amittet. In æquo est autem dolor amissæ rei, & timor amittendæ. Nec ideo præcipio tibi negligentiam. Tu vero metuenda declina, & quicquid consilio prospici potest, prospice. Quodcumque læsurum est, multo ante quam accidat, speculare & auerte. In hoc ipsum tibi plurimum conferet fiducia, & ad tolerandum omnino obfirmata mens. Potest fortunam cauere, qui potest ferre. Certe in tranquillo non tumultuatur. Nil est nec miserius nec stultius, quàm semper timere. Quæ ista dementia est malum suum antecedere? Denique, vt breuiter includam: quod sentio, & istos satageos, ac sibi molestos describam tibi, tam intemperantes in ipsis miseriis sunt, quàm ante illas. Plus dolet quàm necesse est, qui ante dolet quàm necesse sit. Eadem enim infirmitate dolorem non æstimat, qua non expectat. Eadem intemperantia fingit sibi perpetuam felicitatem fingit sibi crescere debere quæcunque contingerunt, non tantum durare: & oblitus fati quo humana iactantur, sibi vni fortuitorum constantiam spondet.

Egregie itaque videtur mihi Metrodorus dixisse in ea epistola, qua sororem, amisso optimæ indolis filio, alloquitur. Mortale est omne mortalium bonum. de his loquitur bonis, ad quæ concurritur. Nam illud verum bonum non moritur: certum est sempiternumque, sapientia & virtus: hoc vnum contingit immortale mortalibus. Ceterum tam improbi sunt, tanque obliti quo eát, quo illos singuli dies trudát, vt mirétur aliquid se amittere, amissuri vno die omnia. Quidquid est, cui dominus inscriberis, apud te est, tuũ nõ est. Nihil firmũ infirmo, nihil fragili ęternũ & inuictum est. Tam necesse est perire quàm perdere, & hoc ipsum, si intelligimus, solatium est, æquo animo perdere quod periturum est. Quid ergo aduersus has amissiones auxilij inueniemus? Hoc vt memoria teneamus amissa, nec cũ ipsis fructum excidere patiamur, quẽ ex illis percepimus. Habere, eripitur: habuisse, nunquam. Peringratus est, qui cum amiserit, pro accepto nihil debet. Rẽ nobis eripit casus, vsum fructũque apud nos relinquit, quem nos iniquitate desiderij perdimus. Dic tibi, Ex istis quæ terribilia videntur, nihil est inuictum. Singula vicere iam multi: ignem Mucius, crucem Regulus, venenum Socrates, exilium Rutilius, mortem ferro adactam Cato. Et nos vincamus aliquid. Rursus ista, quæ vt speciosa & felicia trahunt vulgum, à multis & sæpe contempta sunt. Fabricius diuitias imperator reiecit, censor notauit: Tubero paupertatem & se dignam & Capitolio iudicauit, cum fictilibus in publica cœna vsus,

ostendit debere his hominem esse contentum, quibus dij etiamnum vterentur. Honores repulit pater Sextius, qui ita natus vt rem deberet capessere, latum clauum diuo Iulio dante, non recepit. Intelligebat enim, quod dari posset & eripi posse. Nos quoque aliquid ex his faciamus animose. Simus inter exempla. Quare deficimus? Quare desperamus? Quicquid fieri potuit, potest. Nos modo purgemus animum, sequamurque naturam, à qua aberranti cupiendum timendumque est, & fortuitis seruiendum. Licet reuerti in viam. licet in integrum restitui. Restituamur, vt possimus dolores, quocunque modo corpus inuaserint, perferre, & fortunæ dicere: Cum viro tibi negotium est, quære quem vincas. His sermonibus, & his similibus, lenitur illa vis vlceris: quam opto mehercules mitigari, & aut sanari aut stare, & cum ipso senescere. Sed securus de ipso sum. de nostro damno agitur, quibus senex egregius eripitur. Nam ipse vitæ plenus est, cui adiici nihil desiderat sua causa, sed eorum quibus vtilis est. Liberaliter facit quòd viuit. Alius iam hos cruciatus finisset. hic tam turpe putat mortē fugere quam ad mortem cōfugere. Quid ergo: non si suadebit, exibit? Quid ni exeat: si nemo iam eo vti poterit? si nihil aliud quàm dolori operam dabit? Hoc est, mi Lucili, philosophiam in opere discere, & ad verum exerceri: videre quid homo prudens animi habeat contra mortem, contra dolorem: cum illa accedat, hic premat. Quid faciendum sit à faciente discendum est. Adhuc argumentis actum est, an possit aliquid dolori resistere, an mors

magnos quoque animos admota submittere. Quid opus est verbis? In rem præsentem eamus: nec mors illum contra dolorem facit fortiorem, nec dolor contra mortem. Contra vtrunque sibi fidit: nec spe mortis patiente dolet, nec tædio doloris libenter moritur. hunc fert, illam expectat.

AD EPISTOLAM XCVIII.

MORTALE est omne mortalium bonum.] *Ab Euripide hoc Metrodorus sumpserat.* θνητὰ δὲ θνητοῖς ὄλβος. MVRETVS

Honores repulit pater Sextius,] *Hic cum honores repudiasset, seque ad philosophiæ studium contulisset: sub principium tantam è suo illo consilio molestiam sensit, vt parum affuerit, quin mortem sibi ipse consciscerit. Plutarchus:* καθά περ φασὶ Σέξτιον τὸν Ρωμαῖον ἀφεικότα τὰς ἐν τῇ πόλει τιμὰς καὶ ἀρχὰς διὰ φιλοσοφίαν, ἐν δὲ τῷ φιλοσοφεῖν αὖ πάλιν δυσπαθοῦντα καὶ χρώμενον τῷ λόγῳ χαλεπῶς, τὸ πρῶτον ὀλίγου δεῆσαι καταβαλεῖν ἑαυτὸν ἔκ τινος διήρους.

Quibus senex egregius eripitur.] *Cum huius senis nullam in superioribus mentionem fecerit, facile adducor, vt putem, multa huius epistolæ principio desiderari.*

Nunquam credideris felicem quemquam ex felicitate suspensum. Fragilibus innititur qui aduentitio lætus est. Exibit, &c.] *Sunt codices qui legant, & forte rectius.* Nunquam credideris felicem quenquam esse ea felicitate suspensum quæ fragilibus innititur, qui aduentitio lætus est. Exibit, &c. PINCIANVS.

Fidele firmumque] *Scribe,* fidele firmumque est, *ex vetere lectione.*

Omnia quæ fortuna intuetur,] *Eadem* intuentur, non

intuetur.

Si quis habens ista se quoque habet,] *Scribe*, Si quis habens illa se quoque habet, *ex eadem.*

Vt carmen fortius ac iustius repetam, *Exemplaria quædam*, petam *legunt, non* repetam. *Alia*, au petam. *pro quo non absurde fortasse substitueris* amputem, *hoc est, breuius faciam.*

Quin vero metuenda declina.] *Scribe*, Tu vero metuenda declina, *ex omni vetere lectione.*

Et ad tolerandum omne confirmata mens. Omnino, *non* omne, *eadem.*

Tam intemperantes in ipsis miseriis quàm sunt ante illas.] *Puto inuersiones esse dictiones, legendumque*, tam intemperantes in ipsis miseriis sunt quàm ante illas.

Plus dolet quam necesse est Eadem enim infirmitate.] *Resarci locum mutilatum sic*: Plus dolet quàm necesse est, qui ante dolet quàm necesse sit. Eadem enim infirmitate, *ex vetere lectione.*

Intemperantia fingit sibi perpetuam felicitatem,] *Lege*, eadem intemperantia fingit. *&c. ex eadem.*

Et oblitus fati quo humana iactantur,] *Prior editio*, & oblitus huius peccati quo humana iactantur: *minus vitiose. legendum enim* petauri, *non* peccati: *ex omnibus scriptis exemplaribus. De cuius dictionis significatione lege iis glossematum scriptores.*

Mortale est omnium mortalium bonum.] Omne *legendum, non* omnium, *ex iisdem.*

Quo illo singuli dies turbent, *Vetus lectio* turbant, *forte*, trudant. *Gallicanum meum exemplar contra reliqua omnia* trahant, *non* turbant *legit, siue* turbent.

Æquo animo perdere quod periturum est] *Exemplar Facundi ac Primitiui*, æquo animo perdere quod perdendum est, *rectius.*

Intelligebat enim quod dari posset & eripi,] *Vetus lectio* intelligebat enim quod dari potest, & eripi posse. *Alij codices*, Intelligebat enim quod dari posset, & eripi posse.

Animosi sumus inter exempla, quare deficimus:] *Lege*, Sumus inter exempla, quare deficimus, *ex eadem.*

Ista vis vlceris, quam opto mehercules mitigari,] *Scri-*

be, illa vis vlceris, quam opto mehercule mitigari, *ex eadem*.

Sed securus de isto sum.] Ipso, *non* isto, *eadem*.

Quid ergo nonne suadebit & exibit.] *Corrigendum*, Quid ergo? non si suadebit, exibit? *ex eadem*.

Philosophiam in opere discere.] *Sic legunt pleraque omnia exemplaria. Vnum tantum scholasticum habet*, philosophiam in opus ducere.

EPISTOLA XCIX.

EPISTOLAM quam scripsi Marullo, cum filium paruulum amisisset, & diceretur molliter ferre, misi tibi. In qua non sum morem solitum secutus, nec putaui leniter illum debere tractari, cum obiurgatione esset, quàm consolatione dignior. Afflicto enim, & magnum vulnus male ferenti, paulisper cedendum est. Exsatiet se, aut certe primum impetum effundat. Hi qui sibi lugere sumpserunt, protinus castigentur, & discant quasdam etiam lacrymarum ineptias esse. Solatia expectas? cõuicia accipe. Tam molliter tu fers mortem filij, quid faceres, si amicum perdidisses? Decessit filius incertæ spei, paruulus: pusillum temporis perijt. Causas doloris conquirimus, & de fortuna etiam inique queri volumus, quasi non sit iustas querendi causas præbitura. At mehercule satis mihi iam videbaris animi habere etiam aduersus solida mala, nedum ad istas vmbras malorũ, quibus ingemiscunt homines moris causa. Quod damnorum omnium maximum est, si amicũ perdidisses, danda opera erat, vt magis gauderes quòd

habueras, quàm mæreres quòd amiseras. Sed plærique non computant, quanta perceperint, quantumve gauisi sint. Hoc habet inter reliqua mala dolor, quòd non superuacuus tantum, sed ingratus est. Ergo quod habuisti talem amicum, periit opera? Tot annis, tanta coniunctione vitæ, tam familiari studiorũ societate nihil actum est? Cum amico effers amicitiam. & quid doles amisisse, si habuisse non prodest? Mihi crede, magna pars ex illis quos amauimus, licet ipsos casus abstulerit, apud nos manet. Nostrum est quod præteriit tempus: nec quicquam est loco tutiore, quàm quod fuit. Ingrati aduersus percepta spe futuri sumus, quasi non quod futurum est, si modo successerit nobis, cito in præterita transiturum sit. Anguste fructus rerum determinat qui tantum præsentibus lætus est. Et futura & præterita delectant: hæc expectatione, illa memoria, sed alterum pendet, & non fieri potest: alterum non potest non fuisse. Quis ergo furor est, certissimo excidere? Acquiescamus his quæ iam hausimus, si modo non perforato animo hauriebamus, & transmittente quicquid acceperat. Innumerabilia sunt exempla eorum qui liberos iuuenes sine lacrymis extulerint: qui in senatum, aut in aliquod publicũ officium à rogo redierint, & statim aliud egerint? nec immerito. Nam primum superuacuum est dolere, si nihil dolendo proficias. Deinde iniquum est queri de eo quod vni accidit, & omnibus restat. Deinde desiderij stulta cõquestio est, vbi minimum interest inter amissum & deside-

rantem. Eo itaque æquiore animo esse debemus, quòd quos amisimus sequimur. Respice celeritatem rapidissimi temporis: cogita breuitatem huius spatij, per quod citatissimi currimus. Obserua hunc comitatum generis humani, eodem tendentis, minimis interuallis distinctum, etiam vbi maxima videntur. Quem putas periisse, præmissus est. Quid autem dementius, quàm cum idem tibi iter emetiendum sit, flere eum qui antecessit? Flet aliquis factũ, quod non ignorauit futurum: aut si mortem in homine nõ cogitauit, sibi imposuit. Flet aliquis factum, quod aiebat non posse non fieri. Quisquis aliquem queritur mortuum esse, queritur hominem fuisse. Omnes eadem condicio deuinxit. Cui nasci contingit, mori restat. Interuallis distinguimur, exitu æquamur. Hoc quod inter primum diem & vltimum iacet, varium, & incertum est. Si molestias æstimas, etiam puero longum: si velocitatem, etiam seni angustum. Nil non lubricum & fallax, & omni tempestate mobilius. Iactantur cuncta, & in contrarium transeunt, iubente fortuna: & in tanta volutatione rerum humanarum, nil cuiquam, nisi mors, certum. Tamen de eo queruntur omnes, in quo vno nemo decipitur. Sed puer decessit. Nondum dico melius agi cum eo qui vita defungitur. Ad eum trãseamus qui consenuit: quantulo vincit infantẽ? Propone profundi temporis vastitatem, & vniuersum complectere: deinde hoc quod ætatem vocamus humanam, compara immenso: videbis quàm exiguum sit quod optamus, quod ex-

tendimus. Ex hoc quantum lacrymæ, quantum sollicitudines occupant, quantum mors antequam veniat, optata, quantum valetudo, quantum timor, quantum teneri aut rudes aut inutiles anni. Dimidium ex hoc edormitur. Adiice labores, luctus, pericula: & intelliges etiam in longissima vita minimum esse quod viuitur. Sed quis tibi concedat, non melius se habere eum cui cito reuerti licet, cui ante lassitudinem peractum est iter? Vita, nec bonum, nec malum est: boni ac mali locus est. Ita nihil perdidit ille, nisi aleam damnum certiorem. Potuit euadere modestus ac prudens, potuit sub cura tua in meliora formari: sed (quod iustius timetur) potuit fieri pluribus similis. Aspice illos iuuenes, quos ex nobilissimis domibus in arenam luxuria proiecit. aspice illos, qui suam alienamque libidinem exercent mutuo impudici: quorum nullus sine ebrietate, nullus sine aliquo insigni flagitio dies exit. plus timeri quàm sperari potuisse manifestum erit. Non debes itaque causas doloris accersere, nec leuia incommoda indignando cumulare. Non hortor, vt nitaris & vrgeas. Non tam male de te iudico, vt tibi aduersus hæc totam putem virtutem aduocandam. Non est dolor iste, sed morsus: tu illum dolorem facis. Sine dubio multum philosophia profecit, si puerum nutrici adhuc quàm patri notiorem animo forti desideras. Quid? nunc ego duritiam suadeo, & in funere ipso erigere vultum volo, & animum ne contrahi quidem patior? Minime.

inhumanitas est ista, non virtus, funera suorum iisdem oculis, quibus ipsos videre, nec commoueri ad primam familiarium diuisionem. Puta autem me vetare. Quædam sunt sui iuris. Excidunt etiam retinentibus lacrymæ, & animum profusæ leuant. Quid ergo est? Permittamus illis cadere. non imperemus. Fluant quantum affectus eiecerit, non quantum posset imitatio. Nihil vero mærori adiiciamus, nec illum ad alienum augeamus exemplum. Plus ostentatio doloris exigit, quàm dolor. Quotus quisque sibi tristis est? Clarius cum audiuntur, gemunt: & taciti quietique, dum secretum est, cum aliquos viderint, in fletus nouos excitantur. Tum capiti suo manus ingerunt, quod potuerant facere, nullo prohibente, liberius? tum mortem comprecantur sibi; tunc lectulo deuoluuntur. Sine spectatore cessat dolor. Sequitur nos vt in aliis rebus: ita in hac quoque hoc vitium, ad plurium exempla componi, nec quid oporteat, sed quid soleat, aspicere. A natura discedimus: populo nos damus, nullius rei bono auctori, & in hac re, sicut in omnibus, inconstantissimo. Videt aliquem fortem in luctu suo: impium vocat, & efferatum. Videt aliquem collabentem, & corpori affusum: effeminatum ait, & eneruem. Omnia itaq; ad rationem reuocanda sunt. Stultius vero nihil est, quam famam captare tristitię, & lacrimas approbare. quas iudico sapienti viro alias permissas cadere, alias vi sua latas. Dicam quid intersit. Cum primum nos nuncius acerbi funeris perculit, cum tenemus corpus è com-

plexu nostro in ignem transiturum, lacrimas naturalis necessitas exprimit: & spiritus ictu doloris impulsus, quemadmodum totum corpus quatit, ita oculos, quibus adiacentem humorem premit & expellit. Hæ lacrimæ per elisionem cadunt, nolentibus nobis. Aliæ sunt quibus exitum damus memoria eorum quos amisimus, tractatur: & inest quiddam dulce tristitiæ: cum occurrunt sermones eorum iucun[illegible] hilaris, officiosa pietas, tunc ocul[illegible] in gaudio relaxantur. His indulgemus, [illegible]ncimur. Non est itaque, quòd lacrymas propter circunstantes assidentesque aut contineas, aut exprimas, nec cessant, nec fluunt vnquam tam turpiter, quàm finguntur. Eant sua sponte. Ire autem possunt placidis atque compositis. Sæpe salua sapientis auctoritate fluxerunt, tanto temperamẽto, vt illis nec humanitas, nec dignitas deesset. Licet, inquam, naturæ obsequi, grauitate seruata. Vidi ego in funere suorum verendos, in quorum ore amor eminebat, remota omni lugentium scæna. Nihil erat, nisi quod veris dabatur affectibus. Est aliquis & dolendi decor. hic sapienti seruandus est: & quemadmodum in ceteris rebus, ita & in lacrymis aliquid sat est. Imprudentium vt gaudia, sic dolores exundauere. Æquo animo excipe necessaria. Quid incredibile, quid nouum euenit? Quàm multis cum maxime funus locatur. quàm multis vitalia emuntur. quàm multi post luctum tuum lugent? Quoties cogitaueris puerum fuisse, cogita & hominem, cui nihil certi promittatur, quem

fortuna non vtique perducit ad senectutem: vnde visum est, dimittit. Ceterum de illo frequenter loquere, & memoriam eius quantum potes, celebra. quæ ad te sæpius reuertetur, si erit sine acerbitate ventura. Nemo enim libenter tristi conuersatur, nedum tristitiæ. Si quos sermones eius, si quos quamuis paruuli iocos cum voluptate audieras. sæpius repete: potuisse illum implere spes tuas, quas paterna mente conceperas, audacter affirma obliuisci quidem suorum, ac memoriam cũ corporibus efferre, & effusissime flere, meminisse parcissime inhumani animi est. Sic aues, sic fetus suos diligunt, quarum concitatus est amor, & pæne rabidus. sed cum amissis totus extinguitur. Hoc prudentem virum non decet. Meminisse perseueret. lugere desinat. Illud nullo modo probo, quod ait Metrodorus esse aliquam cognatam tristitiæ voluptatẽ, hanc ipsam captandam in eiusmodi tẽpore. Ipsa Metrodori verba subscripsi. De quibus non dubito, quid sis censurus. Quid enim turpius, quàm captare in ipso luctu voluptatem, immo per luctũ & inter lacrimas quoque quod iuuet quærere? Hi sunt qui nobis obiiciunt nimium rigorem, & infamãt præcepta nostra duritia quòd dicamus dolorem in animum aut dimittendum non esse, aut cito expellendum. Vtrum tandem est aut incredibilius, aut inhumanius, non sentire amisso amico dolorem, an voluptatem in ipso dolore aucupari? Nos quod præcipimus, honestum est. Cum aliquid lacrimarum affectus effuderit, &, vt ita dicam, despumauerit, non esse traden-

dum animum dolori. Quid tu dicis? miscendam ipsi dolori voluptatem. Sic consolamur crustulo pueros, sic infantium fletum infuso lacte compescimus. Ne illo quidem tempore quo filius ardet, aut amicus exspirat, cessare pateris voluptatem, sed ipsum vis titillare mærorem. Vtrum honestius dolor animo submouetur, an voluptas ad dolorem quoque admittitur? admittitur, dico? captatur, & quidem ex ipso. Est aliqua, inquit, voluptas cognata tristitiæ. Illud nobis licet dicere: vobis quidem non licet. Vnum bonum nostis voluptatem, vnum malum dolorem. Quæ potest inter bonum & malum esse cognatio? Sed puta esse. Nunc potissimum eruitur: & ipsum dolorem scrutamur an aliquid habeat iucundum circa se & voluptarium. Quædã remedia alia partibus corporis salutaria, velut fœda & indecora, adhiberi aliis nequeunt: & quod alibi prodesset sine damno verecundiæ, id fit inhonestum loco vulneris. Non te pudet luctum voluptate sanare? Seuerius ista plaga sananda est. Illud potius admone, nullum mali sensum ad eum qui perit, peruenire. Nam si peruenit, non periit. Nulla, inquam, eum res lædit, qui nullus est. Viuit, si læditur. Vtrum putas illi male esse quòd nullus est, an quod est adhuc aliquis? Atqui nec ex eo potest ei tormentũ esse, quod non est: quis enim nullius sensus est? nec ex eo, quòd est. Effugit enim maximum mortis incommodum, non esse. Illud quoque dicamus ei qui deflet ac desiderat in ætate prima raptum: Omnes quantum ad breuitatem æui, si

vniuerso cõpares, & iuuenes & senes in æquo sumus. Minus enim ad nos ex omni ætate venit, quàm quòd minimum esse quis dixerit, quoniã quidem minimum aliqua pars est. Hoc quod viuimus, proximum nihilo est: & tamen ob demẽtiam nostram late disponitur. Hæc tibi scripsi non tanquã expectaturus esses remedium à me tam serum: liquet enim mihi te locutum tecum, quicquid lecturus es: sed vt castigarem illam exiguam moram, qua à te recessisti, & in reliquum exhortarer, contra fortunam tolleres animos: & omnia eius tela, non tanquam possent venire, sed tanquam vtique essent ventura, prospiceres.

AD EPISTOLAM XCIX.

MVRETVS.

CLARIVS cum audiuntur, gemunt.] *Vt Gellium facere ait Martialis:*

Amissum non flet, cum sola est, Gellia patrem:
Si quis adest, iussæ prosiliunt lacrimæ. *Verum autem est, quod subijcitur:*
Ille dolet vere, qui sine teste dolet.

Esse aliquam cognatam tristitiæ voluptatem,] *Ouidius:*
est quædam flere voluptas.
Expletur lacrimis egeriturque dolor.

Ipsa Metrodori verba subscripsi,] *Desiderari hoc loco Græca verba Metrodori, etiam lacuna, quæ in vetere libro est, indicat.*

PINCIANVS.

Quibus ingemiscunt homines amoris causa. *Exemplar Franciscanum non habet* amoris, *sed* moris.

Quantum ve gauisi sint.] *Particula* ve *redundat, ex vetere lectione*

Hoc habet inter reliqua mala dolor, quod non supervacuus tantum, sed ingratus est.] *Legendum,* hoc habet in-

ter reliqua mali dolor. Non superuacuus tantum, sed ingratus est *ex eadem.*

Aut si mortem in homine non cogitant,]*Scribendum puto* At, *non* Aut.

Flet aliquis factum quod aiebat non posse fieri.]*Exemplar Facundi & Primutius*, Flet aliquis factum quod aiebat non posse non fieri.

Sed quis tibi concedit,]*Vetus lectio* concedat, *non* concedit.

Ita nihil perdidit ille, nisi aleam in damnum certius] *Castiga*, Ita nihil perdidit ille, nisi aleam in damnum certiorem, *ex eadem.*

Puta autem me vetare quædam quæ non sunt sui iuris.] *Lege*, Puta autem me vetare. Quædam sunt sui iuris. *ex eadem.*

Quibus adiacentem humorem perpremit]*Lego* premit, *non* perpremit, *ex eadem.*

Nec fluunt vnquam tam turpiter, quàm finguntur.]*Scribendum opinor*, nec fluunt vnquam tam turpiter, quàm cum finguntur.

Quàm multis vitalia eruuntur.]*Vetus lectio*, quàm multi vitalia emittunt.

Sic aues: sic feræ suos diligunt,]*Scribe*, Sic aues, sic feræ suos diligunt fœtus, *ex eadem.*

Hanc ipse captandam in eiusmodi tempore.] *Sic prior editio. Sed legendum arbitror* esse, *non* ipse. *Alioqui in meo peruetere exemplari redundat hæc dictio.*

Dolorem aut admittendum non esse,] *Scribito*, dolorem aut admittendum in animum non esse, *ex vetere lectione.*

Dico admittitur captatur.] *Inuerte dictiones*, Admittitur, dico captatur, *ex eadem. & si in meo vetusto codice immo legitur, vbi scriptum est* dico, *& paulo post* curanda, *nõ* sananda, *aliquot præferunt exemplaria.*

ERASMVS. Quam multis vitalia emuntur.] *Sic prior in aliis erat*, emittunt. eruuntur, *opinor legendum. Sensit enim de cadaueribus, quibus eximuntur vitalia, vt possint condiri.*

Metrodori verba subscripsi,] *In duobus exemplaribus comperi vestigia Græcorum elementorum sed adeo deprauata, vt ex his nihil potueris coniici dignum memoratu.*

EPIST.

EPISTOLA C.

FABIANI Papirij libros, qui inscribuntur ciuilium, legisse te cupidissime scribis, sed non respondisse expectationi tuae. Deinde oblitus de philosopho agi, compositionem eius accusas. Puta esse quod dicis: & effundi verba, non fingi. Primum habet ista res suam gratiam: & est decor proprius orationis leniter lapsae. Multum enim interesse existimo, vtrum exciderit, an fluxerit. Nunc in hoc quoque quod dicturus sum, ingens differentia est. Fabianus mihi non effundere videtur orationem, sed fundere. Adeo larga est, & sine perturbatione, non sine cursu tamen, veniens. Illud plane fatetur & praefert, non esse se tractatam, nec diu tortá, sed ita vt eius esse credamus. Mores ille, non verba composuit: & animis scripsit ista, non auribus. Praeterea ipso dicente non vacasset tibi partes intueri: adeo te summa rapuisset. & fere quae impetu placent, minus praestant ad manum relata. Sed illud quoque multum est, primo aspectu oculos occupasse, etiam si contemplatio diligens inuentura est quod arguat. Si me interrogas, maior ille est qui iudicium abstulit, quàm qui meruit. Et scio hunc tutiorem esse: scio audacius sibi de futuro promittere. Oratio solicita philosophum non decet. Vbi tandem erit fortis & constans, vbi periculum sui faciet qui timet verba? Fabianus non erat negligens in oratione, sed securus.

Sſ

Itaque nihil inuenies sordidum. Electa verba sunt, non captata, nec huius sæculi more contra naturá suam posita & inuersa, splendida tamen: quamuis sumantur è medio: sensus honestos & magnificos habent, non coactos in sententiá, sed altius ductos. Videbimus, quid parũ recisum sit, quid parũ structum, quid non huius recentis politura. Cum circumspexeris omnia, nullas videbis angustias inaneis. Desit sane varietas marmorum: & concisura aquarum cubiculis interfluentiũ, & pauperis cella, & quicquid aliud luxuria, non contenta decore simplici, miscet. Quod dici solet, domus recta est. Adiice nunc, quod de compositione non constat. Quidam illam volunt esse ex horrido comptam: quidam vsque eo aspera gaudent, vt etiam quæ mollius casus explicuit, ex industria dissipent, & clausulas abrumpant, ne ad expectatum respondeant. Lege Ciceronem, Compositio eius vna est: pedem seruat, curata, lenta & sine infamia mollis. At contra Pollionis Asinij salebrosa & exsiliens, & vbi minime expectes, relictura. Denique apud Ciceronem omnia desinunt: apud Pollionem cadunt: exceptis paucissimis, quæ ad certum modum & ad vnum exemplar astricta sunt. Humilia præterea tibi videris dicis omnia, & parum erecta: quo vitio carere eum iudico. Non sunt humilia illa, sed placida. Sunt enim tenore quieto cópositoque formata, nec depressa, sed plana. Deest illis oratorius vigor, stimulique quos quæris, & subiti ictus sententiarum. Sed totũ corpus vide, quan-

nis non sit comptum, honestum est. Non habet oratio eius dignitatem. Affer quem Fabiano possis præponere. Dic Ciceronem, cuius libri ad philosophiam pertinentes, pæne totidem sunt, quot Fabiani. Cedam. sed non statim pusillum est, si quid maximo minus est. Dic Asinium Pollionem. Cedam. sed vt respondeam. In re tanta eminere est, & post duos esse. Nomina adhuc Liuium. Scripsit enim & dialogos, quos non magis philosophiæ annumerare possis, quam historiæ: & ex professo philosophiam continentes libros. Huic quoque dabo locum. Vide tamen, quàm multos antecedat, qui à tribus vincitur, & tribus eloquentissimis. Sed non præstat omnia. Non est fortis oratio eius, quamuis elata sit: non est violenta, nec torrens, quamuis effusa sit: non est perspicua, sed pura. Desideras inquis, cõtra vitia aliquid aspere dici, cõtra pericula animose, contra fortunã superbe, cõtra ambitionem contumeliose. Volo luxuriam obiurgari, libidinem traduci, impotentiam frangi. Sit aliquid oratorie, acre, tragice grande, comice exile. Vis illum assidere pusillæ rei, verbis? Ille rerum se magnitudini addixit: eloquentiam, velut vmbram, non hoc agens, trahit. Non erunt sine dubio singula circumsecta, nec in se collecta, nec omne verbum excitabit ac punget. Fateor. exibunt multa, nec ferient, & interdum otiosa præterlabetur oratio: sed multum erit in omnibus locis, & ingens sine tædio spatium. Denique illud præstabit, vt liqueat tibi, illum sensisse, quæ scripsit. Intelliges actum hoc, vt tu sci-

res quid illi placeret, non vt ille placeret tibi. Ad profectum omnia tendunt, & ad bonam mentem. Non quæritur plausus. Talia esse scripta eius nō dubito, etiam si magis reminiscor quàm teneo: hæretque mihi color eorum, non ex recenti cōuersatione familiariter, sed summatim, vt solet, ex vetere notitia. Cum audirem certe illum, talia mihi videbantur, non solida, sed plena quæ adolescentem indolis bonæ attollerent, & ad imitationem sui vocarent, sine desperatione vincendi. Quæ mihi adhortatio videtur efficacissima. Deterret enim, qui imitandi cupiditatem modo fecit, spem abstulit. Ceterum verbis abundabat, sine commendatione partium singularum, in vniuersum magnificus.

AD EPISTOLAM C.

MVRETVS. PAVPERIS cella.] *Multos alios locos in hac epistola restitui: in hoc labor omnis meus irritus fuit.*

PINCIANVS. Qui inscribuntur ciuilium,] *Quidam codices agnoscunt hanc lectionem. Alij habent,* qui inscribuntur artium ciuilium. *Alij,* qui inscribuntur artium & Iulium. *Alij sine coniunctione,* Artium Iulium. *Alij,* Archinilium.

Et non respondisse expectationi tuæ,] *Legendum reor,* sed non respondisse expectationi tuæ.

Puto esse quod dicis, & effundi verba, non fingi.] *Lege,* Puta esse quod dicis, & effundi verba, non figi, *ex vetere lectione.*

Non effundere videtur orationem, sed fundere.] *In exemplari Facundi & Primitius vtrobique legitur* effundere. *Puto in priore loco scribendum esse* fundere. in posteriore effundere. *Sequitur enim,* adeo larga est. *Item non longe à fine epistolæ de oratione eius loquens,* non est, *inquit,* violenta, nec torrens, quamuis effusa sit.

Primo aſpectum oculorum occupaſſe,] *Scribe*, Primo aſpectu oculos occupaſſe, *ex vetere lectione.*

Quod parum reciſum ſit, quod parum ſtructum,] *Eadem* quid, *non* quod, *vtrobique. Item* ſtrictum *puto ſcribendum, non*, ſtructum, *quia ſequitur non multo poſt*, exceptis pauciſſimis quæ ad certum modum, & ad vnum exemplar aſtricta ſunt. *quamuis de Pollione id, non de Fabiano.*

Non ſunt enim tenore quieto compoſitoque formata.] *Caſtiga ex eadem*, & ad animi tenorem quietum compoſitumque formata.

Sed totum corpus videri quàm ſit comptum honeſtũ eſt.] *Sic prior editio. Aliter tamen eadem*, Sed totum corpus videris quàm ſit comptum. Honeſtum eſt.

Quos non magis philoſophiæ annumerare poſſis, quàm hiſtoriæ.] *Aut inuerſas eſſe dictiones opinor, & legendum*, quos non magis hiſtoriæ annumerare poſſis, quàm philoſophiæ: *aut certe eradendam eſſe negationem* non, *& ſcribendum*, quos magis philoſophiæ, *cætera.*

Non eſt fortis oratio eius, quamuis elata ſit:] *Exemplar domeſticum* electa *habet, non* elata.

Deſideras, inquis, contra vitia aliquid aſpere dici.] *Lege*, Deſideres, inquit, contra vitia, &c. *ex vetere lectione.*

Non erunt ſine dubio ſingula circumſpecta,] *Exemplar Franciſcanum* circumſecta *legit, non* circumſpecta: *vt puto, recte. Præceſſit namque*, Videbimus quid parum reciſum ſit: *& ſequitur e veſtigio*, nec in ſe collecta.

Sed multum erit in omnibus locis & ingens ſine tædio ſpacium.] *Corrige*, Sed multum erit in omnibus lucis. Sed ingens ſine tædio ſpacium, *ex vetere lectione.*

Deterret enim qui imitandi cupiditate non fecit, ſpem abſtulit] *Exemplar Franciſcanum ſine negatione pulcherrime:* Deterret enim qui imitandi cupiditatem fecit, ſpem abſtulit.

Conciſura aquarum à cuniculis interfluentium, & pauperis cella.] Quidam habebant *à cubiculis*: quod erat tolerabile, ſi tollas *à* præpoſitionem. *Sed pauperis*, conſtat vocem eſſe ſuppoſititiam: nec adhuc queo diuinare, quid ſit reponendum. ERASMVS.

EPISTOLA CI.

OMNIS dies, omnis hora, quàm nihil simus ostendit, & aliquo argumento recenti admonet fragilitatis oblitos, cum æterna meditantes respicere cogit ad mortem. Quid sibi istud principium velit, quæris. Senecioné Cornelium, equitem Romanum splendidum & officiosum, noueras. ex tenui principio se ipse promouerat, & iam illi decliuis erat cursus ad cetera. Facilius enim crescit dignitas, quàm incipit. Pecunia quoque circa paupertatem plurimam moram habet, dum ex illa ereptat. Hic etiam Senecio diuitijs imminebat, ad quas illum duæ res ducebant efficacissimæ, & quærendi, & custodiédi scientia, quarum vel altera locupletem facere potuisset. Hic homo summæ frugalitatis, non minus patrimonij quàm corporis diligens, cum me ex consuetudine mane vidisset, cum per totum diem amico grauiter affecto, & sine spe iacenti, vsque in noctem assedisset, cum hilaris cœnasset, genere valetudinis præcipiti abreptus, angina, vix compressum arctatis faucibus spiritū traxit in lucem. Intra paucissimas ergo horas, postquam omnibus erat sani ac valentis officijs functus, decessit. Ille qui & mari & terra pecuniam agitabat, qui ad publica quoque, nullum relinquens inexpertum genus quæstus, accesserat, in ipso actu bene cedentium rerum, in ipso procurrentis pecuniæ impetu, raptus est,

Insere nunc Melibaee pyros, pone ordine vites.

Quàm stultum est aestatem disponere. ne crastino quidem dominamur. O quanta dementia est spes longas inchoantibus. Emam, aedificabo, credam, exigam, honores geram, tum demũ lassam & plenam senectutem in otium referam. Omnia, mihi crede, etiam felicibus dubia sunt. Nihil sibi quisquam de futuro debet promittere. Id quoque quod tenetur, per manus exit: & ipsam quam premimus orã casus, incidit. Voluitur tempus rata quidem lege, sed per obscurum. Quid autem ad me, an naturae certum sit, quod mihi incertum est? Nauigationes longas, & pererratis littoribus alienis, seros in patriam reditus proponimus militiam, & castrensium laborum tarda manu pretia, procurationes, officiorumque per officia processus: cum interim ad latus mors est: quae quoniã nunquam cogitatur, nisi aliena, nobis subinde ingeruntur mortalitatis exempla, non diutius, quàm dum miramur, haesura. Quid autem est stultius, quàm mirari id vllo die factum, quod omni potest fieri? Stat quidem terminus nobis, vbi illum inexorabilis fatorum necessitas fixit: sed nemo scit nostrum, quàm prope versetur. Sic itaque formemus animum, tanquam ad extremũ ventum sit. Nihil differamus. Quotidie cum vita paria faciamus. Maximũ vitae vitium est, quòd imperfecta semper est, quòd etiam aliquid ex illa differtur. Qui quotidie vitae suae summam manum imposuit, non indiget tempore. Ex hac autem indigentia

timor nascitur, & cupiditas futuri exedens animũ. Nihil est miserius dubitatione venientium, quorsum euadent. Quantum sit illud quod restat, aut quale, collecta mens inexplicabili formidine agitatur. Quomodo effugiemus hanc volutationem? Vno, si vita nostra non prominebit, si in se colligetur. Ille enim ex futuro suspenditur cui irritum est præsens. Vbi vero quicquid mihi debui, redditũ est, vbi stabilita mens scit, nihil interesse inter diem & seculum, quicquid deinceps dierum rerumque venturum est, ex alto prospicit, & cum multo risu seriem temporũ cogitat. Quid enim varietas mobilitasque casuum perturbabit, si certus sis aduersus incerta? Ideo, mi Lucili, propera viuere: & singulos dies, singulas vitas puta. Qui hoc modo se aptabit, cui vita sua quotidie fuit tota, securus est. In spe viuentibus, proximum quodque tempus elabitur, subitque auiditas, & miserrimũ atque miserrima omnia efficiens, metus mortis. Inde illud Mæcenatis turpissimum votum: quo & debilitatẽ non recusat, & deformitatem, & nouissime acutam crucem, dummodo inter hæc mala spiritus prorogetur.

Debilem facito manu,
Debilem pede, coxas:
Tuber adstrue gibberum,
Lubricos quate dentes.
Vita dum superest, bene est.
Hanc mihi, vel acutam,
Si das, sustineo crucem.

Quod miserrimum erat, si incidisset, optatur, &

tanquam vita petitur, supplicij mora. Contemptissimum putarem, si viuere vellet vsque ad crucem. Tu vero, inquit, me debilites licet, dum spiritus in corpore fracto & inutili maneat: depraues licet, dum monstroso & distorto temporis aliquid accedat suffigas licet, & acutam sessuro crucem subdas. Est tanti, vulnus suum premere, & patibulo pendere destrictum, dum differat id quod est in malis optimum, supplicij finem. Est tanti, habere animam, vt agam. Quid huic optes, nisi deos faciles? quid sibi vult ista carminis effeminati turpitudo? quid timoris dementissimi pactio? quid tam fœda vitæ mendicatio? Huic putas vnquam recitasse Virgilium.

Vsque adeone mori miserum est?

Optat vltima malorum: & quæ pati grauissimũ est, extendi ac sustineri cupit. qua mercede? scilicet vitæ longioris. Quid autẽ huius viuere est? Diu mori. Inuenitur aliquis, qui malit inter supplicia tabescere, & perire membratim, & toties per stillicidia amittere animam, quàm semel exhalare? Inuenitur qui velit adactus ad illud infelix lignum, iam debilis, iam prauus, & in fœdum scapularum ac pectoris tuber elisus, cui multæ moriendi causæ etiam citra crucem fuerant, trahere animam tot tormenta tracturam? Nega nunc magnum beneficium esse naturæ, quod necesse est mori. Multi peiora pacisci adhuc parati sunt: etiam amicum prodere, vt diutius viuant. & liberos ad stuprum manu sua tradere, vt contingat lucem videre, tot consciam scelerum. Excutienda vitæ cupido est: discendumque

nihil interesse quando patiaris, quod quandoque patiendũ est: quàm bene viuas referre, non quandiu: saepe autem in hoc esse bene, ne diu.

AD EPISTOLAM CI.

MVRETVS PLVRIMVM moram] *Inepte in aliis* plurimum amorem. *Quod autem hic ait Seneca, difficillimam esse luctationem iis qui ex paupertate conantur emergere: Vbi autem ex ea erepserunt, faciliores eis & expeditiores esse progressus: idem olim nobilem quendam nauclerum Lampin nomine, dixisse tradunt. Interrogatum enim quomodo tantas opes sibi comparasset, respondisse, paruas quidem magno, magnas autem paruo labore. Plutarchus ἐν τῷ εἰ γέροντι πολιτευτέον. Proculus in Hesiodum.*

Oram casus incidit.] *Oram vocat funem nauticum. Male autem* alij, horam.

PINCIANVS. Cum aeterna meditantes respicere cogit ad mortem.] *Scribe,* Tum aeterna meditatos, *&c. ex vetere lectione.*

Pecunia quoque circa paupertatem plurimum amorem habet, dum ex illa ereptat.] *Sic omnia legunt exemplaria, sed qui sit sensus non percipio, forte scribendum non* amorẽ, *sed* morae. *aut, si, hoc arridet magis,* molem.

Illi qui & mari & terra pecuniam agitabat, qui ab publica quoque,] *Lego,* Ille quem & mari & terra pecunia agitabat, *ex vetere lectione. & in vno tantum meo codice scriptum annotaui* publicanos, *non publica.*

In ipso actu bene cedentium rerum,] *Fortasse verior est lectio* ictu *hoc est, momento quàm* actu.

Et castrensium laborum tarda manu precia,] *Scribe coniunctim* manuprecia, *ex vetere lectione.*

Quae quoniam nunquam cogitatur, nisi aliena, nobis subinde ingeruntur mortalitatis exempla.] *Lege,* Quae quoniam nunquam cogitatur nisi aliena, subinde nobis ingerantur mortalitatis exempla, *ex vetere lectione, & praecipue ex exemplari Franciscano.*

Tanquam ad extremum ventum sit.] Extrema, *non* extremum, *eadem agnosces.*

Quod etiam aliquid ex illa differtur.] *Mendosa verba, & difficilis ad corrigendum coniectura. Sed ni fallor, verior erit scriptura,* quòd in aliud ex alio differtur. *Nam & vetus omnis lectio pro* etiam aliquid, *habet* in aliquid: *& hoc verbum* aliquid, *cum per compendium scribitur, dubitationem affert, sitne legendum* aliquid, *an* aliud, *sicut etiam hoc ipso loco scriptum erat in exemplari Facundi & Primitiui.*

Nihil est miserius dubitatione vehementer irruentium, quorsum euadant.] Venientium, *non* vehementer irruentium, *omnia fere exemplaria scripta: vt forte legendum sit* voluentium, *siue* volutantium. *Cui lectioni suffragari videtur quod sequitur:* Quomodo effugiemus hanc volutationem.

Collecta mens inexplicabili formidine agitatur.] Explicabili *omnia exemplaria, non* inexplicabili. *quibus fauet quod sequitur statim,* Vno si vita nostra non prominebit, si in se colligitur. *Considerandum tamen an desit negatio, sicuti multis locis superfluit, & legendum sit,* Non collecta mens, *siue* incollecta mens, *vt sint honesto dicendi modo inculcata duo nomina,* incollecta & inexplicabili, *idem habentia initium.*

Si certus sis aduersus incerta.] *Legendum* sit, *non* sis, *præcessit enim verbum tertia persona* cogitat, *ex vetere lectione.*

Subitque auiditas, & miserrimum atque miserrima omnia efficiet. metus mortis.] *Castiga,* subitque auiditas temporis, & miserrimus atque miserrima omnia efficiens, metus mortis, *ex eadem.*

Debilem facito manu, debilem pede. Coxa tuber astrue gibberum.] *Scribe,* Debilem facito manu Debilem pede. Debilem coxa. Tuber astrue gibberum. *ex eadem.*

Hanc mihi vel acutam si subdas crucem sustineo, quod miserrimum erat.] *Scribe,* Hanc mihi vel acuta si sedeam cruce sustine. Quod miserrimum erat. *ex eadem. etsi impressæ lectioni fauere videantur verba mox paulo sequentia,* suffigas licet & acutam sessuro crucem subdas. *sed* cessuro *ibi, non* sessuro *scribi debet, vt notabo. Ita verba illa magis ab antiqua lectione stant quàm ab impressa.*

Quid tam fœda vitæ mendicatio?] *Sunt codices qui legant, non* mendicatio, *sed* commendatio, *nescio quàm recte,*

quia supra velut commendauit vitam suam, cum dixit, Hanc mihi vel acuta si sedeam cruce sustine.

OBSOPÆVS *Lipsius comm. ad 12. Annal. Taciti: Male substituunt* publicanos *per* publica *intelligitur τὸ δημόσιον, τελωνεῖα.*

EPISTOLA CII.

QVOMODO molestus est iucundum somnium videnti qui excitat: aufert enim voluptatem, etiam si falsam, affectum tamen veri habentem: sic epistola tua mihi fecit iniuriam: reuocauit enim me cogitationi aptę traditum, & iturum, si licuisset, vlterius. Iuuabat de æternitate animarum querere, immo mehercule credere. Credebam enim facile opinionibus magnorum virorum, rem gratissimam promittentium magis quàm probantium. Dabam me spei tantæ. Iam eram fastidio mihi, iam reliquias ætatis infractæ contemnebam, in immésum illud tempus, & in possessionem omnis æui transiturus, cum subito experrectus sum, epistola tua accepta, & tam bellum somnium perdidi. quod repetam, si te dimisero, & redimam. Negas me epistola prima totam quæstionem explicuisse, in qua probare conabar id quod nostris placet, claritatem quæ post mortem cõtingit bonum esse. Id enim me non soluisse, quod opponitur nobis. Nullum, inquiunt, bonum ex distantibus. Hoc autem ex distantibus constat. Quod interrogas, mi Lucili, eiusdem quæstionis est, loci alterius: & ideo non hoc tantum, sed alia quoque eodem

pertinentia distuleram. Quædam enim, vt scis, mortalibus rationalia immixta sunt. Itaq; illam partẽ recta ad mores pertinentem tractaui. Nũquid stultum sit ad superuacuum, vltra extremũ diem curas transmittere. An cadant bona nostra nobiscum, nihilque sit eius qui nullus est. An eo quodcunque erit sensuri simus aliquid fructus antequã percipi possit. Hęc autẽ omnia ad mores spectãt. Itaque suo loco posita sunt. At quę à dialecticis contra hanc opinionem dicuntur, segreganda fuerunt: & ideo seposita sunt. Nunc quia omnia exigis, omnia quæ dicunt persequar, deinde singulis occuram. Nisi aliquid prædixero, intelligi non poterunt quæ refellentur. Quid est, quod prædicere velim? Quædam continua esse corpora, vt hominem: quædam composita, vt nauem, domum: omnia, denique quorum diuersæ partes iunctura in vnum sunt coactæ: quædam ex distantibus, quorum adhuc membra separata sunt, tanquam exercitus, populus, senatus. Illi enim per quos ista corpora efficiuntur, iure aut officio cohærent, natura diducti & singuli sunt. Quid est quod etiam nunc prædicere velim? Nullum bonum putamus esse, quod ex distantibus constat. Vno enim spiritu vnum bonum contineri ac regi debet, vnum esse vnius boni principale. Hoc si quãdo desideraueris, per se probatur. Interim ponendum fuit, quo nostra tela nitatur. Dicitis inquit, nullum bonum ex distantibus esse. Claritas autem ista, bonorum virorum opinio est. Nam quomodo fama non est vnius sermo, nec infamia vnius mala existi-

matio: sic ne claritas, vni bono placuisse. Consentire in hoc plures insignes & præstantes viri debent, vt claritas sit. Hæc autem ex iudiciis plurimũ efficitur, id est, distantium: ergo non est bonum. Claritas, inquit, laus est à bonis bono reddita: laus oratio: oratio vox est aliquid significans. Vox autẽ, licet virorum sit bonorum, bonũ non est. Neque enim quicquid vir bonus facit, bonum est. Nam & plaudit, & sibilat: sed nec plausum quisquam, nec sibilum, licet omnia eius admiretur & laudet, bonum dicit, non magis quàm sternutamentum aut tussim. Ergo claritas bonum non est. Ad summam, dicite nobis, vtrum laudantis, an laudati bonum sit? Si laudantis bonum esse dicitis, tam ridiculam rem facitis, quàm si affirmetis meum esse, quod alius bene valeat. Sed laudare dignos, honesta actio est: ita laudantis bonum est, cuius actio est, non nostrum qui laudamur. Atqui hoc quærebatur. Respondebo nunc singulis cursim. Primum, an sit aliquid ex distantibus bonum, etiam nunc quæritur, & pars vtraque sententias habet. Deinde claritas non desiderat multa suffragia: potest & vnius boni viri iudicio esse contenta. Nam omnes bonos bonus vnus indicat. Quid ergo, inquit, & fama erit vnius hominis existimatio, & infamia vnius malignus sermo? Gloriam quoque, inquit, latius fusam intelligo. Consensum enim multorũ exigit. Diuersa horum condicio est, & illius. Quare? Quia si de me bene vir bonus sentit, eodem loco sum, quo si omnes boni idem sentirent. Omnes enim si me cognoue-

rint, idem sentient. Par illis idemque iudicium est: æque vero sentitur ab his qui dissidere non possunt. Ita pro eo est, ac si omnes idem sentiant: quia aliud sentire non possunt. Ad gloriam & famam non est satis vnius opinio. Illic idem potest vnius sententia, quod omnium: quia omnium si rogentur, vna erit. Hic diuersa dissimilium iudicia sunt. dissimiles affectus. Dubia omnia inuenias, leuia suspecta. Putas tu, posse sententiam vnam omnium esse? Non est vnius vna. Illis placet verum. Veritatis vna vis, vna facies est. Apud hos falsa sunt, quibus assentiuntur. Nunquam autem falsis constantia est. Variantur & dissident. Sed laus, inquit, nihil aliud quàm vox est. Vox autem bonum non est. Cum dicant claritatem laudem esse bonorum à bonis redditam, iam non ad vocem referunt, sed ad sententiam. Licet enim vir bonus taceat, sed aliquem iudicet dignũ laude, laudatus est. Præterea aliud est laus, aliud laudatio. Hæc & vocem exigit. Itaque nemo dicit laudẽ funebrem, sed laudationem, cuius officium oratione constat. Cum dicimus aliquem laude dignum, non verba illi benigna hominum, sed iudicia promittimus. Ergo laus etiam taciti est bene sentientis, ac bonum virum apud se laudantis. Deinde, vt dixi, ad animum refertur laus, non ad verba, quæ conceptam laudem egerunt, & in notitiam plurimum emittunt. Laudat, qui laudandum esse iudicat. Cum Tragicus ille apud nos ait, Magnificum esse laudari à laudato viro: laude digno, ait. Et cum æque antiquus poeta ait, Laus alit

artes: non laudationem dicit, quæ corrumpit artes. Nihil enim æque & eloquentiam, & omne aliud studium auribus deditũ vitiauit, quàm popularis assensio. Fama vtique vocem desiderat, claritas non. potest enim citra vocem contingere, contenta iudicio: plena est, non tantum inter taceuteis, sed etiam inter reclamanteis. Quid intersit inter claritatem & gloriam, dicam. Gloria multorum iudiciis constat, claritas bonorum. Cuius, inquit, bonum est claritas, id est, laus bono à bonis reddita, vtrum laudati an laudantis? Vtriusque: meum qui laudor, quia natura me amantem omnium genuit, & bene fecisse gaudeo, & gratos me inuenisse virtutum interpretes lætor. Hoc plurium bonum est, quòd grati sunt, sed & meum. Ita enim animo compositus sum, vt aliorum bonum, meum iudicem: vtique eorum quibus ipse sum boni causa. Est illud laudantium bonum. Virtute enim geritur. Omnis autem virtutis actio bonum est. Hoc contingere illis non potuisset, nisi ego talis essem. Itaque vtriusque bonum est, merito laudari: tam mehercule, quam bene iudicasse, iudicantis bonum est, & eius, secundum quẽ iudicatum est. Nunquid dubitas, quin iustitia & habentis bonum sit, & eius cui debitum soluit? Merentem laudare, iustitia est: igitur vtriusque bonum est. Cauillatoribus istis abunde respondimus. Sed non debuit hoc nobis esse propositum, argutias serere, & philosophiã in has angustias ex sua maiestate detrahere. Quãto satius est, ire aperta via & recta, quam

ſibi ipſi flexus diſponere, quos cum magna moleſtia debeas relegere. Neque enim quicquam aliud iſtæ diſputationes ſunt, quàm inter ſe perite captantium luſus. Dic potius, quàm naturale ſit, in immenſum mentem ſuam extendere. Magna & generoſa res eſt humanus animus: nullos ſibi poni niſi communes & cum Deo terminos patitur. Primum humilem non accipit patriam. Epheſum aut Alexandriam, aut ſi quod eſt etiamnum frequentius incolis, latius tectis ſolum. Illi patria eſt, quodcunque ſuperne vniuerſa circuitu ſuo cingit. Hoc omne conuexum, intra quod iacent maria cum terris, intra quod aër humanis diuina ſecernens etiam coniungit, intra quod diſpoſita tot numina in actus ſuos excubant. Deinde arctam ætatem ſibi dari non ſinit. Omnes, inquit, anni mei ſunt. Nullum ſæculum magnis ingenijs cluſum eſt, nullum non cogitationi peruium tempus. Cum venerit dies ille qui mixtum hoc diuini humanique ſecernat, corpus hoc, vbi inueni, relinquam: ipſe me Diis reddam: nec nunc ſine illis ſum, ſed graui terrenoque detineor. Per has mortalis æui moras, illi meliori vitæ, longiorique præluditur. Quemadmodum nouem menſibus nos tenet maternus vterus, & præparat non ſibi, ſed illi loco in quem videmur emitti, iam idonei ſpiritum trahere, & in aperto durare: ſic per hoc ſpatium, quod ab infantia patet in ſenectutem, in alium naturæ ſumimur partum. Alia origo nos expectat, alius rerum ſtatus. Nondũ cælum niſi ex interuallo pati poſſumus. Proinde intrepidus

horam illam decretoriam prospice. Non est animo suprema, sed corpori. Quicquid circa te iacet rerũ, tanquá hospitalis loci sarcinas specta. Transeundum est. Excutit redeuntẽ natura, sicut intrantem. Non licet plus efferre, quàm intuleris. Immo etiá ex eo quod in vitá attulisti, pars magna ponenda est. Detrahetur tibi hæc circuniecta nouissimum velamentum tui, cutis: detrahetur caro & suffusus sanguis, discurrensque per totum: detrahentur ossa, neruique, firmamenta fluidorum ac labentium. Dies iste, quem tanquam extremum reformidas, æterni natalis est. Depone onus. Quid cunctaris tanquam non prius quoque, relicto, in quo latebas, corpore, exieris? Hæres & reluctaris. tũ quoque magno nisu matris expulsus es, Gemis, ploras: & hoc ipsum flere, nascentis est. Sed tunc debebat ignosci. rudis & imperitus omnium veneras: ex maternorum viscerum calido mollique fomento emissum, afflauit aura liberior. Deinde offendit duræ manus tactus, tenerque adhuc, & nullius rei gnarus obstupuisti inter ignota. Nunc tibi non est nouũ separari ab eo cuius ante pars fueris: æquo animo membra iá superuacua dimitte, & istud corpus inhabitatũ diu, pone. Scindetur, obruetur, abolebitur. Quid contristaris? Ita solet fieri. Pereunt semper velamenta nascentium. Quid ista sic diligis quasi tua? Istis opertus es. Veniet qui te reuelet dies, & ex cõtubernio fœdi atque olidi vẽtris educat. Hinc nunc quoque tu quantũ potes, subuola: ab aliis, nisi quæ etiá necessarijs cohærebunt alienus. Iá

hinc, altius aliquid, sublimiusque meditare. Aliquando naturæ tibi arcana retegentur, discutietur ista caligo, & lux vndique clara percutiet. Imaginare tecum, quantus ille sit fulgor, tot sideribus inter se lumen miscentibus. Nulla serenum vmbra turbabit: æqualiter splédebit omne cæli latus. Dies & nox, aëris infimi vices sunt. Tunc in tenebris vixisse dices, cum totam lucem totus aspexeris, quam nunc per angustissimas oculorum vias obscure intueris, & tamen admiraris tam procul Quid tibi videbitur diuina lux cum illam suo loco videris? Hæc cogitatio nihil sordidũ animo subsidere sinit, nihil humile, nihil crudele. Deos omnium rerum esse testes ait. Illis nos approbari, illis in futurum parari iubet, & æternitatẽ proponere: quam qui mente concepit nullos horret exercitus, non terretur tuba, nullis ad timorem minis agitur. Quid ni non timeat, qui mori sperat: si is quoque qui tandiu animum iudicat manere, quandiu retinetur corporis vinculo, solutum, totum spargi, id agit, vt etiã post mortem vtilis esse possit? Quamuis enim ipse ereptus sit oculis, tamen

Multa viri virtus animo, multúsque recursat
Gentis honos.

Cogita quantum nobis exempla bona prosint. scies magnorum virorum, non minus præsentia, esse vtilem memoriam.

Digitized by Google

AD EPISTOLAM CII.

PINCIANVS.

EFFECTVM tamen vere habentem:] *Scribe* affectum tamen vere habentem, *ex vetere lectione*.

Cogitationi aptæ traditum & iterum, si licuisset vlterius.] Iturum *legendum reor, non* iterum. *etsi p[o]sset etiam legi* ituræ. *vt referatur ad nomen* cogitationi.

Credebam enim me facilem opinionibus] *Exemplar Pincianum*, Credebam enim facile opinionibus.

Neget me epistola prima] Negat *legendum, non* neget *ex vetere lectione*.

An ex eo quodcunque erit, sensuri sumus, antequam aliquis fructus percipi aut peti possit.] *Eadem*, An ex eo quodcunque erit sensuri sumus antequam aliquis fructus, *&c. Ego dictiones illas*, antequam *redundare existimo. & mox paulo* posita *legitur in eadem, non* sita.

Nisi aliud præcidero, intelligi non poterunt quæ refellentur.] *Maior codicum pars*, nisi aliquid prædixero intelligi, *&c. Exemplar Facundi & Primitiui*. & nisi aliquid prædixero, *Corrigendum puto*. Sed nisi aliquid, *&c.*

Quid est quod etiam nunc prædicere velim? *Inuerte dictiones*, Quid est etiam nunc quod prædicere velim? *Ita mea sententia melius legetur, adstipulante etiam exemplari Franciscano.*

Vno enim spiritu vnum bonum cõtineri ac regi debet.] *Expende an sit rectior lectio* continuari, *quàm* contineri.

Quia in nostra tela mittuntur.] *Legendum forte*, quia in nos tela mittuntur.

Dicis, inquit, nullum bonum ex distantibus esse.] Dicitis, *non* Dicis, *vetus lectio*.

Claritas autem ista bonorum virorum secunda opinio est.] *Verbum* secunda *expungendum ex quodam scripto codice allato nobis ab vrbe Valeria ad vsum harum castigationum.*

Vox est autem licet virorum sit bonum. Nam & plaudit & sibilat.] *Exemplar Scholarum Salmanticensium*, Vox est autem licet bonorum virorum sit bonum non est. Nã qui plaudit, & sibilat. *in quibus verbis ex duobus substantiuis verbis* est, *prius remoueri debet.*

Diuersa horum conditio est & illius.] *Scribe*, Diuersa

horum conditio & illius est, *ex vetere lectione.*

Æque vero insistitur ab his, qui dissidere non possunt.] *Exemplar familiare* prospicitur *habet, non* insistitur. *vt sit sensus: Æque consuli veritati à bonis, qui discordare non possunt. Exemplar Franciscanum*, æque vero inficitur. Dissidere non possunt, *reliqua non habentur. Eodem modo legitur in codice Facundi & Primitiui: nisi quod pro* inficitur, habet inficiscitur *quod & alia exemplaria agnoscunt.*

Illic enim potest vnius sententia, quod omnium:] *Scribe*, Illic idem potest vnius sententia, *&c. ex vetere lect.*

Quia omnium si prorogetur, vna erit] *Exemplar familiare non* prorogetur *habet. sed* interrogentur.

Non est vnius vna sententia. *Scribe altero ex duobus: aut sic:* Non est omnium vna sententia: *aut certe quod magis probo, sic:* Non est Vnius vna sententia est.

Cum dicant claritatem laudem esse bonorum à bonis reddi, iam non ad vocem referunt,] *Corrige, ex meo exemplari domestico, reliqua enim deprauata erant*: Cum dicant claritatem laudem esse bonorum à bonis redditam, non ad vocem referunt.

Et omne aliud studium auribus deditum] *Scribe* debitum, *non* deditum, *ex eodem exemplari.*

Vtique eorum quibus ipse sum boni causa. *Legendum*, Vtique eorum quibus istius sum boni causa, *ex vetere lectione.*

Est istud laudantium bonum. *Eadem*, illud. *non* istud *præfert. Item exemplar Franciscanum* laudationum *fermè habet, non* laudantium.

Quin iustitia & habentis bonum sit,] *Codex Facundi & Primitiui*, an iustitia & habentis bonum sit.

Et an bonum sit eius cui debitum soluit. *Exemplar Franciscanum*, & sit autem eius cui debitum soluit, *Lego*, & sit item eius, &c.

Abunde respondebimus.] *Considera an verior sit lectio*, responderimus, *quàm* respondebimus.

Arguta differere,] *Mallem legere*, argutias serere.

Quàm inter se perire captantium lusus] *Nihil me hoc loco adiuuerunt scripta exemplaria. Sed coniectura ductus opinor restituenda esse hæc verba sic*: quam inuicem se puerorum captantium lusus.

Aut si quod est etiam nunc frequentius oculis lætius vectis solum. illi patria est, quodcunque suprema & vniuersa circuitu suo cingit.] *Puto corrigendum*, aut si quod est etiam nunc frequentius accolis, lætius nautis solum. Patria illi est, quodcunque suprema & vniuersa circuitu suo cingit. *Nam antiquis exemplaribus verba illa*, Patria illi est, *hoc ipso ordine habetur: & in quibusdam* oculis *per duplex* 200. *legitur. Item in exemplari Franciscano, pro* suprema, solemnia *legitur. Vt possit fortasse sic in totum legi:* Patria illi est, quacunque sol meat, & vniuersa circuitu suo cingit. *Posset etiam tolerari* vectis: *posset legi* aduenis: *posset* vectoribus.

Iam coniungit.] *Puto scribendum*, etiam coniungit.

Deinde actam ætatem sibi dari non sinit.] *Existimo scribendum* certam, *aut* arctam, *non* actam.

Omnes, inquit, ante me sunt,] *Scribe*, Omnes, inquit, anni mei sunt, *ex correctioribus codicibus*.

Nullam non cogitationi paruum tempus.] *Legendum* peruium, *non* paruum, *ex eisdem*.

Qui mixtum hoc diuini humanique secernat tempus. Hic vbi inueni, relinquam] *Corrigendum reor*, qui mixtum hoc diuini humanique secernat. Corpus hoc vbi inueni relinquam.

Ipse me diei reddam.] Diis, *non* diei, *vera lectio est, quia sequitur*, nec nunc sine illis sum, *adstipulante etiam exemplari scholastico*.

In quem videmur emitti. Iam idonei spiritum trahere & in aperto durare.] *Scribe* in quem videmur emitti iam idonei spiritum trahere, *&c.*

In alium naturæ sumimur partum. Alia origo nos spectat.] *Posset legi pro illis verbis*, in alium naturæ sumimur partum, in alium maturescimus partum. *sed rectissime, vt puto, legit hunc locum exemplar Scholarum*, in aluum naturæ sumimur, & tanquam partum alia nos aborigo expectat.

Relicto in quo latebas corpore exiteris.] *Vetus lectio* exieris *habet, non* exiteris.

Demum offendit duræ manus tactus,] Deinde *eadem, non* Demum.

Pereunt sæpe velamenta nascentium.] *Mallem legere,*

semper, *quàm* sæpe.

Huic nunc quoque tu quantum potes subuolutaris quæ nisi etiam necessariis cohærebunt. Alienus iam hinc altius aliquid sublimiusque meditare.] *Sic prior editio. Scribendum reor*, Hinc nunc quoque tu quantum potes subuola, ab aliis, nisi quæ necessario cohærebunt, alienus. Iam hinc altius sublimiusque cogita.

Aliquando naturæ tibi arcana retegentur.] *In exemplari Scholastico non* Aliquando *habetur, sed* Antequam, *&* *forte legendum sit per minorem cum præcedentibus*, intra te quando naturæ tibi. *cætera. Forte sic*, meditare illa. Quando naturæ tibi *reliqua*.

Cum totam lucem & totus aspexeris,] *Delenda coniunctio & ex vetere lectione.*

Et tamen admiraris illam procul.] *Scribe*, Et tamen admiraris iam procul. *ex eadem.*

Quid tibi videbitur diuina lux.] Videtur *eadem non* videbitur.

Quid ni non timeat, qui mori sperat:] *Codex Franciscanus*: Quam qui ni timeat, qui mori sperat. *Puto legendum*, Quam qui meminit, quid mori expauet, *vel sic*: Quam qui mente teneat, quid mori expauet, *Dixerat enim*: Quam qui mente concipit.

Si is quoque qui tandiu animum] *Exemplar Scholasticum*: Sed ille quoque. *&* *forte desit coniunctio, legendumque sit*: Sed & illa quoque, *cætera*.

Non minus præsentiam esse vtilem quàm memoriam.] *Sic prior editio. Præposterus est ordo verborum, legendumque*, non minus memoriam quàm præsentiam esse vtilem: *ex meo familiari codice.*

Nisi aliud prædixero.] *Reclamantibus licet exemplaribus lego* præcidero: *quemadmodum & in his quæ sequuntur. Alludit enim ad rem inuolutam: quam interdum non licet explicare, nisi quædam prius amputaris.* ERASMVS

In nostra tela mittuntur.] *Non suffragabantur exemplaria: non dubito tamen quin legendum sit*, cui nostra tela innitatur. *Sentit enim, assumendum aliquid per se notum, ad fulturam argumentationis; quemadmodum tela substernitur stamen.*

Laus alterius.] *In aliis*, laus à litteris. *Ipse sermonis tenor*

nos docet legendum: Laus alit artes: *Est enim clausula carminis heroici. Id imitatus. Cic.* Honos alit artes. *item Ouidius:* Laudataque virtus Crescit.

Idem Elect. 1. cap 16. Emendo. frequentius incolis lætius tectis solum. *Hac sane opidorum ornamenta multitudo ciuiũ, amœnitas ædificiorum.*

GRVT. & IVRETVS. Quia omnium si rogentur, vna erit] *In ora postremæ editionis Lugdunensis additum videas legendum potius,* si cogetur. *Sunt etiam aliæ varietates exemplarium notatæ à doctissimo Grutero, qui benè monuit reponendum esse,* si perrogetur, *non vt alij codices,* prorogetur, vel prærogetur. *Error natus ex hac notarum confusione* , prorogetur, progetur. prorogetur. *Est autem proprium verbum, quo vsi veteres eadem in re. Plin. Epist.* 84. cum sententiæ perrogarentur. *Cor. Tacit. li.* 20. sententias de maiore negotio non more atque ordine, sed prout libuisset, perrogabat. *Sic enim ibi restituit primus Torrentius ex fide v. c. Titus Liuius lib.* 29. perrogari eo die sententiæ non potuere. *alia exempla coll.git Brissonius lib. 2. de formul. Iuretus.*

EPISTOLA CIII.

QVID ista circunspicis quæ ti[illegible] fortasse euenire, sed possunt, & non euenire? incendium dico, ruinam, aliaque, quæ nobis incidunt, non insidiantur: illa potius vide, illa deuita, quæ nos obseruant, quæ captant. Rari sunt casus, etiam si graues: naufragium facere, vehiculo euerti. Ab homine homini quotidianũ periculum. Aduersus hoc te expedi, hoc intentis oculis intuere. Nullum enim malum frequẽtius, nullum pertinacius, nullum blãdius. Tempestas minatur, antequam surgat. Crepant ædificia, antequam corruant: prænuntiat fumus incendium. Subita est ex homine pernicies: & eo

diligentius regitur, quo propius accedit. Erras, si istorum tibi qui occurrunt vultibus credis, hominum effigies habent, animos ferarum: nisi quod illarum perniciosior est primus incursus, quos transire non queunt. Nunquam enim illas ad nocendum nisi necessitas misit. Aut fame, aut timore coguntur ad pugnam. Homini perdere hominem libet. Tu tamen ita cogita, quod ex homine periculum sit, vt cogites, quod sit hominis officium. Alterum intuere, ne lædaris: alterum, ne lædas. Commodis omnium læteris, mouearis incommodis: & memineris quæ præstare debeas, quæ cauere. Sic viuendo quid consequeris? Non, ne noceant: sed ne fallant. Quantum autem potes, in philosophiam secede. Illa te sinu suo proteget. In huius sacrario eris aut tutus, aut tutior. Non arietant inter se, nisi in eodem ambulantes. Ipsam autem philosophiam non debebis iactare. Multis fuit periculi causa, insolenter iactata, & contumaciter. Vitia tibi detrahat, non alij exprobret, non abhorreat à publicis moribus: nec ita agat, vt quicquid non facit, damnare videatur. Licet sapere sine pompa, sine inuidia.

AD EPISTOLAM CIII.

INcidentium dico ruinam. aliqua nobis incidunt, non insidiantur.] *Scribendum puto*, Incendium dico, ruinam, alia quæ nobis incidunt, non insidiantur. PINCIANVS.

Pares sunt casus, & si graues,] *Opinor legendum*. Rari sunt casus, & si graues: *quia sequitur*: Ab homine homini cotidianum periculum. *Rarum autem cotidiano opponitur*.

Quos transire non quærunt.] *Scribe*, Quos transire, non quærunt, *ex exemplari Franciscano.*

Ad nocendum nisi necessitas misit.] *Omnis veterum lectio* iniicit *agnoscit*, *non* misit.

Non arietant inter se senes vt eodem ambulantes.] *Corrige*, Non arietant inter se, in eodem ambulantes, *ex emendatiore lectione scripta.*

Insolenter tractata,] *Lego* iactata *potius quàm* tractata *&* *si omnia exemplaria reclament, quia præcessit*, Quid? philosophiam non debebis iactare?

Nec ita agat vt quicquid non facit,] *Scribe*, nec hoc agat, vt quicquid non iacit, *ex veteri lectione.*

OBSOPÆVS. *Idem epist.* 17 *lib.* 4. *scribit*, quom transire non queunt: *&* *statim*, necessitas inigit. *quod valet*, *adigit denique*: Hæ. aut fame: *non* autem.

EPISTOLA CIIII.

IN Nomentanum meum fugi, quid putas? vrbem, immo febrem, & quidem surrepentem. Iam manum mihi iniecerat: protinus itaque parari vehiculũ iussi, Paulina mea retinente. Medicus initia esse dicebat, motis venis, sed incertis, & naturalem turbantibus modum. Exire perseueraui. Illud mihi in ore erat domini mei Gallionis. qui cum in Achaia febrem habere cœpisset, protinus nauem ascendit, clamitans non corporis esse, sed loci morbum. Hoc ego Paulinæ meæ dixi, quæ mihi valetudinem meã commendat. Nam cum sciam spiritum illius in meo verti: incipio, vt illi consulam, mihi consulere, & quum me fortiorem senectus ad multa reddiderit, hoc beneficium ætatis amitto. Venit mihi in mentem in hoc sene & adolescẽtem

esse, cui parcitur. Itaque quoniam ego ab illa nõ impetro, vt me fortius amet: impetrat illa à me vt me indulgẽtius amem. Indulgẽdum est enim honestis affectibus, & interdum etiam si premunt causæ, spiritus in honorẽ suorum vel cum tormento reuocandus, & in ipso ore retinendus est, cum bono viro viuendum sit, non quamdiu viuat, sed quamdiu oportet. Ille qui non vxorem, non amicum tanti putat, vt diutius in vita commoretur, qui perseuerat mori, delicatus est. Hoc quoque imperet sibi animus, vbi vtilitas suorum exigit, nec tantum sibi velit mori, sed & si cœpit, intermittat, & suis se commodet. Ingentis animi est, aliena causa ad vitam reuerti: quod magni viri sæpe fecerunt. Sed hoc quoque summæ humanitatis existimo, senectutem suam, cuius maximus fructus est, securior sui tutela, & vitæ vsus animosior, attentius conseruare, si scias alicui tuorum esse dulce, vtile, optabile. Habet præterea in se non mediocre ista res gaudium & mercedem. Quid enim iucundius, quam vxori tam carum esse, vt propter hoc tibi carior fias? Potest itaque Paulina mea non tãtum suum mihi timorem imputare, sed etiam meum. Quæris ergo, quomodo mihi consilium profectionis cesserit? Vt primum grauitatem vrbis excessi, & illum nidorem culinarum fumantium, quæ motæ quicquid pestiferi vaporis obruant, cum puluere effundunt, protinus mutatam valetudinem sensi. Quantum deinde adiectum putas viribus, post quam vineas attigi? In pascuum emissus, cibum meum

inuasi. Repetiui ergo iam me. non permansit marcor ille corporis dubij, & male cogitantis. incipio toto animo studere. Non multũ ad hoc locus confert, nisi se sibi præstet animus, qui secretum & in occupationibus medijs, si volet, habebit. At ille qui regiones eligit, & otium captat, vbique quo distringatur inueniet. Nam Socratem querenti cuidam, quòd nihil sibi peregrinationes profuissent, respondisse ferunt: Non immeritò hoc tibi euenit: tecum enim peregrinabaris. O quàm bene cum quibusdá ageretur, si à se aberrarent. Nunc primi seipsos sollicitant, corrumpunt, territant. Quid prodest mare traiicere, & vrbes mutare? Si vis ista, quibus vrgeris, effugere, non alibi sis oportet, sed alius. Puta venisse te Athenas, puta Rhodon. Elige arbitrio tuo ciuitatẽ. Quid ad rem pertinet, quos illa mores habeat? Tuos afferes. Diuitias iudicabis bonum. Torquebit te paupertas, & (quod est miserrimum) falsa. Quamuis enim multum possideas, tamen quia aliquis plus habet, tanto tibi videberis defici, quanto vinceris. Honores iudicas bonum? Male te habebit ille consul factus, ille etiam refectus: ringeris, quoties aliquem in fastis sæpius legeris. Tantus erit ambitionis furor, vt nemo tibi post te videatur, si aliquis ante te fuerit. Maximum malũ iudicabis mortẽ: cum illa nihil sit mali, nisi, quod ante ipsam est, timeri. Exterrebunt te non tantum pericula, sed suspiciones. Vanis semper agitaberis. Quid enim proderit, euasisse tot vrbes Argolicas mediosque fugá tenuisse per hostes?

ipsa pax timores subministrabit. Ne tutis quidē habebitur fides, consternata semel mente: quæ vbi cōsuetudinem pauoris improuidi fecit, etiá ad tutelam salutis tuæ inhabilis es. Non enim vitat, sed fugit: magis autem periculis patemus auersi. Grauissimum iudicabis malum aliquem ex his quos amabis amittere: cum interim hoc tam ineptum erit, quàm flere, quòd arboribus amœnis & domum tuam ornantibus decidant folia. Quicquid te delectat, æque viret. Aliud alio die casus excutiet. Sed quemadmodum frondiū iactura facilis est, quia renascuntur: sic istorum quos amas, quosque oblectamenta vitæ putas esse, damnum, quia reparantur, etiam si non renascuntur. Sed non erunt iidem. Ne tum quidē idem eris. Omnis dies, omnis hora te mutat: sed in aliis rapina facilius apparet: hic latet, quia non ex aperto fit. Alij auferuntur: at ipsi nobis furto subducimur. Horum nihil cogitabis, nec remedia vulneribus appones, sed ipse tibi feres sollicitudinum causas, alia sperando, alia desperando? Si sapis, alterum alteri misceas: nec speraueris sine desperatione, nec desperaueris sine spe. Quid per se prodesse peregrinatio cuiquam potuit? Nō voluptates illa tēperauit, nō cupiditates refrænauit, non iras repressit, non indomitos amoris impetus fregit, nulla denique animo mala eduxit. non iudicium dedit, nō excussit errorem, sed vt puerum ignota mirantem, ad breue tempus rerum aliqua nouitate detinuit. Ceterum inconstantiam mentis, quæ cum maxime ægra est, lacessit, mobiliorem leuioremque red-

dit ipsa iactatio. Itaque quæ petierant cupidissime loca, cupidius deserunt, & auium modo trāsuolant, citiusque quàm venerant, abeunt. Peregrinatio notitiam dabit gentium, nouas tibi mōtium formas ostendet, inusitata spatia camporum, & irriguas perennibus aquis valles, & alicuius fluminis sub obseruatione naturam, siue, vt Nilus, æstiuo incremento tumet, siue, vt Tigris, eripitur ex oculis, & acto per occulta cursu, integræ magnitudini redditur, siue, vt Meander, poetarum omnium exercitatio & ludus, implicatur crebris anfractibus, & sæpe in vicinum alueo suo admotus, antequam sibi influat, flectitur: ceterum neque meliorem faciet, neque saniorem. Inter studia versandum est, & inter auctores sapientiæ, vt quæsita discamus, nondum inuenta quæramus. Sic eximendus animus ex miserrima seruitute in libertatem. Quamdiu quidem nescieris, quid fugiendum, quid petendum, quid necessarium, quid superuacuū, quid iustum, quid honestū sit, nō erit hoc peregrinari, sed errare. Nullā tibi opē feret iste discursus. Peregrinaris enim cum affectibus tuis, & mala te tua sequuntur. Vtinam quidem sequerentur, longius abessent: nunc fers illa, non ducis. Itaque vbique te premunt, & paribus incommodis vrunt. Medicina ægro, non regio, quærenda est. Fregit aliquis crus, aut extorsit articulum, non vehiculum nauemque conscendit, sed aduocat medicum, vt fracta pars iungatur, vt luxata in locum reponatur. Quid ergo animum tot

locis fractum & extortum credis locorum mutatione posse sanari? Maius est istud malũ, quàm vt gestatione curetur. Peregrinatio non facit medicum non oratorem. Nulla ars loco discitur. Quid ergo? Sapientia res omnium maxima in itinere colligitur? Nullum, mihi crede, iter est, quod te extra cupiditates, extra iras, extra metus sistat. Aut si quod esset, agmine facto, gens illuc humana pergeret. Tamdiu ista vrgebunt mala, macerabuntque per terras ac maria vagum, quamdiu malorum gestaris causas. Fugam tibi non prodesse miraris: tecum sunt quæ fugis. Te igitur emenda, onera tibi detrahe: & desideria saltem intra modum contine. Omnem ex animo erade nequitiam. Si vis peregrinationes habere iucundas, tuum comitem sana. Hærebit tibi auaritia, quamdiu auaro sordidoque conuixeris. Hærebit tumor, quamdiu cum superbo conuersaberis. Nunquam sæuitiam in tortoris contubernio pones. Incendent libidines tuas adulterorum sodalitia. Si velis vitiis exui, longe à vitiorum exemplis recedendum est. Auarus, corruptor, sæuus, fraudulentus, multum nocituri si prope te fuissent, intra te sunt. Ad meliores transi. Cum Catonibus viue, cum Lælio, cum Tuberone: quòd si conuiuere etiam Græcis iuuat, cum Socrate, cum Zenone versare. Alter te docebit mori, si necesse erit: alter, antequam necesse erit. Viue cum Chrysippo, cum Posidonio. Hi tibi tradent diuinorum humanorumque notitiam. Hi iubebunt in opere esse: nec tantum scite loqui, & in oblectationem au-

dientium verba iactare, [illegible] animum induraret, & aduersus minas erigeret. Vnus est enim huius vitæ fluctuantis & turbidæ portus, euentura contemnere, stare fidenter, aperte tela fortunæ aduerso pectore excipere, non latitantem, nec tergiuersantem. Magnanimos nos natura produxit: & vt quibusdam animalibus ferum dedit, quibusdam subdolum, quibusdam pauidum, ita nobis gloriosum & excelsum spiritum, quærentem vbi honestissime, non vbi tutissime viuat, simillimum mundo: quem quantum mortalibus passibus licet, sequitur æmulaturque. Profert se laudari & aspici gestit. Dominus omnium est, supra omnia est. Itaque nulli se rei submittit. nihil illi videtur graue, nihil quod virum incuruet.

Terribiles visu formæ, letumque labosque.

Minime quidem, si quis rectis oculis intueri illa possit, & tenebras perrumpere. Multa per noctem habita terrori, dies vertit ad risum.

Terribiles visu formæ, letumque labosque.

Egregie Virgilius noster. Non re dixit terribiles esse, sed visu: id est, videri non esse. Quid inquam, in istis est tam formidabile, quàm fama vulgauit? Quid est, obsecro te, Lucili, cur timeat laborem vir, mortem homo? Toties mihi occurrunt isti qui non putant fieri posse quicquid facere non possunt, & aiunt nos loqui maiora, quàm [illegible] natura humana sustineat. At quantò ego de illis melius existimo? ipsi quoque hæc possunt facere, sed nolunt Denique quem vnquam ista destituere tentátem? cui non faciliora appa-

apparuere in actu? Non quia difficilia sunt, non audemus: sed quia non audemus, difficilia sunt. Si tamen exemplũ desideratis, accipite Socratẽ perpessicium senẽ, per omnia aspera iactatum, inuictum fame & paupertate, quàm grauiorem illi domestica onera faciebát, & laboribus quos militares quoque pertulit, & quibus ille domi exercitus, siue vxorẽ eius spectes moribus ferá, lingua petulantem, siue liberos indociles, & matri quàm patri similiores. Sic fere aut in bello fuit, aut in tyrannide, aut in libertate, bellis ac tyrannis sæuiore. Viginti & septem annis pugnatum est: post finita arma, triginta tyrannis noxæ dedita est ciuitas, ex quibus plærique inimici erant. Nouissima damnatio est sub grauissimis criminibus impleta. obiecta est & religionum violatio, & iuuentutis corruptela, quam immittere in deos, in patres, in remp. dictus est. Post hæc carcer, & venenum. Hæc vsque eo animũ Socratis non mouerunt, vt ne vultũ quidem mouerint. Illá mirabilem laudem, & singularem, vsque ad extremum seruauit? non hilariorem quisquam, non tristiorem Socratẽ vidit: æqualis fuit in tanta inæqualitate fortunæ. Vis alterum exemplum? Accipe hunc M. Catonem recentiorem, cum quo & infestius fortuna egit, & pertinacius. Cui cum omnibus locis obstitisset, nouissime & in morte, ostendit tamen virum fortem posse inuita fortuna viuere, inuita mori. Tota illi ætas aut in armis est exacta ciuilibus, aut in ætate concipiente iam ciuile bellum. Et hunc licet dicas non minus quàm So-

cratem in seruitute vixisse: nisi forte Cn. Pompeium & Cæsarem & Crassum putas libertatis socios fuisse. Nemo mutatum Catonem, toties mutata Rep. vidit: eundem se in omni statu præstitit. In prætura, in repulsa, in accusatione, in prouincia, in concione, in exercitu, in morte, denique in illa Reip. trepidatione, cum illinc Cæsar esset decem legionibus pugnacissimis subnixus, hinc tot externarum gentium præsidiis: hinc Cn. Pompeius, satis vnus aduersus omnia. Cum alij ad Cæsarem inclinarent, alij ad Pompeium, solus Cato fecit aliquas & Reip. partes. Si animo complecti volueris illius imaginem temporis, videbis illinc plebem & omnem erectum ad res nouas vulgum: hinc optimates & equestrem ordinem, quicquid erat in ciuitate sancti & lecti: duos in medio relictos: Remp. & Catonem. Miraberis, inquam, cum animaduerteris,

Atridem, Primumque, & sæuum ambobus Achillem.

Vtrunque enim improbat, vtrunque exarmat. Hanc fert de vtroque sententiam. Ait se, si Cæsar vicerit, moriturum: si Pompeius, exulaturū. Quid habebat quod timeret, qui ea sibi & victo & victori constituerat, quæ constituta esse ab hostibus iratissimis poterant? Periit itaque ex decreto suo. Vides posse homines labores pati? per medias Africæ solitudines pedes duxit exercitum. Vides posse tolerare sitim: & in collibus arentibus, sine vllis impedimentis victi exercitus reliquias trahens, inopiam humoris lorica-

tus tulit, & quoties aquæ fuerat occasio, nouissimus bibit. Vides honorem & notam posse contemni? Eodem quo repulsus est die, in comitio pila lusit. Vides posse non timeri potentiam superiorum? & Pompeium & Cæsarem, quorum nemo alterum offendere audebat, nisi vt alterum demereretur, simul prouocauit. Vides tam mortem posse contemni quàm exilium? & exilium sibi indixit & mortem, & interim bellum. Possumus itaque aduersus ista tantum habere animi. libeat modo subducere iugo collum. In primis autem respuendæ sunt voluptates: eneruant, & effeminant, & multum petunt. multum autem à fortuna petendum est. Deinde spernendæ opes. auctoramẽta sunt seruitutum. Aurum & argentum, & quicquid aliud felices domos onerat, relinquatur. Non potest gratis constare libertas. Hanc si magno æstimas, omnia paruo æstimanda sunt.

AD EPISTOLAM CIIII.

CVM Catonibus viue, cum Lælio, cum Tuberone.] *Sumptum est hoc præceptum ex eo quod Zenoni quærenti quomodo optime victurus esset, responsum oraculo dicitur: εἰ συγχρωτίζοιτο τοῖς νεκροῖς: quo ille accepto totum se ad legendos veterum libros contulit.* MVRETVS

Nam cum scias spiritum illius in meo verti:] *Vetus lectio,* Nam cum sciam spiritum, *&c. Sed cum non omnes codices hanc lectionem agnoscant, bona enim eorum pars habet,* Nam cum scias spiritum illius, *&c. fit vt putem legendum esse.* Nam conscius spiritum illius *&c.* PINCIANVS.

Etiam quum me fortiorem senectus ad multa reddiderit,] *Scribe per maiorem,* Et cum me fortiorem senectus,

& c. ex eadem.

Vt me fortius amet:] *Castigandum arbitror*, vt se fortius amet *alias sensus non procederet.*

Sed si cœperit, intermittat, & suis se commodet.] *Exemplar familiare rectius*, & suis se concedat.

Et illum odorem culinarum fumantium, quæ in ora quicquid pestiferi vaporis obruerit, cum puluere effundunt.] *Scribendum*, & illum nidorem culinarum fumigantium, quæ motæ quicquid pestiferi vaporis obtinent, cum puluere effundunt, *ex vetere lectione. Sunt tamen exemplaria in quibus* obruerant *habeatur, non* obtinent.

Vbique quod stringatur inueniet.] *Ita prior editio. Emendo*, vbique quo distringatur inueniet, *Exemplar Franciscanum*, quo distrahatur. *Meum*, quomodo distringatur.

Putes venisse te Athenas,] Puta, *non* putes, *vetus lectio.*

Tanto tibi videris defici, quanto vinceris] *Lege*, tanto tibi videris deficere, quanto aliquis plus habet, *ex emaculatioribus codicibus. Non tamen desunt codices qui* defici, *nō* deficere *habeant. Item puto scribendum* videberis, *non* videris.

Ringeris, quotiens aliquem in fastis] *In meo familiari codice non* ringeris *habetur, sed* inuidebis.

Exterrebunt te non tantum pericula, sed suspiciones. Vanis semper agitaberis.] *Codex Franciscanus non* Vanis *habet, sed* vanæ, *vt prioribus adiungatur. Posset etiam legi non absurde*, sed suspicionibus vanis semper agitaberis.

Quicquid te delectat, æque videt vt videras dum viret. Vtinam. Alium alio die casus excutiet.] *Vitiosissimus locus & nodus Deo dignus vndice, In codicibus fere omnibus*, vide, *non* videt: *&* viret, *non* vireret*: & pro* vtinam, vter *aut* virum. *Itaque coniectura ductus, suspicor Senecam ita scriptum reliquisse*: Quicquid te delectat, æque viret. Viuunt dum virent. Vtque alium alio die casus excutiet.

Horum nihil cogitabis, ab his nec remedia vulneribus oppones,] *Duo illa verba* ab his, *in nullo scriptorum exemplarium habentur: &* appones *probarem magis quàm* oppones.

Si satis alterum alteri misceas. *Legendum puto*, Si sapis, alterum alteri misceas.

Quæ maxime ægra est, lacessit, mobiliorem leuioremque reddit ipsa tractatio.] *Legendum opinor* lacessitam, *non* lacessit.

Citiusque quàm venerant, abeunt.] *Codex Franciscanus* ocyus *legit, non* citius.

In libertatem asseritur.] In libertatem erigitur, *codex idem*.

Medicina ergo non regio quærenda est.] *Scribe*, Medicina ægro, non regio quærenda est, *ex vetere lectione*.

In itinere colligitur?] *Exemplar Facundi & Primitiui.* non itinere colligitur, *vt puto, recte. nec est hic vlla intergatio*.

Et emenda desideria. Intra saltem modum contine.] *Codex Scholarum*, & emenda desideria tua. Intra salutem modum contine. *Exemplar meum rectius*, & emenda desideria. intra modum saltem contine. *Scribendum arbitror*, aut amanda desideria aut intra modum saltem contine. *Vt, sit* amanda, *pro* abige, expelle. *Nam verbo illo* emenda, *mox ante vsus fuerat*.

Multum nocituri si prope à te fuissent,] *Scribendum* si prope te fuissent, *ex exemplari Franciscano*.

Hi videbuntur in opere esse.] *Vetus lectio partim*, si videbunt in opere esse, *partim*, Hi videbunt in opere esse: *partim*, Hi iubebunt in opere esse. *recte*.

Nec tantum scire loqui,] *Eadem* eloqui, *non* loqui *& forte* scite *quàm* scire, *rectius legeres, quando quidem exemplaria quædam sic te præferant, non* scire.

Stare fidenter ad portum,] *Castiga*, stare fidenter aperte, *ex codice Francisc. in quo vno tantum sic emendate legebatur, reliquis vitiatis. Nam sequens verbum* latitantem, *planissimum facit, scribendum esse* aperte, *non* ad portum.

Profert se, laudari & aspici credit.] *Legendum puto*, Profert se, Laudari & aspici gestit.

Omnium est supra omnia est.] *Scribe*, Dominus omnium est. supra omnia est *ex meo familiari codice*.

Nihil quod virum incuruet.] *Dictio* virum. *in quibusdam codicibus non habetur. In meo illo vetusto exemplari sic legas:* Nihil asperum quod virum incuruet.

Minime quidem si rectis oculis intueri illa possis.] *Legendum*, minime quidem, si quis rectis oculis intueri illa

possit, *ex vetere lectione.*

Egregie Virgilius noster iure dixit terribiles, sed visu:] Egregie Virgilius noster non re dixit terribiles esse sed visu, *ex vetere lectione. Codex meus*, Egregie Virgilius noster in re dixit terribiles non esse sed visu.

Inuictum tamen & paupertatem,] *Exemplar Franciscanum castigatius*, inuictum fame & paupertate.

Et labores quos militares quoque pertulit.] Laboribus, *non* labores. *idem codex.*

Quibus ille domuit exercitus,] Domi *scribe, non* domuit, *ex eodem.*

Vsque eo animum Socratis non mouerant,] *Lege*, Hæc vsque eo animum Socratis non mouerunt, *ex vetere lectione.*

Illam mirabilem laudem & singularem vsque ad extremum, non hilariorem quisquam, non tristiorem Socratem vidit.] *Eadem*, Illam mirabilem laudem & singularem vsque ad extremum seruauit. Nec hilariorem quisquam, nec tristiorem Socratem vidit.

Totis externarum gentium præsidiis, hinc Cn. Pompeium,] *Opinor inuerso dictionum ordine scribendum*, Hinc Cn. Pompeius totis externarum gentium præsidiis.

Satis vnus aduersus omnia.] *Sunt codices in quibus* omnes, *non* omnia, *habetur. In meo exemplari*, satis aduersus omnia tutus.

Solus Cato fecit aliquas & Reipublicæ partes.] *Sic omnia exemplaria, præter domesticum, in quo legitur*: solus Cato fecit aliquas sui, & reipublicæ partes. *Cui lectioni videtur suffragari quod subiicit*, duos in medio relictos, Rempub. & Catonem.

Quæ constituta esse ab hostibus iratissimis poterant.] *Agnoscitur hæc lectio ab omnibus codicibus, præter Scholarum codicem, in quo ita leges*: quæ constituta esse ab hostibus iratissimis vix filiis Atrei poterant. *Et ante paulo*, qui ea sibi *scribe, non* quid sibi, *ex domestico codice.*

ERASMVS. Quicquid te delectat, æque videt, vt videris, dum viueret. *Alij aliud habebant, sed in totum non placuit. Videtur sic legendum*, Quicquid te delectat, æque viget, vt videras, dum vireret. Vtinam *videtur adiectum. Sentit enim nobis virere quicquid delectat. At delectat etiã memoria rerum bonarũ.*

Quem vt gestatione curetur] *Proprie dicebantur* gestari *cum succolantibus seruis valetudi is voluptati suæ causa ferebantur. l. 12. ff. de vsu & habit. l. 7. ff de man. vind. l. 16 §. 1. ff. quod vi aut clam sed vt hic videmus, ad alia etiam omnia cõmode transfertur, etiam ad nauem. Ipsa etiam loca arboribus densis opaca per quæ gestari solebant,* gestationes *dictas probat ex l. 17. ff. de vsufr. item Plinio lib. 1. Epist. ad Can. & lib. 2. ad Gallum. Brissonius lib. 7. de verb. sign.* GRVT. & IVRET.

EPISTOLA CV.

QVÆ obseruanda tibi sint, vt tutior viuas, dicam. Tu tamen sic audias censeo ista præcepta, quomodo si tibi præciperem, qua ratione bonam valetudinem in Ardeatino tuereris. Considera quæ sint quæ hominem in perniciem hominis instigent. inuenies spem, inuidiam, odium, metum, contemptum. Ex omnibus istis, adeo leuissimum est contemptus, vt multi in illo remedij causa delituerint. Quem quis contemnit, calcat sine dubio, sed transit. Nemo homini contempto, pertinaciter, nemo diligenter nocet. Etiam in acie iacens præteritur: cum stante pugnatur. Spem improborum vitabis, si nihil habueris quod cupiditatem alienam & improbam irritet, si nihil insigne possederis. Concupiscuntur enim insignia, etiam si parum nota sunt. Sic vero inuidiam effugies, si te non ingesseris oculis, si bona tua non iactaueris, si scieris in sinu gaudere. Odium autem ex offensa sic vitabis, neminem lacessendo gratuito, à quo te sensus communis tuebitur. fuit enim hoc multis periculosum. Quidam odium habue-

runt, nec inimicum. Illud ne timeatis, præstabit tibi & fortunæ mediocritas, & ingenij lenitas: cum te esse homines scient, quem offendere sine periculo possint. Reconciliatio tua & facilis sit, & certa. Timeri autem tam domi molestum est, quàm foris: tam à seruis, quàm à liberis. Nulli non ad nocendum satis virium est. Adiice nunc, quòd qui timetur, timet. Nemo potuit terribilis esse secure. Contemptus superest: cuius modum in sua potestate habet, qui illum sibi adiunxit: qui contemnitur, quia voluit, non quia debuit. Huius incommodum & artes bonæ discutiunt, & amicitiæ eorum qui apud aliquem potentem potentes sunt: quibus applicari expediet, non implicari: ne pluris remedium, quàm periculum constet. Nihil tamen æque proderit, quàm quiescere, & minimum cum aliis loqui, plurimum secum. Est quædam dulcedo sermonis, quæ irrepit & blanditur, & non aliter quàm ebrietas aut amor secreta producit. Nemo quod audierit, tacebit: nemo quantũ audierit, loquetur. Qui rem non tacuerit, non tacebit auctorem. Habet vnusquisque aliquem cui tantum credit, quantum ipsi creditum est. Vt garrulitatem suam custodiat, & contentus sit vnius auribus, populum faciet. Sic quod modo secretum erat, rumor est. Securitatis magna portio est, nihil iniqui facere. Confusam vitam & perturbatam impotentes agunt: tantum metuunt, quantum nocent: nec vllo tempore vacant. Trepidant enim cum fecerunt. Hærent. Conscientia aliud agere non patitur, ac subinde

respicere ad se cogit. Dat pœnas, quisquis expectat: quisquis autem metuit, expectat. Tutum aliqua res in mala conscientia præstat, nulla securum. Putat enim se, etiam si non deprehenditur, posse deprehendi: & inter somnos mouetur, & quoties alicuius scelus loquitur, de suo cogitat. Non satis illi obliteratum videtur, non satis tectum. Nocens habuit aliquando latendi fortunam, nunquam fiduciam.

AD EPISTOLAM CV.

SI nihil humeris quod cupiditatem alienam & improbã irritet] *Castiga*, si nihil habueris, quod cupiditatem alienam & intemperiem irritet, *ex exemplari Franciscano*. PINCIANUS.

Neminem lacessendo aut gratificando] *Corrige*, neminem lacessendo gratuito, *Ex vetere lectione*.

Qui apud aliquem potentem, potentes sunt:] *Exemplar diua Mariæ*, qui apud aliquem impotentem potentes sunt.

Dulcedo sermonis qui irrepit & blanditur,] *Vetus lectio*, Dulcedo sermonis quæ irrepit & eblanditur.

Secreta producit:] *Veram & genuinam lectionem arbitramur*, secreta prodit.

Vt garrulitatẽ suam custodiat, & contentus sit vnius auribus, populũ faciet.] *Sic quacunque legi exemplaria agnoscũt, vnius literæ deprauatione, adumbrato perspicuo sensu, Puto enim scribendũ* poculum, *non* populum. *Nã meminisse oportet verborum quæ nõ ante multo præcesserunt*, & non aliter quàm ebrietas aut amor secreta prodit. *Erit ergo sensus, pro modo & capacitate poculi custodire aliquẽ garrulitatem suam, aut non custodire, & esse contentum vnius auribus, aut plurium.*

Trepidant enim cum fecerunt. Hæret conscientia, aliud agere non patitur.] *Corrige*, Trepidant enim cum fecerunt. Conscientia aliud agere non patitur. *ex vetere lectione*.

EPISTOLA CVI.

TARDIVS rescribo ad epistolas tuas, non quia districtus occupationibus sum: hanc excusationem caue audias. Vaco: & omnes qui volunt, vacant. Neminem res sequuntur: ipsi illas amplexantur, & argumentum esse felicitatis occupationem putant. Quid ergo fuit quare non protinus rescriberẽ tibi, de quo quærebas? Veniebat in contextum operis mei: scis enim me moralem philosophiam velle complecti, & omnes ad eam pertinentes quæstiones explicare. Itaque dubitaui vtrum differrem te, an, donec suus isti rei veniret, locus, ius tibi extra ordinem dicerem. Humanius visum est, tam longe venientem non detinere. Itaque & hoc ex illa serie rerum cohærentium excerpam, & si qua erunt huiusmodi, non quærenti tibi vltro mittã. Quæ sint hęc, interrogas? Quæ scire magis iuuat, quã prodest: sicut hoc de quo quæris, an corpus bonũ sit. Corpus est. facit enim. Quod facit corpus est. Bonum, agitat animum, & quodámodo format & continet: quæ ergo propria sunt corporis. Et corporis bona sunt corpora: corpora ergo sunt & quæ animi sunt. Nam & hic corpus est. Bonum hominis necesse est corpus sit, cum ipse corporalis. Mentior, nisi & quæ alunt illud, & quæ valetudinem eius vel custodiunt vel restituunt, corpora sunt. Ergo & bonum eius corpus est. Non puto te dubitaturum, an affectus corpora sint, vt aliud quoq; de quo non quæris,

insulciam: tanquam ira, amor, tristitia. si dubitas vide an vultũ nobis mutent, an frontem astringant, an faciem diffundant, an ruborem euocet, an fugent sanguinem. Quid ergo? tam manifestas corpori notas credis imprimi nisi à corpore? Si affectus corpora sunt, & morbi animorum, & auaritia, crudelitas, indurata vitia, & in statum inemendabilem adducta: ergo & malitia, & species eius omnes malignitas, inuidia, superbia. Ergo & bona primum quia contraria istis sunt: deinde, quia eadem tibi indicia præstabunt. An non vides, quantum oculis det vigorem fortitudo? Quantam intentionem prudentia? Quantam modestiam & quietem reuerentia. Quantam serenitatem lætitia? Quantum rigorem seueritas? Quantam remissionem hilaritas? Corpora ergo sunt, quæ colorem habitumque corporum mutant, quæ in illis regnum suũ exercent. Omnes autem quas retuli virtutes, bona sunt, & quicquid ex illis est. Nunquid est dubium, an id quo quid tangi potest, corpus sit? vt ait Lucretius.

Tangere enim & tangi, nisi corpus, nulla potest res,

Omnia autem ista dixi quæ non mutarent corpus, nisi tangerent: ergo corpora sunt. Etiamnon cui tanta vis est, vt impellat & cogat & retineat & iubeat, corpus est. Quid ergo? Non timor retinet? Non audacia impellit? Non fortitudo immittit, & impetum dat? Non moderatio refrænat ac reuocat. Nō gaudium extollit: Nō tristitia abducit? Denique quicquid facimus

aut malitiæ, aut virtutis gerimus imperio. Quod imperat corpori, corpus est. Quod vim corpori affert, corpus. bonum corporis corporale est. bonum hominis: & corporis bonum est: itaque corporale est. Quoniam, vt voluisti, morem gessi tibi, nunc ipse dicam mihi, quod dicturum esse te video. Laterunculis ludimus. in superuacuis subtilitas teritur. Nō faciunt bonos ista. sed doctos. Apertior res est, sapere: immo simplicior. Paucis opus est ad mentem bonam litteris. Sed nos vt cetera in superuacuum diffundimus ita philosophiam ipsam. Quemadmodū omniū rerum, sic litterarum quoque intemperantia laboramus. Non vitæ, sed scholæ discimus.

AD EPISTOLAM CVI.

TARDIVS rescribo,] *Stoicorum multæ graues sententiæ erant: multa etiam insigniter fatua. Huius secundi generis est ea quæ hic à Seneca molli, vt aiunt, brachio tractatur: Bonum omne esse corpus. Id ita se probare putabant. Quicquid agit, tangendo agit. Tangere autem, aut tangi, nisi corpus non potest. Quicquid igitur agit, corpus est. Bonum autem & in corpus & in animum agit. Bonum igitur quicquid est corpus est. Nam & animus ipse quodam corporis genere continetur. Ab hoc principio profecti, vt, vbi falsi aliquid pro vero positum est, necessario multa consimilia consequuntur, eo progrediebantur, vt & virtutes & vitia, & omnes animi motus non corpora modo, sed & animalia esse dicerent. De qua stultitia plena opinione plura dicentur epist. 113.*

PINCIANVS. Quare non protinus rescriberem ei de quo quærebas,] *Ita agnoscit maior codicum pars, sed in scholastico codice* tibi *legas, non* ei.

Ergo & corpus est bonum eius.] *Præpostere scripta verba, Lege,* Ergo & bonum eius corpus est, *ex vetere lectione.*

An ruborem euocent, an fugientem sanguinem.] *Scribe*, An ruborem euocent, an fugent sanguinem, *ex exemplari Franciscano.*

Ergo & malitia & species omnis malignitatis. Inuidia, superbia] *Corrige*, Ergo & malitia & species eius omnes, malignitas, inuidia, superbia, *ex vetere lectione.*

Omnes autem virtutes quas retuli bonæ sunt,] Bona *potius quàm* bonæ *legendum arbitror.*

Non tristitia adducit? Abducit, *non* adducit, *exemplar Pincianum. Castigandum puto* obducit. *Vnde frons obducta apud Iuuenalem.*

Laterunculis ludimus.] Latrunculis ludimus, *in emendatioribus codicibus.*

Apertior res est, sapere: immo simplicior.] *Scribe*, imo simplicior est. *multum enim addit neruorum orationi verbum substantiuum in fine locatum, iteratumque. & sic legitur in exemplari Franciscano.*

EPISTOLA CVII.

VBI illa prudentia tua? Vbi in dispiciendis rebus subtilitas? Vbi magnitudo? Tam pusilla te agunt? serui occupationes tuas, occasionem fugæ putauerunt. Si amici deciperent, (habeant enim sane nomen, quod illis Epicurus noster imposuit, & ita vocentur) quota pars abesset rebus tuis? Desunt illi qui & operam tuá conterebant, & te aliis molestum reddebant. Nihil horum insolitum, nihil inexpectatum est. Offendi rebus istis tam ridiculum est, quá queri, quòd spargaris in publico, aut inquineris luto. Eadem vitæ condicio est, quæ balnei, turbæ, itineris: quædam intermittentur, quædam incident. Non est delicata res, viuere. Longam viam ingressus es: & labaris oportet, & arietes, &

cadas, & lasseris, & exclames: O mors, id est, mentiaris. Alio loco comitem relinques, alio efferes, alio timebis. Per eiusmodi offensas emetiendum est confragosum hoc iter. Præparetur animus contra omnia. Sciat se venisse vbi

Luctus & Vltrices posuere cubilia curæ,
Pallentesque habitant morbi, tristisque senectus.

In hoc contubernio vita degenda est. Effugere ista non potes, contemnere potes. Contemnes autem, si sæpe cogitaueris, & futura præsumpseris. Nemo nō fortius ad id cui se diu composuerat, accessit, & duris quoque, si præmeditata erant, obstitit. At contra imparatus, etiam leuissima expauit. Id agendum est, ne quid nobis inopinatum sit. Et quia omnia nouitate grauiora sunt, hæc cogitatio assidua præstabit, vt nulli sis malo tyro. Serui te reliquerunt. Alium compilauerunt, alium accusauerunt, alium occiderunt, alium prodiderunt, alium calcauerunt, alium veneno, alium criminatione petierunt. Quicquid dixeris, multis accidit, deincepsque accidet. Multa & varia sunt quæ in nos diriguntur. Quædam in nos fixa sunt, quædam vibrant, & cum maxime veniunt, quædam ad alios peruentura nos constringunt. Nihil miremur eorū ad quæ nati sumus: quæ ideo nulli quærenda, quia paria sunt omnibus. Ita dico paria sunt. nam etiam quod effugit aliquis, pati potuit. Æquum autem ius est, non quo omnes vsi sunt, sed quo omnibus latum est. Imperetur æquitas animo, & sine querela mortalitatis tributa pēdamus, Hiēs

frigora adducit: algendum est. æstas calores refert: æstuandum est. intemperies cæli valetudinem tentat: ægrotandum est. Et fera nobis loco occurret, & homo perniciosior feris omnibus. Alium aqua, alium ignis eripiet. Hanc rerum conditionem mutare non possumus. Id possumus, magnum sumere animum, & viro bono dignum, quo fortiter fortuita patiamur, & naturæ consentiamus. Natura autem hoc quod vides regnum mutationibus temperat. Nubilo serena succedunt. Turbantur maria, cum quieuerunt. Flant inuicem venti. Noctem dies sequitur. Pars cæli consurgit, pars mergitur. Contrariis rerum æternitas constat. Ad hanc legem animus noster aptandus est: hanc sequatur, huic pareat: & quæcunque fiunt, debuisse fieri putet: nec velit obiurgare naturam. Optimum est pati, quod emendare non possis: & Deum, quo auctore cuncta proueniunt, sine murmuratione comitari. Malus miles est, qui imperatorem gemens sequitur. Quare impigri atque alacres excipiamus imperia, nec deseramus hunc operis pulcherrimi cursum, cui quicquid patimur, intextum est: & sic alloquamur Iouem, cuius gubernaculo moles ista dirigitur, quomodo Cleantes noster versibus disertissimis alloquitur: quos mihi in nostrum sermonẽ mutare permittitur, Ciceronis viri disertissimi exemplo. Si placuerint, boni consules: si displicuerint, scies me in hoc secutum Ciceronis exemplum.

Duc me parens, celsique dominator poli.
Quocunque placuit. nulla parendi mora est.

Assum impiger. fac nolle. comitabor gemens:
Ducunt volentem fata, nolentem trahunt.
Malusque patior, quod pati licuit bono.

Sic viuamus, sic loquamur. paratos nos inueniat atque impigros fatum. Hic est magnus animus, qui se Deo tradidit. At contra ille pusillus ac degener, qui obluctatur, & de ordine mundi male existimat, & emendare mauult deos, quàm se.

AD EPISTOLAM CVII.

PINCIANVS.

TAM pusilla tangunt.] *Exemplar diua Maria*, Tam pusilla te res angit.

Si amici deciperent, *Veriorem lectionem duco*, si amici deceperunt.

Habeant sane nomen, quod illis Epicurus noster imposuit, & vocentur quo turpius non omnibus sit rebus tuis. Desunt illi,] *Vetus lectio*, quo turpius non sit omnibus rebus tuis, *cætera. Minus vitiose legetur totus hic locus, vt ego credo, si sic legatur*: Habeant enim sane nomen quod illis Epicurus noster imposuit. Ita vocentur. Quota pars non est, si ex omnibus rebus suis desunt illi qui & operam tuam conterebant, *&c.*

Et te omnibus molestum esse credebant.] *Fideliorem lectionem existimo*, & te omnibus molestum reddebant.

Aut inquineris luto] *Lege*, Aut inquineris in luto, *ex vetere lectione.*

Eadem vitæ conditio est quæ balnei, Turbæ itineris quædam intermittentur, quædam incident,] *Error est in Dispunctione verborum. Legendum*, Eadem vitæ conditio est, quæ balnei, turbæ, itineris. Quædam intermittentur, quædam incident.

Et labaris oportet, & arietes, & cadas.] *Non* arietes *Exemplar antiquum, sed* erigaris *legit.*

Idem mentiatis.] *Corrupta in omnibus exemplaribus verba. Forte legendum*, iter emetiris: *quia subijcit paulo post*, per

per ejusmodi offensas emetiendum est confragosum hoc iter.

Sciat se venisse tonat vbi fulmen.] *Hæc verba in quibusdam exemplaribus non habentur. In aliis sic leguntur,* Sciat se venisse vbi patiatur fulmen.

Deinceps quæ multa & varia sunt, in nos diriguntur.] *Correctiorem existimamus lectionem:* Deinde quum multa & varia sunt, quæ in nos diriguntur.

Alium aqua, alium ignis eripiet.] Aliud, *non* alium, *vtrobique vetus lectio.*

Quam Cleanthes noster] *Familiare exemplar*, quomodo Cleanthes noster.

EPISTOLA CVIII.

ID de quo quæris, ex his est, quæ scire, tantum eo, vt scias, pertinet. Sed nihilominus quia pertinet, pertinaciter properas, nec vis expectare libros, quos cum maxime ordine continentes totam moralem philosophiæ partem, statim expediam. Illud tamen prius scribam, quemadmodum tibi ista cupiditas discendi, qua flagrare te video, regenda sit, ne ipsa se impediat. Nec passim carpenda sunt, nec auide inuadenda vniuersa. per partes peruenitur ad totum. Aptari onus viribus debet: nec plus occupari, quàm cui sufficere possumus. Non quantum vis, sed quantum capis, hauriendum est. bonum tantum habe animum: capies, quantum voles. Quo plus recipit animus, hoc se magis laxat. Hæc nobis præcipere Attalum memini, cum scholam eius obsideremus, & primi veniremus, & nouissimi exiremus: ambulantem quoque illum ad aliquas disputationes euo-

caremus, non tantum paratum discentibus, sed obuium. Idem, inquit, & docenti & discenti debet esse propositum: vt ille prodesse velit, hic proficere. Qui ad philosophorum scholas venit, quotidie secum aliquid boni ferat: aut sanior domum redeat, aut sanabilior. Redibit autem. Ea enim philosophiæ vis est, vt non solum studentes, sed etiam conuersantes iuuet. Qui in solem venit, licet non in hoc venerit, colorabitur. Qui in vnguentaria taberna resederunt, & paulo diutius commorati sunt, odorem secum loci ferunt. Et qui apud philosophum fuerunt, traxerint aliquid necesse est, quod prodesset etiam negligentibus. Attende quid dicam, negligentibus, non repugnantibus. Quid ergo? Non nouimus quosdam, qui multis apud philosophiam annis persederint, & ne colorem quidem duxerint? Quid ni nouerim? Pertinacissimos quidem, & assiduos: quos ego non discipulos philosophorum, sed inquilinos voco. Quidam veniunt vt audiant, non vt discant: sicut in theatrum voluptatis causa ad delectandas aures, oratione, vel voce, vel fabulis ducimur. Magnam hanc auditorum partem videbis, cui philosophi schola diuersorium otij sit. Non id agunt vt aliqua illic vitia deponant, vt aliquam legem vitæ accipiant, ad quam mores suos exigant, sed vt oblectamento aurium perfruantur. Aliqui tamen & cum pugilaribus veniunt, non vt res excipiant, sed verba: quæ tam sine profectu alieno dicant, quam sine suo audiant. Quidam ad magnificas voces excitantur, & tran-

ſeunt in affectum dicentium, alacres vultu & animo; nec aliter concitâtur, quàm ſolent Phrygij tibicinis ſono ſemiuiri & ex imperio furẽtes. Rapit illos inſtigatque rerum pulchritudo, non verborum inanium ſonitus. Si quid acriter contra mortem dictum eſt, ſi quid contra fortunam contumaciter, iuuat protinus quæ audias facere? Afficiuntur illi, & ſunt quales iubentur, ſi illa animo forma permaneat, ſi non impetum inſignẽ protinus populus honeſti diſſuaſor excipiat. Pauci illam quam conceperãt mẽtem domum perferre potuerunt. Facile eſt auditorem concitare ad cupiditatem recti. Omnibus enim natura fundamenta dedit, ſemenque virtutum: omnes ad omnia iſta nati ſumus. Cum irritator acceſſit, tunc illa animi bona velut ſopita excitantur. Nõ vides quemadmodum theatra conſonent, quoties aliqua dicta ſunt, quæ publice agnoſcimus, & conſenſu vera eſſe teſtamur:

Deſunt inopiæ multa, auaritiæ omnia,
In nullum auarus bonus eſt, in ſe peßimus.

Ad hos verſus ille ſordidiſſimus plaudit, & vitiis ſuis fieri cõuicium gaudet. Quãto magis hoc iudicas euenire, cum à philoſopho iſta dicuntur, cum ſalutaribus præceptis verſus inſeruntur, efficacius eadem illa dimiſſuri in animum imperitorum? Nam (vt dicebat Cleanthes) quemadmodum ſpiritus noſter clariorem ſonum reddit, cum illum tuba per longi canalis anguſtias tractum patentiore nouiſſime exitu effudit; ſic ſenſus noſtros clariores carminis arcta neceſſitas

efficit. Eadem negligentius audiuntur, minusque percutiunt, quandiu soluta oratione dicuntur. vbi accessere numeri, & egregium sensum astrinxere certi pedes, eadem illa sententia velut lacerto excussa torquetur. De contemptu pecuniæ multa dicuntur, & longissimis orationibus hoc præcipitur, vt homines in animo, non in patrimonio putent esse diuitias. Eum esse locupletem, qui paupertati suæ aptatus est, & paruo se diuitem fecit. Magis tamen feriuntur animi, cum carmine eiusmodi dicta sunt:

Is minimo eget mortalis, qui minimum cupit.

Quod vult habet, qui velle quod satis est potest.

Cum hæc atque eiusmodi audimus, ad confessionem veritatis adducimur. Illi enim quibus nihil satis est, admirantur, acclamant, odium pecuniæ indicunt. Hunc illorum affectum vbi videris, vrge, hoc preme, hoc onera, relictis ambiguitatibus, & syllogismis, & cauillationibus, & ceteris acuminis irriti ludicris. Dic in auaritiam, dic in luxuriam. Cum profecisse te videris, & animos audientium affeceris, insta vehementius. Verisimile non est, quantum proficiat talis oratio remedio intenta, & tota in bonum audientium versa. Facillime enim tenera conciliantur ingenia ad honesti rectique amorem. Adhuc docilibus, leuiterque corruptis iniicit manum veritas, si aduocatum idoneum nacta est. Ego certe cum Attalum audirem, in vitia, in errores, in mala vitæ perorantem, sæpe misertus

ſum generis humani, & illum ſublimem altioremque humano faſtigio credidi. Ipſe regem ſe eſſe dicebat: ſed plus quàm regnare mihi videbatur, cui liceret cenſuram agere regnantium. Cum vero commendare paupertatem cœperat, & oſtendere, quicquid vſum excederet, pondus eſſe ſuperuacuum & graue ferenti: ſæpe exire è ſchola pauperi libuit. Cum cœperat voluptates noſtras traducere, laudare caſtum corpus, ſobriam menſam, puram mentem, non tantum ab illicitis voluptatibus, ſed etiam ſuperuacuis: libebat circumſcribere gulam & ventrem. Inde mihi quædam permanſere, Lucili. Magno enim in omnia impetu veneram: deinde ad ciuitatis vitam reductus, ex bene cœptis pauca ſeruaui. Inde oſtreis boletiſque in omnem vitam renuntiatum eſt. Hæc enim non cibi, ſed oblectamenta ſunt, ad edendum ſaturos cogentia: quod gratiſſimum eſt edacibus, & ſe vltra quàm capiunt farcientibus, facile deſcenſura, facile reditura. Inde in omnem vitam vnguento abſtinemus: quoniam optimus odor in corpore eſt nullus. Inde vino caret ſtomachus. Inde in omnem vitam balneum fugimus. Decoquere corpus, atque exinanire ſudoribus, inutile ſimul delicatumque credimus. Cetera proiecta redierunt. Ita tamen, vt quorum abſtinentiam interrupi, modum ſeruem, & quidem abſtinentiæ proximiorem, neſcio an difficiliorem: quoniam quædam abſcinduntur facilius animo, quàm temperantur. Quoniam cœpi tibi exponere, quantum maiori impetu ad philoſophiam iuuenis acceſ-

ſerim, quàm ſenex pergam, non pudebit fateri, quem mihi amorem Pythagoræ iniecerit Sotion. Docebat, quare ille animalibus abſtinuiſſet, quare poſtea Sextius. Diſsimilis vtrique cauſa erat, ſed vtrique magnifica. Hic homini ſatis alimentorum citra ſanguinem eſſe credebat, & crudelitatis conſuetudinem fieri, vbi in voluptatem eſſet adducta laceratio. Adiiciebat, contrahendam materiam eſſe luxuriæ. Colligebat, bonæ valetudini contraria eſſe alimenta varia, & noſtris aliena corporibus. At Pythagoras omnium inter omnia cognationem eſſe dicebat, & aliorum commercium in alias atque alias formas tranſeuntium. Nulla (ſi illi credas) anima interit, nec ceſſat quidem, niſi tempore exiguo, dum in aliud corpus transfunditur. Videbimus per quas temporum vices, & quando pererratis pluribus domiciliis, in hominem reuertatur. Interim ſceleris hominibus ac parricidij metum fecit, cum poſſint in parentis animam inſcij incurrere, & ferro morſuve violare, in quo cognatus aliquis ſpiritus hoſpitaretur. Hæc cum expoſuiſſet Sotion; & impleſſet argumentis ſuis. Non credis, inquit, animas in talia corpora atque alia deſcribi? & migrationem eſſe, quam dicimus eſſe mortem? Non credis in his pecudibus feriſve aut aqua merſis illum quondam hominis animum morari? Non credis nihil perire in hoc mundo, ſed mutare regionem? Nec tantum cæleſtia per certos circuitus verti, ſed animalia quoque per vices ire, & animos per orbem agi? Magni iſta crediderunt viri. Itaque iu-

dicium quidem tuum sustine. Ceterum omnia tibi in integro serua. Si vera sunt ista, abstinuisse animalibus innocentia est: si falsa, frugalitas est. Quod istic crudelitati tuæ damnum est? Alimenta tibi leonum & vulturum eripio. His instinctus, abstinere animalibus cœpi: & anno peracto non tantum facilis erat mihi consuetudo, sed dulcis. Agiliorem mihi animum esse credebá: nec tibi hodie affirmauerim, an fuerit. Quæris, quomodo desierim? In Tiberij Cæsaris principatum iuuentæ tempus inciderat. alienigenarum gentium sacra mouebantur. Sed inter argumenta superstitionis ponebatur quorundam animalium abstinentia. Patre itaque meo rogáte, qui non calumniam timebat, sed philosophiam oderat, ad pristinam consuetudinem redij: nec difficulter mihi, vt inciperē melius cœnare, persuasit. Laudare solebat Attalus culcitram, quæ resisteret corpori. Tali vtor etiam senex, in qua vestigium apparere non possit. Hæc retuli, vt probarem tibi, quàm vehementes haberent tirunculi impetus primos ad optima quæque, si quis exhortaretur illos, si quis impelleret. Sed aliquid præcipientium vitio peccatur, qui nos docent disputare, non viuere: aliquid discentium, qui propositum adferunt ad præceptores suos, non animum excolendi, sed ingeniū. Itaque quæ philosophia fuit, facta philologia est, Multum autem ad rem pertinet, quo proposito ad quam rem accedas. Qui grammaticus futurus. Virgilium scrutatur, non hoc animo legit illud egregium,

—Fugit irreparabile tempus.

Vigilandum est. nisi properamus, relinquimur. Agit nos, agiturque velox dies. inscij rapimur. Omnia in futurum disponimus, & inter præcipitia lenti sumus. Sed vt obseruet, quoties Virgilius de celeritate temporum dicit, hoc vti verbo illum, FVGIT.

Optima quaque dies miseris mortalibus æui
Prima fugit. subeunt morbi, tristisque senectus.
Et labor, & duræ rapit inclementia mortis

Ille qui ad philosophiam spectat, hæc eadem quo debet abducit. Nunquam Virgilius, inquit, dies dicit ire, sed fugere, quod currendi genus concitatissimum est: & optimos quosque primos rapi. Quid ergo cessamus nos ipsi concitare, vt velocitatem rapidissimæ rei possimus æquare? Meliora præteruolant, deteriora succedunt. Quemadmodum ex amphora primum quod est sincerissimũ effluit, grauissimum quodque turbidumque subsidit: sic in ætate nostra, quod optimum, primum est. Id exhauriri in aliis potius patimur, vt nobis fæcem reseruemus. Inhæreat istud animo, & tanquam missum oraculo placeat:

Optima quaque dies miseris mortalibus æui
Prima fugit.

Quare optima? quia restat quod incertum est. Quare optima? Quia iuuenes possumus discere, possumus facilem animum, & adhuc tractabilem, ad meliora conuertere: quia hoc tempus idoneum est laboribus, idoneum agitandis per

studia ingenijs, & exercendis per opera corporibus. Quod superest, segnius & languidius est, & propius à fine. Itaque toto hoc agamus animo, & omissis ad quæ diuertimus, in rem vnam laboremus: ne hanc temporis pernicissimi celeritaté, quam retinere non possumus, relicti demũ intelligamus. Primus quisque tanquá optimus dies placeat, & redigatur in nostrũ. Quod fugit, occupandũ est. Hoc non cogitat ille, qui grammatici oculis carmen istud legit. Ideo optimum quemque primũ esse diem, quia subeunt morbi, quia senectus premit, & adhuc adolescentiá cogitantibus supra caput est: sed ait: Virgilium semper vna ponere morbos & senectutem, non mehercule immerito. Senectus enim insanabilis morbus est. Præterea, inquit, hoc senectuti cognomen imposuit, tristem illam vocat.

—Subeunt morbi, tristisque senectus.

Non est quòd mireris, ex eadem materia suis quemque studijs apta colligere. In eodem prato bos herbam quærit, canis leporem, ciconia lacertũ. Cum Ciceronis libros de Rep. prehendit hinc philologus aliquis, hinc grammaticus hinc philosophiæ deditus: alius alio curam suam mittit. Philosophus admiratur, contra iustitiam dici tam multa potuisse. Cum ad hanc eandem lectioné philologus accessit, hoc subnotat, duos Romanos reges esse, quorum alter patrem non habet, alter matrem. Nam de Seruij matre dubitatur. Anci pater nullus, Numæ nepos dicitur. Præterea notat eum quem nos dictatorem dicimus, & in historijs ita nominari legimus, apud

antiquos magistrũ populi vocatum. Hodieque id extat in Auguralibus libris, & testimonium est, quòd qui ab illo nominatur, magister equitum est. Æque notat, Romulũ periisse solis defectione. Prouocationem ad populum etiam à regibus fuisse. Id esse in Pontificalibus libris putat & Fenestella. Eosdem libros cum grammaticus explicuit, primum REAPSE dici ab Cicerone, id est, reipsa, in commentarium refert, nec minus SEPSE, id est, se ipse. Deinde transit ad ea, quæ consuetudo sæculi mutauit: tanquam quod ait Cicero, Quoniam sumus ab ipsa calce, eius interpellatione reuocati: hanc quam nunc in circo metam vocamus, calcem antiqui dicebant. Deinde Ennianos colligit versus, & in primis illos de Africano scriptos:

---Cui nemo ciuis neque hostis
Quiuit pro factis reddere operæ pretium.

Ex eo se ait intelligere, apud antiquos auxilium significasse operam. ait enim neminem potuisse Scipioni neque ciuem, neque hostem reddere operæ pretium. Felicem deinde se putat, quòd inuenerit, vnde visum sit Virgilio dicere:

---Quem super ingens
Porta tonat cæli.---

Ennium hoc ait Homero surripuisse: Ennio Virgilium. Est Ennij apud Ciceronem in his ipsis de Rep. hoc epigramma:

Si fas endo plagas cælestum ascendere cuiquam:
Mi soli cæli maxima porta patet.

Sed ne & ipse, dum aliud ago, in philologum

aut grammaticum dilabar, illud admoneo, auditionem philosophorum, lectionemque ad propositum beatæ vitæ trahendam: non vt verba prisca aut ficta captemus, & translationes improbas figurasque dicendi, sed vt profutura præcepta, & magnificas voces, & animosas, quæ mox in rem transferantur. Sic ista discamus, vt quæ fuerunt verba, sint opera. Nullos autem peius mereri de omnibus mortalibus iudico, quã qui philosophiá velut aliquod artificium venale didicerunt: qui aliter viuunt, quàm viuẽdum esse præcipiunt. Exempla enim seipsos inutilis disciplinæ circumferunt, nulli non vitio quod insequuntur, obnoxij. Non magis mihi potest quisquam talis prodesse preceptor, quàm gubernator in tempestate nauseabundus. Tenẽdum est, rapiente fluctu, gubernaculum, luctãdum cum ipso mari, eripienda sunt vento vela. Quid me potest adiuuare rector nauigij attonitus & vomitans? Quanto maiore putas vitam tempestate iactari, quàm vllam ratem? Non est loquendum, sed gubernandum. Omnia quæ dicunt, quæ turba audiente iactant, aliena sunt. dixit illa Plato, dixit Zeno, dixit Chrysippus, & Posidonius, & ingens agmen tot ac talium. Quomodo probare possint sua esse, monstrabo. Faciant quæ dixerint. Quoniam quæ volueram ad te perferri, iam dixi, nunc desiderio tuo satisfaciam, & in alteram epistolam integrũ quod exegeras transferam: ne ad spinosam, & auribus erectis curiosisque audiendam, lassus accedas.

AD EPISTOLAM CVIII.

MVRETVS. IN Tiberij Cæsaris principatum] *Vel vnus hic locus manifesto conuincit, non esse eundem Senecam qui epistolas scripsit, & qui declamationes. Nam hic adolescens erat Tiberio imperante ille, alter narrat audiri à se potuisse Ciceronem. Sed declamatorem illum huius, qui nūc in manibus est, patrem fuisse, & lippis iam, vt aiunt, & tonsoribus notum est.*

Prouocationem ad populum etiam à regibus fuisse.] *Hac de re ita M. Fabius apud Liuium libro octauo:* Videbo, cessurus ne prouocationi sis, cui rex Romanus Tullus Hostilius cessit.

Reapse] *Totus hic locus mirandum in modum in aliis libris deprauatus legebatur. Sed quid ego me in talibus quæ innumerabilia sunt, venditem? Emendatio ad legētium vtilitatem pertinet. putida eorum quæ emendata sunt enumeratio adscribentium ostentationem. Mihi autem alienæ vtilitati seruire consiliū est: ostentationem illis relinquo, qui cum vnam aut alteram litterulam corrigunt prædicant εὐστοχίαν suam, Musarum fidem implorant, seque tam perspicaces fuisse mirantur.*

Hanc quam nunc in circo metam] *Cum in vno libro vetere ita scriptum reperissem, notaram illam varietatem ad marginem libri mei, non tamen vt eam probarem. At postea incuria quadam (fatendum enim est) mea factum est, vt expuncta vetere, noua hæc in illum se locum insinuauerit. Omnino tamen iudico rectius esse* Cretam, *quàm* Metam. *Creta enim notabatur circus ad victoriæ notam. Plinius libro 35. capite 17.* Est & vilissima (*de creta loquitur*) qua circum præducere ad victoriæ notam, pedesque venalium trans mare aduectorum denotare instituerunt maiores. *Isidorus libro 18. originum cap. 34.* Septem spatia quadrigæ currunt, quorum finis est creta.

PINCIANVS. Quia pertinet properas,] *Sūt codices qui legunt*, quia pertinaciter properas.

Ne ipsa impediat,] *Lege*, ne ipsa se impediat, *ex vetere lectione. Legitur & in aliis codicibus*, ne te ipsa impediat.

Qui multis apud philosophiam annis persederint,] *Corrige*, qui multis apud philosophum annis persederunt,

quadam.

Aliqua illi vitia deponant,] *Ita prior editio. Puto scribendum* illic, *non* illi.

Quam Phrygij solent tibicinis sono semiuiri] *Emenda*, quam solent Phrygij tibicinis sono semiuiri, *ex vetere lectione.*

Afficiuntur illi & sunt qualesiubentur. Si illi animo forma permanserit] *Eadem*, afficiuntur illis & sunt quales iubentur. Si illa animo forma permaneat. *Puto sinceriorem lectionem esse*, Afficiuntur illis. Essent quales iubentur, *&c.*

Tunc illa animi bona velut soluta excitantur. *Quædam exemplaria*, velut ad solita excitantur. *Codex diui Francisci*, tunc illa anima bona velut sollicitatur. *Scribendum reor*, tunc ad illa animi bona velut sollicitantur. *Vel sic*, tunc ad illa animi bona velut solita excitantur.

Cum illum tuba per longi canalis angustias tractum patenti ore nouissime exitu effudit.] *In quibusdam exemplaribus, dictio illa* tractum *non habetur: & coniunctim* patentiore *legitur, non* patenti ore: *ex omnibus antiquis codicibus. In quorum nonnullis* effundit *legitur, non* effudit.

Qui paupertati suæ aptus est,] *Scribe*, qui paupertati suæ aptatus est, *ex vetere lectione.*

Facillime enim tenera conciliantur ingenia] Reconciliantur *aliqua exemplaria agnoscunt, non* conciliantur.

Et adhuc docibilibus leuiterque corruptis] Docilibus *præferunt duo antiqua exemplaria, non* docibilibus *correctior.*

Cui liceret censuram agere regnantium.] *Exemplar familiare*, gentium *habet, non* regnantium.

Hæc enim non cibi, sed oblectamenta sunt,] *Castiga*, Nec enim cibi, sed oblectamenta sunt, *ex vetere lectione.*

Quem obtinemus odor in corpore est Nullo inde vino caret stomachus.] *Exemplar Franciscanum*, quoniam optimus odor in corpore est nullus. Inde vino carens stomachus. *Adstipulatur & alter ex [illegible] codex.*

Quem mihi amorem Pythagoras iniecerit. At Socion dicebat, quare ille animalibus abstinuisset.] *Puto corrigendum*, quem mihi amorem Pythagoræ iniecerit Socion dicebat, quare ille animalibus abstinuisset. *Sed expende an*

legendum sit pro Dicebat, Docebat, *siue* Differebat. *Nam sequitur infra,* Hæc cum exposuisset Socion.

Omnia tibi in integro serua.] *Exemplar familiare,* omnia tibi integra seruas.

Quod istic crudelitatibus tuis damnum est] *Sic in omnibus fere habetur exemplaribus. sed in promptu erat correctio,* Quod istius crudelitatis tuæ damnum est. *Nec desunt codices qui hanc etiam lectionem agnoscant.*

Alienigenarum gentium sacra mouebantur,] *Nullus scriptus codex habet verbum* gentium.

Sed inter argumenta superstitionis ponebatur quorundam animalium abstinentia.] *Puto inuersione ... esse dictiones, & legendum,* Sed inter argumenta superstitionis, quorundam ponebatur animalium abstinentia.

Si quis exhortaretur illos, si quis impenderet.] *Scribendum forte* impelleret, *non* impenderet.

Et omissis ad quæ diuertimur.] *Vetus lectio,* diuertimus.

Qui grammatici oculis carmen istud legit.] *Exemplar Franciscanum* grammaticis *legit, non* grammatici, *quod non minus placet.*

Anci pater Martius Numæ nepos dicitur.] *Idem exemplar,* Anci pater nullus, Numæ nepos dicitur. *Alius codex,* Numæ nepos fuit.

Id ita in Pontificalibus libris aliqui putant. Et Fenestella eosdem libros cum grammaticis explicuit.] *Legendum reor:* Id esse in Pontificalibus libris, & alij putant, & Fenestella. Eosdem libros cum grammaticus explicuit, *&c.*

Primum verba expressa ab se, dici à Cicerone. Idem re ipsa in commentarium refert.] *Verba hæc Ciceronis,* ... *&* *Cimmeriis, quod aiunt, inuoluta tenebris, sic restituenda coniectio:* Primum verbum priscum, reabse, dici à Cicerone, id est re ipsa, in commentarium refert. *Vt dictionem* priscum *reponam, admonent me ea quæ infra sequuntur:* non vt verba prisca aut ficta captemus. *Exemplar Fecundi ...* *sic legit,* Primum enim verba expressa ab se, *cætera. Vt forte scribendum sit.* Primum Ennij verbum priscum reabse, dici à Cicerone, *cætera.*

Nec minus sese idem seipse] *Castigat,* Nec minus sese,

id est, seipse, *ex vetere lectione.*

Hanc quam nunc in circo cretam vocamus, calcem antiqui dicebant.] *Corrigendum puto:* Hanc quam nunc in circo metam vocamus, *cætera. De metis in circo, Suetonius, & complures alij.*

Deinde inanes colligit versus,] *Lego,* Deinde Ennianos colligit versus, *vt liquet ex sequentibus.*

Cui nemo ciuis atque hostis qui vult pro factis reddere operæ pretium.] *Vetus lectio,* cui nemo ciuis neque hostis, *cætera. Sed ego opinor, non* qui vult *legendum, seu* quibit *hoc est, poterit. Nam sequitur,* neminem potuisse Scipioni, neque ciuem, neque hostem reddere operæ pretium. *Iam verbum est, quod in fine clausula adiectum est, a nullo neque antiquo neque recentiore codice agnoscitur.*

Non tantum auxilium significasse operam, ait opera eius neminem potuisse Scipionem neque ciuem.] *Vetus lectio deprauata est etiam, sed manum nonnihil emendatiori porrigit, quæ sic habet:* non tantum auxilium significasse, sed operam, ait, opera enim eius neminem potuisse Scipioni, *Considera igitur, an in integrum restitui possit locus hic permutato dictionum ordine, hoc pacto:* non tantum auxilium significasse operam, sed alicuius opera, ait enim, neminem potuisse Scipioni.

Ennius hoc ait, Homero se surripuisse: Ennio Virgilius.] *Scribe,* Ennium hoc ait Homero surripuisse: Ennio Virgilium.

Esse enim apud Ciceronem in his ipsis de R. P. hoc epigramma:] *Puto contra omnia exemplaria scribendum hoc pacto:* Est Ennij apud Ciceronem in his ipsis de R. P. hoc epigramma. *Alioquin si enim legas, non Ennij vitiosa esset confirmatio, afferre epigramma librorum Ciceronis ad confirmandum, Ennium imitatione Homeri portas cæli appellasse. Quod autem Ennij poetæ sit hoc epigramma, docet Lactantius Firmianus lib. 1. cap. 18. his verbis:* Ille autem qui infinita hominum milia trucidauerit, cruore campos inundauerit, flumina infecerit, non modo in templum, sed etiam in cœlum admittitur. Apud Ennium sic loquitur Africanus.

Si fas cædendo cœlestia scandere cuiquam est,

Mi soli cœli maxima porta patet.

Si fas est plagas cœlestium ascendere cuiquam:] *Prius*

editio minus corrupte. Ni faciendo plagas cœlestum adscendere cuiquam. *Lege,* Si fas cædendo cœlestia scandere cuiquam est, *vt mox ante ex Lactantio apparuit.*

In philologum aut grammaticum delabar] *Correctè magis exemplar meum* dilabat.

Velut aliquod artificium venale didicerunt.] *Reclament licet exemplaria omnia, contendemus legendum esse* docuerunt, *non* didicerunt. *Sequitur enim,* quàm viuendum esse præcipiunt. *&* *rursus:* Non magis mihi potest quisquam talis prodesse præceptor.

Et ingens agmen. Non tamen talium.] *Sic prior editio. Exemplar Franciscanum,* & ingens agmen tot actalium. *Quid si hæc verba.* Non tamen talium, *adiectitia sunt glossema, videlicet studiosi cuiuspiam, qui* ingens agmen *interpretabatur esse* non talium, *quales fuerunt Zeno, Chrysippus, Posidonius.*

OBSOPÆVS. *Brodæus Miscell. cap. 13. libr. 5. Per semiuiros, Gallos, matris deum sacerdotes, haud obscure innuit, qui audito Phrygio tibicine, statim in furorem aguntur. id quod aliis eodem hominibus vsu non venit. Lucianus in Nigrum:* ὥσπερ γὰρ οἱ τοῦ φρυγίου αὐλοῦ ἀκούοντες, οὐ πάντες μαίνονται, ἀλλ' ὁπόσοι αὐτῶν τῇ Ῥέᾳ λαμβάνονται, οὗτοι δὲ πρὸς τὸ μέλος ὑπομιμνήσκονται τοῦ πάθους. *Philostratus:* οἱ τελούμενοι τῇ Ῥέᾳ μαίνονται πληγέντες τὰ ὦτα κτύποις ὀργάνων.

GRVT. & ṘVBETVS. Alienigenarum gentium sacra mouebantur] *Lipsius ad lib. 2. Ann. Taciti laudat* alienigena tam sacra, *interpretaturque de sacris Ægyptijs Iudaicisque. eum vide.*

EPISTOLA CIX.

AN sapiens sapienti prosit, scire desideras. Dicimus plenum omni bono esse sapientem, & summa adeptum. Quomodo prodesse aliquis possit summum bonum habenti, quæritur. Prosunt inter se boni, exercent enim virtutes,

tes, & sapientiam in suo statu continent. desiderat vterque aliquem, cum quo conferat, cum quo quærat. Peritos luctandi, vsus exercet. Musicum, qui paria didicit, monet. Opus est & sapienti, agitatione virtutum. Ita quemadmodum ipse se mouet, sic mouetur ab alio sapiēte. Quid sapiens sapienti proderit? Impetum illi dabit, occasiones actionum honestarum commonstrabit. Præter hæc aliquas suas cogitationes exprimet, docebit quæ inuenerit. Semper enim sapienti restabit quod inueniat, & quo animus eius excurrat. Malus malo nocet: facit peiorem, iram, metum incitando, tristitiæ assentiendo, voluptates laudando. Et tunc maxime, laborant mali, vbi plurimum vitia miscuere, & in vnum collata nequitia est. Ergo ex contrario bonus bono proderit. Quomodo inquis? Gaudium illi afferet, fiduciam confirmabit, ex conspectu mutuæ tranquillitatis crescet vtriusque lætitia. Præterea quarundam illi rerum notitiam tradet. Nō enim omnia sapiens scit: etiam si sciret, breuiores vias rerum aliquis excogitare possit, & has indicare, per quas facilius totum opus circumfertur. Proderit sapienti sapiens: non scilicet tantum suis viribus, sed ipsius quem adiuuat. Potest quidem ille etiam relictus sibi, explicare partes suas. Vtetur propria velocitate: sed nihilominus adiuuat etiam, qui currentem hortatur. Non prodest tantum sapiens sapienti, sed sibiipsi. Obiicies. Detrahe illi vim propriam, & ille nihil agit. Isto modo dicas licet, non esse in melle dulcedinem. Nam ipse ille qui est, esse debet

ita aptatus lingua palatoque ad huiusmodi gustum, vt ille tali sapore capiatur, non offendatur. Sũt enim quidam, quibus morbi vitio mel amarum videatur. Oportet vtrumque talem esse, vt & ille prodesse possit, & huic profecturo idonea materia sit. In summum, inquit, producto calorem calefieri superuacuum est: & in summum producto bonum superuacuum est, quod prosit. Nunquid instructus omnibus rebus agricola, ab alio instrui quęrit? Nunquid armatus miles quãtum in aciem exituro satis est, amplius arma desiderat? Ergo nec sapiens. Satis enim vitæ instructus, satis armatus est. Qui in summo est calore, ei non opus est adiecto, vt summum teneat. Ipse se, inquit, calor continet. Ad hæc respondeo. Primum multum interest inter ista quæ comparas. Calor enim vnus est: prodesse varium est. Deinde calor non adiuuatur adiectione caloris vt caleat. Sapiens non potest in habitu suæ mentis stare, nisi amicos aliquos similes sui admisit, cum quibus virtutes suas communicet. Adijce nunc, quòd omnibus inter se virtutibus amicitia est. Itaque prodest, qui virtutes alicuius pares sui amat, amandasque inuicem præstat. Similia delectant: vtique vbi honesta sunt, & probare ac probari sciunt. Etiamnum. Sapientis animum perite mouere nemo alius potest, nisi sapiens: sicut hominem mouere rationaliter non potest, nisi homo. Quomodo ergo ad rationem mouendam ratione opus est: sic vt moueatur ratio perfecta, opus est ratione perfecta. Prodesse dicuntur, & qui media nobis largiuntur, pecu-

niam, gratiam, incolumitatem, alia in vsus vitæ cara aut necessaria. In his dicetur etiam stultus sapienti prodesse. Prodesse autem est, animum secundum naturam mouere virtute sua, aut eius qui mouebitur. Hoc non sine ipsius quoque qui proderit, bono fiet. Necesse est enim, alienam virtutem exercendo, exerceat & suam. Sed vt remoueas ista, quæ aut summa bona sunt, aut summorum efficientia, nihilominus prodesse inter se sapientes possunt. Inuenire enim sapientem, sapienti per se res petenda est: quia natura bonum omne carum est bono: & sic quisque cōciliatur bono, quemadmodum sibi. Necesse est, ex hac quæstione, argumenti causa, in alteram transeam. Quæritur enim, an deliberaturus sapiens, in consilium aliquem sit aduocaturus: quod facere illi necessarium est, cum ad hæc ciuilia & domestica venitur, & (vt ita dicam) mortalia. In his sic illi opus est alieno consilio, quomodo medico, quomodo gubernatori, quomodo aduocato, & litis ordinatori. Proderit ergo sapiens aliquando sapienti. Suadebit enim. Sed in illis quoque magnis ac diuinis, vt diximus, communiter honesta tractando, & animos cogitationesque miscendo, vtilis erit. Præterea secundum naturam est & amicos complecti, & amicorum actu, vt suo proprioque lætari. Nam si hoc non fecerimus, ne virtus quidem nobis permanebit, quæ in exercendo se, vsu valet. Virtus autem suadet præsentia bene collocare, in futurum consulere, deliberare, & intendere animum. Facilius intendet explicabitque qui

aliquem sibi assumpserit. Quærit itaque aut perfectum virum, aut proficientem, vicinumque perfecto. Proderit autem ille perfectus, si consilium communi prudentia iuuerit. Aiunt homines plus in alieno negotio videre, quàm in suo. Hoc illis euenit, quos amor sui excæcat, quibusque dispectum vtilitatis timor in periculis excutit. Incipiet sapere securior, & extra metum positus. Sed nihilominus quædam sunt, quæ etiam sapientes in alio, quàm in se, diligentius vident. Præterea illud quod dulcissimum honestissimumque est, idem velle atque idem nolle, sapiēs sapiēti pręstabit. Egregiū opus pari iugo ducet. Persolui quod exegeras, quanquam in ordine rerum erat, quas moralis philosophiæ voluminibus complectimur. Cogita, quòd soleo frequenter tibi dicere: In istis nos nihil aliud quàm acumen exercere. Toties enim illo reuertor: Quid ista me res iuuat? Fortiorem faciet, iustiorem, temperatiorem? Nondum exerceri vacat. Adhuc medico mihi opus est. Quid me doces scientiam inutilem? Magna promisisti. exigua video. Dicebas intrepidum fore, etiā si circa me gladij micarent, etiam si mucro tangeret iugulum. Dicebas securum fore, etiam si circa me flagrarent incendia, etiā si subitus turbo toto nauem meam mari raperet. Hæc mihi pręsta tu, vt voluptatem, vt gloriam contemnam: postea docebis implicita soluere, ambigua distinguere, obscura perspicere. Nunc doce, quod necesse est.

AD EPISTOLAM CIX.

AN sapiens] *Prodesse dicitur, qui bene alicui facit. Videtur igitur nemo prodesse posse ei qui bona in se habet omnia. Talis autem est sapiens. Sapienti ergo non magis prodesse quisquam potest, quàm ignem calefacere. Et Stoici tamen sapiētem alium alij prodesse dicebant. Hunc igitur nodum, à Lucilio rogatus, hac epistola soluit & expedit Seneca.* MVRETVS

Obiicies.] *Alij*, Hoc scias. *Liquere omnibus puto, vtra verior scriptura sit: vt & paulo infra hunc locum, melius legatur* Vno modo, *an vt nos*, Isto modo.

Nam illo ipse qui est,]*qui melle vescitur, qui mel comest. Alij, detracto verbo* est, *mancam & mutilam sententiam reddiderant. Id autem quod sequitur, plane peruerterant, cum legerent*, vt ille tali sapore non capiatur, sed offendatur. *Cum legendum sit, vt nos emendauimus*, capiatur, non offendatur. *Sed discedo à consuetudine mea. Non enim is sum qui velim agitandis aut reprehendendis aliis crescere. Itaque talia, quamlibet multa, sciens omitto.*

Ad hæc respondeo.] *Hæc verba locum mutauerant, seque altius, quàm par erat, sustulerant. Nos ea in suum locum reposuimus.*

Præter hæc aliquis cogitationes suas exprimet,] Aliquas, *non* aliquis, *omnis habet vetus lectio.* PINCIANVS.

Vno modo dicas licet non esse in melle dulcedinem.] *Legendum reor*, isto modo dicas licet, &c.

Quibus morbi vitio vel amarum esse videatur.]*Scribe*, quibus morbi vitio mel amarum esse videatur, *ex omni vetere lectione.*

Et huic profuturo idonea materia sit.]Profecturo, *non* profuturo: *eadem.*

In summum, inquit, producto calorem]Perducto, *non* producto, *eadem, eadem emenda paulo post.*

Vti amplius arma desiderat?] Armis *lege, non* armat, *ex eadem.*

Itaque prodest qui virtutes alicuius partes sui amat] *Scribendum puto contra omnia exemplaria*, pares suis, *non* partes sui.

Etiam nunc sapientis animum perite mouere nemo alius potest, nisi sapiens: *Scribe*, Etiam nunc sapientis animum perite mouere nemo alius potest, quàm sapiens: sicut hominem mouere rationaliter non potest, nisi homo, *ex omnibus scriptis codicibus*.

An deliberaturus sit sapiens, an in consilium aliquem aduocaturus] *Castigatiorem existimamus lectionem*, An deliberaturus sapiens sit, aliquem in consilium aduocaturus.

Et animo cogitationes miscendo] *Scribe*, & animos cogitationesque miscendo, *ex Vetere lectione*.

Quæ in exercendo sensu valet,] *Exemplar Scholasticum*, quæ in exercendo se vsu valet.

Aiunt homines plus in alieno negocio videre. Vitio hoc illis euenit.] *Lege*, aiunt homines plus in alieno negotio videre quam in suo. Hoc illis euenit. *ex emaculatioribus codicibus*.

Etiamsi contra me gladij micarent,] Circa *legendum, non* contra, *ex omni scripta lectione*. *Vt mox statim*, Etiamsi circa me flagrarent incendia.

Etiamsi subitus turbo totam nauem meam mari raperet.] *Exemplar Franciscanum* toto *legit, non* totam *ex exemplari Facundi & Ptimitius*.

Hanc mihi præstaturum voluptatem, vt gloriam contemnam:] *Sic prior editio. Puto legendum*, Hanc mihi præsta tu. vt voluptatem, vt gloriam contemnam.

GRVT. & IVRETVS. Quomodo gubernatori, quomodo aduocato & litis ordinatori] *Ad perfectam huius loci explanationem vtiliter consules Cuiacium lib. 18. cap. 23. Obseruat.*

EPISTOLA CX.

EX Nomentano meo te saluto, & iubeo te habere mentem bonam, hoc est, propitios deos omnes: quos habet placatos & fauentes, quisquis sibi se propitiauit. Sepone in præsentia, quæ quibusdam placet. Vnicuique nostrum pæ-

dagogum dari Deum non quidem ordinarium, ſed hũc inferioris notæ, ex eorum numero quos Ouidius ait, de plebe deos. Ita tamen hoc ſeponas volo, vt memineris maiores noſtros, qui crediderunt hoc, Stoicos fuiſſe. Singulis enim & genium & Iunoné dederunt. Poſtea videbimus, an tantum dijs vacet, vt priuatorum negotia procurent. Interim illud ſcito, ſiue aſſignati ſumus, ſiue neglecti, & fortunæ dati, nulli te poſſe imprecari quicquam grauius, quàm ſi imprecatus fueris, vt ſe habeat iratum. Sed non eſt, quare cuiquam, quem dignum pœna putaueris, optes, vt infeſtos deos habeat. Habet, inquam, etiam ſi videtur eorum fauore produci. Adhibe diligentiam tuam, & intuere, quid ſint res noſtræ, non quid vocentur, & ſcies plura mala contingere nobis, quàm accidere. Quoties enim felicitatis cauſa, & initium fuit quod calamitas vocabatur? Quoties magna gratulatione excepta res gradum ſibi ſtruxit in præceps, & aliquem iá eminentem alleuauit etiamnum, tanquam ibi adhuc ſtaret, vnde tuto caderet? ſed ipſum illud cadere non habet in ſe mali quicquam, ſi exitũ ſpectes, vltra quem natura neminem deijcit. Prope eſt rerum omnium terminus, prope eſt, inquam. & illud vnde felix eijcitur, & illud vnde infelix emittitur. Nos vtraque extendimus, & longa ſpe ac metu facimus. Sed ſi ſapis, omnia humana condicione metire: ſimul & quod gaudes, & quod times contrahe, Eſt tanti, diu nihil gaudere, ne quid diu timeas. Sed quare iſtuc malum aſtringo? Nõ eſt quòd quicquam timen-

dum putes. Vana sunt ista quæ nos mouent, quæ attonitos habent. Nemo nostrũ quid veri esset, excussit, sed metum alter alteri tradidit. Nemo ausus est ad id quo perturbatur accedere, & naturam ac bonum timoris sui nosse. Itaque res falsa & inanis habet adhuc fidem, quia non coarguitur. Tanti putemus oculos intendere. iam apparebit quàm breuia, quàm incerta, quàm tuta timeantur. Talis est animorum nostrorum confusio, qualis Lucretio visa est:

Nam veluti pueri trepidant, atque omnia cacis
In tenebris metuunt: ita nos in luce timemus.

Quid ergo? Non omni puero stultiores sumus, qui in luce timemus? Sed falsum est. Lucreti: nõ timemus in luce. omnia nobis fecimus tenebras. nihil videmus, nec quid noceat, nec quid expediat. tota vita incursitamus, nec ob hoc, resistimus, aut circunspectius pedem ponimus. Vides autem quã sit furiosa res, in tenebris impetus. At mehercule id agimus, vt longius reuocandi simus: & cum ignoremus quo feramur, velociter tamen illo quo intendimus, ire perseueramus. Sed lucescere, si velimus potest. Vno autem modo potest, si quis hanc humanorum diuinorumque notitiam acceperit: si illa se non perfuderit, sed infecerit: si eadem quamuis sciat, retractauerit, & ad se sæpe retulerit: si quæsierit quæ sint bona, quæ sint mala, quibus hoc sit falso nomen ascriptum: si quæsierit de honestis, de turpibus, de prouidentia. Nec intra hæc humani ingenij

ſagacitas ſiſtitur. Proſpicere & vltra mundum libet, quo feratur, vnde ſurrexerit, in quem exitum tanta rerum velocitas properet. Ab hac diuina contemplatione abductum animum in ſordida & humilia pertraximus, vt auaritiæ ſeruiret, vt relicto mundo terminiſque eius & dominis cuncta verſantibus, terram rimaretur, & quæreret quid ex illa mali effoderet, non contẽtus oblatis. Quicquid nobis bono futurum erat, Deus & parens noſter in proximo poſuit. Non expectauit inquiſitionem noſtram: vltro dedit: nocitura altiſſime preſſit. Nihil niſi de nobis queri poſſumus. Ea quibus periremus, nolente rerum natura & abſcondente, protulimus. Addiximus animum voluptati: cui indulgere, initiũ omnium malorum eſt. Tradidimus ambitioni & famæ, ceteris æque vanis & inanibus. Quid ergo nũc te hortor vt facias? Nihil noui: nec enim nouis malis remedia quæruntur. Sed hoc primũ vt tecum ipſe diſpicias, quid ſit neceſſariũ, quid ſuperuacuum. Neceſſaria tibi vbique occurrẽt: ſuperuacua & ſemper, & toto animo quærenda ſunt. Non eſt autem quòd te nimis laudes, ſi cõtempſeris aureos lectos, & gemmeam ſuppellectilem. Quæ eſt enim virtus, ſuperuacua contemnere? tunc te admirare cum contempſeris neceſſaria. Non magnam rem facis, quòd viuere ſine regio apparatu potes: quòd non deſideras miliarios apros, nec linguas phœnicopterorum, & alia portenta luxuriæ iam tota animalia faſtidientis, & certa membra ex ſingulis eligentis. Tunc te admirabor, ſi non contempſeris

etiam sordidū panem si tibi persuaseris, herbas, vbi necesse est, non pecori tantū sed homini nasci: si scieris cacumina arborum explementum esse ventris, in quem sic pretiosa congerimus, tanquā recepta seruantem. sine fastidio implendus est. Quid enim ad rem pertinet, quid accipiat, perditurus quicquid acceperit? Delectant te disposita, quæ terra marique capiuntur. Alia eo gratiora, si recentia perferuntur ad mensam: alia, si diu pasta & coacta pinguescere, fluunt, ac vix saginā continent suam. Delectat te nidor horum, arte quæsitus. At mehercule ista sollicite scrutata, varieque condita, cum subierint ventrem, vna atque eadē fœditas occupabit. Vis ciborum voluptatē contemnere? Exitū specta. Attalū memini cum magna admiratione omnium hæc dicere: Diu mihi, inquit, imposuere diuitiæ. Stupebā, vbi aliquid ex illis alio atque alio loco fulserat. Existimabam similia esse quæ laterent, his quo ostenderentur: sed in quodam apparatu vidi totas opes vrbis, cælatas ex auro & argento, & his quæ pretiū auri argentique vicerunt, exquisitos colores, & vestes vltra non tantū nostrū, sed vltra finem hostium aduectas. Hinc puerorū perspicuos cultu atque forma greges, hinc feminarum. & alia quæ res suas recognoscens summi imperij fortuna protulerat. Quid hoc est, inquā, aliud quàm irritare cupiditates hominū per se incitatas? Quid sibi vult ista pecuniæ pompa? Ad discendam auaritiam cōuenimus. At mehercules minus cupiditatis istinc effero, quàm attulerā. Contempsi diuitias, nō quia superuacuæ, sed

quia pusillæ sunt. Vidisti ne, quàm intra paucas horas ille ordo, quamuis lentus dispositusque, transierit? Hoc totam vitam nostram occupabit, quod totum diem occupare non potuit? Accessit illud quoque. Tam superuacuæ mihi visæ sunt habentibus quàm fuerát spectantibus. Hoc itaque ipsi mihi dico, quoties tale aliquid præstrinxerit oculos meos, quoties occurrit domus splendida, cohors culta seruorum, lectica formosis imposita calonibus: Quid miraris? quid stupes? Pompa est. Ostendunt istæ res, non possidentur: & dum placent, transeunt. Ad veras potius te conuerte diuitias: disce paruo esse contentus: & illam vocem magnus atque animosus exclama: Habeamus aquam, habeamus polentam, Ioui ipsi de felicitate controuersiam faciamus. Faciamus oro te, etiamsi ista defuerint. Turpe est, beatam vitam in auro & argento reponere: æque turpe est in aqua & polenta. Quid ergo faciam, si ista non fuerint? Quæris, quod sit remedium inopiæ? Famem fames finit. Alioqui quid interest, magna sint, an exigua, quæ seruire te cogunt? Quid refert quantum sit, quod tibi posit negare fortuna? Hæc ipsa aqua & polenta in alienum arbitrium cadit. Liber est autem, non in quem parum licet fortunæ, sed in quem nihil. Ita est: nihil desideres, oportet, si vis Iouem prouocare, nihil desiderantem. Hęc nobis Attalus dixit: natura omnibus Quæ si voles frequenter cogitare, id ages, vt sis felix, non vt videaris: & vt tibi videaris, non aliis.

AD EPISTOLAM CX.

MVRETVS Vnicuique nostrum pædagogum] *Extant & Menandri versus qui eandem sententiam continent: Vnicuique nostrum nascenti genium dari totius vitæ ducem. Inde illud in comœdia:*

Memini relinqui me deo irato meo.

Illos autem & natiuos & mortales esse putabant. Horatius:

Scit genus natale deus qui temperat astrum,
Naturæ deus humanæ, mortalis in vnum
Quodque caput.

Et genium & Iunonem] *Magis tamen genium viris, Iunonem mulieribus. Itaque apud Tibullum mulier amatorem alloquens:*

Perque tuos: *inquit*, oculos, per geniumque rogo.

Ille contra, Hæc per sancta tuæ Iunonis numina iuro.

& turpis muliercula apud Petronium: Iunonem meam iratam habeam, si me vnquam virginem fuisse meminі.

Adsignati] *Verbum iuris, De adsignandis libertis.*

Miliarios apros] *mille librarum.*

Linguas phœnicopterorum,] *Quarum præcipuum saporem esse gula & nequitia magister docuerat Apicius.*

PINCIANVS. Vt memineris maiores nostros, qui crediderunt hos Stoicos fuisse] *Legendum puto, non* hos, *sed* hoc.

Quotiens enim calamitas felicitatis est causa & vitium fuit, quod calamitas vocabatur] *Castigatius & breuius vetus lectio*, Quotiens enim felicitatis causa & initium fuit quod calamitas vocabatur?

Est autem tanti diu nihil gaudere.] *Scribe inuersis dictionibus.* Est autem tanti nihil diu gaudere, *ex eadem.*

Nec inter hæc humani ingenij sagacitas sistitur.] *Corrige*, Nec intra hæc humani, *&c. ex eadem.*

Quo feratur vnde surrexerit,] *Eadem*, Quomodo feratur, vnde surrexerit.

Si contempseris etiam sordidum panem: *Corrige*, Si non contempseris etiam sordidum panem, *ex exemplari Pinciani.*

In quem si preciosa congerimus] *Scribe*, in quem sic preciosa congerimus, *ex vetere lectione.*

Alia ergo gratiora si recentiora perferuntur ad mensam.] Eo *legendum, non* ergo, *ex eadem.*

Alia, si diu pasta & coacta pinguescere,] *Verbum* si *eradendum, ex omnibus scriptis codicibus. In quorum vno* dure pasta *habetur pro* diu pasta: *vt forte legendum sit*, diu repasta.

Delectat te nitor horum,] Nidor *lege, non* nitor, *ex eisdem.*

Hinc puerorum prospicuos cultu atque forma greges,] perspicuos *lege, non* prospicuos, *ex eisdem.*

Hæc nobis Attalus dixit natura dixit omnibus.] *Scribo*, Hæc nobis Attalus dixit. Natura omnibus dixit. *ex exemplari Facundi & Primitiui. Ex cuius fide lege paulo ante per commutationem verborum*, in alienum cadit arbitrium.

Lipsius de calonibus lecticariis cap.19. Electorum.1. OBSOPÆVS.

Et Genium & Iunonem dederunt] *Scribendum hæc Stoicorum opinionem esse vnam ex iis, quæ omnium fere assensu recepta postea fuerunt, præsertimque poetarum, vnde legimus apud Horatium:* GRVT. & IVRETVS.

Scit Genius natale comes qui temperat astrum,
Naturæ Deus humanæ, mortalis in vnum.
Quodque caput.

Fortasse autem ea quæ Socrates de suo dæmonio dicere solitus erat, huic opinioni originem dederunt. hac Stephanus prood. libr. 1. cap. 3.

EPISTOLA CXI.

QVID vocentur Latine sophismata, quæsisti à me. Multi tentauerunt illis nomen imponere, nullum hæsit: videlicet quia res ipsa non recipiebatur à nobis, nec in vsu erat, nomini quoque repugnatum est. Aptissimum tamen videtur mihi, quo Cicero vsus est. Cauillationes vocat: quibus quisquis se tradidit, quæstiunculas quidem vafras nectit: ceterum ad vitam nihil

proficit, neque fortior fit, neque temperantior, neque elatior. At ille qui philosophiam in remedium suum exercuit, ingens fit animo, plenus fiduciæ, inexuperabilis, & maior adeunti. Quod in magnis euenit montibus, quorum proceritas minus apparet longe intuentibus. Cum accesseris, tunc manifestum fit quàm in arduo summa sint. Talis est, mi Lucili, verus & rebus, non artificiis philosophus. In edito stat admirabilis, celsus, magnitudinis veræ. Non exurgit in plátas, nec summis ambulat digitis, eorum more qui mendacio staturam adiuuant, longioresque quàm sunt, videri volunt. Contentus est magnitudine sua. Quid ni contentus sit eo vsque creuisse, quo manum fortuna non porrigit? Ergo & supra humana est. Par sibi in omni statu rerum, siue secundo cursu vita procedit, siue fluctuatur per aduersa ac difficilia. Hanc cõstantiam cauillationes istæ, de quibus paulo ante loquebar, præstare nõ possunt. Ludit istis animus, non proficit: & philosophiam à fastigio deducit in planũ. Nec te prohibuerim aliquádo ista agere, sed tũc cum voles nihil agere. Hoc tamen habent in se pessimum, dulcedinem quandam sui faciunt, & animum specie subtilitatis inductum tenent, ac remorantur: cum tanta rerum moles vacet, cum vix tota vita sufficiat, vt hoc vnum discas, vitam contemnere. Quid regere? inquis. Secundum opus est. Nam nemo illam bene rexit, nisi qui contempserat.

AD EPISTOLAM CXI.

Cauillationes vocat:] *In aliquo videlicet libro eorum qui desiderantur. nam in iis qui extant, nunquam ita cauillationis nomen accipi puto. Ita eo vsus est Callistratus in l. ea est natura, D. de diuersis regulis iuris antiqui.* MVRETVS.

Quibus quisque se tradidit quæstiunculas quidem vafras] *Vetus lectio*, quibus quisquis se tradidit, quæstiunculas quidem varias nectit. *Placet tamen magis, vt* vafras, *legatur quàm* varias. PINCIANVS.

Nec in summis ambulat digitis,] *Præpositio* in *superuacanea est, ex eadem.*

Siue fluctuatur & per aduersa & difficilia] *Superfluit coniunctio* &, *ex eadem.*

Et animum specie subtilitatis inductum tentant morantur] *Corrige*, & animum specie subtilitatis inductum tenent ac remorantur, *ex eadem.*

EPISTOLA CXII.

CVPIO mehercule amicum tuum formari. vt desideras, & institui. sed valde durus capitur, immo potius, quod est molestius, valde mollis capitur, & consuetudine mala ac diutina fractus. Volo tibi ex nostro artificio exemplum referre. Non quælibet, insitionem vitis patitur. si vetus & exesa est, si infirma gracilisque, aut nõ recipiet surculum, aut non alet, nec applicabit sibi, nec in qualitatem eius naturamque transibit. Itaque solemus supra terram præcidere. vt si non responderit, tentari possit secunda fortuna, & iterum repetita infra terrã inseratur. Hic de quo scribis & mandas, non habet vires. Indul-

ſit vitiis, ſimul & emarcuit & induruit. Non poteſt recipere rationem, non poteſt nutrire. At cupit ipſe. Noli credere. Non dico illum mentiri tibi. putat ſe cupere. Stomachum illi fecit luxuria. cito tamen redibit in gratiam. Sed dicit ſe offendi vita ſua. Non negauerim. Quis enim nó offenditur? Homines vitam ſuam & amant ſimul, & oderunt. Tunc itaque de illo feramus ſententiá, cum fidem nobis fecerit, inuiſam iam ſibi eſſe luxuriam. Nunc illis male conuenit.

AD EPISTOLAM CXII.

PINCIANUS. CIto tamen redibit in gratiam,] *Scribe*, cito tamen cum illa redibit in gratiam, *ex codicibus ſincerioribus.*

EPISTOLA CXIII.

DESIDERAS tibi ſcribi à me, quid ſentiam de hac quæſtione iactata apud noſtros. An iuſtitia, an fortitudo, prudentia, ceteræque virtutes, animalia ſint. Hac ſubtilitate efficimus, Lucili cariſſime, vt exercere ingenium inter irrita videamur, & diſputationibus nihil profuturis otium terere. Faciam quod deſideras, & quid noſtris videatur, exponam. Sed me in alia ſentẽtia profiteor eſſe. Quæ ſint ergo quæ antiquos mouerint, dicam. Animum conſtat animal eſſe: cum ipſe efficiat, vt ſimus animalia, & cum ab illo animalia nomẽ hoc traxerint. Virtus autem nihil aliud eſt, quam animus, quodammodo ſe habens: ergo animal eſt. Deinde. Virtus agit aliquid

liquid. Agi autem nihil sine impetu potest. Si impetum habet, qui nulli est, nisi animali animal est. Si animal est, inquit, virtus habet ipsam virtutem. Quid ni? habet seipsam. Quomodo sapiens omnia per virtutem gerit, sic virtus per se. Ergo, inquit, & omnes artes animalia sunt, & omnia quæ cogitamus, quæque mente complectimur. Sequitur, vt multa animalium millia habitent in his angustijs pectoris, & singuli multa simus animalia, aut multa habeamus animalia. Quæris, quid aduersus ista respondeatur? Vnaquæque res ex istis animal erit, multa animalia non erunt. Quare? Dicam, si mihi accommodaueris subtilitatem & intentionem tuam. Singula animalia singulas debent habere substantias. Ista omnia vnum animum habent. Itaque singula esse possunt, multa esse non possunt. Ego & animal sum & homo, non tamen duos esse dices. Quare? quia separati esse debent. Ita dico, alter ab altero debet esse diductus, vt duo sint. Quicquid vnum multiplex est, sub vnam cadit naturam: itaque vnum est. Et animus meus animal est, & ego animal est. sum, duo tamen non sumus. Quare? quia animus mei pars est. Tunc aliquid per se numerabitur, cum per se stabit. Vbi vero alterius membrum erit, non poterit videri aliud. Quare? Dicam: quia quod aliud est, suum oportet esse, & proprium, & totum, & intra se absolutum. Ego in alia esse me sententia professus sum. Non enim tantũ virtutes animalia erunt, si hoc recipitur: sed opposita quoque illis vitia & affectus, tanquam ira, ti-

mor, luctus, suspicio. Vltra res ista: procedet omnes sententiæ, omnes cogitationes animalia erunt: quod nullo modo recipiendum est, Non enim quicquid ab homine fit, homo est. Iusticia quid est? inquit. Animus quodammodo se habens. Itaque si animus animal est, & iustitia. Minime. Hæc enim habitus animi est, & quædam vis. Idem animus in varias figuras conuertitur, & non toties animal aliud est, quoties aliud facit: nec illud quod fit ab animo, animal est. Si iustitia animal est, si fortitudo, si ceteræ virtutes: vtrum desinunt animalia esse subinde, ac rursus incipiunt, an semper sunt? Desinere virtutes non possunt: ergo multa animalia, immo innumerabilia in hoc animo versantur. Nō sunt, inquit, multa: quia ex vno religata sunt, & partes vnius ac membra sunt. Talem ergo faciem animi nobis proponimus, qualis est Hydræ, multa habentis capita, quorum vnumquodque per se pugnet, per se noceat. Atqui nullum ex illis capitibus animal est, sed animalis caput. Ceterum ipsa vnum animal est. Nemo in Chimæra leonem esse animal dixit, aut draconem. Hæ partes erant eius. partes nō sunt animalia. Quid est quo colligas iustitiam animal esse? Agit, inquit, aliquid, & prodest: quod autem agit aliquid, & prodest, impetum habet: quod autem impetum habet, animal est. Verum est, si suum impetum habet. suum autem non habet, sed animi. Omne animal donec moriatur, id est quod cœpit: homo donec moriatur, homo est: equus item, & canis: transire enim in

aliud non possunt. Iustitia, id est, animus quodam modo se habens, animal est. Credamus. Deinde animal est fortitudo, id est, animus quodam modo se habens. Quis animus? Ille qui modo iustitia erat, tenetur in priore animali: in aliud animal ei transire non licet. In eo illi, in quo primum esse cœpit, perseuerandum est. Præterea vnus animus duorum animalium esse non potest, multo minus plurium. Si iustitia, fortitudo, temperantia, cæteræque virtutes animalia sunt: quomodo vnum animū habebunt? Singulos habeant oportet, aut non sunt animalia. Non potest vnum corpus plurium animalium esse: hoc & ipsi fatentur. Iustitiæ quod est corpus? Animus. Fortitudinis quod est corpus? Idem animus. Atqui vnum corpus esse duorum animalium non potest. Sed idem animus, inquit, iustitiæ habitum induit, & fortitudinis, & temperantiæ. Hoc fieri posset, si quo tempore iustitia esset, fortitudo non esset: quo tempore fortitudo esset, temperantia non esset. Nunc vero omnes virtutes simul sunt. Ista quomodo erunt singula animalia, cū vnus animus sit, qui plus quam vnum animal non potest facere? Denique nullum animal pars est alterius animalis. Iustitia autem pars est animi: non est ergo animal. Videor mihi in re confessa perdere operā. Magis enim indignandum de isto, quàm disputandū est. Nullum animal alterius pars est. Circumspice omnium corpora: nulli non & color proprius est, & figura sua, & magnitudo. Inter cetera, propter quæ mirabile diuini artificis in-

genium est, hoc quoque existimo, quod in tanta copia rerum nunquam in idem incidit. etiam quæ similia videntur, cum contuleris diuersa sunt. Tot fecit genera foliorum, nullum non sua proprietate signatum: tot animalia: nulli similitudo cum altero conuenit. Vtique aliquid interest. Exegit à se, vt quę alia erant, & dissimilia essent, & imparia. Virtutes, vt dicitis, omnes pares sunt: ergo non sunt animalia. Nullum non animal per se aliquid agit. Virtus autem per se nihil agit, sed cum homine. Omnia animalia aut rationalia sunt, vt homines, vt dij: aut irrationalia, vt pecora. Virtutes vtique rationales sunt. atqui nec homines sunt, nec dij. ergo non sunt animalia. Omne rationale animal nihil agit, nisi primum specie alicuius rei irritatum est, deinde impetum cepit, deinde assensio confirmauit hunc impetum. Quid sit assensio dicam. Oportet me ambulare. tunc demum ambulo, cum hoc mihi dixi, & approbaui hanc opinionem meam oportet me sedere: tunc demum sedeo. hæc assensio in virtute non est. Puta enim prudentiam animal esse: quomodo assentietur? Oportet me ambulare. hoc natura non recipit: prudentia enim ei cuius est prospicit, non sibi. Nam nec ambulare potest, nec sedere: ergo assensionem non habet. Quod assensionem non habet, rationale animal non est. Virtus si animal est, rationale est: rationale autem non est, ergo nec animal. Si virtus animal est: virtus autem bonum est: omne bonum animal est. Hoc nostri fatentur. Patrem seruare, bonum est: & senten-

tiam prudenter in ſenatu dicere, bonum eſt, & iuſte decernere, bonum eſt. Ergo & patrem ſeruare, animal eſt: & prudenter dicere, animal eſt. Eouſque res excedet, vt riſum tenere non poſſit. Prudenter tacere, & cœnare bene, bonum eſt: ita & tacere & cœnare animal eſt. Ego mehercule titillare non deſinam, & ludos mihi ex iſtis ſubtilibus ineptiis facere. Iuſtitia & fortitudo ſi animalia ſunt, certe terreſtria ſunt. Omne animal terreſtre alget, eſurit, ſitit. Ergo iuſtitia alget, fortitudo eſurit, clementia ſitit. Quid porro non interrogabo illos, quam figuram habeant iſta animalia, hominis, an equi, an feræ? Si rotundam illis, qualem Deo, dederint formam: quæram, an & auaritia, & luxuria, & dementia æque rotũdæ ſint: ſunt enim & ipſæ animalia. Si has quoque rotundauerint, etiamnum interrogabo, an prudens ambulatio animal ſit, nec ne: confiteantur neceſſe eſt. Deinde dicant, ambulationem eſſe animal, & quidem rotundum. Ne putes autem me primum ex noſtris non ex ſcripto loqui, ſed meæ ſententiæ eſſe: inter Cleanthem & diſcipulum eius Chryſippum non conuenit quid ſit ambulatio. Cleanthes ait ſpiritum eſſe à principali vſque in pedes permiſſum: Chryſippus, ipſum principale quod eſt. Ergo cur non ipſius Chryſippi, exemplo ſibi quiſque ſe vindicet, & iſta tot animalia, quot mundus ipſe non poteſt capere, derideat? Non ſunt, inquit, virtutes multa animalia, & tamen animalia ſunt. Nam quemadmodum aliquis & poëta eſt & orator, & tamen

vnus: sic virtutes istæ animalia sunt, sed multa non sunt. Idem est animus & iustus, & prudens, & fortis, ad singulas virtutes quodam modo se habens. Sublata est quæstio. conuenit nobis. Nam & ego interim fateor, animum animal esse: postea visurus, quam de ista re sententiam feram. Actiones eius animalia esse nego. Alioquin & omnia verba erũt animalia, & omnes versus. Nam si sermo prudens bonum est: bonum autem omne animal est: sermo ergo animal est. Prudens versus bonum est: bonum autem omne animal est: versus ergo animal est. Itaque.

Arma virumque cano,

animal est: quod non possunt rotundum dicere, cum sex pedes habeat. Textorium, inquis, totum mehercule istud est, quod cum maxime agitur, dissilio risu: cum mihi propono solœcismum animal esse, & barbarismũ & syllogismũ, & aptas illis facies tanquam pictor assigno. Hæc disputamus, attractis superciliis, fronte rugosa. Non possum hoc loco dicere illud Cæcilianum: O tristes ineptias ridiculæ sunt. Quin itaque potius aliquid vtile nobis ac salutare tractamus, & quęrimus quomodo ad virtutes venire possimus, quæ nos ad illas via adducat. Doce me, non an fortitudo animal sit: sed nullũ animal felix esse sine fortitudine, nisi contra fortuita conualuit & omnes casus antequam exciperes, meditando prædomuit. Quid est fortitudo? Munimentum humanę imbecillitatis inexpugnabile. Quod qui circumdedit sibi, securus in hac vitæ obsidione

perdurat. Vtitur enim suis viribus, suis telis. Hoc loco tibi Posidonij nostri sententiam referre volo: Non est quòd vnquam fortunæ armis putes esse te tutū. Tuis pugna contra ipsam fortuita non armant. Itaque contra hostes instructi contra ipsam inermes sunt. Alexander quidem Persas, & Hyrcanos, & Indos, & quicquid gentiū vsque in Oceanum extendit Oriens, vastabat, fugabatque. Sed ipse modo occiso amico, modo amisso, iacebat in tenebris alias scelus, alias desiderium suum mærens, victor tot regum atque populorum, iræ tristitiæque succubuit. Id enim egerat, vt omnia potius haberet in potestate, quàm affectus. O quàm magnis homines erroribus tenentur, qui ius dominandi trans maria cupiūt mittere: felicissimosque se iudicant, si multas per milites prouincias obtinent, & nouas veteribus adiungunt, ignari quod sit illud ingēs, paratumque regnum. Imperare sibi, maximum imperium est. Doceat me, quàm sacra res sit iustitia, alienum bonum spectans, nihil ex se petens, nisi vsum sui. Nihil sit illi cum ambitione, famaque sibi placeat. Hoc ante omnia sibi quisque persuadeat. Me iustum esse gratis oportet. Parum est. adhuc illud persuadeat sibi, Me in hanc pulcherrimam virtutem vltro etiā impendere iubeor, vt tota cogitatio à priuatis commodis quàm longissime auersa sit. Non est quòd spectes, quod sit iustæ rei præmium maius quam iustum esse. Illud adhuc tibi affige, quod paulo ante dicebam: nihil ad rem pertinet, quàm multi æquitatem tuam nouerint. Quid virtutem suā

publicari vult, non virtuti laborat, sed gloriæ. Non vis esse iustus sine gloria. At mehercules sæpe iustus esse debebis cum infamia. Et tunc si sapis, mala opinio bene parta delectat.

AD EPISTOLAM CXIIII.

MVRETVS DESIDERAS] *Nisi certa et manifesta veterum testimonia extarent, vix crederemus sententiam, quæ hic à Seneca confutatur et irridetur, cuiquam excordi ac deliræ aniculæ in mentem venire potuisse. Quid enim absurdius aut magis ridiculum cogitari potest, quàm, nō modo animum ipsum animal esse, quod si est, certe animum alium habet, quo fit ut sit animal; atque ille rursus animum alium: neque res unquam exitum reperturа est: non eum tantum igitur, sed et omnes virtutes, omnia vitia, omnes motus animorum, ipsas denique cogitationes nostras esse animalia? Et hoc tamen severi illi Stoicæ disciplinæ principes, illi barbati magistri, illa sapientiæ columina pro vero ac certo tradiderunt. Neque vero hîc substiterunt: sed eo progressi sunt amentiæ, ut et qualitatem, et magnitudinem, et figuram et omnia denique accidentia (quid ni enim utamur verbo in scholis usitato, cum melius non suppetat?) corpora esse contenderent. Et hi sunt, qui se communes notiones in animis nostris à natura impressas defendere, neque ab eis latum unguem discedere profitebantur. Huius igitur opinionis stultitiam hac epistola exagitat Seneca: et postremo addit, tempus in talibus ineptiis conterendum non esse. Extat et commentariolus inter νοθευόμενα Galeni, quo hæc ipsa opinio irridetur et refutatur. Eius inscriptio est. ὅτι αἱ ποιότητες ἀσώματοι.*

O tristes ineptias;] *Martialis*

Turpe est difficiles habere nugas:
Et stultus labor est ineptiarum.

PINCIANVS. Vt exercere ingenium inter irrita videremur,] *Legendum esse* videamur, *non* videremur. *et sensus monstrat, et exemplar scholasticum. Item correctiorem ducerem lectionem* inge ma quàm inter.

Sed me in alia sententia profiteor] *Deest verbum* esse, *vt sit* profiteor esse, *ex vetere lectione*.

Non tamen duos esse dices nos.] *Pronomen* nos *expungendum, ex exemplari Francis.*

Quare quia separatim esse debent.] *In eodem dictio* Quare *non habetur*. Et separati, *non* separatim, *omnis agnoscit: antiqua lectio.*

Iustitia animal est, fortitudo. Sic cæteræ virtutes.] *Scribe*, Si iustitia animal est, fortitudo, *&c. ex eadem.*

Ac rursus incipiunt,] *Corrige*, vt rursus incipiant. *ex eadem.*

Agit inquit, aliquid & prodest, Impetum habet.] *Exemplar diua Maria, & item familiare*, Agit, inquit, aliquid, & prodest. Quod autem agit aliquid, & prodest, impetum habet.

Omne animal donec moriatur hoc est idem quod cœpit.] *Corrige*, Omne animal donec moriatur, id est quod cœpit, *ex vetere lectione.*

Equus, canis, transire in aliud non potest] *Lege*, Equus equus, Canis canis: Transire in aliud non possunt. *Ex eadem.*

Ista quomodo erunt singula animalia, cum vnus animus sit,] *Scribe*, Itaque, *non* ista *ex vetere lectione. Exemplar diui Francisci*, Ita quomodo singulæ animalia erunt, *&c.*

Hoc quoque existimo & quòd in tanta copia rerum] *Legendum reor*, Hoc quoque existimo esse, quòd in tanta copia rerum.

Nulli similitudo cum altero conuenit.] *Corrige*, Nullius magnitudo cum altero conuenit, *ex vetere lectione.*

Aut irrationalia aut pecora. Virtutes quoque rationales sunt.] *Legendum*, aut irrationalia, vt feræ, vt pecora. Virtutes vtique rationales sunt, atqui nec homines sunt, *&c. ex correctioribus codicibus. Sed quia non multo post negat virtutes rationales esse, crediderim legendum hic potius* sint *quàm* sunt, *vt concedat aduersarijs quod ipse non sensit.*

Specie alicuius rei irritatum est:] *Exemplar Franciscanum magis præferre videtur* incitatum, *quàm* irritatum.

Puta enim prudentiã esse] *Scribendum arbitror*, Puta animal prudentiam esse.

Hoc natura non præcipit.] *Scribe*, recipit, *non* præcipit, *ex melioribus codicibus*.

Prudenter tacere & cœnare bonum est. Ita & tacere & cœnare animal est.] *Castiga*, Prudenter tacere, bonum est. Cœnare bene, bonum est. Ita & tacere, & cœnare, animal est. *ex vetere lectione*.

Quæram, an & auaritia. & luxuria, & clementia] *Scribe* dementia, *non* clementia. *ex eadem*.

Sunt enim & ipsa animalia.] Ipsæ, *non* ipsa, *legito*, *ex eadem*.

Si has quoque rotundauerint.] *Eadem*, si has quoque corrotundauerint.

Ne putes autem primum ex nostris.] *Lege*, Ne putes autem me primum ex nostris. *ex eadem*.

Ergo cur non ipsius Chrysippi exemplo] *Muta verborum ordinem*. Cur ego non ipsius, *ex eadem*.

Idem est animus & iustus & prudens, & fortis. At singulæ virtutes quodammodo se habent.] *Corrige*, Idem est animus: & animus iustus, & prudens, & fortis, ad singulas virtutes quodammodo se habens, *ex meo familiari codice*.

Et aptans illis facies tanquam pictor assigno.] Aptas, *non* aptans, *omnis vetus lectio*.

Non possunt hoc loco dicere.] Possum *Lege*, *non* Possunt. *ex eadem*.

Tuis pugna contra ipsam fortunam, non armat itaque contra hostes; instructi contra illam inermes sunt.] *Hunc locum in omnibus exemplaribus corruptum deprehendi. Corrigendum hoc pacto censeo*: Tuis pugna. Contra ipsam fortunã non armant illa quæ contra hostes. Instructi contra illam inermes sunt.

Priuatis commodis quàm longissime auersa sit.] *Deest præpositio* à, *vt sit*, à priuatis commodis quam long aut sit, *ex domestico exemplari*.

Non est quod spectes, quod si iustæ rei præmium maius iniusto est.] *Castiga*, Non est quod exspectes, quòd sit iustæ rei præmium maius quàm iustum esse, *ex eadem*. *Exemplar tamen Scholasticum* quàm iustam esse *legit*, *non* quàm iustum esse.

ERASMVS Ingens parumque regnum.] *Sic editio superior. In aliis*

erat, par cœlis regnum. *quod ab erudito quodam submissum apparet. In aliis*, parque regi regnum. *In aliis aliud.* ἐν ἄλλῳ ὑγιὲς. *Tolerabilis erit lectio*, ingens paruumque regnum. Paruum, *quia Vnum in Vnum*: ingens, *quia difficile ac præclarum.*

Persuadeat sibi me in hanc pulcherrimam virtutem vltro etiam impendere iubentur.] *In aliis erat* iubet. *Si me Vereas in* vt, *ac mox* ut *in* vt, *erit commoda lectio*: Aduc illud persuadeat sibi, vt in hanc pulcherrimam virtutem vltro etiam impendere iuuet, vt tota cogitatio, *&c.* OBSOPÆVS

Idem lib. 4. ep. 17. restituit patriumque regnum.

Quod non possis rotundum dicere &c.] *Videtur Seneca iocari in Stoicos suos, quibus mundus erat & animal & Deus, de quo Varro.* Quomodo potest, *inquit*, rotundus esse sine capite, sine præputio? *Hæc enim duo intelligit in corpore humano Varro maxime rotunda & quasi tornata. Sed Platoni etiam mundus animal est & Deus: quem tamē propterea carere auribus & oculis & manibus & pedibus in Timæo scribit, quod nihil ei huiusmodi instrumentis opus sit, omnia suo complexu arcenti & continenti. Et huc potius respexisse Senecam & Varronem putem. hæc Gentilis lib. 2. Parerg.* GRVT. & IVRETVS.

EPISTOLA CXIIII.

QVARE quibusdam temporibus prouenerit corrupti generis oratio, quæris & quomodo in quædam vitia inclinatio ingeniorum facta sit, vt aliquādo inflata explicatio vigeret, aliquando infracta, & in morem cantici ducta. Quare alias sensus audaces, & fidem egressi placuerint, alias abruptæ sententiæ, & suspiciosæ in quibus plus intelligendum est quàm audiendum. Quare aliqua ætas fuerit, quæ translationis iure vteretur inuerecunde. Hoc quod audire vulgo soles, quod apud Græcos in prouerbium

cessit, talis hominibus fuit oratio, qualis vita: Quemadmodum autem vniuscuiusque actio dicenti similis est, sic genus dicendi aliquãdo imitatur publicos mores. Si disciplina ciuitatis laborauit, & se in delicias dedit, argumentum est luxuriæ publicæ, orationis lasciuia: si modo non in vno aut in altero fuit, sed approbata est, & recepta. Non potest alius esse ingenio, alius animo color. Si ille sanus est, si compositus, grauis, temperãs, ingenium quoque siccum ac sobrium est. Illo vitiato hoc quoque afflatur. Non vides si animus languet, trahi mẽbra, & pigre moueri pedes? si ille effeminatus est, in ipso incessu apparere mollitiem? si ille acer est & velox, concitari gradum? si furit, aut (quod furori simile est) irascitur, turbatum esse corporis motum nec ire sed ferri? Quanto hoc magis accidere ingenio putas quod totũ animo permixtũ est? Ab illo fingitur, illi paret, inde legem petit. Quomodo Mecenas vixerit, notius est, quàm vt narrari nunc debeat. Quomodo ambulauerit, quam delicatus fuerit, quam cupierit videri, quam vitia sua latere noluerit. Quid ergo? Non oratio eius æque soluta est, quàm ipse discinctus? Non tam insignita illius verba sunt, quàm cultus, quàm comitatus, quàm domus, quàm vxor? Magni ingenij vir fuerat, si istud egisset via rectiore, si nõ vitasset intelligi, si nõ etiam in oratione difflueret. Videbis itaque eloquentiam ebrij hominis inuolutam & errantem, & licentiæ plenam. Mæcenas in cultu suo. Quid purius amne siluisque ripa comantibus? Vide vt alueum lintribus a-

rent, versóque vado remittant hortos. Quid si quis femina cirro crispat, & labris columbatur? Incipitque suspirans, vt ceruice laxa feratur. nemo tyranni, irremediabilis factio rimantur, epulis lagænaque tentant domos, & sæpe mortem exigunt. Genium festo vix suo testem, tenuis cerei fila & crepacem mola focum mater aut vxor inuestiunt. Non statim hæc cùm legeris, hoc tibi occurret, hunc esse qui solutis tunicis in vrbe semper incesserit? Nám etiam cum absentis partibus Cæsaris fungeretur, signum à discincto petebatur. Hũc esse qui in tribunali, in rostris, in omni publico cœtu sic apparuerit, vt pallio velaretur caput, exclusis vtrinque auribus non aliter quàm in Mimo diuites fugitiui solét? Hunc esse cui cũ maxime ciuilibus bellis strepentibus, & sollicita vrbe & armata, comitatus hic fuerit in publico: spadones duo, magis tamen viri quàm ipse. Hunc esse, qui vxorem millies duxit, cum vnam habuerit? Hæc verba tam improbe structa, tam negligenter abiecta, tam contra consuetudinem omniũ posita ostendunt mores quoque non minus nouos & prauos & singulares fuisse. Maxima laus illi tribuitur mãsuetudinis: pepercit gladio, sanguine abstinuit: nec vlla alia re, quid posset, quàm licentia ostendit. Hanc ipsam laudem suam corrupit, istis orationis portentosissimæ deliciis. Apparet enim mollem fuisse, non mitem. Hoc istæ ambages compositionis, hoc verba transuersa, hoc sensus magni quidem sæpe, sed eneruati dum exeunt, cuiuis manifestum facient, motum illi felicitate

nimia caput: quod vitium hominis esse interdum, interdum temporis solet. Vbi luxuriam late felicitas fudit, cultus primum corporum esse diligētior incipit. Deinde supellectili laboratur. deinde in ipsas domos impenditur cura, vt in laxitatem ruris excurrant, vt parietes aduectis trās maria marmoribus fulgeant, vt tecta varientur auro, vt lacunaribus pauimentorum respondeat nitor: deinde ad cœnas lautitia transfertur, & illic commendatio ex nouitate, & soliti ordinis commutatione captatur: vt ea quę cludere cœnam solent, prima ponantur, vt quæ aduenientibus dabantur, exeuntibus dentur. Cum assueuit animus fastidire quæ ex more sunt, & illi pro sordidis solita sunt, etiam in oratione quod nouum est, quærit: & modo antiqua verba atque exoleta reuocat & profert: modo fingit, & ignota deflectit: modo id quod nuper increbruit, pro cultu habetur: audax translatio, ac frequens. Sunt qui sensus præcidant, & hinc gratiam sperent, si sententia pependerit, & audienti suspicionem sui fecerit. Sunt qui illos detineant, & porrigant. Sunt qui non vsque ad vitium accedant. necesse est enim hoc facere, aliquid grande tentanti, sed qui ipsum vitium ament. Itaque vbicunque videris orationem corruptam placere, ibi mores quoque à recto desciuisse, non erit dubium. Quomodo conuiuiorum luxuria, quomodo vestium ægræ ciuitatis indicia sunt: sic orationis licentia (si modo frequens est) ostendit animos quoque, à quibus verba exeunt: procidisse. Mirari quidem non debes corrupta exci-

pi, non tantum à corona sordidiore, sed ab hac turba quoque cultiore. Togis enim inter se isti, non iudiciis distant. Hoc magis mirari potes, quòd non tantum vitiosa, sed & vitia laudantur. Nam illud semper factum est. Nullum sine venia placuit ingenium. Da mihi quemcumque vis magni nominis virum. dicam, quid illi ætas sua ignouerit, quid in illo sciens dissimulauerit. Multos dabo, quibus vitia non nocuerint: quosdam quibus profuerint. Dabo, inquam, maximæ famæ, & inter miranda propositos: quos si quis corrigit, delet. Sic enim vitia virtutibus immixta sunt, vt illas secum tractura sint. Adiice nunc, quòd oratio certam regulam non habet. Consuetudo illam ciuitatis, quæ nunquam in eodem diu stetit, versat. Multi ex alieno sæculo petunt verba. Duodecim tabulas loquuntur. Gracchus illis & Crassus & Curio nimis culti & recentes sunt. Ad Appium vsque & ad Coruncanum redeunt. Quidam contra, dum nihil nisi tritum & vsitatum volunt, in sordes incidunt. Vtrunque diuerso genere corruptum est, tam mehercules, quàm si vellent splendidis vti, ac sonantibus, & poëticis, necessaria, & in vsu posita vitare: tam hunc dicam peccare, quàm illum. Alter se iusto plus colit, alter se iusto plus negligit: ille & crura, hic nec alas quidem vellit. Ad compositionem transeamus. quot genera tibi dabo in hac, quibus peccetur? Quidam præfractam & asperam probant, disturbant de industria, si quid placidius effluxit, nolunt sine salebra esse iuncturam, virilem putant, & fortem,

quæ aurem inæqualitate percutiat. Quorūdam non est compositio. modulatio est. adeo blanditur. Quid de illa loquar, in qua verba differuntur, & diu expectata vix ad clausulas redduntur? Quid de illa in exitu lenta, qualis Ciceronis est, deuexa, & molliter desinens, nec aliter quàm solet, ad morem suum pedémque respondens? Non tantum in genere sententiarum vitium est, si aut pusillæ sunt, & pueriles aut improbæ, & plus ausæ quàm pudore saluo licet: sed si floridæ sunt, & nimis dulces, si in vanum exeunt, & sine effectu, nihil amplius quàm sonant. Hæc vitia vnus aliquis inducit, sub quo tunc eloquentia est. Ceteri imitantur, & alter alteri tradunt. Sic Sallustio vigente. amputatæ sententiæ, & verba ante expectatum cadentia, & obscura breuitas fuere pro cultu. Arruntius vir raræ frugalitatis, qui historias belli Punici scripsit, fuit Sallustianus, & in illud genus nitens. Est apud Sallustium: Exercitum argento fecit: id est, pecuniа parauit. Hoc Arruntius amare cœpit. Posuit illud omnibus paginis. Dicit quodam loco: Fugam nostri fecere. Alio loco, Hiero rex Syracusanorum, bellum facit. Et alio loco: Quæ audita Panormitanos dedere Romanis fecere. Gustum tibi dare voluit. Totus his contexitur liber. Quæ apud Salustium rara fuerunt, apud hunc crebra sunt, & pæne continua, nec sine causa: ille enim in hæc incidebat: at hic illa quærebat. Vides autem quid sequatur, vbi alicui vitium pro exemplo est. Dixit Salustius, Aquis hiemantibus. Arruntius in primo

mo libro belli Punici ait, Repēte hiemauit tempestas. Et alio loco, cum dicere vellet frigidū annum fuisse, ait: Totus hiemauit annus. Et alio loco: Inde sexaginta onerarias leues, præter militem & necessarios nautarum, hiemante Aquilone misit. Non desinit omnibus locis hoc verbum infulcire. Quodam loco Sallustius dicit: Inter arma ciuilia æqui boni famas petit. Arruntius non temperauit, quominus primo statim libro poneret ingentes esse famas de Regulo. Hæc ergo & huiusmodi vitia, quæ alicui impressit imitatio, non sunt indicia luxuriæ, nec animi corrupti. Propria enim esse debent, & ex ipso nata, ex quibus tu estimes alicuius affectus. Iracundi hominis iracunda oratio est: commoti nimis incitata, delicati tenera & fluxa. Quod vides istos sequi, qui aut vellunt barbam, aut interuellunt: qui labra pressius tondent & abradunt, seruata & submissa cetera parte, qui lacernas coloris improbi sumunt, qui perlucentem togam, qui nolunt facere quicquam, quod hominum oculis transire liceat. Irritant illos, & in se aduertunt. Volunt vel reprehendi dum cōspiciantur. Talis est oratio Mæcenatis, omniumque aliorum, qui non casu errant, sed scientes, volentesque. Hoc à magno animi malo oritur. Quomodo in vino nō ante lingua titubat, quàm mens cessit oneri, & inclinata vel prodita est: ita ista oratio (quid aliud quā ebrietas) nulli molesta est, nisi animus labat. Ideo ille curetur: ab illo sensus, ab illo verba exeunt, ab illo nobis est habitus, vultus, incessus. Illo sano ac valente, ora-

tio quoque robusta, fortis, virilis est. Si ille procubuit, & cetera sequuntur ruinam.

---Rege incolumi, mens omnibus vna est.

Amisso, rupere fidem.

Rex noster est animus. Hoc incolumi, cetera manant in officio, parent & obtemperant. Cum ille paulum vacillauit, simul nutant. Cum vero cessit voluptati, artes quoque eius, actusque marcent, & omnis ex languido fluxoque conatus est. Quoniam hac similitudine vsus sum, perseuerabo. Animus noster modo rex est, modo tyrannus. Rex, cum honesta intuetur, salutem sibi commissi corporis curat, & nihil imperat turpe, nihil sordidum. Vbi vero impotens, cupidus, delicatus est, transit in nomen detestabile ac dirum: & fit tyrannus. Tunc illum excipiunt affectus impotentes, instantque qui initio quidem gaudent, vt solet populus largitione nocitura frustra plenus, & quæ non potest haurire, contrectat. Cum vero magis ac magis vires morbus exedit, & in medullas neruosque descendere deliciæ, conspectu eorum quibus se nimia auiditate inutilem reddidit, lætus, pro suis voluptatibus habet spectaculum, alienarum subministrator libidinum, testisque quarũ sibi vsum ingerendo abstulit, nec illa tam gratum est abundare iucundis, quàm acerbum, quòd non omnem illum apparatum per gulam ventremque transmittit: non cum omni exoletorum feminarumque turba conuolutatur: mæretque, quòd magna pars suæ felicitatis exclusa corporis angustiis, cessat. Nunquid enim, mi Lucili hic

furor est, quod nemo nostrum mortalem se cogitat? quòd nemo imbecillũ? immo quòd nemo nostrûm vnũ esse se cogitat? Aspice culinas nostras, & concursantes inter tot ignes coquos nostros. Vnum videri putas ventrem, cui tanto tumultu comparatur cibus? Aspice veteraria nostra, & plena multorum sæculorum vindemiis horrea. Vnum putas videri ventrem, cui tot consulum regionumque vina conduntur? Aspice quot locis vertatur terra, quot millia colonorum arent, fodiant. Vnum putas videri ventrem, cui & in Sicilia, & in Africa seritur? Sani erimus, & modica concupiscemus, si vnusquisque se numeret: metiatur simul corpus, sciatque, nec multum capere, nec diu posse. Nihil tamen æque tibi profuerit ad temperantiam omnium rerum, quàm frequens cogitatio breuis æui, & huius incerti. Quicquid facies, respice, ad mortem.

AD EPISTOLAM CXIIII.

QVARE quibusdam temporibus] *E corrupta ratione viuendi corruptum dicẽdi genus plærumque & publice & priuatim prouenire. esse etiam nonnullos quos stultum imitandi studium eodem perducat.* MVRETVS

Vt ea quæ cludere cœnam solent, prima ponantur,] *Hoc lactuca euenisse scribit Martialis:*

Claudere quæ mensas lactuca solebat auorum,
Dic mihi, cur nostras inchoat illa dapes?

Plutarchus quoque inter causas, è quibus noua morborum genera exorta sunt, & hanc non in postremis esse ait, quòd quæ claudere cœnam solebant, ad principium illius tralata sint. Sed Plutarchi verba vulgo male leguntur, hoc modo: τὰ δὲ τῶν

ξιν αὐτῶν ἰδιεςῶν καὶ μετακόσμησιν ἐ μικρὰν ἔχειν διαφορὰν. *Vbi pro* αὐτῶν *legendum est* αὐτῶν. *Sequitur*: αἱ γὰρ καλούμεναι ψυχραὶ τράπεζαι πρότερον ὄςρεων ἔχειν ὠμωνλαχάνων. *Legendum*; πρότερον ὀςρέων, ἐχίνων, ὠῶν, λαχάνων. *Sequitur*: ἅπερ ἐλαφρῶν ὁ πλάτων ἀπ' οὐρᾶς ἐπὶ ςόμα μεταχθεῖσαι, τὴν πρώτην ἀν τὶ τῆς ἐσχάτης τάξιν ἔχουσιν. *Sed magnum fecerit qui repererit, quid illic inter oua & olera faciat Plato. Legendum autem* ὥσπερ ἐλαφρῶν ὁπλιτῶν. *Hæc & eiusdem generis alia plurima iampridem in Plutarcho emendaui: quæ, si Deus volet, suo tempore edentur.*

Si approbata est & recepta] *Scribe*, sed approbata est & recepta, *ex vetere lectione*.

PINCIANVS. Mœcenas in cultu suo.] De cultu suo *eadem*, *non* in cultu suo, *&* *paulo ante* ire, *non* iri: *&* nunc, *non* tunc.

Vide vt alueum lintribus aret, versoque vado remittat hortos. *Exemplar familiare*: Vide vt alueum lintribus arent, versosque vado remittant hortos.

Quid si quis fœminæ cirro crispat, & labris columbatur?] *Vetus lectio*, Quid si quis fœminæ cirro crispatæ labris columbatur?

Vt ceruice lassa sanantur.] *Idem exemplar*, vt ceruice laxa feratur.

Ne mori tyranni irremediabilis factio] Nemo tyranni, *&c. idem exemplar.*

Tunc tam negligentem abiecta,] *Particula* tum *tollenda*, *ex eadem.*

Quod vitium hominis esse, interdum corporis solet.] *Corrige*, quod vitium hominis esse interdum, interdum temporis solet, *ex emplari Facundi & Primitiui.*

Vt ea quæ cludere solent cœna prima ponantur,] *Emendo*, vt ea quæ includere cœnam solent, prima ponantur, *ex vetere lectione.*

Et illi & pro sordidis solita sunt,] *Ex duabus conituncti-*

ctionibus posterior expungenda ex eadem.

Modo fingit & ignota deflectit,] *Eadem*, modo fingit ignota ac deflectit.

Et hoc gratiam sperent, si sententia pependerit,] Hinc, *non* hoc, *eadem*, *& paulo post* ament, *non* amet.

Ad Appium & vsque ad Coruncanum redeunt.] *Corrigendum*, Ad Appium vsque & Coruncanum, redeunt. *ex eadem.*

Quam si nollent splendidis vti,] *In quibusdam codicibus excerptum in margine, lege scribendum* vellent, *non* nollent.

Deo blanditur & molliter labitur,] *Scribe*, adeo blanditur, *&c. ex vetere lectione.*

Vix ad clausulas redduntur.] Redeunt, *non* redduntur, *eadem.*

Quid illa in exitu lenta,] *Castigandum reor.* Quid de illa in exitu lenta.

Quæ audita Panormitanos debere Romanis fecere] Dedere, *non* debere, *lege ex vetere lectione. & paulo ante*, fugam fecere, *non* facere.

Irritant illos, & in se aduertunt.] *Scribe*, auertunt, *non* aduertunt, *ex eadem.*

Nulli molesta est, nisi animus labatur.] *Eadem* labat, *non* labatur.

Simul dubitant,] *Legendum puto*, simul nutant.

Non cum omni exoletorum] *Scribe*, Quòd non cum omni exoletorum, *ex vetere lectione.*

Nunquid enim, mi Lucili, hic furor est,] *Ex scriptis exemplaribus quædam sic legunt*, Nunquid enim, mi Lucili, in hoc furor est. *Alia negationem addunt*, Nnuquid enim mi Lucili, in hoc furor non est.

In illo quod nemo nostrum] *Exemplar Scholasticum*, In illo etiam quod nemo. *Exemplar Franciscanum*, Imo in illo quod nemo nostrum. *quam lectionem magis probo.*

Cui tanto tumultu comparatur cibus?] *Vetus lectio*, Cui tantorum cultu comparatur cibus.

Aspice veteraria nostra,] Veterana, *non* veteraria, *exemplar Franciscanum.*

Tot consulum regionumque vina cluduntur.] *Exemplar Scholasticum*, tot climatum regionumque vina con-

duntur.

Nihil tam æquę tibi profuerit] Tamen, *non* tam, *vetus lectio.*

OBSOPÆVS. *Litteratorum lumen 101. Scaliger comm. in catalect. Virg. Non solum cultum Mæcenatis molle & dissolutum, sed & orationem quoque τρυφῶσαν fuisse annotat Seneca: vt etiam eius μυροβρεχεῖς καὶ βοστρύχους orationis cauilletur Augustus. Sed melius ex hominis oratione noueris: vt illa,* Amne siluisque ripa comantibus vide vt alueum lintribus arant, versosque vado remigant hortos. *Voluit enim dicere quod Virgilius.*

Viridesque secant placido æquore siluas.

Sane non minus ambitiose hic de aqua quàm de aere apud Aristophanem ὄρνισι:

Ἀλίμενον ἀιθέρος αὔλακα τέμνων.

Item, Fœminæ cirrocrispatæ labris columbatur: incipitque suspirans, vti ceruice laxa ferantur. *Tamen* columbatim serere basia *dixit Cn. Mart. & περιστερὰ ἐι δὸς φιλήματα apud Græcos. Item de domo, quæ diriperetur:* Tyranni irremediabilis factio rimantur epulis, lagœnaque tentandomos, & sæpe mortem exigunt. *Nam* tyranni irremediabilis, *gracissat ambitiose. τυράννου ἀνηκέστου. pro quo optimus poeta,* implacabilis, implacatus. Rimari *autem* domos lagœna, *aut* epulis *in direptione, quum milites omnia ἄνω κάτω ferunt aguntque: vt quicquid esculenti, aut poculenti inuenerint, diripiant. Illud vero,* mortem exigunt: *cum etiam interficiunt, nec, vti alij, pecuniam exigunt. Item tenuitatem familiæ quum describit:* Genium festo vix suo testem, tenuisque Cereris fila, & crepacem molam Focum mater aut timor inuestiunt. *Magna sane hyperbole, vt Genius à tam tenui familia absit in suo festo, sine quo festum esse non potest. & farinam in molendino per fistulam manantem vocauit fila tenuis Cereris, quod tenuis eius ductus, vt fili. Deinde* inuestire focum, *pro fouere, & calfacere ambitiose nimis à Vesta vocauit: & melius legeretur,* inuestant, *quàm* inuestiunt. *Hac Scaliger.*

Antea, in numero diuites fugitiui solent. *Lipsius epist. 23. lib. 3 Vide & ride errorem. Scripserat Seneca,* in mimo fu-

gitiui solent. *At ij qui* nummo *legebant*, *vocem* diuites *addiderunt. acute. nummi enim certe diuitibus conueniunt. Nisi tamen placet*, in mimo diuitis fugitiui. *In Comedijs autem & mimis seruuli fugitiui coniecto in humeros pallio & capite velato exprimebantur. eiusque rei exempla in Planto. Item & delicati, quos tangit Comicus Curculione*, Tum isti Græci palliati capite operto qui ambulant. *Id faciebant, credo, vitandi solis: cum pillei vsus iis non esset.*

Quam in Mimo diuites fugitiui solent.] *Lipsius lib. 3. Epist. quæst. 23. arbitratur scripsisse Senecam*, quàm in mimo fugitiui solent. *Vt ij, inquit, qui* nummo *legebant*, *vocem* diuites *addiderunt acute. nummi enim diuitibus conueniunt. nisi tamen placet*, in mimo, Diuitiis fugitiui. *In Comœdijs autem & mimis seruuli fugitiui coniecto in humeros pallio & capite velato exprimebantur. hæc Lipsius ibidem, & in libro de Amphit. cap. 20. magis est vt legat*, non aliter quam in mimo diuite fugitiui solent. *Ad rem ipsam quod attinet, delicatorum fuisse aut imbecillium capite incedere palliato, haurimus etiam ex Plutarcho, vbi superbiam Pompeiani liberti Demetrij taxās*, Domino stante ipsius, *inquit*, accũbebat δι᾽ ὤτων κατὰ τῆς κεφαλῆς τὸ ἱμάτιον. *qui locus bene allucet illi Senecæ, sicut & huic Petronij describentis accubitum mollissimi omnium Malchionum*: Pallio coxino adrasum incluserat caput. *& Plauti versum ausim illuc trahere*:

Tum isti Græci palliati, capite operto qui ambulant.

Scænice enim tangit delicatos & molles istos, quod etiam alias solet per occasionem. Vide d. c. 20. Lipsii.

Ad Aprium vsque & ad Coruncanum redeunt.] *Huc facit Symmachi locus lib. 3, c. 44.* Si tibi vetustatis tantus est amor, pari studio in verba prisca redeamus, quibus Salij canunt, & Augures aues consulunt, & Decemuiri tabulas condiderunt. Iamdudum his renunciatum est, & successio temporum placita priora mutauit, *vide ad hunc locum Iuretum.*

EPISTOLA CXV.

NIMIS anxium esse te circa verba & compositionem, mi Lucili, nolo. Habeo maiora quæ cures. Quære quid scribas, non quemadmodũ: & hoc ipsum, nõ vt scribas, sed vt sentias: vt illa quæ senseris, magis applices tibi, & veluti signes. Cuiuscumque orationem videris solicitam & politam, scito animum quoque non minus esse pusillis occupatum. Magnus ille remissius loquitur, & securius. Quæcunque dicit, plus habent fiduciæ, quàm curæ. Nosti complures iuuenes, barba & coma nitidos, de capsula totos: nihil ab illis speraueris forte, nihil solidum. Oratio vultus animi est: si circuntonsa est, & fucata, & manufacta, ostendit illum quoque non esse sincerum, & habere aliquid fracti. Non est ornamentum virile concinnitas. Si nobis animum boni viri liceret inspicere, ô quàm pulchram faciem, quàm sanctam, quàm ex magnifico placidoque fulgentem videremus: hinc iustitia, illinc fortitudine, hinc temperantia, *prudentiaque* lucentibus. Præter has frugalitas, & continentia, & tolerantia, & libertas, comitasque, & (quis credat?) in homine rarum humanitas bonum. splendorem illi suum affunderent. Tum prouidentia, tum elegantia, & ex istis magnanimitas eminentissima, quantum, dij boni, decoris illi, quantum ponderis, grauitatisque adderent? quanta esset cum gratia auctoritas? Nemo illum amabilem, qui non simul venera-

bilem diceret. Si quis viderit hanc faciem altiorem fulgentioremque, quàm cerni inter humana consueuit, nonne velut numinis occursu obstupefactus resistat, & vt fas sit vidisse, tacitus precetur? Tum auocante ipsum vultus benignitate productus, adoret ac supplicet: & diu contemplatus multum extantem, supraque mensuram solitorum inter nos aspici, elatam, oculis miti quidem, sed nihilominus viuido igni flagrantibus, tunc demum illam Virgilij nostri vocem verens atque attonitus emittat:

O quam te memorem virgo? namque haud tibi vultus
Mortalis, nec vox hominem sonat.----
Sis felix, nostrumque leues quæcunque laborem.

Aderit, leuabitque, si colere eam volueris. Colitur autem non taurorum opimis corporibus contrucidatis, nec auro argentoque suspenso, nec in thesauros stipe infusa, sed pia & recta voluntate. Nemo non, inquam, amore eius arderet, si nobis illam videre contingeret. Nunc enim multa obstrigillant, & aciem nostram aut splendore nimio repercutiunt, aut obscuro retinent. Sed quemadmodum visus oculorum quibusdam medicamentis acui solet, & repurgari: sic & nos, si aciem animi liberare impedimentis voluerimus, poterimus perspicere virtutem, etiam obrutam corpore, etiam paupertate opposita, & humilitate, & infamia obiacentibus. Cernemus, inquam, pulchritudinem illam, quamuis sordido obtectam. Rursus æque malitiam, & æ-

rumnosi animi veternum perspiciemus: quamuis multus circa diuitiarum radientiũ splendor impediat, & intuentem, hinc honorum, illinc magnarum potestatum falsa lux verberet. Tunc intelligere nobis licebit, quàm contẽnenda miremur, simili pueris, quibus omne ludicrum in pretio est. Parentibus quippe, nec minus fratribus præferunt paruo ære empta monilia. Quid ergo inter nos & illos interest, vt Aristo ait, nisi quòd nos circa tabulas & statuas insanimus, carius inepti? Illos reperti in littore calculi leues, & aliquid habentes varietatis, delectant: nos ingentium maculæ columnarum: siue ex Ægyptis arenis, siue ex Africæ solitudinibus; aduectæ, porticum aliquam vel capacem populi cœnationem ferunt. Miramur parietes tenui marmore inductos: cum sciamus quale sit, quod abscõditur. oculis nostris imponimus. Et cum auro tecta perfundimus, quid aliud quam mendacio gaudemus? Scimus enim sub illo auro fœda ligna latitare. Nec tantum parietibus aut lacunaribus ornamẽtum tenue prætenditur: omnium istorum quos incedere altos vides, bractea felicitas est. Inspice, & disces sub ita tenui membrana dignitatis, quantum mali lateat. Hæc ipsa res tot magistratus, tot iudices detinet, quæ magistratus & iudices facit, pecunia, quæ ex quo in honore esse cœpit, verus rerum honor cecidit. Mercatoresque & venales inuicem facti, quærimus non quale sit quid, sed quanti. Ad mercedem pij sumus. ad mercedem impij. Honesta, quamdiu aliqua illis spes inest, sequimur: in cõ-

trarium transituri, si plus scelerata promittant. Admirationem nobis parentes auri argentique fecerunt: & teneris infusa cupiditas altius sedit, creuitque nobiscum. Deinde totus populus in alia discors, in hoc conuenit: hoc suspiciunt hoc suis optant, hoc Diis velut rerũ humanarum maximũ cum grati videri volunt, cõsecrant. Denique eo mores redacti sunt, vt paupertas maledicto probroque sit, contempta diuitibus, inuisa pauperibus. Accedunt deinde carmina poëtarum, quæ affectibus nostris facem subdant, quibus diuitiæ velut vnicum vitæ decus ornamentumque laudantur. Nihil illis melius nec dare videntur Dij immortales posse, nec habere.

Regia solis erat sublimibus alta columnis,
Clara micante auro.

Eiusdem currum aspice.

Aureus axis erat, temo aureus, aurea summa.
Curuatura rotæ, radiorum argenteus ordo,

Deniq; quod optimum videri volunt sæculum, aureum appellãt. Nec apud tragicos desunt, qui lucro innocentiam, salutem, opinionem bonam mutant.

Sine me vocari pessimum, vt diues vocer.
An diues, omnes quærimus: nemo, an bonus.
Non quare, & vnde: quid habeas: tantum rogant.
Vbique tanti quisque, quantum habuit fuit.

Quid habere nobis turpe sit, quaeris, nihil
Aut diues opto viuere, aut pauper mori.
Bene moritur, qui dum moritur, lucrum facit.
Pecunia ingens generis humani bonum,
Cui non voluptas matris, aut blanda potest
Par esse prolis, non sacer meritis parens.
Tam dulce si quid Veneris in vultu micat,
Merito illa amores cælitum atque hominum mouet.

Cum hi nouissimi versus in tragœdia Euripidis pronuntiati essent, totus populus ad eiiciendum & actorem & carmen consurrexit vno impetu, donec Euripides in medium ipse prosiluit, petens, vt expectarent, viderentque quem admirator auri exitum faceret. Dabat in illa fabula pœnas Bellerophontes, quas in sua quisque dat. Nulla enim auaritia sine pœna est, quamuis satis sit ipsa pœnarum. O quantum lacrymarum, ô quantum laborum exigit: quàm misera desideratis, quàm misera partis est. Adiice quotidianas solicitudines, quæ pro modo habendi quemque discruciant. Maiore tormento pecunia possidetur, quàm quæritur. Quantum damnis ingemiscunt, quæ & magna incidunt, & maiora videntur. Deniq; vt nihil illis fortuna detrahat, quicquid non acquiritur, damnum est. At felicem illum homines & diuitem vocant, & consequi optant, quantum ille possidet. Fateor. Quid ergo? Tu vllos esse condicionis peioris existimas quàm qui habent & miseriam & inuidiam? Vtinam qui diuitias appetituri essent, cum diuitibus

deliberarent. Vtinā honores petituri, cum ambitiosis, & summum adeptis dignitatis statum. profecto vota mutassent: cum interim illi noua suscipiunt, qui priora damnauerāt. Nemo enim est cui felicitas sua, etiam si cursu venit, satisfaciat. Queruntur & de consiliis, & de processibus suis: maluntque semper, quæ reliquerunt. Itaque hoc tibi philosophia præstabit, quo equidem nihil maius existimo. Nūquam te pænitebit tui. Ad hanc tam solidam felicitatem, quam tempestas nulla concutiat, non perducent te, apte verba contexta, & oratio fluens leniter. Eāt vt volent, dum animo compositio sua constet, dum sit magnus, & opinionum securus, & ob ipsa quæ aliis displicēt, sibi placēs: qui profectū suum vita æstimat, & tantum scire se iudicet, quantum non cupit. quantum non timet.

AD EPISTOLAM CXV.

ET veluti signes.] *Veluti signa quædam eorum in animo tuo imprimas, ne deleantur: Sic & Græci dicunt* ἐνσημαίνειν. *Basilius:* ἀμετάστατα πέφυκεν εἶναι τὰ τῶν τοιούτων μαθήματα διὰ ἁπλότητα τῶν ψυχῶν εἰς βάθος ἐνσημαινόμενα. *Latini, ponere signa. Horatius:* MVRETVS

——non est mihi tempus aucnti
Ponere signa nouis præceptis.

Vt fas sit vidisse, [*Fuit hæc vetus omnium gentium opinio: fas homini non esse, deum videre: & qui vidisset, præsens ei mortis periculum imminere.*

Obstrigillent,] *obstant, remorantur. Vide Nonium.*

Ad mercedem impij.] *Inepte in aliis,* Ad misericordiam impij. *Hoc enim dicit, nos & mercede adduci ad ea quæ bone-*

sta sunt, & ad turpia. Nam neque fere quisquam gratis honestatem colit: & nihil tam impium est quod non interdum homines mercede adducti suscipiant.

Sine me vocari] *Horum Euripideorum versuum extremi leguntur apud Stobaeum:*

ὦ χρυσὲ δεξίωμα κάλλιστον βροτοῖς·
ὡς οὐδὲ μήτηρ ἡδονὰς ἔχει,
οὐ παῖδες ἀνθρώποισιν, οὐ φίλος πατήρ.
εἰ δ' ἡ Κύπρις τοιοῦτον ὀφθαλμοῖς ὁρᾷ,
οὐ θαῦμ' ἔρωτας μυρίους αὐτὴν τρέφειν.

Sunt autem à Seneca liberius illi quidem conuersi: sed ita, vt ne Gracis quidem elegantia cedere videantur.

Et summum adeptis dignitatis statum.] *Hac verba in locum suum restitui, quo temere ab aliis mota erant.*

PINCIANVS. Habeo maiora quæ cures quàm quæ scribas.] *Postrema tres dictiones* quàm quæ scribas, *in omnibus vetustis exemplaribus desiderantur.*

Barba & coma nitidos, de capsula tortos.] Discapsulatos, *pleraque exemplaria*, *non* de capsula tortos. *Codex Franciscanus* de capsula totos

Si circumtunsa est,] *Vetus lectio*, si circumtonsa est.

Et quod credas in homine rarum humanitatis bonum,] *Scribe*, &(quis credat?) in homine rarum humanitatis bonum. *ex eadem.*

Splendoremque illi suum affunderent.] *Dictiuncula que superuacanea est, ex eadem.*

Tunc prouidentia, cum elegantia,] Tum *legendum, non* Tunc, *ex eadem.*

Nemo illum amabilem.] *Lege* illam, *non* illum, *de facie enim loquitur. ex eadem.*

Nemo non, inquam, amore eius arderet, *Cɔrrige*, Nemo, inquam, non amore eius arderet. *ex eadem.*

Nunc enim multa obsigillant,] *Codices quidam*, obsugillant. *Alij minus deprauate* obstigillant. *Lege* obstrigillant. *Cuius verbi significationem legito apud Marcellum.*

Et aciem nostram aut splendore nimio repercutiunt, aut obscuræ retinent] *scribendum reor*, obscuritate, *non* obscure: *vt splendori opponatur obscuritas.*

Quamuis multus circa diuitiarum radiantium splendor impediat,] *Exemplar familiare* impendeat *non* impediat.

Nos ingentium maculæ columnarum siue ex Ægyptiis arenis] *Quid si legas? eremis, non* arenis, *Nam solitudinum Ægypti & Hieronymus & alij meminerunt. & sequitur statim:* siue ex Africæ solitudinibus.

Miramur parietes tenui marmore inductos:] *Codices quidam* indutos, *non* inductos.

Quantum mali iaceat.] *Emendatius quædam exemplaria* lateat, *non* iaceat. *quum lectionem confirmant quæ paulo ante præcesserunt*, sub illo auro fœda ligna latitare.

Hæc ipsa res tot magistratus] *Scribe*, Hæc ipsa res quæ tot magistratus. *& dictio sequens* Pecunia, *per minorem scribi debet & præcedentibus annecti, ex vetere lectione.*

Quærimus non quale sit quid, sed quanti.] *Scribe*, quærimus non quale sit quidque, sed quanti, *ex eadem.*

Et honesta quamdiu spes inest, sequimur: in contrarium transituri, si plus scelerata promitterent.] *Eadem* Honesta quamdiu aliqua illis spes inest, sequimur: in contrarium transituri, si plus scelera promittant.

Qui lucro innocentiam, salute opinionem bonam mutant.] *Lege*, Qui lucro, innocentiam, salutem opinionem bonam mutent, *ex eadem.*

Sine me vocari pessimum, vt diues vocet,] *Adijcit eadem verbum* simul. Sine me vocari pessimum, simul vt diues vocet.

An diues, an bonus nemo, omnes quærunt,] *Castiga:* An diues sit, omnes quærimus: nemo, an bonus, *ex eadem.*

Vtinam honores petituri cum ambitiosis. Vtinam qui diuitias optaturi essent, cum diuitibus deliberarent & summum.] *Mutandus ordo verborum, & scribendum ex eadem sic:* Vtinam qui diuitias appetituri, essent, cum diuitibus deliberarent. Vtinam honores petituri, cum ambitiosis summum, *&c*

Cum priora damnauerint.] *Exemplar familiare*, qui priora damnauerant.

Et opinionum suarum securus,] *Verbum* suarum *expungendum ex vetere lectione.*

Eruditissimus Scaliger descapulatos *legit Castig. in Tibul. lib. 1.*

OBSOPÆVS.

Tunc procul absitis quisquis colit arte capillos,
Effluit effuso cui toga laxa sinu.

Horatius: Malthinus tunicis demissis ambulat.

Ab eo descapulatos iuuenes appellauit Seneca.

Turnebus Aduers. lib. 30. cap. 3. Seneca pereleganter & insigniter obsigillare *epist. 115. posuit pro occludere: quod quadam occlusa etiam obsignabantur, vt reor.* Nunc enim, *inquit*, multa obsigillant & aciem, *&c. Sic in lege Mauia sigillare oculos, quod obsigillare valet & occludere: Varro apud Non.* Contra lex Mæuia est in pietate, ne filij patribus luci claro sigillent oculos. *Solebant autem propinqui hoc officium suis morientibus præstare. Hæc Turnebus. Hodie recte m. ss. & Nonius legunt* obstrigillant.

GRVT. IVRETVS.

Bracteata felicitas est] *Veteres glossa*, brateam *siue* bracteam, *tenuem auri argentique laminam interpretentur. inde* & bractearij *in l. 2. cod. de excu. artif.* quos bracteatores *vocat Firmicus lib. Math. apud Plinium lib. 16. cap. 44.* bracteas ligni *legimus &* bracteatum lacunar *apud Sidonium lib. 2. Epist. 10. & lib. 8. Epist. 8.* gestatorias bracteatas. *apud Prudentium Hymno* 10. fulgorem brachealem, *apud Martianum Capellam lib. 1.* comas bracteatas. *sed & Plinius in Panegyr.* mentis aureæ dictum bracteatum vocat. *Iuretus ad lib. 1. Epist. 26. Symmachi.*

EPISTOLA CXVI.

VTRVM satius sit, modicos, habere affectus an nullos, sæpe quæsitum est. Nostri illos expellunt: Peripatetici temperant. Ego non video quomodo salubris esse aut vtilis possit vlla mediocritas morbi. Noli timere: nihil eorum quæ tibi non vis negari, eripio: facilem me indulgentemque præbebo rebus, ad quas tendis, & quas aut vitæ necessarias, aut vtiles, aut iucundas

cundas putes. Detraham vitium: Nam cum tibi cupere interdixero, velle permittam, vt eadem illa intrepidus facias, vt certiore consilio, vt voluptates illas magis sentias. Quid ni? Ad te magis peruenturæ sunt, si illis imperabis, quam si seruies. Sed naturale est, inquis, vt desiderio amici torquear. da tempus lacrimis tam iuste cadentibus. naturale est opinionibus hominum tangi, & aduersis contristari. Quare non permittas mihi hunc tam honestum malæ opinionis metum? Nullum vitium est sine patrocinio: nulli non initium est verecundum & exorabile, sed ob hoc latius funditur. Non obtinebis vt desinat: si incipere permiseris. Imbecillis est primo omnis affectus, deinde ipse se concitat, & vires dum procedit, parat, excluditur facilius, quàm expellitur. Quis negat omnes affectus à quodam quasi naturali fluere principio? Curam nobis nostri natura mandauit. Sed huic vbi nimium indulseris, vitium est. Voluptatem natura necessariis rebus admiscuit, non vt illam peteremus, sed vt ea sine quibus non possumus viuere, gratiora nobis illius faceret accessio. Si suo veniat iure luxuria est. Ergo intrantibus resistamus quia facilius. vt dixi, non recipiuntur quàm exeunt. Aliquatenus, inquis, dolere, aliquatenus timere permitte, sed illud aliquatenus longe producitur, nec vbi vis, accipit finem. Sapienti non solicite custodire se tutum est: & lacrimas suas & voluptates vbi volet, sistet. Nobis quia non est regredi facile, optimum est omnino non progredi. Elegantet mihi videtur Panæ-

tius respondisse adulescentulo cuidam quærenti. An sapiens amaturus esset? De sapiēte, inquit, videbimus: mihi & tibi, qui adhuc à sapiente longe absumus, non est committendum, vt incidamus in rem commotam, impotentem, alteri emancipatam, vilem sibi. Siue enim nos respexit, humanitate eius irritamur, siue contempsit, superbia accendimur. Æque facilitas amoris, quàm difficultas nocet. Facilitate capimur, cum difficultate certàmus. Itaque conscij nobis imbecillitatis nostræ, quiescamus. Nec vino infirmum animum committamus, nec formæ, nec adulationi, nec vllis rebus blande trahentibus. Quod Panætius de amore quærenti respondit, hoc ego de omnibus dico, Quantum possumus nos, à lubrico recedamus. In sicco quoque parum fortiter stamus. Occurres hoc loco mihi illa publica contra Stoicos voce: Nimis magna promittitis, nimis dura præcipitis. Nos homunciones sumus, omnia nobis negare non possumus. Dolebimus, sed parum. Cōcupiscemus, sed temperate. Irascemur, sed placabimur. Scis quare non possumus ista? Quia nos posse non credimus. Immo mehercules, aliud est in re. Vitia nostra, quia amamus, defendimus, & malumus excusare illa, quàm excutere. Satis natura homini dedit roboris, si illo vtamur, si vires nostras colligamus, ac totas pro nobis, certe non contra nos concitamus. Nolle in causa est: non posse prætenditur.

AD EPISTOLAM CXVI.

NVLLVM enim vitium sine patrocinio. Nulli non vitium est verecundum.] *Castiga*, Nullum est vitium sine patrocinio. Nulli non initium est verecundum, *ex eadem.* PINCIANVS.

Imbecillisque primo omnis affectus,] *eadem.* imbecillus est primo omnis affectus.

Nec vino infirmum animum committamus,] *In quibusdam exemplaribus* vitio *habetur, non* vino.

EPISTOLA CXVII.

MVLTVM mihi tibique negotium concinnabis, &, dum nescis, in magnam me litem ac molestiam impinges, qui mihi tales quęstiunculas ponis, in quibus ego nec dissētire à nostris, salua gratia, nec consentire salua consciētia possum. Quæris an verum sit, quod Stoicis placet, Sapientiam bonum esse. sapere bonum nō esse. Primum exponam, quid Stoicis videatur: tum dicere sententiam audebo. Placet nostris quod bonum est, esse corpus: quia quod bonum est, facit. Quicquid facit, corpus est. Quod bonum est, prodest: faciat autem aliquid oportet, vt prosit. si facit, corpus est. Sapientiam bonum esse dicunt. Sequitur, vt necesse sit illam corporalem quoque dicere. At sapere non putant eiusdem condicionis esse, incorporale est & accidēs alteri, id est sapientiæ: itaque nec facit quicquam, nec prodest. Quid ergo, inquiunt, non dicimus, Bonum est sapere? dicimus referentes ad id ex

quo pendet, id est, ad ipsam sapientiam. Aduersus hos quid ab aliis respondeant, audi, antequá ego incipio secedere, & in alia parte considere. Isto modo, inquiunt, nec beate viuere bonum est. Velint nolint, respondendum est beatam vitam bonum esse, & beate viuere, bonum non esse. Etiamnum quoque nostris illud opponitur. Vultis sapere? Ergo expetenda res est sapere. si expetenda res est, bonum est. Coguntur nostri verba torquere, & vnã syllabam expetendo interponere, quam sermo noster inseri non sinit. Ego illam, si pateris, adiungam. Expetendum est, inquiunt, quod bonum est ad expetendum, quod bono contingit: quod cum bonum consecuti sumus, non petitur tanquam bonum, sed petito bono accedit. Ego non idem sentio, & nostros iudico in hoc descendere: quia iam primo vinculo tenentur, & mutare illis formulam non licet. Multum dare solemus præsumptioni omnium hominum. Apud nos veritatis argumétum est, aliquid omnibus videri: tanquam deos esse, inter alia sic colligimus, quòd omnibus de diis opinio insita est: nec vlla gens vsquam est adeo extra leges moresque proiecta, vt non aliquos deos credat. Cum de animarum æternitate disserimus, non leue momentum apud nos habet consensus hominum. aut timentium inferos, aut colentium. Vtor hac publica persuasione. Neminem inuenies, qui non putet & sapientiam bonum, & sapere. Non faciam quod victi solent, vt prouocem ad populum. Nostris incipiemus armis confligere. Quod accidit alicui, v-

trum extra id cui accidit est, an in eo cui accidit? Si in eo est cui accidit tam corpus est, quàm illud cui accidit. Nihil enim accidere sine tactu potest. Quod tangit, corpus est. Si extra est postquã acciderat, recessit. Quod recessit motũ habet: quod motũ habet, corpus est. Speres me dicturũ, nõ esse aliud cursum aliud currere: nec aliud calorẽ, aliud calere: nec aliud lucẽ, aliud lucere. Concedo ista alia esse, sed nõ sortis alterius: Si valetudo indifferens est, & valere indifferens est. Si forma indifferens est, & formosum esse indifferens est: Si iustitia bonum est, & iustum esse bonum est. Si turpitudo malum est: & turpem esse malum. Tam mehercules quàm si lippitudo malum est, & lippire malum est. Hoc vt scias, neutrum esse sine altero potest. Quod sapit, sapiens est: quod sapiens est, sapit. Adeo nõ potest dubitari, an quale illud sit, tale hoc sit, vt quibusdam vtrumque vnum videatur atq; idem. Sed illud libenter quæsierim: Cum omnia aut bona sint, aut mala, aut indifferentia, sapere in quo numero sit. Bonum negant esse malum vtique non est. sequitur, vt medium sit. Id autem medium atque indifferens vocamus, quod tam malo contingere quàm bono potest: tanquam pecunia, forma, nobilitas. Hoc, vt sapiat contingere nisi bono non potest: ergo indifferens non est. Atqui ne malum quidem est. quod cõtingere malo non potest: ergo bonum est. Quod nisi bonus non habet, bonum est: sapere non nisi bonus habet: ergo bonum est. Accidens est, inquit, sapientiæ. Hoc ergo quod ve-

cas sapere, vtrum facit sapientiam, an patitur? siue facit illud, siue patitur, vtroque modo corpus est. Nam & quod fit, & quod facit, corpus est. si corpus est, bonum est. Vnum enim deerat illi, quo minus bonum esse, quòd incorporale erat. Peripateticis placet, nihil interesse inter sapientiam & sapere, cum in vtrolibet eorum & alterum sit. Nunquid enim quenquam existimas sapere, nisi qui sapientiam habet? Nunquid quenquam qui sapiat, non putas habere sapientiam? Dialectici veteres ista distinguũt: ab illis diuisio vsque ad Stoicos venit. Qualis sit hæc, dicam. Aliud est ager, aliud agrum habere. Quid ni? Cum habere agrum ad habentem, non ad agrum pertineat. Sic aliud est sapientia, aliud sapere. Puto cõcedes duo esse hæc, id quod habetur, & eum qui habet. Habetur sapientia: habet, qui sapit. Sapientia est mens perfecta, vel ad summum optimumque perducta: ars enim vitæ est. Sapere quid est? Non possum dicere, mens perfecta, sed id quod contingit perfectam mentem habenti. Ita alterum est, mens bona: alterum, quasi habere mentem bonam. *Sunt, inquit*, naturæ corporum: tanquam, hic homo est, hic equus: has deinde sequuntur motus animorum enuntiatiui corporum. Hi habent proprium quiddam, & à corporibus seductum: tanquam, video Catonem ambulantem: hoc sensus ostendit, animus credit. Corpus est, quod video, cui & oculos, & animũ intẽdi. Dico deinde, Cato ambulat: non corpus quidem est quod nũc loquor, sed enuntiatiuum quiddam de cor-

pore: quod alij effatũm vocant, alij enuntiatum, alij edictũ. Sic cũ dicimus sapientiã, incorporale quiddã intelligimus. Cũ dicimus, Sapit: de corpore loquimur. Plurimum autem interest, vtrũ illud dicas, an de illo. Putemus in præsentia ista duo esse: nondũ enim quid mihi videatur, pronuntio: quid prohibet, quo minus aliud quidem sit, sed nihilominus bonũ? Dicebas paulo ante, aliud esse agrũ, aliud habere agrum. Quid ni? in alia enim natura est qui habet, in alia quod habetur. Illa terra est, hic homo est. At in hoc de quo agitur, eiusdem naturæ sunt vtraque, & qui habet sapientiam, & ipsa quæ habetur. Præterea illic aliud est quod habetur, alius qui habet: hic in eodẽ est & quod habetur, & qui habet. Ager iure possidetur: sapientia natura. ille abalienari potest, & alteri tradi, hæc nõ discedit à domino. Non est itaque quod cõpares inter se dissimilia. Cœperã dicere, posse ista duo esse, & tamẽ vtraque bona. Et sapientiã & sapientẽ duo esse: & vtrũque bonũ esse concedis. Quomodo nihil obstat, quo minus & sapientia bonũ sit & habẽs sapientiã: si nihil obstat, quo minus & sapientia bonum sit, & habere sapientiam, id est, sapere. Ego in hoc volo sapiens esse, vt sapiam. Quid ergo? Non est id bonum, sine quo nec illud bonum est. Vos certe dicitis, sapientiam, si sine vsu detur, accipiendam non esse. Quis est vsus sapientiæ: Sapere: hoc est in illa pretiosissimũ: quo detracto, superuacua sit. Si tormẽta mala sunt, torqueri malum est: adeo quidem, vt illa non sint mala, si quod sequitur, detraxeris.

Sapientia habitus perfectæ mentis est: sapere, vsus perfectæ mentis. Quomodo potest vsus eius bonum non esse, quæ sine vsu bonum non est? Interrogo te, an sapientia sit expetenda. Fateris. Interrogo, an vsus sapientiæ sit expetendus. Fateris. Negas enim te illam recepturum, si vti ea prohibearis. Quod expetendum, est, bonum est Sapere, sapientiæ vsus est, quomodo eloquētiæ, loqui: quomodo oculorum, videre. Ergo sapere, sapientiæ vsus, est. Vsus autem sapientiæ expetendus est. Sapere ergo expetendum est. Si expetendum est, bonum est... Olim ipse me damno, qui illos imitor dum accuso; & verba apertæ rei impendo. Cui enim dubium potest esse, quin si æstus malum est, & æstuare malum sit: Si algor malum est, malum sit algere: Si vita bonum est, & viuere bonum est. Omnia ista circa sapientiam, non in ipsa sunt. At nobis in ipsa commorandum est, etiam si quid euagari libet, amplos habet illa spatiososque secessus. De deorum natura quæramus, de siderum alimento, de his tam variis stellarum discursibus: an ad illarum motus nostra moueantur corpora, an corporibus omnium, animisque illinc impetus veniat. An & hæc quæ fortuita dicuntur, certa lege constricta sint, nihilque in hoc mundo repentinum, an expers ordinis volutetur. Ista iam à formatione morum recesserunt sed leuant animum, & ad ipsarum quas tractant rerum magnitudinem attollunt. Hæc vero de quibus paulo ante dicebam, minuunt & deprimunt, nec vt putas exacuunt, sed extenuant.

Obsecro vos, cur, tam necessariam curam maioribus melioribusque debitam, in re nescio an falsa, certe inutili, terimus? Quid mihi profuturum est scire, an aliud sit sapientia, aliud sapere? Quid mihi profuturum est scire, illud bonum esse hoc non esse? Temere me geram, subibo huius voti aleam. Tibi sapientia, mihi sapere cõtingat: pares erimus. Potius id age, vt mihi viam monstres, qua ad ista perueniam. Dic mihi quid vitare debeam, quid appetere: quibus animum labantem studijs firmem: quemadmodum quæ me ex transuerso ferunt aguntque, procul à me repellam. Quomodo par esse tot malis possim: quomodo istas calamitates remouem, quæ ad me irruperunt: quomodo illas ad quas ego irrupi. Doce, quomodo feram ærumnam sine gemitu meo, felicitatem sine alieno: quomodo vltimum necessarium vitæ terminum non expectem, sed ipsemet, cum visum erit, profugiam. Nihil mihi videtur turpius, quàm optare mortem. Nam si vis viuere, quid optas mori? si non vis, quid deos rogas quod tibi nascenti dederunt? Nam vt quandoque moriaris, etiam inuito positum est: vt cum voles, in tua manu est. Alterum tibi necesse est, alterum licet. Turpissimũ his diebus principium diserti mehercules viri legi? Ita, inquit, quamprimum moriar. Homo demens, optas rem tuam. Ita quam primum moriar. Fortasse inter has voces senex factus es. Alioqui quid in mora est? Nemo te tenet, euade qua visum est. Elige qualibet rerũ naturæ partẽ, qua tibi præberi exitum iubeas. Hęc nempe sunt

elementa, quibus hic mundus administratur. Aqua, terra, spiritus. Omnia ista tã causa viuendi sunt, quam viæ mortis. Ita quamprimum moriar. Quamprimum istud, quod esse vis? quem illi diẽ ponis? Citius fieri quam optas, potest. Imbecillæ mentis ista sunt verba, & hac detestatione misericordiã captantis. Nõ vult mori qui optat. Deos vitam roga, & salutem. Si mori placuit, hic mortis est fructus, optare desinere. Hæc mi Lucili, tractemus, his formemus animum. Hæc est sapientia, hoc est sapere, non disputatiunculis inanibus subtilitatem vanissimam agitare. Tot quæstiones tibi fortuna posuit. nondum illas soluisti. Iam cauillaris. Quàm stultũ est, cum signũ pugnæ acceperis, ventilare. Remoue ista lusoria arma. decretorijs opus est. Dic qua ratione nulla animum tristitia, nulla formido perturbet, qua ratione hoc secretarum cupiditatum pondus effundam. Agatur aliquid. Sapientia bonum est, sapere non est bonum. Sic sit. Negemus sapere bonum esse: vt hoc totum studium derideatur, tanquam operatum superuacuis. Quid si scires etiam illud quæri, an bonum sit futura sapiẽtia? Quid enim dubij est, oro te, an nec messem futuram iã sentiant horrea, nec futurã adolescẽtiam pueritia viribus aut vllo robore intelligat. Ægro interim nihil ventura sanitas prodest non magis quàm currentẽ luctantemq;, post multos secuturũ sensus otium reficit. Quis nescit hoc ipso nõ esse bonũ id quod futurũ est? quia futurũ est? Nam quod bonũ est, vtique prodest. Nisi præsentia, prodesse non possunt. Si non pro-

deſt, bonum non eſt vtique: ſi prodeſt, iam eſt. Futurus ſum ſapiens: hoc bonum erit, cum fuero: interim non eſt. Prius aliquid eſſe debet, deinde quale eſſe. Quomodo, oro te, quod adhuc nihil eſt, iam bonum eſt? Quomodo autem tibi magis vis probari non eſſe aliquid quã ſi dixero, futurum eſt? Nondum enim veniſſe apparet, quod venit. Ver ſecuturum eſt: ſcio nunc hiemem eſſe. Æſtas ſecutura eſt: ſcio æſtatem non eſſe. Maximum argumentum habeo nondum præſentis, futurum eſſe. Sapiam ſpero: ſed interim non ſapio. Si illud bonum haberem, iam hoc carerem malo, Futurum eſt, vt ſapiam. ex hoc licet nõdum me ſapere intelligas. Non poſſum ſimul & in illo bono, & in hoc malo eſſe. Duo iſta non coeunt, nec apud eundem ſunt vnà bonum & malum. Tranſcurramus ſolertiſſimas nugas, & ad illa quæ nobis aliquam opem ſunt latura properemus. Nemo qui obſtetricem parturienti filiæ ſolicitus acceſſit, edictum & ludorum ordinem perlegit. Nemo qui ad incẽdium domus ſuæ currit, tabulam latrunculariam perſpicit, vt ſciat quomodo alligatus exeat calculus. At mehercules omnia tibi vndique nuntiantur, & incendium domus, & periculum liberorum, & obſidium patriæ, & bonorum direptio. Adiice iſtis naufragium, motuſque terrarum, & quicquid aliud timeri poteſt. Inter iſta diſtrictus, rebus nihil aliud quam animũ oblectãtibus vacas? Quid inter ſapientiam & ſapere interſit, inquiris? Nodos nectis ac ſoluis, tanta mole impendente capiti tuo? Non tam benignum ac

liberale tempus natura nobis detur, vt aliquid ex illo vacet perdere: & vide quam multa etiam diligentissimis pereant. Aliud valetudo sua cuique abstulit, aliud suorum: aliud necessaria negotia, aliud publica occupauerunt. Vitam nobiscum diuidit somnus. Ex hoc tempore tam angusto, & rapido, & nos auferente, quid iuuat maiorem partem mittere in vanum? Adijce nunc, quòd assuescit animus delectare se potius quàm sanare: & philosophiam oblectamentum facere, cum remedium sit. Inter sapientiam & sapere quid intersit, nescio. Scio meanó interesse, sciam ista, an nesciam. Dic mihi, cum quid inter sapientiam & sapere intersit, didicero sapiam? Cur ergo potius inter vocabula me sapientiæ detines, quàm inter opera? Fac me fortiorem, fac me securiorem, fac fortunæ parem, fac superiorem. Possum autem superior esse, si fecero omne quod disco.

AD EPISTOLAM CXVII.

MVRETVS MVLTVM mihi tibique.] *Hæc quoque epistola meras prope Stoicorum ineptias continet, nisi quod fere sub medium, cum quærenti hæc Lucilio satisfecisset, ipse quoque talium rerum studium damnat, ostenditque alia potiora, quæ ex philosophia peti debeant.*

Ad expetendum] *Expetendum vocat αἱρετὸν, ad expetendum noua voce, προαιρετὸν, id est quandam quasi προσθήκην τῷ αἱρετῷ. Talia multa Stoici sine vlla necessitate fingebant.*

Præsumptioni.] *Anticipata opinioni, πρόληψει.*

Hac detestatione,] *Est qui legat* destinatione.] *Ego*

veterem librum meum sequi malui.

Multum mihi tibique negocium concinnabis,] *Eadem*, Multum mihi negocij concinnabis. *etsi in plerisque codicibus* continuabis *legatur, non* concinnauis. PINCIANVS.

Deinde tunc dicere sententiam audebo.] *In exemplari scholastico verbum* Deinde *non habetur.*

Quid ergo, inquiunt, cum dicimus bonum sapere, dicimus referentes ad id de quo pendet.] *Vetusta lectio*, Quid ergo inquit? Non dicimus bonum est sapere. Sapere dicimus referentes, ad id de quo pendet. *Aliqui codices sic*, Quid ergo inquit? Non dicimus bonum esse sapere. Sapere dicimus referentes, *&c.*

Et in aliam partem considero.] *Lege*, & in alia parte considere, *ex eadem.*

Si expetenda res est. bona est] *Eadem*, Si expetenda res est, bonum est.

Sed petito bono accedit. *Exemplar Franciscanum*, sed petito bonum accedit.

Inter alia hinc colligimus,] *Vetus lectio*, Inter alia hoc colligimus.

Aut timentium inferos aut colentium.] *Eadem*, aut timentium inferos, aut colentium æthera.

Tam corpus est quàm ille cui accidit.] *Scribe*, illud *non* ille, *ex eadem.*

Si extra est, postquam accesserat, recessit,] *Lege* acciderat, *non* accesserat, *ex eadem.*

An quale istud sit tale hoc sit,] *Scribendum* illud, *non* istud, *ex eadem.*

Vnum enim deerat illi quo minus bonum esset,] *Particula* enim *in quibusdam exemplaribus habetur. In aliis* ergo *habetur pro* enim.

Nisi quia sapientiam habet.] *Lege*, nisi qui sapientiam habet, *ex vetere lectione. Adstipulantur & verba sequentia*, Nunquid quenquam qui sapiat, non putas habere sapientiam?

Puto concedas duo esse hæc,] Puto concedes duo esse hæc. *ex eadem scribendum.*

Habitu sapientiam habet qui sapit.] *Castiga ex eadem*, Habetur sapientia. Habet qui sapit,

Non corpus, inquit, est quod nunc loquor,] *Quidam codices*, non corpus est quidam quod nunc loquor.

Non enim quid mihi videatur pronuntio:] *Scribe*, nondum enim quid mihi, *&c. ex vetere lectione.*

Quid prohibet, quominus aliud quidem, sed nihilominus bonum?] *Puto legendum*, Quid prohibet, quominus alia quidem sint nihilominus bona? *Nam paulo post subijcit*, Cœperam dicere posse ista duo esse, & tamen vtraque bona.

Et sapientiam & sapientiam habere duo esse:] *Vetusta lectio*, Et tanquam sapientia & sapiens duo sint.

Nihil obstat ergo, quominus & sapientia bonum sit,] *Castiga*, sic nihil obstat, quominus & sapientia bonum sit, *ex eadem.*

Olim me ipsum damno,] *Eadem*, Olim ipse me damno.

Omnia ista circa sapientiam sunt, non in ipsa sapientia sunt.] *Corrigendum*, Omnia ista circa sapientiam, non in ipsa sunt, *ex eadem.*

De syderum elementis,] *Exemplaribus reliquis hoc loco deprauatis Franciscanum exemplar opem nobis tulit. In quo non* de syderum elementis *legitur*, *sed* de syderum alimento, *rectissime.*

Quid mihi profututum est scire aliud bonum esse] *Exemplar familiare, & paucioribus verbis & longe aliis*, Et ex his quid bonum sit. *Sciendum tamen notatum hoc haberi partim in margine, partim in contextu. quem vt apparet, deleuit ille qui ante me codicem possederat, quàm recte, non ausim affirmare.*

Quibus animum labentem studiis firmem:] Labantem, *non* labentem *scribendum & paulo post*, feriunt, *non* ferunt *ex vetere lectione.*

Quæ ad me irrumpunt, quomodo illas ad quas irrupi.] Eruperunt *&* erupi *sunt codices qui habeant, non* irruperunt *&* irrupi.

Sed ipse mecum quo visum erit profugiam.] *Castigo*, sed ipsemet, cum visum erit, profugiam, *ex vetere lectione.*

Sinc non vis, quid deos rogas.] *Corrigendum arbitror*, si viuere non vis, quid deos rogas. *& ita notatum præfert domesticum exemplar.*

Itaque, inquit, quamprimum moriar.] *Legendum puto*, *non* Itaque, *sed* Ita. *Nam videtur principium esse, à voto sum-*

ptum hominis, qui ægritudini manus dederat. Nemo autem incipit à verbo Itaque. *Idem vitium mox paulo bis castigandum.*

Tot quæstiones tibi fortuna imposuit.] *Lege*, posuit, *non* imposuit *ex vetere lectione.*

Remoue ista luxuriæ arma:] Lusoria *Exemplar Franciscanum, non* luxuriæ.

Hoc secretarum cupiditatum pondus effundam.] *Lege*, Qua ratione secretarum, &c. *ex eadem.*

Qua ratione agatur aliquid.] *Prima duo verba*, qua ratione, *desiderantur in eadem.*

Sic sit. Negemus sapere bonum esse,] Fit, *non* sit, *eadem.*

An bonum sit sapientia.] *Scribe*, an bonum sit futura sapientia, *ex Franciscano exemplari.*

Quid enim dubium est, oro te,] Dubij, *non* dubium, *legendum ex eodem.*

Deinde quale esse. *Vetus lectio*, deinde quale est.

Sapiam spero sed interim non sapio.] *Castigo*, Vt sapiam spero, sed interim non sapio, *ex correctioribus exemplaribus.*

Tabulam laterunculariam] Tabulam latrunculariam, *eadem.*

Et vnde quàm multa] *Mallem legeres*, & vides quàm multa. *Quædam exemplaria*, & vide quàm multa

Et hoc tempore tam angusto & rapido,] *Legendum reor*, Ex hoc tempore tam angusto & rapido.

Delectare potius quàm sanare:] *Scribe*, delectare se potius quam sanare, *ex vetere lectione.*

Dic mihi, cum quid inter sapientiam & sapere intersit didicero, cur potius inter vocabula.] *Desiderantur hæc duo verba, verbum* sapiam, *&* *coniunctio* ergo. *ex codice Facundi ac Primitiui. Vt legendum sit per interrogationem ducentem ad negationem hoc pacto*: Dic mihi, cum quid inter sapientiam & sapere intersit, didicero sapiam? Cur ergo potius inter vocabula.

Si dixero omne quod disco. Dixero *non* dixero, *plerique codices.*

Turnebus Aduers. lib. & cap. eisdem: Ventilare gladiatores O R S qui *dicuntur, cum ante pugnam suos mouent gladios, & lusoriis* P A T S. *ictibus aerem ferientes præludunt certamini. Martialis lib. 5.*

epigram. 32.

— & in toto ventilat arma boue.

Vide etiam Lipsium Saturnal. II cap. 19.

Magis probatur mihi priorum editionum lectio, Non tam benignum ac liberale tempus natura nobis dedit, vt aliquid ex illo vacet perdere *Nam similiter dicit Seneca lib. de tranquill. animi, cap. 3.* Incipiemus male dispensare tempus, quod nobis natura consumendum dedit,

GRVT. & IVRETVS Edictum & ludorum ordinem perlegit] *recte. nam ante gladiatorum pugnam, mos erat, vt editor libellos proponeret, in quibus dies futuri muneris, item nomina & paria gladiatorum: scilicet alliciendæ plebi, & expectationi commouendæ. Id vocabant.* Pronunciare munus. *Suetonius in Iulio:* Manus populi pronuntiauit in filiæ memoriam. *multa his de rebus vide apud Lipsium lib. 2. cap. 18. Saturn. Serm. & P. Fabium lib. 2. Semest. cap. 11.*

EPISTOLA CXVIII.

EXIGIS à me frequentiores epistolas. Rationes conferamus, soluendo non eris. Conuenerat quidem, vt tua priora essent, tu scriberes, ego rescriberem. Sed non ero difficilis: bene credi tibi scio, itaq; in antecessum dabo. Nec faciā, quod Cicero vir disertissimus facere Atticum iubet, vt etiā si rem nullā habebit, quod in buccā venerit, scribat. Nūquā potest deesse quod scribā, vt omnia illa quæ Ciceronis implēt epistolas, transeā: quis cādidatus laboret, quis alienis, quis suis vicibus pugnet, quis consulatū fiducia Cæsaris, quis Pōpeij, quis aperte petat. quā durus sit fenerator Cæcilius, à quo minoris centesimis propinqui nummum mouere nō possunt. Sua satius est mala quam aliena tractare. se excutere, & videre, quàm multarum rerum candidatus sit, & non

non suffragari. Hoc est, mi Lucili, egregium, hoc securum ac liberum, nihil petere, & tota fortunæ comitia transire. Quam putas esse iucūdum, tribubus vocatis, cum candidati intenti suis pendeant, & alius nummos pronuntiet, alius per sequestrum agat, alius eorum manus osculis conterat, quibus designatus contingendam manum negaturus est, omnes attoniti, vocem præconis expectant, stare otiosum, & spectare illas nundinas, nec ementem quicquam, nec vendentem. Quanto hic maiore gaudio fruitur, qui non prætoria, aut consularia comitia securus intuetur, sed magna illa, in quibus alij honores anniuersarios petunt, alij perpetuas potestates, alij bellorum euentus prosperos triumphosque: alij diuitias, alij matrimonia ac liberos, alij salutē suā suorumque. Quanti animi res est, solum nihil petere, nulli supplicare, & dicere: Nihil mihi tecum fortuna. non facio mei tibi copiam. Scio apud te Catones repelli. Vatinios fieri. Nihil rogo. Hoc est priuatam facere fortunam. Libet ergo hæc inuicem scribere, & hanc integram semper egerere materiam, circumspicientibus tot millia hominum inquieta: qui vt aliquid pestiferi consequantur, per mala nituntur in malū, petuntque mox fugienda, aut etiam fastidienda. Cui enim assecuto satis fuit, quod optāti nimium videbatur? Non est, vt existimant homines, auida felicitas, sed pusilla. Itaque neminem satiat. Tu ista credis excelsa, quia longe ab illis iaces. Ei vero qui ad illa peruenit, humilia sunt. Mentior, nisi adhuc quærit ascendere. Is

illud quod tu summum putas, gradus est. Omnes autem male habet ignorantia veri. tanquam ad bona feruntur decepti rumoribus. Deinde mala esse, aut inania, aut minora quàm sperauerint, adepti ac multa passi vident: maiorque pars miratur ex interuallo fallentia, & vulgo magna pro bonis sunt. Hoc ne nobis quoque eueniat, quæramus quid sit bonum. Varia eius interpretatio fuit. Finiuit hoc alius alio modo. Alius illud aliter expressit. Quidam ita finiunt: Bonum est, quod inuitat animos, quod ad se vocat. Huic statim opponitur: Quid si inuitat quidem, sed in perniciem? Scis quam multa mala blanda sint. Verum, & verissimile, inter se differunt ita. Quod bonum est, vero iungitur: non est enim bonum, nisi verum est. At quod inuitat ad se, & allicit facie, verisimile est, subrepit, sollicitat, attrahit. Quidam ita finierunt: Bonum est, quod appetitionē sui mouet vel quod impetū animi tendentis ad se mouet. Et huic idē opponitur. Multa enim impetum animi mouent, quæ petuntur petentium malo. Melius illi qui sic finierunt: Bonum est, quod ad se impetum animi secundum naturam mouet: & ita demum petēdum est, cum cœpit esse expetēdum. Iam & honestum est: hoc enim perfecte est petēdum. Locus ipse me admonet, vt quid inter sit inter bonum honestumque, dicam. Aliquid inter se habent mixtum, & inseparabile: nec potest bonum esse, nisi cui aliquid honesti inest: & honestū vtique bonum est. Quid ergo inter duo interest? Honestum est perfectum bonum, quo beata

vita cōpletur, cuius contactu alia quòque bona fiunt. Quod dico tale est. Sūt quædā neque bona neque mala, tanquā militia, legatio, iurisdictio. Hæc cū honeste administrata sunt, bona esse incipiunt, & ex dubio in bonum trāseunt. Bonum societate honesti fit honestū per se bonū est, bonū ex honesto fluit, honestū ex se est. Quod bonum est, malum esse potuit. Quod honestum est, nisi bonum esse non potuit. Hanc quidam finitionem reddiderunt: Bonum est, quod secundum naturam est. Attende quid dicam. Quod bonum est, & secundum naturam est; non protinus quod secundum naturā est, & bonum est. Multa quidem naturæ consentiunt: sed tam pusilla sunt, vt non conueniat illis boni nomen. Leuia enim sunt, & contemnēda. Nullum nec minimum contemnēdum bonum. Nam quamdiu exiguum est, bonum non est. Cum bonum esse cœpit, non exiguum est. Vnde aliquid cognoscitur bonum? Si perfecte secūdum naturam est. Fateris, inquis, quod bonum est, secundum naturam esse. Hæc eius proprietas est. Fateris & alia secundum naturam quidem esse, sed bona non esse. Quomodo ergo illud bonum est, cum hæc non sint? quomodo ad aliam proprietatem peruenit, cum vtrique præcipuum illud commune sit, secundum naturam esse? ipsa scilicet magnitudine. Nec hoc nouum est, quædam est crescendo mutari. Infans fuit, factus est pubes: alia eius proprietas fit: ille irrationalis est, hic rationalis: Quædam incremento non tantum in maius exeunt, sed in aliud. Non fit, inquit aliud quod

maius fit. Vtrum lagenam an dolium impleas vino nihil refert: in vtroque proprietas vini est. Exiguum melis pondus, & magnum, sapore non differt. Diuersa ponis exempla. In istis enim eadem qualitas est: quamuis augeantur, manent. Quædam amplificata in suo genere, in sua proprietate perdurant: quædam post multa incrementa, vltima demum vertit adiectio, & nouam illis, aliamque quam in qua fuerant, condicionem imprimit. Vnus lapis fecit fornicē. Ille qui latera inclinata cuneauit, & interuentu suo vinxit. Summa adiectio quare plurimum facit, vel exigua. Quia non auget, sed implet. Quædam processu priorem exeunt formam, & in nouam transeunt. Vbi animus aliquid diu protulit, & magnitudinem eius sequendo lassatus est, infinitum cœpit vocari, quod longe aliud factum est quàm fuit, cum magnum videretur, sed finitum. Eodem modo aliquid difficulter secari cogitauimus: nouissime crescente difficultate, insecabile inuentum est. Sic ab eo quod vix & ægre mouebatur, processimus ad immobile. Eadem ratione aliquid secundum naturam fuit: hoc in aliam proprietatem magnitudo sua transtulit, & bonum fecit.

AD EPISTOLAM CXVIII.

PINCIANVS. VT scriberes, ego rescriberem.] *Vetus lectio*, Tu scriberes, ego rescriberem.

Quis aperte petat.] *In quibusdam codicibus*, arte *legitur*, *non* aperte.

Propinquis nummus moueri non possit.] *Corrige*,

propinqui nummum mouere non possunt, *ex Vetere lectione.*

In templis suis pendant,] *Scribe* pendeant, *non* pendant, *ex exemplari Facundi & Primitiui.*

Qui vt aliquid pestiferi consequantur, per mala nituntur in malum,] *Diuersus est Verborum ordo in Vetere lectione*, Qui vt aliquid pestiferi per mala consequantur, nituntur in malum. *& paulo post* optanti, *non* optandi, *scribendum.*

Verum & verisimile inter se differunt. Itaque quod bonum est vero iungitur. Non est enim bonum nisi verum est. Ad quod inuitat ad se & allicere facit verisimile est.] *Legendum puto hoc pacto*, Verum & verisimile inter se differunt ita. Quod bonum est, vero iungitur. Non est bonum, nisi verum est. At quod inuitat ad se, & allicit facie, verisimile est, *Nam & scholasticum exemplar* ità, *non* itaque *habet. & in Franciscano codice coniunctio* enim *non habetur.*

Surripit, sollicitat, attrahit.] *Exemplar Franciscanum minus deprauate* Subripit, *non* surripit. *Lego* subrepit.

Iam & honestum est:] *Superfluit Verbum* est, *ex Vetere lectione. Legendaque hac Verba, Vt puto, per consequentiam cum præcedentibus nulla distinctione.*

Hæc cum honeste ministrata sunt,] *Eadem* administrata *agnoscit, non* ministrata.

Leuia enim sunt contemnenda.] *Superuacaneum est Verbum* sunt, *ex eadem. In familiari codice*, Leuia enim sunt & contemnenda.

Nullum enim minimum contemnendum bonum.] *Eadem non habet coniunctionem* enim, *In meo domestico exemplari aliter*, Nullum etiam minimum contemnendum bonum.

Vnde aliquid cognoscitur bonum?] *Codices quidam*, Vnde agnoscitur bonum?

Hæc eius proprietas] *Deest in fine Verbum* est, *ex Vetere lectione.*

Quomodo ad illam proprietatem peruenit,] Aliam, *non* illam *eadem.*

Ille irrationabilis est, hic rationabilis.] *Castiga*, ille enim irrationalis est, hic rationalis, *ex eadem.*

Et exiguum mellis pondus,] *Legendum ſine coniunctione Exiguum mellis pondus, ex eadem.*

Vbi animus aliquid diu protulit, & in magnitudinem eius ſequendo laſſatus eſt, infinitum cœpit vocari, quod longe aliud factum eſt quàm fuit, cum magnum videretur. Sed finitum eodem modo,] *Verba hæc vitioſiſſime habentur in omnibus & priſcis & neotericis codicibus, nullo vel minimo apparente veſtigio antiquæ ſinceræque lectionis. Proinde nihilo ſecius ſententiam meam: cui quantum tribui debeat, aliorum eſto iudicium. Certe facilius ea lectione, quam coniecto, Senecæ mens percipietur. Ad hunc ergo modum ſcribendum exiſtimo:* Vbi humus aliquid diu protulit, qui in magnitudine eius ſecanda laſſatus eſt, infinitum cœpit vocare. quod longe aliud factum eſt, quàm fuit cum magnum videretur, ſed finitum. Eodem modo, &c. *Quidam codices adijciunt coniunctionem;* & ſed & finitum.

Nouiſſime creſcente ad difficultatem,] *Caſtiga* nouiſſime creſcente hac difficultate, *ex omni vetere lectione.*

Obsopæus. *Turnebus ibidem,* Dare in antecessum, *eſt antequam & prius quàm quis debeat dare. Centeſimas propinquas eiudem Seneca vocat, quæ propinquis Calendis aut Idibus ſoluuntur: non tertiis, aut quartis, aut quintis Calendis itaque illa centeſima propinqua duriorem & iniquiorem habent fœneratorem.* Quàm, *inquit*, durus ſit fœnerator Cæcilius, à quo minoris centeſimis propinquis, nummus moueri non poſſit.

EPISTOLA CXIX.

Quoties aliquid inueni, non expecto donec dicas, In commune, ipſe mihi dico. Quid ſit quod inuenerim, quæris? Sinum laxa, merum lucrum eſt. Docebo quomodo fieri diues celerrime poſſis, quod valde cupis audire. Nec immerito: ad maximas te diuitias compendiaria ducam. Opus erit tamen tibi creditore. Vt negotiari poſſis, æs alienum facias oportet: ſed

nolo per intercessorem mutueris, nolo proxenetæ nomen tuũ iactent. Paratũ tibi creditorem dabo, Catonianũ illud: A TE MVTVVM SVMES. Quantulumcunque est, satis erit, si quicquid deerit, id à nobis petierimus. Nihil enim mi Lucili, interest, vtrũ nõ desideres, an habeas. Sũma rei in vtroq; est eadẽ non torqueberis: Nec illud præcipio, vt aliquid naturę neges. Cõtumax est, non potest vinci, suum poscit: sed vt quicquid naturam excedit, scias precarium esse, non necessarium. Esurio: edendum est. Vtrum hic panis sit plebeius, an siligineus, ad naturã nihil pertinet. Illa ventrem non delectari vult, sed impleri. Sitio Vtrum hæc aqua sit ex lacu proximo excepta, an ea quá multa niue clusero, vt frigore refrigeretur alieno, ad naturam nihil pertinet. Illa hoc vnum iubet, sitim extingui. Vtrum sit aureũ poculum, an crystallinum, an murrhinum, an Tiburtinus calix, an manus cõcaua, nihil refert. Finem omnium rerum specta, & superuacua dimittes. Fames me appellat: ad proxima quæque tendatur manus: ipsa mihi commendabit quodcunque comprehendero. Nihil contemnit esuriens. Quid sit ergo, quod me delectauerit, quæris? Videtur mihi egregie dictum: Sapiens diuitiarum naturalium est quæsitor accerimus. Inani me, inquis, lance muneras. Quid est illud inane? Iam ego parraueram fiscos. Circumspiciebam in quod me mare negotiaturus immiterẽ, quod publicum agitarem: quas accerserem merces. Decipere est istud, docere paupertatem, cũ diuitias promiseris. Ita tu pauperem iudicas, cui

nihil deest? Suo, inquis, & patientiæ suæ beneficio, non fortunæ. Ideo ergo illum non iudicas diuitem, quia diuitiæ eius desinere non possunt: Vtrũ malis habere multũ, an satis? Qui multum habet, plus cupit, quod est argumentũ, nondum illũ satis habere, quis satis habet, cõsecutus est, quod nunquam diuiti contingit, finem. An has ideo non putas esse diuitias, quia propter illas nemo proscriptus est? Quia propter illas nulli venenum filius, nulli vxor impegit? Quia in bello tutæ sunt? Quia in pace otiosæ? Quia nec habere illas periculosum est, nec operosum disponere? An parum habet, qui tantum non alget, nõ esurit, non sitit? Plus Iupiter non habet. Nunquam parum est, quod satis est. Nunquam multum est, quod satis non est. Post Darium & Indos pauper est Alexander Macedo: quærit quod suum faciat, scrutatur maria ignota, in Oceanum classes mittit nouas, &, vt ita dicam, mundi claustra perrumpit. Quod naturæ satis est, homini non est? Inuentus est qui concupisceret aliquid post omnia. Tanta est cæcitas mentium, & tanta initiorum suorum vnicuique, cum processit, obliuio. Illo modo ignobilis anguli non sine controuersia dominus, de tanto fine terrarum per suum rediturus orbem tristis est. Neminem pecunia diuitem fecit: immo cõtra nulli non maiorem sui cupiditatem incussit. Quæris, quæ sit huius rei causa? Plus incipit habere posse, qui plus habet. Ad summam, quem voles mihi ex his quorum nomina cum Crasso Licinoque numerantur, in mediũ licet protrahas: affe

rat censum,& quicquid habet, & quicquid sperat,simul computet. Iste, si mihi credis,pauper est,si tibi,potest esse. At hic qui se ad id quod natura exigit,composuit, non tantum extra sensum est paupertatis; sed extra metum. Sed vt scias quàm difficile sit res suas ad naturalem modum coarctare,hic ipse quem circa naturam diximus,quem tu vocas pauperem, habet aliquid & superuacui. At excæcant populum,& in se conuertunt opes,si numerati multum ex aliqua domo effertur,si multum auri tecto quoq; eius illinitur, si familia aut corporibus lecta aut spectabilis cultu est.Omnium istorum felicitas in publicum spectat: ille quem nos & populo & fortunæ subduximus, beatus introrsum est. Nam quod ad illos pertinet, apud quos falso diuitiarum nomen inuasit occupata paupertas,sic diuitias habent, quomodo habere dicimur febrem,cum illa nos habeat. Ecõtrario dicere debemus.Febris illum tenet. Eodem modo dicendum est,Diuitiæ illum tenent. Nihil ergo monuisse te malim, quàm hoc quod nemo monetur satis:vt omnia naturalibus desiderijs metiaris,quibus aut gratis satis fiat,aut paruo.Tantum miscere vitia desiderijs noli.Quęris quali mẽsa, quali argento, quam paribus ministerijs & leuibus afferat cibus.Nihil præter cibum natura desiderat.

Num tibi, cum fauces vrit sitis, aurea quæris
Pocula? num esuriens fastidis omnia, præter

Pauonem rhombumque?

Ambitiosa non est fames: contenta desinere est. Quo desinat, non nimis curat. Infelices luxuriæ ista tormenta sunt. Quærit quemadmodum post saturitatem quoque esuriat, quemadmodum non impleat ventrem, sed farciat, quemadmodum sitim prima potione sedatã reuocet. Egregie itaq; Horatius negat ad sitim pertinere, quo poculo aqua, aut quàm eleganti manu ministretur. Nam si pertinere ad te iudicas, quàm crinitus puer, & quàm perlucidum tibi poculum porrigat, non sitis. Inter reliqua, hoc nobis natura præstitit præcipuum, quod necessitati fastidium excussit. Recipiunt superuacua delectum. Hoc parum decens, illud parum lautum, oculos hoc meos lædit. Id actum est ab illo mundi conditore, qui nobis viuendi iura descripsit, vt salui essemus, non delicati. Ad salutem omnia parata sunt & in promptu: deliciis omnia misere ac sollicite comparantur. Vtamur ergo hoc naturæ beneficio inter magna numerando, & cogitemus, nullo nomine melius illam meruisse de nobis, quàm quia quicquid ex necessitate desideratur, sine fastidio sumitur.

AD EPISTOLAM CXIX.

MVRETVS IN commune,] *Ita dicebant, cum è pluribus qui vna iter facerent, vnus boni aliquid in via iacens repererat: cum significarent id cum ceteris quoque commune esse debere. Græci pro eodem dicebant* κοινὸς ἑρμῆς. *Nam Mercurius & viis præesse putabant & lucro. & insperatum*

vibus obiecta lucra vocabant ἕρμαια.

Ad maximas te diuitias compendiario ducam.] *Quidam codices* compendiarie *legunt, non* compendiario. *Sed rectius exemplar diui Francisci* compendiaria, *vt subintelligatur* via. PINCIANVS.

Catonianum illud: à te mutuum sumes.] *Corrigendum credo*, Hecatonianum illud à te mutuum sumes: *Nam Hecatonis testimonium frequens est in Seneca.*

Summa res in vtroque est eadem:] *Corrige*, Summa rei in vtroque eadem est, *ex eadem.*

Vtrum hæc aqua sit ex lacu proximo excepta, an ea quam multa niue clusero,] *In eadem aliter*, Vtrum hæc aqua sit quam ex lacu proximo excepero, an ea quam multa niue clusero.

Et superuacantia deuites.] Dimittes, *non* deuites, *eadem.*

Ad proxima quæque porrigatur manus. Ipsa mihi commendabit quodcunque comprehendero.] *Scribe*, Ad proxima quæque porrigatur manus. En ipsa mihi commendauit. *&c. ex eadem.*

In anima, inquis, lance numeras, *Corrige ex meo familiari exemplari*, Inani me inquis, lance numeras. *& paulo ante* quæsitor, *non* quæstor *habent nonnulla exemplaria.*

Nam ego paraueram fiscos.] *Vetus lectio*, Ego iam paraueram fiscos.

Consecuturus est, quod nunquam diuitiis contigit, finem.] *Scribe*, consecutus est, quod nunquam diuiti contigit, finem, *ex eadem.*

Qui tantum non alget, non esurit, non sitit.] *Puto legendum*, qui tantum non alget, *hoc est, qui fere non alget.*

Nunquam satis est, quod multum.] *Vetus omnis lectio*, Nunquam multum est quod satis non est.

Post Darium & Indos pauper est Alexander Macedo: quærit quod suum faciat] *Exemplar Franciscanum non* Macedo, *agnoscit sed* Mentior, *vt sit obiectio.*

Tanto fine terrarum per suum rediturus orbem tristis.] *Scribe*, de tanto fine terrarum per suum rediturus orbem tristis est, *ex exemplari Facundi & Primitiui, etsi codex Franciscanus non* tanto *habeat, sed* toto *vt forte legendum sit* tot, *non* toto.

Quorum nomina cum Crœso Licinioque numerantur,] *Quædam exemplaria* Crasso *agnoscunt, non* Crœso, *rectius, Nam Crassus cum Licinio male committitur, cum Crasso bene, ut illud Persii*:

Nunc Licini in campos, nunc Crassi mittit in ædes:

Iste, si mihi credis, pauper est: si tibi, potest esse.] *Corrige*, iste, mihi crede, pauper est. si potest esse, *ex omni scripta lectione.*

Hic ipse quem circa naturam diximus.] *Exemplar Scholasticum*, hic ipse quem circa naturam dicimus: *Exemplar familiare*, hic ipse de quo circa naturam dicimus.

E contrario dicere solemus,] *Castigandum reor*, è contrario dicere debemus.

Quàm paribus ministeriis & leuibus offeratur cibus.] *Lege*, quàm paribus ministris & læuibus affertur cibus, *ex vetere lectione.*

In prima potione sedatam] *Superfluit præpositio in, ex eadem.*

Oculos meos lædit. Id actum est.] *Eadem*, Oculos hoc meos lædit Id pactum est.

Vtamur ergo in hoc naturæ beneficio] *Præpositio in superuacanea est, ex eadem.*

OBSOPÆVS. *Idem lib. 26. cap. 4. Ex hoc Senecæ loco apparet, ut Græci cum quid inuentum erat, dicere solebant* κοινὸς ἑρμῆς. *quo dicto, inuenti partem petebant, sic & Latinos dicere solitos esse,* In commune: *hinc illa loquendi formula*, in commune quærere *sed &*, In medium quærere: *quæ hac erit fortasse hominibus admonitiuncula vetior. Eleganter eadem epistola*, sinum laxa, *est sinum vestis extende & expande, ut eum lucro compleas. Sed audiendus certum ipse Seneca est*, Sinum laxa, merum lucrū est. *Secus in Flacco sinus laxus illius esse dicitur, qui sinum non adstringit: ideoque quæ ingerit, effluere, & excidere sinit & perdit. Flaccus lib. II. Sat. 3.*

Ferre sinu laxo, donare & ludere vidi.

Sed oblitam quibusdam locis hanc epistolam lego, ergo annotam. Verum hæc aqua sit ex lacu: *nitidum erit & extersum. Eodem modo*, An crystallinum, an murreum. *Murreum autem, &, ut Propertius appellat, murrinum.* Inani inquis lance nume-

ris. hodie inanima *legitur, oratione quadam exanimata & frigida. Lanx autem inanis dicitur, in qua nihil est, quæque vacua est. Lego,* Qui satis habet, consequutus est. *Lego etiam,* Nunquam quod satis non est multum est.

Nolo Proxenetæ nomen tuum iactent] Proxeneta *intercessor est, cuius interuentu negocia conciliantur, quique nominis faciendi vel cuiuslibet alterius negotij gerendi causa operam suam accommodat l. 2. & l. vlt. ff. de Proxen. inde* pro xeneticum solarium *id dicitur, quod pro huiusmodi opera datur. l. 1. ff. de proxen. hæc Brissonius lib. 14. de verb. sign. vide etiam Rauardum ad l. 47. de reg. iuris.* GRVT. & IVRETVS

EPISTOLA CXX.

EPISTOLA tua per plures quæstiunculas vagata est, sed in vna constiti, & hanc expediri desiderat: Quomodo ad nos boni honestique prima notitia peruenerit. Hæc duo apud alios diuersa sunt apud nos tantum diuisa. Quid sit hoc, dicam. Bonum putant esse aliqui, quod vtile est. Itaque hoc & diuitiis, & equo, & vino, & calceo nomen imponunt. Tanta est apud illos boni vilitas, & adeo vsque ad sordida descendit. Honestum putant. cui ratio recti officij constat: tanquam pie curatam patris senectutem, adiutam amici paupertatem, fortem expeditionem, prudentem moderatamque sententiam. Ista duo quidem facimus, sed ex vno. Nihil est bonum, nisi quod honestum est: quod honestum est: vtique bonum. Superuacuum iudico adiicere, quid inter ista discriminis sit, cum sæpe dixerim. Hoc vnum dicam: Nihil nobis bonum videri, quo quis & male vti potest. Vides autem, diuitiis, nobilitate, viribus quam multi male vtantur,

Nunc ergo ad id reuertor, de quo desideras dici. Quomodo ad nos prima boni honestique notitia peruenerit. Hoc nos docere natura non potuit: Semina nobis scientiæ dedit, scientiam non dedit. Quidam aiunt nos in notitiam incidisse: quod est incredibile, virtutis alicui speciem casu occurrisse. Nobis videtur obseruatio collegisse, & rerũ sæpe factarum inter se collatio per analogiam nostro intellectu & honestum & bonũ iudicante. Hoc verbum cum latini grammatici ciuitate donauerint, ego damnandum non puto nec in ciuitatem suam redigendum. Vtar ergo illo non tantum tanquam recepto, sed tanquam visitato. Quæ sit hæc analogia, dicam. Noueramus corporis sanitatem: ex hac collegimus esse aliquam & animi. Noueramus corporis vires: ex his collegimus esse & animi robur. Aliqua benigna facta, aliqua humana, aliqua fortia, nos obstupefecerant: hæc cœpimus tanquam perfecta mirari. Suberant illis multa vitia, quæ species alicuius conspicui facti fulgorque celabat. Hæc dissimulauimus. Natura iubet augere laudanda. Nemo non gloriam vltra verum *tulit. Ex* his ergo speciem ingentis boni traximus. Fabricius Pyrrhi regis aurũ repulit, maiusque regno iudicauit, regias opes posse contemnere. Idem medico Pyrrhi promittente venenum se regi daturum, monuit Pyrrhum, caueret insidias. Eiusdem animi fuit, auro non vinci, veneno non vincere. Admirati sumus ingẽtem virum, quem non regis, non contra regem promissa flexissent boni exempli tenacem: quòd difficillimum est,

in bello innocentem: qui aliquod esse crederet etiam in hostes nefas: qui in summa paupertate qua sibi decus fecerat, non aliter refugit diuitias quam venenum: Viue, inquit, beneficio meo Pyrrhe, & gaude, quod adhuc dolebas, Fabricium nõ posse corrumpi. Horatius Cocles solus impleuit pontis angustias, adimique à tergo sibi reditum, dummodo iter hosti auferretur, iussit: & tam diu restitit prementibus, donec reuulsa ingenti ruina tigna sonuerunt. Postquam respexit, & extra periculum esse patriam periculo suo sensit: Veniat si quis vult, inquit, sic euntem sequi: deditque se in præceps: & non minus sollicitus in illo rapido alueo fluminis, vt armatus, quàm vt saluus exiret, retento armorum victricium decore, tam tutus rediit, quàm si ponte venisset. Hæc & huiusmodi facta imaginem nobis ostendere virtutis. Adijciam quod mirum fortasse videatur. Mala interdum speciem honesti obtulerunt, & optimum ex contrario nituit. Sunt enim, vt scis, virtutibus vitia confinia, & perditis quoque ac turpibus recti similitudo est. Sic mentitur prodigus liberalem: cum plurimũ intersit, vtrum quis dare sciat, an seruare nesciat. Multi inquam, sunt, Lucili, qui non donant, sed proijciunt. Non voco ego liberalem, pecuniæ suæ iratum. Imitatur negligentia facilitatem, temeritas fortitudinem. Hæc nos similitudo coegit attendere, & distinguere specie quidem vicina, re autem plurimum inter se dissidentia. Dum obseruamus eos quos insignes egregium opus fecerat, cœpimus annotare, quis rem aliquá ge-

neroso animo fecisset & magno impetu, sed semel. Hunc vidimus in bello fortem, in foro timidum, animose paupertatem ferentem, humiliter infamiam. factum laudauimus, contempsimus virum. Alium vidimus aduersus amicos benignum, aduersus inimicos temperatum, & publica & priuata sancte ac religiose administrantem: non deesse ei & in his quę toleranda erant, patientiam, & in his quæ agenda, prudentiam. Vidimus vbi tribuendum esset, plena manu dantem: vbi laborandum, pertinacem & obnoxium, & lassitudinem corporis animo subleuantem. Præterea idem erat semper & in omni actu par sibi, iam non consilio bonus, sed more eo perductus, vt non tantum recte facere posset, sed nisi recte, facere non posset. Intelleximus in illo perfectam esse virtutem: hanc in partes diuisimus. Oportebat cupiditates refrænari, metus comprimi, facienda prouideri, reddenda distribui. Comprehendimus temperantiam, fortitudinem, prudentiam, iustitiam, & suum cuique dedimus officium. Ex quo ergo virtutem intelleximus? Ostendit illam nobis ordo eius, & decor, & constantia, & omnium inter se actionum concordia, & magnitudo super omnia efferens sese. Hinc intellecta est illa beata vita secundo defluens cursu, arbitrij sui tota. Quomodo ergo hoc ipsum nobis apparuit? dicam. Nunquam vir ille perfectus adeptusque virtutem, fortunæ maledixit. Nunquam accidentia tristis excepit, ciuem esse se vniuersi & militem credens, labores velut imperatos subiit. Quicquid inciderat, non

non tanquam malum aspernatus est, & in se casu delatum, sed quasi delegatum sibi. Hoc qualecunque est, inquit, meum est: asperum est: durum est: in ipso nauemus operam. Necessario itaque magnus apparuit, qui nũquam malis ingemuit, nunquam de fato suo questus est, fecit multis intellectum sui, & non aliter quàm in tenebris lumen effulsit, aduertitque in se omnium animos, cum esset placidus & lenis & humanis diuinisque rebus pariter æquus. Habebat perfectum animum, ad summam sui adductus, supra quam nihil est nisi mens Dei, ex qua pars & in hoc pectus mortale defluxit: quod nunquam magis diuinũ est, quàm vbi mortalitatem suam cogitat, & scit in hoc natum hominem, vt vita defungeretur: nec domum esse hoc corpus, sed hospitium, & quidem breue hospitium, quod relinquendum est, vbi te grauem esse hospiti videas. Maximum, inquam, mi Lucili, argumentum est animi ab altiori venientis sede, si hæc in quibus versatur, humilia iudicat, & angusta, si exire non metuit. Scit enim quo exiturus sit, qui vnde venerit, meminit. Non videmus quàm multa nos incommoda exagitant, quàm male nobis conueniat hoc corpus. Nunc de ventre, nunc de capite, nũc de pectore ac faucibus querimur, Alias nerui nos, alias pedes vexant. Nunc deiectio, nunc destillatio. Aliquando superest sanguis, aliquando deest. Hinc atque illinc tentamur, & expellimur. Hoc euenire solet in alieno habitantibus. At nos corpus tam putre sortiti, nihilominus æterna proponimus & in quã

tam potest ætas humana protendi, tantum spe occupamus, nulla contenti pecunia, nulla potentia. Quid hac re fieri impudentius, quid stultius potest? Nihil satis est morituris, immo morientibus. Quotidie enim propius ab vltimo stamus, & illo vnde nobis cadendum est, hora nos omnis impellit. Vide in quanta cæcitate mens nostra sit. Hoc quod futurum dico, cum maxime fit, & pars eius magna iam facta est. Nam quod viximus tempus, eo loco est, quo erat antequam viximus. Erramus autem, qui vltimum timemus diem: cum tantundem in mortem singuli conferant. Non ille gradus lassitudinem facit, in quo deficimus, sed ille profitetur. Ad mortem dies extremus peruenit, accedit omnis. Carpit nos illa, non corripit. Ideo magnus animus, conscius sibi melioris naturæ: dat quidem operam, vt in hac statione, qua positus est, honeste se atque industrie gerat, ceterum nihil horum quæ circa ipsum sunt, suum iudicat, sed vt commodatis vtitur, peregrinus & properans. Cum aliquem huius videremus constantiæ, quidni subiret nos species non vsitatæ indolis? Vtique si hanc, vt dixi, magnitudinem veram esse ostendebat. Qualitatis veræ tenor permanet, falsa non durant. Quidam alternis Vatinij, alternis Catones sunt. Et modo parum illis seuerus est Curius, parum pauper Fabricius, parum frugi & contentus vili Tubero. Modo Licinum diuitiis, Apicium cœnis, Mæcenatem deliciis prouocant. Maximum indicium est malæ mentis, fluctuatio, & inter [illegible]

remque vitiorum, assidua iactatio.

--habebat sæpe ducentos,
Sæpe decem seruos: modo reges atque tetrarchas,
Omnia magna loquens: modò, sit mihi mensa tripes, &
Concha salis puri, & toga quæ defendere frigus,
Quamuis crassa, queat. decies centena dedisses
Huic parco paucis contento. quinque diebus
Nil erat in loculis.

Omnes isti tales sunt, qualem hunc describit Horatius: nunquam eundem, nec similem quidem sibi. Adeo in diuersum aberrat. Multos dixi: prope est vt omnes sint. Nemo non quotidie & consilium mutat, & votum. modo vxorem vult habere, modo amicam: modo regnare vult, modo id agit, ne quis sit officiosior seruus: modo dilatat se vsque ad inuidiã, modo subsidit & cõtrahitur infra humilitatẽ vere iacentiũ: nũc pecuniã spargit, nũc rapit. Sic maxime coarguitur animus imprudens: alius prodit atque alius & (quo turpius nihil iudico) impar sibi est. Magnam rem puta, vnum hominem agere. Præter sapientem autem nemo vnum agit. Ceteri multiformes sumus: modo frugi tibi videbimur & graues, modo prodigi & vani: Mutamus subinde personam, & contrariam ei sumimus, quam exuimus. Hoc ergo à te exige, vt qualẽ institueris præstare te, talem vsque ad exitum serues.

Effice vt possis laudari: si minus, vt agnosci. De aliquo, quem vidisti heri, merito dici potest. Hic quis est? Tanta mutatio est.

AD EPISTOLAM CXX.

MVRETVS. EPISTOLA tua] *Veri boni cognitionem ad homines per analogian, id est collationem rationis, peruenisse ait: idque ipsum dilucide explicat. Eadem de re Cato apud Ciceronem libro tertio de finibus. Cumque rerum notiones in animis fiant, si aut vsu cognitum sit, aut coniunctione, aut similitudine, aut collatione rationis: hoc quarto, quod extremum posui, bonorum notitia facta est. Quinque autem modis fieri rerum notitiam dicebat Zeno, vt est apud Laertium,* κατὰ περίπτωσιν, καθ' ὁμοιότητα, κατ' ἀναλογίαν, κατὰ σύνθεσιν, καὶ κατ' ἐναντίωσιν.

Magnem rem puta, vnum hominem agere] *Id est, constare sibi, neque mutari ac fluctuare. Itaque de Helcana patre Samuelis, principio Regum dicitur,* Fuit vnus vir. *Et hoc ita interpretatur S. Hieronymus principio commentariorum in Iob:* Fuit vnus vir. Non enim per diuersa mobilis & instabilis ferebatur, sed firmus atque inconcussus persistens, vir vnus erat.

PINCIANVS. Quomodo ad nos boni honestique notitia peruenerit] *Vetus lectio,* Quomodo ad nos boni honestique prima notitia peruenerit.

Per analogiam nostri intellectum & honestum & bonum iudicant.] *Corrigendum reor,* per analogiam nostro intellectu & honestum & bonum iudicante, *Patet sic esse legendum exsequentibus.*

Nemo non gloriam vltra rectum tulit.] *Scribendum,* Nemo non gloriam vltra verum tulit, *ex vetere lectione.*

Quam si sponte venisset.] *Exemplar Facundi & Primitiui,* quàm si ponte venisset, *Castigio,* quàm si è ponte venisset.

Sed semel hunc vidimus in bello fortem,] *Prima duo verba,* sed semel, *ad praecedentia pertinent. Tum sequitur per maiorem litteram.* Hunc vidimus in bello fortem, *ex vetere lectione.*

Sed hospitium, & breue hospitium: *Scribe*, sed hospitium, & quidem breue hospitium, *ex eadem.*

Vbi te grauem esse hospitem videas:] Hospiti, *non* hospitem, *ex eadem.*

At nos corpus tam turpe sortiti, nihilominus alterna proponimus,] *Scribe*, At nos corpus tam putre sortiti nihilominus æterna proponimus. *Nam vetus lectio* putre, *non* turpe, *habet. & exemplar Franciscanum* aterna *præfert corrupte pro* æterna.

Hoc quod futurum dico, nunc maxime sit,] *Lege*, Hoc quod futurum dico, cum maxime sit: *ex omni vetere lectione.*

Modo Lucium Crassum diuitiis, *Corrige*, Modo Licinium diuitiis, *tum ex præcedentibus, tum ex vetere omni lect. in qua dictio* Crassum *non habetur.*

Et inter simulationem virtutis amoremque vtilium assidua iactatio.] *Corrige*, & intra simulationem virtutum amoremque vitiorum assidua iactatio, *ex eadem.*

Modo pecuniam spagit, nunc rapit.] *Scribe*, Nunc pecuniam spargit, nunc rapit, *ex eadem.*

Sic maxime coarguitur animus imprudens, alius prodit atque alius] *Quædam exemplaria*, Sic maxime coarguitur animus impudens. Prodit alius, proditque alius.

EPISTOLA CXXI.

LITIGABIS, video: cum tibi hodiernam quæstiunculam, in qua satis diu hæsimus, exposuero. Iterum clamabis, Hoc quid ad mores? Sed exclamanti tibi primum alios opponam, cũ quibus litiges Posidonium & Archidemum. Hi iudiciũ accipient, deinde dicam. Non quicquid morale est, bonos mores facit. Aliud ad hominem alendum pertinet, aliud ad exercendum, aliud ad vestiendum, aliud ad docendum, aliud ad delectandum. Omnia tamen ad hominem

pertinent, etiam si non omnia meliorem eum faciunt. Mores alia aliter attingunt. Quædam illos corrigunt & ordinant, quædam naturam eorum & originem scrutatur. cum quæritur, quare hominem natura produxerit, quare prætulerit animalibus ceteris, longe me iudicas mores reliquisse? falsum est. Quomodo enim scies, qui habendi sint, nisi quid homini sit optimum, inueneris? nisi naturam eius inspexeris? Tunc demum intelliges, quid faciendum tibi, quid vitandum sit, cum didiceris quid naturæ tuæ debeas. Ego, inquis, volo discere, quomodo minus cupiam, minus timeam. Superstitionem mihi excute; doce leue esse vanumque, hoc quod felicitas dicitur: vnam illi syllabam facillime accedere. Desiderio tuo satisfaciam, & ad virtutes exhortabor, & vitia conuerberabo, licet aliquis nimium immoderatumque in hac [illegible] dicet, non desistam persequi nequi[illegible] ctus efferatissimos inhibere, & vo[illegible] ras in dolorem compescere, & [illegible] re. Quidni? Cum maxima malorum [illegible] mus, & ex gratulatione natum sit quicquid obloquimur. Interim permitte mihi ea quæ paulo remotiora videntur, excutere. Quærebamus, an esset omnibus animalibus constitutionis suæ sensus. Sensum autem esse ex eo maxime apparet, quòd membra apte & expedite mouent, non aliter quàm in hoc erudita. Nulli non partium suorum agilitas est. Artifex instrumenta sua tractat [illegible] facili. Rector nauis scit gubernaculum flectere. Pictor colores quos ad reddendam si-

militudinem multos variosque ante se posuit, celerrime denotat, & inter ceram opusque facili vultu ac manu commeat. Sic animal in omné vsum sui mobile. Mirari solemus scænæ peritos, quòd in omnem significationem rerum & effectuum parata illorum est manus & verborum velocitatem gestus assequitur. Quod illis ars præstat, his natura. Nemo ægre molitur artus suos, nemo in vsu sui hæsit. Ad hoc edita protinus faciunt. Cum hac scientia prodeunt, instituta nascuntur. Ideo, inquit, partes suas animalia apte mouebunt: quia si aliter mouerint, dolorem sensura sunt. Ita, vt vos dicitis, coguntur, metusque illa in rectum, non voluntas mouet: quod est falsum. Tarda enim sunt quæ necessitate impelluntur. Agilitas spontaneus motus est. Adeo autem non adigit illa ad hoc doloris timor, vt in naturalem motum etiam dolore prohibente nitátur. Sic infans qui stare meditatur, & ferre se assuescit, simul tentare vires suas cœpit, cadit, & cum fletu toties resurgit, donec se per dolorem ad id quod natura poscit, exercuit. Animalia quædam tergi durioris inuersa tandiu se torquent, ac pedes exerunt, & obliquant, donec ad locum reponantur. Nullum tormentum sentit supinata testudo. Inquieta est tamen desiderio naturalis status: nec ante desinit niti, quatere se, quàm in pedes constitit. Ergo omnibus constitutionis suæ sensus est, & inde membrorum tam expedita tractatio: nec vllum maius indicium habemus, cum hac illa ad viuendum venire notitia, quàm quòd nullū animal ad vsum

sui rude est. Constitutio est, inquit, vt vos dicitis, principale animi quodam modo se habens erga corpus. Hoc tam perplexum & subtile, & vobis quoque vix enarrabile, quomodo infans intelligit? Omnia animalia dialectica nasci oporteret, vt istam finitionem magnæ parti togatorum obscuram intelligant. Verum erat quod opponis, si ego ab animalibus constitutionis finitionem intelligi dicerem. Nam ipsa constitutio facilius natura intelligitur, quam enarratur. Itaque infans ille, quid sit constitutio, non nouit: constitutionem suam nouit: & quid sit animal nescit, animal esse se sentit. Præterea ipsam constitutionem suam crasse intelligit, & summatim, & obscure. Nos quoque animum habere nos scimus: quid sit animus, vbi sit, qualis sit, & vnde nescimus. Qualis ad nos peruenit animi nostri sensus, quamuis naturam eius ignoremus, ac sedem, talis ad omnia animalia constitutionis suæ sensus. Necesse est enim id sentiant, per quod alia quoque sentiunt. Necesse est sensum eius habeant, cui parent, à quo reguntur. Nemo non ex nobis intelligit esse aliquid, quod impetus suos moueat: quid sit illud, ignorat. Et conatum sibi esse scit: quid sit, aut vnde sit, nescit. Sicut infantibus fit, quoque animalibus principalis partis suæ sensus est, non satis dilucidus, non expressus. Dicitis, inquit, omne animal primum constitutioni suæ conciliari: hominis autem constitutionem rationalem esse: & ideo conciliari hominem sibi, non tanquam animali, sed tanquam rationali. Ea enim parte sibi

carus est homo, qua homo est. Quomodo ergo infans conciliari constitutioni rationali potest, cum rationalis nondum sit? Vnicuique ætati sua constitutio est. Alia infanti, alia puero, alia seni. Omnes enim constitutioni conciliantur, in qua sunt. Infans sine dentibus est: huic constitutioni suæ conciliatur. Enati sunt dentes: huic constitutioni conciliatur. Nam & illa herba, quæ in segetem frugemque ventura est, alienam constitutionem habet tenera, & vix eminens sulco: aliam cum conualuit, & molli quidem culmo, sed qui ferat onus suum constitit: aliam cum flauescit, & ad aream spectat, & spica eius induruit: in quamcunque constitutionem venit, eam tuetur, in eam componitur. Alia est ætas infantis, pueri, adolescentis, senis. Ego tamen idem sum, qui & infans fui, & puer, & adolescens. Sic quamuis alia atque alia cuique constitutio sit, conciliatio constitutionis suæ eadem est. Non enim puerum mihi aut iuuenem, aut senem, sed me natura commendat. Ergo infans ei constitutioni suæ conciliatur, quæ tunc infanti est, non quæ futura iuueni est. Neque enim si aliquid illi maius in quod transeat restat, non hoc quoque in quo nascitur, secundum naturam est. Primum sibi ipsi conciliatur animal: debet enim aliquid esse, ad quod alia referantur. Voluptatem peto. cui? Mihi. ergo mei curam ago. Dolorem refugio. Pro quo? Pro me. ergo mei curam ago. Si omnia propter curam mei facio, ante omnia est mei cura. Hæc animalibus inest cunctis: nec inseritur, sed innascitur. Producit fœtus suos na-

tura non abiicit. Et quia tutela certissima ex proximo est, sibi quisque commissus est. Itaque vt in prioribus dixi, tenera quoque animalia è materno vtero vel quoquo modo effusa, quid sit infestum ipsis, protinus norunt, & mortifera deuitant: vmbram quoque transuolantium reformidant, obnoxia auibus rapto viuentibus. Nullum animal ad vitam prodit sine metu mortis. Quemadmodum, inquit, editum animal intellectū habere, aut salutaris, aut mortiferæ rei potest? Primum quæritur, an intelligat, *non* quemadmodum intelligat. Esse autem illis intellectum, ex eo apparet, quòd nihil amplius, si intellexerint, faciant. Quid est, quare pauonem, quare anserem gallina non refugiat, quum tanto minorem, & ne notum quidem sibi accipitrem fugiat? Quare pulli felem timent, canem non timent? Apparet illis inesse scientiam nocituri, non experimento collectam. Nam antequam possint experiri, cauent. Deinde ne hoc casu existimes fieri, nec metuunt alia quàm debent, nec vnquam obliuiscuntur. Huius tutelæ & diligentiæ æqualis est illis à pernicioso fuga. Prætetea non fiunt timidiora viuendo. Ex quo quidem apparet, non vsu illa ad hoc peruenire, sed naturali amore salutis suæ. Et tardum est & varium, quod vsus docet. Quicquid natura tradit, & æquale est omnibus & statim. Si tamen exigis, dicam quomodo omne animal perniciosa intelligere conetur. Sentit se carne constare. Itaque sentit, quid sit, quo secari, quo vri, quo obteri possit. Quæ sunt animalia armata ad

nocendum, horum speciem trahit inimicam & hostilem. Inter se ista cõiuncta sunt. Simul enim conciliatur saluti suæ quicque: & quæ iuuant, illa petit, læsura formidat. Naturales à cõtrariis aspernationes sunt. Sine vlla cogitatione, sine consilio fit, quicquid natura præcipit. Non vides, quanta subtilitas sit apibus ad fingenda domicilia? Quanta diuidui laboris obeundi concordia? Non vides quàm nulli mortalium imitabilis sit illa araneæ textura? Quanti operis sit, fila disponere? alia in rectum immissa firmamenti loco? alia in orbem currentia ex denso rara, quæ minora animalia, in quorum perniciem illa tenduntur, velut retibus implicata teneant. Nascitur ars ista, non discitur. Itaque nullum est animal altero doctius. Videbis aranearum pares telas, par in fauis angulorum omnium foramen. Incertum est & inæquale, quicquid ars tradit, ex æquo venit quod natura distribuit. Hæc nihil magis quàm tutelam sui, & eius peritiam tradidit. Ideoque etiam simul incipiunt, & discere & viuere. Nec est mirum cum eo nasci illa, sine quo frustra nascerentur. Primum hoc instrumentum illis natura contulit, ad permanendũ in conciliatione & caritate sui. Non poterant salua esse, ni vellẽt. Nec hoc per se profuturum erat: sed sine hoc nulla res profuisset. Sed in nullo deprehendes vilitatem sui, ne negligentiam quidem. Tacitis quoque & brutis quamuis in cetera torpeant, ad viuendum solertia est. Videbis quæ alij inutilia sunt, sibi ipsa non deesse.

AD EPISTOLAM CXXI.

MVRETVS. LITIGABIS.] *Esse vnicuique animali constitutionis suæ sensum: eamque esse primam naturæ conciliationem. Laërtius:* τὴν δὲ πρώτην ὁρμήν φασι τὸ ζῷον ἴσχειν ἐπὶ τὸ τηρεῖν ἑαυτό, οἰκειούσης αὐτὸ ἑαυτῷ τῆς φύσεως ἀπ᾽ ἀρχῆς, καθά φησιν ὁ Χρύσιππος ἐν τῷ πρώτῳ περὶ τελῶν, πρῶτον οἰκεῖον λέγων εἶναι παντὶ ζῴῳ τὴν αὐτοῦ σύστασιν, καὶ τὴν ταύτης συνείδησιν. *Hinc sunt illa Ciceronis è primo de officiis.* Principio generi animantium omni est à natura tributum, vt se, vitam corpusque tueatur: *& quæ sequuntur. & illa Catonis è tertio de finibus:* Placet iis, *inquit*, quorum ratio mihi probatur, simul atque natum sit animal, ipsum sibi conciliari & commendari ad se conseruandum, & ad suum statum, & ad ea quæ conseruantia sunt eius status diligenda. *Sed in quinto de finibus idem locus à Pisone tractatur, & sæpe alias.*

Iudicium accipient,] *Litem tecum contestabuntur.*

Sensuum autem esse] *Vnumquodque animal sentire vim suam, probat ex eo, quod suapte sponte, etiam cum adhuc tenerum & infirmum est, secundum naturam mouetur. Qua de re ita Cicero:* Serpere anguiculos, nare anaticulas, euolare merulas, cornibus vti videmus boues, vespas aculeis: suam denique cuique naturam esse ad viuendum ducem.

Omnia animalia dialectica.] *Qui constitutionis suæ sensum inesse à natura in animalibus à primo satu negabant, hoc argumento nitebantur. Ne homines quidem, nisi perquam pauci, quidnam illa constitutio sit, intelligunt. Multo minus igitur bestiæ. Respondet Seneca, id tum demũ processurum, si de exquisita illius cognitione loqueremur. Nunc de crassa quadã & confusa cognitione sermo est, qualis etiam in bestias cadit. Nam si nullius rei notitiam habere diceremus, nisi cuius vim ac naturã definiendo explicare possemus, nõ multarum sane rerum cognitione gloriari nobis liceret. E quidem quid lapis sit, quid aurum, quid argentum, quid equus, quid bos, scire vtcunque videor: quorum tamen & aliarum innumerabilium rerum in quotidiano vsu positarum si quis à me definitionem requirat, tam-*

qua mihi ad cogitandum postulabo, fortassis etiam, cum bene diu cogitaro, non habebo quid respondeam. Ne bene quidem valere aut ægrotare me sentiam: cum inter ipsos quoque medicos de sanitatis ac morbi definitione ambigatur. Obmutescendũ nobis fuerit, ait Galenus, si ea tantum nosse dicamur, quorum definitiones tenemus. Hac de re opera fuerit vide, re, qua is, quem modo laudans, medicus scripsit, in commentario, quo respondet ad ea, quæ in Aphorismis Hippocratis reprehenderat Iulianus.

Interim enim clamabis hoc, quod clamare soles,] *Exemplar Franciscanum*, Iterum enim exclamabis, *cætera supersunt, ex eadem.* PINCIANVS.

Sed ad exclamandum tibi, Primum alios oponam,] *Præpositio* ad *eradenda ex veteri lectione, scribendumque per maiorem* Primum alios opponam. *In exemplari Facundi & Primitiui,* Sed exclamanti tibi, *reliqua.*

Et virtutes exhortabor, *Melius*, ad virtutes exhortabor.

Et affectus efferatissimos] *Lege*, & affectus effrenatissimos *ex vetere lectione.*

Nemo ægre molitur actus suos.] Artus *lege*, *non* actus, *ex eadem.*

Nullum tormentum sentit supina testudo.] Supinata, *non* supina, *correctiora exemplaria.*

Ergo omnibus constitutionibus suus sensus est.] *Legendum*, Ergo omnibus constitutionis suæ sensus est, *ex veteri lectione.*

Nec esse est enim id sentiant, per quod animalia quoque sentiunt. *Exemplar Franciscanum*, Necesse est enim adsentiant, per quod animalia quoque sentiunt. *Vt forte legendum sit.* Necesse est adsentiant, per quod animalia quoque sentiuntur. *Sic enim pleraque exemplaria habent, non* sentiunt. *Addit codex scholarum Salmanticensium verbum* fieri: Necesse est enim id fieri sentiant, per quod, *cætera. Vt rursum legi possit*: Necesse est enim id fieri sentiant, per quod animalia quoque sunt, *vel sic*, per quod animalia quoque sentiuntur.

Et quod sibi esse scit.] *Corrige*, & conatum sibi esse scit, *ex omni vetere lectione.*

[illegible] dentes:] *Exemplar Francisc[illegible]*, Ei nati sunt dentes.

In quam constitutionem cum venit, eam tuetur,] *Corrige*, In quamcunque constitutionem venit, eam tuetur, *ex Vetere lectione*.

Quòd nihil amplius, si intellexerint, faciant,] *Lego* facient, *non* faciant, *ex eadem: etsi sint codices, in quibus habeatur*, quòd nihil amplius quàm intellexerint faciant, *sic existimem legendum, non* quàm, *sed* quum.

Simul enim conciliatur saluti suæ quicque, & quæ iuuant, illa petit,] *Corrige*, simul enim conciliatur saluti suæ: quæcunque iuuant, illa petit: *Ex exemplari Franciscano*.

Quanta diurni laboris] *Omnis scripta lectio*, quanta diuidui laboris.

In quorum precium illa tenduntur,] *Legendum ex contrarium [illegible] exemplarium*, perniciem, *non* precium.

Æquo venit quod natura distribuit.] Ex æquo *lege*, *non* æquo, *ex Vetere lectione*.

Tacitis quoque & brutis quamuis in cætera torpeant,] *Scribendum puto*, Tacitis namque & brutis.

Idem lib. 24. cap. 17. Cera fucus est & pictura, propterea quod ceris pingere antiqui solebant. Seneca hac epistola. Varro lib. 3. de re rust. cap. 17. Nam vt Pausias & ceteri pictores eiusdem generis loculatas magnas habent arculas, vbi discolores sunt ceræ.

OBSOPÆVS. *Idem Turnebus lib. 26. cap. 20. Hodie edunt*, Mirari solemus scenæ peritos, *&c. Vbi in antiquis pro scenæ scriptum reperio: atque saltationis facio. Pantomimi enim & saltatores manuum gesticulatione omnia exprimunt & significant. Et lib. 30. cap. 3. Quid ni legam:* mirari solemus saltationis peritos, quod in omnem significationem rerum & affectuum parata est illorum manus. *Nec me mouet præiudicata quorundam authoritas* scenæ peritos, *pro inquinamento veterum librorum, in quibus vitiose exaratum est* saltiant peritos, *legentium*.

Idem lib. 26. cap. 20. Eleganter & insigniter fruges maturata ad aream spectare dicuntur, quod flaua segetes demessa ad aream terendi gratia deportari soleant.

GRVT. & IVRETVS. Vnam illi syllabam facillime accedere] *eam ego esse*

dicuntur enim fi ex infelicitatem ex felicitate, adiungitur enim accedit que quod priori rei superuenit, nec ibi prius fuit. Unde apposite ad hunc locum Tertullianus lib. 4. aduersus Marcionem cap. 13 quia & creator Abrahæ & Saræ & Auseæ nomina reformauit, hunc vocando *Iesum*; illis syllabam adiiciendo. *At I.C. unus tanquam pro aris & focis pugnat, unam illam syllabam esse fel. qui locus, inquit argumento est scribendum esse fel sine diphthongo, quod & Aldus Manutius multis probat in sua Orthographia epitome: probat, inquam, ex lapidibus & nummis, hunc tamen locum omisit. sic ille. quod domi eius natum, quilibet videt, adeo subtile est & quauis acutius arista. Gent.*

EPISTOLA CXXII.

DETRIMENTVM iam dies sensit: resiliuit aliquantulum: ita tamen, vt liberale adhuc spatium sit, si quis cum ipso, vt ita dicam, die surgat, officiosior, meliorque, quàm si quis illum expectat, vt luce prima exeat. Turpis qui alto sole semisomnis iacet, cuius vigilia medio die incipit. & adhuc multis hoc antelucanum est. Sunt qui officia lucis noctisque peruertunt: nec ante diducunt oculos hesterna graues crapula, quàm appetere nox cœpit. Qualis illorum condicio dicitur, quos natura (vt ait Virgilius) pedibus nostris subditos è contrario posuit,

Nosque vbi primus equis oriens afflauit anhelis:

Illis sera rubens accendit lumina Vesper:

talis horum contraria omnibus non regio, sed vita est. Sunt quidam in eadem vrbe antipodes, qui, vt M. Cato ait, nec orientem vnquam solem viderunt, nec occidentem. Hos tu existimas sci-

re, quemadmodum videndum sit, qui nesciunt quando? Et hi mortem timent, in quam se viui condiderunt, tam infausti ominis, quàm nocturnę aues sunt. Licet in vino vnguentoque tenebras suas exigat, licet epulis, & in multa quidem fercula distinctis, totum peruersæ vigiliæ tempus diducant, non conuiuantur, sed iusta sibi faciũt. Mortuis certe interdiu parentatur. At mehercules nullus agenti dies longus est. Extendamus vitam. Huius & officium & argumentum actus est. Circũscribatur nox, & aliquid ex illa in diem transferatur. Aues quæ conuiuiis comparantur, vt immotę facile pinguescant, in obscuro continentur: ita sine vlla exercitatione iacentibus, tumor pigrũ corpus inuadit, & super membra iners sagina succrescit. Ita istorum corpora qui se tenebris dicauerunt, fœda visuntur. Quippe non speciosior illis, quàm morbo pallentibus color est: languidi, & eualidi albent, & in viuis caro morticinia est. Hoc tamen minimum in illis malorum dixerim: tanto plus tenebrarum in animo est. Ille in se stupet, ille caliga. inuidet cæcis. Quis vnquam oculos tenebrarum causa habuit? Interrogas, quomodo hæc animo prauitas, fiat auersandi diem, & totam vitam in noctem transferendi? Omnia vitia cõtra naturam pugnant. Omnia debitum ordinem deserunt. hoc est luxuriæ propositum, gaudere peruersis: nec tantum discedere à recto, sed quà longissime abire. Deinde etiam e contrario isti non videntur tibi contra naturam viuere, qui ieiuni bibunt, qui vinum recipiunt inanibus ve-

nis,

nis,& ad cibum ebrij transeunt? Atqui frequens hoc adolescentium vitium est, qui vires excolunt. in ipso pæne balnei limine, inter nudos bibunt, immo potant, vt sudorem quem mouerunt potionibus crebris ac feruentibus subinde distringant. Post prandium aut cœnam bibere vulgare est. Hoc patres familiæ rustici faciunt,& veræ voluptatis ignari. Merum illud delectat, quod non innatat cibo, quod libere penetrat ad neruos. Illa ebrietas iuuat, quæ in vacuum venit. Non videntur tibi contra naturam viuere, qui commutant cum feminis vestem? Non viuunt contra naturam, qui expectant, vt pueritia splendeat tempore alieno? Quid fieri vel crudelius, vel miserius potest? Nunquam vir erit, vt diu virum pati possit:& cum illum contumeliæ sexus eripuisse debuerat, ne ætas quidem eripiet? Non viuunt contra naturam, qui hieme concupiscunt rosam? fomentoque aquarum calentium,& calorum apta mutatione: bruma lilium florem verum exprimunt? Non viuunt cõtra naturam. qui pomaria in summis turribus serunt, quorum siluæ in tectis domorum ac fastigiis nutant, inde ortis radicibus, quo improbe cacumina egissent? Non viuunt contra naturã, qui fundamenta thermarum mare iaciunt, nec delicate natare ipsi sibi videntur, nisi calentia fluctu ac tempestate feriantur? Cum instituerũt omnia contra naturæ consuetudinem velle, nouissime in totũ ab illa desciscunt. Lucet. somni tempus est. Quies est. nunc exerceamur, nunc gestemur, nunc prandeamus. Iam lux propius

Eee

accedit, tempus est cœnæ, Non oportet id facere quod populus. Res sordida est, trita ac vulgari via viuere. Dies publicus relinquatur. propriũ nobis ac peculiare mane fiat. Isti vero mihi defunctorum loco sunt. Quantulum enim à funere absunt, & quidem acerbo, qui ad faces & cereos viuunt: Hanc vitam agere eodem tempore multos meminimus. Inter quos & Atilium Butam prætorium, cui post patrimonium ingens consumptum, Tiberius paupertatem confitenti: Sero, inquit, experrectus es. Recitabat *Montanus* Iullus carmen, tolerabilis poeta, & amicitia Tiberij notus & frigore. Ortus & occasus libentissime inserebat. Itaque cum indignaretur quidam illum tota die recitasse, & negaret accedendum ad recitationes eius, Natta Pinarius ait: Nunquid liberalius possum agere: Paratus sum illum audire ab ortu ad occasum. Cum hos versus recitasset:

Incipit ardentes Phœbus producere flammas,
Spargere se rubicunda dies, iam tristis hirundo
Argutis reditura cibos immittere nidis
Incipit, & molli partitos ore ministrat:

Varus eques Romanus L. Vinicij comes: cœnarum bonarum assectator, quas improbitate linguæ merebatur, exclamauit: Incipit Buta dormire. Deinde cum subinde recitasset:

Iam sua pastores stabulis armenta locarunt,
Iam dare sopitis nox nigra silentia terris
Incipit.

Idem Varus inquit: Quid dicit: Iam nox est: ibo, & Butã salutabo. Nihil erat notius hac eius vita in contrarium circumacta, quàm, vt dixi, multi eodem tempore egerunt. Causa autem est ita viuendi quibusdam, non quia aliquid existimẽt noctẽ ipsam habere iucundius, sed quia nihil iuuat obuium, & grauis malæ conscientiæ lux est: & omnia concupiscenti aut contemnẽti, prout magno aut paruo empta sunt, fastidio est lumen gratuitũ. Prҿterea luxuriosi vitam suam esse in sermonibus, dũ viuunt, volunt. Nam si tacetur, perdere se putãt operã. Itaque male habẽt quoties nõ faciũt quod excitet famã. Multi bona comedũt. Multi amicas habẽt. Vt inter istos nomẽ inuenias, opus est non tantũ luxuriosam rẽ, sed notabilẽ facere. In tã occupata ciuitate fabulas vulgaris nequitia non inuenit. Podonem Albinouanum narrantẽ audieramus (erat autem fabulator elegantissimus) habitasse se supra domum S. Anij. Is erat ex hac turba lucifugarum. Audio, inquit circa horam tertiã noctis flagellorum sonos: quæro quid faciat. Dicitur rationes accipere. Audio circa horam sextam noctis clamorem concitatum: quæro quid sit. Dicitur vocem exercere. Quæro circa octauam horam noctis, quis sit ille sonus rotarum. velle gestari dicitur. Circa lucem discurritur. Pueri vocãtur. cellarij, coqui tumultuãtur. Quҿro quid sit. Dicitur mulsum & alicam poposcisse, à balneo exisse. Excedebat, inquit, cҿna eius diem? minime. Valde enim frugaliter viuebat, nihil consumebat nisi noctem. Itaque crebro dicentibus il-

lum quibusdam auarum & sordidũ: Vos inquit illum & lychnobium dicetis. Non debes admirari, si tantas inuenis vitiorum proprietates: varia sunt, & innumerabiles habent facies. Comprehendi eorum genera non possunt. Simplex recti cura est, multiplex praui & quantumuis nouas declinationes capit. Idem moribus euenit naturam sequentium. Faciles sunt, soluti sunt, exiguas differentias habent: ab his distorti plurimum, & omnibus & inter se dissident. Causa tamen præcipua mihi videtur huius morbi, vitæ communis fastidium. Quomodo cultu se à ceteris distingunt, quomodo elegantia cœnarum, mundicijs vehiculorum, sic volũt separare etiam temporum dispositione: nolunt solita peccare, quibus peccandi premiũ infamia est. Hanc petunt omnes isti, qui, vt ita dicam, retro viuunt. Ideo, Lucili, tenenda nobis vita est, quam natura præscripsit, nec ab illa declinandum. Illam sequentibus, omnia facilia & expedita sunt: contra illam nitentibus, non alia vita est, quàm contra aquam remigantibus.

AD EPISTOLAM CXXII.

Et amicitia Tiberij notus & frigore.] *Quod cum apud Tiberium aliquando plurimum potuisset, ab eo postea neglectum est. Ita dixit* Frigore *vt Horatius,*

— & maiorum ne quis amicus
Frigore te feriat. —

Sic Terentius: Nimirum hisce homines frigent.

PINCIANVS. Ita tamen, vt liberale adhuc spatium sit.] *In codice vetere non sic habetur, sed* supersit.

Et lucem primam exuit.] *Legendum arbitror*, luce prima exiuit. *Nam Franciscanus codex* exiuit *præfert non* exuit, *aut lege sic*, vt luce prima exeat.

Cuius vigilia in medio die incipit,] *Redundat præpositio* in *ex vetere lectione.*

Sunt quidem eadem vrbe antipodes,] Quidam, *Legendum, ex eadem*

Tam infausti homines quàm nocturnæ aues sunt.] *Exemplar Franciscanum* noctuæ *agnosco pro* nocturnæ, *&* *crediderim legendum esse* omnia, *non homines.*

Totum peruersum vigiliæ tempus deducant,] Peruersæ *palam est scribendum esse, non* peruersum, *agnoscente etiam id vetere lectione. &* *mox ante* districtis, *non* discoctis, *eadem præfert. Et* diducant *scribe*, *non* deducant.

Non conniuentur, sed iusta sibi faciunt.] Busta, *non* iusta, *vetus lectio.*

Et superbam vmbram iners sagina succrescit.] *Maior pars exemplarium*, superba membra, *non* superbam vmbram. *Et* subrexit *forte, non* succrescit.

At istorum corpora qui se tenebris dicauerunt.] *Corrigendum puto*, ista istorum corpora qui se tenebris dicauerunt.

Quippe non speciosior illis, quàm morbo pallentibus color est.] *Exemplar Franciscanum*, Quippe suspectior illis, quasi morbo pallentibus color est.

Deinde etiam isti è contrario non videntur sibi contra naturam viuere. Ieiuni bibunt,] *Scribe*, Deinde etiam è contrario isti non videntur tibi contra naturam viuere qui ieiuni bibunt: *ex vetere lectione.*

Atque frequens hoc adulescentum vitium est,] Atqui, *non* Atque, *legendum est, ex eadem.*

Merum illud delectat, non quod innatat cibo, quod libere penetrat ad neruos.] *Castiga*, Merum illud delectat, quod non innatat cibo, quod libere penetrat ad neruos: *ex eadem.*

Qui spectant, vt pueritia splendeat.] *Scribendum* expectant, *non* spectant, *ex eadem.*

Et calorum apta imitatione brumalium florem vernum exprimunt?] Mutatione, *non* imitatione, *eadem agnosco. &* *forte commodior esset lectio* bruma lilium *quàm* brumalium.

Quorum syluæ in tectis domuum] *Scribe* domorum, *non* domuum, *ex eadem.*

Et delicate natare ipsi videntur, vbi calentia stagna,] *In eadem sic habetur*, & delicate natare sibiipsi videntur. nisi calentia stagna. *Vt forte legendum sit*, nec delicate natare ipsi sibi videntur, nisi calentia stagna.

Lucet, somni tempus quies est] *Correctiores codices*, Focus lucet. somni tempus est, quies est.

Nunc exerceamur, nunc gestemur, nunc prandeamus,] *Exemplar diua Maria non* prandeamus *legit, sed* pendeamus, *quod non ita displicet. Nam Cornelius Celsus lib. 2. inter gestationum genera ponit lecti suspensionem.*

Et frigore, ortus & occasus libentissime inserebat.] *Exemplar familiare non* frigore *agnoscit, sed* frequenter. *Est & in quibusdam exemplaribus* licentissime, *non* libentissime.

Nunquam liberalius possum agere.] *Scribe per interrogationem*, Nunquid liberalius possum agere? *ex vetere lectione.*

Argutis redit vsa cibos immittere nidis] *Lege*, Argutis reditura cibos immittere nidis, *ex eadem.*

Varus eques Romanus vicini comes,] *Scribendum*, Varus eques Romanus, L. Vinitij comes, *ex exemplari Franciscano. Fuit hic L. Vinitius præstans orator, Augusti temporibus, tam præsentaneo in agendis caussis ingenio, vt quicquid longa cogitatio alijs præstitura erat, præsto illi adesset prima animi duntaxat intentione. Itaque eleganter de illo Augustus, ingenium in numerato habere dixit. Auctor Seneca libro Declamationum secundo.*

Itaque aliquotiens faciunt quod excitet famam.] Itaque male habent, quotiens faciunt quod excedat famam: *exemplar familiare. Puto deesse negationem, legendumque hoc pacto:* Itaque male habent, quotiens non faciunt quod excitet famam.

Habitasse se supra domum Spanij] *Quædam exemplaria*, Spapinij, *habent, non* Spanij. *Alia*, Spu. Panij. *Forte legendum*, Spu. Papinij.

Clamorem concitatum:] *Legendum vter*; clamorem concinentium: *siue*, clamorem cantuum.

Quid sit ille sonus rotarum? velle gestari dicitur.] *Vetus lectio*, quid sibi ille sonus rotarum vellet, gestari

dicitur.

A balneo exisse.] *Exemplar Franciscanum*, ab alueo exisse. *quod non displicet. Nam solium in balneo etiam alueus dicebatur. Qua in significatione vtitur præter alios Cicero, quarto Rhetoricorum ad Herennium, siue quis alius fuerit pro Cicerone eius compositionis scriptor:* Deinde *inquit* vbi visum est, vt in alueum descenderet. Ecce ibi iste de transuerso. *cætera.*

Excedebat, inquit, cœna, cuius diem minime.] *Vetus lectio inuersis dictionibus:* Excedebat, inquit, cuius diem cœna minime. *Scribendum fortasse*, Excedebat, inquit, eius in diem cœna? Minime.

Itaque credo dicentibus illum quibusdam auarum & sordidum: Vos, inquit, & lychnobium dicetis. [*Sic prior editio. Scribendum reor* Pedo, *non* credo. *vt referatur dicterium sequens ad Pedonem Albinouanum, cuius erunt priora verba. Item* lichnobium *per* i, *non per* y *legendum: vt ludat in ambigua verbi significatione. Designat enim & hominem ad lucernam viuentem, & belluonem ac voracem: prout hoc vel illo modo scribitur.*

His distorti] *Exemplar diua Maria*, Ab his distorti.

Quibus peccandi præmium infamia est.] *Commodior erit, mea sententia, lectio*, Quibus peccandi præmium in fama est: *siue sine præpositione*, quibus peccandi præmium fama est: *vt liquet ex superioribus.*

Qui, vt ita dicam, recto viuunt.] *Corrigendum arbitror*, qui, vt ita dicam, retro viuunt.

Idem ibidem: Lego officiosior meliorque si quis illum expectat, & lucem primum exuit, *edunt* quàm si quis *peruersissime. dicit enim eum esse officiosiorem, qui ante lucem surgit, lucemque præuenit antelucana vigilia, eam nudat & aperit videtque.* ORSOPÆVS.

Veteres editiones, & superbam vmbram iners sagina succrescit. *Hanc orationem (scribit Turnebus loco iam citato) nemo patientibus auribus feret, sed eam accusabit, quicunque blaterantem fœda scribligine audiet. Ego igitur sic emendandam reor*, sub vmbra iners sagina succrescit.

Ibidem. Distringere, est sudorem strigilibus siccare & detergere. vt hic, & apud Plinium lib. 34. cap. 8. se distrigentem, *est* ἀποξυόμενος, *qui strigilibus se defricat, & sudorem sordesque deterget.*

Lipsius comm. ad 3. Annal. Taciti, corrigit expetunt, *pro* exspectant.

Idem ad 16. Annal. Lucet? somni tempus Quies est? (*pro nocte, quietem dixit: atque ita locum interpretor ac distinguo*) nunc exerceamur, &c. iam lux propius accedit? tempus est cœnæ.

Fuit hic Pinarius Natta, Seiani cliens, accusator Cremutij Cordi Tacitus lib. 4. Annal.

GRVT. & IVRETVS Qui commutat cum fœminis vestem.] *P. Faber lib. 1. Semest. cap. 15. Videtur hunc locum sic capere, vt insectetur eos autor noster qui ad mollitiem & luxum in cœnis veste vtebantur muliebri: ex quibus fuit & Senator ille de quo Pomponius in d. l. inter vestem. ff. de auro & argento legato.* Quintus Mucius ait, scire se quendam Senatorem muliebribus cœnatoriis vti solitum: *ex quibus fuit etiam Cornelius Fronto, qui Adriano Imperatore celeberrimus causarum patronus fuit. hic enim fit apud Dionem loquens, à cœna vesteque iam* [illegible] *Eurhoream praefectum praetorio tanquam* [illegible] *muliebri cœnatoria indutus atque amictus, & amico* [illegible] *adiit. Verum videtur elegans ille Faber* [illegible] *comment. ad lib. 3. Ann. Taciti, intelligi putat* [illegible] *vestes Coas, quibus non abstinebant viri,* [illegible] *lierum. Vnde & Plinius:* Non puduit has vestes (*de Cois loquitur*) vsurpare etiam viros, leuitatem propter [illegible] in tantum à lorica gerenda discessere mores [illegible] sint etiam vestes. *plura petenda è Clemente Alexandrino lib. 3. Pædag. cap. 3. nam ego praetermitto: non hic adhaesenimus,* [illegible] *bro videntur & Langlæus lib. 1. cap. 4. Otij Semestris.*

EPISTOLA CXXIII.

ITINERE confectus incommodo magis, quàm longo, in Albanũ meum nocte multa perueni. Nihil habeo paratum, nisi me. Itaque in lecto lassitudinem pono: hanc coqui, hanc pistoris moram boni consulo. Mecum enim de hoc ipso loquor, quàm nihil sit graue, quod leuiter exci-

pias: quàm indignandum nihil, nisi ipse indignãdo astruas. Non habet panem meus pistor: sed habet villicus, sed habet atriensis, sed habet colonus. Malum panem, inquis. Expecta, bonus fiet: etiam illum tenerum tibi & siligineũ fames reddet. Ideo non est ante edendum, quàm illa imperet. Expectabo ergo. nec ante edam, quàm aut bonum panem habere cœpero, aut malum fastidire desiero. Necessarium est, paruo assuescere. Multæ difficultates locorum, multæ temporum etiam locupletibus instructis ac regibus octauam prohibent & occurrunt. Quicquid vult, habere nemo potest, illud potest, nolle quod non habet: rebus oblatis hilaris vti. Magna pars libertatis est, bene moratus venter, & contumeliæ patiens. Æstimari non potest, quantam voluptatem capiam ex eo, quòd lassitudo mea sibi ipsa acquiescit. Non vnctiones, non balneum, non vllum aliud remedium quàm temporis quæro. Nam quod labor contraxit, quies tollit: hæc qualiscunque cœna adiiciali iucundior erit. Aliquando enim experimentum animi sumpsi subitum: hoc est, simplicius & verius. Nam vbi se præparauit, & indixit sibi patientiam, non æque apparet, quantum habeat veræ firmitatis. Illa sunt certissima argumenta, quæ ex tempore dedit, si non tantum æquus molesta, sed placidus aspexit, si non excanduit, non litigauit, si quod dari deberet ipse sibi non desiderando suppleuit, & cogitauit, aliquid consuetudini suæ, sibi nihil deesse. Multa quàm superuacua essent, non intelleximus, nisi cum

deesse cœperunt. Vtebamur enim illis, non quia debebamus, sed quia habebamus. Quàm multa autem paramus, quia alij parauerunt? quia apud plærosq; sunt? Inter causas malorum nostrorum est, quòd viuimus ad exempla: nec ratione cõponimur, sed cõsuetudine abducimur. Quod si pauci facerent, nollemus imitari: cum plures facere cœperunt, quasi honestius sit, quia frequentius, sequimur: & recti apud locũ tenet error, vbi publicus factus est. Omnes iam sic peregrinãtur, *vt* illos Numidarum præcurrat equitatus, vt *agmẽ* cursorum antecedat. Turpe est, nullos esse, qui occurrentes via deiiciant, qui honestum *hominẽ* venire magno puluere ostendant. Omnes *iam* mulos habẽt, qui crystallina & murrhina & *cælata* magnorum artificum manu, portent. Turpe est, videri, eas te habere sarcinas, quæ tuto cõcuti possint. Omnium pædagia oblita facie vehũtur, ne sol, ne frigus teneram cutem lædat. Turpe est, neminem esse in comitatu puerorum, cuius sana facies medicamentum desideret. Horum omnium sermo vitandus est. Hi sunt, qui vitia tradunt, & alio aliunde transferunt. Pessimum *genus* hominum videbatur, qui verba gestarent. Sunt quidam qui vitia gestant. Horum sermo multum nocet. Nam etiam si non statim officit, semina in animo relinquit: sequiturque nos etiam cum ab illis discesserimus, resurrecturum postea malum. Quemadmodum qui audierunt symphoniam, ferunt secum in auribus modulationem ac dulcedinem cantus, quæ cogitationes impedit, nec ad seria patitur intendi: sic adula-

torum & praua laudantium sermo diutius hæret quàm auditur: nec facile est, animo dulcem sonum excutere. prosequitur & durat, & ex interuallo recurrit. Ideo claudendæ sunt aures malis vocibus, & quidem primis. Nam cum initium fecerunt admissæque sunt, plus audent. Inde ad hæc peruenitur verba: Virtus & philosophia, & iustitia, verborum inanium crepitus est. Vna felicitas est bona vita: facere omnia libere, frui patrimonio: hoc est viuere, hoc est se mortalem esse meminisse. Fluunt dies, & irreparabilis vita decurrit. Dubitamus quod iuuat facere, & ætati non semper voluptates decerpturæ, interim dum potest, dum poscit, ingerere? Quid iuuat frugalitate vltro mortem præcurrere, & quicquid illa ablatura est, iam sibi interdicere? Non amicam habes, nō puerum, qui amicæ moueat inuidiam. Quotidie sobrius prodis: sic cœnas, tanquam ephemeridem patri approbaturus. Non est illud viuere, sed alienæ vitæ interesse. Quanta dementia est, heredi suo procurare, & sibi negare omnia, vt tibi ex amico inimicum magna faciat hereditas? Plus enim gaudebit tua morte, quo plus acceperit. Istos tristes & superciliosos alienæ vitæ censores, suæ hostes, publicos pædagogos, assis ne feceris. Nec dubitaueris, bonam vitam, quàm opinionem bonam malle. Hæ voces non aliter fugiendæ sunt quam illæ, quas Vlixes nisi alligatus, præteruehi noluit, Idem possunt, abducunt à parentibus, ab amicis, à virtutibus, & in turpem vitam miseros turpius illidunt. Quanto satius est, rectum se-

qui limitem, & eo se perducere, vt ea demum sint tibi iucunda, quæ honesta? Quod assequi poterimus: si fecerimus duo esse genera rerum, quæ nos aut inuitent, aut fugent. Inuitent, vt diuitiæ, voluptates, forma, ambitio. cetera blanda & arridentia. Fugent, labor, mors, dolor, ignominia, victus astrictior. Debemus itaque excerceri, ne hęc timeamus, ne illa cupiamus. In contrariũ pugnemus, & ab inuitantibus recedamus, aduersus petentia concitemur. Non vides quàm diuersus sit ascendentium habitus, & descendentium? Qui per pronum eunt, resupinãt corpora: qui in arduum, incuruant. Nam si descendas, pondus suum in priorem partẽ *dare*: si ascendas, retro abducere, cum vitio, *Lucili*, cõsentire est. In voluptates descenditur, in res asperas & duras subeundum est. Hic impellamus corpora, illic refrænemus. Hoc nunc me existimas dicere, eos tantum perniciosos esse auribus nostris, qui voluptatem laudant qui doloris metũ, per se formidabilis rei, incutiunt. Illos quoque nocere nobis existimo, qui nos sub specie Stoicæ sectæ hortantur ad vitia. Hoc *enim iactant*, solum sapientem & doctum esse amatorem, solus apte ad hanc artem æque combibendi & conuiuandi sapiens est peritissimus. Quæramus, ad quam vsque ætatem iuuenes amandi sint. Hæc Græcæ consuetudini data sint. Nos ad illa potius aures dirigamus. Nemo est casu bonus: discenda virtus est. Voluptas humilis res & pusilla est & in nullo habẽda pretio, communis cum mutis animalibus, ad quàm minima &

contemptissima aduolat. Gloria vanum & volatile quiddam est, auraque mobilius. Paupertas nulli malum est, nisi repugnanti. Mors malum non est. Quid quereris? Sola eius equum est generis humani. Superstitio error insanus est: amandos timet, quos colit, violat. Quid enim interest, vtrum deos neges, an infames? Hæc discenda, immo ediscenda sunt, non debet excusationes vitio philosophia suggerere. Nullam habet spem salutis æger, quem ad intemperantiam medicus hortatur.

AD EPISTOLAM CXXII.

OCTAVAM prohibent,] *Non sinunt eos hora octaua cœnare. Ab illa enim incipiebant, qui genio liberius indulgebant. Hæc erant, quæ vocabant tempestiua conuiuia: quòd de die fierent, & tempestiuius quàm frugi homines epulandi causa discumbere solerent. Catullus:* MVRETVS

Vos conuiuia sumptuosiora
De die facitis. *Iuuenalis.*
Exul ab octaua Marius bibit, & fruitur diis
Iratis: at tu victrix prouincia ploras.

Plerumque tamen expectabant nonam. Cicero: Accubueram hora nona. *Martialis.*

Imperat extructos frangere nona thoros.

In sequentibus multa, vt & in superioribus emendaui, quæ collatione cognosci ac diiudicari quàm à me appendi annumerarique malo.

Itaque in lecto lassitudinem pono. hanc coci ac pistoris moram boni consulo.] *Scribe*, Ita in lectulo lassitudinem pono. Hanc coci, hanc pistoris moram boni consulo. *ex vetere lectione.* PINCIANVS.

Quòd indignandum nihil,] *Puto legendum*, Quàm indignandum nihil.

Etiam locupletibus & instructis, à nobis optantem

prohibent, & occurrent.] *Ita prior editio. Qua in lectione exemplaria omnia deprauata comperi, præter vnum illud meum familiare, in quo sinceram scripturam deprehendi ad hunc modum:* Etiam locupletibus, & instructis aciebus optatum prohibentes occurrent. *Suffragatur nonnihil exemplar Scholarum, legens* à diebus, *non* à nobis.

Hæc qualiscunque cœna Diali iucundior erit.] *Exemplar Facundi & Primitiui,* Hæc qualiscunque cœna Attali iucundior erit. *De Attalo philosopho supra.*

Si non tantum æquus molestiam, sed placidus aspexit.] *Nonnulli codices,* molestia, *Lege* molesta.

Sed quod dari deberet.] *Vetus lectio,* si quod dari deberet.

Vtebamur illis, non quia debebamus.] *Adde coniunctionem* enim. Vtebamur enim illis, &c. *ex eadem.*

Quàm multa ante parabamus, quia alij parauerunt.] Autem *eadem agnoscit, non* ante. *& puto castigatiorem esse lectionem* paramus, *quàm* parabamus.

Vt qui honestum hominem venire] *Verbum* vt *superuacaneum existimo.*

Omnes iam multos habent, qui chrystalina.] *Bona exemplarium pars* mulos *legit, non* multos: *Quid si legas* famulos, *non* multos, *siue* mulos: *quod magis videtur sensus exposcere.*

Horum omnium sermo vitandus est.] *Scribe* hominum, *non* omnium, *ex exemplari domestico, vt paulo post,* pessimum genus horum hominum videbatur.

Hi sunt qui vitia tradent, & alio aliunde transferent.] *Scribe,* Hi sunt qui vitia tradunt, & alio aliunde transferunt, *ex vetere lectione.*

Nam etiam si non statim proficis.] Officit *lege, non* proficit, *ex exemplari diua Mariæ.*

Ferunt secum in auribus modulationem illa ad dulcedinem cantumque cogitationes] *Castiga,* ferunt secum in auribus modulationem illam ac dulcedinem cantus, quæ cogitationes impedit: *ex vetere lectione.*

Facere omnia libere.] *Eadem,* facere, esse, bibere. *Vt forte accipiat* facere, *pro* venereis vti. *In qua significatione & apud Plautum inuenitur, & vulgo vsurpatur.*

Dubitamus quod iuuat sapere,] Dubitamus quod

iuuat facere, quadam agnoscunt exemplaria.

Et ætati voluptates non semper decepturæ, Interim dum potest dum possit ingerere?] *Castigo*, & ætati non semper voluptates recepturæ, interim dum potest, dum possit, ingerere: *ex codice Franciscano.*

Quanta dementia est hæredi suo procurare,] *Scribo*, Quanta dementia est hæredis sui res procurare, *ex omni vetere lectione.*

Alienæ vitæ censores siue hostes,] *Scribe*, alienæ vitæ censores, suæ hostes, *ex eadem.*

Et in turpem vitam ac miseram vbi turpius illidunt.] *Breuius & sincerius exemplar familiare*, & in turpem vitam miseros illidunt.

Aduersus petentia concitemur.] Potentia, *non* petentia, *omnis scripta lectio. Quid si legas?* prementia. *Nam supra duo dixit esse genera rerum qua nos inuitent aut fugent, vt dicat hic* prementia, *qua nos fugant.*

In res asperas & duras subeundum est, *Eadem*, In aspera & dura subeundum est.

Qui dolores, metus per se formidabiles res incutiunt.] *Scribendum puto*, Qui doloris metus per se formidabilis rei incutiunt, *Videntur fauere huic lectioni verba epistola sequentis*: Quibus nimium voluptas placet, quibusque summus est doloris timor. *& paulo post.* & improbamus illos, qui nihil vtiliter ausuri sunt doloris metu.

Combibendi & conuiuendi] *Vetus lectio*, combidendi & conuiuandi.

Gloria vanum & volatile quiddam est,] *Eadem*, Gloria vanum & volubile quiddam est.

Quid quæris? Sola in æquo est generis humani:] *Eadem*, Quid sit quæris? Sola vis æquum est generis humani. *Exemplar familiare*, Sola ius generis humani æquat.

Superstitio error insanus est.] *Exemplar Franciscanum*, Superstitio error infantis est. ERASMVS.

A nobis optantem prohibent.] *In aliis erat*, a diebus. *legendum arbitror*, a diis. *Quamquam abesse videtur pronomen*, quæ. quæ à diis. *In aliis erat*, instructis nobis optatum prohibent & occurrunt. OBSOPÆVS.

Turnebus lib. 26. cap. 20. Vbi cœna Diali *legimus*, cœna

Attali *reperiemus dilucide planeque scriptum. P. Faber Semest. lib. 1. cap. 6. Corrupte quidam & peruerse* Attali *legunt, cum tamen sic Dialis cœna dicatur, vt apud Tacitum Dialia sacra, & Flamen dialis, vt apud Apuleiũ dialis via, & diale fulmẽ. Cœna autem intelligitur ea, quæ ante Iouis cellam in Capitolio fiebat: eratque publica, vt ex ea duobus eiusdẽ Senecæ locis epist. 95. & 98. colligitur: exque eo quod Valerius Maximus ita scribit,* Iouis epulo ipse in lectulum, Iuno & Minerua in cellas ad cœnam inuitabantur: quod genus seueritatis ætas nostra diligentius in Capitolio quam in suis domibus seruat, *&c. quæ ibi sequuntur.*

Turnebus aduers. lib. 26. cap. 20. Lego, omnium pædagogia velata facie vehuntur, *sic autem vocantur pueri qui in deliciis habentur, eorumque multitudo, quorum facies ne sole fuscaretur iter facientium, operiebatur, &, vt ait, velabatur. De pædagogiis vide plura apud Lipsium comm. ad 15. Annal. Taciti.*

GRVT. & IVRETVS Illos Numidarum præcurrat equitatus *] scilicet olim receptum vt viris lautioribus ditioribusque Afri aut Numidæ equites essent ad iter. Martialis.*

Cum cathedralitios portet tibi rheda ministros.
Et Lybis in longo puluere sudet equus. *plura Lipsius notis ad lib. 2. Historiarum Taciti, item Turnebus lib. 30. cap. 3. Aduers. nec non Dousa lib. 1. cap. 13. Præcidan. ad Arbitrum.*

EPISTOLA CXXIIII.

Possum multa tibi veterum præcepta referre,
Ni refugis, tenuisque piget cognoscere curas,

Non refugis autem, nec vlla te subtilitas abigit. Non est elegantiæ tuæ tantum, magna sectari. Sicuti illud probo, quòd omnia ad aliquem profectum redigis, & tunc tantum offenderis, vbi summa subtilitate nihil agitur: quod ne nũc quidem fieri laborabo. Quæritur, vtrum sensu

an intellectu comprehendatur bonum. Huic adiũctum est, in mutis animalibus & infantibus non esse. Quicunque voluptatem in summo ponunt, sensibile iudicant bonum: nos contra intelligibile, qui illud animo damus. Si de bono sensus iudicarent, nullam voluptatem reiiceremus. Nulla enim non inuitat, nulla non delectat. Et econtrario nullum dolorem volentes subiremus: nullus enim non offendit sensum. Præterea non essent digni reprehensione, quibus nimium voluptas placet, quibusque summus est doloris timor. Atqui improbamus gulæ ac libidini deditos, & contemnimus illos qui nihil viriliter ausuri sunt doloris metu. Quid autẽ peccant, si sensibus, id est, iudicibus boni ac mali, parent? His enim tradidistis appetitionis & fugæ arbitriũ. Sed videlicet ratio isti rei præposita est, quemadmodum debeat de vita, quemadmodũ de virtute, de honesto, sic & de bono maloque cõstitui. Nam apud istos vilissimæ parti datur de meliore sentẽtia. vt de bono pronuntiet sensus, obtusa res & hebes, & in homine quã in aliis animalibus tardior. Quid si quis velit non oculis, sed tactu minuta discernere? subtilior ad hoc nulla acies quàm oculorum & intẽtior daretur, bonum malumque dignoscere. vides in quanta ignorantia veritatis versetur, & quàm humi sublimia ac diuina proiecerit, apud quem de summo bono maloque iudicat tactus. Quemadmodũ, inquit omnis scientia atque ars aliquid debet habere manifestum, sensu cõprehensum, ex quo oriatur & crescat: sic beata vita fundamentũ &

initiũ à manifestis ducit, & eo quod sub sensum cadit. Nempe vos à manifestis beatam vitam sui initium capere dicitis. Dicimus beata esse, quæ secundum naturam sunt. Quid autem secundũ naturam sit, palam & protinus apparet, sicut quid sit integrum. Quid est secundum naturam quod contingit & protinus nato, non dico bonum, sed initium boni. Tu summum bonum voluptatem infantiæ donas, vt inde incipiat nascens, quo consummatus homo peruenit. Cacumen radicis loco ponis. Si quis diceret illum in materno vtero iacentem vixque inceptum, tenerum, & imperfectum, & informem, iam in aliquo bono esse, aperte videretur errare. Atqui quantulum interest inter eum qui cum maxime vitam accipit, & illum qui maternorum viscerũ latens onus est? Vterque, quantum ad intellectũ boni ac mali, æque maturus est: quia nõ magis infans adhuc boni capax est quam arbor, aut mutum aliquod animal. Quare autem bonũ in arbore animalique muto non est? quia nec ratio. Ob hoc in infante quoque non est: nam & huic deest. Tunc ad bonum perueniet, cum ad rationem peruenerit. Est aliquod irrationale, animal. Est aliquod nondum rationale. Est rationale, sed imperfectum. In nullo ho[illegible] Ratio illud secũ affert. Quid ergo inter ista quæ retuli distat? Nunquam erit bonum in eo quod irrationale est. In eo quod nõdũ rationale est tũc esse bonum nõ potest: in imperfecto iam potest esse bonum, sed non est. Ita dico, Lucili, bonum non in quolibet corpore, non in qualibet ætate

inuenitur: & tantum abest ab infantia, quantum à primo vltimum, quantum ab initio perfectũ: ergo nec in vtero modo coalescente corpusculo est. Quid ni non sit? non magis quàm in semine. Vt si dicas aliquod arboris, aut sati bonum: hoc non est in prima fronde, quæ emissa cum maxime prorumpit. Est aliquod bonum tritici: hoc nondum est in herba lactente: nec cum folliculo se exserit spica mollis, sed cum frumentum æstas & debita maturitas coxit. Quemadmodum omnis natura bonum suum nisi consummata non profert, ita hominis bonum non est in homine, nisi cum in illo ratio perfecta est. Quod autem hoc sit bonum, dicã. Liber animus est ac rectus alia subiiciẽs sibi, se nulli. Hoc bonũ adeo nõ recipit infantia, vt pueritia nõ speret, adolescentia improbe speret. Bene agitur cum senectute, si illuc longo studio intẽtoque peruenit, vbi & hoc & bonum, & intelligibile est. Dixisti, inquit, aliquod bonum esse arboris, aliquod herbæ. Potest ergo esse aliquod & infantis. Verum bonum nec in arboribus, nec in mutis animalibus est: hoc quod in illis bonum est, precario bonũ dicitur. Quod est? inquis: hoc quod secundum naturam cuiusque est. Bonum quidem cadere in mutũ animal nullo modo potest. Felicioris meliorisque naturæ est. Nisi vbi rationi loc⁹ est, bonum non est. Quattuor hæ naturæ sunt, arboris, animalis, hominis, & Dei. Hæc duo quæ irrationalia sunt, eandem naturam habent. Illa diuersa sunt, quòd alterum immortale, alterum mortale est. Ex his ergo vnius bonũ natura perficit, Dei

scilicet: alterius cura, hominis. Cetera in sua natura perfecta sunt, non vere perfecta, à quibus abest ratio. Hoc enim demum perfectum est, quod secundum vniuersam naturam perfectum est. Vniuersa autem natura rationalis est: cætera possunt in suo genere perfecta esse. In quo non potest beata vita esse, nec id potest quo beata vita efficitur. Beata autem vita bonis efficitur. In muto animali non est quo beata vita efficitur. Ergo in muto animali bonum non est. Mutũ animal sensu comprehendit presentia: præteritorum reminiscitur, cum id incidit, quo sensus admonetur: tãquam equus reminiscitur viæ, cum ad initium eius admotus est. In stabulo quidem nulla viæ, quamuis sæpe calcatæ, memoria est. Tertium vero tempus, id est, futurum, ad muta non pertinet. Quomodo ergo potest eorum videri perfecta natura, quibus vsus perfecti temporis non est? Tempus enim tribus partibus cõstat; præterito, præsente, & futuro. Animalibus tantum quod breuissimum est in transcursu datum, præsens: præteriti rata memoria est, nec vnquam reuocatur, nisi presentium occursu. Nõ potest ergo perfectæ naturæ bonum in imperfecta esse natura. Aut si natura habet, hoc habet, quod habent & sata. Nec illud nego, ad ea quæ videntur secundum naturam magnos esse mutis animalibus impetus & concitatos, sed inordinatos ac turbidos. Nunquam autem aut inordinatum est bonum, aut turbidum. Quid ergo, inquis, muta animalia perturbate & indisposite mouentur? Dicerem illa perturbate & indispo-

site moueri, si natura illorum ordinem caperet. Nunc mouentur secundum naturam suam. Perturbatum enim id est, quod esse aliquando & nó perturbatum potest. Sollicitum est, quod potest esse securum. Nulli vitium est, nisi cui virtus potest esse. Mutis animalibus talis ex sua natura motus est. Sed ne te diu teneam, aliquod erit bonum in muto animali, erit aliqua virtus, erit aliquid perfectum: sed quale? Nec bonum absolute, nec virtus, nec perfectum. Hæc enim rationalibus solis contingunt, quibus datum est scire, quare, quatenus quemadmodum. Ita bonú in nullo est, nisi in quo ratio. Quo nunc pertineat ista disputatio, quæris, & quid animo tuo profutura sit dico. Et exercet illum, & acuit, & vtique aliquid acturum occupatione honesta tenet. Prodest auté & quod moratur ad praua properantem. Sed illud dico, nullo modo prodesse tibi possum magis, quàm si tibi bonum tuum ostendo, si te à mutis animalibus separo, si cum Deo pono. Quid, inquam, vires corporis alis & exerces? pecudibus istas maiores ferisque natura concessit. Quid excolis formam? Cum omnia feceris, à multis animalibus decore vinceris. Quid capillum ingenti diligentia comis? Cum illum vel effuderis more Parthorú, vel Germanorum nodo vinxeris vel vt Scythæ solent, sparseris: in quolibet equo densior iactabitur iuba, horrebit in leonum ceruice formosior. Cum te ad velocitatem paraueris, par lepusculo nó eris. Vis tu, relictis in quibus vinci te necesse est, dum in aliena niteris, ad bonum reuerti tuum? Quod

hoc est? animus scilicet emendatus ac purus, æmulator Dei, super humana se extollés: nihil extra se sui ponens. Quod ergo in te bonum est? Perfecta ratio. Hanc tu ad summum finem euoca, in quantum potest plurimum crescere. Tunc beatum esse te iudica, cum tibi ex te gaudium omne nascetur. Cum in his quæ homines eripiunt, optant, custodiunt, nihil inueneris, non dico quod malis, sed quod velis. Breuem tibi formulam dabo, qua te metiaris, qua perfectum esse iam sentias. Bonum tunc habebis tuum, cum intelliges infelicissimos esse felices.

AD EPISTOLAM CXXIIII.

PINCIANVS.

NON est elegantiæ tuæ tam magna sectari.] *Legendum puto* tantum, *non* tam.

Daretur, bonum malumque dignoscere] *Vetus lectio, partim* daret, *partim* deberet: *non* daretur.

Sicut quid sit integrum, quod contingit protinus nato,] *Scribe*, sicut quid sit integrum. Quid est secundum naturam? quod contingit protinus nato.

Et illum qui maternorum viscerum latens onus est.] *Exemplar familiare*, & illum qui maternorum viscerum latens vermis est.

Et non magis infans ad hoc boni capax est,] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Quia non magis infans ad hoc boni capax est. *Videtur mihi legendum* adhuc, *non* ad hoc.

Ob hoc infantiæ quoque non est.] *Scribendum per maiorem legendumque*, Ob hoc in infante quoque non est: *ex omni vetere lectione.*

Ratio illud secum affert.] *Scribe rursus per maiorem*. Ratio illud secum, affert *ex eadem, hoc est, bonum sine ratione est nequit, & bonum comitatur.*

Non quod erit bonum in eo quod irrationabile est, In eo quod nondum rationale est, tunc esse bonum non potest, sed imperfectum iam potest bonum, sed non est.] *Castigo ex lectione diuersorum exemplarium. nam in vno veram scripturam inuenire non potui.* In eo quod irrationale est, nunquam erit bonum. In eo quod nondum rationale est, tunc esse bonum non potest. In imperfecto iam potest bonum esse, sed non est.

Ergo nec in tenero modo calescente corpusculo est.] *Scribe*, ergo nec in vtero modo coalescente corpusculo est, *ex codice meo familiari.*

Noc magis quàm in semine hoc. Si dicas aliquod arboris aut sati bonum nouimus] *Castiga*, Non magis quàm in semine. Hæc si dicas: Aliquod arboris ac sati bonum nouimus. *ex vetere lectione.*

Hoc nondum est in herba latente.] *Puto mendum esse in verbo* latente, *legendumque* lactante: *vt Virgilius lactantia frumenta in Georgicis appellauit.*

Quod autem hoc bonum dicam.] *Legendum*, Quod autem hoc sit bonum, dicam, *ex vetere lectione.*

Si hoc & bonum & intelligibile est,] *In eadem habetur*, vbi hoc & bonum & intelligibile est

Hoc quod in illis bonum est, prædicatione bonum dicitur.] *Lege* precario, *non* prædicatione, *ex correctioribus codicibus.*

Bonum autem cadere in mutum animal] *Vetus lectio*, Bonum quidem cadere in mutum animal.

Alterius cura, hominis.] *Deest dictio* scilicet, *vt sit*, alterius cura, hominis scilicet, *ex eadem.*

Cætera tamen in sua natura perfecta sunt,] *Verbum* tamen *superuacaneum est, ex eadem.*

In muto animali beata vita non efficitur.] *Castiga*, in muto animali non est quo beata vita efficitur, *ex codice Scholastico.*

In muto animali bonum non est.] *Deest verbum* ergo. In muto ergo animali bonum non est. *ex eodem.*

Mutum animal sensu comprehendit præsentia. Præteritorum reminiscitur, cum id incidit, quo sensus admonetur: tanquam equus reminiscitur viæ, cum ad initium eius admotus est.] *Multa ex his verbis in exemplari*

Francifcano non habentur. Sic enim in eo legitur: Mutum animal ſenſu comprehendit præſentia. Præteritorum reminiſcitur, Reminiſcitur viæ, cum ad initium eius admotum, *reliqua deſiderantur.*

In ſtabulo quidem nullius viæ eſt quamuis ſæpe calcatæ memoria eſt.] *Corrigo*, In ſtabulo quidam nulla illi viæ, quamuis ſæpe calcatæ, memoria eſt, *ex Vetere lectione.*

Aut ſi natura habet, hoc habet, quod habent & ſata.] *Codices Franciſcanus & diuæ Mariæ, breuius*, Aut ſi natura habet, hoc habent & ſata.

Sed quale nec bonum abſolue, nec virtus,] *Verbum* quale *non agnoſcitur à Vetere lectione.*

Nullo modo prodeſſe magis poſſum.] *Scribe*, Nullo modo prodeſſe tibi magis poſſum, *ex eadem.*

Vel Germanorum modo vinxeris.] *Verbum* modo *expungendum, ex eadem. etſi non abſurde pro eo ſubſtitui poſſet* nodo, *Vt illud:*

Crinibus in nodum tortis venere Sicambri.

Cum tibi gaudium omne naſcetur:] *Scribe*, cum tibi ex te gaudium omne naſcetur, *ex eadem.*

Tunc habebis bonum tuum,] *Aptior lectio domeſtici exemplaris*, Bonum tunc habebis tuum: *In exemplari tamen Franciſcano deſideratur dictio* Bonum.

ERASMVS Sextus quoque inceptum.] *Sic prior editio, alius habebat*, Sextus quoque incerti: *alius*, Sexuque conceptum. *Legendum arbitror*, vixque inceptum.

OBSERVATVS. *Turnebus ibidem: Bonum precario dixit, quod non plane vereque bonum eſt ſed quodam tanquam beneficio & indulgẽtia, quodam conceſſu & permiſſu.*

Lipſius epiſt. 23. lib. 3. legit, quæ homines cupiunt, optant.

FINIS.

RERUM ET VERBORUM ad L. Annæi Senecæ Epiſtolas. Index certiſsimus.

A

Digitized by Google

B

Ggg

C

E

F

G

H

I

K

L

N

O

P

Q

R

Σοφία

V.

Vaſa

X

Z

FINIS.

